CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY összes művei

Színművek 1
1793-1794

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

KLTE Debrecen
Magyar Irodalmi Intézet
0857 6422

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
ÖSSZES MŰVEI

1828–1978

MEGJELENT
AZ AKADÉMIAI KÖNYVKIADÁS
150. ÉVÉBEN

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY ÖSSZES MŰVEI

SZERKESZTI

JULOW VIKTOR

AKADÉMIAI KIADÓ • BUDAPEST 1978

CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY

Színművek

1.

1793—1794

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA

PUKÁNSZKYNÉ KÁDÁR JOLÁN

AKADÉMIAI KIADÓ • BUDAPEST 1978

22749/I 1979

ISBN 963 05 0744 7 (sorozat)
ISBN 963 05 1374 9 (kötet)

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1978

Printed in Hungary

A' MÉLA TEMPEFŐI

AZ AZ:
AZ IS BOLOND, A' KI POÉTÁVÁ LESZ
MAGYAR ORSZÁGBAN

NEMZETI NEMES JÁTÉK
5 FELVONÁSBAN

[1793]

JÁDZÓ SZEMÉLYEK

Grof Fegyverneky
Rozália Grof Fegyvernekinek nagyobbik
Éva kissebbik leánya
Lord Anglus
Marqvise de Grand-genie Frantzia
Serteperti, Koppoházy, Tökkolopi } Gavallérok
Pater Köteles Franciscanus Barát
Irományi a Gróf Secretariussa
Tempefői a szerencsétlen Poeta
Csikorgo egy Füzfa Poeta
Musai Tempefői Barátja
Betrieger Typographus
Szuszmir egy Bohó calefactora [a'] Grofnak
Posta Legény
Inasok a' Gróf Szolgálatjábann
Város Halydui

A' Játék tartatik a' Gróf Fegyverneki's Tempefői házánál mellyek által ellenbe vagynak.

ELSŐ FEL-VONÁS.

A' Játék szin ábrázolja a' Gróf' palotáját nevezetesen pedig a' Rosalia Kis Asszony szobáját, a' melly a' Kertre és a' Grófét, a' melly az uttzára néz.

I. JELENÉS.

A' Kis Asszony a' maga szobájába a' kert felől való áblaknál eggy kis asztalotska mellett olvas és ir.

Ez a' Horváth Úr Múzsája olly hatalmas, 's képzésemet képzése után ragadja: lehetetlen hogy a' világról el ne felejtkezzem, mikor az ő verseire függesztem elmélkedésemet. *Olvas.* Oh ha én olly boldog Órát nyerhetnék életemből mellybe ki mutathatnám, melly érzékeny az én szivem az ő tisztelésére! — *olvas* Meg ujjul bennem a' Lélek, mikor az ő fenn járó elméjét a' sok ezer világokon keresztűl követhetem. Hazám Nagyjai! Mikor tanúljátok a' virtust s az észt érdeme szerént betsülni? *Le teszi a' könyvet.* Én áldom az Egeket, hogy illy ártatlan mulatságot adtak gyarló életemnek, melly édessé teszi unalmas óráimat. Balgatag Világ fiai! ti ollyan gyönyörűségeken kaptok, mellyek mikor el repülnek, komor unalmat hagynak magok után. Az én szivem olly édességgel él, mellynek kostolására meg újjúl, 's tsak azért hagyja azt félbe, hogy hasznát vegye. *Clavierjához megy 's annak pengetése mellett ezt a' notát énekli.*

A' ki nem vólt soha Poéta
Méltán meg únhatja éltét a'
A' ki Márót, Násot nem látta
Légyen Frantziskanus barát a'.
Itt az Élet
Iriggyé lett.

A'ki bánja
A' Músáknak,
Poetáknak
Vagyok én tanitványja.

Ez a' dalotska megérdemlette az én tettszésemet, mert a' ki ezt irta az én képzelődéseimet rakta ki szavaiban. *Papirost, pennát szed elő.* Nem állhatom meg, hogy az ő hirtelen lobbant tűzét, ne bámullyam: nem állhatom még sokkal inkább meg, hogy az ö versével a' magamét ne eggyeztessem. *Le űl, ir.*

II. JELENÉS.

Tempefői, eggy kis konya 's fakó kalapban, rongyos Kaputrokban, fejér leibliban, fótos nadrágban, a' tsizmájából ki nyulik a' szalma, a' hona allya alatt eggy pugillaris, a' kaput sebben könyvek. — És Rosalia.

TEMPEFŐI Vig orákat kivánok a' Kis Asszonynak, mivel tőlti idejét?

ROSALIA Leg kedvesebb nékem, édes Poétám, a' te jelenléted. Ülly le ide. Hát mitsoda nevezetes hirekkel bövölkedik mostanába' az a' más világ? Én azokat tsak távolról szeretem hallani.

TEMPEFŐI Semmi sints új a' nap alatt, Kedves Kis Asszonyom. Ez a' világ játtzadozik a' maga fiaival, 's azok is a' világgal. — Az orák folyton folynak: 's kevesen tudnak jól élni velek; pedig minden ember leg okosabbnak láttatik a maga szemei elött.

ROSALIA Magadat is belé foglalod abba édes Poétám, ugy é?

TEMPEFŐI Külömben sem, és én abba tartom magamat leg okosabbnak, hogy azokat nevetem.

ROSALIA A' bizony szép. De ts[ak] ugyan beszélly valami újságot. Nem kivántatik arra semmi különösség! Beszéld el, mit láttál széllyel jártodba, mind újság lessz az én elöttem, ha te beszélled.

TEMPEFŐI Eggy dolgot beszéllett most énnekem Betrieger az ide való Typographus: ez ugyan mindennapi Magyar Országban, 's annál fogva nints benne semmi tsuda: de minthogy a' Kis Asszony úgy kénszerit, nem sajnállom el beszélleni. — Esméri a' Kis Asszony azt a' Betriegert, a' Typographust?

ROSALIA Óh jól esmérem. A' ki Lipsiába vólt Typographus, 's onnan szer felett való kinttsel jött ide Pestre műhelyével?

TEMPEFŐI Az, éppen az: — Ő hallván, hogy Magyar Országba, abba a' nagy tartományba alig van öt, hat Typographus, igy okoskodott: Én, azt mondja, Német Országba, a' hol annyi a' Typographus mint a' kurta kutya, ennyi ezer tallért gyűjtöttem szegény ember létemre: mennyi pénzt fog hát énnékem keresni az én műhelyem Magyar Országba, a'hol több a' Gróf mint a' Typographus.

ROSALIA Nagyon féltem Betriegert, hogy a' markába szakad ez az okoskodás.

TEMPEFŐI Mindjárt meg hallya a' Kis Asszony. Ki jövén Betrieger, mindjárt ki hirdetteti, mind a' két hazába, hogy ő ki jött eggy K.[önyv] nyomtató műhellyel, a' mellybe mind ama hires Mansfeld tulajdon kezeivel mettzett új betük volnának. Annak felette, hogy ő kész ki nyomtatni akármelly munkát, ha a' hazabéli Tudósok méltóztatnának szolgálatjával' élni.

ROSALIA Áldott igyekezet, mellyet a' magánhaszon mozgat ugyan, de a' köz haszonra.

TEMPEFŐI Találkozott is elég Tudós a' két Hazába több, mint jóltévő Maecenas, a' kik[ne]k munkájokat az emlitett Betrieger, betsülettel ki is nyomtatá, eggynéhány ezer exemplárokban.

ROSALIA Oszolnak már a' fellegek a' Magyarok Egéről: meg érjük tán még, Kedves Poétám, nemzetünk ki tsinosodását.

TEMPEFŐI Nem reménylem. Ha igy megyen ugyan a' dolog, soha sem. Elég bizonyság arra a' Betrieger története. Ő ugyan is a' teméntelen sok Exemplárokat árúra botsátván alig talált, öt, hat Grófot, husz, harmintz nemest, a' kik vették vólna a' Könyveket. A' köznép pedig azt se kérdte tőle, mit árúl. Igy veszett belé a' Könyvekbe szegény Betriegernek m[inde]n Német Országi keresete.

ROSALIA Szerentsétlen!

TEMPEFŐI De hidgye el Nagyságod, Bertók is Dominiumot vesz akkor a' tsik árából, mikor a' M.[agyar] Országi Typographus éhel hal meg a' legjobb könyvek exemplárjai mellett.

ROSALIA Te édesem, szeretsz tréfálodni a' nyomos dolgokban is. Kedveltessd magad tovább is. — De hát a' szegény Typographus tsak ugyan Kellnerré vagy Tragerré lett? Sajnállanám.

TEMPEFŐI Németesen fel találta magát.

ROSALIA Hogy hogy?

TEMPEFŐI A' mai Magyar Urakhoz 's Dámákhoz szabta magát. Eggy új Frantzia munkát, mellyett a' l.[eg] jobb izlésü Parisi Belletrista irtt, németre fordítatta . .

ROSALIA Ohajtom hallani, mi lehet az, a' mit a' Magyar Urak 's Dámák elött kedvesnek lenni olly bizodalmasan hitt!

TEMPEFŐI Az új módi Frantzia Complimentekről 's köszöntésekről, az új módi Anglus tsizmákról, kaputrockokról, az új módi olasz kalapokról, az új módi Frizirozásról, tzipellőkről, kartsubbitó vállakról, az ortza festésére tartozó szinekről, azok[na]k legszebb elegyitésekről eggy ehez tartózó pixist hogy adnak, eggy pár Canariai kutya hány arany 's a' t. A' végén van eggy Tractament, hogy kellyen eggy Cavallérnak magát a' Dámák Assembléejékb[en] kedvelltetni, 's viszontag.

ROSALIA No ezt bizony böltsen gondolta, 's nem is tsalta meg, jól hiszem, vélekedése.

TEMPEFŐI Ugy vagyon, husz ezer exemplárokat nyomtattatott, mind eggy lábig el keltek, pedig három Rhénes forint negyven öt krajtzárra tette fel az árrát. Ebből az eggy Könyvetskéből, mert tsak annak lehet mondani, mind eggy krajtzárig ki nyerte a'mit a' Magyar Poétákon vesztett vala.

ROSALIA Tsuda dolog: ha annak lehet mondani, a' mi rend szerént úgy esik. — De hát a' sok ezer Magyar exemplárokkal mire mentt?

TEMPEFŐI Már akkor illy haszon nélkül való portékáival semmit sem gondolt: hanem mázsára vettette, 's a' Görögök[ne]k, és más Kereskedőknek, és a' Könyvkötök[ne]k el adtta per 50 krajtzár. Már a' Magyar könyvre kiváltt ha verses, reá sem néz, amazt pedig újra sajtó alá készül tenni.

ROSALIA Szerentsétlen Magyar Poésis, szerentsétlen M.[agyar] tudósok, a' kik azért irogattok verseket, hogy legyen minek el veszni. Én azért ez édes mesterséget meg nem vetem: most is, hogy a' te hozzám jöttedből kettös örömet vettem, abba valék foglalatos. *Elö veszi a' papirost.* Nézd édes Poétám, látod fellyül ezt a' verset, a' mi igy kezdödik: A' ki nem volt soha Poéta, azt eggy kedves Lélek irtta, mellynek gondolati az enyimekkel eggyeznek; szavaimat is kivántam vele eggyeztetni, nézzed, itt kezdődik: A' tiszta nyájasság hol örül. Ha terhedre nem lészek, hadd olvassam el elötted.

TEMPEFŐI Azt kéred tölem, Kis Asszonyom, a' mit éppen kértem vólna tőled. Nem tagadom meg tőled, a' mit magam ohajtottam.

1.

ROSALIA A' tiszta nyájasság hol örűl
Jobban mint a' Parnassus körül.
Hol az ártatlan mulatságnak
Közepette a' búk nem rágnak
Zöld ligetek
Ti bennetek
Öröm lenni
A'Laurusok
És myrtusok
Árnyékába pihenni.

2.

Itt a' Músák magok vezetnek
Nectárjajikból részeltetnek.
Apolló maga énekelget
Az Echó rá vissza felelget
Ott hallik a'
Vig Múzsika
Ott zengedez
Hol a' szagos
Bokrok között
Aganippe tsergedez.

3.

A' hegyek itt mindég zöldellők
Ujjitják kellemetes szellők
A' leg szebb tavasz mindég lakja
Mezeit virágokkal rakja. — —

Itt, kedves Poétám enyelgő képzelődésemet a' te jelenléted magához ragadta, 's engedtem örömmel félre tsapásának: e' miatt a' nóta közepén végének kell vala szakadni a' versnek, majd ki pótolom szomorúbb óráimba.

TEMPEFŐI De én egész alázatossággal kérem a' Kis Asszonyt hadd gyönyörködjem azok[na]k bé szegésekben.

ROSALIA Az én tsekély Músátskám kevélykedni fog a' tiéddel való eggyesülésben. Ne tagadd meg tőle ezt a' szerentsét.

TEMPEFŐI A' mint sűl.

Itt eggymással
Vig hangzással

Tántzolgatnak
Az örömök
Öszve kaptsoltt
Karral vigan mulatnak.

4.

Lármás városok távozzatok
Hol laknak a' gondok 's bánatok
Nagy Udvarok tsak maradjatok
Én e' kies helyen múlatok.
Boldog Máró
Élted már óh
Tsak te éled,
A Múzsák[na]k,
Poéták[na]k
Ölében szived éled.

ROSALIA Köszönöm, kedves Poétám, hogy eggyütt hangoztatod verseidet a' mieinkkel, és szép képzéseiddel ékesited a' mi gondolatinkat. — Itt mutogatja magát a' pompás természet, kevélykedvén a' mesterség tzifráiban: ezt a' Kertet választotta magának a' Gyönyörüség Kies lakó helyéül, Nézd, édesem, hogy hizelkedik benne az ártatlanság vidám képe, hogy szijja magához az eleven elmét. Engedd meg, hadd ditsekedjen ez a' te Rozaliád ártatlan mulató helye, a' te elméd tzifráival.

TEMPEFŐI Bátor az én elmém lankadttabb, mint sem az édes tárgyakon repdeshetne: még is meg tselekeszem, mert Rosalia úgy akarja.

Áldott természetnek kies lakó helye
A' nyájas örömök legelő mezeje.
Mellyet a' mesterség keze úgy mívele,
Hogy ékességével vidúllyon kebele.
Te tanitód szined majmoló festöket,
Szégyenited pompás himeiddel őket.
Mikor szép virágid' Zephir tsokolgatja,
Édessen ébresztget mennyei illatja.
De bár tábláidat nöjjék fel a' gyomok,
El száradván a' szép rozsák 's Liliomok:
Még is Rosália ha itt mulatozik,
Sivatagos pusztád Rosássá változik.

ROSALIA Még is Tempefői ha itt mulatozik,
Sivatagos pusztád Tempévé változik. —

À propos úgy é, Kedves Poetám? vedd el tőlem, hogy adósod ne maradjak.

TEMPEFŐI El veszem, Kedves Kis Asszonyom, és ezzel az ajándékkal térek vissza komor lakó helyembe, édes meg elégedéssel. Élly vig napokat, emlékezz meg Tempefői név alatt nyomorgó Kedvesedről. *El megyen.*

ROSALIA Minden örömöt el viszel magaddal, édes Bánh' — majd el is felejtkezem magamról, mikor rólad akarok emlékezni — édes Tempefőim. Élly vigan az én emlékezetemmel. *Magába.* Óh melly édes gyönyörűséggel tölt el ez a' kevés időm: az öröm nectárja habzik szivembe. Meg kell annak édességével hinteni képzelödésim szárnyait. *Le űl, olvas.* De ihol jön báró Serteperti, oszoljatok, édes gyönyörűségim!

III. JELENÉS.

Báró Serteperti. Hosszú tetejü kalapba, térdig erő bőv Anglus Kaputrockba három nagy gallérra[l], *szarvas bőr bugyogóba, le türtt száru nagy bőv tsizmába, fel frizirózva, eggy Nationálspiel a' kezébe, és Rosalia.*

BÁRÓ SERTEPERTI *Eggy nagy otromba Complimenttel.* Le bilintseltett Sklávja Nagyságos Kis Asszonynak.

ROSALIA Kész szolgálója a' Báronak; nem érdemlette tsekély személyem, Nagyságod tiszteletéből származott szerentséjét.

BÁRÓ SERTEPERTI *Eggy különös de absurdus Complementtel.* — A! *ts*[ak] *n*[em] *a' földet üti az orrával.*

ROSALIA Instálom alázatosan, hadd én szolgáljak fel vételével, miért méltóztatta Nagysá[go]d el ejteni?

BÁRÓ SERTEPERTI *Mint az elöbb.* A! arra éppen érdemetlen a' Nagyságod személlyének imádója. A! én éppen semmit nem vesztettem el. De talám nem olvasta még, Nagyságos Kis Asszony azt a' gyönyörü munkát, a' melly most jött ki Frantziából Németre forditva. Gyönyörű munka, meg érdemli hogy minden nemes szivű ember megtanúlja eleitől fogva végig, én ugyan részemről nem adnám fele jószágomért, és ha annak Irójával eggyszer szembe lehetnék meg nem állhatnám; hogy meg ne tsókoljam.

ROSALIA Magnific munka lehet az. —

BÁRÓ SERTEPERTI A! Párja nintsen Kedves Kis Asszonykám: ez az embert földi Angyallá tészi. — Méltóztassa megtekinteni, melly finom Kupferstückek vagynak benne. Ez a' többek között azt a' Complimentet festi, a' mellyel én Nagyságodnak kivántam az imént udvarolni. *mutattya a' képet.*

ROSALIA Én másképpen gondolkoztam, megengedjen a' Báró, ha vélekedésemet szabadon ki fejezem, én ezt a' festést úgy gondoltam, hogy ez eggy szánakozásra méltó embert mutat, a' kit a' Köszvény húzott öszve, vagy leg alább, ha ép ember Kaukler Zsidónak mondtam vólna.

BÁRÓ SERTEPERTI A! éppen nem; úgy van a' mint én mondottam. — Ezt a' hasznos könyvetskét Betrieger Typographus Ur, derék fein ember, maga költségén le forditatta, és ki nyomtatta; én őtet ezért eggy gazdag ebédre hivattam minden tselédjeivel 's inassaival eggyütt a Sas vendégfogadóba, és ott gazdagon megvendégeltem öket. A' házához eggy fias tehenet hajtattam, a' Publicumhoz v[al]o szivességéért.

ROSALIA Bámúltattya velem az Úr nemes szivűségét. Ki kérem — —

BÁRÓ SERTEPERTI A! a' Könyvet? nagy szerentsém ----- de instálom alázatosan, bátorkodom kérdeni, mivel tőlti a' Kis Asszonyka unalmas óráit?

ROSALIA Látja a' Báró ezt a' kisded Magyar Könyv tárt? e' teszi énnékem gyönyörüségessé leg kedvetlenebb oráimat is.

BÁRÓ SERTEPERTI *Nézegeti a' könyveket, akadozva olvassa a' könyvek nevét, Rosália fél felől mosolyog.* Porá-ából meg e éllédette P. h. o. e. n. i. k. sz. *helyre teszi.*e' szép lehet, *mást vesz fel.* Hunnias, vagy Magyar Hunyadi, 's a' mind eggy, már a' dolog, Hunniás annyit tesz m[in]t Magyar Hunyadi, igaz hitemre mondom még azt mind ez ideig sem tudtam, nagy dolog ez.

ROSALIA Instálom az Urat, ezt méltoztassa nézni, ez az a' melly a' Világba naggyá tette Voltért.

BÁRÓ SERTEPERTI Voltért, voltért, jaj szépséges Kis Asszonyom, a' Voltért semmit sem ád a' Zsidó.

ROSALIA Voltér irta, Pétzeli és Szilágyi Magyarra forditották. Áldja őket a' Tudós Haza.

BÁRÓ SERTEPERTI A! Én hallottam, hogy az a' Pétzeli sokat dolgozván semmit se tsináltt, nem is betsülte őtet az hazafiak java, holmi magoknál is okóssabbak[na]k láttatni kiváno

Úrak imádták; de ő ugyan bizony az én itéletem szerént bár inkább aludtt vólna addig. — Szilágyi ts[ak] ollyan, és őtet nem is tudom egyébért betsűlni, hanem hogy eggy vólt a' leg feinabb Trantsirozók közzűl.

ROSALIA Óh kérem Nagyságodat, ne alázza ollyanokkal azt a' két N.[emes] embert, a' kik a' M.[agyar] Hazának tsillagi vóltanak, és a' kiket ha most némelly böltsebb méltóságainkat ki vévén, nem tudtak is a' M.[agyar] Urak érdemek szerént betsülni, magasztalni fogja még az okosabb 's háládatosabb maradék.

BÁRÓ SERTEPERTI De mivel érdemlették vólna ők ezt a' tiszteletet?

ROSALIA Pétzeli a' Magyar nyelv tsinosodásának Attya vólt, szép könyveit lehet olvasni. Hazánknak némelly nagy oszlopai, a' kik[ne]k túl látott elméjek a' Módinál, tulajdon leveleikkel tisztelték meg őtet. — Szilágyi pedig n[em] tsak tráncsérozni tudott mindenek felett, h[ane]m tüz esze lévén mindennémü tudományokb[an] otthon vólt: mellyet az embereket eggy tekintetből itélő József meg is esmértt, meg is tisztelt, 's róla még idegen Országokon is meg emlékezett. Ha nem terhelem Nagysádat imhol olvasok az ő fordításából eggy darabot.

BÁRÓ SERTEPERTI Kedves Nagyságos Kis Asszonyka kedvéért meg hallgatom: ámbár a' fejem - - - -

ROSALIA Kérem alázatosan méltóztassa meghallgatni

A' roppant tzirkalmok ki mért közepekben,
Utjok 's messzeségek nints nálunk rejtekben,
A' nappal tsillagát Isten meg gyujtotta
Lángozó tengélyén el is inditotta.
A' szép világosság forr ebből szüntelen,
Minden test eleven, hogyha e' van jelen.

BÁRÓ SERTEPERTI *Előveszi a' Nationál Spiel-jét, azt egyedűl arra figyelmezvén, fel s' alá rángatja.*

ROSALIA Körülte lebegő világok rendeit
Ki osztya nappalit éjjit 's esztendeit.
Mind ezek meg tartják a' nyomási törvényt
Eggymáshoz vonúlván kerengik az örvényt.
Szép renddel, 's eggymásnak segéd 's mérték lévén,
Kiki költsön adja fényét, költsön vévén

BÁRÓ SERTEPERTI *A' Nationál Spielje meg bontakozik.* Kotz tausend! *Szedegeti rendbe.* Üh, üh, mord!

ROSALIA *Magába.* Én ezt a' Bárót úgy gondolom hogy nagyon későn érkezett szegény feje az ész osztásban. Vagy ha helyes eszekre talált is az ész Magazinba, azt más Német Méltóságok[na]k engedte által ex politia. — *Felszóval.*

Szám 's vég nélkűl való világok; ö mutat
Végetlen üregbe mind ezek[ne]k útat.
Fenn minden Egeken lakik Egek ura. —

Érezheti ts]ak] e' kevésből is Nagyságod, melly ékesek és gyönyörüségesek légyenek ezek az én múlatságaim, nem tsudálhatja, hogy az én szivemet a' komor bánatok és unalmak el nem lankaszthatják.

BÁRÓ SERTEPERTI *öszve szedi a' Nationalspieljét, 's a' sebbjébe dugja.* Hol kell már ezt nevetni Kedves Kis Asszonykám!

ROSALIA A' vidámság, az örőm, 's a' vigasság nem mindég a' nevetésben áll: 's a' magát édesdeden mulató sziv nem hahotával trombitállya ki kedves gyönyörűségeit.

BÁRÓ SERTEPERTI Óh, az igaz. — De oda kint jár a' folyosón Gróf Fegyverneki Ur Ő Nagysága. — Alig ha ide nem jön.

ROSALIA Az Atyám?

IV. JELENÉS.

Gróf Fegyverneki, derék Magyaros ember, és a' Volttak.

GRÓF FEGYVERNEKI *Bé szóll az ajtón.* Hát a' Madamoiselle, mibe töri most - - - *meg látja Báró Sertepertit.* Meg engedjen az Úr, bizony nem vettem észre. Jót kivánok életének!

BÁRÓ SERTEPERTI *Az elöbbi Complimenttel.* A! én a' leg nagyobb szerentséim közzé számlálom, ha leg kissebb szolgái közzűl eggy lehetek Nagyságodnak: most pedig ki magyarázhatatlan örvendezéssel örvendek, és ts [ak] n[em]meg reped a' szivem örömembe, hogy Nagyságod méltóságos személlyének tiszteletére, 's udvarlására lehetek. Nem külömb[en] - - -

GRÓF FEGYVERNEKI *Bé megy.* Hát mivel múlatják magokat?

ROSALIA A' Báró Urnak igen szép verseket olvastam Voltér Henriássából.

GRÓF FEGYVERNEKI Óh fiam te mindég ollyan haszontalanságokba fözöd az eszed, ollyannal töltöd az idődet, a' mi

mondván eggy fél pénzt sem ér. Az a' méla Tempefői egésszen mélává tesz már tégedet.

BÁRÓ SERTEPERTI Az igaz, én magam sajnálom a' Kis Asszonyt, az a' méla Tempefői egésszen mélává teszi már, hogy úgy szóllyak. Mindég ezeket a' potom könyveket búvja, pedig mind öszve sem adnék érttek eggy babot. A' társaságokb[an] ritkán jelenik meg: magát kevéssel tudja kedveltetni, 's azok is pedig mind ollyanok, a' kiket a' Világ okosok[na]k tartván messze kerűl, mint a' minő a' méla Tempefői.

ROSALIA Most meg ditsére a' Báró Úr, és m[in]th[ogy]akaratja ellen tselekedte, én is köszönöm akaratom ellen.

GRÓF FEGYVERNEKI Gyermek, gyermek, mikor lessz már eszed, hogy ezt a' dibdábságot *a' Könyvtárra mutat*, melly rangodhoz 's Úri nemedhez nem illik végképpen megutáljad.

BÁRÓ SERTEPERTI Az igaz, azért kár vólt Nagyságodnak a' gyermeki játékot el hagyni, hogy az után még nagyobb gyermekségek között pazérolja betses esztendeit. Nagy része az itt lakó 's megforduló Nagyságok[na]k igen alatson szókkal emlékeznek Nagyságodról, hogy illyen illetlenségekkel motskósitsa Úri méltoságát. Hagyja Nagysád az illyeket a' Méla Tempefőinek, 's az ő boldogtalan sors[os]i[na]k.

ROSALIA Nagyságod mikor a' más szavait láttatik szólani, úgy tettzik mintha a' maga gondolatit fejezné ki azokkal. Nagyon meg sérti ezzel az én személlyemet, mellyet a' Nagysádnak és a' Világ[na]k lantornán néző itélete szerént ts[ak] azért is kellene tisztelni, hogy az a' négy betű van előtte G. r. o. f. Hidgye el Nagysád a tisztán látó Világgal, hogy a' Méla Tempefői a' mint őtet méltóztatik nevezni, sokkal józanabb[an] gondolkodik a Világiakról, és az Erköltsiekről mint a Nagysád Német könyvének irója. Én *a' Könyvtárba nyúl*, ezt mindjárt világos példával mutatom meg az ő tulajdon verseiből, a mellyekbe - - -

GRÓF FEGYVERNEKI Hagyd el fiam, te a' Báró Úrról alatsonyúl láttatol vélekedni, a' ki eggy a' leg pallérozottabb Politikusok közzűl, a' ki eggy politus Magyar Méltóság. — Te a' te Könyveidből, mellyet a' paraszt világ firkáltt, 's a' többék között a' Méla Tempefői irásaiból, a' ki eggy rusticus, és alávaló gusztusú emberetske, ki neveted a' tsinos világot. Hagyd el azokat a' semmire kellő holmikat, és intéztessed úgy életedet, hogy sem a' Világ[na]k, sem fényes familiád[na]k ne légyen oka a' tégedet szégyenlésre. — Ha úgy tettzik, Nagysád[na]k mennyünk az én szobámba. — *El mennek.*

V. JELENÉS.

Gróf Fegyverneki, Báró Serteperti, és Éva.

GRÓF FEGYVERNEKI Tessék bé menni. *megnyitja az ajtót.*

BÁRÓ SERTEPERTI *Az új módi Complimenttel.* A ! Leg szorosabb lántzaival le békozott Sklávja Nagyságos Kis Asszonyomnak.

ÉVA *Eggy ehez a' Complimenthez illő Capriollal.* A' Nagysád Nemes érdemeinek martalékja. — *Hajtogatják magokat.*

GRÓF FEGYVERNEKI Örülök az Úr jelenlétén. *Tisztességes magyar fő hajtással.* Te fiam ! tégy a Báró Urnak eggy széket ide az ablakhoz.

ÉVA Méltóztassa magát meg alázni nagyságod.

BÁRÓ SERTEPERTI Tsókolom Kedves Kis Asszonykám kezeit.

GRÓF FEGYVERNEKI Meg engedjen az Úr, én pipázni akarok, 's talán terhére is leszek vele.

BÁRÓ SERTEPERTI A ! éppen nem. Sőt inkább par compagnie magam is instállok eggy pipát.

GRÓF FEGYVERNEKI Azt szeretem. Imhol Nagyságod[na]k ezt a' kis pipát ajánlom. Eggy Deák hagyta nálam némelly verseivel, minthogy még illyen takaros figurájú Debretzeni pipát nem láttam, el kértem tőle, mellyet ő által is adott eggynéhány tisztelő versekkel, ezért én ő neki eggy fein tajték pipát adtam, mellyet hajdan eggy aranyon vettem.

BÁRÓ SERTEPERTI A ! Nagyságos Uram, a verseiért méltóztatta adni ? Kár vólt ollyan semmire kellő ajándékért vesztegetni.

GRÓF FEGYVERNEKI Óh nem a' verseiért, távol légyen. Hanem ezért a' Makra pipáért, a' mellynél én ugyan tettzetősebb formájú pipát még nem láttam. — Az illyen derék manufacturákat készitő hazafiakat az ország cassájából illő volna meg jutalmaztatni. — Uram ! gyönyörüséges munka ez.

BÁRÓ SERTEPERTI Az igaz, az a' Déák fitzkó meg érdemlette ezért a' pipáért a' jutalmat. — Dehát a' verseiért mit adott néki Nagysád ?

GRÓF FEGYVERNEKI Azokat meg köszöntem 's eggyszersmind meg mondottam, hogy ezután ne fárassza magát ollyanokkal. A' verseit mikor a' Szakátsomnak akartam vólna által adni, hogy jó lessz neki holmit belé takarni: Rosalia rám esett. kért hogy ne bántsam azt a' betses portékát, hanem adjam neki. Én engedtem az ő gyermeki eszének.

ÉVA Óh soha sem látott a' Báró Ur, ollyan különös természetet, mint azé az én Nénémé. Ő eggy komor szivű a' Gavallérok

társaságába, és igen kevés kedvét mutatja, hanemha némellyekkel állhat discursusba, a' kiket ő nem tudom mitsoda bal itéletből a' Világ okossainak tart, a'kik esztendőket töltöttek az Angliai, a' Frantzia, a' Német 's más Akadémiákba, a' kik szüntelen az új könyvekről beszéllgetnek.

BÁRÓ SERTEPERTI Én igen sajnállom azt az Angyalkát.

ÉVA Én eleget vertem a' fejébe, hogy vesse el azt az alávalóságot, a' mellyel a Világ megszólja. Jusson eszébe, hogy ő nem köz személly 's annál fogva úgy kellyen magára vigyázni, hogy rangjához nem illő alatsonságra ne vetemedjen.

GRÓF FEGYVERNEKI Én őtet hogy okosabbodjon, a' Német Gavallérok közzé vezettem eggy Nobel-Bálba, Ott tántzra is kerekedett, el is járt eggy-néhány Menuettót, 's eggyszer észre vesz eggy Berlini Professzort és beszédbe elegyedik vele.

BÁRÓ SERTEPERTI Ugyan mivel tudta distrahálni, az a' Német fantasta?

GRÓF FEGYVERNEKI Sokkal: leg többet fetsegtek valami Gellertről.

BÁRÓ SERTEPERTI Tán az a' Világ tudóssa nem látta többet még a' Sz:[ent] Gellért hegyét, arról kérdezősködött.

GRÓF FEGYVERNEKI De Uram, valami embernek kellett annak lenni, mert a' mint a' szóból észre vettem Német Ország pallérozójának fetsegte. Még egy Hallert is emlegetett, 's azt hazudta róla hogy a' Német vólt, 's Göttingai Professor.

BÁRÓ SERTEPERTI Én őtet ki vettettem vólna, mint eggy gaz embert, hogy mert eggy Gróf Kis Asszonyt igazság nélkül való beszédjével el tsábitani. Gróf Hallerek, mind Hazánknak Nagy Méltoságú fiai, ő még is Németnek mondja, hogy akarta azok[na]k Nagy érdemeit maga Nemzetére ruházni? igaz, hogy azok közzűl sokan vóltak a' Professorok[na]k nagy Fautorai, a' mellyet sajnálok is, de Göttingai Professor eggy sem vólt. Hazudott az ámito pribék.

GRÓF FEGYVERNEKI Akkor haragomat türtöztettem; de végre meg nem állhattam, ki kellett fakadnom. A Leányommal kezdett tzimborázni: nyájasabban beszéllgetett vele, mint a' leg ki nyiltabb Bétsi politzia is hozta vólna magával. Magyarra forditották a' beszédet. Nem tudom mit mondott Rózsi, 's azt feleli reá a' Politicus Professor: Sétáljon hozzám a' Madamoiselle, vatsora után én meg mutatom szeme láttára hogy nem lessz ing.

BÁRÓ SERTEPERTI Tausend himmel!

GRÓF FEGYVERNEKI Én erre elő pattantam, 's haragossan azt

kérdem tőle: 's Hát nem lessz? A' mellyre azt feleli, minden szemérem nélkül a' Német Professor: Éppen semmi módon nem lessz, a' Német Országnak eggy szép erköltsöt tanitója. Meg bosszankodom: Nem lessz, nem lessz ing, — hát gatya annyival inkább nem lessz Nationalcharactere szerént az Urnak? Már forrott a'méreg bennem: mellyet látván eggy német Gavallér, a' ki maga is a' külsö Academiákb[an] hat esztendeig fársángolt, igy szólla: Tsendesedjen az Úr, másképpen van a' dolog. A' Kis Asszony a' Professor Urral, némelly Német Poétákról discurrált, 's a' többek között azt mondotta, hogy a' mint vélekedik a' Tavasz nevezetü versetskét Lessing irta. Erre a Professor Úr azt felelte, hogy annak Irója Kleist vólna eggy Pruss Kapitány, 's nem Lessing. Az Úr erre azt kérdezte, hogy: nem Lessz? Mellyet ő úgy értvén, hogy az Úr azt akarja kérdeni, hogy nem Less é az irója, ama hires erköltsi tudományt iró Göttingai Professor, azért felelte azt, hogy éppen nem. Less német Ország erkölts tanitója. Hanem kérem alázatosan a' Nagyságos Gróf Urat semmi rosszat ne véllyen.

BÁRÓ SERTEPERTI Azokkal a nevekkel a' Nagyságod szemeit akarták bé kötni.

GRÓF FEGYVERNEKI Meg lehet: elég az, hogy én nékem derogált tovább tzivódni.

ÉVA Én is el vittem eggyszer Rozáliát a' Kávé házba. Ott vóltak derék politicus Német tisztek, ott én Biliárdhoz űltettem őtet is. Játtzott is eggy darabig, hanem eggyszer ts[ak] az ablakhoz megy 's ott az Újságok köztt fel vesz eggyet, a' mellynek illyen Frantzia tzimje vólt: *Journal des Sczavans*. Azt olvasta sokáig eggy olasz Poétájával a' Bétsi Udvarnak. Mig végre haza nem fordúltunk. Én őtet az úton eleget nevettem, 's ő engem még jobban nevetett, hogy én őtet nevettem. Minden módon eszeltem vólna, de fel sem vette beszédemet. 's magamat ki nevetett.

BÁRÓ SERTEPERTI Der Teufel! nem vagyok Capabel ezt a' nyers dohányt meg gyújtani.

GRÓF FEGYVERNEKI Eredj fiam, te tudod, hol vagynak a' hasonló dolgokra applikálandó papirossok. Adjál a' Báró Úrnak.

ÉVA *Oda megy eggy szugolyhoz, 's eggy nagy rakás könyvből eggyet elö vesz. Oda adja Sertepertinek.* Maga gusztusa szerént éllyen vele Nagyságod, szakasszon magának.

BÁRÓ SERTEPERTI *Ki szakaszt két levelet a' Könyvből.* De elébb meg nézem mi bolondság van rajta. *Olvassa.*

Meg veti szállását Vénus 's nem akarja lakását.
Páphusi vára körűl: tengeri viznek örűl.

No e' rendes: mi lehet az a' Páp hus, talám Pápa hús, ezt n[em] tudom, hanem ezen tsudálkozom, hogy tengeri viznek örül. Meggy vizet, rózsa vizet, levendúla vizet de még tengeri vizet nem láttam. Nagy mester lehet az, a' ki a' sovány kukoritzából ollyan vizet készithet, a' mellynek maga a' delicatess Madam Venus is örülhet. *Tovább olvassa.*

El veti hintóját, tengernek ereszti hajóját,
Kis fia véle hajós, nem lehet utja bajos.
Szive nem irtózik; mint tengeri Dáma, hajózik
Jussa van im ehez is, tengeri — — —

No már megint Tengeri, az én Gavalléri gustusomnak már fáj az innye: 's többet nem olvashatok belőle. *A pipájára rá teszi 's meg gyúlytja rólla.*

ÉVA Igaz, kedves Báróm, itt van most Nagysádnál az a' szép Német Könyv, a' mellyet most botsátott ki Betrieger Úr, eggy kevéssé ki instálnám; addig is szeretném meg nézegetni mig a' miénket bé kötik.

BÁRÓ SERTEPERTI A! Kedves Kis Asszonykám itt vagyon, örvendek, hogy szolgálhatok vele méltóztassa meg tekinteni.

ÉVA Kedvesebbel nem jutalmaztathatna Nagyságod. Én ebbe igen gyönyörködöm. — —

BÁRÓ SERTEPERTI Nagyságos Uram, hol tudta azt a' sok könyvet öszve szedni? talám hajdan még régenébe gyönyörködött az illyeténekbe.

GRÓF FEGYVERNEKI Távol légyen én iffju koromb[a] is esmértem az én rangomat, 's jól tudtam, mit hoz a' magával. Nemesebbűl viseltem mindenkor magamat, mint sem illetlenségekre vetemedtem vólna. A' távol légyen.

BÁRÓ SERTEPERTI Én éppen azon tsudálkoztam, hol vehette magát az a' sok pimasz portéka a' Nagyságod Úri szobájába.

GRÓF FEGYVERNEKI Jaj, látja a' Báró én igen nagy pipás vóltam eleitől fogva: erre nézve meg szenvedem a' hasznáért ebbe a pipáló házba.

BÁRÓ SERTEPERTI De tsak ugyan, hogy kerülhettek Nagyságodhoz, azt nem foghatom meg.

GRÓF FEGYVERNEKI Irományinak a' Sekretáriusomnak adós vólt eggy Compactor 's egyebet nem vehetett el tőle az adosságba. Kezdette eleinte őket bújni, 's azok olvasásával

vesztegette üres óráit, mig én osztán a' Lelkére nem beszéltem, hogy kiméllye még életét egésségét, betsületét, rangját, nem illik az a' veres anglia Uniformishoz: igy osztán nagy sokára arra ajánlotta magát, hogy az én kedvemért fel fog hagyni velek. Az olta itt állanak, kinek mire kell viszi. A' Rosália ugyan eleget — De változik az Úr a' szinében, mi baj találhatta?

BÁRÓ SERTEPERTI *Már n*[em] *szívja, ts*[ak] *fújja a pipát, el halványocik, lágy hangon felel.* A' fejemnek a' pipa — —

ÉVA *Le veti a könyvet, fel ugrik.* Jaj, Lelkem Báróm, mi lelte, *a' keszkenőjével törőli a' Báró ábrázatját.* Istenem! Mi baja érkezett.

GRÓF FEGYVERNEKI Bizonyosan a' versnek a' füsti járta által a' Nagyságod fejét, én magam ollyan különös Poéta füst szagot érzettem. Nagyságod még nem szokott úgy hozzá, mint én.

BÁRÓ SERTEPERTI Az is lehet az eggyik oka Nagyságos Ur; de a dohány is felette — — — Jaj, rosszabbúl érzem magam.

GRÓF FEGYVERNEKI Ha úgy tettzik a' Báró Urnak, mennyünk ki a' szabad levegőre sétálni: tálám el lankadtt ereje, meg fog jönni. Jobbnak is tartom ebből a füstös házból ki menni.

BÁRÓ SERTEPERTI Ha úgy méltóztatik Nagyságod parantsolni, nem bánom.

GRÓF FEGYVERNEKI *Elő szedi a' nagy dohány zatskóját és tajték pipáját.* Te fiam mondd meg Sekretárius Uramnak, hogy jöjjön ki utánnunk; 's ezeket is hozza el magával. Az ablakokat nyisd ki, a' ház hadd szellőzzön.

BÁRÓ SERTEPERTI *Complimentirozva.* Magamat ajánlom a' Nagysád kegyességébe. *Elmennek.*

ÉVA Igaz hive maradok Nagyságodnak. — — Sajnálom ezt a' Báró Urat szivem szerént, ő eggy fein politus M.[agyar] Méltoság. — Héj! Szuszmir!

VI. JELENÉS.

SZUSZMIR *Szurtos füstös kezü, és ábrázatu borzas szalmás hajjal pernyés hamvas öltözetbe egy régi szür a nyakába az is sok helyen suba darabbal zöld veres és más féle posztoval meg foldozva a fél ujja el égett egy sárga sapka a fejében bojhos kutya bőrrel prémezve rongyos ingbe gatyába szuszogo botskorba egy piszka fa a kezébe — És Éva.*

Szuszmir Mit parants

ÉVA Gyere be

SZUSZMIR *be megy 's az ajton belől veszi le a Sapkáját:* hát mi baja Kis Asszony kelmednek velem?

ÉVA Tsak a hogy üly le 's mesély edgyet.

SZUSZMIR Ugy de Kis Asszony én Kalefactor vagyok oszteg hát ha itt tarisznyazom el az időt majd keresztűl verett Nagyságos Uram a' Tőrők furáson, meg kővetem a Kelmed betsülletes személyét 's a mai szent napot.

ÉVA Nono Szuszmir ne kötekedj. Nesze ígyál edgy pohár bort. *egy nagy meszelyes poharat* [*me*]*gtölt borral s oda adja.*

SZUSZMIR *(A kezébe vevén a poharat* [me]*g forgatja)* De már ez engem utse fele se tréfa *fel hajtya* üh.

ÉVA Hát Szuszmir jol esett.

SZUSZMIR Jol engem uttartson mert meg a lelkem is szikrát hanyt utánna el is járnám mindjárt a Kallai kettőt.

ÉVA Nohej űlj le hát mond el amit tudsz.

SZUSZMIR *Ki veti a nyakából a szürt le kutzorodik rá tzigányoson a sapkáját a terdére veti.* No, 's osztég hát egyszer hun vot hun nem vott meg az operentzián is tul vot Gallér hijján köpenyeg, köpenyeg hijjan Gallér vot egy Királyfi hogy osztég vot egy Királyfi ki ment az egyszer vadászni télen vot az idő Karátson akkor fejer vot 's h[ogy] fejer vot hát kimegyen a Királyfi vadászni tsak vadász, tsak vadász, de még nyul gyömbért se kaphatott tsak haza fordút biz ő osztég mint a kár vallótt Tzigány meg lát egy galambot hozzá lű le esik a galamb, 's hogy le esett a galamb hát fődre esett biz' a'; a vire látzott a hón szép piros volt oljan győngyen látzott a hón, h[ogy] meg látya a Kirájfi azt mongya no nem nyugszom addig, mig ojjan Mátkára n[em] kapok h[ogy] ojjan fejér legyen az ortzája mint ez a hó, osztég meg is ment ojjan piros mint ez a vir, az átal vetőjébe' belé teszi a galambot, haza megy, h[ogy] haza megy, azt mongya: No Király Atyám én el megyek hetedhét ország ellen: más nap el indul, tizenkét szekeret [me]g rak pizzel, tizenkét regement katonával, [me]g indul. egyszer megyen mendegél heted hét ország ellen meg azon is tul, ir egy várat, a vár tsupa varro tűbűl vot, be megy a Templomba, hát a templom kőzepén ott fekszik egy nagy hót ember, a' Templom ajtajára olyan nagy bunkós bot vot akasztva mint a Kis Asszony. De engem utse a kis Asszony még Silom hozzá.

ÉVA Héj tsak a magad tők fejedhez hasonlitsd: nos mire valo vott az a' nagy guta bot. *Katzagva.*

SZUSZMIR Hű mire valo vot osztég, arra v[al]o volt, h[ogy] már ki [ne]m tudja talalni, h[ogy] minden E[mbe]r a'

ki be ment a' Templomba, le vette azt a nagy görtsöst osztég arra a hot Emberre ra ütött, h[ogy] rá útőtt hát meg látta ezt a Kirájfi, h[ogy] [me]g látta hát mikor ki jőttek a Templombul [me]g kérdezte a birákoktul, h[ogy] mi a kő lehet a: azt mondták osztég neki, h[ogy] annyi adosságba verte magat az az E[mbe]r h[ogy] nints ojjan potentát, aki [me]g fizethetné, most osztég igy porojják ki rajta. a Kirájfi elő hozatja tizenkét társzekér pizt, a ki tsak azt monthatta h[ogy] neki ados mingyá ki fizette, hat őrdőg a lelke, [me]g fele sints ki az adosságnak, azutég osztég elő hozatya a tizenkét regementet, azt is el osztogatja adosságba, utoljára tsak a tizenkét inassa maratt, azt is odatta, még sem tőtt ki. Bezzeg a frity fene egye meg mitsinál már, a szip mondérját is odagya, oráját, pátzáját mindenit. Igy osztég ki fizette 's hogy ki fizette hát meg indut egyes egyedűl, megyen mendegél hetedhét ország ellen meg azon is tul, mán még éhezett vott mint a kuttya, meg lát egyszer egy erdő mellet egy szőrnyű nagy tűzet, oda megy, tizenkét kolopter fa égett, egy nagy E[mbe]r karikába fekűtt, mellette a lába a szájját irte.

ÉVA Nesze még Szuszmir egy pohár bor, ugyan szépet meséltél, az ördög is tudná nevetni. *Katzagva.*

SZUSZMIR *fel hajtya* enye kis Asszony be jól esett, a kis kőrmöm is átal járta, a lelkem is bukfentzet hány bennem. Azutég osztég azt mongya a Kiralyfi a nagy Embernek jó szerentsével Apám Uram, azt mongya a Nagy Ember, annak köszönd h[ogy] Apadnak szollitottal mert ha ezer lelked lett vona is el kellet vona veszned, ehetnél i he? aval elmegy a nagy Ember, ra veszi a kőpönyegit. A pedig ám ojjan kőpenyeg vot, hogy mikor azt rá vette, a tatárkám se látta vona [me]g kezibe veszi a baltát tizenket singnyi vot az éle, engem utse ugy lattam mint most. El megy a setét köpenyegű Ember, le vág egy nagy fát le tsapkogya az agait, meg hegyezi fel huz rá egy őkrőt, az ujjába akaszt egy tizenkét tsebres hordo bort, vissza megy. no hallod-é Kirájfi, ha ezt az egy őkrőt tsontostúl nyársastúl meg n[em] eszed, ezt a bort meg nem iszod rá, ha ezer lelked lessz is el kell veszni, azt mondgya rá a Kirájfi, h[ogy] ü nem ehetnék, pég maj ki merett a szeme. azutég a setét köpönyegű ember meg ette az őkrőt mindenestől fogva a hordo bort meg itta rá.

ÉVA Hej Szuszmír volt é az ollyan nagy ökör m[in]t te.

SZUSZMIR uh. még a kiss Asszony is rá teszám amugy bolongyába

ÉV[A] *El katzagja magát*, no hé ugyan rám tsergetél ám amugy bolondjába, no ts[ak] mondjad tovább.

SZUSZM[IR] Nos osztég hát Éva Kis Asszony, n[em] kel mindenbe bele fettsenteni. Elment megint a setit köpönyegű ember hoz egy báránt, megisment egy pár kanta bort meg sűtí, jol tartya a királyfit, azt mondgya a királyfinak. No hallod é Királyfi én tudom h[ogy] ehetnél azért hát egyél azt is tudom mibe vagy járatos, de én néked ollyan mátkát kerítek aki ollyan lesz amilyenre vágyol, de ugy ám ha nékem adod fele keresményedet. El indulnak hetet hét ország ellen még az Apjok halálán ís tul, találnak egy várat h[ogy] találnak egy várat hát azt mondja a setét köpönyegű e[mbe]r. No Királyfi itt lakik egy király kis Asszony akinek az ortzája ollyan fejér mint a ho, és annakokaért meg ollyan piros mint a vér, hanem an[na]k a szeretője a Púlúto. Elmegy hozzá-a királyfi, hát láttya h[ogy] a gyongyalag, szip nagy szemei voltak mint egy egy pengő karíka míntha kováts szurokkal kenték volna kí a szemöldőkét, az ortzája fejér mint a gomolya az ajaka mínt a mák vírág osztég a karjai izmosok mint István kovátsnak ollyan derék tsetsei voltak engem ugy tartson mínt egy egy fejörotska, mintha a farát birs almából harapták volna kí, fejérebb volt a'lába mint Samfásné kereszanyám Asszony[na]k ippen akkor szapult a sövény mellet.

ÉV[A] *A kanapen hever egész figyelmeteséggel*, puf te bezzeg megadod annaka király kis Asszonynak.

SZUSZM[IR] Koty bele silva lé mán elis felelytettem mirül volt a szó, úgy, azt mondja a királyfi h[ogy] mennyen hozzá nos azt mondja a király kis Asszony h[ogy] neki van egy gyürüje malyd eldugja, ha megtalallya hozzámegy. Megmongya a setit köpönyegű e[mbe]rnek mibe van a dolog elmegy a setit köpönyegű e[mbe]r a kis Asszonyhoz mindazonáltal hát Puluto is akkor mentt hozzá azt mondja a Király kis Asszony[na]k firhe menél te szíp leány, fírhe biz én te szíp legény hát mitsoda mintál neki te szíp leány én bizony te szip legény azt montam haa gyürüt megtalallya hozzámegyek. El veszi Puluto a gyűrűt kiszalad velle utánna a setit köpönyegű ember osztég mikor az árnyék székbe akarta volna vetni oda tartotta a köpönyegjit s arra esett.

Rosalia egy könyvel és a Voltak.

ROSALIA hát mivel tölti az időt
ÉV[a] Eza boho Szuszmir mesélget azt nevetem.
ROSALI[a] ugyan találszé abba valami mulattságot s n[em] salynállya é illyen alávalósággal mulatni idejét.
ÉV[a] Maga mindég mast gúnyol a haszontalan idötöltéseit holott maga holmi dibdábsággal holmi szemét könyvekkel tőlti napestig idejét és h[ogy] kereken kimondjam minden foglalatossága n[em] érne egyvalamit.
SZUSZMIR Engem uttsegillyen en n[em] is tudom a kis Asszony mire nési a napot, n[em] is adnám Eva kis Asszonyt ollyan százért még ha száz volna is.
ROSAL[IA] Kednek halgass a neve ebhendi uram.
SZUSZM[IR] *rángattya a szűrit*, uh.
ÉVA Ne bántsa soha se hallot illyen szépen én éhen szomjan is el halgatnám egész nap is. Hallya meg tsak malyd meg lássa millyen gyönyörű.
ROSAL[IA] Annyi mint a n[em] bánom ugyan malyd meg nézem millyenekbe tud győnyörködni, no mond
SZUSZM[IR] hogy osztég a setít köpönyegűember oda atta a királyfinak a gyűrűt a királyfi odaviszi a Király kis Asszonnak h[ogy] jöllyön hozzámán azt mondja a király kis Aszszony ha még egyszer meggtalálod hozzád megyek h[ogy] ezt [me]g hallotta Puluto elveszi a gyürűt utána setit köpönyegű ember, s mikor Puluto a pokolba a szegre akarta volna akasztani, a setit köpönyegű e[mbe]r oda tartotta az ujját. notandom ám h[ogy] akkor soha sem láthatta meg senki mikor a setit köpönyeg ralyta volt, s az ő ullyába dugta Puluto a gyürüt igy osztán a királyfi h[ogy] meg meg meg kapta a gyürüt oda vitte a' király kis Asszonyhoz, hogy jöllyön hozzá már azt mondja a király kis Asszony Hé királyfi az én szeretőm Puluto ha a fejit ide hozod ugyhozzád megyek, h[ogy] osztég ezt meghallotta Puluto a pokolba fut. s h[ogy] a pokolba fut utánna a setit köpönyegü e[mbe]r, nos, mikor a' Pokolnak leg kellő közepén eggy vas kandallób[a] bé bútt vóna seggel akkor a' S.[etit] K.[öpönyegű] e[mbe]r a' 12 singnyi baltájával el tsapta a' fejét, 's osztég oda vitte a' Királyfinak, a' Királyfi meg a' haját a' derekára kötötte, s a' [na]gy fene főt fel tzepelte a' Kis Asszonyhoz.

ROSALIA Illyen alávalóságokat kedvelhet, mellyek az édesen repdeső képzelödéseknek nyájason enyelgő szárnyait is rest unalommal lankasztják. A' mellyek semmi jóval sem teszik magokat a' nemes sziv elött érdemesekké.

ÉVA 'S Ezek a' maga tettzését nem nyerték meg?

ROSALIA Több mint nem, még nehesztelek is reájok.

ÉVA Miért?

ROSALIA Mert semmit sem látok benne a' mire mélto vólna nemes Lélek[ne]k figyelmezni.

ÉVA Elég ha gyönyörködtet.

ROSALIA Azt sem.

ÉVA Jól van; de még ezután lessz a' java: hallgassa meg. — Héj, Szuszmir mondd tovább, 's mi lett azután belőle.

SZUSZMIR *Haragosan.* Üh mi lett osztég belöle: minek beszéllnek hát Kelmetek ollyan sok hijába valót. Elég eggy Pap eggy templomba. No még eggyszer el kezdem; de többet ne kotty, fotty. — Mi tagadás benne? el vette osztég a K.[irály] Kis Asszonyt: hogy el vette hát, nagy lakodalmat ütöttek Hentzidától fogva Bóntzidáig fojt a' sárga lé, magam fütöttem be a' Kalátsnak a' kementzét, osztég eggy pujka tzombbal úgy le vágtak a' lábomról, hogy mindjárt a' tüzbe estem, ott igett el a' fél szüröm úllya. Oda megy a' Setét köpenyegü ember is. Mikor osztég a' vendig el oszlott osztég a' Menyasszonyt a' padra fel vitték, azt Komondálta a' Királyfinak, hogy véle ne hállyon betsülettel szolván, h[ane]m mind a' két ágy végire egy papot állitson könyvel. Úgy is vót a' dolog.

ÉVA Hogy? *nevetve.*

SZUSZMIR Ugy a' tatár vigyel, h[ogy] oda állottak a Papok. a gyertya égett, hát eggyszer neki legyen mondva, ki jön eggy nagy béka a' szájából.

ROSALIA Te ostoba, hogy jöhetett volna onnan ki béka.

SZUSZMIR Üh, édes eszem tójj meg mintha mar a' kis asszony fekünne most is valaki mellett, osztég én béka volnék, s' a' szájából ki tzurukkolnék.

ROSALIA Vessz pokolba ostoba, ollyan a beszéded mint magad, bújj a Minotarus hátullyába.

ÉVA *Nagy vigassággal fel ugrik az ágyszékről, tapsol, katzag.* Ha, ha, ha. A' bizony szép, ki a tatár ne nevetné, betsülöm eszed furtsaságát.

ROSALIA No én most az eggyszer találék bolonddal fel tenni, de ugyan rám pergele.

SZUSZMIR Mije feslett el Kelmednek.

ROSALIA No neki bolond. Én hozzám többet ne szólly ts[ak] mondd inkább tovább.

SZUSZMIR Ezt osztég agyon ütötte a' Pap a' könyvével, hát másik is ki buvik, azt is agyonüti, azután osztég annyi mint a' nyüves kutya farka alól a' pondró. mind agyon verték a' Papok.

ÉVA De hát hol jártak ott azok a' békák?

SZUSZMIR Azt mondta a' Set.[ét] K.[öpönyegü] ember, h[ogy] még azok a' békák a' Pulutó maradványi vóltak a' K[is] Asszonyb[a]. Már neki kurtábbodott elöl a' szoknyája. Meg indúlnak a' Királyfival haza, 24 tár szekér pizzel, 24 regementtel, a' S.[etét] K.[öpönyegü] ember is velek. Mikor mennének haza hát arra a' helyre érnek, a' mékbe elöl találta vót a' K.[irály]fi a' S.[etét] K.[öpönyegü] embert a' tüznél. Azt mondja a' setét K.[öpönyegü] ember — — —

ROSALIA Elég már hé. Mindjárt haza jönnek, fa nints vágva, majd ördögöt fogatnak veled.

ÉVA 'Ej, rá érni még arra. Végezd el már l.[eg]alább.

SZUSZMIR No hallod-é Királyfi, tudod én azt mondtam, hogy én keritek neked ollyan mátkát, a' millyen után indúltál, ha fele keresetedet — —

ROSALIA No, ne lotsogj, menny dolgodra, ha rosszat n[em] akarsz kapni. Ott a' fejsze, vágj fát.

ÉVA Éj, ne bántsa hadd mondja el már. Tovább.

SZUSZMIR Ha fele keresetedet nékem adod: ihol huszonnégy szekér pized, 24 regemented van add ide. Nó jól van. Fel veszi a' baltáját, ketté vág, minden szekeret, lovat, még ts[ak] eggy krajtzárt is ketté vágja a' legényeket, eggyszer —

ROSALIA Ne töltsd az időt hijába. eredj.

SZUSZMIR Üh, hogy n[em] hágy már Kelmed békét a' jó embernek. Egész karafa lessz belöle, ha az Isten meg nem szenteli.

ROSALIA Karafa, n[em] karafa, én ugyan nem bántalak, de ha hijjánosság lessz, tudom nem búvnék a' bőrödbe.

SZUSZMIR Felszedi a' subáját. No hisz én nem bánom, ha n[em] maradhat osztán tölem. *Dümmögve.* Uram Istenem mi lessz még belőle, ha fel neveled. *El megyen.*

Rosalia és *Éva.*

ÉVA No ezt Szegényt el marà. *Komoran.*
ROSALIA Maradjon magának a' henye állat.
ÉVA Hát ha én a' maga semmire kellö könyveit vagy ki hajigálnám elöle, vagy akármi módón leg kissebbel is meg bántanám, nem fogna é én reám meg neheztelni.
ROSALIA Igen is, és méltán.
ÉVA Hát maga miért zavarja meg az én múlatságomat?
ROSALIA Mulatságát?
ÉVA Éppen azt.
ROSALIA Szép múlatság. —
ÉVA Szép a' mi az embernek kedvét meg nyerheti.
ROSALIA Vannak szép semmire kellők.
ÉVA Vannak rút semmire kellők.
ROSALIA Azok a' nyomórúltt mesék szépek, de semmit sem érnek.
ÉVA Azok a nyomorúltt könyvek rútak, és semmit sem érnek.
ROSALIA Rútak? ha ezeket rútaknak lehet nevezni, úgy majd nem tudok azok[na]k a' mesék[ne]k alávalóságát eléggé ki fejező szot találni.
ÉVA A' maga hitván Könyveit a' Magyar Világ alávalónak nevezi. Rá se néz, tsupa szemétnek tartja. A' fő rendektől fogva a kapásig. Ki vévén eggyet, kettőt az Urak közzűl, a kik a' külső Nemzetek[ne]k, Frantziák[na]k, Ánglusok[na]k szokásait éktelen parasztsággal meg vetik, 's ugyan azon parasztságok miatt ts[ak] a' Könyvekkel v]al]o idő töltésb[en] követik őket.
ROSALIA Nézz el azt a' kevés Úri személyt, n[em] a' savai é azok a' Hazának: n[em] azok látnak m[inde]nkor többet a' dologb.[a] ts[ak] az Országgyülésén is n[em] azokra hallgat-é a' Publicum, mikor a' Könyveket kerülő agáristák, vojtisták, módisták vagy eggy kukkot se tudnak böffenteni, vagy ha mágnási iussokat akarván mutatni, szeretnek belé szollani az ország dolgába, a' nevetségre adnak okot a' tanúltt okosok[na]k. 's Azonba ts[ak] hartzolnak a' Deák nyelv mellett pedig hirét sem hallották Horatiusnak.
ÉVA Ha azok[na]k kellene is tanúlni, m[in]thogy az ország dolgait hánytatják: jól van. Tanúlnak is azok, ott a' [na]gy Corpus Juris, Verbötzi, Huszti, 's más nagy Grapsák, elég az, úgy tudják azt mint a' tiz újjokat.

ROSALIA Tudják, a'kik tudják, de ezered része sem tudja nyomosan, a' ki el tudja a' Verbötzi Caputjait mondani.

ÉVA Miért?

ROSALIA Mert ts[ak] azt tudja, a' mi abba van, azonkivül n[em] tud okosan böltselkedni belöle: mivel azonkivül semmi más tudományt n[em] tanúltt, a' minn az értelem fundáltatik.

ÉVA Mit tartozik ez mi reánk? Mi Leánykák nem a' Haza elő menetelére élünk, mi ts[ak] a' végre vagyunk az emberi társaságban, hogy másokat kedveltessünk, és hogy éllyünk a' nyájasabb világ édes gyönyörüségeivel, játtzodtassuk annak szárnyain gyenge érzékenységeinket, és hogy a' minket imádó iffjakon vett gyözedelmeinkb[en] kevélykedjünk.

ROSALIA Nagyon meg alatsonyitja ditsö nemünket, mikor azt ts[ak] a' testi mulatságoknak szenteltt bálványok[na]k állitja. Hát azt a' szép elmét 's az azt nemesitő finomabb érzékenységeket, mellyekkel valóba ditsekedhetünk, hijába adta vólna é a' jól tévő Természet.

ÉVA Én elmémet is mulattatom. És e' végre valók ezek a' mesék.

ROSALIA Boldog Isten! Hát már nintsen é ditsöségesebb tárgy, mellyen édesebb meg elégedéssel mulathatja magát hamis elménk? Ezek a mesék sem az hogy szépségekkel n[em] mulathatják szivünket: sem eggy Nemes Lélek, vágyodásai velek meg n[em] elégeszhetnek. Szép ki mondásokat lehet é keresni abba az osztég hátos fetségésbe. Vannak é benne abba az alatson Lélektől kohólt mesébe példás, történetek. A' Nemes erköltsnek semmi nyomát nem találhatni olly szemét észnek szüleménnyébe. Illenek e hát az illyenek eggy Nemes Születésü Személyhez? Én ugyan n[em] birok annyi békességes türéssel, hogy az illyeket hallgathassam. *Él megyen.*

Vége az első Fel-vonásnak.

MÁSODIK FEL-VONÁS.

A' Játék hol a' Poéta, hol a' Gróf házáb[a] van.

I. JELENÉS.

A' Poéta háza láttatik, eggy kis kert van alatta, a' mellybe sétáló lugas van. Eggy asztal a szobába, a' mellyen könyvek, papirossak, iró eszközök rend nélkűl el hányva. Eggy téka a' falnál, egy nyoszolya. —

A' POÉTA *egyedűl sétál, eggy penna' nála.* Kedvetlen magánosságomnak komor hajléka! mellynek ajtaján a' Szegénység áll őrt, setét kárpittal takarván bé mohos falait, könyvezni láttatol eggy szerentsétlenen, ki a' Világ üldözései alól a' te alatsony boltozatod alatt keresett szállást nyomorúltt életének. Imé e' büszke városnak kevély palotáji a' fellegekbe rejtették pompás fejeiket, hogy meg ne hallhassák a' te belöled sohajtozó Virtusnak bádjatt nyögéseit, örülni láttatnak midön a' szomszéd villámások fénnyénél látják a' te hantjaidon pihegni a' fekete palástba rejtezett bánatokat. — Szálly le boldog meg elégedés eggy szerentsétlen Nagynak lankadozó kebelébe! öntsd ki édes balzsamodat, melly a' meg hasogatott virtus héjja alól tsepeg! éleszd fel véle e magával alig biró szivet, hogy tudjon mind a két szerentsével hasznára élni. — Ti néma barátim! *(:könyveire mutat:)* kik kedvessebbé teszitek unalmas óráimat: mondjátok meg van é e' földnek kerekségén eggy boldogabb szegelet, hol nem nyög az Ártatlanság, hol az Érdemnek barátja a' tisztelet, hol az Igazságnak királyi székéhez van a' Gonoszság látzoltatva? A' jól tévő természet gondos anyai keze ki osztotta minden tartománynak a' maga különös áldását eggyik eggyel, másik másikkal ditsekedik, óh boldog az a' föld, a' mellynek e' jutott. Itt mi nálunk a' világ hivalkodik, mint eggy kevély páva, az ő tzifraságaiban, mélly álomba andalogván a Mulandóság kebelében. Árnyék után kapkodnak az —

II. JELENÉS.

Betrieger, német ruhában, és Tempefői.

BETRIEGER Alázatos szolgája az Úrnak.
TEMPEFŐI Igaz hive Betrieger Urnak. — Hát hógy van a' Typographia? Tessék le ülni az Úr[na]k.
BETRIEGER Most új könyveket tétettem a' sajtók alá, az első eggy Frantzia Munka, a' mellyet Németre fordittatván a' minap ki nyomtatta[m].
TEMPEFŐI Az a Complimentes vagy mitsoda?
BETRIEGER Éppen az: a' másik hasonló német Munka a' koppókról, 's egyéb a' félékröl.
TEMPEFŐI Mitsoda embernek a' költségén jön a' ki?
BETRIEGER Tulajdon magam költségemen. Én állhatatosan hiszem, hogy a' Magyar Uraságok nem hagyák azokat rajtam penészedni.
TEMPEFŐI El hiszem: de hát az enyim?
BETRIEGER Az' Úr Fegyvernekije már ki jött, és éppen abba fáradtam az Úrhoz, hogy, mivel az a' Poéma már egészen meg van, instálom alázatosan az Urat, a' nyomtatás árrát méltóztassa le fizetni.
TEMPEFŐI Mennyit kiván az Úr?
BETRIEGER Hidje el az Úr betsületemre mondom senki fiának nem tselekedtem volna 50 aranyok alatt, de minthogy az Úr jó esmerősöm én az Urtól többet nem kivánok 30 aranynál. Nagy munka az Uram!
TEMPEFŐI Meddig várakozhatna el az Ur?
BETRIEGER Eggy nap' sem.
TEMPEFŐI Eggy nap' sem. Óh jé!
BETRIEGER Úgy vagyon.
TEMPEFŐI Az Úr nem szorúlt az árrára.
BETRIEGER Hálá Istennek, éppen nem.
TEMPEFŐI Várakozzon hát az Úr egy keveset.
BETRIEGER Nem lehet.
TEMPEFŐI Nem lehet? — Légyenek hát az Uréi az exemplárok.
BETRIEGER Nekem nem kell.
TEMPEFŐI Nem kell, és vallyon miért?
BETRIEGER Én nem vagyok Magyar, még is károm után okos vagyok. Mit érnék én azzal?
TEMPEFŐI Én mind által adom az Urnak; egyebet nem kivánok, hanem hogy énnékem 10 exemplárt, a' mit mondttam vólt, hogy a' Hollandiai papirosra nyomtassa az Úr, küldjön el.

BETRIEGER Énnékem 30 arany helyett, ollyan portékát akar az Úr adni, a' minek én eggy schilling hasznát sem vehetem.

TEMPEFŐI Ha mindjárt 10 krajtzáron adja is az Ur még is könnyen ki kapja belőlle a 30 aranyat.

BETRIEGER De uram ugy egy egy aranyonn kel adni exemplárját, külömben bennevész a pénz.

TEMPEFŐI Nem értem az Urat.

BETRIEGER 30 exemplar tudom h[ogy] el kél, mert az ötven két Vármegyébe van harmintz személy aki vesz belőlle.

TEMPEFŐI S Tőbb nem venne.

BETRIEGER Nem mondom hogy a Pesti s Budai Gőrőgők a többiét Czitrom s malosa takorni meg nem veszík egy egy krajtzáron de a semmisem.

TEMPEFŐI Uram okosodik a világ talam szaporodni fognak azok is, akik egy kopo árát n[em] sajnállanak 20. 30. könyvér adni.

BETRIEGER Meg engedem hogy okosodik de én azért most is jobb szeretnék ebáros lenni m[in]t kőnyv áros.

TEMPEFŐI Eb áros, mint könyv áros? sokat mond az Úr.

BETRIEGER Uram én Magyar Országra szóllok, sőt, arra sem eggy átallyába: mert itt is el kél a' Német Könyv, kivált ha dibdábságokról van. — De ha eggyszer M.[agyar]Könyv, és pedig a' Nemes erköltsöket élesztő, már a' mellett éhel is meg hal az ember.

TEMPEFŐI Hát olly alávalók[na]k itéli az Úr a Magyar munkákat, és olly betstelennek a' mi Nemzeti Nyelvünket, hogy az érdemetlen eggy két fillére?

BETRIEGER Én az Urak Magyar Hazájabeli Rendek[ne]k itéletéből itéllek. Ők az ö Nemzeti nyelveket nem szeretik, sőt úgy mondhatom, hogy gyülölik is, a'melly szégyen, gyalázat a' leg okosabb XVIII^{dik} Százban.

TEMPEFŐI Meg vallom, szánom Nemzetemet, a' ki illy méllyen hortyog a' megrögzött parasztság álmában, hogy akkor sem nyitja fel szemeit belőle, mikor az idegenek á[lt]al körűle lobbantott fény eleven szinekkel ki nyilatkoztatja a' Szégyennek és Ditsöségnek határait. Ha Ollykor a' bárdolatlanság meg hasogatott szönyegén ki kukuttsál is a' Nemesebb Politurára, önnön maga vét kettős fedelet pislogo szemeinek lomha héjjaira.

BETRIEGER Én már tudom mibe áll a' Magyar litteratura, tudom meddig terjeszkedik ki a' Magyar erszény: ezért mondom, nem merem fel vállalni az Úr exemplárjait. — Hanem kérem fizesse meg a' nyomtatás árrát.

TEMPEFŐI Várakozzon az Úr eggy kevéssé, Gróf Fegyverneki Úrnak a' munkát bé mutatom: ö mivel Nagy Magyar Méltoság Nemes Szive gondolom meg nem fogja engedni, hogy az a' Munka, melly az ő Ditsőséges Ösének nevit és érdemeit húzza ki a feledékenység setét boltja közzűl, a' semmiségre mennyen.

BETRIEGER Annyi mint az eggy oráig el várakozom; ha akkor nem lessz semmi a' dologból, az Úrral kéntelenittetem úgy bánni, mint tehetetlen adósommal.

TEMPEFŐI Azt az exemplárt, a'mellyet az Úr hozzám bé kötve hozott, ki instálom, hogy bé mutathassam ő Nagyságának.

BETRIEGER *Oda adja a' Könyvet.* Itt vagyon. Az Úr igyekezzen el háritani azt az illetlenséget, mellyel eránta kéntelenittetni fogok viseltetni. Magamat ajánlom az Ur[na]k.

TEMPEFŐI Igaz szolgája maradok az Urnak.

Betrieger el megyen.

III. JELENÉS.

Tempefői egyedűl sétál.

Mi dolog? talám a' gonoszság semmivé tette az ő hatalma alatt lévő ártatlanságot? talám az én Édes Anyám prédájává lett a' Világi Méltóság és a' férji elsöség jussa alatt kegyetlenkedő Tyrannusnak? Az Anyai szeretet gerjed az inség be —, eggy édes anya el nem felejtkezhetik szerentsétlen szülöttéről. Hogy lehet hát még is Boldog Egek! hogy már ennyi idő multától fogva sem levelét, sem segitségét nem vehettem szerelmes Anyámnak. Ezer izekre repedez szivem, ha az elöttem álló nyomorúságra függesztem elmélkedésemet: ő bizonyossan vagy áldozattyává lett a' Kegyetlennek, vagy annak istentelenségei által olly veszedelmek örvényébe merültt, a' mellybe mind magával, mind őtet ohajtó fiával jót tehetetlen. Rettegek mindentől ő másszor minden hónapba, ha pénzt nem, levelet leg alább küldött énnekem, a' melly balzsama vólt az én beteg Lelkemnek. Már négy hónap múltt el, 's levelét nem vehettem. *El megy.*

A Gróf Palotájába a' maga szobája.

Gróf Fegyverneki, Rosalia. Éva. Báró Serteperti. Tökkolopi. Iroványi.

GRÓF FEGYVERNEKI Én is éppen abban az értelembe vagyok. Szép a' Méltoságos Rang, ha a' Nemességhez igaz nemes erköltsök járúlnak.

ROSALIA És én egyedűl abba tartom a' valóságos Nemességet. A' pompás titulusok tsak az alatson hizelkedésnek álnok találmányi; mellyek az önn szeretetnek leseket hánynak a' magok előmenetelekre. Tsak múló hangok azok, mellyekkel a' valóságos érdem hijját kivánnyuk pótolni.

BÁRÓ SERTEPERTI Valósággal szépen hangzanak azok a' mi kényes füleinkbe: én ugyan inkább veszteném el eggyik falumat, mint eggy valamellyik titulusomat.

ÉVA Szép is az mikor az ember olly hosszan irhatja le a' nevét, mint Nagyságod. Báró Serteperti Lajos de Kotnyeles, Szemétvára örökös Ura, az egész ütött kopott Uradalomnak birtokossa, Esze veszett vármegyének Bolond Ispánnya, a' Nemes Iksuttök Rendnek arany sarkantyússa, a' Királyi Tábla Actualis és mindenkori Hallgatója, 's a' t. mpr.

TÖKKOLOPI Kiváltt ha szép tettek is járúlnak hozzá. Az én nevem ugyan ts[ak] rövid: Tökkolopi Menyhárt de Eadem. De ha el kezdeném számlálni Nemes Tetteimet, 's a' Nemes szemérem nem tartóztatná meg magam Ditséretét: igen sokra menne. A' többek között, eggy egész Kalendariom telne ebből: Tekintetes Nemes Tökkolopi Menyhárt de eadem, Minden Compániába szerentsés játtzó vólt, olly okosan tudott skártolni, hogy négy Tarók mellett megtartotta Bagátot. Másszor tiz tarók mellől el nyerte. Hat tromfba kötött a' társa 's hatot nyert még is tölle 's a' t.

IROVÁNYI Nagyságtok látom a' Nagy Nemesség mellett már mind el alszik. Inditsunk valami Mulatságot.

ROSALIA Soha sem lessz szebb mulattság mintha a' Horváth Úr holmiját olvassuk, mindjárt bé fogom hozni.

IROVÁNYI Az igaz; úgy tudom meg nem únjuk magunkat. Az múlatságos Könyv.

GRÓF FEGYVERNEKI Vesse a' tüzbe Kegyelmed a' haszontalan verseit, mi mulatságot tudnánk mi az alavalóságba találni. Nem okos embernek való a' Könnyvekkel veszteni idejét.

BÁRÓ SERTEPERTI Annak sem vólt esze a' ki először ki találta hogy verseket kellyen kóholni, alávaloság az. — Játtzunk inkább valamit.

ÉVA Óh igen fein lessz. — De mit játtzúnk?

TÖKKOLOPI Filkót.

ROSALIA Az Úr rövid idön filkó lessz, annyira belé szeretett abba a' filkóba.

ÉVA Jobb is lessz mást játtzunk. — Játtzunk zálogosdit, hadd poenázzam meg ezt a' Bárót. *A nyakába esik hizelkedő mosolygással.*

BÁRÓ SERTEPERTI Vissza adnám a' költsönt. *Hasonlóképen.*

IROVÁNYI Talám szebb lenne, ha Schackot játtzanának Nagyságtok, van itt kettő is.

GRÓF FEGYVERNEKI A' szép is lessz. Hozzon Kegyelmed.

BÁRÓ SERTEPERTI *Enyelegve.* De bizony most gondoltam eggyet. *Székeket rak sorjába* Szégyen széket játtzunk.

ÉVA } *Katzagva tapsolva.* Jól van. Igen derék,
TÖKKOLOPI } szép gondolat. Alló rajta.

ROSALIA Ah, az igen alatson neme a' Mulatságnak, én azt nem szeretek játtzani.

GRÓF FEGYVERNEKI Játtzál fiam, játtzál, társaság kedvéért, nem szégyen az.

ÉVA De Uram Atyám is fog játtzani. *Enyelegve.*

GRÓF FEGYVERNEKI Balgatag Gyermek, nem illik az én hozzám, én majd tsak nézője leszek.

BÁRÓ SERTEPERTI Már társaság kedvéért Nagyságod is méltóztasson játtzani: nekünk is jobb kedvünk fog, lenni, a' Nagyságod jelenléte által.

ROSALIA Ha Uram Atyám, játtzani n[em] fog, én sem ülök ki.

MINDNYÁJAN Méltoztasson Nagyságod!

GRÓF FEGYVERNEKI Hivalkodó Iffjak! a' ti kedveteket nem szegem meg, közétek űlök, de én ne légyek részes semmibe is.

MINDNYÁJAN Nem, nem. *Le ülnek.*

ÉVA De hát már ki lessz a' Király?

BÁRÓ SERTEPERTI *Mosolygó Complimenttel.* Én most magam önként fel vállalom. *Le űl az első helyre.*

GRÓF FEGYVERNEKI *Eggy székbe Nagyságosan ül, pipázik, tsak maga gondolatira figyelmezve.*

TÖKKOLOPI Hát Referendárius ki lessz.

GRÓF FEGYVERNEKI Szekretárius Uramnál nem találhatni alkalmasabbat, *fél mosolyogva.*

IROVÁNYI *Meg hajtja magát.* Ha úgy méltóztatnak Nagyságtok parantsolni. *Fel áll.*

ÉVA *Enyelegve.* Éj, most nints, Méltóztatás, Nagyság, parantsolás, hagyja el azokat. Indullyon el, kezdjük. Én sugok először is.

IROVÁNYI *Oda hajlik. Éva súg.* Ha, ha, ha, mindjárt ki reped az óldalom, ha, ha, ha, mi a Tatár. *Sorjába jár, a' személyekhez hajlik, azok súgnak, Gr.*[*óf*] *Fegyvernekihez fordúl.*

GRÓF FEGYVERNEKI Tsak mennyen Kegyelmed tovább én nem sugdogálok bizony.

ÉVA Uram Atyám! }
TÖKKOLOPI Nagyságos Uram } *eggyszerre.*

GRÓF FEGYVERNEKI No eb az országa játékára már tsak rá veritek az embert. *Súg.*

IROVÁNYI *Eleibe áll a' Szégyen Székbe ülő Bárónak.* Felséges Király!

BÁRÓ SERTEPERTI *Játékos Kevélységgel.* Magam az.

IROVÁNYI Én Úngot, Berket fel jártam; és igen is sok panasz van felségedre.

BÁRÓ SERTEPERTI Mondja Ked.

IROVÁNYI Eggyik azt mondja: Szégyen a Királynak, hogy mindég a' Német Dámák toaletjénél süti a' makkot.

MINDNYÁJAN Ha, ha, ha! A' propos, a' propos!

IROVÁNYI Másik azt mondja: Szégyen a Királynak, hogy ollyan Maskara forma. *Mindenfelé nagy katzagás van.* Harmadik azt mondja: Szégyen a' Királynak, hogy el Németesedett. Negyedik azt mondja: Szégyen a' Királynak, hogy mindég tsepeg az órra.

MINDNYÁJAN Brávo, brávo. *Katzagnak.*

BÁRÓ SERTEPERTI *Tettetett gravitással.* Nints több. No, a' ki az én Német Dámákkal v[al]ó társadalkodásomat meg irigylette, üllyön ide.

ÉVA *Katzagva.* Ennye Lelkem! *Fel áll*

BÁRÓ SERTEPERTI *Nevetve.* No jól van, rám pergeltt a Kis Asszony, de vissza adom a' költsönt.

IROVÁNYI *A' Kis Asszony helyére ül. A Báro a' súgókhoz megy.*

BÁRÓ SERTEPERTI *Enyelgő lépésekkel. Tökkolopi súg m*[in]*d a' ketten katzagnak, s' a' t.*[*öbbi*] *oda megy a' Évához* Felséges Királyné sok a szégyen, sok.

ÉVA No mi lehet?

BÁRÓ SERTEPERTI Másik azt mondja, hogy — —

GRÓF FEGYVERNEKI Hiszen még eggyik sem vólt.

MINDNYÁJAN *Katzagnak.*

BÁRÓ SERTEPERTI No, ördög vigye eggyik azt mondja; Szégyen a' Királynak, hogy ollyan Kompódi N[eme]s Asszony

formára űl. Másik azt mondja; Szégyen, hogy mindég vigyorog. Harmadik azt mondja; Szégyen, hogy — — Kotz tausend, hogy eszembe nem jut — ennye — no — mi az ördög — *Ismét végig járja.* hogy leány ágra száltt a Királyság. Ötödik azt mondja: Szégyen, hogy sok szivet sebhet, keveset gyógyit. Eddig van.

ÉVA A' ki az én szivemet vádollya. Üllyön ide.

TÖKKOLOPI *No a' Tatár hordja el én meg járám. Bé ül. A' Báro helyet foglal. Éva járja a sugókat.* Igaz, még Rosalia Kis Asszony n[em] vólt a szégyenbe. *Az Éva szemébe vág.*

ÉVA Sok a' panasz Felséges Király! Eggyik azt mondja: Szégyen, hogy a' ruháját a' tractierba felejtette ijedtébe. *Nagy nevetés mindég, Tökkolopi graviter.* Másik azt mondja: Szégyen, hogy ollyan mint a' Skizz. Harmadik azt mondja; Szégyen hogy Tökkolop a' Király. *Itt a' szemébe vág Tökkolopinak.* Negyedik azt mondja; Szégyen hogy a' Világ Schackjába, a Springer a' Király. Ezek a panaszok.

TÖKKOLOPI A' ki azt mondta, hogy Tökkolop a' Király. Üllyön ide.

ROSALIA Tsak ugyan n[em] kerülhetém el a' fertelmes játékát. *Mind nevetkőznek. Éva le ül.*

TÖKKOLOPI *oda megy a Grófhoz, súg,* Uttsegijjen, én is azt mondtam vólna. *Éva súg.* Ha, ha, ha. *a' Báró Súg.* Szette vettét, tám öszve súgtak Nagyságtok! *Irományi súg.* Púff neked, ez is tsak oda megy ki. Felséges Királyné, a' panasz ts[ak] eggy, de azzal teli van minden szegelet az országba, Úton út félen azt kiábállyák: Szégyen, hogy a' mindég Poeticust tanúl.

MINDNYÁJAN *Mod nélkül katzagnak, zúgnak.*

BÁRÓ SERTEPERTI No kit ültet már le Nagysád?

ROSALIA Mindnyájan meg érdemlik a' Szégyen széket.

TÖKKOLOPI Én gondoltam eggyet a' ki leg nagyobbat tud hazudni az üllyék a' Szégyen székbe. *Nagy zúgás erre.* No én láttam ollyan nagy dinnyét, a' Török Gránitzon jártomba, hogy lajtorján mentek fel a szárához, 's baltával vágták meg. Eggyszer a' balta belé esett 's a' bélit szekerekkel hordták el, 's tavaszra találták meg benne a' baltát. *Mindég a nevetés.*

ÉVA Én meg eggy olasznál ollyan pitziny Canariai kutyátskát láttam, hogy eggyszer szegény el szaladván a' pokhálóba [me]g akadtt, 's a pok mindjárt [me]gette.

IROVÁNYI Eggy Gróf[nak] ollyan kalamárisa vóltt, hogy abba kontz papirosok, óllók, iró asztalok minden [me]g kivántató

szerszámok belé fértek, 's mihelyt eggyet füttyentett a' Gróf, mindjárt ki ugrott belöle eggy Patvarista, pennával.

ROSALIA Már én vagyok a' sorba.

[Négy sornyi hézag]

BÁRÓ SERTEPERTI *Enyelegve.* Nagyságod legnagyobbat fillentett, már az a' lehetetlenségnél is nagyobb lehetetlenség. A többi semmi sem hozzá.

MINDNYÁJAN Már az igaz.

GRÓF FEGYVERNEKI Secretarius Uram! Mitsoda lárma az oda ki? Tekintsen ki tsak.

IROVÁNYI Valami dulakodást hallok. Nagyságos Uram' nevét emlegetik.

GRÓF FEGYVERNEKI Mennyen ki Kegyelmed, lássa mi dolog. *Iroványi ki megy.*

ÉVA Mi azt ne várjuk, valami ügyes bajos ember lehet. Menyünk az én szobámba.

TÖKKOLOPI Vojtázni? úgy-é?

ÉVA Jó lessz jó. Mennyünk. *El mennek.*

V. JELENÉS.

A' Szoba elején lévő tornátz.
A' tselédek, Tempefői, Iroványi.

EGGYIK INAS Mondjon már Kend eggy rigmust.

MÁSIK No, ha legény.

TEMPEFŐI Hallyátok é, emberséges emberrel igy kell tselekedni?

HARMADIK INAS Hiszen Kend Poéta.

MÁSIK INAS *Meg rántja a Tempefői kaputját.* Poéta, Poéta, üm Poéta.

TEMPEFŐI Ne tegyétek már az embert tsuffá.

EGGYIK INAS *A' Piszkával szurkálja.* Poéta Uram, eggy darab szalonnáér.

TEMPEFŐI Majd meg panaszlom ő Nagyságának.

HARMADIK INAS Dejszen panaszolhatja azt Ked. —

EGYIK INAS Hohá szép betsülete van itt a'mi Nagyságos Urunknál az ollyan ördögökkel tzimborázó Spionnak.

IROVÁNYI Mitsoda tsúnya lárma ez itt?

MÁSODIK INAS Ez a' konyha vakarék lármáz itt.
HARMADIK INAS Mit is kovályog itt ez az Országa vesztett konyha vakarék? *Rá zúdúlnak.*
IROVÁNYI Most mindjárt ördögöt fogtok, gazemberek. Oszollyatok pokolba félre. — Mitsoda ember az Ur?
TEMPEFŐI Éngemet az Úr jól esmér, én vagyok Tempefői.
IROVÁNYI Hát mi jóval jár az Úr.
TEMPEFŐI Én ő Nagyságával akarnék személyesen szólani.
IROVÁNYI Meg mondhatja az Ur, mi végett?
TEMPEFŐI Én eggy kevés ajándékkal kivánnék a' Nagyságos Gróf Úrnak udvarlására lenni. Ha kedvet nyerhetnék.
IROVÁNYI Óh, semmit nem kételkedhetik benne az Úr. Meg fogja nyerni kedvét.
TEMPEFŐI De hát segitségét? A' mostan rajtam uralkodó pénzbeli szükség kénszerit.
IROVÁNYI A' mi Grófunk eggy Cholericus Magyar Méltóság: ő a pénznek nem rabja mint sok Naggyaink. Leg kissebbet is nagy adománnyal jutalmaz meg.
TEMPEFŐI Úgy de Uram, az én tisztelő ajándékom semmi világi jóval nem használhat, hanem tsak az elme és fűl gyönyörködtetésével ditsekedik.
IROVÁNYI Még is bizhat benne az Úr, hogy udvarlása nem tsak kedves hanem jutalmas is lessz. Én esmerem a' mi Urunkat. Ő gyönyörködik az affélékben. Most vólt itten eggy kevéssel ez előtt eggy Banda Czigány, 's a' Grófnak meg tiszteléséért eggy pár aranyat kaptak. Pedig nem a' szebb músikálással kedveskedhettek. Különösen pedig eggy sánta Czigány maga eggy Tallért nyertt a' szájával való igen szép trombitálásáért. Tsak ugyan ma kapott egynéhány forintot ő Nagyságától eggy pár Zsidó is mivel igen fein Kauklerek vóltak, a' tőt a szemek pillájával fel vették, a' huszast a' markokba el olvasztották, a spádét a homlokokon forgatták, az orrokból selyem pántlikákat húztak ki 's a' t.[öbbi]. Mind ezeknek semmi hasznok sints de mivel ő neki múlatságot szereznek, arany s néha párjával is a' dijja. Az Úrat sem fogja az ő Nemes szivüsége üressen botsátani el. Kiváltt szorúltt állapotjában. — Mindjárt bé fogom az Urat jelenteni. *Be megy.*

VI. JELENÉS.

Iroványi. Gróf Fegyverneki.

IROVÁNYI Nagyságos Úr! Tempefői Uram kér a' be jövetelre engedelmet; valami ajándékkal kivánna Nagyságod[na]k udvarolni.

GRÓF FEGYVERNEKI Tempefői Uram? — Bár ts[ak] a' Felsőség tenne parantsolatot azokról a henye emberekről, én a' szemtelen Poétákat, nem igen jó szivvel látom. Azok az ingyen élő hazudozók, eggy két potom rigmuson akarják a legnagyobb kegyelmet vásárolni. — El mehet; tsak — No mégis jöjjön bé.

IROVÁNYI *Ki szól.* Tessék bé jönni az Úrnak.

VII. JELENÉS.

Tempefői és a Voltak.

TEMPEFŐI Alázatos szegény szolgája a' Nagyságos Úrnak.

GRÓF FEGYVERNEKI Isten hozta Kegyelmedet; tessék le ülni Tempefői Uramnak.

IROVÁNYI Tessék le ülni az Úrnak.

TEMPEFŐI Én a' Nagyságod lábai elött eggy tsekély de szives ajándékkal kivánok le borúlni: esedezvén alázatosan, méltóztassa Nagyságod kegyelmes szivvel el fogadni.

GRÓF FEGYVERNEKI Én a' Kegyelmed ajándékát még semmivel nem tudtam meg érdemleni: azért annyival szivesebben veszem.

TEMPEFŐI Imhol vagyon, Nagyságos Uram eggy tsekély munka, a' melly eggy Hazáját 's a' Hazának jól érdemlett Naggyait érzékeny szeretettel tisztelő hazafinak tollából folyt ki. A' Virtusnak emlékeztető oszlopa ez.

IROVÁNYI Tempefői Uram dolgozta.

GRÓF FEGYVERNEKI Ugyan? 's hát mit beszéll Kegyelmed ebbe a Könyvbe?

TEMPEFŐI Ottan látja Nagyságod a' Könyvnek elő irását, a' melly ekképpen vagyon: *Gróf Fegyverneki. Eggy hazáját mindenkor igazán szerető okos hadi vezérnek példája, Mellyet a következendő Maradéknak é' rajzolásban által akartt adni, a' Pesti Poéta.*

GRÓF FEGYVERNEKI Mellyik már ez az én ditső Őseim közzül?

TEMPEFŐI A' Nagyságos Urnak hatodik Attya, Fegyverneki Márton, a' ki eggy vala hajdan virágzó Hazánknak legvitézebb fiai közzűl.

GRÓF FEGYVERNEKI Már tudom. — De tsak ugyan igen kár vólt ezzel tölteni Kegyelmednek az időt. Mire való ez.

TEMPEFŐI Nagyságos Uram! ez a' munka n[em] fogja meg engedni, hogy az ő példás virtusait a' késő idök homályában fenyegető Feledékenység el törülhesse.

GRÓF FEGYVERNEKI Jaj édes Tempefői Uram, a' Vitézség kivül jár azon:fenn marad ennek emlékezete az utolsó Unokákig.

IROVÁNYI A' leg ditsöségesebb virtusnak emlékezete is a' Századok le futása közben elkopik, 's többnyire a' Maradék alig esméri nevekről is azokat, a' kiknek köszönheti mai ditsöségét. Ha tsak a' tudós penna nem védelmezi.

GRÓF FEGYVERNEKI Az én Ösöm virtusának emlékezetébe az a' sok esztendö semmi tsorbát n[em] ejtett: ha a' Háládatosság nem védelmezné is, állanak a' Márvány oszlopok, tanúi az ő Érdemeinek.

TEMPEFŐI Nagyságos Uram! A' leg pompásabb alkotványok is tsak heteket igérhetnek az ő általok meg tiszteltt virtusnak. A' fényes Mausoleumok a' tsuda Pyramisok, a' Rostráták, az Időnek markában vagynak, a' körültte repdeső veszedelmek rettentik őket a' veszendőség birtokában. Le omlanak a' kevély Monumentumok, 's magokkal le rohantatván, szomorú düledékjeik közzé temetik a' beléjek kapaszkodott Ditsőséget. De a' tanultt ész tropaeumi nevetik az Idő viszontagságait.

GRÓF FEGYVERNEKI Meg esnék úgy belé, ha tsak azok lettenek vólna nagy emberek, a' kiket a' könyvek ditsérnek?

TEMPEFŐI Vóltak többek is sokan, de azoknak emlékezetét a' rend nélkül koborló Hir hüségtelen szája el vesztette. A' köz ditséret meg tsalja az Érdemet: s nem bir annyi erővel, hogy a vele küszködő Feledékenységnek meg felellyen. —

Éltek vitézek túl Agamemnononn;
De esmeretlen ködbe borúltanak,
's Homályos éjbe vesztenek: mivel n[em]
Nyertenek Érdemeik Poétát.

IROVÁNYI Az Atilla roppantt táborába, Nagyságos Uram, eggy se lett vólna derék vitéz? Annakutánna annyi századok lefolytában a' termékeny Magyar Nemzet tsak tiz, tizenkét vitézt szültt vólna? — Azt fel sem lehet tennünk vitéz Magyar

Öseinkről: de mi már ma tsak azokat tudjuk a' kiket a' tudósok elmék maradványi [me]g tartottak. A' többi setét fedél alatt lappang.

GRÓF FEGYVERNEKI Ha a' Poéták 's más Irók halhatatlanná teszik az ő munkáikban a' Nagy embereket: az ö munkájuknak is halhatatlanok[na]k kell lenni, és annál fogva saját neveknek is örök emlékezetet szereznek.

TEMPEFŐI Úgy vagyon, Nagyságos Urám, és mikor a' Késő Maradék az én munkámra öröm-könnyeket hullatván Gr.[óf] Fegyverneki Mártonról 's az ő érdeméről háládatosan fog emlékezni: akkor az én nevemet is édes hevűléssel emlegeti, 's rozsákat hint sirhalmomra. —

IROVÁNYI 'S eggyszersmind szomorú illetödéssel tekint ezekre az időkre vissza, a' mellyekb[e] nem tudták a' háládatlan hazafiak az Úrban betsülni az érdemet.

GRÓF FEGYVERNEKI Kegyelmed tehát maga kezére dolgozott és saját ditsőségét tárgyazta: az Utobbiak áldani fogják Kegyelmedet, én pedig köszönöm édes Ösöm vitéz tettei körül véghez vitt fáradozását.

TEMPEFŐI Nagyságos Uram! ez a' munka a' semmiségbe fog dülni: engemet pedig magával eggyütt el ránt.

GRÓF FEGYVERNEKI Nem értem Kegyelmedet.

TEMPEFŐI Ez a' Nap fényt nem fogja látni, én pedig tömlötzöt szenvedek érette. És mind a' kettő ugyan eggy okból származik.

IROVÁNYI Világosabban szóllyon az Úr.

TEMPEFŐI Eddig én a' Hazámból majd minden hónapba kaptam pénzt. Ebbe való biztomba ezt a Könyvet ki botsátottam, minden elő fizetés nélkül, tudván hogy azt gyülöli a' Magyar. Már négy honapja, hogy az Édes Anyámnak még tsak levelét sem vettem: talám a' Kegyes Egek meg eléglették az ő nyomorúságit. Már most Betrieger Úr a' Typographus kéri a' nyomtatás árrát. Árestommal fenyeget, ha eggy óra múlva le nem teszem.

GRÓF FEGYVERNEKI Mennyit kér Kegyelmeden?

TEMPEFŐI Harmintz aranyat, Nagyságos Uram!

GRÓF FEGYVERNEKI Hát már mit tsinál Kegyelmed?

TEMPEFŐI A' Nagyságod kegyelmességéhez foljamodom, egész alázatossággal esedezvén, méltoztasson, a' Nemzeti tudományokra, eggy nyomorúltt 's ügye fogyott Iróra, Öseinek 's ditső familiájának, sőt önnön magának ditsőségére tekinteni.

GRÓF FEGYVERNEKI Mit kiván tőlem Kegyelmed?

TEMPEFŐI Nem kivánok semmit is, távol legyen. Hanem esedezem a' segitségért. Méltóztassa le tétetni Nagyságod a' 30 aranyat Betriegernek.

GRÓF FEGYVERNEKI Hohó barátom! 30 arany nem bolondság, én annyi teméntelen pénzt minden haszontalanságra nem adhatok ki.

TEMPEFŐI Nagyságos Uram! a' Nemzeti Tudományoknak fogja azt fel áldozni.

GRÓF FEGYVERNEKI A' Nemzeti Idő töltésnek.

TEMPEFŐI És Nagyságos familiája ditsöségé[ne]k.

GRÓF FEGYVERNEKI A' melly nem szükölködik holmi dirib darab rigmusok nélkűl 's nem szorúlt alávaló ditsérőkre.

TEMPEFŐI A' Haza magasztalni fogja Nagyságod nemes szivét, hogy jól tévő Moecenássát találták fel benne a' tudományok, a' ki nem sajnál a' Nemzeti Músáknak temjénezni.

GRÓF FEGYVERNEKI Sőt minden Nemes szivü Magyar Méltóságok ki fognak nevetni véle, 's minden Udvarok tele lesznek az én balgatagságomról való discursussal.

IROVÁNYI Az Igaz; de az okosabb Maradék bálványozni fogja Nagyságod kegyes szivét.

GRÓF FEGYVERNEKI Elég az, hogy én most 30 aranyat nem lottsanthatok ki minden alávaloságra. Annak a' hat tsikónak, a' mit most állitottam zúgba, sokba kerül a' szerszámja, ts[ak] az ötvös munka az ezüstözésért, aranyozásért sokra megy, majd a' Faeton is ha le érkezik Bétsből el visz eggynéhány aranyt. Hát még a' szobák ki-rajzolása, a szökö kútak, a' Diaetára való Uniformis, mennyibe kerülnek? Még akkor eggynéhány száz Úri személlyeket meg is kell vendégelnem: Világositásokat, Tüzi játékokat kell tsináltatnom, — óh jé! — Meg kell most nekem gondolnom, mire adom ki a pénzt.

TEMPEFŐI Ha most olly nagy szüksége van Nagyságodnak a' pénzre: meg szünök azt kérni. Hanem már most tsak azért esedezem, méltóztassa azt a' pénzt költsön adni nekem Nagyságod a' Diaetáig, akkor nékem bizonyosan jön onnan hazúl levelem és pénzem is.

GRÓF FEGYVERNEKI Mér Kegyelmed annyi pénzt költsön kérni 's fel venni 's bizonytalanra?

TEMPEFŐI Ha abból semmi sem lessz a' Nemes Magyar Rendekhez folyamodom, állhatatosan bizván benne, hogy a' Nemes Magyar Nemzetnek képei, elő segéllenek ezen munkámba, melly ditső Nemzeteknek ditsöségét öregbiti.

GRÓF FEGYVERNEKI Én pedig állhatatósan hiszem, hogy abból

semmi sem lessz, ők sem a' közönséges pénzét a' Hazának, sem saját vagyonjokat nem fogják ollyaténra vesztegetni.

IROVÁNYI A' közönséges pénzt nem is, mert a' kell eggyre másra: hanem lesznek eggynéhány jó szivű Úri személyek, kik a' magokéból elö fogják azt segélleni.

TEMPEFŐI Ha ez a' fel tétel sem tettzik Nagyságodnak: imé által adom mind az Exemplárokat. Énnékem eggy sem kell: adassa el Nagyságod, többre megy az hatvan aranynál is.

GRÓF FEGYVERNEKI Nékem ne adja Kend: én n[em] Kalmárkodom vele. De ha akarnék is, tudom mind rajtam veszne: ki adna azért pénzt? ha még is más egyébről vólna, vagy Német 's Frantzia nyelven volna irva: a' más.

TEMPEFŐI Már tehát semmi módon nem nyerhetek Nagyságodtól segedelmet! — Ha már sem Hazája, sem Nemzetsége, sem önnön maga ditsöségére nem hajlik Nagyságod jó szivére és kegyességére bizom magamat. Nagyságos Uram! eggy nyomorúlttat, a' ki semmivel egyébbel nem tette magát vétkessé, hanem hogy Hazájának 's Nagyságodnak kivántt szolgálni, segitse meg, 's ne engedje, hogy az a' tömlötz fenekén rothadjon el. Ne úgy nézzen engem Nagyságod, mint Poétát, hanem mint eggy inségbe nyomorgó ártatlant: és nem segit é meg?

IROVÁNYI Nagyságos Uram! fájlalom ennek a' betsületes embernek sorsát, fájlalom.

GRÓF FEGYVERNEKI Én is fájlalom; kár hogy a' maga balgatagsága miatt illyen bajba vergődött. Én Kegyelmedet mint Poétát fel sem veszem: de mint nyomorúlttat sajnálom. Hidje el, az én Nemes szivem örűl a jótétemények[ne]k, 's gyönyörködik az ügye fogyottak védelmében. Én keresni fogok abba módót, h[ogy] most az eggyszer Kegyelmedet ki szabaditsam, de ne gondolja, mintha azért vólna az, hogy Kegyelmed holmit firkáltt, hanem hogy meg szórultt, 's magával jót tehetetlen, én pedig örvendek az ollyanok[na]k fel segitésekben. — De most hirtelen ts[ak] ugyan annyi nem lehet tőlem. Imhol eggy pár arany, vegye el Kegyelmed annak jeléűl, hogy én szeretek a' Nyomorúlttal jól tenni, és hogy a' többiét is várhatja Kegyelmed, de idő vártatva. Most pedig arra intem másszor ne elegyitse magát az ollyatén balgatagságokba, mellyeket mi Magyarok nemes [me]g vetéssel fogadunk.

TEMPEFŐI *Könnyez.* El olvasztja szivemet a' Nagyságod kegyessége. *Érzékenyen.* Nem találok szókat érzékeny meg indúlásomnak ki fejezésére, 's a Nagyságod jó tételének és

kegyes szivének meg hálálására. Ezt a' sohajtást végye Nagyságod az én egyenes szivemnek áldozatjául. Adjanak boldog napokat Nagyságodnak a' kegyes szivet koronázó Egek. *El megy.*

GRÓF FEGYVERNEKI Vigabb életet adjanak Kegyelmednek is. *Irományihoz.* Secretárius Uram! ez a' legény betsületes ember vólna, tsak az a' kár, hogy Poéta. Én őtet szeretném fel venni az Udvaromba, ha abból a hagymázból ki tisztúlna.

IROVÁNYI Valósággal Nagyságos Uram! Ő eggy qualificatus ember, nemes szivű, tanúltt, jozan életű: de a' Nagy Udvarokat kerüli, és a' Könyveitől a világ' kintséért sem bútsúzna el.

GRÓF FEGYVERNEKI Példás erköltsü fi az igaz: nem tudom mitsoda ember lehet.

IROVÁNYI Én sem tudom, hol vette magát.

GRÓF FEGYVERNEKI Gyerünk azókhoz a' vigadó fiatalokhoz: *El mennek.*

VIII. JELENÉS.

A K.[is] *Asszony szobája*

Tempefői és Rosalia.

TEMPEFŐI A' Boldogság 's az Öröm lakjon veled Kedves Kis Asszonyom!

ROSALIA Veled eggyütt szerelmes Poétám. Üzd el komor unalmimat leg édesebb jelenléteddel: de a' mint láttam a' leg szomorúbb Bánat sátorozik homlokodon, a' holott az elött az Édes Nyájasságok mulattak a' szegénység karjain.

TEMPEFŐI Oda vagyok Kedves Rosaliám, a' mostoha Sors üldözi bennem az ártatlanságot.

ROSALIA Eddig is tudtál te ö vele birni; ne engedd nyilai alatt meg lágyulni szivedet, melly a' Virtus mive.

TEMPEFŐI Most a leg keservesebb tsapással rohant reám. Minden mesterségét meg vetette, hogy lába alá tapodjon és imé — —

ROSALIA *El lankadva.* Kedvesem! jaj, öszve ne tépd gyenge szivemet, melly eddig a' tiédtől tanúltt tűrni. Jaj ki ne mondd, meg halok.

TEMPEFŐI Én is.

ROSALIA Kegyetlen Egek!

TEMPEFŐI Bölts Végezések! — Ha az én reám agyarkodó Szerentsét lántzáról el eresztitek, adjatok erőt az ő tsapásinak el szenvedésére.

ROSALIA Mi lelt, Kedvesem, könnyebbedik a' keserüség, ha bus társra találhat.

TEMPEFŐI Rab vagyok, édesem!

ROSALIA *Meg döbbenve.* Rab vagy? — — Lehet é a' Nap alatt ollyan tömlötz, melly az ártatlanokat is győtörje.

TEMPEFŐI Van, ha azok szegények is.

ROSALIA Kinek lehet annyi hatalma, hogy a' büntelent is tömlötzre ragadhassa?

TEMPEFŐI Betriegernek.

ROSALIA Ne indits belölem ollyan játékot, a' mellyre nékem keseregni kell. Szolly valóban.

TEMPEFŐI Betriegernek nem tudván meg fizetni a' nyomtatásért, most mindjárt a tömlötzbe fog hurtzoltatni. Azoktól kell meg fosztatnom mindjárt a' mellyek leg kedvesebbek valának életemben. Édes Rosaliámat sirassam é inkább, vagy édes Mú'sáimat, vagy pedig édes szabadságomat? Óh mostoha sors!

ROSALIA Óh kedves Poétám, arról még lehet tenni. Az én Atyám mindjárt le teszi azt, ő Nemes és jól tévő ember.

TEMPEFŐI Már ott nyaka szakadtt minden reménységemnek.

ROSALIA Lehetetlenséget beszéllesz: hitelt nem adnék annak a' beszédnek, ha te nem mondanád.

TEMPEFŐI Ugy vagyon. Most éppen ő Nagyságától jövök: minden módon meg probáltam, hogy az ö segedelmét meg nyerhessem; de attól el estem.

ROSALIA 'S Ő eggy ügye fogyott emberen n[em] segitett? Tsudálkozom el változásán.

TEMPEFŐI Mindent el beszéllettem, hogy a' Nemzeti Tudományok, a' Haza ditsösége, hajdani Attyának tisztelete, familiájának fényessége, Maga Nevének magasztalása mind arra kénszeritik. De semmiképpen nem hajlott mind ezekre is, mig azt nem emlitettem, hogy arra kéri, még eggy boldogtalan szegénynek gyámoltalan vólta is. Akkor mindjárt fel buzdúltt benne a' vér.

ROSALIA Ö neki valóba jó szive van.

TEMPEFŐI Azt által láttam. Ő eggy ollyan Magyar Méltóság, a' kinek párját alig lehet találni: tsak az az eggy hiba van benne, hogy a' Tudományoknak nem embere. —

ROSALIA Jaj, már a' köz hiba, a' mi Magyarainkba. — De hát mit mondott az Atyám?

TEMPEFŐI Meg illetödött rajta, hogy engemet az én balgatagságom szerentsétlenné tett. Intett, hogy annak véget vessek; ez úttal ő kiszabadit engemet, de a' még továbbatt lessz, addig fel pénzül két aranyat adott.

ROSALIA Ne félly, kedves Poétám, az ő jól tenni szerető szive szerentsédre léssz tenéked. Tudom ugyan, hogy nem úgy tesz jól véled mint Moecenas Poétával, hanem mint kegyes szivű Titus nyomorúlttal.

TEMPEFŐI Azt maga is meg mondotta. — De én azomba tsak úgy maradtam, mint az elött, az ö jó szive nékem nem használ mert késön segit, engem eggynéhány pillanatok után a' nyomorúságos tömlötz fog bé.

ROSALIA A' nem lehet, édes Poétám, neki arra nints hatalma.

TEMPEFŐI Van a' Törvénynek.

ROSALIA Nemes vagy.

TEMPEFŐI De szegény.

ROSALIA Nem tömlötzözhet.

TEMPEFŐI Úgy de nem fizethetek.

ROSALIA Ki ragadhatna ki tégedet a' mi karjaink közzűl, én az Atyámtól ki könyörgöm, hogy tégedet tartóztasson itt, mig megsegit.

TEMPEFŐI Édesem, ne buktass illetlenségre, inkább akarok lenni boldogtalan, és nyomorúltt, mint hitetlen és gyalázatos.

ROSALIA A tömlötz nem gyalázat.

TEMPEFŐI Nem, ha vétek nints vele. Annak minden rutsága a' büntől vagyon: az ártatlanság pedig otsmány falainak moha között is meg tartja fényességét, melly az Egekből az Urnak 'sámolya alól sugározik.

ROSALIA Ott éhel is meg halsz.

TEMPEFŐI Ha Rosalia meg hal. — Akkor pedig édes nyereség lessz nékem a' halál.

ROSALIA Köszönöm bennem való bizodalmadat édesem. Én nem akarnám hogy annyira menjen a' dolog. Mindjárt keresek módot annak a' Németnek ehes száját, hogy dughassuk bé.

TEMPEFŐI Kedves Kis Asszonyom, meg ölsz igaz szeretteteddel. — Nintsen a' néked hatalmadba és birtokodba, hogy engem meg segithess.

ROSALIA Van az Atyámnak: én az ő tudta nélkül is adok tenéked segitséget.

TEMPEFŐI Az én meg szabadúlásom kerűli a vétkes eszközt.

ROSALIA A' vétek is virtussá válik, ha az ártatlanért, 's kiváltt éretted, tselekeszem.

TEMPEFŐI A' fekete szint semmi más bé nem fogja. A' vétek barnaságát semmi féle virtus bé nem mázolhatja, úgy hogy annak rutsága szépséggé változzon, a' virtus szine alatt.

ROSALIA Nemes szived van Tempefőim, a' melly nintsen semminek birtokában.

TEMPEFŐI Tsak eggy Angyalnak.

ROSALIA *Döbbenve.* Ki az?

TEMPEFŐI Velem szól. — — Vedd el Édesem a nevezetet, mert vagynak földi Angyalok, kikre a' Szépség Isten Asszonya hozzájok méltó testet is ruházott.

ROSALIA 's Ezt a' ditséretet a' te elmédnek köszönik, a kitől öregbűl a' szépség.

TEMPEFŐI Ha a' boldogabb végezések az én szerentsémet a' régire változtatják és engemet Tempefőiből azzá tesznek ismétlen: akkor a' tántorithatatlan Örömnek nyájas karjai között lebeghetünk. Addig vagyunk erös szivvel a' Szerentsének minden nyilait boldogabb Időknek reménylése, 's a méltatlanokra ügyelő Ég, lágyitsa a' tömlötz fenekén is rab lántzaik szoritását.

ROSALIA Már tsak ugyan tsufra hagyod magadat tenni, emlékezz meg, mi vagy.

TEMPEFŐI Eggy szegény adós, a' ki nem fizethet.

ROSALIA Magad leszel oka szenvedésidnek.

TEMPEFŐI Hogy a' Boldogság őlében is tudjam mi a' szenvedés, 's akkor is édes legyen annak emlékezete.

ROSALIA És nem illetődöl meg rajta?

TEMPEFŐI Fatsarog a' szivem, hogy szabad nem lehetek 's töled, édes Kis Asszonyom, 's Músáimtól el kell szakadnom. — De a' Nemes sziv nem engedi meg ollyan lépést tennem, mellyet valaha szégyeneljek.

ROSALIA Mit tselekszel tehát.

TEMPEFŐI Még eggy helyre folyamodom. V[agy] a' mit a Szerentse hoz, azt békeségesen viselem.

ROSALIA Úgy vigyázz magadra, hogy ha valami gyalázatba esel, engemet ejtessz mélly keserüségbe. — Szándd meg Rosáliádat.

TEMPEFŐI Az ő birtoka vezérli az én szivemet. De most engedni kell a' Sz:[ent] Igazságnak, mindjárt el telik az Óra. Meg választ most tőled Kedvesem, eggy kevés korig a' tömlötz, de lelkem rabságot nem szenvedhet; körűled fog lebegni eggy sohajtássá váltt szellőtske, azt úgy vedd mint az én Lelkemet.

ROSALIA Óh keserves szempillantás! szomorú pontja fájdalmimnak.
TEMPEFŐI Vigabb velem létedet engedjenek az Egek. *El megyen.*
ROSALIA Boldogabb időt adván tenéked.

IX. JELENÉS.

A Gróf' kapuja, kivül.

Koppóházy, és Tempefői.

TEMPEFŐI Igaz szolgája az Urfinak.
KOPPÓHÁZY Hozta Isten szerentsésen Tempefői Uramat. Hát hogy folynak dolgai?
TEMPEFŐI Uram, elég nyomorúlttúl, de a' szerentsétlenség most van még is rajtam a' leg sullyán.
KOPPÓHÁZY Hogyhogy az Isten szerelméért?
TEMPEFŐI Még most itten láthat az Úr Koppóházy Uram, de tsak a' jövő órába is a' tömlötz fenekén találna.
KOPPÓHÁZY Mi az ördög?
TEMPEFŐI Betrieger Uramnak adós vagyok eggy Poémám' ki nyomtatásáért 30 arannyal, 's most már mindenünnen meg tsalván a' reménység, nem fizethetek.
KOPPÓHÁZY 'S Nem várakozhatnék az eb ellette rossz Németje.
TEMPEFŐI Már eggy fél órát sem. Hanem egész alázatossággal kérem az Urat Koppoházy Uramat, méltóztasson rajtam segiteni.
KOPPÓHÁZY A' mibe lehet szivesen.
TEMPEFŐI Én az Úrfinak meg boldogúltt Attya Urát esmértem. Eggy vólt azok közzül a' kikben sokat vesztett el a' halál által a' Haza, Ő a' tudományoknak nagy kedvellője, a' Tudósoknak nagy Pártfogója 's barátja vólt.
KOPPÓHÁZY Már a' bizonyos.
TEMPEFŐI Ő azokra, vagy is inkább a' Nemzetre sokat fel áldozott: és még sem vólt pénztelenebb másnál. — Az Úr is gondolom, meg boldogúltt Attya Urának ditső nyomdokait fogja követni.
KOPPÓHÁZY Igen is én minden módon igyekezem az ő halhatatlan érdemeit nyomozni.
TEMPEFŐI Nemesebb fel tétele nem lehetne.
KOPPÓHÁZY Ő ember szerető vólt mindeneket eggy aránt szere-

tett, még ama Privilégizáltt henyélőket is, a' kik holmi Könyvekkel tsalják a' pénzt 's betsületet. — De én ugyan ebbe ötet nem kevetem, hogy az ö másoktól való ki tsufolásának részese ne légyek.

TEMPEFŐI Uram, az ollyat békével szenvedjük a' Haza ditsőségéért, 's önnön tiszteletünkért, mellyel az okosabb Maradék biztat.

KOPPÓHÁZY Mind azok tsak pompás hangok 's ketsegtető álmodozások, mellyeket a' Könyvek között henyélő Ország lezsákjai koholtak, hogy a' magunknak tettzéssel élhessenek önnön hasznokra.

TEMPEFŐI Akár költsön a' Diaetáig, akár az Exemplárokért, méltóztasson nekem adni az Úr 30 aranyat.

KOPPÓHÁZY Az Exemplárokért nem adhatok; mert én könyv kupetz lenni nem akarok. Nemesebb vér foly ereimbe, mint sem rangomat affélével motskositsam, 's Gavallér társaimnak tsúfja legyek. — Költsön pedig nem adhatok azért, mivel énnékem szorgos szükségeim vagynak, a' mellyekre kell a' pénz.

TEMPEFŐI Az Úr pénze felyül haladja szükségét.

KOPPÓHÁZY Az igaz, énnékem most küldöttek a' jószágomból 400 aranyat, de a' pénznek van helye. Most, éppen most vive el itt eggy olasz eggy pár fein kutyát, eleget kértem tőle 20 aranyon, de nem adta v[oln]a alább 24nél, már most utánna megyek, 's meg adom azt is neki.

TEMPEFŐI Úgyde uram még az a' 24 arany kitsiny tsorbát ejt azon a' 400 aranyon. Még ha engem meg fog is segiteni: Nyoltzad részét adja ki tsak egyszerre küldött pénzének.

KOPPÓHÁZY Jaj, Kegyelmed Tempefői Uram keveset ért a' mái Gavallér állapotokhoz. Én onnan a' Kávé házba megyek, ottan lesznek esméretes Gavallér társaim, nyájas Német Dámáim, azokat egész barátsággal kell tractálnom. A' Voita, a' Labét sok pénzzel jár.

TEMPEFŐI Még is mind azoktól is nem maradna é elég, az én fel segéllésemre, a' melly az Úrnak ditsőségére szolgálna. — Osztán, inkább vesztegeti az Úr azt a sok pénzt olly hijábavalóságra, melly az okosok meg vetését viseli: mint olly nemes tárgyra, mellyet tisztelet koronáz. De —

KOPPÓHÁZY Én azt most nem vitatom jó Tempefői Uram. Hanem nem látta é Kegyelmed azt az Olaszt, hogy el ment vólna erre a' kutyáival, nékem ötet ha ördögbe lessz is fel kell keresnem. Szent uttse nem adnám azt a' két kutyát a' Bétsi Ministerségért.

TEMPEFŐI Én Uram nem láttam a' jó Olaszt. Hanem még eggyszer esedezem, méltóztas[son] eggy szükölködővel jól tenni.

KOPPÓHÁZY Mondom, énnékem nints arra való pénzem. Eddig az Olasz is el találta adni. Isten áldja meg Kegyelmedet. *El megyen.*

X. JELENÉS.

TEMPEFŐI *egyedűl.* Isten hordozza Kegyelmedet is Koppóházy Uram. — Az is bolond, a' ki Poétává lessz Magyar Országban! Itt azok, a' kik külső formájokról Moecenásoknak láttzanak, nem hogy szeretnék a' Nemzeti tudományokat, hanem annak pártfogóit is gyülölni láttatnak. Be sok illyen Koppoházyakat találnánk a' két Hazában! a' hol a' Kávé házakba tsoporttal tsirippol a' N.[emes] Gavallérság, a' B[ibli]o[t]ecák pedig és Lese Cabinétek néma tsendességgel veszteglenek. Az Urak Udvaraiba Divisiónként koslat[na]k a' Jobbágyok zsirjával hizott Kopók, a' Múzsák pedig és a' Múzsák baráti nem esmérik azokat. A' tanúlttak éhen fáradoznak a' Nemzet ditsősége mellett: a hazájok vesztett Koppó kupetzek bársony bugyogóba járnak. Imé, ennyi pénzes Uraság között eggy buzgó hazafi meg n[em] szabadúlhat a' tömlötzből, a' mellybe őtet a' Muzsák[na]k, Hazájának 's Ditsö Nemzetének szeretete vetette. Ne tsudálkozzon tehát senki, h[ogy] Világ hallatára azt kiáltom: Az is bolond, a' ki Poétává lessz Magyar Országba!

Vége a' Második Fel-vonásnak.

HARMADIK FEL-VONÁS.

(A Játék a' Poéta Házában esik.) hol belől, hol az ajtó előtt.

I. JELENÉS.

TEMPEFŐI *az asztala mellett fél könyéken.* Kegyetlen Sors! tsak e' vala é még hátra, hogy tökélletes boldogtalanná tegyél, hogy édes szabadságomat, 's azzal együtt betsületemet, mindenemet el veszessem. Már a' leg keservesebb képzelő-

dések öszve ütközvén szivemben bús hánykolódások tsatáznak felettem. Mind azokat, a' mellyeket a' Vas Egek reám szórtak, tsendes Lélekkel fogadtam, de ennek súllya alatt süllyedezek. Leg keservesebb ez, mind azok köztt, a' mellyeket eddig szenvedtem. — — De keményedj meg, szivem! Meg tanúltál te már szenvedni, hozzá törödtél mind ahhoz, a' mire a' Világ réműl.

II. JELENÉS.

Tempefői. Betrieger. Hajdúk.

BETRIEGER Hát el készitette az Úr a' pénzt? Az idő el töltt.
TEMPEFŐI Biz' Uram, még a' nints meg, én sohol sem kaphattam.
BETRIEGER Már hát az Úrral másképpen kell bánnom.
TEMPEFŐI Már én Uram itt vagyok: róla nem tehetek.
BETRIEGER Én sem tehetek: sajnálom.
TEMPEFŐI Már hát tsak ugyan kedvetlenűl bánik az Úr velem?
BETRIEGER Külömben nem lehet; jöjjön az Úr a' Tanáts elébe.
TEMPEFŐI De minek?
BETRIEGER De minek? még azt kérdi az Úr? majd meg mondják ottan. Jöjjenek Kentek, Kisérjék fel ő Kegyelmét.
TEMPEFŐI Uram, eggy kevés várakozással: nem vagyok talán éppenséggel gaz-ember.
BETRIEGER De tehetetlen adós: már annak tudja az Úr a' törvényét.
TEMPEFŐI Én azt tudom. De van ám ollyan törvény is, mely amannak szoros igazságán tágithat — az emberség törvénnye. Várakozzon az Úr eggy keveset.
BETRIEGER Már várakoztam.
TEMPEFŐI Mig a' hazámból pénzt vehetek.
BETRIEGER A' késő is, bizonytalan is.
TEMPEFŐI A' Diaetáig.
BETRIEGER 'S miért?
TEMPEFŐI Akkor az ide fel gyülekezett Nemes Magyar Rendek eleibe terjesztem alázatos könyörgésem: ők engem tudom meg fognak segiteni.
BETRIEGER Abból semmi sem lessz.
TEMPEFŐI Hát ha lessz?
BETRIEGER Ha tsak mind Ánglusokká vagy Frantziákká nem változtatja elöbb a' játékos Természet.

TEMPEFŐI No hát addig el várakozhatik az Úr, mig az Exemplárokból a' pénzt ki szedem, akkor 40 aranyat adok az Úrnak.

BETRIEGER De úgy soha sem ád az Úr tsak négy aranyat is, nem hogy 40t.

TEMPEFŐI Miért?

BETRIEGER Én magam kárával tudom, másra kell a' pénz a' Magyar Uraknak.

TEMPEFŐI Ugyde ez a' Munka kedves fog lenni a' vitéz Héroktól származott Nemes szivű Magyaroknak.

BETRIEGER No, ha az Úr Exemplárjaiból 40 aranyat ki vesz, nékem eggy pénzt se adjon.

TEMPEFŐI Probálja meg hát az Úr.

BETRIEGER Én Uram bizony nem probálom, hanem az én pénzemet most tegye le az Úr.

TEMPEFŐI Én arra most elégtelen vagyok.

BETRIEGER Jöjjön hát az Úr a' Tanáts eleibe. Hallyák Kentek! *a' hajdúk, oda toppannak.* No mennyen az Úr velek.

TEMPEFŐI Nézzen leg alább az Úr valamit. ne tegyen Világ tsufjává.

BETRIEGER Uram, már annak úgy kell lenni. külömben nem lehet.

TEMPEFŐI Várakozzon még az Úr tehát eggy oráig.

BETRIEGER Én nem várakozhatom.

TEMPEFŐI Eggy óra nem a' Világ.

BETRIEGER De az Úr engem tsak elébb tovább való igéretekkel tsalogat. Már eggy orát hijába várakoztatott velem.

TEMPEFŐI Ez utolsó terminus lessz.

BETRIEGER A' mellyet talám azért kér az Úr, hogy időt nyerhessen az elébb állásra.

TEMPEFŐI Alatsonyúl gondolkodik felölem Uraságod, a' Nemes szenvedést fellyebb szoktam betsülni a gyalázatos menekedésnél.

BETRIEGER Miért nem adja hát az Úr okát idő kérésének?

TEMPEFŐI Nints benne semmi titok, azt meg mondhatom, még némelly Pártfogókat fogok keresni, a' kikhez bizhatom.

BETRIEGER Jó lessz; ha azok nem Magyar Urak.

TEMPEFŐI Az igaz, hogy nem Magyar Urak. Kérem tehát méltóztasson az Úr várakozni.

BETRIEGER Én ettől az eggy órától igen tartok, mindazáltal, hogy embertelenséggel ne vádoltassam, azt az eggyet meg engedem, ámbár tudom, hogy haszontalan lessz. De hogy bátrabb lehessek; mig az az eggy óra el telik ez a' két legény

itt fog állani az Úr ajtajánál, hogy az Úrnak minden lépéseit gondos szemmel tartsák.

TEMPEFŐI Úgy de, Uram, ha én az alatt örizet alatt leszek, hogy járhassak a' pénz utánn, mikor egy tapodtt sem mehetek.

BETRIEGER Már annak édes Úr másként lenni nem lehet. Levél által keresse [me]g az Úr azokat, a' kikhez bizik, ez az eggyik legény valamellyik el viszi. — De az Urnak a' küszöbön túl mozdúlni nem lehet.

TEMPEFŐI Már ha nem lehet, arra is tsak reá kell állanom.

BETRIEGER Járjon utánna az Úr a' pénznek, hogy nékem ollyan tselekedetre ne kellyen vetemednem, a' mellyet magam is sajnálva vinnék véghez.

TEMPEFŐI Én, Uram, minden módon rajta leszek magam jobb voltáért. Tsak ezek az emberek járjanak el a' dologba hűségesen.

BETRIEGER No hallyák Kentek, Legények, eggy óráig itt fognak Kentek vachtot állani: meg lessz a' fizetés fáradságokért. Ennek az Úrnak addig itt benn kell tartózkodni: ha valamit parantsol véghez vigyék. Én pedig magamat ajánlom az Úrnak. *El megyen.*

HAJDÚ Igen Uram de meg lessz az áldomás?

BETRIEGER *Vissza kiált.* Meg, meg! Az Úr utánna járjon. Igaz szolgája maradok.

TEMPEFŐI Alázatos szolgája.

III. JELENÉS.

Muzsai, és a' Hajdúk. kivül.

MUZSAI Jó szerentsével Uraim! Kegyetek, a' mint látom, Város emberei.

EGGYIK HAJDÚ Az ám bizony.

MUZSAI Hát itten lakik Tempefői Uram?

MÁSIK HAJDÚ Tudja a' Belzebub a' Kend Tempefői Uramját, hol az ördögb[en] lakik.

MUZSAI Én úgy gondolom, jó Uram, hogy az a' betsületes ember itt lakik.

EGGYIK HAJDÚ Itt Uram, betsületes ember nem lakik, mert mi itt nem szájongan[ánk].

MUZSAI Hát ki lakik itten?

MÁSIK HAJDÚ Tudja a Lidvértz, ki lakik, azt mondják, hogy Poetikus.

MÚSAI Hát hiszen azt keresem én.
EGGYIK HAJDÚ No Poétikus Uram, jó kézbe van a' jámbor.
MÚSAI Hogy hogy? az Istenért?
MÁSIK HAJDÚ Eggy óráig itt szellöztetjük ökemét, azután majd a' hüvösre tesszük.
MÚ'SAI Mi szerentsétlenség érhette szegény jámbor embert?
EGGYIK HAJDÚ Én Uram magam sem tudom, elég az, hogy minket ide rendeltek.
MÁSIK HAJDÚ Szegény jámbor ember? De édes nem tudom kinek hivják Uram, nem szegény jámbor ember a', hanem Ispionnak kell annak lenni, mert ő rá egész világ farkas szemmel néz.
MÚ'SAI De hát hol van móst?
MÁSIK HAJDÚ Oda be kuttog ő Nagysága, várja a jó szerentsét a' fenekére.
MÚ'SAI Hát bé lehet é hozzá menni?
EGGYIK HAJDÚ Bé, Uram, bé.
MÁSIK HAJDÚ Bé mehet ám bizony, de valahogy hipp hopp hírivel el ne vigye Kend láb alól, mert én ugyan engem uttse a' Sz:[ent] Gellért hegyén is fel keresem.
MÚ'SAI Maga van oda bé?
EGGYIK HAJDÚ Maga, hogy ne hazudjak.
MÁSIK HAJDÚ A' biz ezered magával is van az ebugatta.

IV. JELENÉS.

Mú'sai és Tempefői.

MÚ'SAI A' jól tévő Egek légyenek veled leg kedvesebb Barátom!
TEMPEFŐI A' melly Istenség ide vezérelt a' légyen boldogitód édes Barátom Mú'sai.
MÚ'SAI Óh melly édes őrőm az énnékem, hogy láthatlak édes Barátom, 's annál nagyobb vólna az, mennél vigabb és boldogabb állapotba láthatnálak.
TEMPEFŐI Jaj Kedves Barátom távol van az én tőlem. De szomorú bánatomat enyhiti még is a' te jelenléted. — Ugyan Kedves Barátom, mitsoda Pallas vezérlett tégedet most ide?
MÚ'SAI Az igaz, engem Pallas vezérlett ide, a' Magyar Pallás, a' kinek testvére a' szegénység.
TEMPEFŐI És betstelenség. — Már az úgy vagyon a' mi Nemes Magyar Hazánkba — De fejtsd ki beszédedet a' homályból.
MÚ'SAI Tudod magad is Barátom, hogy én eddig Hollókőn

szerentsésen éltem a' meg boldogúltt B.[áró] Hollokőy Úrnak kedvezése és pártfogása mellett. Már most meg holtt.

TEMPEFŐI Ugyan 's meg haltt az az áldott lelkű jó Méltóság: látom már az Egek is Nemzeti Múzsáink ellen hartzolnak.

MÚZSAI Úgy vagyon; és én kiváltképpen leg többet vesztettem az ő halálába, a' kit ő leg nagyobb szivességére méltóztatott, önnön asztaláról tartott, 's hozzám a' leg nagyobb meg alázódással viseltetett. — Öt fiai maradttak a' meg boldogúltt Méltóságnak, azok Attyok halála után haza jöttek a' jószágba, és azon meg osztozván a' házasság által is nagy jószágokat nyertek; mivel már külömben is ki Septemviralista, ki Oberster vólt, ki mi.

TEMPEFŐI Szerentsés lettél barátom, hogy a' mit eggy Moecenásnak halálába el vesztettél, ötszeresen találtad fel annak maradékiban.

MÚ'SAI Söt inkább keservesebbnek tettzik elöttem ez a' veszteség. Mivel az őt Urak közzűl tsak eggy sem találkozik, a' ki meg boldogúltt attya nyomdokait tapodná, és bennem a' tudományokhoz való szeretetét mutatná.

TEMPEFŐI Tsudálkozom, hogy nevelhetett eggy derék atya el fajúltt fiakat.

MÚSAI A' meg boldogúltt Báró Úr philosophusi módon nevelte azokat: Nemes lélek gondolkodásaihoz szoktatta, de nem ollyan Nemes Léleknek, a' millyet a' mai Magyar Gavalléroknak nagyobb része fitogat.

TEMPEFŐI Mi okozhatta tehát olly tsudálatos meg változásokat?

MÚ'SAI Minekutánna Pestre, Budára, Pozsonba, 's Bétsbe fel mentek a' több Magyar Nemesek társaságába adván magokat, azoktól sok piron-szót szenvedtek, mintha ők paraszt erköltsűek, alatsony Lelkűek, Nemes Nemzetünk[nek] motskai vólnának, azok a' Bálakba, Kávéházakba kapatták őket.

TEMPEFŐI Ebbe áll tehát a' Nemes Magaviselet!

MÚ'SAI Úgy tartja a' Nemes Magyar Világ, ha eggy néhányat, de igen keveset ki veszünk.

TEMPEFŐI És ők még most is olly alatson gondolkozásúak?

MÚ'SAI Mindenbe Nemes szivek van tsak a' tudományok ellen idegenek. Ez igen bé piszkolja amazt is.

TEMPEFŐI És téged nem betsűlnek, tsak Attyok barátságáért is?

MÚ'SAI Úgy vagyon; 's engemet eggy szemét embernek tartanak, a' ki Attyok jó szivével vissza éltem vólna önnön hasznomra.

TEMPEFŐI Nyomorúltt Nemzetem a' te balvélekedéseid, a' tsinosodásnak ellenségei!

MÚ'SAI Már tsak nem éhel halásra jutottam közöttök. Nem hogy Nemzeti Músáimnak szolgálhatnék az ő adakozásokból; de élni is alig tudok. Minden irásaimat, a' tüzön fel áldoztam, a' Maradéknak orrába menvén azoknak füstje zokogva fogja vádolni Eleinek háládatlanságokat.

TEMPEFŐI Azt ugyan kár vólt tselekedned.

MÚ'SAI Külömben is a' molynak 's az Egereknek lett vólna eledele. Nékem annyi tehetségem nints, hogy azok közzűl tsak eggy levelet is ki botsáthattam v[oln]a.

TEMPEFŐI Az is bolond, a' ki Poétává lessz Magyar országban!

MÚ'SAI Mostan p[edi]g azért jöttem hozzád Kedves Barátom, tudom, hogy itten Pesten, a' hol lakik Nemzetünknek szine, és fő karja, te a' boldogságnak közepette űlsz, azok te elödbe rakják a' Nemzeti Músáknak ajánlott áldozatjaikat, és te el fáradsz azoknak bé szedésében; segitsd meg tehát szükölködő barátodat, és részeltesd Nemzetünk Moecenássainak jó tételeiből.

TEMPEFŐI Jaj, barátom, a' te vélekedésed igen messze esett a' valóságtól: Látod é mostan is, mitsoda környűl állások között vagyok. — Hazám árva Múzsái! ne mondjátok meg a' Késő Maradéknak, hogy vólt ollyan idő, a' mellyben a' Pesti rabok' laistromában ollyan is vólt irva, a' kit a' ti véletek való barátság, 's a' Haza szeretet buktatott a' tömlötz fenekére.

MÚSAI Rettegek, barátom; rettegtet a te homályos beszéded. Fedezd fel a' valóságot, hadd láthassam annak világánál sok felé tévelygö gondolatimat.

TEMPEFŐI Gróf Fegyvernekimért Betriegernek nem fizethetek: Pestet, Budát azért töltötte meg a' Gondviselés Hazám Nagyjaival, hogy annál több helyen tsalattasson meg bennek vetett fényes bizodalmam.

MÚSAI Már látom derék Magyarnak lenni nem egyéb, hanem ki hányt ruhákban öltözkedni, sok szép koppókat tartani, nyalka paripákon ugrálni, periodice káromkodni, enni, innya, mások munkálódását nézni, a' tudományokat gyülölni, a' tanúlttakat az éhhelhalásra segélleni.

TEMPEFŐI Ugy vagyon; ha eggynéhányat, de, óh melly keveset! — ki veszünk. Szerelmes Nemzetem! Kinek ditsőségéért buzog a' vér ereimből ki takarodni, mikor esmered meg, melly távol vagy a' ki tsinosodott Frantziáknál, Ánglusoknál és Saxoknál.

MÚSAI Hidd el; Barátom, valamint soha sem a' Szerentse, hanem a' nyomoruságok vóltak mutató tanúi a' Magyar Nagy Lelküségnek; úgy most is a' mi betsülhetetlenül fáradozó Magyarjainknak a' tudományokban való ditséreteiket, nem a' Szerentsés ki menetelekhez, hanem a' munkásság-[na]k nagyvolttához kell mérni. A' magok Tudományaikkal kevélykedő németek, a' számos Uralkodók gazdag áldozati mellett is ráklábakon másztak a' száz 's több esztendők lefolytával tsinosodott Frantziák[na]k 's Ánglusoknak apró lépései után.

TEMPEFŐI Bár mi tsak úgy mászhatnánk is jó vólna, magunk gyenge erejével istáp nélkül erölködünk a' több Európai Nemzeteknek messze hátra maradtt nyomdokai felé, s utánnunk már tsak az Oláhokat, Törököket, 's Tzigányokat szemléljük. Egek! Nemzetem! méltó panaszimért meg ne nehez-teljetek!

MÚ'SAI Tsuda dolog, Barátom, annyira tudni a Magyarnak menni, minden Richelieu nélkül; a' ki ha vólna, óh mitsoda fényben szemlélhetnénk Édes Nemzetünket!

TEMPEFŐI Hogyne rázná ki a' Magyar iró kezéből a' tollat, ama' méltó keseredés, melly az ő megvettetéséből származik? tsak az én példám is nem inti é meg a' Tudóst, hogy az ő munkássága néki lépés a' szegénységre, a' gyalázatra, és, borzadoz fejemen a' haj, a' tömlötzre!

MÚ'SAI Vané, Barátom, benned valami reménység, melly a' tömlöztől való menekedéssel ts[ak] legkissebbnyire is biztatna?

TEMPEFŐI Talán leg kissebb sints.

MÚ'SAI Gondolkozz, Barátom, itt áll eggy hived, a' ki kész minden fáradságát a' te Javadra fel áldozni. Parantsolj; repűlök. — Vagy ha magad jobban el végezheted; addig szivesen fel váltalak a' tömlötzben. Ditsekedni fogok azzal, hogy igaz hivségemnek eggy tsekély bizonyságát adhatok.

TEMPEFŐI A' te hiv szereteted meg olvasztja szivemet: arról való meg győzettetésemet ne keresd ollyan keserves útonn.

MÚSAI Készen vagyok mindenre. Nem lessz ollyan inséggel tellyes fáradság, mellyet édessé nem fog tenni annak meg gondolása, hogy Tempefőimért szenvedem. Ha az irigy szerentse a' pénzt meg nem fogta vólna tőllem, kész volnék minden vagyonomat a' te hozzád való szeretet zsámolyánál le tenni: a' mim van, azt vedd tőlem szivesen.

TEMPEFŐI Le fizethetetlen háládatossággal tettél adóssá. Meg botsáss, hogy visszonására elégtelenné tettek a' keserves

Végezések. — De Barátom, eggy gondolat ötle elmémbe, még eggy szerentsét próbáljunk. Beh jó a' nyomorúlttnak, ha mikor éppen a' dühös habok között el merülne, akkor jelenik meg az Áldott Reménység az ő szabaditására. Tsak kis ujját nyujtsa is az Őneki, örömmel ragaszkodik abba.

MÚ'SAI Édes Álom! Édes Reménység! méltán meg érdemlettétek ti a' Nagy Voltér' Elógiumát, a' mellyet a' földnek Kevély Királyi is ásitoztak!

TEMPEFŐI A' Szent Ferentz Szerzeténél keresem óltalmamat, Barátom; mit gondolsz?

MÚ'SAI A Szerzetesekhez folyamodni reménységes, mert ők betsülik a' Tanúlttakat, mivel magokis tanúlttak. De---

TEMPEFŐI De — de a' Franciscanusokat talám ki veszed? Én őket közelebbről esmerem, mint a' többieket, 's azért akarok ezekhez folyamodni. Eggy levelet küldök, Barátom, ne terheltess el vinni: nékem ki lépni nem szabad.

MÚ'SAI No ird meg hát, Barátom.

TEMPEFŐI *Asztalhoz űl, ir sebessen.*

MÚ'SAI Addig én itt majd nézegetek. *A' Könyveket szedi veszi.* Rajnis Magyar Virgiliussa! — E' gyönyörű szép munka. Nyelvünk ditsekedhetik, vele bár jönne a' többie is, de ez a' Kőszegi Poéta mindent nagy gonddal készit; nem tsuda, az Originált is olly sok gonddal készitette a' halhatatlan Máró. Hazám Moecenássai, Polliói! tisztelhetnétek itt is eggy Virgiliust! *Nézkél.*

TEMPEFŐI. *Az irására figyelmez.* Több tudós Barátok példája szerént — — *ir.* a' Haza ditsőségére temjénezni — — *ir.* szegény szolgájok, a' Pesti Poéta, maga kezével. Punctum. *bé porozza 's hajtogatja.* Meg van, Barátom. Nesze tedd le a' vallás szent oltára előtt, a' mellyből tsergedez az Ég áldása a földekre.

MÚSAI Jól van Barátom. *Ki mennek.*

V. JELENÉS.

Az ajtóbann kivűl.

Tempefői, és a' Hajdúk.

TEMPEFŐI Tsak siess, Barátom. Isten hirével! Az idő foly!

EGGYIK HAJDÚ Hát! ha mit akar az Uram, most mondja, mig az időből ki nem tseppenünk; én meg tselekszem, ihon ni. —

TEMPEFŐI Köszönöm a Kend jószivűségét, az én Barátom magára vállalta már azt.

MÁSIK HAJDÚ Ökelmek tudják a' magok dolgokat, ne bántsa Ked Pajtás: ne avassa Ked magát abba, Kedre is el talál ragadni. Eggyik kutya rühet kap a' másiktól. Úgy sem várhat Ked az illyen léhűtő mismás embertől tsak eggy meszely bor árrút is. Hm!

TEMPEFŐI Ne beszéllyen Kend Bátya, ne sajnálja Kend azt, hogy ez az ember jobb akar lenni Kendnél. Hallgasson.

VI. JELENÉS.

Tökkolopi a' más oldalon, és a' Volttak.

TÖKKOLOPI *Nagy háborodással bosszúson siet.* Ördög illyen amolyan! már a' nagy bosszúság! Hm! hm! hiszen már a' tsak több mint disznóság! Hogy a' Varjak' a' Hollókkal vesszenek öszve a' szemén annak a' pimasz seggből esett sohonnainak. Üh, üh!

TEMPEFŐI Uram! nem tudja Kend ki lehet az a' betsületes ember? a' ki ott jön.

EGGYIK HAJDÚ A' ki ott jön? Hahó Uram, jol esmérem biz én. Tökkolopi Menyhárt Úr biz' az. Az — izé Táblán Kontzi Pistának tsúfolják. Én nem tudom mitsoda tábla lehet az, ahol az embert úgy el nevezik, mondja Kend no mellyik?

MÁSIK HAJDÚ Az az izé Tábla, no, hogy is hijják, az a' izé, ennye 's eb ugatta, pedig a' nyelvem hegyin forog, üh no patvar vigye.

TÖKKOLOPI Lántzos, forgos, lobogós, hogy itt nints a' puskám. — Várrá Krimi Tatár kölyök! Üh no a' Courage mire nem viszi a' Gavallért, ennye üh haj nó.

EGGYIK HAJDÚ A' biz a' Tökkolopi Menyhárt Úr biz a', a' közönséges nevén, az Úri nevén pedig a' mellytől fizetést vár Kontzi Pista, vagy betsülettel szolván Kontzi István Ur. De mi már az?

MÁSIK HAJDÚ Engem uttse' meg is felel a' nevének mert a' Mészárszékbe tudva tartja Oxmann Úram már, hogy néki mindennap kontz kell.

EGGYIK HAJDÚ Kell bizony *lassabb hangon*, Német Dáma, osztán meg kártya, osztán meg Tokáyer.

TEMPEFŐI Pszt!

TÖKKOLOPI Jo estvét! *bomfordi hangon.*

TEMPEFŐI Ugyan egész alázatossággal kérem; meg ne nehez-
tellyen, hogy bátorkodom mostani változásának inditó okát
kérdeni?

TÖKKOLOPI Meg engedjen Kegyelmed, én egésséges ember vagyok, és Istennek hálá éppen kutya bajom sints.

TEMPEFŐI Azt el hiszem de nem oda tzéloztam, hanem azt kivántam vala kérdeni, mi háborította meg most az Úr kedvét.

TÖKKOLOPI Hiszen Uram ki a' mendergő ne mérgelődne, éj, éj, már a' tsak sok, no gondolja el az ember, mitsoda piszkos dolog már az eggy Nemes Gavallér generosus Lelke elött, Tatár ragadja el a' János Pap Országába azt a' szemét embert, éj, éj.

TEMPEFŐI Mi sértette meg az Úr betsűletét olly tetemesen?

TÖKKOLOPI *Nagy méreggel 's háborodással.* Mi sértette? mi sértette? Negyvenhét aranyomat mind eggy krajtzárig el nyerték a' Kávéházban: Uram igy forr bennem a' méreg ni. *tsikorgatja a fogát*, mert ha most valamit nem néznék, nem; meg mutatnám annak a' — hiszen már a' gaz huntzfutság, negyvenhét arany, negyvenhét, se több, se kevesebb, eggy estve, eggy gaz ember, vólt, 's nints, kotz potz patalion, mordály, pisztol, flinta, karabély, mangaléta, stuttz, haubitz, et caetera graeca a' Canis ördög eb ugatta! — Uram, mor — d — —

TEMPEFŐI De hát miért is kivánja az Úr igasságtalan úton szaporitani a' pénzét? Kártyán? a' mellyen ha veszt az ember, a' méreg futja el haszontalan vesztegetéséért, ha nyér, mások bosszankodásának 's önnön maga Lelke vádolásának tárgyává teszi magát. N.[emes] Gavallérok! szóljak é még világosabban? szoljanak a' véres kardok, pisztolok.

TÖKKOLOPI Kend barátom, a' mint én látom, nem érti jól a' Gavalléri állapatokat, sajnálom, hogy boldogtalan nevelése miatt ebbe a' részbe is szerentsétlenné lett. — Ha Nemes vér elevenitné Kegyelmedet, tehát úgy tudná, hogy én nem nyereség kedvéért játtzom.

TEMPEFŐI Hát miért?

TÖKKOLOPI Üm, bolondság, hát miért? mulatság kedvéért, hát mit tudnék egyebet tsinálni, hogy tölthetném el az unalmas időt? az ember fel kél 9 órakor, 10-ig frizérozzák, 10kor a' Táblára megy ha kell 's ott van 1-ig, 2-ig, ha nem kell pedig, visitákat tesz, 2-kor ebédel 5-ig, akkor sétálni, karesszirozni megy 's egyéb a' féle, mellyeket Ketek Nemtelenekűl nevetnek; mit tud osztán az ember éjféli 1 és 2 óráig tsinálni? Látja Kend?

TEMPEFŐI Hivataljától üres óráit az Úrnak legkellemetesebbekké tehetik a' Könyvek, mellyek ha elméinket a' terhes unalmok rabszijjain szorulva találják, gyenge tágitással oldják fel szorongató kötéseit, ha pedig a' gyönyörködés szárnyain, lebegve a' Kellemek tsets bimbóin fél el szenderedésben lepik meg, óh melly édesen éreztetik velünk, hogy mi most az Életnek édesebb óráival élünk! Ezeknek hasznait a' ki hosszas munkával akarná előfejtegetni, hasonlót tsinálna ahoz, a' ki a' Napot, a' levegő eget, a' tüzet, vizet igyekezne ditsérni!

TÖKKOLOPI Ne beszéllje Kegyelmed azt én elöttem, a' mit én jól tudok, hány mértföld ide. Azok az Uraságod kellemetes Könyvei az ollyanoknak valók, a' kiket a' Szerentse vagy rossz neveléssel, vagy fekete vérbe szorultt alatsony lélekkel, vagy koldusi szegény ranggal vertt meg. — Nagyra született generosus Lélekbe legkissebb impressiót sem tsinálhatnak azok. Miért? mert mind gyáva teremtések koholgatták.

TEMPEFŐI No ollyat olvasson hát az Úr, a' mellyet nem hideg vérrel irtak: a' mellyek[ne]k minden soraiból méz tsepeg, 's repes az Elme azon örömétől, hogy ő most azt olvashatja. Illyenek a' Poéták.

TÖKKOLOPY Ah én bizony azokért sem adnék eggy pipa dohányt, azok is holmi irtoztató hadakat irnak, az én Gavalléros gusztusom borzadoz azokra. Ördög vigye!

TEMPEFŐI Nagyon el kellett hát a' mai Gavalléroknak Ditső Öseiktől fajulni, a' kik magok is örömmel irtták le vagy Eleik[ne]k vagy önnön magoknak vitéz tetteiket a' N.[agy] Zriniként, azonbann örömmel olvasták 's hallgatták Vitéz hazafi társaiknak a' Poétáktól készültt ditséreteiket, a' kiket asztaloknál is tartottak, és azok nélkűl az Úriás ebédek izetleneknek tettzettek. A' Nagy Atilla ezekkel énekeltette asztal felett a' Scythiai szokás szerént el hunytt Öseinek ditséreteit.

TÖKKOLOPI Már Atila nem Atilla ő az én gusztusomnak törvényt nem szabhat, ő barbarus ember voltt, 's az ő példája el ülhet a' ki tsinosodott új világban. — Mégis ha ollyan kellemetes könyvre igazit Kegyelmed engemet a' mellyet a' mint mondá nem hideg vérrel irtak, és a' mellynek soraiból méz tsepeg, tsak nem mondom experientiae caussa meg nem probálnám; de ugyan mellyik lehetne az?

TEMPEFŐI Sz:[ent] J.[óbi] Szabó László Úr elegyes versei. Az ő Mú'sája olly kellemetes érzékenységgel bír, hogy az olvasónak érző inait édes szenderedéssel bádgyasztja, olly szép

gusztusa van, mint ha a' Parisi főfő Grátziák emlőjén tanúlta volna mi az édes?

TÖKKOLOPI De az igaz, azt magam is gondolom, hogy Néki egyéb munkái is meg érdemlik a' tettzést, mert most legközelebb Bétsben hallottam a' Mátyás Király nevű játékot, németűl, azt mondták hogy az Övé, Bétsben is kedvet talált, pedig van é kényesebb gusztusú közönség ennél?

TEMPEFŐI Ugy vagyon. Örvendhet a' Nemzet, hogy van ollyan tagja, a' ki irhatott ollyan munkát, a' melly hallatlan példáúl Németre forditasson Magyarból!

TÖKKOLOPY Látja az Úr azt az embert a' ki ott jön, olly kevélyen?

TEMPEFŐI Drótozó Tzigány az, vagy mitsoda?

TÖKKOLOPI Poéta. A' nyerte el az én pénzemet, hogy a' lelke a' könyökén bujdosson ki.

VII. JELENÉS.

Tsikorgó és a Vólttak.

TSIKORGÓ *Drága roka torkos paszamántos Magyar Uniformisba, de már mind avúlttba. A hóna allya alatt ostábla, a' kezébe apró könyvek. Kevélyen viseli magát, félre vágván ótska Frantziás kalapját.*

Mú'sám! a' Pornesszusról
Hol mastan patzérozol
Szállj le Pesti uttzába,
Tsikorgó parantsolja.
Tiszteld e' drága Urat
Tökkolopy Uramat
Szép rigmussal köszöntvén
Most és örökké Ámmen!

TÖKKOLOPY Köszönöm édes Tsikorgó Uram, köszönöm, Isten hozta; de ördög tépássza meg a' Kend haját oda a' pénzem!

TSIKORGÓ A' pénze az Úrnak
A' kártyán veszett
A' Párkák juttattak
Nekem keveset.
A' szegény Poéta

A' mit el tehet
Me herklé övé a'
Nem kap egyebet.
Mi ez, szűz Jupiter? *Tempefőire mutat*
Quae monstra quaeso?
Állat é, vagy ember?
Quem hic video.

TEMPEFŐI Quid domini facient, audent cum talia fures?
TÖKKOLOPY No Tsikorgó Uram rajta. Most mindjárt oda lessz a' kalapáts nyél. Deákúl vólt ám a'!

TSIKORGÓ Bene, bene, bene respondere,
Dignus, dignus est entrare
In nostro docto corpore! Hm!

TEMPEFŐI *Φεύγετε, κανθαρίδες. Λύκος ἅγριος ὕμμε διώκει!* Bezzeg hallya Poétaságod, meg áldottam mostan szép Görög szókkal.
TSIKORGÓ Ahá, 's tsak ugyan Görög szók valának? no ha ugy van Drága Uram ugyan gyalazat volna az Tsikorgónak hasonló szép Görög szokkal nem rékompenirozni a' jó-karatot. — *Ἀβραὰμ δεγεννεσε τον Ισακ, Ισακ δεγεννεσε τον Ιακοβ, και τυφα δελφους αιτουν εν τοις οὐρανοις ὑιου Δαβιδ ἡ καινη διαθηκη* — kívánom — Szent Máté *κατατὸν* — Evangyeliomának I. R.[ész] 2. és az azt követő verseiben. —

Ezt ekkép tanúlván
Mendikás koromban
Most is eszembenn forog
Ez a' Músák' fia; *magára mutat*
Deo sit Gloria!
Ez soha sem tántorog.

TEMPEFŐI Én igen kedvesenn veszem az Úr Görög áldását, és eléggé meg nem köszönhetem. Köszönje meg a' világ olly tellyes háládatossággal, mint Jupiter az emberekhez való szivességét Prometheusnak.
TSIKORGÓ *Igen tettzik magának.* —

Ah: hát az Úr Porometesnek
Szavaival köszöni meg
Hogy sz:[ent] áldása Jupiternek
Számból Görög hangon tsepeg.

Szálly le Musám! Acheron mellől,
Hol a' Músákkal sakkoztál
Tiszteletére tsússzál elől
Az Urnak e' gyöngy kapunál.
De ó drága Tökkolopy Úr
Kit tisztelek itt előttem?
Mert ez ám eggy ekszelensz bonzsúr
Ha nem káprázik a' szemem.

TÖKKOLOPY Ez eggy derék Poéta, Tempefői Úr.

TSIKORGÓ A! Tempefői Úr!
Derék poéta!
Tsikorgo meg mazur
Szegény szolgája. *Ezt mind kevélyen.*

TEMPEFŐI De, kérem, mitsoda könyvek lehetnek azok a-
mellyeket kezében hordoz?

TSIKORGÓ E' Tóldi ezek Argyirus
Kádár 's Tündér Ilona'
Ez Orbis novus detectus
'Ez Heverés' párnája.
Ah Gyönyörü finum munkák!
Magok irták a' gyöngy Músák,
Boros fővel Priápnál.

TÖKKOLOPI Kérem az Urat mondjon már valami verset ennek
a' mi Poétánknak.

TSIKORGÓ No tsak mondja az Úr; Kádárnál a' n[em] szebb,
Sem Péter Siralmánál nem lessz nehezebb,
Pedig azt már Én is meg értem többnyire,
Miért nem mondja az Úr, hadd hallanánk? Ennyel

TEMPEFŐI Élly, jó Királyunk! igy fog örűlni a'
Magyar Hazának minden igaz fia:
'S Hű Szive lelkesiti száját,
Benned is áldja igaz Királyát.

Ti is Hazámnak Naggyai éllyetek!
Lakozzon e' Nép' Istene köztetek,
'S hogy rajtatok veszély ne essen
Őseitek nyomain vezessen.

El húnytt vitézek' Vére, Magyar Nemem!
Mig a' halál gyász nem fedi bé szemem'
Tsak értted élek és lehellek
'S Meg halok óh örömest, ha kellek.

TSIKORGÓ
De az ollyan versért kenyért sem kaphatnánk,
Fel kopna ám azok mellett az állatskánk,
Bezzeg nem ollyanok az én verseim ám
Tempefői Úrtól a' millyeket ahllánk.
Fel vagynak ám azok sok helyen ragasztva
A' Borbély mühelybe 's osztég a' malomba,
A frájok hordozzák 's a' kukták mindenha,
Tiszteli betsüli a' Gavalleria.
Oh, lelkem! jó tudni eggy kis Deákságot
Úgy kap az ember kenyeret eggy darabot
Ollykor ha az ember' el indúl innepbe
Kántálni, kalátsot jol raknak a' zsebbe.
A' paraszt egész nap húzza ám a' kaszát,
Még is alig kaphat eggy vagy két garajtzárt
De az ember kapja eggy kis rigmust elmond
A' pedig az illyen embernek tsak kis gond
Jól tartják 's eggyszersmind eggy két garast vetnek
Jó az egy pint borra a' szegény legénynek.
Kivált pedig ha a' Poéta szájába
Úgy pattog a' rigmus mint a' fa karika.

TÖKKOLOPY No e' bizony szép, mér e' valósággal igen gyönyörűen hangzik; ennél szebbet nem igen hallhatna az ember. Bravo!

TEMPEFŐI Én kénteleníttetem meg vallani, hogy az Urnak igen szép gusztusa van, a' mellynek tettzeni, szerentse. És a magam pírúlására, 's az Úr ditsőségére hasonlítom azt az állapatot a'hoz, mikor Apolló és Pán Midásnak, a' fülemile és a'[szamár]amaz Oroszlán vadász társának Christophorusnak itélő Bíróságokban vetélkedtek az éneklésben.

TÖKKOLOPY Az Úr egyenességét tisztelem, 's rólam tett pompás ditséretét köszönöm.

TSIKORGÓ
Audiat az Urak: majd most mutatom [me]g
Magam, millyen az ész, millyen nagy mesterség
Ezt kell meghallani. — A' tenger fél forrott
Szorítja a' partot, tüzes habot forgat.
A' Nap [me]g homályosodik vérrel forog,

Mozdúlnak a' Hegyek, a' Föld tántorog.
Tartsátok meg Egek! mi Szegény Hazánkat,
Szánnyátok meg végre [na]gy nyomorúságát.
Óh Magyar Őseink! nézzétek földünket,
A' nagy romlás látom már mindent el temet.
Be jó idők járnak, sok a' korpa virág,
Nem lészen az idén mint látom drágaság.
Halandó az e[mbe]r tsak eggy fél ora kell
Oda van az ember másuvá menni kell.
Hát nem versek ezek? a' rongyos köpenyeg
Alatt is hever ám gyakran a' Bőltsesség Hm!

TÖKKOLOPY Ha, ha, ha, a' propo; brávo, brávo, das ist ugyan tsak excellentz! *által öleli.* Édes Tsikorgóm! a' verseidre ezt mivelte a' Lélek bennem, ugráltt, majd ki ugrott a bőréből. — El tsikartad a' pénzem; de még is lehetetlen tenéked nem örülnöm, lehetetlen nem tisztelnem betsűlnöm, a' mi benned tiszteletre méltó. Brávo!

TEMPEFŐI Hagyd el, ne sértegesd füleimet, kérlek,
Hagyd el, már [me]g untam inkább [me]g ditsérlek.
Tsikorgó versei ezen Poétának
Én előttem ollyan kedvesek valának
Mint mikor a' zúz húll az ember elébe,
's A' hideg szél fujja szorja a' szemébe.
Mint két darab üveg öszve dörgölése
Által esett hangnak borzasztó zörgése.

TÖKKOLOPY No kedves Tsikorgóm! Most rajta! ládd tsak azért bosszant ő Kegyelme. —

TSIKORGÓ Clioval szűz Pazifaé,
Pendítsed tziterádat!
Bőlts Priapus ezek mellé
Szállítsd Szent Mu'sáidat!
Aganippe szép hegyéről
A'Helikon vize mellől
Eljövén, segitsetek!

El beszéllem miként jára
Trója a' Görögöktől
Hét esztendős háborúba

Szenvedvén kivűl belől.
Minthogy elragadta Idát
A' Török Basa' Leányát
A' Trójai Plébánus.

Marsal Priám és Simois
Miként attakirozák
De a' Trója' Sodromi is
Bástyát hogy oltalmazák.
Mig az Amazon Seregek
Tsászárostúl el érkeztek
Az Ajax vize mellől.

Akkor a' Trójaiakat
'Hogy verék le Féstunggal,
's Miként Creusa meg szaladtt
Centaurus társaival.
De Akhilles a' Törököt
A' Rátzot, Örményt, Görögöt
Ki ágyúzá Trójából.

Végre miképpen Helena
A' Tengerek' Istene
Az ostromlókhoz leszálla
Rátz Kalugyer képébe,
Fel vettette tiz mínával
Trójáť, 's hogy Trója azonnal
Eggy fa-lóvá változott. —

TÖKKOLOPY Ennye Kedves Tsikorgó Uram, hogy már magamis versifikáljak:
Ennek az ő gyönyörű ékes vóltát
Még Orfeus sem gyözné meg nótáját.

Continuálja Kend, kérem. — De elébb hadd lássam Tempefői Uram' itéletét.

TEMPEFŐI Én az én itéletemet bátran kimondom
Lábbal fordultt Világ! Saul láttzik Próféták között,
Bávius is homlokára zöld borostyánt kötözött.
Akhillessel ül Therzites a' Nagy Hérók sorába,

A' kanász is belé tekint már a' Világ dolgába.
Ha az illyen Poéták is versifikálni mernek
Jobb leszen már el hallgatni igy a' derék Embernek.
Jobb hogy ne is álmodozzál a' szent Parnasszus hegyen,
Vagy otromba szád borostyán ágat halmazzal egyen.
Helleborus elég bőven terem Antitzirában,
Ha ohajtasz lenni a több Poéták[na]k sorában
Szükséges lessz rest eszedre ollyan szárnyakat szedni,
A' mellyekkel Helikonra fel tudjál emelkedni.
Szegény füzfa a' Mú'sákat verseddel ne piszkold itt,
Bár olvastad, bár [me]g etted Mensa Secundát 's Tóldit.
Távozz a' tanúlt fülek[ne]k rongyon gyült rongy munkád árt
Ne tedd öszve Éneissel ne a' nyomorúlt Kádárt
Mit is tseveg a' Hattyúk köztt mit a' Lud sőt a' varju
Mit competál a' Cedrussal mit a bodzafa sarju.
Mú'sák! mégis h[o]gy koszorút, ha kivánja, kössetek,
Tsalán közzé büdös bürköt és zöld lapút tégyetek.
Koszorúzva a Dunának hadd mennyen a' partjára
Hogy rá esmerjenek ezen Pest' Laureatusára.
Külömben is a' semmire kellő gazok és gyomok
Között nőnek a' rósák és a' leg szebb Liliomok.

TSIKORGÓ *Szégyennel tellyes bosszankodással.*

De el megyek innen, és n[em] tzivódom már,
Ha soká itt késem, n[em] kitsiny lessz a' kár,
A' lakodalomba megyek a' Vőfi jár
Ha jókor nem megyek frékventzia ki zár.
Ott pedig eggy rigmust majd el kell mondanom,
Ha el n[em] mehetek éhen kell maradnom,
Ollyan fuvarom' is n[em] mindég találom,
Sietek ott is lessz eggy két garajtzárom.
Vallé! én el megyek Kend pedig Dominé
Nyálas rút verseivel el űlhet imé.
Mennyen Kend a' Nemes Gavallérok közzé
Ki nyér Egri nevet akkor lássuk. Vállé.
Tsikorgo Poéta
Drága Urának
Tökkolopi Urnak
Igaz szolgája. *El megyen.*

TÖKKOLOPI Minden jokat!

VIII. JELENÉS.

Tempefői, és Tökkolopy.

TEMPEFŐI No a' Domine Tsikorgó Poéta, ugyan el vakaroda ám a' lőts árrával.

TÖKKOLOPY Nagyon is le vevé biz' azt a' lábáról Kegyelmed, Tempefői Uram.

TEMPEFŐI De nem tsak őtet.

TÖKKOLOPY Hát?

TEMPEFŐI Több hozzá hasonló poétáskodókat is, és eggyszersmind az illyeneknek betsűlőit, a' kik tudn'illik készebbek a' gyepű körűl rázogatni a' fojtós vatzkort, mint a' ki miveltt szilvásba a' finom muskotály körtvélyeket szopogatni.

TÖKKOLOPY Úgy hát engemet is?

TEMPEFŐI Oh, tehát az Ur talám betsűli is Tsikorgót és az ő Mennyei Múzsáját?

TÖKKOLOPY Az irigy is kéntelen azt betsűlni.

TEMPEFŐI Dehát lehet még annak is irigyje. Tragerek! féljetek a' Nemesek irigységétől.

TÖKKOLOPY Semmi nagy, semmi szép, semmi jó nem lehet a' kerek Ég alatt, a' minek irigyje ne vólna.

TEMPEFŐI A' szerént Tsikorgó Poéta, épen semmit se tartson az irigyektől.

TÖKKOLOPY Az Úr alatsonyon itél ő róla, és gusztusa a' Magyar Gavallérokéval nem egyez meg, ők Tsikorgót magok társaságokra méltóztatják, véle örömest mulatnak; étén itán tartják, ruhával fel gazdagitják's á' t.

TEMPEFŐI De hát miért tudják őtet az Urak betsűlni?

TÖKKOLOPY Az ő versei eleven elméből pattannak, beszédje édesen múlattat, mindenkor kész a' mulatságba vígan lenni, a' melly qualitások más bibaszt Poétákba fel nem találtatnak. Nevetséges versifikáló, vig és derék Kártyázó. —

TEMPEFŐI Azok szépek. — De hát a' mitsoda az Úr' sebjébe, a' mi olly sokszeres papirosba olly' szorgalmatosan van be takargatva?

TÖKKOLOPY *Ki huzza, és ki fejtegetvén ki mutatja.* Ez eggy fein Tarók, a' mellyet Bétsbe vettem eggy pár aranyon, el játztzhatna vele a' Londoni Parlamentom is! —

TEMPEFŐI A' bizony igen gyönyörű portéka, de mikbe van takargatva?

TÖKKOLOPY Holmi hijjábavalóságba, a' miért okos ember nem adna eggy butella Rósólist. Nézze Kend. —

TEMPEFŐI Negyedik Könyv. 121. levél.

'S Magyar Ország felé vezető útjába'
Bé viszi Hunyadit Szendrő városába. etc.

E' bizonyosan Hunniás. Boldog Isten ! Hunniásba tizszeresen pakolni a' Tarókot ! Jé !

TÖKKOLOPY Jaj ! tsak ne peroráljon Kend inkább el megyek. — *El megyen.*

IX. JELENÉS.

TEMPEFŐI *egyedül.* Magyar Mú'sák, ha vagytok, látjátok é milyen időre jutott a' Magyar Nemzet ! ha eggy általjában semminémü versezőt nem szeretnének a' Magyar Nemesek, tűrhető volna a' köz meg vetés és menthető, de mikor az ollyanokat mint Tsikorgó betsülik, 's fávorokra méltoztatják, az ollyanokat, mint Tsikorgo: bis videor mori. alatsony geniussokat a' bámúlásig mutatják. Hát még mikor a' Tarókot tiz tizenkét szeresen takargatják a' Hunniásba? Réműllyetek, a' kik okosabbak vagytok az illyeneknél ! tartsatok tőle, hogy közönségessé ne váljon ez a' Hazában, 's meg esmértető jelévé ne legyen a' Magyarnak. Ha ti még eggynéhányan nem tsillámlanátok Egünkön, közönségesen el lehetne mondani, hogy: Az is b[olond a' ki Poétává lessz Magyar Országbann.]

Vége a Harmadik Fel-vonásnak.

NEGYEDIK FEL-VONÁS.

(A Játék most is a' Poéta' házát szineli.)

I. JELENÉS.

TEMPEFŐI *egyedül. Sétál gonddal tele, a' falon való fa órára néz.* Isten ! — Egek ! — Örök Végezések ! Meddig kivánjátok még velem éreztetni a' sujtoló kezeteket? Ah az én Édes Anyám, ah az én mindenkori gondolkodásomnak fő tárgyja, talám már a' Boldogok közzűl tekint le az én és az ő hajdani sok keserves inségeinek hazájára, a' mellyben edződik a' Virtus,

hogy a' Mennyei Lelkek között méltán ragyoghasson. És én még élek; élek? Inkább láttatom élni. *Ismét órájára néz.* Mindjárt el telik az ora, mellyet másik fog követni, a' melly a' Magyar Nemzetet bennem gyaláztatni fogja.

II. JELENÉS.

Betrieger és Tempefői.

BETRIEGER No Édes Úr, Tempefői Uram, hát van pénz, nints?
TEMPEFŐI Nints.
BETRIEGER Nints, hát ezzel fizet ki engemet az Úr?
TEMPEFŐI Azzal, a' mim van.
BETRIEGER Úgy nékem az Úr nem tesz eleget?
TEMPEFŐI A' mint látom.
BETRIEGER Hát már én mit tsináljak?
TEMPEFŐI Az az Úronn áll.
BETRIEGER De hát az Úr mit tsinál?
TEMPEFŐI Nem tudom.
BETRIEGER Én az Urat a' törvény kezébe adom.
TEMPEFŐI Az az Úr emberségétől függ.
BETRIEGER Én az emberségnek már igen is eleget tettem.
TEMPEFŐI Hogy fel nem kisirtetett a' Hajdúkkal, hanem az emberség törvényjére tekintvén, itt őríztett velek.
BETRIEGER Hogy várakoztam az Úr után.
TEMPEFŐI Két óráig?
BETRIEGER A' sok idő.
TEMPEFŐI Sok az ollyannak, mint az Úr.
BETRIEGER Millyen vagyok én?
TEMPEFŐI Német.
BETRIEGER Hát az Úr mitsoda.
TEMPEFŐI Isten kegyelméből Magyar.
BETRIEGER De a' Törvényszék kegyelméből nem soká Aréstáns lessz Uraságod.
TEMPEFŐI De nem bűnös tettemért.
BETRIEGER Már akármiért.
TEMPEFŐI Eggy Németnek kevély fösvénységeért.
BETRIEGER Az Úr én velem különösön bánik.
TEMPEFŐI A' mint érdemli az Úr.
BETRIEGER A' mint érdemlem?
TEMPEFŐI Úgy találám mondani.
BETRIEGER No tehát én is az Úrral érdeme szerént fogok bánni.

TEMPEFŐI Esztendeig való fizetést ád az Úr?
BETRIEGER Koránt sem.
TEMPEFŐI Kő oszlopot emeltet hát?
BETRIEGER Különbenn sem.
TEMPEFŐI Mert én azokat érdemlem irásaimért.
BETRIEGER A' mellyekért adósom és Sklávom az Úr. —
TEMPEFŐI Hallja kend Betrieger Uram, én Sklávja Kendnek? vétett most Kend a' Magyar Nemesi jus ellen, de Kend azt nem érti, mert Kend Német. Magyar Nemes vagyok én, hallja Kend, ha pénzem nints is. Magyar Nemes, Sklávja Kendnek — Betriegernek — Németnek? Adóssa és alperesse lehetek, de Sklávja? Sklávja a' Királyomnak se lehetek, hallja Kend?
BETRIEGER Az Ur a' Skláv nevezetet n[em] jó értelembe vette, én azonn most tsak Arestáltatott Személyt értettem.
TEMPEFŐI Ne tekerje Kegyelmed a' szót, én a' Kend Criticáját bé nem veszem, jobbann értem én azt Kendnél mi a' Skláv. Nékem illő azt fejtegetni: Uraságodnak pedig tsak nyomtatni.
BETRIEGER És a' rossz adóst árestáltatni.
TEMPEFŐI Kend engem rossz adósnak nevez?
BETRIEGER Igen bizony; és a' szerént bánok Nagyságoddal: majd a' tömlötz ajtajáról osztozzon Kegyelmed velem. Addig pedig onnán meg se' gondoljuk ám, hogy ki jöjjünk, mig a 30 arany az én Markomba nem lessz. Akkor hánytassuk osztán Nemesi jussunkat; — akkor fejtegessük a' Skláv szózatot, mit tesz proprie, mit tesz translate, mikor meg fogjuk keserülni az Anyánk tejét.
TEMPEFŐI Hallja Kend Betrieger Uram, Ked engem ne fenyegessen. A' fenyegetők fetsegését meg tanúltam már én hallgatva utálni meg: az alávaló emberektől való szenvedést is meg tanúltam már én Nemes el türéssel vetni meg. Azért én velem ne feleseljen Typographusságod, hanem tselekedje azt a'mit Német természete magával hoz. Nem én vagyok a' Magyar Nemesek között első, 's talám nem is én leszek az utolsó, a'kik hólmi alatsony lelkű Németektől kéntelenittetnek szenvedni. Kend az emberségnek minden ösztönöit feláldozta a' Mammon[na]k, a' mellynek oltárára szüntelen tüzel a' Kend telhetetlen szivében. Szégyenlje meg Kend magát, hogy a' Pénz szerelmének Sklávja.
BETRIEGER Azzal Tempefői Uram semmire sem megy, úgy sem tudja egyéb tehetségét producálni.
TEMPEFŐI Hanem a' semmire kellő gaz embereket magok elött le festeni.

BETRIEGER Tempefői Uram, én mindig hallottam, hogy a' gaz ember szó annyit tesz a' Magyaroknál, mint a' Németeknél Huntzfut: a' már szenvedhetetlen.

TEMPEFŐI Már megmeg Criticáz, hiszen nagy Criticus, miólta a' Magyarokat tsalja.

BETRIEGER Én magamat gaz embernek Huntzfutnak mondani nem hagyom. Már e' második. Az Exemplárokért 30 arany; a' Huntzfut szóért másik 30 arany. No nem sokat fog Kegyelmed a' szellős helyen versifikálni, nem tudom, mikor fog a' tömlötzben 60 aranyat keresni. No a' Törvény Székhez.

TEMPEFŐI Még nem megyek. Várakozhat Kend, ha siet.

BETRIEGER Hajdú Uraimék, tessék, tessék!

III. JELENÉS.

A' Hajdúk, és a Vólttak.

EGGYIK HAJDÚ Mit tettzik parantsolni az Úrnak.

BETRIEGER Ő Kegyelmét kisérjék fel.

EGGYIK HAJDÚ No, jöjjön hát az Úr.

TEMPEFŐI Én nem megyek.

MÁSIK HAJDÚ De Ötsém, ha azt várod, mig ez a' Gólya fészek szúrkáló magától meg mozdúl, el jő addig az oláhok Karátsonja. *Meg fogja a' Tempefői kezét.* Jöjjön Kend Istennek áldott embere!

TEMPEFŐI Hallja Kend, ha egészségének örűl, emberségesen viselje magát.

BETRIEGER *Eggyütt Tempefőivel.* No úgy úgy, tsak vinni kell.

EGGYIK HAJDÚ Úgyde Uram erővel senkit fel hurtzolnunk nem lehet, mig a' felsőségtől hatalmat nem nyerünk.

BETRIEGER 'Ej, ne gondoljon Kend azzal, hanem tsak fogja meg 's vigye.

MÁSIK HAJDÚ *Meg fogja.* Nó édes Versjártó Uram, hozzúk a pulidert arra a' Tanátsház felé. Gyerünk, gyerünk, no, Isten engem nem teéfálósom. *Rángatja.*

TEMPEFŐI *Jól pofon vágja.* Ne neked, ládd Versjártóból, poffjártóvá lettem.

MÁSIK HAJDÚ *A' süvegét szedi fel a' földről.* Ejnye hogy a' Belzebub faragjon villa nyelet a' lelkéből ennek a' Varáslónak. Üh, bizony még a' szemem is zöld karikát hány, ni. De már ezt bizony el nem szenvedem.

BETRIEGER Tsak fogja meg Hajdú Uram, fogja meg, ha nem akar is jönni.

MÁSIK HAJDÚ *Által fogja ölön.* Gyere tsak eggy kis regratiora. Pajtás segits, tele van e' ispiritussal.

EGGYIK HAJDÚ Én nem bizony, ha belé kötöttél tsak vigyed.

BETRIEGER Fogja meg Kend is.

EGGYIK HAJDÚ Eb fogja, ki adott az Úrnak is arra engedelmet?

TEMPEFŐI Ennye kutya szántsa meg a' Lelketeket, hát még igy akartok ti az emberrel bánni, gaz huntzfutok! *Ki fejti magát a' másik Hajdú keze közzűl, le kap eggy puskát.* Nemes emberenn ezt viszitek véghez, most mindjárt Ismarus aut Rhodope aut extremi Garamantes.

MÁSIK HAJDÚ Jaj az Ördög vessen rá portziót, el mondá már a' boszorkányos verset, most mindjárt szalma tsutakká válunk mind eggy lábig. *El szalad.*

TEMPEFŐI *A' puskával.* Most mindjárt Kenddel is meg esmertetem, mennyire van egymástól a' Magyar Nemes és a' Német Typographus.

BETRIEGER *El rémülve.* Uram, kedves Tempefői barátom és Sógor Uram; az Isten kedvéért. Kérem. — *El szalad.*

TEMPEFŐI Eredjetek szemét emberek. Nézze meg az ember! Ez a Világ inkább akar a' félelemre, mint az Emberiségre mozdúlni.

EGGYIK HAJDÚ Hát Uram én is verset fussak a' pajtásommal, meg avval a' Némettel?

TEMPEFŐI Én Kendet nem bántom; de azért velem Kend se' maradjon. El mehet.

EGGYIK HAJDÚ De elébb meg követem egész alázatossággal az Urat, ha valamit találtam véteni.

TEMPEFŐI Kend nékem semmit sem vétett. Hanem menjen ki és legyen az ajtónál, mert meg lehet, hogy azok a' gaz emberek még el jőnek. *A Hajdú ki megyen.* Istenem! hová lett az én Mú'saim! tán bizony ő is Franciscanus Fraterré lett.

IV. JELENÉS.

A' Másik Hajdú, és Tempefői.

HAJDÚ *Fegyveresen.* No édes hallja az Úr, itt van már most Kend úgyé? pofon vágott Kend úgyé? Most mutassuk már meg ki a' legény, úgy. *hadaz a' kardjával.*

TEMPEFŐI *Úl az asztalnál tsendes maga viselettel.* Ne tréfálódj,

Barátom; mig szép szerént vagy, hiszen nagy kivánságod ereszkedett a' futásra. Mi osztó pered van?

HAJDÚ Mi osztó perem van? Mindjárt meg-mutatom. *A' puskáját szedi-veszi.*

TEMPEFŐI *A puskát el kapja, ki lövi. A Hajdúhoz üti.* Ne gaz ember. Kell több? Van-é még igazitni való pered? he. Nemes ember házára jönni fegyverrel? Ha most az emberiség ellen való törvényt nézném, szabadonn agyonn löhetnélek. *Megmeg rá üt.*

HAJDÚ Jaj! — Uram! — jaj!

V. JELENÉS.

Az első Hajdú, Mú'sai, és a' Volttak.

AZ EGGYIK HAJDÚ Jaj az Istenért! Ember Halál! *Músai jön.* Jöjjön ma Nagy Jó Uram, jöjjön hamar. Siessen. Nem jó dolog.

MÚ'SAI *Sietve.* No mi dolog?

A' MÁSIK HAJDÚ Ez az ember meg akar ölni.

EGGYIK HAJDÚ Mit tsinál az Úr, talám megis lőtte? Az Istenért!

TEMPEFŐI Láthatta Kend, mikor ez az ember hozzám jött fegyveresen: meg támadtt a' magam házába, és én a' puskát a' kezéből ki vévén, el lőttem, 's a' hátához vertem.

MÚ'SAI Á' jól esett.

MÁSIK HAJDÚ Én ezt el nem szenvedhetem, *a kardjával hadaz.* Én Város embere vagyok, engem meg merni ütni. Pajtás ne hagyj.

EGGYIK HAJDÚ Az igaz, őtet bántani nem volna szabad: De ha te kezdted, Ötsém?

MÁSIK HAJDÚ Már én nem bánom; de én el nem szenvedem ám, én sem vagyok a' Világ fattya; ha-az Ország tsináltt is.

TEMPEFŐI Ne bolondozz fiú, míg szép szerént vagy. *Egész tsendességgel.*

MÁSIK HAJDÚ Még Kendis mér nekem szólani? hallja Kend, *a' Kardjával hadaz.*

MÚ'SAI Tegyele Kend azt a' Kardot, mert most mindjárt trájt-zigfirtzig. — Még az én órrom alá is mersz piszkálni avval a' békanyúzóval? most mindjárt pokolba küldelek *ἰφθίμω τ' Ἀΐδῃ, καὶ ἐπαινῇ Περσεφονείῃ. a' Kardot ki tekeri a' kezéből, 's jól a' nyaka közzé vetvén ki buktatja.* Od[ysseia] K. 299.

MÁSIK HAJDÚ *Fel kapkodván holmiját.* Per'selni való vagy te,

ha nekem mondod. Várjatok; a' hohér aggasson fel benneteket, majd ollyan helyre tétetlek, ahol nem örömest verseztek.

EGGYIK HAJDÚ Gyere, Ötsém, ne kötekedj.

VI. JELENÉS.

Tempefői és Mú'sai.

TEMPEFŐI Hát, Barátom, jó hirrel jöttél é a' Sz:[ent] Atyáktól? hogy mint van a' követség? azok miatt a gazemberek miatt még nem is tudakozhatám eddig az ideig.

MÚ'SAI Még az egész dolog bizonytalan.

TEMPEFŐI Hát semmit sem válaszoltak?

MÚSAI Ugy lehet mondani éppen semmit sem. Hanem mindjárt meg fogjuk tudni.

TEMPEFŐI Hát beszélltél a' Fő Tisztelendő Gvárdián Úrral?

MÚSAI Igenis, és azt felelte, hogy most tsak menjek vissza, majd egy Commembrum által választ fog botsátani a' pedig fél oránn túl haladni nem fog.

TEMPEFŐI De hát talám sok helyen megtsalattatott reménységem, a szentségek között fogja óhajtott tárgyát fel találni.

MÚ'SAI Mindenütt fel, ha itt. — Késő reménység az, mikor az ember illyen helyre szorúl.

TEMPEFŐI A' Szerzetes Atyák eleitől fogva barátságot tartottak a' tudományokkal.

MÚ'SAI Azt én jól tudom. De nem közönségesen lehet ám azt el mondani. Voltak ollyan Országok, a' mellybe némelly Szerzetek, voltak ollyan Szerzetek, a' mellybe némelly Klastromok, és vóltak ollyan Klastromok, a' mellyekbe némelly Atyák a' tudományoknak áldozták fel életeket. Különbenn igen meg lehet az embernek ábrázatjából és maga viseletéből, 's szavaiból esmérni, mi fekszik a' szivébenn belől. Láttam én a' levél olvasáskor miképenn viselte magát a' Fő Tisztelendő Gvárdián Úr, hogy

TEMPEFŐI Pszt! ki jön?

Pater Köteles, és a' Vólttak.

P. KÖTELES Aléppen most talám a' Fő Tisztelendő Gvárdián Úrról vala szó? — Imé engemet küldött el a' válasszal. Az Úr jóvolta légyen az Urakkal.

TEMPEFŐI Isten hozta Atyaságodat.

MÚ'SAI *is meghajtja magát.*

P. KÖTELES Tempefői Uram, az Úr által bé nyujtotta vala alázatos kérését a' felől, hogy mostani szorúltt állapotjában lennénk segitségére az Úrnak. Előnkbe terjesztette az Úr a' tudományoknak Hazánkbann való el vettetett környyűl állásait, és hogy melly igen kellene, 's szükséges vólna az azokonn való segités. — Ezt mi jól tudjuk, eleget hallván róla. — Annakutánna le rajzolta az Úr, hogy a' Szerzetes Atyákbann a' tudományok mindenkor leg jobb barátjokat, 's leg hatalmasabb Pártfogójokat találták fel. Ezt is tudjuk, eleget beszéllték, a'kik a' Könyveket szeretik olvasni. — Utóljára azt is értésünkre adtta, hogy mostann igen keserves környyűl állások között vagyon, a' mellyet szívünk szerént sajnáltat velünk a' Keresztyéni felebaráti szeretet; és hogy mi leg jobban tudnánk fel segélleni az Urat, mivel minékünk az Isten és a' Keresztyéni jóltévő szivek elég módot adttak benne. Az igaz is Istené légyen a' ditsőség örökké Amen. — De Kedves Úr, ezen előnkbe adott fel tételeire mitsoda választ méltóztatott a' Fő Tisztelendő Gvárdián Úr adni, azt ez levélből l.[eg]jobban megértheti.

TEMPEFŐI *El veszi a' levelet, és felszoval olvassa.* Mindjárt tsak. No. —

„Szerelmes Fiam a' Krisztusbann!

„A te hozzánk botsátott esedező Leveledet, ez előtt circiter fél óraval vettük, olvastuk és attentissime percurrálván belőle megértettük qualiter N.[emes] Betrieger Gottlieb Fridrik ide Pestre való Typographus Úr bizonyos Rigmusaidnak ki nyomtattatásáért obtingens 30 = harmintz Körmötzi Aranyokat kérvén tőled, minthogy tenéked ob tenuem conditionem nints in posse hogy őtet excontentálhasd, tehát már most Ö Kegyelme feljebb emlitett Betrieger Uram executioval és poena aresti kiván ellened procedálni, és hogy Te minekutánna a' secularisoknál, vagy az úgy nevezett laicusoknál, ut Ecclesia loquitur, minden subsidiumot hijjába

kerestél volna, e' Szent Társasághoz igaz fiúi bizodalómmal 's töredelmes Keresztyéni ajtatossággal kivánsz a' meg nevezett summának ki fizetéséért folyamodni. —

„De, Szerelmes Fiam a' Krisztusbann, Tempefői, jól tudhatod hogy a' mi pénzetskénket a' Vallás gyüjtötte; annak okáért semmi egyébre nem expendálhatjuk azt, quod in nomine Jesu Christi a' Laicis offertum est, hanem arra, a' mi a' Vallást közelebbről illeti. E' pedig Secularis tudományokhoz tartozik, a'mellyektől a' Tertulliánus, és más Sz:[ent] Atyák Keresztyén intése szerént még irtóznunk kell. Külömbenn is a' tudományok még ellenségei a' Vallásnak, mert propagálják a' világosodást, quod est huius seculi. Azért, Édes Fiam,

Ha tömlötzöztetést kell szenvedned is: meg ne tsüggedj, a' Krisztus és a' Boldogságos Szűz veled lésznek, a' meg boldogúltt Martiromok példája szerént áldjad ott is a' te Idvezitő Krisztusodat psalmusokkal és ditséretekkel, ki nem hagyja el az Övéit, a' mint maga meg igérte; Imé én veletek vagyok mind Világ végezetéig. Amen. Irám Krisztus Urunk születése utánn 1793dik Esztendöbenn

szerető felebarátod és
a' Krisztusban Atyád
Gviccarini Orbán Leo mk."

Le tévén a' levelet minteggy bosszankodva. Boldog Isten! mit mondjak erre a' Levélre először is. Hol ebbe a' Magyar Ny.[elv].

MÚSAI Bár a' Deák nyelv se volna, mert ugyan annak is meg van adva. — Tsak igy van az mikor az ember se Deákúl se Magyarúl nem tud. Már e' közhiba vólt kivált tsak ez előtt kevéssel is az egész Magyar Országbann. A Politicusok szégyenlettek magyarúl beszélni, 's a' Deák Nyelvet tették közönségessé, a' mellyre azt mondotta vólna Cicero: Bizony mondom néktek, nem esmérlek titeket, a' ti szavaitok elárul benneteket, hogy ti. nem az én juhaim közzül valók vagytok. Troqueamus patinggú'sionem contra istos Marodiones demastigandos a canis ebugattás Domine Perillustris.

P. KÖTELES Leg alább a' jó szivet vegye kedvesenn az Úr, és mint jó Keresztény ne vesse meg azt a' Papi intést, mellyet az Urnak szorúltt állapotjábann ajánl ő Fő Tisztelendősége a' Levél végénn.

TEMPEFŐI A' tsak ollyan, mintha a' Duna közepénn fuldokló embernek azt kiábálna az ember az ablakból, hogy én ugyan

restellek segitsé[ge]dre menni, hanem veled a' jó Isten, könyörögj ö néki, mint más vizbe fuldokló szentek, a' nélkül, hogy az ember segitségére szaladna. Azt én mind tudtam, talám jobbannis, mint a' Gvárdián Úr: a' tőlem is ki telt vólna, de a' pénzbe fogytam meg, 's arról semmi szó sints.

MÚ'SAI Mert a' Vallás irtózik a' Könyvektől 's tudományoktól. — Boldog Isten!

TEMPEFŐI Azt a' régulát tsak maga tsinálta a' Gvárdián Úr, mert azt a Keresztyének között sohol sem hiszik. Meg engedjen magának, ha ebbe az egész Világgal ellene kiáltok.

MÚ'SAI Már itt minden Reménységed porba esett, a' mit én előre meg tudtam vólna mondani Kalendariom nélkűl is. Mi itt a' Fő régense mindenkor az Esztendőnek? tapasztaljuk. Hanem már mit tsinálsz, mihez fogsz, a Németet mindjárt ide hozza megmeg a' Manó. Gondolkozz.

TEMPEFŐI Magam is élvén a' gyanú perrel eggy más levelet készitettem, ihol van, kinek szól, a' feljűl irásból láthatod de magával szólj ám, tudod?

MÚSAI Magamat ajánlom Atyaságodnak. *El megyen.*

VIII. JELENÉS.

Tempefői és Pater Köteles.

TEMPEFŐI Most Tisztelendő Atyám az utolsó próbához fogtam, a' melly is bizonnyal hiszem hogy meg nem tsal, ha tsak az engemet minden nyomombann üldöző Bal Szerentse, a' jó szándéknak itt is lehetetlenség követ nem gördit elejébe.'

P. KÖTELES Adná az Isten, hogy az Úrnak fel tétele kivántt véget érhetne, én ugyan eléggé sajnálom 's fájlalom az Úr' állapotját, 's főként pedig azt, hogy mi tülünk a' hová egész szivvel bizott vala az Úr, üres válaszszal fizették ki. Még pedig ollyan dologbann, a'mellybenn a' Ditsőség és Gyalázat leg nagyobb formában szokott járni.

TEMPEFŐI Atyaságod a' mint látom, a' Gvárdiánjával nem eggy értelembe van. — Hogy lehetett az, hogy ebbe a' Szerzetbe botlott be? mert én azt is észre vettem, hogy az nem ínye szerint van Atyaságodnak?

P. KÖTELES Az nem az én hibám, hanem a' Szüleimé és Atyámfiaié. — Én eggy Kovátsnak a' gyermeke voltam, az a hivságos szemérem bennem nintsen, hogy szüléim alatsonyságát szégyenljem 's el takarni igyekezzem. Az én Atyám tudo-

mány nélkűl való ember vólt, a' több gyermekei az ö nyomain lépdestek; én pedig tanúlni szerettem. Törvényt és Mathesist tanúltam; látván azt, hogy a Bölts IIdik Jó'sef hasznos intézetei szerént a' fel kapásra nem az Apáink hanem saját Érdemeinket nézik, 's bizván annál fogva, hogy a' hivatal osztáskor nem azt fogják vi'sgálni van é kutya bőröm, a'mellyet még hatodik Apámnak eggy Török főért pazérlott a' meg rögzött rossz szokás, hanem hogy van é annyi elömenetelem a' Törvénybe, a' mennyi az adandó hivatalra meg kivántatik. Hogy hosszasonn ne beszéltessen a' méltó bosszankodás: én már éppen futásomnak a' végénél jártam vala, a' midőn az Atyám és Atyámfiai az ő árnyékbúzgóságoktól lovaltatván fel tanátsot tartottak az én Baráttá v[al]ó szenteltetésem felől.

TEMPEFŐI Esmerem az Öregek' természetét.

P. KÖTELES Azt nékem meg is jelentették: én eléggé mutattam irtózásomat: de ennyi haszna sem lett. Ök be is jelentettek az akkori Sz:[ent] Ferentz Szerzete Gvárdiánjánál. Az testvéreim leg' jobban vóltak rajta, más Atyámfiaival.

TEMPEFŐI Az örökség tselekedttette ezt velek, meg az, hogy' majd lessz kinél tivornyázni.

P. KÖTELES Alig, ha nem. — Utoljára a' sok erőltetés és még eggy más fő titkos okom azt tsinálták, hogy én minden Jurisprudentiámmal eggyütt a' fejemet eggy szőr tsuklyába huztam. Igy tesz kárt az igaz Kegyesség szine alatt játtzó balgatag búzgóság!

TEMPEFŐI Az a' eső nélkül v[al]ó felleg.

P. KÖTELES Most már énnékem minden tudományimmal meg kell némúlnom, mert ollyanok között lakom, a' kik sültt parasztok lévén többnyire, a' Könyveket szivből gyűlölik, tsak esznek és imádkoznak. Bártsak már tisztességes Szerzetbe eshettem vólna, mint a' Sz:[ent] Domonkos és Kegyes Oskolák Szerzete; 's más illyenfélék. — Interim higyje el az Úr, hogy most tsak ugyan nem adhattunk vólna pénzt az Úrnak, mert a' Klastromnak felette sok és tetemes költségei vagynak.

TEMPEFŐI Ugyan mik lehetnek azok?

P. KÖTELES Eggy igen nagy Solennitás fog nálunk mához tizenötödik Napra lenni. A' Gvárdiánunknak születése napja és eggyszersmind énnek a' Klastromnak Sz:[ent] Capistrán által a Török zsákmányból lett fundátiójának innepe akkor fog tartatni. Ekkorra rettentő nagy ebéd, külömféle játékok, világositások és Tűzimunkák készülnek. Már a' Bétsi Meister-

rel meg van az alku 14000 forintig. Most ő hozzá megyek, és ezt a' rakás papirost oda viszem rakétáknak 's más egyéb tüzi portékáknak tsinálására. A' Gvárdián Úr adatta a kezembe. Még magam se látta, mi mi nem?

P. KÖTELES *Ki bontogatja a' rakás papirost.* — Ezek a' mint látom, a' Magyar Museum, ezek a' Mindenes Gyűjtemény, ezek a' Széphalmy Orfeusa, ezek meg a Pesti Mercurius.

TEMPEFŐI Áldott Egek! mit gondoljon az ember?

P. KÖTELES E' pedig az Öreg Gyöngyösinek minden munkája.

TEMPEFŐI Meg lehetne ám a' Magyar Poesisnek azt az Attyát feles piszkai mellett betsűlni.

P. KÖTELES Itt látom még Faludi és Bessenyei irásait is.

TEMPEFŐI Azt a' két gyönyörű iróját és fő pallérozóját a' Magyar Nyelvnek. A' Gvárdián Úr tanúlhatna ám a' Faludi példájából, a' ki nem Feyerverekézett a' Klastromban,hanem magának és Nemzetének épűletére, tiszteletére, 's tsinos[o]dá[sá]ra szép Könyveket olvasott és irtt.

P. KÖTELES Meg ezéből a' kinek irását is itt találom, és a' ki ama Nemzetünk Nyelvét ki tsinositani kezdő 's indito Triumvirátusból való.

TEMPEFŐI T.[isztelendő] Szabó Dávid Úr az?

P. KÖTELES Nem az T.[isztelendő] Révai Miklós Ur.

TEMPEFŐI Szörnyűség! itt van[na]k még három Nagyságos elménck szüleményjei is. A'kik Hazánknak örökös Diszei lésznek. Grófok és Bárók ezek: oh ritka példa kiváltt Nemes Magyar Hazánkbann! — Ki győzné mind végig nézni? Ezek már tsak ugyan az Atyaságtok kövér hasú Gvárdiánjok tiszteletére lesznek áldozatok? Ne tsudálkozzunk rajta hogy Caligula a' sáfránt a' fátzányokat és Császár madarakat pazérolta lovai[na]k! mikor eggy tudatlan Gvárdián kedvekényjének olly Felséges észek Aranynál gyöngynél drágább remeki áldoztatnak fel. Vólna elég példája a' Gvárdián Úrnak, és az ő hozzá hasonlók[na]k: más tudós Szerzetekb[en], hogy a' Jésus Társasága, és Kegyes oskolákbeli a' Sz:[ent] Benedek és Sz:[ent] Domonkos Szerzeteinél többet ne emlitsek. Söt ebből a' külömbenn durva Szerzetből is tudnék még Hazánkba valókat is emliteni, a' kikhez ha hasonlókból állott vólna ez a' Szerzet, a' Bőlts Jósef nem vette vólna el annyi Klastromait. De, a'mint eggy ebből a' Szerzetből v[al]o M.[agyar] Tudósunk szól, látta ő azt, hogy a' Sz:[ent] Atyák a' köz jóra semmit sem adnak egyebet a' mindennapi imádságnál, azt pedig a Klastromonn kivül is meg tehetik. Miért üresitette ki Debretzenbe is a' Sz:[ent] Ferentz Klast-

romát, 's miért nem bántotta a' K.[egyes] Oskolabeli Atyákét? De gondolom a' Gvárdián Úr eggy szót sem olvasott ama tudós Érsekekről, Püspökökről és Apát Urakról, a'kik a' tudományoknak díszei és a' kiknek díszei a' tudományok vóltanak, és a'kik közzül M.[agyar] Nemzetünket is sokann ékesitették és ékesitik mai naponn is. Engedjen [me]g Atyaságod hosszas beszédemnek, melly méltó panasz 's méltó ditséret.

P. KÖTELES Én szivemből kivánom, virrasszon a' jó Isten boldogabb napokat édes Nemzetemre, 's hallgassa meg az én titkos óhajtásaimat! Az Úrnak pedig adjon szerentsét mostani nyomoruságaiból való ki szabadúlására. Most énnékem fel tett tzélomra kell sietnem, maradok az Úrnak hiv barátja.

TEMPEFŐI Ajánlott barátságát Atyaságod[na]k köszönöm, 's igyekezni fogok ezt [me]g érdemleni.

IX. JELENÉS.

TEMPEFŐI *egyedűl.* Ez a' Páter igen jó gondolkozású ember, a' ritka példa, az ő dolgát nagyon sajnálom, be kár úgy nyakát szakasztani a' jó igyekezeteknek a' szines kegyességért. De hát az ő ostoba Gvárdiánja? ollyann meg betsűlhetetlen kintseit a' Hazának ollyan drága munkáit sok tanúlt eszeknek hamuvá tenni egyszerre annak örömére, hogy ezen a' naponn született eggy olly alatsony lelkű ember, m[in]t ő, a' tudományoknak kártevője, és hogy a' bárdolatlan világbann ezenn a' naponn gyüjtött öszve Capistrán barát eggy fedél alá holmi gyülévész embereket, a'kik semmire sem vóltak alkalmatosok a' mindennapi henyélésenn kivül. — De hol van az én barátom? Soká érkezik K.[edves] Rosáliám' válaszával?

X. JELENÉS.

Tempefői és Múzsai.

TEMPEFŐI *Eleibe ugrik a' bé jövő Músainak.* Az Egek vezérlettek Kedves Lelkem Barátom minden lépéseidbenn. Hogy van az én Édes Rosaliám? kérdezett engemet? hát mit mondott? van é Levél? egészséges? magával szólottál? mitsoda? hát?

MŰ'SAI Nem győzök eggyszerre annyira felelni, *a' Levelet*

mutatja. Ihol a' Levél? pénzt is küldöttek és még valamit.
TEMPEFŐI *örömébe pattanva.* Mi az a' valami?
MÚSAI Eggy pikszis, ugyan tsak szép pixis.
TEMPEFŐI 'Ej, vigye a' Manó, *a' Levelet el ragadja inkább, mint veszi.* Addsza a' Levelét. — *Végig futja szemeivel.* Kedves Rosáliám, a' kit az Ég azért teremtett, hogy legyen kereksége alatt eggy nemesebb teremtés, és hogy mikor én mindenemet el vesztem, legyen valami a' miért sajnáljam itt hagyni az életet. *A Levelen szikrázó szemekkel futkosván.* Boldog Sorok! mellyek azért érdemeltek tisztelést és szeretetet, hogy az ő szivéből tsorogtatok irótollába. A' melly sziv minden jóságot magába zártt, söt a' melly maga a' jóság, 's onnan súgározik más szivekre. Ne itéld meg Barátom édesenn andalgó képzelődésemnek magánn túl lett el ragadtatását: az én szerentsétlen történetek miatt fel törött szivem, nehezenn veszi fel a' gyönyörködtető állapotokat.
MÚ'SAI Olvasd már Barátom a' Levelet.
TEMPEFŐI Jó hogy eszembe juttatád háládatlanságomat. Óh az ő jó szive, melly egyenesen a' Kellemes Ártatlanság kezéből jött ki, lelket öntött ezekbe a' betűkbe, mellyek repesni láttatnak az én hiv el fogadásomra. — No, Barátom, most vedd elő minden jót betsülni tudó erődet, hogy érdeme szerént tudj' itt betsülni eggy jó lelket, eggy eleven elmét, eggy érzékeny szivet. Hallgass tsak. *Olvassa.*

[34 soros hézag]

MÚZSAI Én a' bámúlásig el vagyok foglaltatva ennek a' Levélnek hallására épen mint mikor magával beszéllettem, és testi Kellemeit is tiszteltette velem.
TEMPEFŐI Óh ugyan miket beszéllett tenéked, mondd el és szentségtörésnek tartsd eggy szótskáját is el hagyni, az én Lelkem a' te ajakidról az övére tudja azt rakni képzelődéseibenn.
MÚ'SAI Elsőbenn is hogy hozzá mentem a' te neveddel: azt kérdezte: Hogy van Tempefői Úr? 's nagyot sóhajtott, 's azt láttatott velem meg értetni, hogy az a' te áldozatod' füsti. El vévén kezemből a' Levelet, tisztelő szemekkel láttatott azt kivülröl körül tekinteni, és fel szakasztván a' midőn olvasná szapora könnyeit tsorgatta reája, 's párázó tseppjeibenn mintha lelke sóhajtozott vólna. Én az ő fel búzdúlásának részese lettem: ő érzette azt. Akkor újabb sohajtással, mellyet szivének leg titkosabb részéből szakasztott ki az

érzékeny indúlat, azt kérdezte tőlem: Lehet-é az Úrnak eggy fél szempillantást múlatni? ah melly nagy örömömre élnék én azzal! Én ugy vannal feleltem, 's ő asztalhoz ülvén sebes kezekkel mázolta a' papirosra el áradtt indúlatait, a' toll engedelmeskedni láttatott Asszonya hevességének. Ekkor a' Levelet le tsinálván kezembe adtta 's eggyet se szóllott. A' két aranyat mikor a' pixisbe tette vólna panaszkodó tekintetet vetett a' felhőkre, én arról való bánatjára 's minteggy nehesztelésére magyaráztam, hogy többet nem adhat. — Ide adván a pixist, ezt nyögte lassú hangon; Boldogabb vagy szerentsétlen Asszonyodnál. Én el bútsúztam; 's ö elébb nagy nézést tévén reám, meg hajtotta magát 's eggy sohajtással mint a' villám előlem el tünt. — Bakk! Ötsém.

TEMPEFŐI *Minteggy álmából fel serkenve.* Édes szenderedésem! miért valál árnyék vagy ha árnyék valál, miért nem szereztél állandó szállást magadnak elmémb[en]. Álom és Reménység! két jóltévője a nyomorúlttnak! hibázom, ez a' kettő eggy.

MÚZSAI Nesze, Barátom, ihol van a pixis, benne két arany: ez a' pixis ollyan portéka, a' melly Királyi zsebeknek is disze lehetne.

TEMPEFŐI Meg éri a' Betrieger 30 aranyját, 's többet is.

MÚZSAI Meg negyvent. Az Arany pazérolva van rá, és annak drágaságának 's betsének hijját a' drága kövek gazdagonn pótolják.

TEMPEFŐI És azokat is óltsitják az Adónak neve és képe, a' mellynek ki rajzolásán a' leg tökélletesebb mestérség izzadott, 's bosszankodott hogy a' természeti Originál tsufot tesz az ő tudományán.

MÚ'SAI Be sajnálom annak a' gazembernek ezt a' drága portékát.

TEMPEFŐI Be sajnálom, hogy olyan kézre kerűl az én Rosáliám adománya! de hiszem az Istent, hogyha most el idegenedik is az a' betses jószág, de el jön az a' boldog óra a' mellybenn örvendeni fogok én ujonnan lejendő birásán.

MÚZSAI Bár tsak most hoznák a' véle tzimborázó ördögök azt a' tsúnya Betriegert: szabadúlnánk hamar az ö nyűgétöl.

TEMPEFŐI Menjűnk a' Duna partra sétálni, már igen is meg untam magam.

MÚ'SAI Nem bánom: igen jó lessz. *Készűlnek.*

XI. JELENÉS.

Betrieger és a' Vólttak.

BETRIEGER Tempefői Uram, Kegyelmed én velem rútul bántt tsufos szókkal illetvén, 's reám puskát kapván. A' Tanáts eleibe nem jött, a pénzt meg nem adtta. Illyen okokon én a' Törvényszék eleibe menvén, ezen panaszaim el beszéllése után, assignatiot nyertem az Úrnak fel kisértetésére, ha magától jönni nem akar, és engem ki nem fizet.

TEMPEFŐI Én már eleget hallgattam az ö Kegyelme hijjába való sok németes fetsegését: most tetemesebb dolgok körűl forgolódik elmélkedésem. Te, Barátom végezd el vele a' dolgot mentől hamarább, hadd menjen dolgára innen az emberek közzűl.

MÚSAI No, Édes Betrieger Uram, mennyi az a' pénz a' mellyel tartozik Kegyelmednek Tempefői Uram?

BETRIEGER Harmintz Körmötzi Arany richtig, se több, se kevesebb.

MÚ'SAI Ez a' Pikszis meg ér é harmintz aranyat?

BETRIEGER Meg.

MÚ'SAI El veszi é Kegyelmed abba a' Harmintz Aranyba?

BETRIEGER El.

MÚZSAI No mennyen hát Kegyelmed dolgára, 's mig Német lessz Kegyelmed többet addig ide ne jöjjön.

BETRIEGER 'S Mind illyenek a' Poéták, millyen kevélyek, ha eggy kis pénzre kapnak, de mikor pénzek nem vala ——

MÚZSAI Menjen ma Kend; itt semmi szava. *Betrieger el megyen.*

XII. JELENÉS.

Tempefői, és Músai.

TEMPEFŐI Gondolkozásomba egésszen el valék merülve; de még sem állhatám meg nevetés nélkül, millyen furtsán fizetéd ki azt a bolond Betriegert.

MÚZSAI Németesen bántam vele, a' Német tesz úgy: Tettzik, nem tettzik, kefurt.

TEMPEFŐI Ő is úgy tett vala én velem, mikor a' pénzét kereste rajtam, és én kértem hogy várakozzon. A' propos.

MÚSAI Már ő rajtunk többet nem alkalmatlankodik. Vesszen magának. — Mi pedig, illy nagy tereh szakadván le nyakunkról, menjünk sétálni.

TEMPEFŐI Jó lessz. Ezt a' Levelet teszem el. Úgy, igaz, itt van az a' Levél párba a' mit én neki irtam. Hallgasd tsak.

MÚSAI Szeretem látni, mit irtál neki.

TEMPEFŐI Ezzel vesd majd öszve az övét, és bámúlj az ö elméjén. *Olvassa.*

[36 soros hézag]

MÚZSAI Hogy eshetik a' meg, hogy ő Nagyságos Gróf Kis Asszony létére tégedet szeret, és teis miért kapdosol árnyék reményekhez, mikor tudod azt hogy Gr.[óf] Fegyverneki Rosaliát soha sem adják a' Tempefői birtokába?

TEMPEFŐI De adják az enyimbe. Ő alatsonyságra nem vetemedett: én megérdemlem őtet, mert boldoggá tehetem.

MÚZSAI Ne vakitsd el barátodat: óh bártsak magadat tehetnéd boldoggá, nem eggy ollyan Grof Kis Asszonyt.

TEMPEFŐI Itt ollyan titok fekszik, barátom, a' mellyet tsak az ismét ki derűlő Boldogság fedezhet ki. Azt ts[ak] három Lélek tudja a' Világon; Én, az Anyám, és Rosalia. De az írigy Szerentse szünjön [me]g, a' Világ fogja tudni. Néked is jelentek majd valamit. Most menjünk.

Vége a' Negyedik Fel-vonásnak.

ÖTÖDIK FEL-VONÁS

(A játék szin ábrázolja az Uttzát, a' Gróf és Poéta házok között.)

I. JELENÉS.

Tempefői és a' Hajdúk.

Az Eggyik Hajdú tsak áll a' Poéta mellett a' Másik pedig igen rutul huzza vonja.

MÁSIK HAJDÚ Jöjjön ma Kend, ha akar, mert ha nem, engem uttsegiljen most mindjárt úgy viszem fel Kendet, mint az ebet. Pajtás, fogd meg a' haját!

EGGYIK HAJDÚ Jöjjőn az Úr szép szerént.

MÁSIK HAJDÚ Jöjjön Kend, Kintsem Teremtésem, mert vesszek el a' farka alá hánynak Kendnek, annyit tudok benne.
EGGYIK HAJDÚ A' Gróf haragszik.
TEMPEFŐI Nékem, hallják Kentek, a' Gróf Uram, meg engedjen magának, ennyit se parantsol. Eb Ura ö Kegyelme.
MÁSIK HAJDÚ Hát hisz' eb Ura, azért jöjjön Kend. Nézze el az ember, de nagy Úr a' koszos.
TEMPEFŐI Te én velem megmeg disznó módra bánsz; tudod mit kaptál az imént. No no.
MÁSIK HAJDÚ Tán biz azt gondolja Ked, jó fiú, hogy majd meg ijeszt Kend. Gyere tsak Ország bolondja, a'hol várnak fekete levesre.
TEMPEFŐI Most mindjárt keresztül megyek rajtad, ha az Ördöggel tartassz.
MÁSIK HAJDÚ Üm! mint Kutyemed az a' nagy rakás. Ni! be nagy Méltoság a' Kamara Tzigányja!
EGGYIK HAJDÚ Ne tsinálj, Ötsém, ollyan tsúnya lármát az Uttzán, azt gondolnák hogy tsürhe jön.
MÁSIK HAJDÚ Te Pajtás, akkor szólj tudod, mikor a' Bika izél. Majd rosszat is találék mondani.

II. JELENÉS.

Múzsai és a' Vóltak.

MÚZSAI Mitsoda rut, fertelmes, otsmány, gaz, huntzfut dolog ez itt?
MÁSIK HAJDÚ Megmeg itt vagy, szurtos Lutziper unokája, he? nem félsz?
MÚZSAI Nem félsz, hogy mindjárt el mondom most a' boszorkányos verset, 's itt ebbe az álló helyedbe disznová változol.
TEMPEFŐI Jaj, Barátom; nem kell már ennek disznová változni.
MÚZSAI Hát mitsoda új lárma ez, mi bajod Barátom? mit keresnek Ketek?
TEMPEFŐI Én magam sem tudom, mi lehet, ez elött eggy kevéssel Gróf Fegyverneki az a' jó lelkű hazafi, reám küldé Irományit a' Secretariussát Báró Sertepertivel és az Inassaival, 's ezekkel a Hajdukkal. A házamba' mindent fel kutattak, irásaimat öszve dúlták, azok közzül némellyeket és eggynéhány nevezetesebb házi portékáimat el vitték. Én utánnam tudakozódttak mi ember lehetek, én belőlem pedig egyebet ki nem vehettek, hanem hogy mindnyájoknál dere-

kabb ember vagyok. Ezért engemet valami Országa vesztett, bitangnak, rossz járatbeli Spionnak tartottak, hogy rólam senki semmit se tudott mondani.

MÁSIK HAJDÚ Bizony hallja Kend, nem is egyéb Kend, hanem Farantzia Ispion.

MÚZSAI Te ne fetsegj, hallod-é, mert ki verem a' fogad'. — 's hát mi lehet ennek az oka? nem mondták?

TEMPEFŐI Én nem tudom. — Elég az, hogy most már a' Gróf ezt a' két Hajdút reám küldötte, hogy vagy akarom, vagy nem vigyenek hozzá, mint a' kutyát. Könnyebb vólna a' Lelkemnek, ha tudnám, mi van a' dologba?

EGGYIK HAJDÚ Biz' Uram, pedig nekünk se mondták.

MÚZSAI Vallyon nem azt' tudtta é meg a' Gróf, hogy én a' Kis Asszonynál valék?

TEMPEFŐI Nékem oda mindég szabad bé járásom vólt.

MÚZSAI Úgyde, hát ha valaki el adott bennünket, az Urak Udvaraiban, sok a' hamis árúló, szószátyár, a' ki a' más kárával kereskedik, a' magok indulatainak szolgáló Urak elött, saját hasznára 's előmenetelére. Ezt szűli a' Hizelkedés, a' melly a' Gazdagság és a' Szegénység Leánya.

TEMPEFŐI Az is meg lehet. Nékem tsak azt mondták, hogy gyanús jószágokat és Leveleket keresnek nálam. - Hanem már a' mit az ellenem fenekedő Szerentse reám tsap azt philosophus Lélekkel kivánom tűrni, te pedig, Barátom, menny a' házamhoz, a' melly pusztán maradott, s' tőled egyebet nem kivánok a' gyakor meg látogatásnál.

MÚZSAI És mindennél a' mibe eggyszer lehetetlenség nints.

III. JELENÉS.

Tempefői és a' Hajdúk.

EGGYIK HAJDÚ No Uram, tsak ballagjunk. A' Gróf majd meg haragszik.

MÁSIK HAJDÚ Menjünk bizony ám, hüm. Hogy a' forgó szél ragadja el ezeket a' Lüdvértzekkel tzimborázó Poétákot, ugyan sok baj van velek. Kivált az a' másik az a Jég eső öntő Dömötör, a' kit most vive el innen Dorómó, mindjárt ördöngös verssel áll elő. Uram Teremtőm, ha van még a' te Kérubimod között valahol el téve eggy rosdás menkű: üttesd meg ezeket a' bodza törűl kerültt Ördög Markotányossait, ne nézd, Uram, hogy most November van.

TEMPEFŐI Ennye te Isten nélkül való gaz ember, a' te fejedre szálljon a' mit más jó embernek mondassz.

EGGYIK HAJDÚ Ne is beszéllj úgy Uttza' hallottára.

MÁSIK HAJDÚ *A' botjával.* Hajsz tsákó! tselő tsákó! utána te is kajla! a baromvásárra. Hűt! te.

IV. JELENÉS.

Irományi és a' Vólttak.

IRODÁNYI Mitsoda bolond ember Kend, hallja Kend, részeg kend vagy,őrültt?

MÁSIK HAJDÚ Miért mondja Kend azt nékem édes Kalamáris vakarék Uram? izibe vissza találom ám az embernek mondani. Érti Kend, vagy nem?

IRODÁNYI *A' nádpátzával jól a' nyaka közzé hány.* Nesze kutya minden szegénysége alávaló város kutyája, ne.

MÁSIK HAJDÚ Ne verekedjen Kend, azt mondom, mert majd bé vágom ő Nagyságánál a' Kend útját, hogy hat annyit kap kend.

IRODÁNYI Nesze tsak, mig a' lenne. *Üti.*

MÁSIK HAJDÚ Jaj, kutya illyen ollyan, jaj, Pajtás! ne hadj, Édes lelkem, Tempefői Uram!

TEMPEFŐI Üsse az Úr, üsse, a' kevély és embertelen disznót. Illyenek az Urak 's Városok fogdmegjei.

MÁSIK HAJDÚ Aranyom, édes Tekintetes Secretarius Uram. Jaj! az orromat vágassa el az Úr, ha én valaha tsak a' foldozó Czigány[na]k is szólok, tsak a' vállamat ne.

EGGYIK HAJDÚ Ne bántsa az Úr, kérem, eggy kis bor van benne.

TEMPEFŐI Vesszen magának a' rossz állat.

IRODÁNYI Másszor meg tudd, hogy kell emberséges emberrel bánni. Ezzel az Urral is, ni.

MÁSIK HAJDÚ *Tapogatja a vállat.* Jaj, jaj, üh, éj:

TEMPEFŐI Mit tudna az Úr az én állapatom felől mondani, mi okozta nékem ezt a' rettentő gyalázatot, a' Gróf mit gondol?

IRODÁNYI Az Úr talpig oda van. — Mit adott az Úr Betriegernek?

TEMPEFŐI Abá, 's ott a' bökkenője? — Eggy pixist.

IRODÁNYI Azt Betrieger, az Isten verje meg az ő huntzfut hamis Lelkét, egyenesen a' Grófunkhoz hozta, 's azt mondtta: Nagyságos Uram! ezt a' pixist nékem Tempefői adtta 30

arany adosságb[a]. Én el vévém, a' midőn nézném, hát azt látom kivül reá irva: Gr.[óf] Fegyverneky Rosália Kis Asszonynak. Mindjárt gyanakodtam, azt mondja, hogy az a' tzudar ember hol vehette ezt a' drága pixist, 's azonbann eszembe jutott, hogy ő ide az Udvarba igen is bé járatos a' Nagyságos Kis Asszonyhoz, tehát igy kezdtem gondolkodni, hogy ő itt fért valahogy a' pixishez, és ő rossz ember, azt mondja, mert úgy sem is tud senki semmit is felőle. Most pedig az ollyan jött mentt emberekre szorgalmatos vigyázásnak kell lenni illyen Frantzia világbann. — A' Gróf meg bosszankodik, őtet reménységénn kivül el küldi, a Kis' Asszonyt hivatja; — esméred-é ezt a' pixist? — esmerem — hát hol jár ez? — nem tudom — most mindjárt meg haragszom, előttem ne hazudj, hogy került ez a' méla Tempefőihez? — Épenn akkor jött be Báró Serteperti, a' Gróf intett 's a' Kis Asszony el mentt. Akkor a' Báróval minket el küldött az Úr házához, hogy az Úrnak minden jószágát és irásait hánjuk fel, és a' mi ollyas van hozzuk el. Ezt [me]g tselekedvén az irások között találták a' Kis Asszonynak az Úrhoz küldött Leveleit és a jószága között ollyunokat, a' mellyeken Gróf Bánhidi tzimer és béllyeg volt. Akkor a' Gróf el hitetödött egésszen a'felől, hogy az Úr nem jó bordából kerültt, hogy gaz ember és bitang. Sőt hogy a' Kis Asszonnyal titkos és tilalmas szövetséget tartana. Tilalmast, mert' törvényest a' méla Tempefőié nem lehet Gróf Fegyverneki Kis Asszony. Ezt leg jobban sürgette Báró Serteperti. A' Gróf tüzbe volt egésszen, 's az a' félész még olajat öntött reá, házának meg gyaláztatását emlegette. Óh be szántam azt a' Drága Kis Asszonyt, a kinél tudtam hogy maga az Ártatlanság se tisztább.

TEMPEFŐI Óh alatsony lelkű Betrieger! óh Serteperti a'ki eggy pénzzel se vagy jobb ő nála, Gróf Fegyvernekiről mit mondjak? őtet nem a' természet tette vétkessé, hanem a' hibázás. Rosalia! Rosalia!

IROVÁNYI Hanem én most nem maradhatok tovább el kell mennem. Az Úr siessen a' Grófhoz. —

V. JELENÉS.

Tempefői és a Hajdúk.

EGGYIK HAJDÚ No, Uram, tsak siessünk. Nékünk talál valami rossz letzkénk járni.

TEMPEFŐI Én eggy fél tapodtt' sem megyek, hogy sem ez az alkalmatlan ember velünk járjon.

MÁSIK HAJDÚ Üm, no.

EGGYIK HAJDÚ Ne gondoljon az Úr vele, akármit tsinál, ö most bort kapott. Az ő esze eggy kitsinnyég bútsú járni van most.

MÁSIK HAJDÚ *A' botjával mintha hajtaná öket, tántorogva.*

Haj, haj, haj, haj!
Édes ökreim no haj!
Fel, fel, fel, fel!
A' barázda félre fel!
Mig az áldott Nap le menne:
Vállatok minek pihenne?
Fel, fel, fel, fel!
A' barázda félre fel! *borosan*
Dorog Hajdu város Tiszán túl,
Hörpölik a' jó veres bort tsuporbúl
Tiszántúl, Tsuporbúl, Bor tsordúl.

EGGYIK HAJDÚ Te bolond, hallgass! Itt a' Gróf. —

A' BOSZORKÁNYSÍP

SCHIKANEDER, EMANUEL

[1793]

[Csak a II. f. 16. j.-től a II. f. 23. j.-ig Csokonai fordítása. Ezt a szöveget elütő — kurzív — betűtípussal közöljük. A fordítás többi része kollégiumi diákok műve Csokonai javításaival.]

ELSŐ FEL VONÁS

I[6] JELENÉS

A Theatrum egy bértzes térség szerte széjjel élő fákkal benöve, m[inde]*nik részről járhato halmók egy kerek templom mellett. Tamino jön egy tzifra Japponiai Vadász ruhába egyenesen egy kő szikláról le, egy nyíllal de nyíl vessző nélkül, egy kigyó kergeti.*

Introductio

TAMINO Segitségre! Segitségre! mert egyéb képpen el vesztem
Ennek az ravasz kigyonak meg áldozásában.
Könyörülő I[ste]nek! már közelget
Ach! Szabaditsatok [me]g! ach, oltalmazzatok [me]g engem.
(El ájul; egyszerébe ki nyilik a Templom ajto 3 el takart képű Dámák jönnek ki mindenik ezüst Lántsával.)
A 3 D[ÁMÁK] Győzedelem/ Győzedelem/ véghez ment
A' Ditsö tselekedet. Ö [me]g szabadíttatott
A' mi karjaink' erössége' által.
1[ö] D[ÁMA] *(őtet visgálodva)* Egy jó Szivű Ifju, gyenge és szép,
2DIK [DÁMA] Oly szép a' millyet még én n[em] láttam
3DIK [DÁMA] Igen, igen, megérdemlené a le festést.

MIND A 3[om] Én szivemet a szerelemnek fel fogom szentelni
Ez Ifjuénak kell annak lenni
Siessünk a mi Fejedelmünkhöz
Ezt a hirnek vele v[al]ó közlésére
Talán, h[ogy] ez a szép e[mbe]r
Az ő elébbeni nyugalmát [me]g adhatja.

1[ö] D[ÁMA] Mennyenek hát és mondják [me]g neki!
Én addig 7tt maradok

2DIK D[ÁMA] Nem, Nem! ts[ak] mennyenek magok el;
Én itt fogom ötet strásalni
3DIK D[ÁMA] Nem, Nem! az n[em] lehet [me]g
Én egyedül oltalmazni fogom ötet
MIND A 3^{om} *(ki ki magának)*
Én mennyek el? Ej, Ej! be derék az!
Örömest szeretnenek magok mellette lenni
Nem, nem! a [me]g nem lehet.
Egyik a másik után, azután m[in]d a 3^{om} egyszerre)
Mit n[em] adnék én oda azért!
H[ogy] ezzel az Ifjúval élhetnék!
Bártsak Ő egészszen a magamé lehetne!
Még is egy se megy; a meg n[em] lehet
Leg jobb most ez, én el megyek
Te Ifju jol és szerentsésen élj
Te kedves Ifju, ély szerentsésen
Mig ismét [me]g láthatlak.
(M[in]*d a 3on el mennek a Templom ajtajához, a melly maga* [meg]
nyilik és be tevődik.)
TAMINO *(fel serken, félelmesen széllyel néz)* Hol vagyok én? Képzelődés e ts[ak] h[ogy] én még élek? avagy egy felségesebb hatalom szabaditott [me]g engem? *(fel áll-széjjel nez)* Hogy hogy? Az átkozott kigyo dögölve fekszik az én lábaimnál? *(hallatik messziről egy erdeji kürt szava, a mellyel az orchestra pianon egyezteti hangját;)*
TAMINO *szól az* [Ritornel] Mit hallok én? Hol vagyok én, Mitsoda ismeretlen hely! — Ha, egy férfi ábrázat közelit a vőlgy felől. *(egy fa mellé huzza magát)*

II DIK JELENÉS.

Papageno jön az ösvényen le, van a hátán egy [na]*gy Kalitka a melly még fejjeb ér a fejénél, a mellyb*[en] *külömféle madarak vagynak, mindenik kezével tart egy Faunusi sipot, sipol, és énekel, —*

Aria

Én egy madarász vagyok
Vig vagyok, heisza, hopsasa
Esmérik a madarászt,

Mind az Ifju mind a vén az egész országba,
Kedves az ő mással v[al]ó társalkodás[a]
És ért a sipoláshoz
Azért lehetek én vig és vidam
Mert m[in]den madár az enyim. *(sipol)*

***

Én egy madarász vagyok
Vig vagyok heisza hopszasza,
Esmeretes a madarász
M[in]d az Ifjunál m[in]d a vénnél az egész országb[an].
Szeretnék a Leányok lépe lenni
Fognék egy tütet fejér szeméjt magamnak,
Akkor be rekesztenék magamnál őket
És m[inde]n Leányok enyémek volnának *(sipol, a nota után — az ajto felé mennek)*

TAMINO *(:meg fogja a kezét:)* He gyer ts[ak]!

PAP[AGENO] Mi az?

TAM[INO] Mond [me]g te vidám barátom, ki vagy te?

PAP[AGENO] Ki vagyok én? *(:magáb[an]:)* ostoba kérdés! *(fel szóval)* egy e[mbe]r mint te — Hat ha én azt kérdezem most ki vagy te —

TAMINO Azt felelem, hogy egy fejedelmi vérből származot vagyok.

PAP[AGENO] Az nekem felliengős — Világosabban magyarázd ki magad, hogy [me]g érthesselek

TAM[INO] Az én Atyám Fejedelem, a ki sok országokon és e[mbe]reken uralkodik, azért engem Printznek nevez[ne]k.

PAPA[GENO] Országokon? — e[mbe]reken? — Printz? —

TAM[INO] Azért kérdem te tőlled! —

PAP[AGENO] Lassan! had én kérdjelek! — Mond [me]g nekem igazán. Vannak-é, még ezeken a hegyeken tul Országok és e[mbe]rek?

TAM[INO] Sok ezerek!

PAP[AGENO] Meg engednék é h[ogy] madaraimmal ott produkalnék.

TAM[INO] Mond [me]g ts[ak] ugyan, mitsoda hejjen vagyunk mi.

PAP[AGENO] Mitsoda hejbe (tartomanyba)? *(körül nézi magát)* Hegyek és völgyek közt.

TAM[INO] No jo! de igazán h[ogy] hijják ezta hejjet — ki uralkodik benne? (v[agy] ki birja) —

PAP[AGENO] Arra ts[ak] ugy tudok neked meg felelni, mint arra, h[ogy] h[ogy] jöttem e világra. —

TAMIN[O] *(nevet)* Hogy? Hát n[em] tudod, h[ogy] hol születtél, vagy kik voltak a te szüleid? —

PAP[AGENO] Egy tsepnyire sem! — Én se többet se kevesebbet n[em] tudok, h[a]n[em] ts[ak] h[ogy] engem egy öreg, de igen vidám e[mbe]r nevelt és tartott fel.

TAM[INO] A m[in]t gondolom a v[ol]t talán az atyád.

PAP[AGENO] Azt n[em] tudom.

TAM[INO] Az Anyádat sem esmerted.

PAP[AGENO] En ötet n[em] esmertem; egyszer el beszéltettem. Hogy az én Anyám régen ama záros épületbe az naplementi tsillag tüzi Kirájnénál szolgált v[oln]a — Él-é még, vagy hogy mi lett belölle, n[em] tudom, — Tsak annyit tudok én, hogy n[em] messze van töllem a szalma kalapom, a melly engem az essö és a meleg ellen oltalmaz.

TAM[INO] De Hát h[ogy] élsz te?

PAP[AGENO] Evéssből és ivássbol m[in]t m[inde]n e[mbe[rek.

TAM[INO] Mi által keresed azt

PAP[AGENO] Tsere által. — Én a' tüz tsillagi Királynénak és az ö kis asszonyinak külömbféle madarakat fogok; azért tart ő engem m[inde]n nap étellel és itallal.

TAM[INO] *(:magába:)* tüz tsillagi Kirájné! — Vajon nem az éjjelnek hatalmas Uralkodónéja-é az! — Mond [me]g, kedves Barátom! voltál é már te olly szerentsés, h[ogy] ezt az éjjelnek Kirájnéját láthattad.

PAP[AGENO] *(:a ki eddig gyakran Fútta flotáját:)* A te uto[l]s'[ó] ostoba kérdésedből bizonyos vagyok a felöl, h[ogy] te egy idegen országba születtél.

TAM[INO] Azért ne haragudj, édes Barátom én ts[ak] gondolom —

PAP[AGENO] Látni? a tüz tsillagi Kirájnét látni? Ha még egyszer ollyan bolondot kérdesz töllem majd ugy be zárlak olly igazán hinak engem Papagenonak (v[agy] ugy néz a szemembe) m[in]t egy *Pyrhula* madarat a kalitzkámba, el adlak osztán téged az én több madaraimmal, az éjjeli Királynénak és az ő Kis aszszonyinak, akkor azok az én kedvemért, téged v[agy] meg sütnének v[agy] [me]g főznének.

TAM[INO] *(:magába:)* Tsudálatos e[mbe]r!

PAP[AGENO] Látni? a tüz tsillagi Kirájnét látni? — Mellyik halando ditsekedhetik avval hogy ötet látta? Mitsoda e[mbe]ri szem pillanthatja ötet [me]g az ö fekete fatyolán keresztül?

TAM[INO] *(magába)* Ugy se Igaz az; éppen az az éjjeli Kirájné

az a' kiröl oly sokszor beszélgetett az Atyam — De h[ogy] meg érthessem, a mint ezen [meg]háborodtam, tehetségemen kivül van. Bizonyosan ez az e[mbe]r sem e[mber]séges e[mbe]r — Talán egy az ő neki szolgálo Lelkek közzül.

PAP[AGENO] *(magába)* Mitsoda kemény szemeket hány rám! majd fogok is én ö tölle félni — Mért nézel oly gyanakodva és gonoszul reám?

TAM[INO] Mert — mert kételkedem felölle vajon e[mbe]r vagy é te —

PAP[AGENO] Hogy mondod azt?

TAM[INO] A Tollad szerént, a melyek tégedet fedeznek tartlak téged — *(:megy felé:)*

PAP[AGENO] De talán n[em] madárnak? — Ott maradj, azt mondom, és hozzám ne közelits m[ert] van nekem óriási eröm, ha valakit meg fogok. — De ha ö meg n[em] ijjed tőlem, hát el szaladok töle.

TAM[INO] Óriási erő? *(rá néz a kigyora)* Tehát bizonyosan te voltál az én [me]g szabaditom, a' ki ezt a' kegyetlen kigyot meg győzted?

PAP[AGENO] Kigyot! *(körül nézi magát reszketve egyet hátrább lép)* Mi az! meg döglött-é, v[agy] pedig eleven?

TAM[INO] Te a te tisztességes kérdéseddel el akarod forditani gondolatomat — de meg kel neked vallano[m], hogy én te erántad oly erös és (jó) tselekedetedért örökké haládatos leszek.

PAP[AGENO] Halgassunk arrol. — Örüljünk azon, h[ogy] ő olly szerentsésen [me]g győzettetett.

TAM[INO] De, e világon m[inde]nek felett v[al]ó Barátom! Hogy győzted te meg ezt a tsudát? Fegyver nélkül v[al]ó vagy te.

PAP[AGENO] Nints rá szükségem! — én sokkal erösebbet tsapok a kezemmel, mint fegyverrel.

TAM[INO] Meg fojtodtad hát?

PAP[AGENO] Meg fojtottam! *(magába)* Egész életembe n[em] voltam olly erős m[in]t ma.

A' Három Dámák.

A' 3 D[ÁMÁK] fenyegetik és kiáltják egyszersmind. Papageno!
PAP[AGENO] Aha, az én rám tartozik, — nézd körül magad, Barátom!
TAM[INO] Kik azok a Dámák?
PAP[AGENO] Igazán kik legyenek magam sem tudom. — Tsak azt tudom, h[ogy] ők m[inde]n nap az én madaraimat el veszik, és nekem azokért Bort Mézes kalátsot, és édes Fügét hoznak.
TAM[INO] Itéletem szerint ök igen szépek?
PAP[AGENO] Nem gondolnám — mert ha szépek volnának nem fedeznék be ortzájokat.
A' 3 D[ÁMÁK] *(Fenyegetözve)* Papageno! —
PAP[AGENO] Hallgass! már fenyegetnek — Te azt kérded ha valyon szépek é, és én néked n[em] felelhetek arra egyebet, h[a]n[em] h[ogy] én életemben Kellemetesebbeket (gyönyörüségesebbeket) n[em] láttam. — Most ismét jok fognak lenni — — — —
A' 3 D[ÁMÁK] *(fenyegetözve)* Papageno! —
PAP[AGENO] Ugyan mit tselekedtem én ma, h[ogy] ők én reám ugy meg haragudtak? — Ide én szépeim, által adom én madaraimat.
Ifő D[ÁMA] *(Szagol egy szép Butellia Vizet)*, Azokért küldött néked a Fejedelem ma elöször Bor hejt tiszta vizet.
2DIK D[ÁMA] Nékem meg azt parantsolta, hogy Mézeskaláts hejt ezt a követ adjam neked — Kivánom, h[ogy] neked használjon.
PAP[AGENO] Mitsoda? Hát követ egyem én?
DRITT[E] És az édes füge hejt van szerentsém ezt az arany lakatot a szádra vetni *(fel veti szájára a lakatot)*
PAP[AGENO] *(Fájdalmat mutat mozgása által).*
Ifő D[ÁMA] Te kétség kivül tudod, h[ogy] miért büntetett ma meg oly tsudálatosan a Fejedelemnő?
PAP[AGENO] *(rá hadja)*
2. D[ÁMA] Azért Hogy ez után az idegent többször meg ne tsald.
3. D[ÁMA] És h[ogy] ne hirleld magadat te azzal a Ditsö tselekedetel, a mellyet más vitt végbe.
1. D[ÁMA] Mond [me]g! Te gyözted [me]g azt a Kigyót?
PAP[AGENO] *(n[em] mutatja:)*

2DIK D[ÁMA] Kitsoda hát?

PAP[AGENO] *(:mutatja h[ogy] ő n[em] tudja:)*

3DIK D[ÁMA] Mik voltunk azok Ifju a kik téged [me]g szaboditottunk. — Ne reszkess! téged vár az öröm és a gyönyörüség. — Ihol ezt a kepet küldi neked a [na]gy Fejedelemné, ez az ő Leányának a képe. — Te igy szollott ő, h[ogy] ha ezen ábrázolásokat hozzád n[em] illendők[nek] lenni találod, ugy a szerentse, betsület és hir a Te jutalmod, ad revidere — *(el megy)*

2DIK D[ÁMA] Adieu Papageno Ur *(el megy)*

1. D[ÁMA] Szép dolog, ollyan nagyon meg nem részegedni *(nevetve el megy.)*

PAP[AGENO] *Mindég az ő néma Játékát játszotta.*

TAM[INO]*(Mindjárt a képnek magához v*[val]*ó vételekor, figyelmetessé lett, nevekedik a szeretete, jollehet ő ezekre a beszedekre n*[em] *is láttzatott hallgatni.*

IV. JEL[ENÉS]

Tam[ino] *Pap*[ageno]

TAMINO

Arie

Ez a rajzolat a' megígézésig szép,
A' millyent még egy szem sem látot.
Én érzem azt mimódonn ez az I[ste]ni kép
Az én Szivemet úlly indulatokkal tölti meg.
Ezt *Valaminek* bizony n[em] nevezhetem.
Még is érzek én itt m[in]t Tüzet égetni.
Az érzés szeretet-é?
Ugy! ugy! tsupánn a' szeretet az —
Oh ha én őtet már meg talalhatnám!
Oh ha már ö én elöttem állana!
Én fognám — fognám — hév és tiszta szívvel.
Mit fognék én! — Ötet egészszen az öröm miatt el ragadtatván.
Ehez a meleg kebelhez szoritanám
És ugy örökké az enyim lenne. *(el akar menni)*

A' 3 D[áma] az előbbiek

1 D[ÁMA] Készitsd fel magadat nagy bátorsággal lelkességgel
és állhatatossággal szépséges Ifju! A fejedelemné —
2. D[ÁMA] Én rám azt bizta, h[ogy] meg monddjam —
3. D[ÁMA] Hogy a te jövendö beli boldogságodnak az utja most nyilik már [me]g,
1. D[ÁMA] Ő mind egy szoig hallotta szavaidat, a mellyeket beszéltél — Ö —
2 D[ÁMA] Ő Minden vonást meg olvasott a' te ábrázatodonn. — Sőt még többet, az ö anyai szive —
3. D[ÁMA] El végezte, h[ogy] téged egész boldoggá tegyen. — Ha ebbe az Ifjuba, ugy mond ő, szinte annyi nagy Lelküség és erösség van, mint kellemetteség, oh! ugy m[inde]n bizonyal! a' Leányom [me]g szabadult egészenn.
TAM[INO] Megszabadult? O örök setétség, mit hallok én? Az originál?
1. D[ÁMA] Egy hatalmas gonosz Lélek ragadta el.
TAM[INO] Elragadta? — Oh I[ste]nek — mondjátok [me]g, hogy lehetett az [me]g?
1. D[ÁMA] Ő ült egy szép Májusi napon egyesegyedül a m[inde]nt [me]g elevenitő Cyprus erdőbe a melly vólt néki m[i]n[d]ég az Ő leg édesebb Tartózkodása. — Az I[ste]ntelen véletlenül be tsúszott.
2. D[ÁMA] Meg leste őtet, és —
3. D[ÁMA] Az ő gonosz Szivével együtt volt meg neki az a hatalma is, h[ogy] magát minden ki gondolható formákba által változtathatja, illyen modon Paminát is —
1. D[ÁMA] Az a neve a Király Leányá[na]k, a kit ugy imádol.
TAM[INO] O Pama! Te én töllem elragadtattál, te egy buja gonosz D[émon] hatalmába vagy! — talán ebbe szempillantásba — rémitő gondolat.
A 3. D[ÁMA] Hallgass. Ifju! —
1. D[ÁMA] A Szépségnek virtusát ne gyalázd. Minden Kínzások[na]k Truttzára, mellyeket az ártatlanság szenved, ő m[i]n[d]ég magához hasonló. Sem a kénszerités[ne]k, sem a hizelkedés[ne]k nints annyi ereje, hogy őtt a' Vétek[ne]k utjára vezessék.
TAM[INO] O mondjátok meg Leányok! mondjátok [me]g hol tartószkodik az a Tyrannus?
2. D[ÁMA] Igen közel a mi hegyünkhöz egy gyönyörü és ked-

veltető völgyben él. — Az ö városa mesterségesenn és gondosan őriztetik.

TAM[INO] Gyertek Leányok! vezessetek engemet! — Hadd szabaduljon [me]g Pamina. — A gonosz Lélek essen el karom miatt; Esküszöm szeretetemre és Szivemre — *(ekkor eggy erős és megreszkettető Accord hallik a musika által.)* I[ste]nek Mi az?

3 D[ÁMÁK] Szedd öszsze magad!

1. D[ÁMA] Az Jelenti a mi Királnénk[na]k jövetelét. *(meny dörgés)*

A 3 D[ÁMÁK!] Jön — *(meny dörg[és])* Jön! — *(mennydörg[és])* Jön! — *(meny dörg[és])* Jön! —

VI. JEL[ENÉS]

A hegyek el válnak egy mástól, a Theatrum változik egy derék szobává. A kirájné egy Tronusba ül, a melly tsillagokkal van [me]g ékesítve.

KIRÁLYNÉ

Recitativo

O ne reszkess kedves Fijam
Te ártatlan vagy bölts és jámbor,
Egy oly Ifju mint te vagy, tudja a l.[eg]jobban
A mélly keserüségb[e] merült anyai Szivet [me]g vigasztalni.

Arie

A Szenvedésre vagyok én áldozatatva — fel
Mert az én Leányom nekem oda van
Ö általa m[inde]n boldogságom el veszett —
E istentelen Lélek el repült ö vele.
Most is Látom az ő reszketésit
Az ö szorongató gyötrelmeivel,
Az ö fojtogató félelmeit
Az ö félénk törekedéseit.
Elragattatni kellett nekem ötet látni

Ach segitsetek ! e v[ol]t m[inde]n a m[i]t ö mondott
De hasztalanok voltak az ő könyörgései,
Mert az én segedelmem igen gyenge volt.

Alegro

Ha Te el fogsz menni ötet ki szabaditani
Ha Te leszel a Leányom meg szabaditója
Én téged ugy foglak nézni mint egy győzöt
És legyen ö örökre a tiéd. *(a 3om Dámákkal el megy)*

VII. JELENÉS

Tam[ino] *Papag*[eno]

A Theatrum ismét ollyá valtoztatik, a mijjen volt.

TAM[INO] *(egy meg szünés utan)* Valyon valóság é a mit én látok? vagy meg tsalnak érzékenységeim. — O, jó I[ste]nek, meg ne tsaljatok engem vagy alá adom magamat a ti visgálástoknak. Oltalmazzátok az én karjaimat, bátorittsátok [me]g az én Lelkemet és a Tamino szive örök hálódatoságot dobog erántatok *(el akar menni Papageno az utba nyomába megy.)*.

Quintetto

PAP[AGENO] *(mutat szomorun a száján levö Lakatra)* Hm ! hm ! hm ! hm ! hm ! hm ! hm ! hm !

TAM[INO] Szegény a büntetésről szolhat — mert az ő szava oda van.

PAP[AGENO] hm ! hm ! etc.

TAM[INO] Én egyebet n[em] tsinálhatok, h[a]n[em] ts[ak] szánlak mert erötlen vagyok a segittségre.

(Mig Tamino repetálja az utolso strofát, énekel azomba Papageno)

PAP[AGENO] Hm. etc.

A 3 Damak. Az előbbiek

1. DÁ[MA] Királyné [me]g kegyelmez neked. *(le veszi szájárol a lakatot.)* El veszi a büntetést rollad általam.
PAP[AGENO] Tsak ismét fetseg Papageno?
2DIK D[ÁMA] Igen fetsegj — ts[ak] többet nem hazudj.
PAP[AGENO] Én többet soha se hazudok! Nem! nem!
A 3OM D[ÁMÁK] *ő vele* Az a lakat a $\frac{\text{te}}{\text{én}}$ intésed legyen.
M[IND] AZ 5EN Minden hazugok nyernek
Illyen Lakatot a szájokra:
Gyülölség, hazug vádakodás és fekete epe hejt
Álhatatos szeretetet es atyafiui öszve kötést.
1^6 D[ÁMA] Ád neki egy arany sipot.
O Printz, vedd el ezt az ajjándékot én töllem
Ezt küldi teneked a mi Fejedelmnénk!
Ez a' boszorkány síp fog téged oltalmazni,
A L[eg].nagyobb szerentsétlensegbe [me]g tartani.
AZ 3 DÁMÁK Itt mindent hatalmosann meg tselekedhetel
Az emberek indulattyokat el változtathatod;
Az szomoru vig lesz,
Az öreg nötelen szeretni fog.
MIND AZ ÖT O! egy ollyan Sip az aranynál és az Koronánál drágább,
Mert az által nevekedik az emberi boldogság és békesség.
PAPAGENO Most néktek szép szüzek ha szabad nékem magamat ajánjlom.
AZ 3 DÁMA Te magad mindég ajánlhadd
De a Printze[l] el végezte, hogy tégedet
A Printzel késedelem nélkül
Sarastros Várába siettessen.
PAPAG[ENO] Nem azt részemről meg köszönöm
Hiszen magatoktól hallom én
Hogy ő ollyan mint a Tigris
Minden Kegyelem nélkül bizonyossan el hi
Engem Sorostros fel fog forgatni és meg sütni,
A Kutyák elébbe fog tenni.
AZ 3 DÁM[A] A Te oltalmazód a Printz tsak bizzál benne
Azért szolgáljának kell lenned.

PAPAG[ENO] *(magába)* Hogy az ördög vinné el az Printzet;
Kedves nékem az én életem.
Végtére lopva dolgozik az én betsülletem mellett.
Ö én rollam mint edgy tolvaj.
1SŐ D]AMA] Vedd el ezt az ékességet, ez az tiéd.
(Oda ad néki edgy ollyan Machinát mint edgy fából való nevetséget.)
PAPAG[ENO] Ej! Ej! mi lehet benne?
3DIK DAMA Hallassz oda be tsengettyü szót.
PAPAG[ENO] Vallyon tudnék-e én ugy jádtzani
A 3 DÁMA O biz igen igen biz.
MIND AZ ÖT Az ezüst tsengettyük az boszorkány sipok
A ti
A mi oltalmunkra szükségesek
Éljetek szerentsésenn mi el akarunk menni.
Éljetek szerentsésenn! Ad revidere.
(mind el akarnak menni).
TAMINO PAPAGENO Csak ugyan szép szüzek mondjátok meg
Hogy lelheti meg az ember azt a Várat?
A 3OM DÁMA Három kis gyermekek, ifjak, szépek, Jó szivűek és okosak
veletek együtt utaznak
Körül vesznek titeket utazástokba
Ök lésznek a ti Kalauzatok;
Csak az ő tanattsokat kövessétek.
TAMINO PAPAGENO Három kis gyermekek ifjak szépek és jó szivük és okosak
Velünk edgyütt utaznak.
MIND AZ ÖTEN Éljetek szerentsésenn mi el akarunk menni.
Éljetek szerentsésenn! Éljetek szerentsesenn ad revidere!
(:mind el mennek:)

IX. JELENÉS

Két szolgák (:sclavok:) minek utánna az theatrum edgy fényes egyptomi szobává változott hoznak ki szép párnakat, edgy szép török asztallal edgyütt széles szőnyeggel bevonyák (tapetum), jön az 3-dik szolga is.

3DIK SZOLG[A] ha! ha! ha!
1SŐ SZOLG[A] Pst Pst
2DIK SZOLG[A] Vallyon mit nevet az?

3DIK [SZOLGA] A mi Kinzonkat azt az mindenek között leg tsalárdabb Szeretsent holnap bizonyosann fel akaszttyák v[agy] által ütik. — Pamina! — ha, ha, ha.

1SŐ SZOLGA Ugyan?

3 DIK SZOLG[A] Az kellemetes Leány! — ha, ha, ha

2DIK SZOLG[A] Ugyan?

3DIK [SZOLGA] El szökött.

1SŐ ÉS 2DIK [SZOLGA] El szökött?

1SŐ [SZOLGA] Hát ő el ment?

3DIK [SZOLGA] Bizonyosann! — Legalább az az én igazi kivánságom.

1SŐ SZ[OLGA] Oh hála legyen nektek jó Istenek! hogy meg hallgattátok az én kérésemet.

3DIK [SZOLGA] Nem eleget mondottam-é, hogy fel jön meg miertünk edgy ollyan nap az mellyenn haragunkat ki töltyük és az fekete Monostato meg büntettetik.

2DIK SCLAV Mit mond az Szeretsen az történetre?

1SŐ SCLAV Tud-e valamit benne?

2DIK SZOLG[A] Természet szerént! Ö az ö szemei elől szaladt el. — Mikor nékem némelly bátyáim beszéltek elö, az kik az kertbenn dolgoztak és messziről nézték 's hallották, hogy a Szeretsent nem lehet meg szabaditani az Sorostrosi Pamina követsége vissza hozattatna is.

1SŐ 2DIK SZOLG[A] Hogy hogy?

3DIK [SZOLGA] Tudod, az ő telhetetlen hasát és az ő böltsességét; de a Leány okosabb volt hogy sem mint én gondoltam. Azba az Szent pillantásba mihellyt gondolta hogy meggyőződik Sorostros nevet véssz: a megijjesztette a Szeretsent; ő némánn és megmozdulhatatlanul alva maradt, — azonközbe szalad Pamina a Canalishoz és elhajokázik a Pálma erdőbe edgy csajkába.

1SŐ SCLAV Oh hogy fog az az félénk Ketske halál szorongattatasi Közt az ő gyenge annyanak palotájába sietni.

X. JELENÉS

Az előbbeniek. Monostatos

MONOST[ATOS] He szolgák!

1. SZOLG[A] Monostatos Szava!

MONOST[ATOS] He szolgák ide az bikjokat.

AZ 3 SZOLG[A] A bikjokat?

1sŏ [szolga] *(:fut az oldal ajtóhoz:)* De nem Paminának? Oh Istenek, láttyátok ötséim, az leányt el fogták.
2dik 3dik [szolga] Pamina? Rettenetes látás az. Ládd hogy kötözi meg őtet gyenge kezénél fogva az az Könyörületesség nélkül valo ördög azt el nem szenvedem! *(el megy az másik oldalra)*
2dik szolg[a] Én meg annál inkább nem. *(:ez is oda mégy:)*
3dik [szolga] Mit kell látnom, ez pokolbeli Kinzás. *(:el megy:)*

XI. JELENÉS

Monostatos. Pamina (:az kit az szolgák vezetnek be:)

Tertzetto

monostatos *(:jön hamar:)* be tsak te szép galambotska!
pamina Oh mitsoda gyötrelem, mitsoda kinzás.
monost[atos] El veszett az te életed.
pamina Az Haláltól nem rettegek
Tsak az anyámat szánom
Ő buvába bizonyossann meg hal.
monost[atos] He szolgák tegyétek reá a békot. (:v.[agy] kötözzétek meg:)
Az én haragom (:gyűlölségemnek:) kell téged öszve törni *(:rá tészik az békót:)*
pamina Oh hadd hallyak meg inkább
Mivel téged kegyetlen semmi meg nem indithat
(:erőtlen lévénn le ült edgy székre.:)
monostato[s] Tsak mennyetek! hadgyatok magamat vele

(:az Szolgák el mennek:)

TIZENKETTEDIK JELENÉS

Papageno (:Kivül az ablakonn nem látták meg mindjárt:) az előbbiek

papag[eno] Hol vagyok én? Hol lehetek én?
Aha! amott találok embereket
Bátrann! én be megyek. *(:be megy:)*

Szép leány, ifiju és szép
Sokkal fejérebb az krétánál.
(:Monostatos és Papageno meg láttyák edgy mást, meg ijjednek edgy mástól:)
MIND A KETTEN Hu! az -bi-zo-nyo-sann-az-ör-dög
Szánny meg és engedj meg nékem hu-hu-hu
(:Mind az kettő el szalad:)

XIII. JELENÉS.

PAMIN[A] *(:Mint edgy mélly álomba szoll:)* Anyám-Anyám-Anyám *(:fel kél, körül nézi magát:)* Hogy hogy? Dobog még ez az sziv? Nem tetetett még semmivé; ujjabb gyötrelemekre serkent fel? O az sullyos, nagyon sullyos. — Nékem keserübb az halálnal.

XIV. JELENÉS

PAPAG[ENO] Hát nem bolond vagyok é én, hogy meg hagyom magamat ijjeszteni? Hiszen van fekete madár az világonn, hát miért nem volna fekete ember is. Ah! néz tsak oda! itt van még az az szép asszony — Te Leánya az éjjeli Királlynénak!
PAMIN[A] Éjtszaka Királlynéa? — Ki vagy te?
PAPAG[ENO] Követtye az tsillag tüzi Királlynenak.
PAM[INA] *(nyájassan)* Én anyám: Óh gyönyörüség (:öröm:) Az neved.
PAP[AGENO] Papageno
PAM[INA] Papageno? — Papageno. Jut eszembe hogy én azt az nevet gyakrann hallottam de magadat nem láttalak.
PAP[AGENO] Én se teged
PAM[INA] Esméred tehát te az én jo és kedves anyámat?
PAP[AGENO] Ha te vagy az éjjeli Királlynénak az leánya — igenis
PAM[INA] Oh a vagyok
PAPAG[ENO] Azt én mindjárt meg akarom tudni *(:rá néz az képre az mellyet az Printz az előtt adott neki és Papageno edgy pantlikára függesztve az nyakánn hordozott:)* az szemei feketék — az biz az fekete — az ajaka piross — az biz az piross — sárga haja — sárga hallya — Mindenbe meg edgyez egéssz kezéig és lábáig — — — Az festésből azt lehet ki

hozni hogy néked se kezed se lábod nints mert ezenn nintsenek le festve.

PAMIN[A] Engedd által nekem — Igenis én vagyok ez. — Hogy jött ez az te kezedbe?

PAPAG[ENO] Azt néked elő beszéllni igen hosszu volna, kézről kézre jött hozzám

PAM[INA] Hogy ment az te tulajdon kezedbe?

PAPAG[ENO] Csudállatos utonn modonn én azt kaptam

PAM[INA] Kaptad.

PAPAG[ENO] El kell beszélnem neked minden környül állásival edgyütt — Ma jokor megyek az mint szoktam a te anyád palotájába az én adományommal.

PAMINA Adományoddal.

PAP[AGENO] Igen Én adok az te anyádnak és az ő leányinak (:Kis Asszonyainak:) már sok esztendök olta minden szep madarakat az Palotában. — Éppenn mikor a madarakat oda akartam adni meg látok edgy embert előttem az ki magát Printznek neveztette. — Azt a Printzet ugy meg szerette a te anyad hogy ötet az te Képeddel meg ajándékozta és meg mondá neki hogy téged ki szabadittson. — Az ö meg határozása olly szapora volt mint az ő te erántad valo szeretete.

PAM[INA] Szeretete? *(:nyájassann:)* Ő hát szeret engem? O mond még nekem edgyszer azt, én az szerelem szót igen szeretem halgatni

PAP[AGENO] Azt esküvés nélkül is el hiszem felölled; asszony vagy te is Hol hagytam tsak el?

PAM[INA] Az szerelemnél

PAP[AGENO] Éppen az szeretetnél. — Azt hijják már emlékeztető tehettségnek la. — Rövidedenn tehát az az te erántad való nagy szeretet volt az az ostor az melly az mi lábainkat szapora menésre inditotta már itt vagyunk, hogy te néked ezer szép és kiváltképpenn való dolgokat beszéllyünk, téged karjaink közzé végyünk és ha lehettséges szinténn ollyan hamar az minél nem hamarabb az ide való jövetelünk az anyád palotájába siettessünk.

PAM[INA] Azt mind szépenn mondád, de kedves Barátom! ha az az esméretlen Ifju vagy Printz az mint magát nevezi szeret engemet, miért késik ollyan soká engem békómból ki szabaditani? —

PAPAG[ENO] Éppen itt az bökkenője. Hogy mi az Kis Asszonyoktól el butsuztunk azt mondták nékünk hogy három jo szivü gyermekek fognak a mi calauzunk lenni azok meg

fognak minket tanitani hogy és mitsoda mesterséggel kellyen dolgoznunk

PAM[INA] Azok tanitottak meg titeket

PAP[AGENO] Nem tanitottak minket, mert edgyet se láttunk. A bátorságra nézve volt tehát az Printz olly jo, hogy engemet el küldött tehozzád való el érkezésünk meg jelentésére

PAM[INA] Barátom nagyra vetetted fejed Ha téged Sorostro itt meg látna.

PAP[AGENO] Meg engedi tán vissza utazásom — azt tsak gondolhatom (:v[agy] igérhetem:) magamnak.

PAM[INA] A valo a te kinzásod határ nélkül valo lenne

PAP[AGENO] Ennek el távoztatására tehát mig idönk van inkább el megyünk.

PAM[INA] Millyen fel lehet az nap?

PAPAG[ENO] Majd délenn.

PAMIN[A] Edgy minutánk sints hát az késedelemre — Illyenkor tájba szokott Sorastro az vadászatból haza jönni.

PAP[AGENO] Sarastro tehát nints ithonn Pah! nyertesek vagyunk. — Gyer szépséges asszony v.[agy] (:Leány:) Ki fogod nyitni az szemed ha meg pillantod az szép Ifjat.

PAM[INA] Ugyan ugy! hadd legyen meg. *(:mennek. Pamina vissza fordul:)* Hej ha valami tőrbe esünk. Hej ha valami rossz lélek az Sorostro társai közzül? *(:amazt figyelmetesenn nézi:)*

PAP[AGENO] Én vagyok edgy gonosz lélek; hova gondolkodik az Kis Asszony: én az leg jobb lélek vagyok ez világon.

PAM[INA] Még sem, az az kép meg mutattya világosann hogy engem nem tseréltek el Ez az én kedves Anyám kezéből jött.

PAPAG[ENO] Szép Kis Asszony ha még edgyszer ollyann rossz gondolatok jönnek fel az eszedbe hogy én az kis Asszonyt meg akartam tsalni; gondolkozzon szorgalmatosann tsak az szeretetenn igy minden kételkedes el mulik.

PAM[INA] Barátom meg engedj meg engedj ha én tégedet meg sertettelek neked van edgy érzékeny szived azt mindenn tselekedetedböl látom

PAPAG[ENO] Oh bizonyára van én nekem edgy érzékeny szivem — de mit használ az nékem? Én inkább minden tollaimat ki tépném, ha meg gondolom hogy Papagenonak meg mintsen Papagenája

PAMI[N]A Szegény ember, tehát nints még neked feleséged?

PAPAG[ENO] Még tsak szeretöm sints! az nékem szomorú, és mi közüllünk mindenikönknek vagynak vig oráji, az hol örömest szeretnénk az baráttsági edgy mással való lételt.

PAM[INA] Szenvedj barátom az ég fog te érted gondoskodni s' hamarébb az te barátnédat el küldeni, mint sem te gondolod
PAPAG[ENO] Csak hamar küldené el.

Duetto

PAMINA Az emberek, az kik érzik az szeretetet jo sziv nélkül nem szükölködnek
PAPAG[ENO] Az édes Indulatoknak edgyütt valo érzése az Asszonyoknak elsö hivatallyok
MINDKETTEN Mi örülünk az Szeretetben mi egyedül az Szeretet által élünk
PAMIN[A] Az Szeretet minden nyomoruságot édessé tessz és neki áldozik minden teremtvény
PAPAG[ENO] Ő füszerszámozza meg az mi életünknek napjait ö munkálodik az természet karikájába
MINDKETTEN Az ő nagyobb végek nyilvánn mutattya hogy semmi se legyen nemesebb mint az asszony és ember, ember és asszony; es asszony es ember az Istenekhez hasonlittatnak.

(:mind az ketten el mennek:)

XV. JELENÉS

Az theatrum el változik egy tserévé egésszen fundamentomostoll fogva az álló helly hasonlo egy szép templomhoz mellyen ezenn szók vagynak: az okosságnak az böltsességnek temploma;ez az templom emlékeztető oszlopokkal két más templomra vezet jobb kez felöl az edgyikenn áll az észnek templom bal kéz felöl az természetnek temploma

Finale

(:Három gyermekek Taminót be hozzák s mindeniknek a kezébe ezüstböl levö pálma ág van:)

HÁROM GYEREK[E]K. Ez az ut vezet téged az tzélodra, mind azonnáltal te ifju tartozol emberi modon gyözedelmeskedni; hald meg hát az mi tudományunkat (opinio), légy szenvedö és halgatni tudó,

TAMINO Ti nyájas ifjak mondjátok meg nékem ha vajon én Paminát meg szabadithatom é?

3 GYEREK[E]K Ezt nyilvánn valóvá tenni nem mirajtunk áll, légy állando, szenvedö és halgatni tudó, gondold meg ezt rövidedenn légy férfi s akkor ifju emberi modra győzedelmeskedsz.

TAMINO Az böltsessége ezenn gyermekeknek légyen örökre szivembe fel irva; hol vagyok én most? mi fog én velem lenni? itt ez az Istenek[ne]k palotája, azt mutattyák az ajtok, oszlopok, hogy az okosság az dolgosság és az mesterségek itt mulatoznak, az hol az szorgalmatosság koronáztatik, ott az korhelségnek pusztulni kell; s' a vétek nem könnyen kap uraságra Én bátrann az kapun ki szaladok az melly fel tétel nemes tiszta és igaz. Reszkess félénk Istentelen, az Paminen meg szabaditása az én kötelességem *(:ö ki megy az kapunn az jobb kéz felöl valo részre fel tápászkodik és midönn be akart menni messziröl hangot hall:)*

HANG Vissza!

TAMINO Vissza? ugy meg probalom itt az szerentsémet *(:ő megy az bal kéz felöl valo kapura s belölröl egy hang:)*

HANG Vissza!

TAMINO Itt is azt kiáltyák vissza *(:Körül nézi magát:)* még amott látok edgy ajtot talánn ott meg találom az bé menetelt *(:kotzogtat, egy vén pap meg jelen:)*

PAP Hova akarsz te menni bátor idegen, mit keresel te itt az szentség közt

TAMIN[O] Az szeretetnek es az virtusnak tulajdona

PAP Igen nagy észtül származott szavak ezek, de hol találod te meg ezeket; tégedet nem az szeretet és az virtus vezet mivel az halál és az bosszúállás tégedet ingerelnek

TAMIN[O] Csak bosszu állás az Istentelenségért

PAP Azt minálunk bizonyára fel nem találod

TAMINO Sarastro uralkodik ezenn az földönn

PAP Igen Igen Sarastro uralkodik itt.

TAM[INO] De nem az böltsesség templomába.

PAP Ő itt az böltsesség templomába uralkodik —

TAM[INO] Az tsak mind szinesség *(:el akar menni:)*

PAP Te már el akarsz menni

TAM[INO] Igen is én el akarok menni vigann es szabadonn es az ti templomotokat soha többé nem akarom látni.

PAP Nevezz meg közelebről magadat az meg tsalás tégedet el változtatott.

TAMINO Sorostro lakik itt az már elég nékem

PAP Ha kedves előtted életed beszélly és maradj itt; hát haragszol Sarostrora.
TAM[INO] Örökre haragszom reá igenis
PAP Most mond el az te okaidat nékem
TAM[INO] Ő mind bolond ember mind Tyrannus
PAP Az az mit te mondassz megmutatott
TAM[INO] Edgy szerentsétlenn Asszony által az kit az nyomoruság és szenvedés el nyomott meg mutatott
PRISTER Egy Asszony téged tehát meg zavart
Az Asszony keveset dolgozik, de sokat fetseg
Te ifju hiszel ennek a lotsogásnak.
Mindazáltal oh Sarastro terjeszd ennek
a tselekedeteit te elődbe.
TAMINO Ennek meg tekíntése tsak igen tiszta
az haramja Paminent minden
kőnyőrületesség nélkül az Annyának
karjai alol szakasztotta ki.
PRISTER Igen is ifju a mit mondasz az igaz.
TAMINO Hol van az a ki minket elragadt, talán
fel is áldozták már őtet.
PRISTER Az illyet még tenéked drága fijam nem szabad meg beszélgetni.
TAMINO Magyarázd meg nékem ezt a Verset, de meg ne tsalj.
PRISTER Az nyelv őszvekőti mind az eskövést mind pedig, a hivatalt.
TAMINO Mikor tűnik el ez a teríttő?
PRISTER Mindjárt mihelyt a barátság kezednél fogva vezet a szenthelyre őrőkkévalo kőtélnek.
TAMINO *(:maga:)* Oh te halhatatlan étzaka! mikorfogsz már el tűnni? mikorfogja a világosság a szememet meg lelni.
EGYNEHÁNY HANGOKAT Majd mindjárt ifju, vagy soha sem.
TAMINO Mondjátok meg hamar, vagy soha se!
Ti láthatatlanok mondjátok meg nékem!
hogy valyon él e' még Pamina.
HANGOK Él még!
TAMINO *(:vigan:)* De él még, kőszőnőm néktek h[ogy] [me]g mondottátok. *(:veszi elő a Flautáját:)* Ha énnékem tsak az tehetségem volna ate tiszteletedre mindenhato hogy ezel a hangal, a kőszőnetet ugy kimutathatnám, ugy mint én bennem most feltámadt.

(Flautáz minden féle állatok jőnnek halgatására elő, elhaggya, a vadak futnak széllyel, a madarak pedig vissza néki énekel-

nek:) Millyen erős a te boszorkányos hangod Hogy ate Flautálásod által mindenféle állatokat meg vidámitasz; tsakis Pamina marad abból ki. *(fujja)* Halgass meg engem Pamina halgass! Hijjába! *(:játszik:)* Hol? Ach ugyan hol talállak meg?

(:Fujja. Papageno pedig vissza Echoztatja a sipjával belőlrűl:) Ha e' bizony a' Papagénó Tonusa.

(:Fujja, Papagéno felel reá:)

TAMINO Talán látta már Paminát,
Talán bizony véle siet én hozzám!
Talán a hang vezet engem hozzá. *(:el siet:)*

XVI. JELENÉS

Papageno, Pamina (:béko hijján:)

MINDKETTEN Az sebes lábat, és a bátorságot meg őrizi, az ellenségnek ravaszságától és dűhősségetől. Keressük fel Taminot Mert kűlőnben meg tsipnek.

PAMINA Te jol tévő ifju!

PAPAGENO Lassan, lassan! én majd jobban fogom tudni! *(:játszik:)*

TAMINO *(:Felel néki vissza a Flautájával:)*

MINDKETTEN Ugyan melyik őrőm lehetne már nagyobb, Tamino a mi barátunk halgat már bennünket; egészen ide jőtt a Flauta hangja Millyen nagy szerentse lészen, ha én őtet megtalálom! Tsak hamar! Tsak hamar! *(:menni akarnak:)*

XVII. JELENÉS

Az elébbeni[ek]. *Monostatos.*

(MONOSTATOS) Ha még megkaptalak benneteket!
Ide vele atzéllal mind kovával;
Várjatok majd Moresre tanittanak benneteket.
Hogy Monostatost meg zavartátok
Tsak idevele pántlikával, s a' kőtéllel.
He ti Rabok jertek elől.

(:Jőnnek a rabok békokba:)

PAMINA, PAPAGENO Jaj már vége van mi[v]élűnk.

PAPAGENO Aki nehezet nyom, sokat is nyér,
Gyere elő te harangos!
Tsengess, tsengess,
Hogy még fűleink is nékik énekeljenek
(Veri a Dobját, egyszer smind Monostatos és a fogattattak énekelnek és ez alatt az ének alatt marchiroznak el.:)
MONOSTATOS és a FOGATTATTAK Ollyan derekul és szépen hangzik, Tralla, la la Trallalala!
Soha illy derekat valamit nem hallottam és láttam!
Trallalalala Tralla lalala (:ab:)
PAPAGENO, PAMINA Ha ha ha! Hahaha! Ha minden derék ember tudna illyen tsengetyütskét is szert tenni (találni) Igy az ő ellenségei minden fáradság nélkül (:oszlani:) el tünnének.
És ő nálok nélkűl a leg jobb Hármóniában élne. Tsak a barátságnak Hármóniája könnyíti meg a' terhet. Ennélkűl a Sympathie nélkűl semmi boldogság nem lehet a földön.
(:Marchot fujják verik a dobot ideki s mennek befelé!:)
Éljen Sarastro! Éljen Sarastro!
PAPAGENO Mit jelent ez? Reszketek.
PAMINA Oh barátom mi most oda vagyunk!
ugy mint izente Sorostro.
PA[PA]GENO Oh ha én egér lehetnék
Miként el rejteném magam
Ha én ollyan kitsiny volnék mint a
tsiga, a házamba belé bujnék —
Fijam mit fogunk most beszélleni.
PAMINA Ha lég[y]en az igazság! egy által hágás.
MINDKETTEN Az igazság nem mindenkor jo,
Mivel a nagynak árt;
De ha mindnyárt őtet gyűlőlnék,
Ugy az én életem magamnak terhemre volna.

TIZEN NYOLTZADIK JELENÉS

(:Egy sereg közt. Utoljára jőn ki Sarastro a Triumphusnak a szekerén, amellyet hat oroszlán huz.:)

CHORUS Éljen Sarastro! Éljen Sarastro!
Ez az akinek magunkat őrőmmel oda adjuk!
Mindennap jo kedvel légyen mint az életnek bőltse
Ez a mi pogányunk a kinek mindenik áldozik.
(:Ezt a Chorust énekelik mig Sarastro a szekérből kilép:)

PAMINA *(:térdhajolva:)* Uram én vagyok bűnös!
Én akartam ate hatalmad elől elszaladni.
De nem én vagyok ennek oka —
Az a rosz szeretseny engem szeretett
s Ezért szaladtam el előled Uram.
SARASTRO Kelj fel oh szerelem és légy én erántam jobb szinnel!
Hát most meg tefelőled tudakoznék hiszen tudom, már is a te szivedből:
Szeretsz te egy másikat igen
A szeretetre ugyan nem kénszerittelek
De mindazonáltal meg sem adom azta'
Szabadságot hogy másokat szeress.
PAMINA Engem hiv el a gyermeki hivattal, mert az én Anyám —
SARASTRO Az, az én hatalmamban áll,
Te szerencsétlenul fogsz járni
Ha én téged elereszteltek.
PAMINA Édesen hangzik nékem az Édes Anyám neve
Ő az —
SARASTRO De kevély Asszony
A Férjfiu tartozik a te sziveteket igazgatni, mert ő nem volna, ugy minden Asszony a maga tulajdon utjából kiindulna.

TIZENKILENTZEDIK JELENÉS

Monostatos, Tamino, az elébbeni.

MONOSTATOS No már te kevélység fija tsak ide!
Itt van Sarastro a mi Urunk!
PAMINA, TAMINO Ő az ő az de tsak alig hiszem!
Ő az ő az hiszen nem álmodok!
Szorongatván karomat ő érette
Ha mindnyárt életem ki mulna is e világbol.
MINDENIK Valyon mit tészen az?
MONOSTATOS Mitsoda gorombaság ez
Mennyetek el mindjárt széllyel, mert már ez igen is sok!
(:széllyel hajtja:)
(:térdet hajol:)
A te Rabod fekszik a te lábaidnál
hadj szenvedjék ez a goromba tsufolodo.
Gondold még tsak millyen gorombás ez a gyermek!
Ez a ravasz madár akarta Paminent ki szőktetni;

De én őtet kizárni tudtam;
Te esmersz engem — és az én vigyázásom —
SARASTRO Meg érdemli, hogy egy Borostyánkoszorut kőssenek
néki! —
Ha haljátok? egyszeribe adjátok annak a betsületes embernek —
MONOSTATOS Már a te Kegyelmed tészen engem gazdaggá
SARASTRO Tsak hetvénhetet a mezitelen talpára!
MONOSTATOS *(:térdepel:)* Oh Uram nem gondoltam ezt a jutalmat.
SARASTRO Minek kőszőnőd! hiszen az a én kőtelességem
(:elvezettetik:)
MINDNYÁJAN Éljen Sarastro az Istenfélő bőlts,
Jutalmazza és bűnteti a kőzőnységes kerűletben (:azaz mindenek[ne]k láttára:)
SARASTRO Vezessétek el ezt a két idegen ifjut
A mi visgálo templomunkban:
Takarjátok le a fejeiket —
Meg kel őnékik először tisztulni
(:Ketten hoznak eggy zsákot és bé terittik a fejeiket ezek[ne]*k az idegenek*[ne]*k:)*
MINDNYÁJAN Vezessétek azokat a két idegeneket
Ami visgálo templomunkba u. s. f.
(SCHLUSCHOR) *(:Vége:)* Ha a virtus és az igazság ezt a magos gradust nyugodalommal el érné, ugy a Világ egész menyország volna, és halandok volnának az Istenekhez hasonlok.

Vége az utolso fel vonásnak.

MÁSODIK FEL VONÁS

ELSŐ BÉ MENETEL

Az theatrum egy Pálma erdő, minden fa ezűstős, a levelei Aranybol 18 űlés Fa levelekből, mindenik űlésen áll egy Pyramides, és egy nagy fekete szarv aranyba béfoglalva, a kőzepén vagyon a leg nagyobb Pyramides, és a' leg nagyobb fák. Sarastro sok papok mellett nagy czeremóniával jőnnek és mindeniknek van a kezébe egy Palma vessző, és trombitával kővetik ezt a sereget.
SARASTRO *(egy Pausa után)* Ti a nagy Istennek Osiriznek és Isisnek bölts[es]ég templomába szolgái! tiszta lélekkel vilá-

gositom néktek, hogy ez a mai gyűlekeztűnk az leg nagyobb — Tamino egy Királynak fija 20 esztendős ifju, a mi templomunk portájánál tétováz, és fohászkodik egész teli szivvel, egy akadály után, amellyet nagy fáradsággal szorgalmatosan végbe vinni tartozunk. — Egy kis idő mulva akarja ez a ifju az ő éjjeli kontyát le kapni és az leg világossabb szent hellyre tekinteni — hogy ezt az virtussal fel ékesittetett embert meg őrizze, és hogy barátságossan kezet fogna vele, ez legyen ma ami kiváltképpen való kőtelességűnk.

ELSŐ PAP *(:fel állva:)* Birtokában vagyon a virtus!

SARASTRO A virtus!

MASODIK PRISTER Az veszteg halgatás is?

SARASTRO A veszteg halgatás!

HARMADIK PAP De jol-tévő is?

SARASTRO Joltévő! — Ha őtet méltonak tartjátok, ugy kövessétek az én példámat *(:3 szor meg fujják a tűlkőt:)* Meg egyezvén abba az eggyességbe ati szivetekkel, kőszőni Sarastro tinéktek az emberség nevibe — bár ha mindjárt babonáját és tsufolását mi reánk ereszti is — de a bőltsesség és az okosság széllyel űzi — és a mi oszlopunkat soha meg nem rázza. Mindazonáltal az a tsufolodás eltűnnyék, el is tűnni fog, mihelyt Tamino ami mesterségünk[ne]k nagyait fogja tudni. — Pamina, az a tsendes és ékes Leány, az Istenek ennek a szép ifjunak jegyezték, ez az oka hogy el véttem attol a kényes Annyától. — Mig ő nagyot tévén maga felől fel és reményli hogy az ő ravaszsága és babonája által a sokaságot oda viszi, hogy a mi Templomunknak kőfalait le rontanák. De ezt ne tselekedje; hanem ez a kevély Tamino mivélűnk erősitse meg és ez a kiszabott dolog légyen őnéki bűntetés gyanánt *(:Háromszor fujják:)*

SPRECHER *(fel áll)* Te Nagy Sarastro a te bőlts beszédeidet esmerjűnk és tsudálkozunk rajta. De fog Tamino azokkal a kemény visgálásokkal, amellyek ő reá várakoznak meg birkozni? — Enged meg h[ogy] illy bátor vagyok, hogy néked megvilágosittom azt hogy az kételkedés! és szánom azt az ifjut. Bártsak ez' a fájdalom ne uralkodna rajta. És h[ogy] ennek a birkozás[na]k magát alája adná. — Ö Fejedelem.

SARASTRO De még nagyobb nemből valo — ember!

SPRECHER Bártsak az ő ifjuságában meg holt volna!

SARASTRO Igy azután Ozirisé és Izisé lenne és ez Istenek[ne]k kedveket hamarébb ki tapasztalná mint mi *(:Háromszor*

repetálják: Bé vezetik Taminot az ő uti társával a Templomnak udvarába a Sprecherhez, és ő előtte le térdepel:) És te barátom! Az Istenek miáltalunk rendeltettek az igazságnak folytatására, tellyesitsd tehát bé ezt a szenti hivatalt, és tanitsd mindakettőjőket az bőltsesség által arra, mi légyen az hallando emberek[ne]k igaz kőtelességek és tanitsd őket, hogy az Istenek[ne]k hatalmokat meg esmerjék.

(Sprecher megy ki egy Pristerrel és minden Prister egy egy Pálma vesszővel sorba állanak:)

Chorus

Oh Osiris és Isis ajándékozd a bőltsességnek lelkét ennek az uj pár[na]k! a' melly vándorlónak lépéseit igazgat, és tselekedjétek meg azt, hogy ebbe a veszedelembe elne dűljőn — Engedjétek meg azt, hogy hadd lássák meg ennek a Próbának gyűmőltseit. Ha ts[ak] ugyan a' sírba kell nekik menni: Ugy a virtus bátor futását jutalmaztassátok [me]g, vegyétek őket a' ti lakó helyeitekbe.

(:Sarastro ki mégy előre, utánna a többiek:)

MÁSODIK BÉ MENETEL

Étzaka, dőrőg az ég messziről, és az a Theatrum el változik a templomnak rővid udvarává a hol Ruderákat és egy nehány őszvedült oszlopokat lehet látni a tővisbokor mellett. És mind a két részről állanak practicable és régi magos Egyiptomi ajtok, amellyek inkább épületre valok mint sem ajtoknak. Taminot és Papagenot fog[j]a a Sprecher más Pristerekkel együtt bévezetni, és leoldozzák rolok a butyorokat. Ki mennek a Pristerek.

TAMINO Egy rettenetes étzaka! — Papageno még itt vagy nállam?

PAPAGENO Igen is, itt vagyok!

TAMINO Ugyan gondolod e most hogy hol vagyunk?

PAPAGENO Hol? Hasetét nem volna ugy meg mondanám — de igy — *(:Mennydőrgés:)* oh jaj! —

TAMINO Mi ez?

PAPAGENO Énnékem most nem jol van dolgom!

TAMINO Talán félsz amint hallom.

PAPAGENO Nem félek egészen, tsak valami hidegség mint ha futott volna az hátamon keresztül *(:Nagy tsattanás:)* oh jaj!
TAMINO No mi az.
PAPAGENO Amint veszem észre engem egy kis hideg borzogat.
TAMINO Phi, Papageno tartoztasd magad ugy mint egy ember!
PAPAGENO De tartoztatnám is, de Leány vagyok *(:iszonyu tsattanás:)* Oh! Oh! Oh! ez az én utolsó szempillantásom.

HARMADIK BÉ MENETEL

Sprecher és a Prister Fáklyákkal és az elébbeni[ek]

SPRECHER Ti idegen földön valok mit tudakozottok mi felőlünk? valyon mi kénszerit benneteket arra, h[ogy] ami falainkba bétolakodjatok.
TAMINO A barátság és a szeretet.
SPRECHER Kész vagy te a te életeddel hogy meg vivj?
TAMINO Igen is kész vagyok!
SPRECHER Ha meg halsz is?
TAMINO Igen is.
SPRECHER Te Fejedelem még elég ideje vagyon a meghanyatlásnak — menny egy lépéssel amarrább — jaj már késő. —
TAMINO Légyen az én meg vivásom az bőltsesség tanulása; Pamina ez a jó szivű leány légyen az én jutalmam
SPRECHER Te mind visgálásnak alája akarod magadat adni
TAMINO Nos Mindenik[ne]k!
SPRECHER Nyujtsd ide a kezed énnékem! — *(:oda nyujtyák a kezeiket:)* igy ni!
MÁSODIK PRISTER Minek előtte még te tovább nem beszélnél, enged hadj szoljak egynéhány szokat ennek az idegennek — — talán te is akarsz a bőltsességgel (:Weisheitliebe:) viaskodni
PAPAGENO Viaskodni nem szokásom — és ebbe a kőrnyűl állásba nem is kivánok semmi bőltsességet. Én természettel ember vagyok, aki az álomba, ételben, és italban győnyőrkődik — bártsak igy tehetném szerit hogy ezt a szép menyetskét megfoghatnám. —
MÁSODIK PRISTER Te attol meg nem tartoztathatnád magad ha tsak magunk hatalmunk alá nem adnád magad
PAPAGENO Mibe áll ez a hatalom? —
MÁSODIK PRISTER Abba áll hogy ami tőrvényűnk alá kellene szabnod magad hogy a halált sem utáld tsak.
PAPAGENO Én soha meg nem házasodom!

MÁSODIK PRISTER Te mindjárt megházasodol bizony. — Bártsak Sarastro ollyat keress fel amelly személy szinre és viseletre hozzád hasonlo lészen? —

PAPAGENO Minndjárt énnekem! De ifju-é?

MÁSODIK PRISTER Ifju bizony és szép.

PAPAGENO Hogy hivják?

MÁSODIK PRISTER Papagenának.

PAPAGENO Hogy? — Pa —?

MÁSODIK PRISTER Papagena?

PAPAGENO Papagena? — Eztet tsak tsupán irigységből szeretném látni.

MÁSODIK PRISTER Megláthatod őtet, de —

PAPAG[ENO] De ha majd meg látni fogom azután majd meghalok?

MÁSODIK PRISTER *(:Macht eine zweydeutige Pantomime:)*

PAPAG[ENO] Jaj ha igy van? — én nőtelen maradok.

MÁSODIK PRISTER Megláthatod biz azt de addig az eltőlt időig hozzá egy szot se szolj. De valyon megállja ezt a te lelked és a te nyelved h[ogy] ő hozzá egy szot sem szolná?

PAPAG[ENO] Hogyne meg állya biz az!

MÁSODIK PRISTER Add ide a kezed! No nézd meg!

SPRECHER Printz uram Kedre tartozik ám az amit most mondottam, hogy hozzá né szoljon Kend; kűlőmben mind aketten oda lésznek Kentek. — Megfogod Paminát látni; ez még tsak az eleje ami nagy hatalmunk[na]k. —

Duetto

Őrizzétek magatokat az asszonyok tsalárdságától:
Ez a kőtésnek első tiszte!
Sok bőlts ember meghagyta magát tsalatni,
Hibázott és nem vette észre magát.
Magát utoljára el hagyattatva látta ő.
Az ő hűségét tsúfolással jutalmazták meg.

IV. SCÉNA

Tamino, Papageno

PAPAG[ENO] Hej, Gyertyákat ide! Gyertyákat ide! De már az ugyan tsak tsodálatos, hogy a' mikoron az Urak az embert el hagyják, azonban ki nyilt Szemeivel semmit n[em] láthat.

TAMINO Viseld azt békével és gondold meg hogy ez az Istennek akaratja.

V. SCENA

Három Dámák, Tamino Papageno
(egy nagy mélységből)

HÁROM DÁMÁK

Quintetto

Hogy hogy hogy jőttők ehhez a rémittő helyhez. Soha soha soha se jőttők tik el innen szerentsésenn. Tamino Tenéked meg esküdt a halál És Te Papageno oda vagy.

PAPAGENO Nem, Nem, Nem! De ugyan már ez sok volna

TAMINO Hallgass Papageno! talán már meg akarod a te fogadás tételedet szegni, hogy te soha ezekkel az asszonyokkal beszédbe nem állassz.

PAPAGENO Hát nem hajjátok hogy mind a' ketten oda vagyunk

TAMINO Most mondom, hogy halgass! Halgass!

PAPAGENO Már én mindég és mindég halgassak.

HÁROM DÁMÁK Nem messze vagyon tőletek a Királyné, ki is titkon méne be' a templomba.

PAPAGENO Hogy? Mit. A templomb[a] vagyon!

TAMINO Mondom hogy halgass! és légy tsendességben! Tehát mindég oly vakmerő lészel, Hogy a te esküvésedről el felejtkezel.

HÁROM DÁMÁK Haljad Tamino? oda vagy, és emlékezzél meg a Királynéról! Igaz, hogy sokat sugdos az ember a maga fülébe ennek a Papnak hamis Szivéről.

TAMINO *(magában)* Egy bőlts és nagy lelkü ember nem sokat gondol azzal, a mit az el vettetett kőzség szoll.

HÁROM DÁMÁK Azt szokták mondani, hogy a ki a maga erőssen fel tett Szándékának meg esküszik, az egész testestől meg van átkozva

PAPAGENO Ezt ugyan az ördög se halgatná meg! *Taminonak mondja.* Igaz é ez?

TAMINO Ez ugyan egy ollyan fetsegés, mely a Vény Asszonyoktol mondatik, a Hipocritáktol pedig származik.

PAPAGENO De még a Királyné is ezt mondja.

TAMINO Ő egy Asszony azért is Asszonyi gondolkozásai vagynak. De halgass, és elég legyen az a' mit mondottam, okossan tselekedj a' te kötelességed szerént.

HÁROM DÁMÁK *(Taminonak)* Miért bánsz te vélűnk oly kegyetlenűl?

TAMINO *(:integetl, mintha n*[em] *sz*[o]*lhatna:)*

HÁROM DÁMÁK Hát meg Papageno is halgat — ugyan szolj már!

PAPAGENO Igen szeretnék — akarok —

TAMINO Halgass.

PAPAGENO *(titkon)* Tudjátok, hogy nem merek. —

TAMINO Halgass.

TAMINO, PAPAGENO Hogy {én / te} nem {tudom / tudod} a fetsegést elhagyni. Ez bizonyára nagy szégyen {nékem / néked}.

MIND AZ {ÖTEN / ŐTEN} {Mi / Ők} {őket / minket} Szégyennel {eresztjük el / eresztek el}

Itt bátran senki se szolhat! De ez ugyan nagy lelkü ember mert amint gondol ugy beszél.

(A Dámák el akarnak menni, a Szenteltettek kiáltnak belőlről)

PRIESTER Meg van fertéztetve a Szent küszöb, le tehát az asszonyokkal a Pokolba.

(:Hallatik egy Accord minden féle Instrumentomokkal. Menydőrgés, villámás és ménykő hullás! ugyan akkor két erős menydőrgés. A Dámák le rogynak a Pokolba:)

HÁROM DÁMÁK O, jaj! O, jaj! O jaj!

PAPAGENO *(:Le esik a földre ijedtében, énekel mikor a musikaszó halgat:)* O, jaj! O jaj! O jaj! *(akkor megint el kezdődik a három izben az Accord).*

SCENA VI.

Tamino. Papageno. Sprecher Második Prister (fá[k]lyákkal)

SPRECHER Szép ifju légy jó egésségben! a te jo allando és emberi viseleted, győzött Tenéked ugyan még némely veszedelmes utakon kell bujdosnod, a mellyet te az Istenek segittsége által szerentséssen el végezed. — Mi azért is ami budosásunkat tiszta szivvel akarjuk el kezdeni. *(:nyakába akasztja a tarisznyát:)* No most jöjj *(:el mégyen:)*

MASODIK PRISTER Mit látok? Kelj fel barátom! mint vagy?

PAPAGENO Itt fekszem egy el ájulásban!

MÁSODIK PAP Kelj fel! Szedd öszve magad, és légy ember!

PAPAGENO *(fel kél)* Ugyan mondják meg nekem az Urak hogy mi az oka azoknak az én sok szenvedéseimnek. — Ha ugyan nékem az Istenek Papagenát rendelték, miért jutok tehát annak el nyerésére oly véres verejtékkel.

MÁSODIK PRISTER Erre a' kivanatos kérdésre feleljen meg néked, ate elméd. Jöjj! az én kötelességem kivánja, hogy tégedett tovább is vezesselek. *(:nyakába adja a tarisznyát:)*

PAPAGENO Oly örökké tarto budosás mellett hamar véget vetne a Szeretet az emberbe.

VII. SCENA

A Theatrum egy kies kerté változik, Élő fákká, a melyek patko formára vagynak űltetve. A közepinn vagyon egy árnyékos hely, Rosák és virágoktol fedezve, amelyben Pamina aluszik. A hold mutatja világát az ő képére. Elől vagyon egy füves kanapé, Monostatos el jőn és le ül egy Pause utánn.

MONOST[ATOS] Há, im itt találom én meg azt az szép oktalant! — Még ily semmire kellő plantáért akarták az én lábaim talpjait patkolni? — Azért is tsupánn tsak e' mái napnak kőszőnhetem, hogy egésséges testel a föld szinére léptem. — — Hm. — Mi volt pedig főképpen az én vétkem? — hogy egy virágra léptem nem vigyázván, a' mely idegen földre volt űltetve? — De ki volna az, aki ily dologhóz, hideg és érzéketlen Szivvel viseltetne? ha mindjárt a leg gyengébb Polus alol bujdosott volna ide. — Minden tsillagnál! — Sőt ez a leány engem utoljára az eszemtől is meg foszt. — A' Tűz, a mely én bennem ég meg emészt *(:vissza néz:)*. Ha én

tudnám — hogy tsupán magam minden más vigyázása nélkül volnék — még egyszer végire mennék a dolognak. (Szelet hajt magára kezeivel) Ez ugyan egy átkozott és bolond dolog mire vezet a Szeretet! Ugy gondolnám hogy egy tsokotska elég volna annak ki mentésére.

Aria

(Oly tsendessen énekelnek és játtzanak mint ha a musika szó távol volna:)

Minden érzi a Szeretetnek örömétt
Kolumbál, enyeleg, nyájaskodik, tsokolódik.
Hát Én a Szeretetett kerűljem é?
Mivel a' fekete utálatos.
Hát nem adatott-é nékem Sziv?
Én is tettszek a leányoknak?
Mindég feleség nélkűl élni,
Bizonnyára Pokolbéli tűz volna.
Azért is mint hogy én élek akarok,
Kolumbálni, tsokolgatni érzékeny lenni.
Jo, és édes Hold — [me]g engedj
Mert egy Fehér szeret engem! —
Fehér szép! — [me]g kell tsokolnom:
Hold! rejtsd el magadat hozzá képest.
Ha peddig nem akarnád őtet látni,
O hát tedd bé szemeidet.

(Tsendessen hozzája lappang.)

VIII. SCENA

A Királyné menydörgés alatt jőn be a kőzépső Pokolbol, és ugy hogy egyenessen Pamina elébe jőn.

KIRÁLYNÉ Vissza!
PAMINA *(felébred.)* Istenek
MONOST[ATOS] O jaj! — ez az — ha nem hibázok az Éjtzakának Isten Asszonya *(meg állapodik)*
PAMINA Anyám! Anyám! édes Anyám! — *(:nyakába borul:)*
MONOST[ATOS] Anyám? O, ezt meg kell távolról lesni *(:el ment:)*

KIRÁLYNÉ Ezt az erődnek tulajdonitsd, a mely által engem tőled elszakasztottanak, azért, hogy te engemet Anyádnak nevezel. — Hol az az ifju, a kit te hozzád küldöttem?

PAMINA Ah, édes Anyám, az mind a' világtol mind az emberektől őrökre el vonattatott. — A Szenteltettekhez áldozta magát.

KIRÁLYNÉ A Szenteltettek[ne]k. — O Szerentsétlen Leányom, igy tehát őrökre el Szakasztattál tőlem. —

PAMINA E[l] Szakasztattam? O édes Anyám menjünk! a te őrizeted alatt minden veszedelmeknek menni kész lészek.

KIRÁLYNÉ Őrizetem alatt? Édes gyermekem, a te Anyád téged többé meg nem őrizhet. — Mert a te Atyád halálával minden tehettségem el ment a koporsoba.

PAMINA Atyám —

KIRÁLYNÉ Az Áldoztattaknak szabad akaratomból adtam által a hét Planétákat; ezt a nagy földet Sarastro a vállán hordozta. — Midőn én erről ő véle beszélettem volna, azt felelé erre rántzos homlokkall: Feleségem az én utolso orám jelen vagyon — minden kintseim, melyeket tulajdon birtam a tieid lésznek, és a' te leanyodé. — Ez az mindent meg emésztő föld, akkor estem beszédjében, — a Szenteltettéknek áldoztatott, ezt felelé: Sarastro őtet oly modra fogja igazgatni, mint én eddig az ideig. — Ezutánn egy Szot sem; ne kérkedjél oly dolgokrol, mellyek az asszonyi elméknek meg foghatatlanok. — A te kőtelességed az, hogy mind magadat, mind pediglen leányodat engedd által más okos embernek igazgatására.

PAMINA Édes Anyám, ha mind ezek igy fognak véghez menni, igy hát az ifju is oda vagyon.

KIRÁLYNÉ Elveszett, ha tsak te őtet addig mig a' nap a földet festené, arra nem vonod, hogy a földnek Leg also boltozatján véled együtt fusson. — A' leg első fénnye a napnak választja meg, ha valyon te néked é vagy a Szenteltettek[ne]k adatott.

PAMINA Édes Anyám, szerethetném é azt az ifjut mint meg Szenteltetettett éppen ugy, mint most Szeretem? — Maga az én Atyám is nagy barátságb[a] élt ezekkel az emberekkel; mindég oly nagy Sziv buzdulással beszéllet ő rollok, ditsérvén az ő joságokat — elméjeket — és joságos tselekedeteket. — Sarastro ezeknél nem birt jobb erkőltsőkkel.

KIRÁLYNÉ Mit hallok! Leányom ugyan védelmeznéd ezeket az gyalázatos tselekedeteit az oktalan népek[ne]k? — Oly embert Szeretni, a ki az én halálos ellenségemmel egy szövett-

ségben vagyon, s' a ki minden szempillantásb[a] tsak az én veszedelmemet keresi? — Látod é itt ezt az atzélt? — Ez Sarastroért vagyon meg élesitve. — Te őted meg fogod ölni, és annak a nagy hatalmu földnek által adni.

PAMINA Ugyan kedves Anyám.

KIRÁLYNÉ Egy szot sem.

Aria

A Pokolnak dűhőssége forr azén Szivembe, Halál és kétségbe esés lángol én kőrűlőttem. Ha Nem érez a Sarastro halálos fájdalmakat te általad, Úgy többé nem vagy az én lányom, megvetetett légy őrőkre és el hagyattatott. Szakadjanak széllyel minden kőtései a' természetnek, Ha Sarastro, te általad nem fog elsárgúlni. Hajjátok dűhősségek, — Istenek — Haljátok egy Anya' esküvését.

IX. SCENA

Pamina (kardot tart kezében)

PAMINA Gyilkosságot kell véghez vinnem — Istenek! ezt nem tselekedhetem. — Ezt én nem tselekedhetem. *(Gondolkozik.)*

X. SCENA

Pamina (jőn sebessen, titkon, és nagy őrőmmel)

[MONOSTATOS] Sarastronak a földje is most nagy mivelésben vagyon: — és ennek a' meg tartásáért, az a Szép leány őtet meg fogja ölni? — Ez so az én étkembe.

PAMINA De ő nem eskűdt meg az Istenek előtt, hogy engemet el fog hagyni, ha én azt az kardot Sarastro felé fordíttom? — Istenek! — Mit tselekdjek?

MONOST[ATOS] Hogy te az én vigyázásom alatt légy *(elveszi tőle a kardot)*

PAMINA *(Meg ijed és kiált)* Jaj!

MONOST[ATOS] Miért reszketsz? talán az én fekete Szinem előtt, vagy a ki gondolt gyilkosság előtt?

PAMINA *(félve)* Tehát te is tudod? —

MONOST[ATOS] Mindent. — Sőt még azt is tudom, hogy mind a' te életed, mind az anyádé az én hatalmamb[a] vagyon. — Éppen tsak egyet Szollok Sarastrohoz, a' mikoron a te anyád abban a' boltban, és ugyan abban a' vizben fog belé halni — a mely a' meg szenteltetteket tisztitja, a mint szokták mondani — És ebből a boltbol nem jőn tőbbé ki életb[e], ha akarom, — vagyon még tenéked, egy utad a' mely által mind magadat, mind pedig a' te Anyádat ki Szabadit hadd.

PAMINA Ugyan é volna?

MONOST[ATOS] Hogy engemet szeress.

PAMINA *(Reszketve mondja magába)* Istenek!

MONOST[ATOS] *(Örömmel)* Ezt az ifju Elő fátskát hajtja a Szél én felém. — No most leányka ugy é vagy nem!

PAMINA Nem!

MONOST[ATOS] *(nagy haraggal)* Nem? De miért nem? talán azért, hogy egy fekete és ijesztő képet viselek? — Nem? — Meg halj hát! *(kezét* [meg]*fogja)*

PAMINA Monostatos, nézd már én téged térdre esvén kérlek — És engedj meg éltemnek!

MONOST[ATOS] Szeretet-é vagy halál! — Szolj, mert a te életed tsak egy Punctumon áll.

PAMINA Már én az én Szivemet egésszen annak az ifjunak áldoztam.

MONOST[ATOS] Mi gondom nékem ate áldozásodra. — Hanem Szolj! —

PAMINA *(bátran)* Nem!

XI. SCENA

Monostatos. Sarastro.

MONOST[ATOS] Menj el hát! *(Sarastro feltartja őtet)* Uram az én Szándékom nem bűnös; már a te halálod el van végezve, azért is ki akarom rajtad adni bosszu állásomat.

SARASTRO Ezt én jol tudom. — Tudom, hogy a'te lelked tsak oly fekete mint ate képed. — Azért is ezt az motskos szándékodat kegyetlenűl [me]g bűntetném, ha egy gonosz asszony, a melynek ugyan jo leánya vagyon, a kardot nem köszőrűlte volna meg. — Ezt te tulajdonitsd é gonosz asszony tselekedetének, hogy magadat tőlem bűntetetlen el vonod. — Menj. —

MONOST[ATOS] *(az elmenésbe)* Most fel keresem az annyát, mert a' leánnyal meg nem elégszem. *(el megy)*

XII. SCENA

Pamina. Sarastro.

PAMINA Uram az én Anyámat meg ne bűntesd, a fájdalom nagy lészen az én itt nem lételemnek.

SARASTRO Joltudok mindent. — Tudom, hogy még a föld alatt valo részeibe a templomnak is bujdosik, hogy rajtam és a' világon bosszut áljon; mindazonáltal meg fogod tapasztalni, mint állok bosszut a' te Anyádonn. — Adjanak tsak az egek annak a' szép ifjunak bátor és allando Szivet, az ő józan feltételében, akkor estek ti mind a kettenn a' szerentsétlenségbe és ugy menjen vissza az Anyád háza felé.

Aria

Illyen Szent helyb[e], nem tudják a' bosszu állást, És ha valaki vétkezett, a Szeretet el vezeti őtet az ő kötelességére. Akkoron bujdosik az ő baratjanak kezébe, nagy őrőmmel és egy jobb országb[a]. Illy Szent falak kőzött, a hol az ember fele barátját szereti, nem lappanghat rágalmazo, Sőt még az ellenségének is meg enged, Ha ugyan ily tanitások nem őrvendezhetik meg az embert, az nem érdemli, hogy az emberek közzé Számláltassék. *(mind ketten el mennek)*

XIII. SCENA

A Theatrum el változik egy oly bé fedezett sétálo helyhez, a' melyen el férhet az Eke, az az Eke p[e]*d*[ig] *körűl van véve Rosakkal, és virágokkal a hol ugyan akkor egy ajto nyilik ki. Taminot es Papagenot két Papok vezetik bé minden tarisznya nélkűl. Legelől vagynak két fűves kanapék.*

SPRECHER Éppen itt hagytátok el egymást. — Mihelyt a harsogo trombita s[z]oll, akkor menjetek oda. — Princ, éljetek jo egésséggel! Már látjuk egymást, minek előtte a rendelt helyen volnátok. — — Még egyszer, el ne felejtkezzetek erre a' szóra: Halgatni. — *(el mégy)*

MÁSODIK PRISTER Papageno, aki ezen a' helyen meg töri az ő halgatását, azt az Istenek meg bűntetik, ménkő és villámás által. Élj jo egésséggel! *(el megy)*

XIV. SCENA

Tamino. Papageno.

Tamino (le ül a füves Kanapéra)
PAPAGENO *(Egy Pause utánn)* Tamino!
TAMINO *(intvén)* Szt!
PAPAGENO E nagy vigasságos élet! — Bár tsak inkább volnék az én Szalmaházamban, vagy az erdőbe, mégis tsak hallanék némelykor madár éneklést!
TAMINO *(intvén)* Szt!
PAPAGENO *(énekel)* Lalala! — la la la! — ugyan még tsak egy tsepp vizet sem lehet találni ezeknél az embereknél annál inkább még mást is. —

XV. SCENA

Egy őreg és utálatos Asszony jönki és egy Poharat tart akezébe, mely vizel tele van.

PAPAGENO *(jolmeg nézi)* Én érettem valo az?
ASSZONY Igen is édes Angyalom!
PAPAGENO *(ismét meg nézi)* Nints több se kevesebb viznél. — Mond meg nékem te szép esmeretlen! valyon igy szolgáltatnak é meg minden idegen vendégek?
ASSZONY Igen is édes Angyalom!
PAPAGENO Ugy, ugy! — Illyen modra, nem nagy rakással jönnek ide vendégek. — —
ASSZONY Igen kevés.
PAPAGENO Gondolhatom magamb[a] — Jőjj, Őreg, és űlj le mellém, átkozott hosszú nékem az idő. — Mond meg nékem hány Esztendős vagy
ASSZONY Hány Esztendős?
PAPAGENO Igen is!
ASSZONY 18 Esztendős és 2 Minuta!
PAPAGENO 18 Esztendős és 2 Minuta?
ASSZONY Igen is!

PAPAG[ENO] Ha, ha ha! Ej te ifju Angyal! Hát te is tartassz Szeretőt?
ASSZONY Igen is.
PAPAGENO Az is oly ifju mint te?
ASSZONY Nem igen, hanem 10 Esztendővel őregebb. —
PAPAGENO 10 Esztendővel öregebb nálad? — Ez ugyan Szeretet! — Hogy hivják a' Szeretődet?
ASSZONY Papageno!
PAPAG[ENO] *(meg ijed, Pause)* Papageno? — Hol vagyon az az Papageno?
ASSZONY Im itt ül az én Szeretőm.
PAPAGENO Én volnék a' te Szeretőd?
ASSZONY Igen is Angyalom!
PAPAGENO *(Vizet veszen a' kezébe és le őnti)* Mond meg nékem, ki a' te neved?
ASSZONY Az én nevem — *(nagy menkő hullás, az őreg el ájul)*
PAPAGENO O jaj!
TAMINO *(fel kél és fenyegeti az ujjával)*
PAPAGENO Már többet nem Szollok!

TIZENHATODIK JELENÉS

Három Gyermekek mennek egy, rósával bé fedett repülő hajóba (:F[l]ugwerk:). A közepibe áll egy szép meg terített asztal. Egyiknél flota a' másiknál szekrény (:capsula:) van a' mellybe tsengettyük. Az Elébbiek

Terzetto (cantus ternarius)

Másodszor kivánjuk legyetek egésségbe ti Sarastro Országabeli Emberek! Ő küldi néktek, a' mit ti tőletek elvettek, a' flotát és a' tsengettyűket. Ha az ő asztalát meg nem vetitek: vigan ehettek ihattok arról! Ha mi harmadszor meglátjuk egymást, jelen lesz az őrőm a' ti jó szivűségteknek jutalma! Tamino szive! Közel a' fel tett tzél, te Papageno, halgatva halgass.
(A Terzett alatt (:mig az éneklés tartott:) középre teszik az asztalt, és reá szállanak.)

TIZENHETEDIK JELENES

Tamino, Papageno

PAPAG[ENO] *Tamino, mi nem eszünk? —*
TAMINO *(:a' flótáját fúvja:)*
PAPAG[ENO] *Te tsak fudd tovább a' flotádat, én fúvom a magam falatját — Sarastro Vr jó ételt hoz — Igy, igen már én majd halgatok, ha mindég illy jó izűeket haraphatok (:iszik:) Mindjárt meg látom ha ollyan jól forgatja é a' Csaplár is magát, — Ha! — E' felséges bor! — (:a Flota el halgat:)*

TIZENNYOLTZ[ADIK] JELENÉS

Pamina, az Elébbiek

PAMINA *(:vigan:) Te itt? — Jó Istenek! Hála néktek, hogy engem ezen az uton vezettek — én hallottam a' te sípodat — és ugy szaladtam a' hang a' hová vezetett mint a' sebes nyil. — De te szomorú vagy? — egy fél szót se szólsz a' te Paminádal?*
TAMINO *(:sohajt:) Ah! (:int, hogy menjen odébb:)*
PAMINA *Mie? Nékem kell téged kerűlni? Te már többé nem szeretz engem'?*
TAM[INO] *(:sohajt:) Ah! (int ismét hogy félre!)*
PAMINA *Nékem el kell menni ha nem tudom is miért? — Tamino, szerető Ifju! meg — sértettelek én téged? — O ne sértsd jobban szivemet — Te nálad keresek én enyhűlést — segitséget — és te betegitheted jobban az én szerető szivemet? Többé engem' nem szeretz?*
TAMINO *(:sohajt:)*
PAMINA *Papageno mondmeg nékem, mond, mi baja barátomnak?*
PAPAG[ENO] *(:egy falat a' szájába, mind a' két kezével az étket tartya, int, hogy odébb kell menni:)*
PAM[INA] *Mi? te is? — Világositsd ki egy kevéssé az okát a' te halgatásod*[na]*k —*
PAPAG[ENO] *St! (:jelt ád hogy félre menyen:)*
PAMINA *O ez nagyobb a' betegségnél — irtoztatóbb a' halálnál! (:Pause:) Leg kedvesebb egyetlen egy Tamino! —*

Ah érzem, el tűnt — őrökre innét a' szeretet bóldogsága! Soha sem jőnek többé vissza szivem' őrőm orái. Lásd Tamino, ezek a' kőnny tseppek hullanak, leg kedvesebb Tamino, tsak te feléd. Te nem érzed a' szeretetnek kivánságát, ugy tsendesség a' halálba lesz. (:el:)

TIZENKILENTZEDIK JELENÉS

Tamino, Papageno

PAPAG[ENO] *(:praeceps:) Nem igaz Tamino, én halgathatok is, ha kell. — Igen is, fel tevém hogy én derék Ember vagyok — (:iszik:) Szakáts Vr és Kortsmáros Vr éllyenek. — (:Dreymaliger Posaunenton:).*

TAM[INO] *(:int Papagenonak hogy ő menyen:)*

PAPAG[ENO] *Menyj tsak te elöl, majd megyek én utánnad*

TAMINO *(:erővel taszitja elébb:)*

PAPAG[ENO] *Az erőssebb itt marad!*

TAM[INO] *(:fenyegeti őtet, jobb kéz felől el megy, de jőn bal kéz felől:)*

PAPAG[ENO] *Nekem most minden békét hagyjon jó allapotomba. — Mikor leg jobb appetitusom van, akkor kell menni — annak meg nem lehet tsalodni. — Én most tovább nem megyek, ha Sarastro Vr az ő hat Oroszlányát reád botsátja is. (:az Oroszlánok jőnek ki, ő meg ijed:) O jo Istenek kőnyőrületessége! — Tamino, szabaditts engem! az Oroszlánok vatsorát készitnek belőlem — (:Tamino fujja a' flotáját, hirtelen hátra megy; az Oroszlanok bé mennek:)*

TAMINO *(:int néki:)*

PAPAG[ENO] *Megyek már! Mondj engem egy Selmának, ha én mindenbe nem kővetlek teged (:Dreymaliger Posaunenton:) A' mireank jőn — Mi megyünk már — De halgasd meg egyszer, Tamino, mi következik mi reánk még ezután?*

TAMINO *(:az ég felé mutat:)*

PAPAG[ENO] *Az Isteneket kérdezzem?*

TAMINO *(:mutat az ég felé:)*

PAPAG[ENO] *Igen is, ők többet mondhatnak meg minékűnk, mint sem mi tudunk (:Dreymaliger Posaunenton:)*

TAMINO *(:erővel odébb ragadja:)*

PAPAG[ENO] *Tsak ne siess ugy, még elég jokor megyűnk, hogy magunkat m[e]g engedjük sűlni.*

HUSZADIK JELENÉS

A' Theátrum el változik Pyramisokból álló cryptává. Orator, és egynehany Papok. Két pap visz a' vállán egy megvilágositott Pyramist; minden papnál van egy világos pyramis, a' melly nagy mint egy lámpa.

Chor

O Isis és Osiris, mitsoda gyönyörüség! A setét éjtzakát rettentve kergeti a' Napnak fényessége. Most érez a' nemes lelkű Ifjuság új életet; majd a szolgálatunkra adja egészen magát. Az ő lelke bátor, az ő szive tiszta, most ő méltó, hogy neki dolgozzunk.

HUSZONEGYED[IK] JELENÉS

Tamino (:a' ki bé vitetik:) az előbbiek

SARASTRO *Hertzeg a' te életed eddig tsak férfiui, (:azaz magános:) és el hagyattatott vólt; most két veszedelmes uton boronghatz. — A' te szived most is olly melegen vér Paminàért — és kiváns*[z] *egyszersmind mint egy okos Fejedelem vralkodni, ugy kőzel kővethetnek tégedet az Istenek — A te kezed — Hozzák Paminát! (Nagy tsendesség van minden Papok kőzt, Paminát éppen azzal a' 'satskóval, a' mellybe a' szentség vólt, bé vezetik, Sarastro a' 'satskó kőtőlékjeit meg oldja.)*

PAMINA *Hol vagyok én — Melly félelmes tsendesség! Mondjatok, hol van az én Ifjam? (:Szeretőm:) —*

SARASTRO *Ő vár tégedet, hogy neked egy utolsó valét mondjon*

PAMINA *Vtolsó valét! O hol van ő? — vigy engem ő hozzá! —*

SARASTRO *Itt!*

PAMINA *Tamino!*

TAMINO *Odébb!*

Terzett

Sarastro, Pamina, Tamino

PAMINA *Kedvesem! Már én egészen elzáratom a' te látásodtól?*

SARASTRO *Ti ismét vigann meg látjátok egymást! —*

PAMINA *Azt várni halálos veszedelem! —*

SARASTRO ÉS TAMINO *A*[z] *Istenek még* {*őtet* / *engem*} *oltalmazhatnak!* —

PAM[INA] *Te nem kerülöd el a' halált; nékem azt sugja az Bosszú-állás!*

SARASTRO ÉS TAMINO *Ám az Isten akaratja légyen meg Az ő*

1480 *intései* {*őneki* / *én nekem*} *törvények!* —

PAMINA *O szeretnél te úgy a' mint én téged szeretlek, nem lennél ugy oly békességbe.*

SARASTRO ÉS TAMINO *Higy' nékem,* {*ő érez* / *én érzek*} *hasonlo indulatokat (instinctusokat)*

1485 {*lesz* / *leszek*} *őrökké a' te biztosod!*

SARASTRO *Az ora űt, most el kell nektek válni.*

TAMINO *most ismét odébb!*

TAMINO, PAMINA *Melly keservesek az Elválás kínai. Pamina, nekem bizonyossan el kell mennem. Taminónak bizonyosann*

1490 *el kell menni!*

TAMINO *Most kell nekem odébb!*

PAMINA *Téhát kell neked odébb!*

TAMINO *Pamina, vale!*

PAMINA *Tamino vale!*

1495 SARASTRO *Most siess tovább! téged' hiv a' magad szava.*

SARASTRO ÉS TAMINO *Az ora űt, mi meglátjuk egymást ismét!*

PAMINA *Ah, arany tsendesség, forduly vissza! (:el mennek egymástól:)*

HUSZONKETTŐDIK JELENÉS

Papageno

1500 PAPAG[ENO] *(:kivűlről:) Tamino! Tamino! engem te egészen el akars*[z] *hagyni? (vigyáz hol menyen bé) Ha én tsak kevéssé tudnám, hogy hol vagyok — Tamino! — Tamino! — Mig élek többé nem maradok el te tőled — — tsak most egyszer ne haggy engem szegény-veszedelmes-uton járót! (:megy az ajtóra*

1505 *a' mellyen Tamino el ment:)*

Egy szó kiáltja: Vissza! (:azután egy Menydőrgés; a tűz az ajton ki űt; erős Accord (:consensus tonorum a' Musikába:)

PAPAG[ENO] *Kőnyőrülő Isten! — Hova forditsam innen magam*

Bár tsak azt tudhatnám hól menyek bé (:megy az ajtora a' mellyen bé megy:)
A' Szo. Vissza! (:Menydörgés tűz, Accord, mint fellyebb:)
PAPAG[ENO] *Most én se hátra se előre nem mehetek (:sir:) végtére tán meg kell ehel halnom. — Igy kell! — miért indultam el — vele.*

HUSZONHARMADIK JELENÉS

Az Orator (:Sprecher:) (:Pyramissaival:) az Elébbiek.

ORATOR *Mensch! te meg eredemlenéd, hogy mindég a földnek setét hasadékjaiba bujkájj; — de a' jo Istenek el engedték a' te büntetésedet. — De még azért soha sem érzed te a' Szentségnek égi gyonyörűségeit.*
PAPAG[ENO] *No jó, vannak több emberek is én hozzám hasonlok. — Most egy üveg bor leg nagyob gyönyörüségem lenne nékem.*
ORATOR *Azon kivül nints neked semmi kivánságod a' világba?*
PAPAG[ENO] *Mindeddig nints.*
ORATOR *Majd s*[z]*olgálnak azzal neked! (el)*
Azomba jőn a földből egy nagy pohár veres borral teli
PAPAG[ENO] *Evoë! már ő itt van: (:iszik:) Vri! — Mennyei! — Isteni! Ha! én ugy őrűlök most, hogy a' napig szálnék, ha szárnyaim volnának.* Ha! — tsudálatosan vér a szivem — akarnék — kivánnék — de vajon mit?

Aria (:Tactust ver:)

Egy leánykát vagy menyetskét
Kiván Papageno magának,
O egy oly szelid galambotska
Bizony nekem Boldogság volna. —
Akkor esne jó izűn az ivás és evés
Akkor merném magamat a fejedelemhez mérni.
Az életemnek őrűlnék mint egy bőlts
És mintegy az Elisiumba lenni
Egy Leankát vagy egy Asszonykát
Szeretne Papageno magának
Oh egy oly szelid galambotska
Bizony nekem volna jó.
Ach, hát már én nem tudok oly sok közül

A rátarti Leányoknak tetzeni.
Segitsen legalább egy rajtam szükségből.
Máskép agyon tsiklándom magam
Egy Leanykát v[agy] egy Asszonykát
Kiván Papageno magának
O egy oly szelid galambotska
Bizom én hozzam illene.
Egy szerelem se fog nekem szolgálni
Ugy a lángok praedája leszek
De ha tsokol engem egy Asszony szája
Ugy ismét egésséges vagyok.

HUSZONNEGYEDIK JELENÉS

Az Öreg tántzolva es a páltzáján magát lőtykőlve. Az elébbeniek.

VEIB Itt vagyok már angyalom
PAPAG[ENO] Te én rajtam kőnyőrűltél.
VEIB Igen is Angyalom!
PAPAG[ENO] Ez egy szerentse!
VEIB És ha te nekem azt igéred hogy én hozzám mind halálig hűséges leszel, akkor meg látod hogy mely igen fog téged szeretni a te feleséged.
PAPAG[ENO] Oh te gyenge bolondotska
VEIB Oh mint kivánlak téged meg őlelni teneked hizelkedni tégedet szivemhezz szoritani
PAPAG[ENO] Én is a szivemhe szoritanálak.
VEIB Jószte 's nyujtsd nékem a kőtés szerént a te kezedet
PAPAG[ENO] No tsak ne olly hirtelen kedves Angyalom, egy olly kötés meg gondolást kiván
VEIB Papageno azt tanátsolom tenéked hogy ne késedelmezzél. — a te kezed v[agy] te magad itt örökre be zárottatol
PAPAG[ENO] Be zárottatva.
VEIB Viz és kenyér fog a te mindennapi eledelet lenni. — Barátok és baratnék nélkül kell teneked lenni és a világtol örökre butsut kell teneked venni
PAPAG[ENO] Vizet inni? Világtol el butsuzni? Nem! inkább akarok egy vén aszszonyt el venni mint senkit, 'imhol itt a kezem azzal a bizodalommal hogy én tehozzád örökké hüséges lészek *(:magának:)* mindaddik mig szebbet nem találok.
VEIB Arra esküszöl te!

PAPAG[ENO] Igen is arra esküszöm
VEIB *(:Elváltoztatja magat egy ifju aszszonyá a ki éppen ugy van fel ruházva mint Papageno:)*
PAPAG[ENO] Pa — Pa — Papagena — *(meg akarja amazt ölelni:)*

HUSZONÖTÖDIK JELENÉS

Sprecher (:Szabadon kezénél fogva vezeti:) Az ellébbeniek.

SPRECHER Fére te veled ifju menyetske még ő te reád nem érdemes *(:bevonja és Papageno utannok akar menni:)* Vissza — mondom, vagy reszkess.
PAPAG[ENO] Minek előtte magamat vissza vonom a föld nyeljen el engemet. *(:el sülyed:)* Oh Istenek!

HUSZONHATODIK JELENÉS

A Theatrum egy kis rövid kertté változik a három gyermekek szaladgálnak oszve viszsza.

Finale

Mindjárt kevélykedik a reggelt jelentő
Nap az aranyos uton.
A setétség a maga lako hejébe fogg süjjedni.
Majd győzödelmeskedik a bölts férjfiu.
Oh kedves tsendesség szálly ide alá
És fordully viszsza az emberek Szivibe
Akkor a föld majd eget ér.
És a hallandok az Istenekhez hasonlok

ELSÖ GYERMEK Nézzétek még is a kétség kinozza Paminent.
MÁSODIK ÉS 3DIK GYERMEK Hol vagyon ő?
1SŐ GYERMEK Az eszétöl el távozott.
2DIK 3DIK GYERMEK Ő meg vetve kinozza a szeretet kinjait
És készit bennünket a szegény szomoruság
Igazán az ö szerentséje engemet kerget.
Oh volna tsak itt az ö gyermeke.
Im jön hadjatok minket félre menni.
Hogy min[d] a' mit tsinál meg láthassuk. *(:Félre mennek:)*

PAMINA *(:Fél eszün jön egy Spádét tartván kezébe:) az ellébbeniek.*

PAMINA *(:Az Spádéhoz:)* Hát te vagy az én völegényem?
Te általad végezem én az én haragomat.
A 3 GYERMEKEK Oh mely borzaszto szokat szollott
Szegény közel van a fél eszüséghez
PAMINA Várakozás, én hitvesem én tied vagyok
Rövid idön öszve fogunk kelni
3 GYERMEKEK *(:félre:)* Fél eszüség dühösködik az agyvelejébe
Maga gyilkossága ül az homlokán
(Paminahoz) Jo leány tekints reánk.
PAMINA Halni akarok mert a férfi
A kit soha nem gyülölhetek
Az ő hitvesét el tudja hagyni *(:a Spadera mutat:)*
Ez[t] adta nékem az én anyám
3 GYERMEKEK Az Isten te rajtad fogja a magagyilkosságot te rajtad meg büntetni.
PAMINA Inkább ez által a vas által meg halni,
Mint az Szeretet mérge altal el romlani.
Anyám te általad szenvedek
És a te átkod meg fogott engemet.
3 GYERMEKEK Leánka akarsz é mivelünk jönni
[PAMINA] Az nyomoruság mértéke [me]g telt
Hamis gyermek élly egésségbe
Lásd Pamina te általad hal meg
Ez a vas öllyön meg engemet. *(:Fel emelte a kezét:)*
A' HÁROM GYERMEKEK *(tartyák neki a' karjokat, v*[agy] *őleket)*
Óh szerentsétlen! megálly,
Ha ezt a' te Ifjad (Szeretőd) látná,
Bosszuságábann szomorusagáb[a] elveszne. —
Mert ő egyedűl tsak téged szeret.
PAMINA *(meg kőnnyebbedik)* Mitsoda? Érzette ő a' mi egymás eránt való szeretetünket,
Még is el rejtette tőlem hajlandóságit;
Elforditotta tőlem ábrázattyát.
Miért nem beszélt ő én vélem?
A' HÁROM GYERMEKEK. Ezt el kell minékűnk halgatnunk!
De még is meg mutattyuk őtet néked
És te álmélkodással fogod szemlélni
Hogy ő a' szivét neked szentelte.
És hogy érted a' halálra is kész menni.

PAMINA ÉS A HÁROM GYERMEKEK Vezessetek el engem' szeretném őtet látni.

Jöszte, mennyűnk el hozzá.

MIND A NÉGYENN Az ollyan két sziveket a' mellyek szeretettel égnek
Egy emberi tsábitás sem szakaszthattya el egy mástól.
Hijáb[a] való itt az Ellenségek[ne]k is munkájok.
Az Istenek magok is oltalmazzák ezeket.

HUSZONNYOLTZADIK JELENÉS

A' játéknéző hely, két nagy hegyekké válik; az edjikben van egy viznek magosról v[aló] *lerohanása (cataracta) a' mellyb*[en] *nagy zugás és zuhogás hallatik; a' másik hely tűzet okád; mindenik hegyenn van edj rostéjozat, a' mellyenn mind a' tűzet, mind a' vizet meg lehet látni; ott a' hol a' tűz ég, a' Horizonnak világos veresnek kell lenni, a' hol pedig a' viz van, fekszik edj fekete kőd. A leveles szinek kősziklákból vagynak, mindenik leveles szin vas ajtóval van el zárva. Tamino kőnnyü öltőzetben van paputs nélkűl. Két harisnyás emberek bé vezetik Taminót. Az ő sisakjokonn lángolt a tűz; elolvassák előtte az általláttzó Irást, a' melly edj Pyramisra volt irva. Ez a' Pyramis áll középenn éppen a' tetőnn a' Rostéjozatnál.*

KÉT FÉRJFIAK A' ki ezen a' sok nyomorusággal tellyes uton által megy.
A' megtisztitódik a' tűz, víz, levegőég és főld által;
Ha ő a' halál' félelmeit meg győzheti,
Magát a' főldről az égig emeli
Meg világosodván majd szentelheti
magát az Isis titkaira egésszen.

TAMINO Én egy haláltól nem félek, a' ki vagyok olly bátor fi, hogy mindent [me]g merek tsinálni, —
Hogy a' Virtus' uttyát meg járhassam.
Nyissátok meg nékem a' Rettegés kapuit!

PAMINA *(belőlről)* Meg álly tsak, Táminó, meg kell nekem téged látnom.

TÁMINÓ ÉS A' HARISNYÁSOK Mit hallok én, a' Pamina' szavát?
Igen, igen az a' Pamina' szava!

Jól van é {nekem / néked} most el mehet

ő {velem / véled.}

Most már semmi fatum nem szakaszthat

el {bennűnket / titeket}

Ha mindjárt a' halál el végeztetett is.

TAMINO Szabad é nékem véle beszéllenem?

A' HARISNYÁSOK Tenéked meg engedődik hogy szólhass véle.

Melly nagy szerentse! ha mi {egymást / titeket} ismét látunk.

Örömmel kézen fogva a' Templomba mégyünk.

Eggy ollyan Asszony, a' ki sem a' setétségtől,
sem a' haláltól nem fél, (irtózik)
Méltó hogy fel szenteltessen.

Az ajtó kinyittatik; Taminó és Pamina meg ölelik egymást.

PAMINA Tamino enyim oh! ugyan mitsoda [na]gy szerentse ez!

TAMINO Pamina enyim oh! ugyan mitsoda [na]gy szerentse ez!

TAMINO Itt vagynak a' Félelem' Kapui
A' Szükség, és a' Halál fenyegetnek engem.

PAMINA Én minden helyen
Melletted fogok lenni
Én magam vezetlek téged.
A' szeretet kövessen engem.
(meg fogja őtet kezénél fogva)
Meg hintheti ő az utat rósákkal
Mert a' rósák mindég tővisek kőzt vagynak
Fújd meg te a' te' varázsló flótádat;
Ő oltalmazzon minket a' mi ösvényünkb[e]:
Ezt vágta ki egy varásló órában
Az én Atyám a' legmélyebb Gyökeréből
egy ezer esztendős Tserfának
Villámás és menny dőrgés, szélvész és zűrzavar kőzt.

TAMINO, PAMINA No most jer {én / és} {játszom / játsz} a' flótán

A KÉT HARISNYÁSOK Ő viszen {minket / titeket} a' darabos uton.

{Általmégyünk / Általmentek} a' halál hatalmán is.
Örőmmel a' halálnak kietlen éjtzakáján.

Az ajtók bezáratnak utánnok; láttyák hogy megy Tamino, és Pamina; hallatik a' tűzropogás, és a' Szél zúgás, némelly-

kor p[edi]*g egy füstölgő Mennydörgésnek hangzattya, és a' viz' zuhógása. Tamino fujja Flótáját; a gőzös dobok accompagniroznak néha közibe. Mihelyt a tüzből ki jöttek, mindjárt meg ölelték egymást, és középen meg állottak.*

PAMINA Által mentünk a' tüzes szénen.
Bátran meg vívtunk a' veszedelemmel
(Taminohoz) A' te hangod (v.[agy] nótád) legyen oltalmunk
a' viz sebess folyásában is
A' mint a' tűz kőzt is vólt.

Tamino flótáz; láttatnak le menni, és egy kevés idő mulva ismét fel jönni; ekkor mindjárt meg nyilik edj ajtó és láttzik egy megvilágositattott Templomba való út. Egy nagy innepi tsendesség. Ez a' látás l[eg] *szebb lesz. A' mikor osztán a' szin Trombitálások és Dobolások közt öszve omol. De elébb*

TAMINO, PAMINA Óh Istenek minő Szempillantás!
Meg tartatott nékünk az Isis szerentséje!
CHORUS Vivat! Vivat! óh te Nemes pár
Meg győzted te a' Veszedelmet!
Tied most az Isis szentsége
Jősztetek, mennyetek bé a' Templomb[a]. *(mind el mennek)*

HUSZONKILENTZEDIK JELENÉS

A játéknéző hely ismét az elébbeni Kertre változik.

PAPAGENO *(sipol a sipjával)*
Papagena! Papagena! — !
Asszonykám! Galambotskám! Én Szépem!
Hijjáb[a]! ah Elveszett ő!
Én már a' szerentsétlenségre születtem.
Fetsegék én—és a' vólt rossz.
Azért már most méltán történik e' rajtam.
Miólta azt a' bort meg kóstoltam —
Miólta azt a' szép Asszonykát megláttam —
Azólta mindég lángol az szivemnek rejteke
Azólta majd itt majd amott
Papagena! Kedves galambotskám!
Papagena! Kedves asszonyotskám!
Hijába! haszontalan!
Már meg untam életemet!
A' halál véget vét a' szeretetnek

Ha az mégis a' szivemb[e] olly igen ég.
(vészen egy kötelet az ő kőzepéről)
Azt a' fát a'mott majd fel ékesitem
Nyakamat majd hozzá sinorozom
Mert az élet elöttem unalmas.
Jó éjtzakát, te fekete rút Világ!
Minthogy olly rosszul bánsz vélem
Hogy számomra edj szép személyt nem kőtelezel le
(:nem kötsz hozzám:)
Azért már vége mindennek, már meg halok:
Szép Leányok! emlékezzetek rólam.
Ha még engem eggy közületek meg ölelne
Minekelőtte fel akasztanám magam [me]gkönyörülne,
Jó volna az addig, most egyszer azt elhagynám
Kiáltsatok már no! igen v.[agy] nem?
Egy sem hallya az én szomat, mindenütt tsendesség van.
(kőrűl nézi magát)
Hát tsak ugyan ez a' ti akaratotok? (:hogy fel-
akasszam magam':)
No tsak rajta, frissen hajde fel Papagenó!
Végezd a' te Pályafutásod[at]. *(:kőrűl nézi magát:)*
No tsak még is várakozom még, maradjon még
Mig háromig számlálok *(:sípol:)*
Edj! *(kőrűlnézi magát) (sípol)*
Kettő *(körűlnézi magát)*
Már kettő meg van! *(sípol)*
Három! *(kőrűlnézi magát)*
No tsak rajta, erre megy ki a' dolog.
Minthogy semmi sem tartóztat meg!
Jó éjtzakát te tsalárd világ! *(fel akarja magát akasztani)*

HÁROM GYERMEKEK *(le mennek)* Megálly oh Papagéno! legyen eszed
Tsak edjszer él az ember, ez elég legyen most néked.

PAPAGENO Jók vagytok ti beszéllni, jók tréfálni is;
De égne tsak a' ti szivetek is, ugy mint enyím
Majd ti is a' leányok után mennétek.

A HÁROM GYERMEKEK Tsengesd tsak a' te tsengödet;
Majd ez a' te Asszonykádat hozzád viszi.

PAPAGENO Oh én bolond el is felejtkeztem a' bűjös bájos dolgokról
Tsendűlly meg tsengöm, tsendűlly meg!
Meg kell nékem látnom az én kedves leánykámat.
Tsengjél tsengőm tsengjél,

Teremtsd ide nékem az én leánykámat
Tsengjél tsengőm, tsengjél —
Hozd elő ide nekem az én leánykámat.
(Mig ő itt tsengetett, addig a' 3 gyermekek a' magok Megyéjekhez szaladnak, és ki hozzák az Asszonyt onnan.)
A' HÁROM GYERMEKEK Jószte te kellemetes, szerelmes Asszonyka!
Ennek a' Férfinak szenteld szivetskédet!
Szeretni fog a' téged édes Asszonykám!
És a' te Atyád, barátod és Atyádfia fog lenni.
Légy ennek a' Férjfinak tulajdona. (*a' fel menetelben*)
Papageno most nézd magad körűl!
(Papageno körűlnézi magát; mindeniknél van az Ritornell alatt comediai jádzószerszáma)
Duetto.
PAPAGENO Pa, — pa, — pa, — pa, — pa, — pa — Papagena!
AZ ASSZONY Pa — — — — — — — — — — — Papageno!
MINDAKETTEN Pa— — — — — — — — — — — — Papagena! / Papageno!
PAPAGENO Egészen nékem hodoltál!
Szeretsz é engem egésszen v.[agy] tökélletesen?
AZ ASSZONY Tökélletesen szeretlek téged.
PAPAGENO Ugy most Légy az én kedves Asszonykám!
AZ ASSZONY Légy az én kedves Galambotskám!
MIND A' KETTEN Melly nagy öröm lessz az
Ha az Istenek gondot viselné[ne]k' reánk
A' mi szerelmünket magzatokkal ajándékozzák meg
Ollyan kis kedves gyermekekkel.
PAPAGENO Először edj kis Papagenót (adnak az Istenek)
AZ ASSZONY Azután egy kis Papagénát
PAPAGÉNÓ Majd ismét edj Papagénót.
AZ ASSZONY Majd ismét edj Papagénát.
MIND A KETTEN Az a l.[eg] felségesebb grádus az érzékenységbe — —!
Midőn sok — — — — — — sok
Pa — — — — — — — — génók
Pa — — — — — — — — genák
Az őrvendező Szülék[ne]k áldásúl adatnak
Midőn osztán ezek a Kitsinyek körültök jádzanak
A' Szülék hasonló örömet éreznek
Az ő Képek másainak örűlnek.
Óh mitsoda szerentse lehet ennél nagyobb?
(mind ketten el mennek)

A' Szeretsen, a' Királyné minden Dámáival eggyütt jönnek mind a' két elsüllyedésből, fekete fákjákat visznek kezekb[en].

A' SZERETSEN No tsak lassan lassan — — —
Majd bé rontsúnk a' Templomb[a].
MIND AZ ASSZONYOK No tsak tsendesen tsendesen — —
Majd bé rontsunk a Templomb[a]
A' SZERETSEN De tsak ugyan Fejedelem Asszony, tartsd meg a' szavadat! — tellyesitsd! —
A' te leányodnak az én Feleségem[ne]k kell lenni.
A KIRÁLYNÉ Meg állok szavamnak; az az én akaratom.
MIND AZ ASSZONYOK {Az én / Az ő} {leányom / leánya} lessz a' te Feleséged.
(Hallatik a' menydőrgés és a' vízzuhogás.)
A' SZERETSEN Tsak lassan, én rettenetes zőrgést hallok,
Mint a Menydőrges és a' Viz rohanása.
A' KIRÁLYNÉ ÉS A DÁMÁK Igen is, félelmes zörgés ez,
Mint a távollévő Menydörgés' Echója.
A' SZERETSEN Most vagynak már a' Templom 'Echójánál (v.[agy] ott, a' honnan a' Templom Echózik.)
MINDNYÁJJAN Ott akarjuk mi őket megtámadni,
A Kegyeskedőket (Papokat) e' földről el törleni.
Tüzes szénnel és hatalmas fegyverrel (tűzzel vassal)
Tenéked nagy Királyné ez éjtzaka
A' mi bosszuállásunk[na]k áldozattyát viszűnk elődbe.
Hallatik az erős alkuvás, mennydörgés, Villámás, Szélvész. Akkor mindjárt el változik a' Theátrum egy Sátorrá. Sarastro egyenesen áll (vagy kevélyen áll) Tamino, Pamina, mindenik papi ruhába. Ő mellettek az Egyiptomi papok mind a' két felől. A' három gyermekek virágokat tartanak.
A' SZERETSEN, A KIRÁLYNÉ. Őszve rontatott, semmivé tétetett a' mi hatalmunk. Mi mindnyájjan az örökké való setét éjtzakába vettettünk.
(Ők el süllyednek.)
SARASTRO A' nap' sugárai elűzik az éjtzakát
Semmivé tészik a' Hizelkedők alattomban nyert hatalmakat
A' PAPOK' CHORUSA Áldás tinéktek felszenteltettek[ne]k; ti. által űtöttetek az éjtzakán.

Köszönet légyen néked Osiris és Isis!
Az Erő győzedelmeskedett, és jutalmul
A' szépséget és böltsességet örökké valo
koronával koronázza.

Vége a' második és utolsó Felvonásnak.

A' VARÁZSSÍP

ÉNEKES J[ÁTÉK] II FELVONÁSBANN
SIKANÉDERTŐL

[1793 UTÁN]

ELSŐ FEL-VONÁS.

ELSŐ JELENÉS

(A Theatrum egy kősziklás térség, imitt-amott élő fákkal bé-nőve, mindenik részről járhato halmok, egy kerek Templommal ott.) Tamino jőn egy tzifra Japponiai vadász ruhába egyenesen egy kősziklárol le, egy kézivvel, de nyil veszsző nélkűl, egy Kigyó kergeti.

Bévezetés.

TAMINO. Segittségre! Segittségre! mert különben el veszek
Ennek a' ravasz kigyónak [me]g áldozásába.
Kőnyőrűlő Istenek' már közelget.
Ah! Szabaditsatok meg! Ah oltalmazzatok engem!
(el ájul és azonnal ki nyilik a' Templom ajto három béfátyolozott képü Dámák jőnek ki mindenik ezüst Lántsával:)
A' 3. DÁMÁK. Győzedelem! Győzedelem! véghez ment
A' ditső tselekedet. Ő meg szabadittatott
A' mi karjaink erőssége által.
ELSŐ DÁMA *(:ötet nézegetve:)* Egy nemes Ifju, gyenge és szép
2DIK D[ÁMA] Oly szép a millyet még én nem láttam.
3DIK D[ÁMA] Igen igen! a' festésig szép.
MIND A HÁRMAN Ha Én az én szivemet a' 'Szerelemnek fel fogom szentelni
Ez ifjuénak kell annak lenni.
Siessünk a' mi Fejedelmünknéhez,
Ennek a' hirnek véle valo közlésére
Talám ez a' Szép ember
Az ő elöbbeni nyugalmát vissza adhatya.
1Ó DÁMA Mennyetek hát, és mondjátok meg néki!
Én addig itt maradok.
2DIK D[ÁMA] Nem, nem! tsak menyenek magok el,
Én itt fogom ötet örzeni.

3DIK D[ÁMA] Nem! nem! az nem lehett meg
Én egyedűl óltalmazni fogom őtet.
MIND A' 3AN *(:ki ki magának:)* Én mennyek el? éj éj! be derék
az. Őrőmest szeretnének magok mellette
lenni
Nem nem! az meg nem lehet.
(:Egyik a' másik után, azután m[in]*d a 3. egyszérre:)*
Mit nem adnék én azért!
Hogy ezzel az Ifjúval élhetnék!
Ha tsak ő egészen a' magamé lehetne!
Még is egy se megy? az meg nem lehet.
Leg jobb lesz most ez, én el megyek.
Te Ifju Szép és szeretetre méltó!
Te kedves Ifju ély szerentséssen
Mig ismét meg láthatlak.
(:M[in]*d a 3an el mennek, a' Templom ajtajához a' mely maga meg nyilik és bé tevődik.)*
TAMINO *(:fel eszmél, félelmessen széllyel néz:)* Hol vagyok én? tsak képzelődés é hogy én még élek? a vagy eggy felségesebb hatalom szabaditott meg engem? *(:fel ál, Szélyel néz:)* hogy hogy? — Az átkozott kigyó dőgőlve fekszik az én lábaimnál? *(:hallatik meszszirőll egy erdei síp szava, azomba az orchestra pianon accompagniroz. Taminó szóll a' Ritornell közbe.)* Mit hallok? Hol vagyok én? Mitsoda esmeretlen környék! — Ha! egy férfi ábrázat közelit a vőlgy felől *(:egy fa mellé huzza magát:)*

MÁSODIK JELENÉS

Papagéno jön egy ösvényen le, van a' hátán egy nagy kalitka, a mely még a' fejénél is felyebb ér, a' melyb[en] *különb féle madarak vagynak, mindenik kezéb*[en] *tart egy Faunusi sipotskát, sipol és énekel:)* —

Aria

Én A' madarász vagyok,
Mindig vig vagyok, hejsza, hopszasza!
Esmeretes a' madarász
[A Vén] és Ifju előtt az egész országba
Tud a madártsalókkal bánni.

És engemet meg esmérnek sipolásomról.
Azért lehetek én vig és vidám
Mert minden madár az enyim *(:sipol:)*

* * *

Én madarász vagyok
Vig vagyok hejsza! hopszasza!
Esmeretes a' Madarász a'
Vének és Ifjak előtt az egész országba.
Szeretnék a Leányok[na]k hálót tsinálni.
Fognék tutzetenként magam[na]k.
Akkor bé rekeszteném magamnál őket
És minden Leányok enyimek lennének

(:Sipol, az Aria után akar az ajtó felé menni:)

TAM[INO] *(:Meg fogja a' kezét:)* hé gyere tsak.

PAP[AGENO] Mi az?

TAM[INO] Mond meg te vidám barátom ki vagy te?

PAP[AGENO] Ki vagyok én? *(:magáb*[a]*:)* ostoba kérdés! *(:fel szóval:)* Ember mint te — hát ha én azt kérdem most ki vagy te? —

TAM[INO] Azt felelném hogy egy Fejedelmi vérböl Származott vagyok.

PAP[AGENO] A' nekem fellengős — világossabban magyarázd ki magad h[ogy] megérthesselek!

TAM[INO] Az én atyám Fejedelem, a' ki sok Országokon és embereken uralkodik, azért engem Printznek neveznek.

PAP[AGENO] Országokon? — Embereken? — Printz? —

TAM[INO] Azért kérdém te tőlled!

PAP[AGENO] Lassan! had én kérdjelek! — mond meg nekem elöre, vannak-é még ezeken a' hegyeken tul országok és e[mbe]rek.

TAM[INO] Sok ezerek!

PAP[AGENO] Meg engednék é ha madaraimmal ott producálnék?

TAM[INO] Mond meg tsak ugyan mitsoda hellyen vagyunk mi.

PAP[AGENO] Mitsoda hellyen? *(:körül nézi magát:)* Hegyek és Völgyek közt.

TAM[INO] No az igaz. De név szerént hogy hijják ezt a' hellyet, — ki birja. —

PAP[AGENO] Azt tsak ugy tudom néked meg mondani mint azt hogy, hogy jöttem e' világra.

TAM[INO] (*nevet*) Hogy? hát nem tudod hogy hol születtél, vagy kik voltak a' te szüleid?

PAP[AGENO] Egy szót sem! — Én se többet se kevesebbet nem tudok, hanem tsak hogy engem egy öreg, de igen vidám ember nevelt és tartott fel.

TAM[INO] Az', úgy gondolom a' volt talám az Atyád.

PAP[AGENO] Azt nem tudom.

TAM[INO] Az anyádat sem esmerted?

PAP[AGENO] Én ötet nem esmertem; egyszer el beszéltettem hogy az én anyám hajdan ama záros épűletbe az éjjeli Tsillag tűzi Királynénál szolgált volna. — Él é még vagy hogy mi lett bellőlle nem tudom. — Én Tsak anyit tudok, hogy nem meszsze van töllem az én Szalma kunyhóm, a' mely engem az esső és meleg ellen oltalmaz.

TAM[INO] Hát hogy élsz te?

PAP[AGENO] Evésből és ivásból mint más e[mbe]rek.

TAM[INO] Mi által keresed azt?

PAP[AGENO] Tsere által — Én a tűz tsillagi Királynénak, és az ő Kis Asszonyinak külömbféle madarakat fogok; azért kapok én ő tőlők minden nap ételt és italt.

TAM[INO] *(magáb*[an]*:)* Tüz tsillagi Királyné! — hej ha az az éjjelnek hatalmas Uralkodónéja vólna! — mond meg kedves barátom! voltál é már te oly szerentsés, hogy ezt az éjjelnek I[ste]n asszonyát láthattad?

PAP[AGENO] *(:a'ki ecdig gyakran fujta sípját:)* a' te utolsó ostoba kérdésedből bizonyos vagyok a' felől, hogy te egy idegen országba születtél —

TAM[INO] Azért ne haragudj, édes Barátom! én tsak gondolom —

PAP[AGENO] Látni? — a' Tsillag tüzi Királynét látni? — Ha te még egyszer olyan bolondos kérdést teszel elömbe, majd ugy be zárlak, oly igazán hinak engem Papagenonak (: vagy ugy nézz a' szemembe:) mint egy veresbegyet az én Kalitzkámba, el adlak osztán teged az én több madaraimmal, az éjjeli Királynenak, és az ő Kis Aszszonyinak, akkor osztán n[em] gondolok vele akár meg sűtnek, akár meg főznek.

TAM[INO] *(magáb*[an]*)* tsudállatos E[mbe]r!

PAP[AGENO] Látni? — a' tsillag tüzi Királynét látni? — Mellyik halandó ditsekedhetik azzal hogy őtet látta? — Mitsoda Emberi szem pillanthatya meg őtet az ő fekete fátyolán keresztűl.

TAM[INO] *(:magáb*[an]*:)* most igaz az; éppen az az éjjeli Királyné az, a' kiről oly sokszor beszélgetett az Atyám — De azt felvenni, hogy mint tévedhettem én ide, az az én tehettségemen kivűl van — Bizonyossan ez az E[mbe]r

sem ordinarius solitus e[mbe]r — talán egy az ő neki szolgáló Lelkek kőzzül.

PAP[AGENO] *(:magáb*[an]*:)* mitsoda kemény szemeket hány rám! majd fogok is én tőlle félni, — miért nézel oly gyanakodva, és olly ebatta módonn reám?

TAM[INO] Mert, — mert kételkedem felölle valyon ember vagy é te —

PAP[AGENO] Hógy volt az?

TAM[INO] A tolladból, a' melyek téged fedeznek, tartlak téged — *(:megy felé:)*

PAP[AGENO] De talám nem madárnak? — Ott maradj azt mondom, és ne hidjél nékem, mert van nekem óriasi erőm ha én valakit meg fogok — ha látom, h[ogy] ő meg nem ijed tőlem, hát el szaladok tőlle.

TAM[INO] Óriási erőd? *(:rá néz a' Kigyóra:)* tehát bizonyossan te voltál az én meg szabaditóm a' ki ezt a mérges Kigyót meg győzted?

PAP[AGENO] Kigyót? *(:körül nézi magát, reszketve egyel hátra lép:)* Mi az! meg dőglőtt-é vagy pedig eleven?

TAM[INO] Te a te modestus kérdéseiddel el akarod forditni az én köszönetemet. — De meg kell neked vallanom, hogy én te erántad oly erős tselekedetedért örökké háládatos lészek.

PAP[AGENO] Halgassunk arrol — örűljünk azon, hogy ö szerentséssen meg győzettetett.

TAM[INO] De, e világon mindenekre kérlek barátom, hogy győzted te meg ezt a tsudát? — Fegyver nélkül valo vagy te.

PAP[AGENO] Nints rá szükségem! — én nálam sokkal többet tesz egy kéznek nyomása, mint a' fegyver.

TAM[INO] Megfojtodad hát?

PAP[AGENO] Meg fojtottam? *(:magáb*[an]*:)* egész életembe nem voltam oly erös mint ma.

HARMADIK JELENÉS

A' 3 Dámák

A' 3 D[ÁMÁK] *(:fenyegetik és kiáltyák egyszersmind:)* Papageno!

PAP[AGENO] Aha! az én reám tartozik — nézd körül magad Barátom.

TAM[INO] Kik azok a' Dámák?

PAP[AGENO] Igazán kik legyenek magam sem tudom — tsak azt tudom h[ogy] ők minden nap az én madaraimat el veszik és nékem azokért bort, mézes kalátsot és édes fügéket hoznak.

TAM[INO] Gondolom ők igen szépek?

PAP[AGENO] Nem gondolnám — mert ha szépek volnának nem fedeznék be ortzájokat.

A 3 D[ÁMÁK] *(:fenyegetőzve:)* Papagenó!

PAP[AGENO] Hallgass! már fenyegetnek — Te azt kérded ha valyon szépek é ők, és én néked egyebet nem felelhetek arra, ha nemhogy én életemb[e] hódítóbbakat nem láttam — most ismét jók fognak lenni — —

A' 3 D[ÁMÁK] *(:fenyegetőzve:)* Papagenó! —

PAP[AGENO] Ugyan mi tsint tettem én ma, hogy ők ugy ki keltek én ellenem? Ide én Szépeim én által adom madaraimat.

1Ő D[ÁMA] *(:Nyujt néki egy szép Butellia vizet:)* Ezzel küld néked a Fejedelemné ma először bor helyt tiszta vizet.

2DIK D[ÁMA] Nekem meg azt parantsolta, h[ogy] mézes kaláts helyt ezt a' követ adjam néked — kivánom hogy neked használjon, prosit.

PAP[AGENO] Mitsoda? hát követ egyem én?

3DIK D[ÁMA] És az édes füge helyt van szerentsém ezt az arany lakatot a' Szádra vetni. *(:fel veti szájára a' Lakatot:)*

A' VARÁZSSÍP ZENESZÁMAI

[SCHIKANEDER, EMANUEL]

[1793 UTÁN]

NRO 2.

A' madarász vagyok én la
Vígadok hajsza hopszasza
A' madarászt minden határ
S fia Apja esméri már.
Tudok a' madár tsaláshoz
Jol értek a' Sipoláshoz
Azért lehetek illy vídám
Mert minden madár enyim ám. —
Héj eggy Lyányhálot fonhatnék;
Majd tutzettelis foghatnék,
Akkor őket mind be zárnám
'S minden Lyány enyim lenne ám.

NRO 3.

Ez a' kép oly bájóló Szépség
Millyent eggy szem se látott még.
Érzem tőled, mennyei Kép
Szívem ujult mozgásba lép.
Mi ez meg n[em] mondhatom épenn
De érzem hogy éget Tűzképenn.
Ez az érzés Szerelem tám?
Az, az, Szerelem, a' biz' ám.
Oh ha őtet megtalálhatnám!
Oh ha már előttem láthatnám!
Én mindjárt — mindjárt — hevűlő
De mit mindjárt? — hév örömembe
Szorítnám forro Kebelembe,
'S örökre enyim lenne ő.

NRO 4.

Oh ne reszkess, kedves fiam!
Bőlts vagy te jámbór 's ártatlan;
Illy ifjú legjobban vídíthatná meg
Eggy Anya Szívét melly gyászba kesereg.
Ah Sírva kell élnem Világom;
Mert Leányom nem lelem fel,
Elveszett véle boldogságom —
Eggy átkozott ragadta el.
Móst is látom mint fél,
Millyen kínok köztt él,
Látom reszketésit,
Kínos küszködésit.
Látnom kellett mint ragadtatott,
Ne hagyj! mind e'vólt a' mit szólt
Hijjába könyörgött 's jajgatott
Mert Az én erőm gyenge vólt.
Te érette ki fogsz kelni,
Te léssz az ő Megmentője
'S Triumfba foglak szemlélni
Te bírod úgy, örökre, te.

NRO 6.

Jövel be tsak te szép Tubú.
Óh mely nagy Kín, melly gyötrő bú!
Éltednek véget vetek,
Haláltól nem reszketek,
Tsak az anyámat szánom én
Jaj búvába meghal szegén.
Rabok! lábánn legyenn bilints
Mérgem semmivé tészen.
Oh őlj meg bár egészenn,
Ha már, Barbar! érzésed nints.
Most furt! magam lészek itt már.
Hol vagyok én? Lábam hol jár?
Aha! azok emberek;
Bátrann! bé megyek bár.
Szép Lyányka, ez ám már
Hoszínű, 's még tsak gyerek.
Hu! ez a' Kan Ördög valóba!

Engedj meg, ne vigy pokolba!
Hu, hu! hu!

NRO 7.

A' férjfiaknak, kik szerelmet
Éreznek, jó a' Szívekis
Érezni édes gerjedelmet
Kell néh'az Asszonyoknakis.
Szívünk kedvet Ámorba lél,
Nemünk tsak Ámor által él.
Ámor édesiti terhűnket.
Néki áldoz minden élő.
Ő balzsamozza éltűnket
A természet rugója ő
Felséges tzélja jelenti
Hogy nints ollyan nemes semmi
Mint az Asszony és a' Férjfi
Az Asszony és a' férjfi
Eggyütt a' Főld Isteni.

NRO 8.

Ez út visz el Tzélod felé,
Tsak emberűl kell triumfálni.
Vedd hát Intésünket vedd bé:
Tudj hallgatni tűrni, 's megállni.
Ifjak mondjátok meg hát
Meg menthetem é Paminát?
Ezt meg nem jelenthetjük mi —
Tudj hallgatni tűrni 's megállni —
Tsak ezt Gondold meg: légy férjfi,
Úgy emberűl fogsz triumfálni.

NRO 10.

Varás Hangod melly erős lám,
Lám, kellemes Síp, te általad
Hozzám minden Vad vígann szalad.
Ah Tsak Pamina nem jön ám.

Pamina, halld tsak, halld tsak meg!
Mit ér! Hol? ah! hol léllek meg?
Haa ott Pagenot hallám!
Már ő Paminát látta tám,
Tám már ő véle hozzám jő,
S e' hang vezet hogy hol van ő.

NRO 11.

Melly ditső hangzás ez, melly szép hangzás ez!
Soha sem hallottam hasonlót még ehez!

NRO*

E' tsengetyűnek párját
Ha minden lelhetné
Ellensége táborát
Könnyen szélt vehetné.
És Életében vidítná a'
Leg kedvesbb Hármónia
A' szíves Hármónia
Űzi az Aggságot.
Köztünk Szimpátia
Terjeszt boldogságot

NRO 15.

Oh Izis és Ozíris végtére
Nyerjen Bőlts Lelket ez új Pár,
Erősitsd bujdosók Vezére
Hogy meg ne rontsa semmi kár —
Hadd lássa hasznát Probájának.
'S ha végénn mérész Pályájának
Meghal, Virtusa Bérébe
Ditső lakhelyedbe vidd be.

NRO 16.

Az Asszonyfortélyt kerűljétek:
E' törvény a frígybe első!

Sok bölts embert megtsalt e' vétek,
Hibázott 's ált nem látta ő.
Elhagyatott végre a' kába,
Hüvségiért sok bosszút nyelt!
Kezét törte de mind hijába,
Bérűl Halált 's kétséget lelt.

NRO 18.

Minden vígad Szerelembe
Játzik tsókol, Kintsével;
Én kerűljem ezt Szívembe,
Hogy a' fekete n[em] kell.
Eggynek Szívét reménylhetem,
Kedvelhet engem eggy Szűz,
Ah Lyányka nélkűl életem
Vólna Pokolbéli tűz.
Azért Szívem, mig tsak élek,
Tsók és Szerelem köztt vér! —
Kedves Hold, megbotsáss kérlek,
Engem szeret eggy fejér! —
Szép ő! megfogom tsókolni
Hold! vond magad fél felé.
'S ha restelled ezt szemlélni
Oh ugy a' szemed hunyd bé.

NRO [1]9.

Szivembe Pokol dühe forr lángokkal
Halál 's Kétség tűzel körűlöttem!
Tsak meg ne öld Szarasztrót száz Kínokkal,
Nem léssz az én Lyányom nem soha sem.
Elhagyom örökre Lelked 's megvetem
Szélttöröm Természet' minden Lántzát,
Ha Szarasztrót véled meg nem öletem!
Hallj bosszút, — Ég föld! — hallj Anya Átkát.

NRO 20.

Bosszullás nem jöhetett,
E' szent Helyekbe bé. —
'S ha ki vét; a' Szeretet

Téríti jobb felé.
És a' boldog Hazába már
Baráti köztt vígadva jár
Árúló fortélyjait
Itt egy ember nem lát
Mert szereti társait
Minden[ne]k megbotsát
Ki eggy illy Tudományt megvét
Nem érdemel Ember Nevét.

GALATÉA

[METASTASIO, PIETRO]

[1795 ELŐTT]

KÖZBESZÓLÓK

GALATÉA. ÁTZIS. POLIFÉM. GLAUTZE. TÉTIS.

A' Játékhely van Szitzíliába, közel a Tengerhez, az Etna' Hegye' aljánál.

I. SZAKASZ

Galatéa, Átzis, és azutánn Polifém.

Ah hallgass, szeretett Átzisom, hallgass, hogy meg ne hallja Polifém ama' Kőről, a' melly mellett lappang. Ha ezen Partok megett bátorságosabb menedéket kivánsz adni félelmes Indúlatodnak, jer oda én velem, ahol az az odvas Kőszikla a' tsendes Tenger felibe görbíti f[el] homlokát és a' tsillapúlt Otzeán tűkört tsinál a' Hegynek.

ÁTZIS Gyönyörű Galatéa, nékem édes Kínom, te tudod menynyire imádlak tégedet, te tudod vallyon tőled távol létembenn élek é én, vagy halok; 's te az én karjaim közé olly sokára térsz vissza, 's azt kívánod, hogy én hallgassak?

GAL[ATÉA] Ha a' nagy Kívánságnak hiszek, mindég sokára térek vissza hozzád, Bálványom: ha a' te Veszedelmedet gondolom meg, nagyonn is gyakrann szerelmeskedem szép Szemeiddel. *NB. Ének 1.*

ÁTZIS Ne, ah ne félj, Életem. Ámor megtanít engemet, hogy mesterséggel süssem fel a' Tziklopsnak bosszúját és Haragját. Te azomba, óh kedvesem, gondold meg, hogy gyűlölésedenn kivűl minden Kínjainál Szívemnek legnagyobb az, ha te tőled távol vagyok.

GAL[ATÉA] Ah, ha ugy láttad vólna mint én látam, az én Anyámnak Habjai közűl, mitsoda dögleletes étkekkel hízlalja hasát az az útálatos Monstrum, sokkal vígyázobb lenne ifjúi Elméd.

ÁTZIS. Hát mit láttál?

GAL[ATÉA] Láttam, hogy a' Kőhöz zúzott kegyetlenűl eggy szegény Pásztort, a' kit az általútonn elfogott. Láttam hogy tépte és szaggatta széllyel őtet, hogy iszonyú eledelévé tégye az ő Éhségének, és hogy annak öszvetépett tagjai még melegenn és félelevenenn reszkettek fogai gyilkos mardosási között. 'S azonba a' fekete vér, melly kivitsorított fogai körül tajtékzott, (óh irtóztató látomás!) a' két szája

végénn kibudgyanvánn, a' mellyénn tsorgott végig. Sírtám é én illy iszonyúságra, beszéld el azt helyettem Ámor: mert tsak te tudod, Ámor, miért sírtam én akkor, 's ki forgott eszembe.

ÁTZIS Énis síratom nyomorúlt fejének kegyetlen esetét: de semmit sem tsinál az, a'ki minden bajjal gondol. Én rám ordítson, engem fenyegessen kedve szerént az én alkalmatlan ríválisom: de azért soha eszemet meg n[em] változtatom, nagyonn szép jutalma vagyon az én Veszedelmemnek. *NB. Ének. 2.*

GAL[ATÉA] Ah fuss, Átzis, fuss, ihol az Útálatos.

ÁTZIS Hol?

GAL[ATÉA] Amott la, nem látod őtet? Pedig mikor tsikorgó zabsipjainak durva Hangjával eggyezteti Énekét, Pelórumot és Lilibéumot siketíti ordításával.

ÁTZIS Jaj nékem, te elhagysz engemet?

GAL[ATÉA] Oh, fuss el, én Bálványom.

ÁTZIS Istenhozzád, Kintsem.

GAL[ATÉA] Életem, Istenhozzád.

POL[IFÉM] *NB. Ének. 3.* Óh, fejér Galatea, fejérebb a' Liliomnál, és pirosabb 's gyönyörűbb a' születő Hajnalnál, elevenebb a' Bársonynál: de könnyebb 's futósabb a' Szélnél. Miért, miért vetsz meg engem, és tsupánn tsak akkor jössz hozzám, 's akkor vígasztalsz engemet, mikor álomra botsátom szememet, osztánn ha az álom elhágy engemet, teis elhagysz engemet? Tudod, hogy attól fogva kezdtelek téged szeretni, a'miólta leányka korodba a'tengeri Dórissal a'te édes Anyáddal, jártál az Etna' Bértzeire Játzintokat s Violákat szedni: És énis veled jártam szíves vezetőd lévén a' követses Ösvényenn. Én felgyúladtam, és te kegyetlen énreám nemis emlékezel, nem gondolsz az én Sirásimmal, nem érzed fájdalmomat. Tudom, miért futsz tőlem eggyügyű Leányka, jól tudom: azért hogy eggyik fülemtől a' másikig terjed az én szemöldök[öm]. Azért hogy eggy ágbogos fenyőszál vezeti az én [na]gy Lépésimet, és tsak eggyetleneggy Szem szolgáltat nékem világosságot. De talám olly alávaló nem vólnék te előtted, ha vagy eggyszer nem sajnállanád az én Gondjaimmal meg tekinteni az én Ábrázatomat, vagy ha Átzist jobb[an] n[em] szeretnéd.

GLAU[TZE] Óh Egek, imhol a' Tziklops!

POL[IFÉM] Glautze, Glautze hová mégy? Hallgass meg, és, ha tudod, mutasd [me]g mellyik Partnál lappang a' te társad Galatéa?

GLAU[TZE] Énis e' fövényenn az ő nyomába mégyek, 's másutt őtet nem is tudnám keresni.

POL[IFÉM] Ki tudja hátha ő alatomba valamellyik Barlangba fekszik azzal a' bolond Suhanttzal, a'kiért engem ebrúdonn hány?

GLAU[TZE] Óh hányszor, óh hányszor mondtam én néki ezt teéretted: Balgatag, mit tsinálsz? Te megvetsz eggy Pásztort, a'kiért sok Nimfák, de mind haszontalan víselnek szívekbe szerelmes gondot: 'S te igy futsz a' te Szerentséd előtt? (Bizony bolond vagy, ha azt hiszed.)

POL[IFÉM] Szép Glautze magad látod, hogy én olly otromba és olly alávaló nem vagyok: 's mégis lám gyűlöl engemet 's tőlem iszonyodik. Ah mond meg néki legalább, ha majd eggykor beszéllni találsz véle, hogy akár millyen vagyokis, azért hogy ő engem futis van a'ki értem aggódik: Mondd meg neki, hogy minden Szitziliai Pásztornál gazdagabb vagyok én, és hogy az én Nyájamtól, ha az Akolból ki jön, az Etna fejérlik: Mondd meg néki hogy mind néki ajándékozom, tsak ne légyen hozzám kegyetlen. Hogy ő érette sóhajtanom egyedül való Gyönyörűségem, hogy Alféus van a' Szemembe, és a' Melyembe Mongibello.

GLAU[TZE] *NB. Ének. N^ro 4.*

POL[IFÉM] Én nem tudom mitsoda Gyönyörűséget találnak abba a' Nimfák, hogy a' Vizbe lakoznak. Óh Glautze menynyivel, óh mennyivel jobb volna néki én velem eggyütt a fűre leülve tőlteni a' Napokat, ott a'hol az én Barlangomonn a' Tziprusok és a'Babérok nagyítják az Árnyékot, és a' ragado borostyán az utat beteríti!

GLAU[TZE] Eztis meg fogom néki mondani.

POL[IFÉM] Osztánn ha azért vér el engem magától, hogy a' borzas Szőr tagjaimnak bundát, államnak meg nyügöt tsinálnak, mondd meg néki, hogy én nem bánom, ha elkellis mind valamennyit perzselni, és hogy még az én Szememet is tólja ki ezt az én olly kedves eggyetlen eggy Szememet; és tsakhogy ő én tőlem többé ne távozzon, tulajdon magam kívánok az ő kezébe tüzet szolgáltatni; ámbár azon bolyhok a'mellyeket ő fél és útál, magok tsinálják az én egész betsemet, szépségemet. *NB. Ének. 5.*

Ki hallott valaha, ki látott szörnyűbb Kívánságot, tsudább Szerelmet. Eggy Óriás pásztor eggy otromba, éketlen, és a'ki állására 's isszonyúvóltára nézve a' Heggyel vetélkedik, a'ki miatt üressek az Erdők a' lakosoktól és a' ki miatt e' gyalázatos fövényre eggy okos jövevény se száll ki soha: felhágy a' dagállyal, a' Haraggal: és nemes lángjába tüzel, és sóhajt.

GAL[ATÉA] Elment valahára eggyszer te tőled, Glautze, az az izgága.

GLAU[TZE] Éhj jöszte tsak óh Galatéa, jöszte tsak 's figyelmezz rá.

GAL[ATÉA] Mit akarsz?

GLAU[TZE] Részenként akarom előtted megdítsérni a' szerető Polifémnak ábrázatját. Akarom néked mondani, hogy tégedet imád, és hogy szüntelen szomorú lévén, bővenn adózik tenéked keserves sírásokkal, 's lángaló sóhajtásokkal, és hogy a te szivedet óhajtja.

GAL[ATÉA] Mind megértettem.

GLAU[TZE] 'S nem határozod magadat az ő szeretetére?

GAL[ATÉA] Meg nem tudom néked magyarázni, ha az ő Lángja é' nagyobb vagy az én Gyűlölségem.

GLAU[TZE] Óh mennyire, óh mennyire nevetek én a' ti bolondságitokonn nyomorúlt szeretők! Ti kész akarva tőltitek sohajtások és sírások között a' Napokat és Órákat.

GAL[ATÉA] Boldog vagy te, hogy n[em] esméred a' Szerelmet!

GLAU[TZE] Örülni remény nélkűl, reményleni ész okosság nélkűl, félni veszedelem nélkűl, testet adni az árnyéknak, 's hitelt nem adni a Valónak, minden szempillantásbann száz haszontalan fantazmákat ábrázolni a' gondolattal, ébrenntt álmodozni, és napjáb[an] ezerszer halni halál nélkűl, gyönyörködésnek nevezni a' Kinlódást, 's másról gondolkozni, és szűntelen lépdesni eggy félelemről másikra, eggy Kívánságról más Kívánságra, ez az a' Frenezis, a' mellyet Szerelemnek hívnak.

GAL[ATÉA] Én nem tudom meg mondani, hogy a' Szerelem öröm é vagy fájdalom: azt igenis tudom, hogy eggy hatalmas Isten, a'ki tetszése szerént forgatja az én Indulatimat, és tőle nem futhatok, a' mint én akarnám.

GLAU[TZE] *NB. Ének. No 6.*

GAL[ATÉA] Ne kevélykedj annyira a'te Szabadságoddal, nemes Nimfa: mert a' szerelem minél későbbi annál kegyetlenebb.

El jön még, el jön az a' Nap, hogy teis, mint én most, sóhajtani fogsz; és akkor meglehet azt mondod, hogy a' Szerelem ellen a' beszéd semmit sem tesz: higyj ebbe Galatéának, a'ki azt tapasztalása utánn tudja.

GLAU[TZE] Az a'ki a' füvek és a' Virágok között lappangó Kígyót [me]glátja, ugyan bolond, ha onnan a' lábát félre nem vonja.

GAL[ATÉA] Én is ugy beszélltem, mikor szabadonn és lántzok nélkűl tőltöttem a' hínáros Hajlékok között az én boldog Napjaimat. Akkor a' szokott Legelőre vezetvén néma Nyájamat, kényem szerint szedtem le ama mohos Barlangokról az ágbogas Korálokat, és az Indiai Tsigabigákból az ő fényes Leányikat; míg Glaucus, és Triton az ő szerelménn, és az én keménységemenn síránkozott: én pedig az ő sirásokonn nevettem. Most [me]gváltoztatván dolgomat, a' ki engemet kegyetlen[ne]k tapasztalt, a'ki engemet szabadnak látott, a' mint én nevettem őtet, úgy nevet ő engem.

GLAU[TZE] Lőjje Ámor tetszése szerint az ő nyilait az én Mellyembe, mert az ő nyilai tompák én rám nézve. Glautze n[em] szeret, egyedűl a Szabadságot kedvelli, a' ketsegtetést n[em] betsűlli, Ámorral n[em] gondol.

GAL[ATÉA] Óh melly könnyenn megtsalatkozik, a'ki bizakodik! *NB. Ének. 7.*

GLAU[TZE] Ah hallgass óh Galatéa, mert a' te Átzisod közelget. Én n[em] akarnám most az én versengésimmel a'ti indulatitokat [me]gzavarni, hanem jobb időre tartom az én mondásimat.

GAL[ATÉA] Mellyfelől jön ő ide?

GLAU[TZE] Nézd őtet, melly lopva érkezik feléd ama' béborult gallyak között.

GAL[ATÉA] Szép Glautze, ha engemet szeretsz, menj el, és az én Barlangombann, fogj bé a'tengeri Tsigába két Delfint, 's küldd hozzám azokat.

GLAU[TZE] Talám elakarsz a'te Kintseddel e' fövenyekről futni.

GAL[ATÉA] Én ővele eggy két Szempillantásig félelem nélkül akarnék járni.

GLAU[TZE] Légyen kedvező a' Hab, és a' szél szerentséltesse útadat.

NB. Ének. 8.

GAL[ATÉA] Óh az én Lelkemnek kellemetes Kínja, szeretett Gyötrelme most mikor a' tiszta Szellő gyengédedenn fodorítja a' Habokat, nosza fussunk el e' Partoktól. Már a' tengeri Tsiga az ő kék Lovaival készenn áll a' Partonn. Jöszte, mert így a' te Veszedelmed (corsieri) elől, az én félelmem elől elvonlak tégedet. Azok a' sós Vizek sokkal tsendesebb Szállást adnak a'mi Szerelminknek.

ÁTZIS Menjünk, a' hová néked tetszik; tsak így írígyelhetik majd az én szerentsémet a' Szellőkis, a' Habokis.

GAL[ATÉA] Oh, ha lehetne, még tsak a' Szellőket és a' Habokat sem kivánnám az én furtumaim' társainak.

ÁTZIS Adják az Egek hogy mindenha igy beszélljen a' te Ajakad.

GAL[ATÉA] Ah Kintsem, egyedűl teérted.

ÁTZIS Egyedűl te érted.

GAL[ATÉA] Élek én.

ÁTZIS Halok én.

GAL[ATÉA] Ha látni fogod, hogy első Virradáskor Napnyúgotról jön ki a' Hajnal, akkor mondd: Galatéa, n[em] vagy hív hozzám.

ÁTZIS Ha a' Télnek Borzadási köztt vírágoztatja bé' a' Hegy az ő Tetejét; akkor mondd nékem: Átzisom, nem vagy hív hozzám.

GAL[ATÉA] Mikor eltsügged az én tüzem.

ÁTZIS Mikor hívségtelen vagyok hozzád.

GAL[ATÉA] Tsillagokkal fog ékesíttetni a' Mező.

ÁTZIS Virágokkal fog ékesíttetni az Ég. *NB Ének. N° 9*

II. SZAKASZ.

Galatéa, Átzis.

ÁTZIS Imhol óh szép Istenasszonyom, minekutánna rövid ideig jártunk volna a' hívségtelen Tartományonn, ismét a' partot tapodjuk.

GAL[ATÉA] Mikor te tőled, Lelkem, távol vagyok, óh Isten, melly hosszasok rám nézve a' napok, mikor te vélem vagy, oh Isten melly rövidek az én Napjaim!

ÁTZIS Ah miért n[em] élhetek én te veled, Életem?

GAL[ATÉA] A' te veszedelmed tiltja [me]g azt tőlem, szerelmes

Átzisom. A megharagudott Tziklops nagyonn vigyáz a' te Veszedelmedre, és az én Szívem többre betsűli az ő igaz Indúlatjábann a' te Életedet, mint saját gyönyörködését.

ÁTZIS *NB. Ének. N° 10.*

Glautze, 's a' mondottak.

GLAU[TZE] Átzis, Galatéa, menj el, bujj el.

GAL[ATÉA] Miért?

ÁTZIS Ki parantsolja azt?

GLAU[TZE] Épenn most jön Polifém, én őtet láttam.

ÁTZIS Kíntsem, hová akarsz menni?

GAL[ATÉA] Fussunk vissza megint a' tengeri Tsigára.

ÁTZIS Menjünk.

GLAU[TZE] Ah ne menjetek, mert ha ott eggyütt lát benneteket, nevelkedik gyülölsége és haragja.

ÁTZIS Mit tsináljak?

GAL[ATÉA] Mit tsinálsz?

GLAU[TZE] Te ezen bokrok közzé bújjál, te meg eredj a' Habokba.

GAL[ATÉA] Ihol a' Tziklops, ah fuss, ha az életed kedves!

ÁTZIS Mindannyiszor meg ől ő engemet, valahányszor az én Szívemtől elszakaszt.

Polifém, Glautze, és Galatéa.

POL[IFÉM] *NB. Ének. 11.* Állj meg óh Galatéa, miért futsz tőlem? Nem igazságos jutalma illy nagy Kegyetlenség illy nagy Szerelem[ne]k.

GAL[ATÉA] Mondd meg nékem, ugyan mit kívánsz, hogy benned szeressen Galatéa? Eggy édomtalan mólest, eggy éktelen Tuskót? Talám azt a' te szép baromi 's vad ábrázatodat, vagy azt azt a' te tsapzott és bolyhos hajadat? Azt a' te véres Tekintetedet? Azokat a' dirib darab fogaidat, mellyek mindég új új vérontástól undokok és fertelmesek, vagy azt a' baromi Lelkedet, a'melly egyéb törvényt, egyéb kötelességet n[em] esmér, tsak az Erőszakot, és a' Kivánságot?

GLAU[TZE] Oh Isten, nagyonnis felmérgeled.

POLI[FÉM] Háládatlan Nimfa, ne vess meg engem annyira, mert néked szépnek illik lenni, és nemesnek; nékem pedig durvának; nemis olly Lélek lakik Melyemben, a'millyennek te azt ábrázolod. Ma reggel hajnal tájbann, (:hogy néked eggy kedves ajándékot adjak:) eggy termett fiatalt a' legszebbek közűl megfosztottam az ő gyümöltseitöl. Vedd el őket és lásd, hogy tutti Han torto il gambo, e lacera la veste. Lásd hogy mindenikenn közűlök rajta van a' tseppetske,

és kívűl még mostis bé vagynak hintve a' harmat Gyöngyeivel.

GAL[ATÉA] Tartsd másnak a' te ajándékidat. Rám nézve, a' ki azokkal nem gondolok, még az ajánlások, és nyájaskódásokis a' te Ajjakidonn megbántások, és gyalázatok.

POLI[FÉM] Nem ugy beszéllnél, ha Átzis vólnék.

GAL[ATÉA] Nem, nem úgy beszéllnék: minthogy az én megszerelmesedett Szívemm előtt, a' millyen gyülőltt vagy te, ő ollyan kedves.

POL[IFÉM] Bolond, annyira mered vetni fejedet? Hát olly kevéssé félsz az én Haragjaimtól? No hiszen megmutatom, h[ogy] haszontalan fogsz bánkódni vakmerő merészségeden.

GAL[ATÉA] Mit mutatsz meg?

POL[IFÉM] Mit mutatok? A' te Szerelmesednek Szívét fogaim köztt fojtom meg, és az én [me]gtsufoltatott Szerelmem, mikor talám nemis várnád, bosszut fog rajtad és azonn állani.

GLAU[TZE] Ah tettess Galatéa.

GAL[ATÉA] Istenek, mit hallok! Óh Egek, egyedűl ez a' félelem az én gyötrelmem. *NB. Ének No 12*

Polifém, és Glautze

POL[IFÉM] Lásd már Glautze, el kell é türnöm illy [na]gy tsúfságot?

GLAU[TZE] Tartsd meg hívséggel, a' bántatások közöttis a'te első Szerelmedet: győzze meg az ő keménységét a' te állhatatosságod. *NB. Ének 13*

POL[IFÉM] Glautze, nints többé ideje a' nyájasság[na]k, és indúlatok[na]k: most már megakarom annak a' háládatlannak mutatni, szerelmes vágyódásimnak közepette, hogy Polifém, mostis Polifém.

GLAU[TZE] 'S ezzel osztánn mit nyersz? Te tán azt gondolod, hogy a' haragból és a' Bosszú állásból tsirádzik a' Szerelem? A' Szerelem a' mi szívünkb[e] eggy önként való Indúlat. Sem soha az erő, vagy a' keménység meg nem határozhatja eggy Szívnek Szabadságát. Ha a' megbosszúllásra vágyakozol, Átzist majd megölöd, Galatéa sírni fog, te pedig nevetni az ő Kínjainn: 's ekkor osztánn ennyi sok bosszúságtételekkel boldogtalanná fogod őtet tenni, de nem szeretővé.

POL[IFÉM] Hát a' Steropes és Brontes' báttya a' kevély Polifémus, a'kinek haragjára gyakrann reszketnek a' Tsillagok, megzabolázván mindenkor az ő tsúffá tett Lelkének belső indúlatait, kénytelen lessz é eggy gyáva asszonynak bosszantásit (vilipesa) eltűrni, tsúfot űzéseit elszívelni?

GLAU[TZE] Hallgass, tűrd el azt, és szeress: sőt ha azt akarod, hogy Galatéa olly kegyetlen és fösvény ne légyen, igyekezz a' te Szeretőtársad[na]k kedvezni. Ha az ő indúlatinak nyílván való Ellenségének mutatod magadat, Galatéa majd fel fogja annak oltalmára Szívének minden gondolatit fegyverkeztetni és az ő felgyúladtt tüze a' fáradság által nagyobb lészen.

POL[IFÉM] Nem, nem; kövesse ezt a' mesterséget, a' ki tsak a' mesterségbenn helyhezteti az ő hatalmát. Egyéb törvényt egyéb igazságot az én erőmnél, és az én hatalmamnál n[em] kívánok. Az én szerelmes Óhajtásimat vagy meg akarom elégiteni, vagy megbosszúllani, 's nem akarok tsupánn ts[ak] sóhajtozni. *NB. Ének 14.*

Glautze, azutánn Tétis.

GLAU[TZE] Ah mert látom, hogy újra kezd a' megbántatott Óriás[na]k rettenetes Tekínteténn a' kegyetlenség szikrádzani. És te azt a' vad Lelket, óh Galatéa, tsúfolásokkal, és bosszantásokkal izgatod fel az álmából. Hah eggyűgyű, te nem tudod, hogy a' melly harag a' hív Lélekb[ől] származik, ha a' Szerelemnek magzatja, mindíg kegyetlenebb.

TÉTIS Glautze, Glautze, megállj.

GLAU[TZE] Honnan térsz, óh szép Tétis ezen partra? Mitsoda szerentsés Újság tesz téged ennyire viggá?

TÉTIS Glautze nem tudod, hogy Párténopé kebelébenn már a' Diegó és Margarita mostani szülötte az ő Anyjának Kebelébőll ki jövénn, mutatja magát a' derűlt Égnek?

GLAU[TZE] 'S ezt nevezed te, óh habok' Istenasszonya, mostann született Magzatnak? Minden Égi Jeleket által futott a' görbe abrontsonn azólta a' Nap, hogy ezt a' te Szádból hallottam.

TÉTIS Az igaz de máii naponn fakadtt eggy új tsemete az ő halhatatlan Törzsökéről, a'melly a' másikhoz díszére és szépségére nézve egyenlő.

GLAU[TZE] 'S ez igaz vólna?

TÉTIS Magam láttam, hogy a' Tsillagok közűl a' tágas kerekekenn leszállott a' Jupiter' Madara; és a' szent Tollaknak felséges árnyékánál a' Sebezius partokonn megnyugodtak az apró Istenasszonyok.

GLAU[TZE] Ah, hogy Péleus mindég úgy légyen hív tehozzád, vezess oda, óh jó Istenasszony, vezess oda engemet, ahol az ő kellemetes Szülejének kebelébenn van az a' szerentsés pár.

TÉTIS Jöszte: de hát Galatéa nélkül jönnél te én velem?
GLAU[TZE] Imhol közelget ő.
TÉTIS Hát miért tartja szemeit olly szomoruann és könyvesenn?
GLAU[TZE] Talán az ő Bálványjának veszélyét siratja.

Galatéa, 's a' mondottak.

GAL[ATÉA] Glautze, óh Istenem, ki segít meg engem?
TÉTIS Mikor víg történettel tér vissza tehozzád Tétis, te sirsz Galatéa?
GAL[ATÉA] Hijjába keres, óh szép Istenasszony békeséget az én Szívem, hijjába reményl vígasztalást.
TÉTIS De miért?
GLAU[TZE] Mi lelt?
GAL[ATÉA] Átzis meghalt.
GLAU[TZE] Ah mert megmondtam előre!
TÉTIS 'S miképenn?
GAL[ATÉA] Mikor vígann és bátorságba űlnék az én szép Tüzemmel eggy terepély Platanus bizonytalan Árnyéka alatt, nem tudom honnan és hogyan látott meg bennünket a' féltő Tziklops, és e'miatt haragra lobbant. És izmos Karjaival a'Hegynek eggy nagy részét elszakasztván, kitört eggy Kősziklát, és vakmerő jobbjával hozzánk vágta, hogy a' mi békeségünket halálossá tegye. A' levegőég elnyomattatván a' szokatlan tehertől, nyögésével megütötte füleimet. Ekkor kiáltottam, fuss innen Kintsem, mit tsinálsz? De szegény megzavarodván és n[em] vígyázván, a' kegyetlen Ellenség' irtóztató tsapásának szemköztt futott, és (:ah iszonyú eset!:) az iszonyú kőszirt alatt mind halált, mind temetőt talált.
GLAU[TZE] Óh szerentsétlen szerető!
TÉTIS Derítsd ki Ortzáidat, gyönyörű Galatéa. Nem kell illy víg, és illy mosolygó Naponn egyedűl tsak a' Dóris' és Néreus' Leányinak sírni fájdalmasann. Vesd amoda Szemeidet, és a' feltámadó Átzist, lásd és öleld meg.
GAL[ATÉA] Istenek, mit látok!
TÉTIS Lásd, hogy az élő kő alól folyóvizzé változva tsendes érrel jön ki a' rétre tekeregni. Nézd, nézd, hogy az ő Kristály Vizeiből a' szomszéd Partokonn felemeli kákákkal kerített kékellő Hajait.

GAL[ATÉA] Átzis, kintsem, Szívem, te meghalván feltámadsz, 's az én Szívem, melly tsak te véled él, ha előbb meghalt, véled újjá születik.

ÁTZIS Egyedűl tsak annak a' Sírásnak jótéteménye az, a'mit te Kíntsem botsátassz Szemeidből, hogy Átzis ismét vissza jön e kellemetes és vídám Szellőknek szívására, 's még eggyszer keresztűl hat a' Léte' Habjainn. *NB. Ének. No 15.*

GLAU[TZE] Tartsátok, ah tartsátok más időre e' gyenge Indúlatokat, szerentsés Szeretők. Minket kövessetek a' Habokonn és azt a' N[eme]s születést magasztalni jöjjetek.

GAL[ATÉA] Mitsoda születésről beszéllesz?

TÉTIS Arról a' magzatról beszéll, a'mellyet én tinéktek ohajtozva annyiszor megjövendőltem. Azt a' Magzatot, a' kinek megtisztelésére maga az Ausztriai Istenség az ő Császári Hitvesével tisztelt szíves szeretettel száll ma le az ő tíszteltt Királyi Székéből, a'mellyből várja a' [me]ggyőzött Világ az ő Törvényjeit.

GAL[ATÉA] Mit beszélsz?

TÉTIS Igazat beszéllek. Nem látod hogy az Ég és a' Hab szokásánn kivűl tísztább és tsendesebb. Hallod, hogy maga a' Szellő játszadozván az Ágak között, szerentsés suhogása között, ha az ő szavát érted, magais azt mondja. *NB. Ének. 16.*

GAL[ATÉA] Óh szerentsés Tsászár, a'ki a'te Székedből kiszállasz, hogy a' mi reménységünket telyesítsd, soha az esztendőknek forgásábann ne lásd a' dögleletes Irigység miatt a' te homlokodonn megszáradni a' ditsőséges Babérokat; és a' te győzhetetlen Jobbkezed, sohase sajnálja a'mi hasznunkra igazgatni a' főldnek és Tengernek Országait. És te az Ég előtt kedves és szerettetett boldog Pár, tanúld [me]g ezt az ennyire nemes Szerentsét a' bőltsőtől fogva fenntartani. Szálljanak le a' Harmadik Égből a' Királyi Bőltsőket ringatni a'Szerelmek. És az ő soha n[em] érdeklett Tsetsbimbóival szálljon le a' virtus, 's adjon tejet nékiek. Felnevekedvén tegyék elméjek elibe az ő Anyjok Erköltseit, az ő Attyok' vitézségét sinormértékűl; és lássa [me]g akkor a' Világ, hogy eggy magos érzésekhez szokott Lélekbenn mint köttetik öszve a'Tisztesség, és a' Szépség. *Kar. NB. Ének. No 17.*

1.

Ah, elhajt a' félelem,
Vissza hív a' Szerelem:
A'miatt Szívem megfagy
E'miatt hévsége nagy,
'S Mindeggyikkel
Kínlódni kell.

Szaggatt Szívem vérez
Mert duplás Kínt érez
Nem bírván eggyikkelis.
Illy Hartz lévén bennem,
Nem lehet pihennem
Eggy Szempillantásígis.

2.

A' ki irtózik Szívébenn
'S félelmet érez Lelkébenn,
Üljön otthonn; 's jobb lesz, ha
Tengerre nem száll soha.
Jutalmát Ámor nem szánja
Attol, a'ki néki hív:
De szorosann megkívánja
Hogy sohajtozni
Hogy síránkozni
Megtanúljon ám a' szív.

3.

Jertek a' Barlangból elő
Ártatlan Báránykák már
Hív a' Hajnali Súgár,
Harmatos a' zöld Legelő.
Addig én e'kőszál körűl
Fujdogálván Sípomat,
Borostyán ágakkal körűl
Bokrétázom hajamat.

4.

Meg mondom, hogy szerelmed Nagy
Megmondom, hogy már rabja vagy,
'S hogy szeressen tégedet.
Majd Szívébenn Beszédemmel
Régi Tüzét úgy óltom el,
Hogy érezne Tüzedet.

5.

Nézd ama Hegy' Tetejének
Bértze az Ég felé mint száll:
Jobb része illy'szépségének
A' fákba és bokrokba áll.
Néked illik lenni szebbnek
Nékem meg emberesebbnek
Bennem a' vadság, a' szépség;
A' rettentő kép, Felség

6.

Ha kedvébenn sok éretlen
Szív nem bódúlt vólna
Ámor tsak eggy esméretlen
Al-Istenség vólna ma.
De a' Nyilat 's Ivet ennek
A' tsábúlt elme adja,
Ekkor osztánn Fő Istennek
Magát a' vétket mondja.

7.

Eggy Tengerről másikra kél
A' Hajós, 's semmitől nem fél,
'S mikor nemis vélné, a' Szél
És a' hab ellene felkél.
Szaggatja Vitorláját,
Ostromolja a'Gályálját.

Eggyik ágról másikra jár
Énekelve a' kis Madár.
'S Hát ahol nem is félne már
Ott fogja meg a' lépes szár.

8.

Új tavaszkor vígann tér meg
A' Fetske régi fészkére
Mellyből elment volt a'meleg
Tartományok[na]k Enyhére
Hív Szívem vissza így tére
Azólta üzvén fergeteg,
Szép Személyed' nézésére,
A' mellytől féltébenn vált meg.

9.

Duetto

Érted { élek / halok } egyedűl { Hívem, / Szívem.
Ha látod hogy Nyugot felől
Jön a' piros Hajnal elől:
Akkor mondd nékem azt, Drága Kints!
Galatéám, benned Hívség nints.
Ha látod, hogy közép Télenn
Nyílnak Rózsák a' Hegyszélenn.
Akkor mondd nékem azt, Drága Kints!
Átzisom, te benned hívség nints.
Ha én más Tűztől Lángolok
Ha én tőled elpártolok
Tsillagos lesz a' Rétség
Virágos lesz a' nagy Ég.

10.

Szivembenn, ha te vagy velem,
Az öröm' Kintsét viselem,

A' gond, bánat, veszedelem
Sőt maga a'Kín, 's Gyötrelem.
Te melletted kedves lész.
Ha tsillagi szép Szemednek
Útamra ki fényesednek
Semmi Szelek nem erednek
Semmi Habok nem düllyednek
És nekem semmi Szélvész
E'habok köztt kárt nem tész.

11.

Tudják e' Habok és Partok
Szívembe millyen Kínt tartok
'S Kintsem szép Nevét e' határ
Megtanúlta visszállni már.
Ah te siketebb,
Te kegyetlenebb
Ezen Tengernél,
Mellyből születtél:
Hív Szerelmemet
Mélly Keservemet
Ah tsak meghallgatnád bár.

12.

Az ártatlan Gerlitzének
Szíve vér félelmébenn,
H' a' Kígyó süvöltésének
Hangja béhat fülébenn
Melly a' fészke felé jő.
Igy borzadoz te miattad
Lelkem, óh érzéketlen
Mert már bövenn megmutattad
Hogy Szíved olly kegyetlen
Mint a' millyen hív ő.

13.

Azért hogy kegyetlen ma,
Ne bosszankodj annyira,
Talám száll még végtére
Szánakozás Szívére.
Nem mindég áll Villámokba
A' megharagudott Ég,
Néha a' zajgó Habokba
Vissza tér a' Tsendesség.

14.

Elfelejtvén a' Szerelmeket
Ha felgyúlok Dühösségtől,
Tengert, Erdőket, Hegyeket
Majd kiforgatok tövestől
Még az Etna' égő Bértzétis
Mérgembe mind széllyelhányom,
Sőt a' Neptúnus' Tridensétis
Országábann el ragadom.

15.

Nézd a' lankadt Liliomot
Mellyet az Eke elnyomott.
Szárát a' földről úgy-é
Fel nem veheti többé.
De ha azt majd megáztatja
Az hajnalnak hűs harmatja,
Feláll 's régi hószínével
Borítja Virágit el.

16.

Szebb Hajnal és vígabb Nappal
Ennél Nem jött ki a' Nappal
Kedvezvén ennek az Ég.

A' Tsillagok ílly fényesek
És Habok illy tsendesek
Soha sem valának még.

17.

Vigadozó Vivátinkra
A' Tenger Partja rengjen,
És innepi Lármáinkra
Az Ekhó visszazengjen.
Eggyik Partról a' másikra
Menjen e' vig Hármónia
Mind addig, hol ellent tart
Néki a' legtulsóbb Part.

ÁKHILLES STZIRUSBANN

ÉNEKES ÉRZÉKENY J.[ÁTÉK] III. FELVON[ÁSBAN]

METASZTAZ.[IO]

[1795 ELŐTT]

[TÖREDÉK]

MÁSODIK FELVONÁS

- 1. JELENÉS

(Eggy tér Oszlopokkal ékesítve, a' mellyek előadják Herkules' sokféle Munkáit.)

Ulisszes és Árkás

ÁRKÁS Mindent Uram elvégeztem már, a' mit parantsoltál. Készenn vagynak az Ajándékok, hogy bémutassuk néki. Közé rakom azt a' fényes és kidörgölt Fegyver Szerszámot. Az Embereinket feleszeltem, h[ogy] majd tettetésből eggy hadi Zenebonát indítsanak. Fejtsd meg nékem osztánn mi sül ebből a' zavart Parantsolatból: Mindez mit használ? És hol? És mikor?

ULISSZES Hogy ezer meg ezer Nimfák között is megkülömbböztethessük Ákillest.

ÁRKÁS És hogyan?

ULISSZES Majd meglásd, a' fénylő Sisak, és Pantzér körűl mint enyeleg ő. De tsak hallja meg a' Fegyverek' zörgését, a' harsogó Trombiták nemes nógatását, akkor az a' Tűz mellyet olly nehezenn nyomhattak el, szemed láttára ki üti mérgesenn, és nyilatkoztatja maga magát.

ÁRKÁS Igen (sokkal) ketsegteted magad.

ULISSZES Én tudom az Ákilles hadra termett Hajlandóságát: Én tudom, hogy Bőltsőjétől fogva a' Fegyverekhez szokott és tudom hogy hijjába nyomni meg eggy erőszakos Természetet melly Erkölttsé vált. Eggy Hajós, ki alig menekedett meg a' Tengertől, megesküszik a' bátorságos Paplan alatt hogy többé már el nem megyen, azonba észre veszi, hogy a' Habok újra lehiggadtak; elhagyja a' Paplant, és fut a' Tengerre.

ÁRKÁS Vannak bizonyossann már Jeleidis.

ULISSZES Minden más Jelenség tsak kétséges: ha ezzel a'

Probával eggyesül Bizonyosság lessz Árkás. Az a' bizodalmasabb Proba, a' hol a' Természet szól az ö Indúlatival.

ÁRKÁS De, ha a'mint felteszed szereti Deidamia: ha kinyilatkozik sem vonhatjuk el őtet attól.

ULISSZES Titkos mesterségekkel kell elébb kénszeríteni a' maga kinyilatkoztatására: azutánn ha eggyszer Kinyilatkozik nyilvánságos erővel fogom én az ő Lelkét ostromolni. A' Betsűlet Lángjait élesztem fel az ő Kebelébenn, és el pirítom őtet.

ÁRKÁS Igen, de nem látok alkalmatosságot a' véle való Beszéllésre. Úgy örzik — — —

ULISSZES Az alkalmatosságra várakozni kell: és ha nem jőn, teremteni kell. Én majd megpróbálom — — —

ÁRKÁS Tsendesedj: Pirra jön hozzánk. Beszéllj véle mostann.

ULISSZES Éhj tsak magától hagyd jöjjön. Majd úgy tettetem magamat, mintha másra ügyelnék is. Te azomba vigyázz minden Mozdúlására.

II. JELENÉS

Ákilles fél felől, és a' mondottak.

ÁKILLES Imhol a' Vitéz, a' kit Görögország kűldött. Ha az én Szépem azt meg nem tiltotta vólna; óh millyen Gyönyörködést találtam vólna most az ő véle való Beszéllgetésbe! Nb. Nem kell őtet haragra indítanom.

ULISSZES (Mit tsinál?) *(Lassan Árkáshoz.)*

ÁRKÁS (Téged szemlél.) *(Lassan Ulisszeshez.)*

ULISSZ;S Ennek a' háznak Készületje valósággal királyi, *(Nézegetvén az Állóképeket.)* Azok a' kimetszett Márványok élettel tellyeseknek látszának. Imhol Altzídes, hogy a' Hidrát nyakazza. Ah látszik az ő Tekintetébe a' hadratermett Lélek! A' szorgalmatos Mester az ő Homlokára szállította a' Nagyságos Lelket (Nézzed hallgat é rám.) *(Lassan Árkáshoz.)*

ÁRKÁS *(Figyelmetesenn hallgat.) (Lassann Ulisszeshez.)*

ULISSZES Imhol van mikor a' levegőbe felemeli Anteust, hogy a' földhöz üsse őtet: és itt maga a' Mesterség felyűlhaladta magát. Oh hogy' felgyúlytja az embert, mikor ílly elevenenn hiven nyomva a' Virtus Példája. Én már szeretnék Áltzídes lenni. Oh nemesszívű, óh nagylelkű, óh főérdemű Hérós! A' te neved ezer meg ezer Századokig élni fog.

ÁKILLES Óh Istenek! Nem fognak így beszéllni Ákillesről.
ULISSZES (Hát most?) *(Lassann Árkáshoz.)*
ÁRKÁS (Hánykolódik, és beszéll.) *(Lassan Ulisszeshez.)*
ULISSZES (Vigyázz rá most.) Mit látok! Imhol maga *(más óldalra menvén)* az Erimántus' félelme Kantusba őltözve az ő Jóléje' oldalánál. Ah a' Mesterember hibázott. Soha sem kellett vólna ez Alávalóság méltatlan Emlékezetére meg alatsonyítani az ő Metsző vasát. Itt Áltzídesenn szánakozni kell: ő többé nem Áltzides.
ÁKILLES (Az igaz, az igaz. Oh, én l[eg]gyalázatosabb Szégyenem.)
ULISSZES (Árkás, mit látsz?)
ÁRKÁS (Azt látom hogy agyarkodik.) *(Ulisszeshez.)*
ULISSZES (És így meg kell támadni.) *(Megindúl Ákilles felé.)*
ÁRKÁS A' király. Vigyázz, hogy minden Szándékunkat kine tudja. *(Megtartóztatva.)*
ULISSZES (Ah meggátol engemet épenn a' Munka végre hajtásakor.)

III. JELENÉS.

Likomédes, és a' mondottak.

Pirra, épenn véled van Dolgom, várakozz. Ulisszes, látd hogy a' Nap már mindjárt lemegy. Tisztelje meg eggy illy nagy Vendég az én Asztalomat.
ULISSZES Nékem Törvény fog lenni Parantsolatod, Győzhetetlen Király. *(Visszakar menni.)*
LIKOMÉDES A' Hajókat, és a' Fegyvereket, a' mellyek[ne]k kérésére jöttél hozzám, hólnap reggel eggyesítve látod: tapasztalni fogod, mennyivel haladtam felyűl kéréseiteket; és melly nagy tisztelettel viseltetek az én Barátímhoz, és eggy illy méltóságos Követhez.
ULISSZES Mindég egyenlő magához a' nagy Likomédes nagy Szive. Én tudtokra fogom adni a' hitetlen Frigia' veszedelmére egybesküdött Görög Fejedelmek[ne]k melly barátjok vagy te nékiek. És nemis tsekély Bizonysági lesznek annak azon fegyverek, és Hajók, mellyeket te hozzájok küldeni méltóztatsz. (Mást fogok én innen elvinni, nem Hajókat és Fegyvereket.)

Likomédes, Ákilles, és osztánn Neárkus.

Kellemetes Pirra, elhiszed é? Tetőled függ az én Békeségem.
ÁKILLES Miért?
LIKOMÉDES Ha kívánsz nékem használni tégy boldoggá egy háládatos Királyt.
ÁKILLES Mit tehetek én?
LIKOMÉDES Észrevettem, hogy Deidamia nem akar Teágenessel eggyesülni.
ÁKILLES És osztánn? *(Háborodni kezd.)*
LIKOMÉDES Te mindent véghez vihetsz az ő Szívénn.
ÁKILLES Hogyan? Hát azt akarnád hogy én — — —
LIKOMÉDES Igenis, hogy te tanítnád meg azon Választásra mellyet eggy Atyának tisztelése kíván hogy te az ő Mátkájának Érdemeit vetetnéd észre ő véle: hogy te annak Szerelmét lehellenéd bé az ő Szívébe; hogy az által úgy fogadná osztán azt, a' mint kell eggy szerelmes Menyasszonynak.
ÁKILLES (Ezt valóban nektek kell köszönnöm, nyomorúlt Ruhák.) *(Haraggal.)*
LIKOMÉDES Mit mondasz?
ÁKILLES És te engem alkalmatos Eszköznek tartasz — — — *(Megtartóztatván magátt; nagy kéntelen.)* Ah. Likomédes nem jól esmérsz engemet. Én? — — — Örök Istenek! Én — — — Ah Keress jobb Eszközt.
LIKOMÉDES Mi rémít el tégedet? Talám Teágenes ollyan Mátka, a' ki nem érdemel Szerelmet?
ÁKILLES (Oda vagyok. Én érzem, hogy többé nem tűrhetem.)
LIKOMÉDES Osztánn mondd meg nékem kivel eggyesűlhetne már mással jobbann az én Leányom.
ÁKILLES (Sokat tűrtem.) Uram — — — *(Mérészenn.)*
NEÁRKUS Likomédes, A' Királyi asztal kész.
LIKOMÉDES Menjünk. Hallottad, Pirra, az én Gondolatimat. Rád bízok mindent. Ah legyen a' te Fáradságid[na]k gyümöltse az én Békeségem.

V. JELENÉS

Ákilles, és Neárkus

Ne beszéllj nékem, Neárkus, többé az Őrizetről: már meghatároztam: neis reményeld hogy engem elszédíts. Menjünk.

NEÁRKUS És hová?

ÁKILLES Lerakni ezeket a' Ruhákat. Hátmit? Illy alávaló módonn kell nékem minden jobb Esztendeimet eltőltenem? És mitsoda tsúf Bosszúkat kell eltűrnöm? Most azt látom, hogy már az én fenyegetődzésimet kineveti: majd azt hallom hogy eggy gyalázatos hívatalt bíznak rám: azutánn hogy más Példájibann hánnyák szememre az én Hibáimat; minden szempillantásba únalommal érzem pirúlni ortzámat.

NEÁRKUS Pirúlást ábrázolsz magadnak — — —

ÁKILLES Ah hallgass; sokat tűrtem a' te' alávaló szemét Tanátsidat. Másféléket hallottam én az én Tesszáliai Tanítómtól: És akkor meg tudtam győzni a' futásbann a' Szeleket, le tudtam verni a' Vadakat; és által tudtam menni az omló Patakokonn. És most — — — Ah mint mondana, ha ebbe a' Kantusba elasszonyosodva és lágyúlva látna engemet Kíron? Hová rejteném tőle magamat? Mit felelnék ha szemembe keményenn azt kérdezné tőlem? hol van a' Kard. hol vannak a' fegyverek Ákilles? Ah az én oskoláimnak egyéb Jelét nem tartasz te ennél a' méltatlan Haszonra megalatsonyított Lantnál.

NEÁRKUS Elég, Uram: többé nem szegezem ellened magamat: Végre magamis meggyőzöttem.

ÁKILLES Te Neárkus, ezta' szégyenes Henyélést méltónak látod én hozzám?

NEÁRKUS Nem: azt megesmerem. Ideje hogy az Álomból felserkenj: hogy magadat kifordítsd ezen Asszonyi Akadékokból, és fuss máshová a' te nagy Szívednek nemes Próbáit adni. Az igaz hogy Deidamiában megfosztatván te tőled nem fog lenni békesége, és talám megis fog halni a' miatt való Fájdalmábann: de haszinte megkellis a' miatt halni néki; megne maradj érette: az ő Életével felérnek (:valent:) a' te Troféumid.

ÁKILLES Meghalni! És igy te azt gondolod, hogy vólna néki állhatossága magát elhagyva látni?

NEÁRKUS Állhatatossága? És hogy vólna az eggy szerelmes Leányba, a' ki elveszti az ő édeskedésének egyedűl való

Tárgyját? Eggyetlen eggy Vígasztalását? eggy reménységét?

ÁKILLES (Óh Istenek!)

NEÁRKUS Nem tudod, hogy mihelyt elmégy tekintetei elől azonnal elájulvánn, nints nyúgodalma, mindentől téged kérdez, téged tudakoz mindentől? És épenn ebbenn a' Pillantatbann, hogyan gondolod lenni őtet? Már nints Békesége, már kételkedve, és reszketve — — —

ÁKILLES Menjünk.

NEÁRKUS És kész vagy az Elmenetelre?

ÁKILLES Nem: Menjünk ő hozzá vissza.

AMINTÁS

TASSÓNAK
ERDEI MESÉJE

OLASZBÓL
CSOKONAI VITÉZ MIHÁLY
által

NAGY-VÁRADON
Máramarosi Gotlíb Antal' betűivel

1806.
[1795 előtt]

KÖZBESZÓLÓK.

SZERELEM Pásztori Köntösbe
DAFNE Szilvia', Leánytársa
SZILVIA Amintástól szerettetett Szüz
AMINTÁS Szilviát szerető Pásztor
TIRZIS Amintás Pajtása
SZATIRUS Szilvia', szeretője
NERÍNA Követleány
ERGASZTUS Követ
ELPÍNUS Pásztor
PÁSZTOROK KARJA

ELŐSZÓLÓ

Szerelem Pásztori öltözetbe.

Ki gondolná, hogy emberi Ábrázatban, és ezen Pásztori Köntös alatt Isten vólna elrejtetve? koránt sem valami erdőháti, vagy az Istenek allyasából való Isten; hanem a' Főfő, és Mennyei Istenségek közzül a' leghatalmasabbik Istenség; a' ki gyakran kiejteti kezéből Márssal a' véres Kardot; és a' földet megrázó Neptúnussal a' nagy Tridenset; 's 'a magasságos Jupiterrel, az örök Menyköveket. Ebbe a' Tekintetbe, és ebbe a' Köntösbe, bizony nem fog ollyan könnyen megesmérni Vénus Anyám engemet Ámort, az ő Fiát. Én kéntelen vóltam ő tőlle elfutni, és magamat elrejteni előle, mert ő azt akarja, hogy én magammal, és az én Nyílaimmal az ő gondolatja szerént tselekedjem; és mint asszony, 's mint haszontalan nagy hívságos rávágyással tellyes, engemet éppen tsak az Udvarokba, a' Koronák, és a' Királypáltzák közzé tukmál; 's ott akarja hogy tegyem minden szerentsémet, és egyedűl tsak az én szolgáimnak, az én apróbb ötsétskéimnek engedi ő meg, hogy az erdőkbe múlassanak, és fegyvereikkel a' bárdolatlan mellyekben dolgozzanak. Én, a' ki gyermek nem vagyok, ha szinte ortzám és tselekedeteim gyermekieknek látszanak is, úgy akarom magamat intézni, a' mint nékem tetszik; mert jutás szerént nékem engedtetett, nem néki, a' mindenható Fáklya, és az arany Ív. Mindazáltal, gyakorta elbújván és futván, az ő Hatalmától nem, a'melly nints rajtam, hanem az ő Rimánkodásitól a'mellyek hathatósok, menedéket, az én alkalmatlan Anyám elől, az Erdőkbe találok, és az alatsonyabb felekezetnek Kunyhóikba: Ő nékem nyomomba jön, ígérvén annak, a'ki rám igazítja vagy édes Tsókokat, vagy más kedvesebb Valamit: mintha biz'én viszontag annak, a'ki engemet elhalgat, nem tudnék adni édes Tsókokat, vagy más kedvesebb izét. Azt legalább bizonyosan tudom, hogy az én Tsókjaim mindenkor

kedvesebbek lésznek a' Leánykáknak, ha ugyan én, Szerelem lévén, értek a'Szerelemhez; a' honnan ő engem híjjába keres, mert engem kinyilatkoztatni senki sem akar, 's rólam minden halgat. Hanem hogy még is inkább titokba maradjak, hogy ő rám ne akadhasson a' jegyekből, leraktam a' szárnyaimat, a' Puzdrámat, és az Ívemet. De azért nem fegyvertelen jövök ám ide: mert ez a' mi Botnak látszik, az én Fáklyám, (így változtattam azt el) és merevűl láthatatlan Lángokkal lehell: osztán ez a' Dárda, azért hogy a' hegyi nem arany, isteni erővel bír, és szerelmet nyom bé, valahol hasítást tesz. Én ma ezzel, mélly és gyógyíthatatlan tsapást akarok tenni eggy Nimfa kemény kebelén, a' ki vadabb mind azoknál, valakik valaha a' Diána társaságát követték. Nem is lesz kissebb a' Szílvia' sebje (mert annak hívják ezt az Álpesi Nimfát) mint a' mellyet már eggynehány esztendővel ez előtt tulajdon magam ejtettem az Amintás' lágy Kebelén: mikor ez ő véle még gyengéded korokba eggyütt járt a' Vadászatra, és a' Múlatságra. És hogy az én Tsapásom ő benne inkább az elevenbe hasson, megvárom elébb, hogy a' Szánakozás meglágyítsa azt a' fagyos jeget, a' mellyet az ő Szíve kerűl gémberitett a' Tisztességnek, és a' Szűzleányi Dagálynak keménysége, és abba' a' pontba, meg fog lágyúlni, abb' a' pontba verem belé Dárdámat. És hogy eggy illy gyönyörű Munkát a' legnagyobb Könnyűséggel végre hajtsak, az inneplő, és koszorúzott Pásztorok' seregébe elegyítem magamat, a' melly már éppen ide indúlt, a' hol múlatni szoktak az innep napokon; tettetvén mintha magam is eggy vólnék az ő seregekből, és ebbe a' helybe, éppen ebbe a' helybe fogom ejteni a' Tsapást, úgy hogy azt meg nem láthatja halandó szem. Ezek az Erdők még ma mindenek hallattára újj hangon fognak beszélleni a' Szerelemről: és valóba ki fog látszani, hogy az én Istenségem magában van itt jelen, és nem az ő szolgáiban. Nemes érzéseket fogok lehelleni a' durva Mellyekbe; megfogom édesíteni az ő nyelveknek Hangját: mert akárhol vagyok én, én szerelem vagyok a' Pásztorokban tsak úgy, mint a' Hérósokban; és a' Személlyeknek kissebb nagyobb vóltát tetszésemhez képest egyenlővé teszem: és ez épen az én főfő Ditsőségem és nagy Tsudám, hogy hasonlókká teszem a' legtanúltabb Lantokhoz a' paraszt Furuglyákat; és ha az én Anyám, a' ki bosszankodva lát engemet az Erdők között kóborolni, ezt meg nem esméri, ő, a' vak, és nem én, a' kit igazságtalanúl nevez vaknak a' vak Község.

ELSŐ SZAKASZ

ELSŐ JELENÉS.

Dafné, Szilvia.

DAFNÉ Már tehát mindenkor tsak távol kívánod te, Szilvia, a' Vénus' Kedveltetésitől vonni ezt a' te Ifjúságodat? 's nem fogod soha az Anyai édes nevet hallani? 's nem fogod látni mint játtzanak édesdeden körűlötted apró Fiatskáid? ah, változtasd, változtasd, kérlek tanátsodat, be esztelen vagy.

SZILVIA Más kövesse a' Szerelem' gyönyörködésit, nékem ez az élet tetszik: és az én Múlatságom ebbe áll, ha az Ívvel 's a' Nyílakkal bánhatok, ha kergetem a' futós Vadakat, ha az erőseket viaskodva leverem; és valamíg lesznek nyilak a' puzdrámba, és Vadak az Erdőbe, nem félek én, hogy az én Múlatságim megtsökkenjenek.

DAFNÉ Ízetlen Múlatságok valósággal, és ízetlen élet neme: és ha ez néked tetszik egyedül attól van, hogy még a' másikat nem tapasztaltad. Így tartotta az első Nemzetség, melly hajdan még az eggyűgyű, és tsetsemő Világban élt, édes italnak, és édes ételnek, a' Vizet, és a' Makkot: 's most már a' Viz és a' Makk barmok' étele és itala, miólta élni kezdenek a' gabonával, és a' szőlővel. Talám, ha te tsak vagy eggyszer kóstoltad vólna is azoknak a' Gyönyörűségeknek ezered részét, a' mellyeket kóstol eggy szeretett szív, viszont szeretvén, azt mondanád bánkódó sóhajtással: Porba esik mind az az Idő, a' melly szerelembe nem telik el: óh elrepűlt Életem, melly sok özvegy éjtszakákat, melly sok magános Napokat vesztegettem el hijjába, mellyeket ollyan dologba lehetett vólna tőlteni, a' melly mennél gyakrabb: annál kellemetesebb. Változtasd, változtasd Tanátsodat, esztelen; mert későre bánkódni semmit sem tesz.

SZILVIA Mikor én bánkódva, sohajtozva azokat a' szókat fogom mondani, a' mellyeket te, kényed szerént kőltesz, és piperézel: visszatérnek akkor a' folyóvízek az ő forrásaikra; és a' farkasok futnak a' Bárányok előtt, 's az Agarak a' félénk Nyúlaktól; kedvelleni fogja a' Medve a' Tengert, 's a' Delfin az Alpest.

DAFNE Tudom millyen durtzások a' Leányok: a' millyen te vagy, én is ollyan, vóltam: ollyan korátsú valék, ollyan Ábrázatú, és úgy sárgállott az én Hajam is, úgy piroslottak nékem is Ajakaim: úgy vala a' hószínnel elegyítve a' Ró'sa

tellyesded és gyenge Ortzáimon. Az én legnagyobb Kedvem (most veszem észre, ostoba kedvtőltés) abba tőlt, ha hálókat feszítgettem 's lépvesszőket raktam, ha dárdámat köszörűltem, és a' Vadaknak nyomait 's fekvéseit felhajhásztam: és ha ollykor láttam, hogy reám valami kivántsi szerető néz, lesütöttem szemeimet, mint paraszt, és erdőháti Leány, tellyes lévén haraggal, és szeméremmel; és kedvetlen 's terhes vólt előttem az én kellemem, mennél jobban tetszett az másnak; épen mintha az én vétkem, szégyenem, és gyalázatom lett vólna, hogy engemet valaki nézett, szeretett, és óhajtott. De mit nem tehet az idő? és mit nem tehet, szolgálatja, érdeme, 's könyörgései által eggy hív, és alkalmatlan szerető? Meggyőzettettem, megvallom tenéked, és az én Győzőmnek fegyverei vóltak, Alázatosság, tűrés, sírások sóhajtások, és viszontindúlatért való Rimánkodás. Akkor megmutatta nekem eggy rövid Éjtszakának homállya azt, a' mit ezer Nappaloknak hosszúfutása meg nem mutatott: észrevettem akkor magamat, és az én vak eggyűgyűségemet, 's ezt mondottam felsóhajtva: Ne neked Diána a' Kürt, ne neked az Ív, már én kiadok a' Te Nyílaidon, és a' te életed nemén. Így reménylem, hogy meglátom még én, hogy bíz' a' te Amintásod is eggykor megszelídíti a' te durva erdeiségedet, és meglágyítja azt a' te kő és vas szívedet. Talám hogy ő nem szép? vagy hogy ő téged nem szeret? vagy hogy őtet más leány nem szereti? vagy hogy ő megváltozik a' más szerelméért, vagy pedig a' te gyűlőlségedért? Talám hogy Nemessége nem ér fel a' tiéddel? Ha te Cidippe' Leánya vagy, a' kinek attya vólt e' nemes folyóíznek Istene; Ő is Szilvánus fia ám, a' kinek attya Pán vólt, a' Pásztorok' Nagy Istene. Van ollyan szép, mint te, ha bár megnézed magadat valamelyik forrás tűkörében, a' hószínű Amarillis; még is ő megveti ennek édes ketsegtetéseit, és a' te betstelen durtzásságid után jár. No tegyük fel ('s bár adja az Isten, hogy ez a' gyanú haszontalan légyen) hogy ő megbosszankodván te reád, Amarillis kedvét fogja keresni, a' kinek ő annyira kedves, mitsoda Lélekkel fogsz te akkor lenni? vagy mitsoda szemekkel fogod látni, hogy ő másé lett? szerentséssé lévén a' más karjai között, és kinevetve tsúfolván tégedet.

SZILVIA Tselekedje Amintás magával, és az ő szerelmeivel azt, a' mi néki tetszik, rám nézve meglehet: és tsak hogy enyim ne légyen, légyen azé, a' kié akar; de enyím nem lehet, ha ő nékem nem kell, és ha ő enyím lenne is, én nem lennék övé.

DAFNE Honnan származik a' te Gyűlőlséged?
SZILVIA Az ő szerelmétől.
DAFNE Kellemetes Atyja eggy kegyetlen Fiúnak! De mikor születtek valaha a' szelíd Juhoktól Tigrisek, vagy a' szép Hattyúktól Hollók? Vagy engem tsalsz meg, vagy magadat.
SZILVIA Gyűlölöm az ő szerelmét, mert gyűlöli az én Tisztességemet, és szerettem addig őtet, mig én eránt tam úgy viseltetett, a'mint én akartam.
DAFNE Te a' te károdat kívántad: ő néked azt óhajtja, a'mit önnön magának.
SZILVIA Dafne, vagy hallgass, vagy másról beszéllj, ha feleletet vársz.
DAFNE No lám millyen természet már ez? lám mitsoda megvetős Leányka vagy? Hallod, erre legalább felelj; ha téged más szeretne illyenképpen fogadnád az ő szerelmét?
SZILVIA Illyenképen fogadnám, minden leselkedőjét az én szűzességemnek, a' kit te szeretőnek nevezel, én pedig Ellenségnek.
DAFNE Ellenségének tartod tehát a' Kost a' Juhotskának? a' Bikát az Üszőnek? Ellenségének tartod tehát a' Hím Gerlitzét az ő hív társának? Azt tartod tehát hogy ellenkezés, és Harag Ideje az édes Tavasz? a' melly most megvídítja, és mosolygásával ismét szerelemre nógatja a' Világot, az Állatokat, az Embereket, és az Asszonyokat: és nem veszed észre miként néki szerelmesedtek most minden Dolgok eggy örömmel és élettel telyes szerelem miatt? Nézd amott azt a' Galambot, melly édes turbékolásokkal nyájaskodva tsókolja az ő Társát, Hallod azt a' Lusciniát, melly eggy ágról másikra ugrál, ezt énekelgetvén: *én szeretek, én szeretek:* és ha nem tudod, a' Kigyó elhagyja az ő mérgét, és kívánsággal telve fut az ő szeretőjéhez: A' Tigrisek szerelembe élnek: szeret a' kevély Oroszlán: és egyedűl tsak te, te vadabb minden vadaknál, nem adsz szállást néki a' te kebledbe. De minek mondom, hogy az Oroszlányoknak, Tigriseknek, és Kígyóknak valósággal van érzések? szeretnek még a' fák is. Láthatd, melly nagy indúlattal hányszeres ölelésekkel fonja magát a' szőllővessző az ő férjéhez: a' Jegenye szereti a' Jegenyét; a' Fenyő a' Fenyőt: a' Gyertyán a' Gyertyánért, a' Fűz a' Fűzért, és eggy Bikk a' másik Bikkért ég és sóhajt. Ama' Tserfa, melly olly durvának és erdeinek látszik, a' maga is érzi a' szerelmes tűznek hatalmát: és ha te benned vólna szerelemnek Lelke, és érzése, megértenéd az ő néma sóhajtásaikat. Hát te alább való

akarsz a' Növevényeknél lenni az által, hogy nem szeretsz? Változtasd, változtasd Tanátsodat, beh esztelen vagy.

SZILVIA No jó, mikor én megfogom a' Növevények' sóhajtásait hallani, akkor örömest leszek szerető.

DAFNE Te az én hív Tanátsimat potomra veszed, és kitsúfolod az én Okoskodásimat? oh a' szerelembe szint' olly siket, mint ostoba: de hiszen tsak menj, mert eljön az idő, mellyben meg fogod bánni, hogy azokat nem követted. És már nem mondom akkor, midőn kerűlni fogod a' Kútfőket, mellyekbe most gyakorta nézed magadat, és talán szerelmeskedsz is magaddal, akkor midőn kerűlni fogod a' forrásokat, tsupán attól félvén, hogy magadat borzasnak és elrútúltnak látod, épen akkor fog ez rajtad megtörténni: de nem tsupán ezt jelentem még neked előre, a' melly ha nagy veszély is, de még is tsak köz veszély: hát nem emlékezel arra, a'mit tegnap előtt beszéltt Elpínus, a' bölts Elpínus, a' szép Likórisnak, Likórisnak, a' ki Elpinusba azt teheti az ő szemeivel, a' mit Elpínusnak kellene tehetni Énekével; vallyon van é tartózás és kötelesség a' szerelemben? És azt beszéllette Battus' és Tirzis' a' szerelem' nagy mestereinek hallattára, és azt beszéllette a' Hajnal' barlangjában, mellynek szája felett e' van írva: MESSZE, AH MESSZE, TÁVOZZATOK SZENTSÉGTELENEK. Azt mondotta ő, és azt mondta, hogy néki az a' Nagy ember mondta, a' ki a' fegyvereket és szerelmeket énekelte, a' ki halálakor néki hagyta a' Sípját, hogy ott lenn a' Pokolba van egy fekete barlang, ott a' hol eggy dögletes füst párázik ki Ákeron komor katlaniból; és hogy ottan büntettetnek mind örökké a' setétség és sírás kínjaival a' háládatlan és embertelen asszonyok. Ott várd hogy készítenek szállást a' te Vadonságodnak. És valóba igazságos dolog, a' füst tekerje ki szünetlen a' sírást azon szemekből, a' mellyekből soha ki nem húzhatta a' szíves indúlat. Kövesd, kövesd a' te Módodat, ki olly megbitsaklott vagy.

SZILVIA De mit tsinált akkor Likóris, és hogy felelt ezekre a' dolgokra?

DAFNE A' legszebb. Te a' magad tetteiddel semmit sem gondolsz, és a' más tetteit akarod tudni. A' szemeivel felelt néki.

SZILVIA Hogy felelhet tsupán a' szemeivel.

DAFNE Ezek Elpínusra fordúlván azt felelték édes katsintással: A' mi szívünk, és a mi a' tieid vagyunk; te többet ne kívánj. Likoris néked többet nem adhat, és tsak ennyi is elég vólna tellyes jutalmúl a' szűz szeretőnek, ha gondolná hogy olly

igazak, a' millyen szépek az ő szemei, és nékiek egész hitelt adna.

SZILVIA Hát miért nem hisz nékiek?

DAFNE Mi? 's te nem tudod még azt, a' mit azokról írt Tirzis? akkor, midőn ő égvén, őröngve bújdoklott a' vadon Erdőkben, úgy hogy eggyszersmind szánakozást és katzajt indított a gyönyörű Nimfákban, és a' Pásztorokban? És nem is írt ám nevettségre méltó dolgokat; ha bár nevettségre méltó dolgokat tsinált is; Azt írta ezer fákra, és a' fákkal megnőttek a' Versek, és így olvastam eggyen: *Tsalfa tűköri a' szívnek, hitetlen szemfények! én jól általlátom bennetek a' ti tsábitásitokat; de mit használ, ha Ámor nem engedi, hogy azokat elkerüljem.*

SZILVIA Én itt az időt eltarisznyázom beszéd közbe, 's eszembe sem jut, hogy ma van az a' rendeltt Nap, mellybe a' szabott Vadászatra kell menni a' Tölgyfásba: no ha néked tetszik, várj eggy kitsint, hogy a' szokott forrásba lemossam azt a' Verejtéket és Port, a' mellyel tegnap bészennyeztem magamat, eggy gyors Őzet kergetvén a' vadászatba, a'mellyet tsak ugyan osztán utólértem, és megöltem.

DAFNE Meg foglak várni tégedet, és talám magamis megfördök a' forrásba. De én még addig a' hajlékomhoz akarok menni, mert a'mint látszik, még az idő nem késő. Te a' magadéba várakozz én reám, míg hozzád jövök, és gondolkodj az alatt arról, a' melly többet ér a' Vadászatnál, és a' Forrásnál; és ha nem tudod, hidd el, hogy tudatlan vagy, és higyjél a' Tanúltabbaknak.

MÁSODIK JELENÉS.

Amintás, Tirzis.

AMINTÁS Láttam, hogy az én sírásomra szánakozásból visszafeleltek a' Kövek, és a' Habok: és láttam, hogy a' Faágak az én sírásomra sóhajtottak. De még soha sem láttam, nem is reménylem, hogy látnék valaha kőltsönös fájdalmat abba a' kegyetlen, és szép, nem is tudom Asszonynak nevezzem é, vagy Vadnak; de Asszony létét megtagadja attól, a' kitől a' lelketlen dolgok sem tagadták meg azt.

TIRZIS A' Bárány a' fűtől hízik, a' Farkas a' Báránytól, de a' kegyetlen szerelem könnyhullatásoktól hízik, és soha sem látszik, hogy véle dosztig lakott volna.

AMINTÁS Ah szegény fejem, mert jól lakott már a' szerelem az

én sírásommal, és tsupán tsak véremet szomjúhozza nékem, és kívánom minél hamarább, hogy ő, és az a' gonosz Leány igyák szemeikkel az én véremet.

TIRZIS Ah, Amintás, ah, Amintás, mit beszélsz? vagy mit haszontalankodsz? éh vígasztald magadat, mert találhatsz más Leányt, ha téged megvét ez a' Kegyetlen.

AMINTÁS Jaj nékem, hogyan találhatok én mást fel, ha magamat sem tudom feltalálni? ha tulajdon magamat elvesztettem, mitsoda nyereséget tsinálhatok már, a' mi nékem kedves légyen?

TIRZIS Oh bóldogtalan, ne ess kéttségbe, mert elfogod őtet nyerni; A' hosszas idő megtanítja az embert, hogy zabolát vethessen az Oroszlányokra, és a' Hirkániai Tigrisekre.

AMINTÁS De a' nyomorúltnak nem lehet az ő halálára hosszas halasztást szenvedni.

TIRZIS Rövid fog lenni a' halasztás: hirtelen megharagszik és hirtelen is megjuhádzik az asszony, az a' természettel változó portéka, változóbb, mint a' gyenge Gyallyatska, és mint az ingó kalászok' teteje, a' szél fúvására: de kérlek, add méllyebben tudtomra a' te terhes állapotodat, és szerelmedet: mert jóllehet sok ízbe megvallottad nékem, hogy szeretsz, mindazáltal elhallgattad előttem szerelmed' tárgyát, pedig megérdemli az én baráttságom, és a' Múzsákhoz való hasonló indúlatom, hogy nékem felfedezd azt, a' mi mások előtt rejtekbe van.

AMINTÁS Én Tirzis, örömest megmondom tenéked azt, a' mit az Erdők, a' Hegyek, és a' Folyóvizek tudnak, de az emberek nem tudnak: mert én már olly közel vagyok a' halálhoz, hogy valóban illő hagynom valakit, a' ki az én halálomnak okát elbeszélje, és a' ki azt bévésse eggy bikkfának héjjában, azon helyhez közel, a' hol el fog temetődni az én véretlen testem: hogy így ollykor arra menvén az a' gonosz Leány örűllyön hogy bóldogtalan csontyaimat tapodja kegyetlen lábával, és ezt mondja magába; az én triumfusom ám ez, és örűllyön, mikor láttya, hogy esméretes az ő győzedelme minden ide és kűlföldi Pásztorok előtt, kiket a' szerentse oda vezet. És talám (ah felette nagy dolgokat remélek) valamikor megtörténhetne, hogy őtet megindítván a' késő szánakozás, könnyeket hullatna hólta után azon, a' kit életébe meggyilkolt; ezt mondván: óh vajha élne és az enyím vólna. Most hallyad.

TIRZIS Csak fojtasd, mert én rá halgatok, és talám jobb végre, mint sem magad gondolnád.

AMINTÁS Mikor én még kis fitzkó vóltam, ugyhogy apró kezemmel alig érhettem el, a' fiatal fátskák hajlott ágairól a' gyümőltseit, belső esmerettségébe jutottam eggy minden Szűzeknél szebb és kedvesebb szűzetskének, kik valaha arany hajaikat szélnek eresztették. Esmered é a' Cidippe', és a' legnagyobb marhás gazdának Montánusnak a' Leányát Silviát, az Erdők' díszét, a' Lelkek' lobbantó tűzét? Erről beszéllek ah szegény fejem! Darab ideig olly nagy egyességbe éltem ezzel, hogy két Gerlitzétskék között hívebb társalkodás soha sem vólt, nem is lesz. Egybe vóltak ragadva hajlékaink, de sokkal inkább egybe vóltak szíveink ragadva: hasonló vólt életünk ideje; de gondolkozásunk sokkal hasonlóbb vólt; ő véle hánytam leseket a' hálóval, a' halak és a' madarak után, és véle eggyütt kergettem a' Szarvasokat, 's a' gyors Őzeket; és gyönyörködésünk 's ragadományunk köz vólt; de míg én ragadoztam az állatokat, addig nem tudom hogy esett, önnön magamtól elragadtattam. Lassan, lassan tsirázott az én mellyembe nem tudom mitsoda gyökérből mint a' fű, a' melly magába nő, eggy esméretlen indúlat, a'melly vélem azt kívántatta, hogy én szűntelen szembe légyek az én szép Silviámmal; és az ő szemfényeiből eggy idegen édességet ittam, a' melly utóljára nem tudom mi' keserűséget hagyott maga után: sóhajtottam gyakorta, és nem tudtam okát sóhajtásaimnak. Így lettem szerelmes elébb, mint sem tudtam vólna, miféle portéka vólna a' szerelem. Bezzeg észre vettem utóljára magamat: és miképpen esett most figyelmezz reá, és tartsd meg.

Eggy szép Bikknek árnyékában ülének egy bizonyos nap Silvia, és Fillis, és én velek eggyütt; midőn eggy elmés méh, a' melly ama virágos réteken mézet szedegete, a' Fillis ortzájára repűlvén, az ő rózsa szín ortzájára, azt kívántsi tehetetlenséggel tsipkedte, mert a' hasonlatosságtól megtsalattatván, talám Virágnak gondolta azt. Akkor Fillis síránkozni kezdett, nem szenvedhetvén az éles szúrást; hanem az én szép Silviám azt mondotta néki: Hallgass, hallgass, ne zokogjál Fillis, mert én bájoló igékkel enyhíteni fogom e' parányi sebnek fájdalmát. Engem erre a' titokra hajdan a' tudákos Arizia tanított, és ennek jutalmáúl az én arannyal tzifrázott elefánt tetem kürtömet nyerte, ezt mondván, az ő szép és édes szájának ajakait a' megtsípett ortzához vitte, és kellemetes mormogással hadart öszve nem tudom mi verseket. Oh tsudálatos erő! fájdalmát egyszerre szűnni érzette, akár azon varásló szózatoknak hatalma vólt

az, akár a' mint én gondolom azé a' szájé, a'melly meggyógyítja azt, a' mihez ér. Én a' ki addig a' pillantásig semmit magamba nem hántorgattam az ő szép szemeinek kellemetes tündöklésénél, és az ő édes szavainál, mellyek sokkal édesebbek, mintegy lassú folyamatnak tsergedezése, melly futását megtördeli az apró követsek közt, vagy mint a' szellőnek suhogása a' faágok' sűrűén, akkor érzettem szívembe eggy olly kívánságot, hogy számat szájához értessem; én nem tudom, hogy szokásomon kívűl ravasszá, és fortéjossá lévén (ládd hogy megköszörűli Ámor az elmét) eszembe jut eggy jeles tsalárdság, a'mellyel én végre hajtanám az én kívánságomat. Ugyan is tettetvén, mintha eggy méh megtsípte volna az én alsó ajjakamat, kezdettem sírni ollyaténképpen, hogy azt az orvosságot, mellyet a'nyelvem nem kért, ábrázatom kérte; az eggyűgyűkés Silvia, megesvén szíve az én bajomon, ajánlotta magát a' tettetett sebnek enyhítésére; ah szegény fejem! méllyebbé és halálosabbá tette az én valódi sebemet, mikor ajakait ajakaimhoz vitte; nem is szednek a' méhek eggy virágról is olly édes mézet, mint a' millyet én szedtem akkor azokról az eleven rózsákról; jóllehet azokat a' heves tsókokat, mellyeknek ráharmatozására ösztönöze kívánságom zabolán tartóztatta a' félelem, és szemérem, vagy túnya bátortalanságom, de míg szívemre szállott az az édesség, eggy titkos méreggel elegyedvén, olly gyönyörködést érzettem abba, hogy tettetvén mintha a' tsípésnek fájdalma még se múlt volna el, véle gyakor ízbe újrakezdettem az ígézést. Azólta hová tovább mindég nőtt nevekedett kívánságom és tűrhetetlen aggódásom, úgy hogy többé nem férhetvén mellyembe, alig hogy ki nem hasította azt; és egyszer, mikor mind karikába űltünk Nimfák, és Pásztorok, és holmi szokott játékainkal tőltöttük az időt, hogy mindenikünk a' szomszédjának fülibe súgná valami titkát; Silvia, azt mondtam néki, én te érted égek, bizony meghalok, ha rajtam nem segítesz. E' szóra lehajtotta ő szép ábrázatját, és elborította azt kívűl eggy véletlen szokatlan pirúlás, a' melly mintegy szemérem és harag jele volt: nem is adott rá egyébb feleletet, hanem egy halgatást, eggy háborodott halgatást, melly tele volt kemény fenyegetésekkel; ezután ott hagyott, és többé se látni se hallani nem kívánt engemet, és már háromszor vagdalta le kalásszait a' mezítelen arató, és a' Tél éppen annyiszor rázta le az erdőkről azoknak zőld fürtyeit, és minden dolgot megszerentséltettem, az ő engesztelésére, a halálon kívűl. Már nints egyébb

hátra, hanem hogy az ő megkérleléséért én meghallyak; és meg is fogok halni örömest, tsak hogy bizonyos légyek affelől, hogy ő azon örűlni fog, vagy keseregni, nem is tudom e' két dolog közzűl, mellyiket kívánjam inkább. Bár a' szánakozás inkább jutalmaztatná meg az én hittségemet, és inkább kipótolná az én halálomat; de nem kell ollyas valamit kívánnom, a'melly megzavarja az ő kedves szemeinek gyönyörűen tündöklő fényét, és búval gyötörje az ő szép mejjét.

TIRZIS De lehetséges é, hogy ha ő valaha illyen szavaidat hallaná, meg ne szeretne téged?

AMINTÁS Nem tudom, nem is gondolnám; ha nem fut az én szavaimtól, mint az Áspis az ígézéstől.

TIRZIS Tsak légy jó bizodalomba, mert én kitsinálom azt, hogy ő téged meghalgasson.

AMINTÁS Vagy semmit sem nyersz, vagy ha azt kinyered, hogy én vele szólhassak, én majd semmit sem nyerek beszédemmel.

TIRZIS Miért esel ennyire kéttségbe?

AMINTÁS Igazságos okom van a' kétségbeesésre; mert a bőlts Mopsus nékem előre megmondta az én kegyetlen történetemet, Mopsus, a'ki érti a' madarak beszédét, 's a' fűvek' és a' források' erejét.

TIRZIS Mitsoda Mopsusról beszélsz te? Arról a' Mopsusról, a' ki nyelvén mézes szókat hordoz, és ajakain barátságos mosolygást, és kebelébe álnokságot, inge alatt borotvát tart? No, éppen jó, tsak légy jó szívvel, mert azok a' nyomorúlt prognostikumok, a' mellyeket ő árúl a' balgatagoknak, azzal a' felberzesztett szeműldökkel, soha sem fognak bételyesedni, és én tapasztalásomból tudom azt a' mit néked mondok, tsak abból is a' mit ő tenéked jövendőlt, remélhetni bőldog végét a' te szerelmednek.

AMINTÁS Ha tapasztalásodból tudsz valamit, a' mi reménységemet erősíttse, ne halgasd azt el.

TIRZIS Örömest elmondom azt. Mikor engemet az én első szerentsém ezen erdőkbe vezetett, akkor megesmértem őtet, és én is ollyannak gondoltam, mint a' millyennek te gondolod: azonközben eggy bizonyos nap szükségem is kedvem is vőlt oda menni, ahol az a' Nagy Város fekszik a' fojó víz partyán, és őtet affelől' megkérdeztem, és ő nékem azt mondta: ama' nagy főldre fogsz menni, hol az álnok és ravasz városiak, és a' gonosz szívű udvariak tsúffá tesznek, és tsúnya játékot űznek belőllünk vígyázatlan paraszt embe-

rekből: mindazáltal, Fijam, ereggy vígyázással, és ne közelítts nagyon oda, a'hol tarka barka és aranyos ruhák vagynak, és bokréták és tzímerek, és újj szabású Hatzukák: de mindenek felett vígyázz, hogy a' gonosz Fátum vagy az ifjúi kívánság a' tsetsebetsék magazínnyába ne vigyen tégedet, ah kerűld, kerűld ezt a' bűbájozott hellyet! Mitsoda helly ez? én kértem tőle; és ő azt felelte, ott laknak a' boszorkányok, kik varázslásokkal mindenen keresztűl látnak és hallanak. A'mi gyémántnak láttzik és fínum aranynak, üveg az, és réz; és azok az ezüst katulyák, a'mellyeket kintsel rakva gondolnál, jukas hójagokkal tellyes kosarok; itten a' kőfalak mesterséggel vagynak tsinálva, mellyek beszélnek és felelnek a' beszélőknek; még nem is darab szókat felelnek vissza, mint az Ekhó szokott a'mi erdeinkbe, hanem vissza adják azt egésszen, még ollyat is toldván hozzá, a'mit más nem mondott. Az asztallóboknak, az asztaloknak, a'lótzáknak, a'padoknak, a' Superlátoknak, és Szőnyegeknek, és az szoba 's házbeli minden készűleteknek nyelvek és szavak van, 's mindég kiabálnak. Ottan a'tsetsebetsék apró Leány gyermekek formájokban keringkeringborsóznak; és ha oda eggy néma bémenne, a'néma is a'maga tsúfjára bohókáskodna. De e'még a' kissebb baj, a'mi rajtad eshetne, te még ottan el is változhatnál fűzfává, vízzé, vagy tűzzé, könyhullatás vizévé, és sóhajtások tüzévé. Így szóllott ő; és én ezzel a tsalfa jövendőléssel a'Városba mentem; és a' mint a' jóltévő ég térített, vak szerentséből mentem el arra, a'hol az a' bóldog lakó hely van, onnan Hattyúk', Nimfák', és Sirenek', mennyei Sirenek hangos és kellemetes szavai jöttek kifelé; és onnan édes és tiszta hangok repestek ki, és minden egyébb gyönyörűség, úgy hogy meghökkenvén örömmel és tsudálkozással állottam ott jó darabig. Az ajtónál vólt, mintegy azon szépségeknek őrizetére, eggy nagy Lelkűt mutató, és izmos ember, a'kitől a' mennyibe megértettem, kételkedhetni, ha vallyon ő Vezérnek jobb é, vagy Vitéznek; a'ki nyájas és eggyszer'smind méltóságos tekíntettel, királyi jószívűséggel hívott bé engemet, Ő nagy és betsülletes létére engemet meg nem vetett, egy alatsony emberkét. Oh! mit hallottam? mit láttam akkor? mennyei Istenasszonyokat, gyönyörű és szép Nimfákat, melly ragyogványokat és Orfeusokat láttam ott; és még némelly Szépeket, fátyol nélkűl, felhő nélkűl, mint a'miképpen jelenik meg a'halandóknak a' szűz hajnal, hintvén arany és ezüst harmattseppeket és súgárokat, és tenyésztetve tündökleni.

Láttam, körös körűl Fébust és a' Mú'sákat; és a'Mu'sák között eggyütt űlni Elpínust; és abba pontba érzettem, hogy magam magamnál nagyobbá tétettem; megtelvén olly' virtussal, megtelvén olly Istenséggel, hadakat és Vitézeket énekeltem, neheztelvén a' Pásztori darabos versezetre. És jóllehet azután (a'mint másnak tettzett) visszatértem ezekre az erdőkre, de megtartottam eggy részét annak a'Léleknek nem is hangzik már alatsonyt az én sípom, mint az előtt szokta; hanem kevélyebb és harsogóbb szóval a'trombitákkal vetélkedvén tőlti bé az Erdőket. Meghallott azután engemet Mopsus, és gonosz tekíntettel nézvén én reám, megbabonázott engemet, a' honnan én elrekedtem, és azután sokáig halgattam, mikor a'pásztorok azt gondolták, hogy engemet a' Farkas látott vólna meg, és a' Farkas ő vala. — Ezt azért mondottam tenéked, hogy tudd meg mennyire méltó hitelre az ő beszéde, és tsak azért is jól kell reménylened, mert ő azt akarja, hogy semmit se reményly.

AMINTÁS Szeretem hallani mind azt, a'mit beszéltél; te reád bízom tehát az én életem' gondját.

TIRZIS Nékem arra gondom lessz. Te fél óra alatt légy itten.

KAR Óh gyönyörű Arany Kor! nem éppen azért, hogy téjjel fojt a' fojóvíz, és mézzel tsepegett az erdő; nem azért, hogy az ő gyümőltsöket a' szántóvastól meg nem érdekelve adták a' főldek, és a' kígyók harag vagy méreg nélkűl bojongottak; nem azért, hogy a' setét felhő nem terjesztette még ki gyász szőnyegét; hanem olly örökös tavasszal, mint a' millyen most gyúlad és virít, mosolygott tündökölve és kiderűlve az ég; sem a' bújdosó fenyőfa nem vitt a' más partyára vagy hadat, vagy portékát.

Hanem tsupán tsak azért, hogy az a' valóság nélkűl való haszontalan név, az a' tévelygéseknek bálvánnya, az a' tsábitás bálvánnya, az a' melly annak utánna az eszelős kösségtől tisztességnek neveztetett (a'melly a' mi természetünknek Tirannusává tette őtet) az ő alkalmatlan kínzásait nem zavarta a' szerelmes nyájnak víg édessége közzé; nem is vólt az ő kemény törvénnye, azoknak a' szabadsághoz szokott Lelkeknek; hanem az az arany és bóldog törvény, mellyet a' Természet mettszett: [A' mi tetszik, az szabad.]

Akkor a' virágok és vizek között édesdeden danoltak, és tántzoltak, az apró szerelmek ív nélkül, és fáklya nélkűl; eggyütt űltek a' Pásztorok és Nimfák, szavaikat elegyítvén nyállyas suttogásokkal, és a' suttugásaikat szorossan egymásba tsimpajkódzó tsókokkal; a'- — szűz Leányka fel-

fedezte friss rózsáit, mellyeket most rejtegető — kosarában titkol, és az ő — ép és kemény almáit; és gyakorta a' forrásba vagy tóba játtzani láttatott szeretett Leánykával a' Szerelmes.

Te takartad el elősször, Tisztesség, a'gyönyörködtető forrásokat, megvonván annak vizét a' szerelmes szomjúságtól. Te tanítottad meg a' szép szemeket, hogy magokba zárattatva maradjanak, és az ő szépségeiket mások előtt rejtekbe tartsák. Te szedted fátyolba a' szélnek eresztett hajakat. Te az édes enyelgéseket — mordokká és makatsokká tetted. A' szóknak zabolát adtál, és a' lépéseknek mesterséget, egyedűl a'te munkád ez óh Tisztesség! hogy — — —

És a' te jeles tetteid a'mi kínaink és könnyhullatásaink; de te szerelemnek és természetnek Ura, te — meghódoltató, mit tsinálsz a' berkek között, mellyek a' te nagyságodat bé nem foghattyák; menj tova, és verd ki az álmot a' méltóságok' és hatalmasok' személlyéből. Minket itten megvetett és alatsony Népet engedj nálad nélkűl élni — — — —

— —

— —

Nékünk az ő rövid világa elrejtődik, és az álom örökös éjtszakát hoz fel reánk.

MÁSODIK SZAKASZ.

ELSŐ JELENÉS.

SZATIRUS *egyedűl* Parányi a' Méh, de parányi tsípésével ugyan nehéz, ugyan fájdalmas sebeket ejt; de, mi kissebb portéka a' szerelemnél, ha minden szűk házakon bémegy; és elbúvik minden szűk házakba? most a' szemhéjjak' árnyéka alatt; majd azokba a' pitziny gödrötskékbe, mellyeket eggy édes mosolygás ejt a' szép ortzákban; és még is olly igen nagy, olly halálos, és olly gyógyíthatatlan sebeket ejt. Jaj nekem! mert tsupa seb már, és tsupa vér nékem minden belső részem; és ezer Millingjei vannak Szilvia' szemeibe a' kegyetlen szerelemnek. Kegyetlen szerelem, kegyetlen Szilvia, és vadabb mint az Erdők. Oh mennyire illik néked ez a' Név: és melly előrelátó vólt az, a'ki néked azt adta. Az Erdők Kígyókat, Oroszlányokat, és Medvéket lappangtatnak az ő

zőldjeiken belől: te a'te Mellyeden belől gyülőlséget, bosszúságot, és kegyetlenséget rejtegetsz; gonoszabb Vadakat a' Kigyóknál, Oroszlányoknál, és Medvéknél: mert ezek megszelídűlnek, de azokat sem könyörgés, sem ajándék által meg nem szelídíthetni. Jaj nékem! mikor én te néked új Virágokat hozok, te azokat makatsúl megveted; talám mivel sokkal szebb virágid vagynak szép artzúlatidon. Jaj nekem, mikor tenéked gyönyörű Almákat nyújtok, te azokat bosszankodva megútálod; talám mivel gyönyörűbb Almáid vagynak kosaradban. Bóldogtalan fejem! mikor téged az édes mézzel kínállak, te azt finnyásan fel sem veszed; talám mivel sokkal édesebb Mézed vagyon Ajjakidon. De ha az én szegénységem valamit ollyast nem ajándékoztat tenéked, a'mi tebenned szebb és édesebb ne vólna; tulajdon magamat ajándékozom tenéked: hát miért tsúfolod ki, miért iszonyodsz igazságtalanúl ettől az ajándéktól? én nem vagyok megvetni való, és ha jól megláttam magamat a' hígadtt tengerbe, mikor tegnap előtt elhalgattak a' szelek, és ő hab nélkűl feküdtt. Ez az én vérszínű pofám; ezek az én terpedtt vállaim; és ezek az én vastag 's ízmos karjaim; és ez a' sertés Melly; és ezek az én béfedett Tsípeim Férjfiságnak, és erőnek jelei: és ha ezt nem hiszed, ám próbáld meg. Mit akarsz te azokkal a' gyenge fitzkókkal tsinálni, kiknek ortzájik még alig virágzik az Ifjú szőr lágy pelyhével, és a' kik mesterséggel szedegetik rendbe hajaikat? Asszonyok azok ábrázattyokba is, erejekbe is; mond bár hogy kövessen téged valamellyik az erdőkön a' hegyeken, 's a' medvék és a' vaddisznók ellen hartzollyon meg éretted. Nem vagyok én otsmány nem; nem is azért útálsz meg engemet, mintha én úgy termettem vólna, hanem egyedűl azért, mert szegény vagyok. Ah! mert a' Majorok követik a' nagy Városok' példáját, és valósággal az arany század ez, mivel tsupán az arany győz, és az arany uralkodik. Oh akárki vóltál te, ki legelőször tanítottad árúba tenni a' szerelmet, légyenek átkozottak a' te eltemettetett hamvaid, és fagyos tsontaid, és soha se' találtasson ollyan Pásztor, vagy Nimfa, ki ott elmenvén azt mondja nékiek: NYUGODJATOK BÉKÉVEL; hanem mossa azokat az esső, és hánnya vesse a' szél, és tisztátalan lábaival tapodja azt a'nyáj, és az útazó. Te gyaláztad meg legelőssző a' Szerelem' nemességét. Te tetted keserűkké az ő víg édességeit. Az eladó szerelem, az aranynak raboskodó szerelem, nagyobb és irtóztatóbb és otsmányabb monstrum, valamit tsak a' főld teremhet, vagy

a' tenger a' habok között. De miért panaszolkodom híjába? minden állat él azzal a' fegyverrel, a'mellyet az ő mentségére adott a' természet: a' szarvas a' futást veszi elő: az oroszlány a' körmeit, és a' tajtékzó vaddisznó, agyarát, és az asszonynak hatalma és fegyvere a' szépség, és a' kellemetesség. Én miért nem veszem elő az én mentségemre az erőszakoskodást, ha engemet szerré tett a' természet az erőszakra és a' ragadományra, erővel rajta, elfogom ragadni azt, a'mit az a'Leány megtagad én tőlem háládatlan lévén a' szerelem érdeméhez. Mert a'mint eggy ketskés mondta nékem a'minap, a' ki észre vette az ő szokását. Ő gyakorta eggy forrásra szokott járni, hogy magát megfrissíttse, és nékem megmutatta azt a' helyet: én azt tettem fel magamba, hogy ottan a' harasztok és bokrok között majd elbúvok, és megvárom, míg oda jön, és mihejt jó idejét fogom látni, utánna iramodom, 's nyakon kapom őtet. Mitsoda ellenkezést tehetne majd akkor futásával, vagy karjaival, eggy gyenge Leányka én ellenem, ki olly gyors és birós vagyok? Ám — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

MÁSODIK JELENÉS.

Dafne, Tirzis

DAFNE Tirzis, a' mint én néked megmondtam, én észrevettem, hogy Amintás szeretné Silviát, és Isten tudja, mennyi jó szolgálatot tettem ezért, és tenni kívánok most is annál örömestebb, hogy most hozzá járúlnak a' te könyörgéseid is: de hamarább rá mehetnék eggy Tinónak eggy Medvének eggy Tigrisnek meg szelídítésére, minteggy eggyűgyű Leánynak, eggy olly ostoba mint szép Leánynak, ki még azt sem veszi észre, melly tüzesek, 's melly élesek az ő szépségének fegyverei, hanem mosolygásával és kedveltetésével megöl mást, és azt megölvén sebhetésébe semmit se tud.

TIRZIS De mellyik az, az annyira eggyűgyű Leány, a' ki kijővén a' bőltsőből azonnal ne tudja azt a' mesterséget, hogy szépnek lásson, hogy tettzetes légyen, hogy kedveltetésével gyilkoljon, és hogy tudja mitsoda fegyver sebesít, mellyik öl 's mellyik gyógyít meg, és hoz vissza az életre?

DAFNE Kitsoda illy nagy mesterségnek a' mestere?

TIRZIS Te tsak tettetel és engemet kísértesz: az a' ki a' madarakat dallásra és repülésre tanítja, a' halakat az úszásra, a' kosokat a' türkölésre, a' bikát, hogy szarvával ökleljen, és a' pávát, hogy az ő szemekkel tarkázott tollainak pompáját kiterjessze.

DAFNE Kinek hívják azt a' nagy mestert?

TIRZIS Dafnénak hívják.

DAFNE Hazug állat.

TIRZIS 'S miért? Nem vagy te szer arra, hogy ezer Leányt is tarts Oskoládba? bátor, ha igazat kell szóllanunk, nints szükségek a' mesterre; mester a természet, hanem hogy az Anyákknak és Dajáknak is van még ott néminémű részek.

DAFNE Eggy szóval te töksi, és tsintalan vagy. Mostan hogy igazat szóljak, nem mondom ki ítéletemet, hogy vallyon Szilvia eggyűgyűtske-é, a'mint láttszik szavaiból, és tselekedeteiből: tegnap előtt láttam eggy jelenséget: a'melly engem a' felől kéttségbe hoz. — Én őtet amott a' Város mellett találtam, azon a' nagy rétségen, a' hol a'posványok között fekszik eggy szigetetske, azon felyűl eggy tiszta és tsendes tó, egésszen ollyan formán andalogni, hogy tulajdon magával láttzott szerelmeskedni, és egyszer'smind tanátsot kérni a' vizektől, mitsoda rendel kellene elrakni hajait homloka felett, és hajai felett a' fátyolát, és a' fátyol felett azon virágokat, mellyeket kebelébe tartott; és gyakorta eggymásután most eggy fagyal virágot vett fel, majd eggy ró'sa szálat, és azt hószín nyakához, pirosló ortzájihoz vitte, és a' színeket öszve illegtette, és annakutánna mintegy örűlvén a'győzedelmen, büszke mosolygás villámlott ki tekintetén, 's úgy láttzott; mintha ezt mondta volna: én valóba meggyőzlek titeket, 's nem is az én ékességemre hordozlak benneteket, hanem tsupán tsak a' ti megszégyenűléstekre, hogy minden lássa mennyivel alább velók vagytok nállam. De míg ő piperézte, és szerelmesen nézegette magát, történetből hátrafordúlt, 's észrevette, hogy én őtet észrevettem, és elpirúlván azonnal felállott, és a' Virágokat elhullatta. Azalatt mennél jobban nevettem az ő pirúlásán; ő annál jobban elpirúlt az én nevetésemen; de minthogy még hajainak eggy része vólt öszveszedve, a' más' része szanaszét vólt, egyszer vagy kétszer szemeivel a' tanátsadó forráshoz futott, és magát mintegy lopva nézte, attól tartván, hogy én az ő tekíntetébe fogok tekinteni; és magát fel nem tsínosítva látta, 's így is tettzett magának,

mert magát szépnek látta fel nem tsínozva is. Én ezt mind észrevettem és halgattam.

TIRZIS Te nékem éppen azt beszélled, a'mit én gondoltam, hát nem jövendőltem é meg?

DAFNE Igazán megjövendőlted hanem valóba merem mondani, hogy annakelőtte, nem vóltak a'Pásztor Leánykák, sem a Nimfák sem én nem vóltam ollyan gyermekségemben. A' világ vénheszik, és vénhedvén néki komorodik.

TIRZIS Talám még akkor nem forgottak olly gyakran a' Városiak az erdőkön, és a' mezőkön; sem a'mi mezőségi Leánykáink nem szoktak olly gyakran menni a' Városba; már most öszve elegyedtek a' fajok és az erkőltsök. Hallod, nem tselekedhetnéd azt meg, hogy valamellyik nap ráállana Szilvia arra, hogy véle beszéljen Amintás, vagy magánoson, vagy legalább a' te jelenlétedbe.

DAFNE Nem tudom: Szilvia felette durtzás.

TIRZIS Ő is szerfelett betsűletre vigyázó.

DAFNÉ Isten neki, a' betsűletre vígyázó szerelmesnek, valójába arra eszeld, hogy tsak másképpen bánjon a'dologgal, minthogy ő ollyan a' ki szerelmet akar tanúlni, felejtse el a' betsületet, merjen, kérjen, sürgessen, alkalmatlankodjon, utóljára lopjon, és ha e'sem elég még ragadjon is; hát nem tudod te, hogy van teremtve az Asszony? fut, és futván óhajtja, hogy elérjék; megtagad valamit, és óhajtja hogy ezt tőle elkapják; hartzol, és hartzolván óhajtja, hogy őtet meggyőzzék. Ládd Tirzis én veled bizakodva beszéllek.

TIRZIS Hanem kérlek tégedet, édes Dafném, a' te virgontz ifjúságodnak édes emlékezetére, hogy segítts engemet szegény Amintás felsegéllésére, a'ki haló félben van.

DAFNE Óh mitsoda különös, szent kénszerítést talált fel ez az ostoba, hogy engemet az én ifjúságomra emlékeztet, az elmúlt jóra, 's a' jelen való unalmas állapotra. De hát mit akarsz hogy tselekedjen?

TIRZIS Néked sem észre sem tanátsra nints szükséged: nem kell egyébb, tsak hogy kívánsága tellyesítésére vedd rá magad.

DAFNE Jól van; mindjárt megmondom Szilviának és nékem most mindjárt menni kell az úgy nevezett Diánna forrására, oda, hol az édes vizekre édes árnyékot vét az a'Plátánus, melly friss ülő hellyel kínálja a' vadászó Nimfákat, ott bizonyoson tudom, hogy megfogja fereszteni szép tagjait.

TIRZIS De még is osztán?

DAFNE De még is osztán, mindjárt meg fogod érteni: ha van eszed, e' légyen elég.

TIRZIS Értem: de nem tudom, lessz é néki annyi mérészsége.
DAFNE Ha nem lessz, feküldjön le, várakozzon, hogy más keresse meg őtet.
TIRZIS Ő valóba ollyan, hogy azt megérdemli.
DAFNE De nem kívánnánk eggy kitsit te magadról beszélni? Nosza Tirzis, nem akarnál é te megszerelmesedni? még ifjú vagy, 's nem vagy huszonnégy esztendős (ha jól jut eszembe, mikor gyermek vóltál) henyeségbe kívánsz élni, 's öröm nélkűl? mert tsak a' szeretés által tudja meg az ember, mi a' gyönyörködés.
TIRZIS A' Vénus' gyönyörködéseit nem múlatja el az az ember, a'ki kerűli a' szerelmet; hanem a' szerelem' édességeit keserűség nélkül szedi's kóstolja.
DAFNE Ízetlen, az az édesség, a'melly eggy kis keserűséggel nints megfűszerszámazva, 's nagyon dosztig tartja az embert.
TIRZIS Jobb nagyon jól lakni, mint ételközbe, 's étel utánn is mindig éhesnek lenni.
DAFNE De nem úgy van, ha az ember bír az étellel, és a' néki tettzik, 's annak kóstolása mindég újj kívánságot szerez bennünk a' kóstolásra.
TIRZIS De ki bírja úgy azt, a'mi neki tettzik, hogy mikor megéhezik, mindég készen találja azt?
DAFNE De ki leli fel a' jót, ha azt nem keresi?
TIRZIS Veszedelmes azt keresni, a'mit ha megtalálunk, gyönyörködtet, de sokkal jobban kínoz ha fel nem találjuk: akkor lehet látni, hogy Tirzis szeret, mikor Ámor az ő fészkében nem fog többé könnyeket és sóhajtásokat tartani, eleget sírtam már én, és sóhajtottam, fojtassa más is a' maga dolgait.
DAFNE De nem vígadtál még eléggé.
TIRZIS Nem is kívánok vígadni ha olly drágán kell azt venni.
DAFNE Kéntelen fogsz szeretni, ha készakartva nem akarsz.
TIRZIS De nem kénszeríthetni azt, a'ki távol van.
DAFNE De ki van távol a' szerelemtől?
TIRZIS A'ki fél és fut tőle.
DAFNE 'S mit tesz futni attól, a' kinek szárnyai vannak?
TIRZIS A' születni kezdő szerelemnek kurták a' szárnyai, alig tarthatja fel azokat, és nem repűl velek.
DAFNE De nem veszi ám az ember észre, mikor születik ő, és mikor azt észre vészi az ember, már akkor nagy és repűl.
TIRZIS Nem ám, ha nem látta máskor az ő születését.
DAFNE Majd meglássuk, Tirzis, ha elfuthatsz é, a'mint

mondod; én esküszöm néked, majd mikor úgy teszel mint a'Kengyelfutó, vagy a'Szarvas, hogy mikor téged majd segedelemért könyörögni látlak, nem tennék a'te segedelmedért eggy lépést, eggy szót, nem mozdítanám érted a' kis újjamat is, vagy tsak a szemem pilláját.

TIRZIS Kegyetlen! vólna é annyi lelked hogy engem halva látnál? ha azt akarod, hogy én szeressek, szeress te engemet: egyeztessük szerelmünket.

DAFNE Te engemet tsúfolsz, és talám nem érdemlessz illyen szeretőt, ah mennyit megtsal a'szines mázos tekíntet.

TIRZIS Nem tsúfolódom biz én nem; de te illyen esküvés mellett nem fogadod el az én szerelmemet; éppen a'mint szokása minden fejér személynek: hanemha néked nem kellek, szerelem nélkűl fogok élni.

DAFNE Megelégedve élly inkább, mint valaha óh Tirzis henyeségbe élly, mert a' henyélésbe tsirádzik mindég a' szerelem.

TIRZIS Oh Dafne! ezt a'henye nyúgodalmot nékem az Isten szerzette: az a' kit köztünk Istennek lehetne tartani; kinek teméntelen tsordák, temérdek nyájak legelnek eggyik tengertől fogva a'másikig, mind a'termékeny mezőségnek vidám legelőin, mind az Appeninus bértzes hátain. Ő azt mondotta nékem, mikor engemet magáévá tett: Tirzis, más kergesse a' Farkasokat és lopókat 's őrizze az én kővel kerített aklaimat; más a' büntetéseket 's a' jutalmakat ossza ki az én szolgáimnak; más legeltesse 's őrizze az én nyájamat, másnak a' gyapjúra és téjre légyen gondja; és más azokat kiossza: Te énekelly minthogy most semmi dolgod nints; a'honnan igazságos dolog, hogy ne a' földi szerelem enyelgéseit, hanem a'helyett ditső Őseit az én élő és igaz (nem tudom őtet minek nevezzem) Apollómnak, vagy Jupiteremnek, mert tselekedeteivel 's tekintetével mind a' kettőhöz hasonlít; az ő Saturnusnál és Celusnál méltóságosabb Őseit énekellye mezei Mú'sám, Királyi jótéteményének kipótolására, és bár tisztán vagy reketten énekel is ő azt meg nem útállya. Nem éneklem őtet, mert néki méltóbban nem udvarolhatok, mintha tsak halgatok, és magamba tisztelem: hanem soha sem fognak az ő óltárai az én virágim és illatozó tűznek kellemetes füstje nélkűl lenni; és ez az eggyűgyű 's buzgó szent tisztelet, akkor fog az én szívemből kivétetni, mikor a' levegőbe levegővel fognak legelni a' szarvasok, 's mikor a' folyóvizek megváltoztatván az ő árkokat és fojásokat, a' Persa, Sequánából; a' Frantz, a' Tigrisből fog inni.

DAFNE Óh! te fellengősen jársz: nosza szálly le eggy kevéssé a' mi feltételünkre.

TIRZIS Ez az a' szempillantás, mellybe te a' forrásra menvén Szilviával, igyekezz őtet meggyengíteni; én pedig az alatt azon leszek, hogy Amintás oda menjen és talám az én munkám nem fog könnyebb lenni a' tiédnél, most eredj.

DAFNE Én megyek, de a' mi feltételünket más megértette.

TIRZIS Ha jól felvehetem messziről az ábrázatját Amintás az, a'ki amonnan kibökken. Éppen ő.

HARMADIK JELENÉS.

Amintás, Tirzis.

AMINTÁS Akarom látni, mire mehetett Tirzis, és ha semmit sem tsinált, elébb mintsem magam legyek semmivé, megölöm magamat annak a' kegyetlen Leánynak szemei előtt. Néki a' kinek annyira tetzik az én szivemnek sebe, mellyet az ő szép szemei ejtettek, bizonnyal hasonlóképpen kell tettzeni az én szivem sebének mellyet saját kezem ejt.

TIRZIS Vigasztaló újságokat jelentek tenéked, Amintás, szakaszd félbe addig ezt a' nagy keserűséget.

AMINTÁS Jaj nekem, mit mondassz? mit hozol, életet vagy halált?

TIRZIS Életet és megmaradást hozok; ha azoknak ellenébe mersz menni, hanem szükség ám, Amintás, embernek lenni, ugyan mérész embernek.

AMINTÁS Mitsoda bátorságra van szükség, és ki ellen?

TIRZIS Ha a' te Szerelmesed eggy erdőnek közepébe vólna, melly körűl vétetvén legmagasabb kősziklákkal, rakva vólna a' Tigrisek és Oroszlányok barlangjaival, elmennél é oda?

AMINTÁS Elmennék oda, nyúgodtt, és víg Lélekkel inkább, mint a' mezei Innepnek tántzára.

TIRZIS És ha ő a' bujnyikok és fegyverek között vólna, elmennél é oda?

AMINTÁS Elmennék oda nagyobb örömmel és készséggel, mint a' megszomjúzott szarvas a' kútfőre.

TIRZIS Nagyobb munkára nagyobb mérészség kell.

AMINTÁS Elmegyek keresztűl az rohanó víz omlásokon, mikor az elolvadtt hó feldúzzadva küldi őket a Tengerre; elmegyek

keresztűl a' tűzön és a' poklokra, tsak ő ott legyen, ha ugyan pokol lehet az, a' hol olly szép teremtés van: tsak rajta, nyilatkoztass ki előttem mindent.

TIRZIS Hallod.

AMINTÁS Mond szaporán.

TIRZIS Szilvia téged eggy forrásnál vár, — — — és egyedűl elmernél é oda menni?

AMINTÁS Oh mit mondassz? Szilvia vár engem — — — és egyedűl.?

TIRZIS Egyedűl, hanem hogy Dafne is ott van, a' ki mi velünk tart.

AMINTÁS — — — vár ő engemet?

TIRZIS — — — hanem — —

AMINTÁS Jaj nékem, mit hanem? Te halgatsz, Te engemet megölsz.

TIRZIS Hanem nem tudja ám, hogy te oda akarsz menni.

AMINTÁS Kemény következtetés, a'melly egésszen méreggel futtya el az előbbeni édességeket: Ugyan mitsoda mesterséggel gyötörsz te engemet kegyetlen? kevésnek láttzik hát te előtted hogy én szerentsétlen vagyok, hogy te is nevelni jössz az én nyomorúságomat?

TIRZIS Ha az én gondolatom szerént tselekeszel, meglásd hogy boldog leszel.

AMINTÁS Hát mit tanátsolsz?

TIRZIS Hogy te —

AMINTÁS Az Isten ne adja, hogy valaha ollyast tselekedjek, a' mi néki kedve ellen légyen; soha semmi ellenére valót nem tselekedtem eddig, kivévén hogy őtet szerettem; és ez rajtam erőszak volt, az ő szépségének erőszakja, 's nem az én véttségem, soha se történnyen meg tehát az, hogy én a' mennyibe lehet kedvét ne keressem neki.

TIRZIS No tsak erre felelj; ha a' te hatalmadban vólna, hogy őtet ne szeresd felhagynál é az ő szerelmével, azért hogy ő előtte kedvet találj?

AMINTÁS Azt sem engedi meg Ámor nékem, hogy azt mondjam; sem hogy még tsak képzelhessem is, hogy én valaha, az ő szerelmét elhagyjam, ha szinte lehetne is.

TIRZIS És így te az ő truttzára szeretnéd őtet, mikor le lehetne tenned az ő szerelméről?

AMINTÁS Az ő truttzára nem, hanem tsak szeretném őtet.

TIRZIS És így akaratján kívűl.

AMINTÁS Igen is valósággal.

TIRZIS — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

AMINTÁS Ah Tirzis, Ámor feleljen én hellyettem, a' ki mennyit beszél az én szívemnek közepében el nem mondhatom. Te nagyon okos ravasz vagy, már hosszas tapasztalásod által a' szerelemről való beszéllésben, nékem megköti nyelvemet az, a' ki szívemet megköti.

TIRZIS Tehát tsak ne menjünk el?

AMINTÁS Én el megyek, de nem a' hova te gondolod.

TIRZIS Hát hova?

AMINTÁS Halálra; ha az én haszomra egyebet nem tsináltál tsak a'mit most beszéltél.

TIRZIS Hát kevésnek láttzik ez te előtted? Azt gondolod tehát balgatag, hogy Dafne az oda való menetelt tanátsolta vólna, ha nem látta vólna óldalról a' Szilvia' szívét. Hát ha ő tudja azt de nem akarja, hogy másnak tudtára légyen hogy ő azt tudja: — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
Nohát hol van az a' Te néki tettzeni óhajtó kívánságod?
— — — — — — — — — — — — — — Néked balgatag mivel lessz több, hasznod az eggyik módból mint a' másikból?

AMINTÁS De ki tesz engem arról bizonyossá, hogy néki van arra kívánsága?

TIRZIS Oh esztelen! ihol te éppen azt a' bizonyságot kívánod, a'melly néki nem tettzik, és a'melly igazság szerint nem is tetzhetik 's neked keresni nem kell. De hát arról is ki tesz téged bizonyossá, hogy ezt nem kívánja? hátha kívánná? 's nem mennél el? egyenlő a kéttség és a' baj; ah valóba jobb mérészen halni meg mint gyáván. Te halgatsz; te meggyőzettettél, vald meg most ezt a' veszteségedet, a'melly nagyobb győzedelemnek fog oka lenni: mennyünk.

AMINTÁS Várakozz.

TIRZIS Mit, várakozz? hát nem tudod é, hogy az idő múlik.

AMINTÁS Ah gondolkozzunk elébb rólla — — — — — — — —
— — — — — —

TIRZIS Az úton gondolkozzunk majd arról a'mi még hátra van; — — — — — — — — — — — — — — — —

KAR SZERELEM! mitsoda oskolában, mitsoda mestertől tanúlhatni meg a' Te annyira hosszas és kéttséges szerető mesterségedet? Ki tanít meg minket annak megfejtésére, a' mit az elme ért, mikor a' Te szárnyaidon az Egek felett

repűl? éppen nem a' túdós Athene, sem a' Lyceum nem mutatja azt meg; nem Fébus a' Helikonon, ki a' szerelemről úgy beszél, mint a' ki azt tanúlja; hidegen szóll arról és keveset; nints tüzes szózatja mint Te hozzád illene; nem emeli fel az ő gondolatit a' te szent titkaidig.

SZERELEM! egyedűl tsak Te vagy méltó mestere önnön magadnak: és egyedűl Te vagy tulajdon magadtól kinyomtattatva. Te tanítod meg a' legparasztosabb elméknek azokat a' tsudálatos dolgokat olvasni, mellyeket szerelmes betűkkel írtt tulajdon kezed a' más szemeiben: Te a' szép termékeny szózatokban fejted ki a' te híveidnek nyelveket, és gyakorta (óh különös és újj ékesen szóllása a' szerelemnek) gyakorta eggy zavart mondásban, 's félbeszaggatott szókban jobban kinyomódik a' Szív, 's jobban láttatik indítani, mint a' piperézett és tudós ígékkel. Még a' halgatásban is szokott lenni könyörgés és beszéd.

SZERELEM! olvassák bár mások a' Szókratesi könyveket, mert én két szép szembe megtanúlom ezt a' mesterséget: és elfognak veszni a' legtudósabb tollaknak versei az én erdei versem mellett, mellyeket durva kéz vésett durva kéregbe.

HARMADIK SZAKASZ.

ELSŐ JELENÉS.

Tirzis, Kar.

TIRZIS Óh határ nélkül való kegyetlenség! Oh háládatlan sziv! Oh háládatlan Leány! Oh három 's négyszerte háládatlan asszonyi nem! 's ugyan te is természet, te gyáva míves, miért tetted az Asszonyoknak tsupán tsak ábrázattyokra, és azon is kívűl mind azt, a'mi bennek nemes, szelíd, és szíves; 's minden egyébb részeiről elfelejtkeztél. Ah szegény, talán megölte magát, sehol se találom őtet. Én már három órája, hogy őtet azon a' hellyen keresgélem, a' hol hagytam, és itt a' környéken mindenütt, 's nem találom se' magát, sem az ő lépésének nyomait. Ah mert bizonyosan megölte magát; majd tudakozódom felőlle azoktól a' Pásztoroktól a' kiket amoda látok: Barátim! láttátok é Amintást, vagy hallottatok é felőlle valami szerentsét?

KAR Te nékem olly megzavarodottnak láttzol, 's mi ok szerzi

aggodalmadat? honnan van ez az izzadttság, ez a' lihegés? van valami baj? nosza közöld velünk, hadd tudjuk mi is.

TIRZIS Félek az Amintás veszedelmétől; láttátok é őtet?

KAR Mi azólta nem láttuk őtet, miólta te veled ez előtt jó darab idővel elment; de mitől félted őtet?

TIRZIS Hogy magát megölte légyen saját kezével?

KAR Magát, saját kezével, hát miért? mi okát gondolsz annak?

TIRZIS A' gyűlőlséget és szerelmet.

KAR Két hatalmas ellenség öszveadván magát, mit nem tsinálhat? hanem beszélj világosabban.

TIRZIS Hogy eggy Nimfát felette szeretett, és hogy attól felette gyűlöltetett.

KAR Nosza beszéld el egésszen. Itt szoktak járni, és talám majd jön valaki, a' ki rólla hirt hoz; meg lehet hogy még maga is elérkezik.

TIRZIS Elmondom azt örömöst, mert igazság ellen vólna illy nagy és iszonyú háládatlanságnak örökös érdemlett betstelenség nélkül maradni. — Előre észrevette Amintás (és én vóltam bóldogtalan, az a' ki azt megjelentettem, a' ki őtet oda vittem; most bánom már azt) hogy Szilviának Dafnéhoz eggy forrásra kellene menni fürödni: oda tehát megindúlt kéttségbe és bizonytalanságba, nem az ő szívétől indíttatván, hanem egyedűl az én alkalmatlan izgatásomtól; és sokszor kitsinybe múlt, hogy vissza nem tért, és én toltam előre kéntelen kelletlen is: mikor osztán már közel vóltunk a' forráshoz, imé hallunk eggy asszonyi jajgatást, és eggyszerre meglátjuk Dafnét, ki kezeit verte öszve; a'ki mihelyt minket meglátott, elsikójtotta magát; ah fussatok, így kiáltott, — — — — — — — — — — — — — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — — —

kivágta magát minteggy dárda' s én követtem őtet. Imé megláttyuk eggy fához köttetve a' Leánykát — — — és az ő megkötözésére kötél hellyett vólt az ő haja; az ő saját haja ezer tsomókba vólt a' fához köttetve, és az ő szép öve, melly szűz kebelének vólt az előtt őrzője, segítője vólt ennek — — és az ő kezeit a' kemény törzsökhöz szorította, maga a' fa is adott ő ellene kötelékeket, mert hajlós ágait öszvegúzsolva tartotta — — — — — — — — — — — Előtte eggy pimasz Satirust láttunk néki, a' ki az ő megkötözését éppen akkor végezte; a Leány, a' mint lehetett, óltalmazta magát, de mire tudott vólna menni? Amintás eggy dárdával, mellyet jobb kezébe tartott, néki ment a' Satirusnak mintegy oroszlány, nékem pedig azomba tele vólt az ölem kövekkel,

a' honnan ő elszaladt. Mihelyt amannak elfutása időt engedett Amintásnak az eszmélkedésre; — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

És egésszen szikrádzani láttzott Amintás tekintetében, annakutánna tsendesen egéssz tartózkodással közelítvén ő hozzája ezt mondotta: Oh szép Szilvia, botsáss meg ezeknek ha nagy mérészség közelíteni a'te édes tetemeidhez, mert a' kegyetlen szükség kénszeríti azokat, az a' szükség, hogy e' tsomókat mególdjam; és ez a' kegyelem, mellyet a' szerentse kíván ezeknek engedni, ne légyen ellenedre.

KAR Olly szavak, mellyek meglágyíthatnának eggy kő szívet; de mit felelt akkor?

TIRZIS Semmit sem felelt, hanem bosszankodva és szemérmel a' földre szegezte szemeit; — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Ö elibe menvén sárga haját kezdte kibontani, 's azomba így szóllott: bizonnyára illy szép kötésekre nem vólt méltó illy durva törsök; mivel ditsekedhetnek már a' szerelem' szolgái, ha az ő betses köteleik köz a' plántákkal? kegyetlen fa, megbánthattad azt a' szép hajat, melly tenéked olly nagy díszt adott; ekkor kezeivel mególdotta annak kezeit ollyan formában mintha valóban félt, és egyszer'smind kívánta volna illetni azokat. — — — — — — — — — — —
— — — — — — — mihelyt Szilvia szabadon látta vólna kezeit, így szóllott megvetéssel: Pásztor, hozzám ne nyúlj; Diánnáé vagyok: magam is megtudom már óldani lábaimat.

KAR Hát olly nagy dagály lakhatik eggy Nimfa' szívébe? Ah, szíves munkának háládatlan jutalma.

TIRZIS Ő félfelé vonult félelmes tisztelettel, fel sem vetvén szemeit az ő nézésére; — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — Én a' ki el bujtam vala, és láttam 's hallottam mindent, akkor kiáltani akartam néki, de tsak megtartóztattam magamat. Most hally eggy szörnyű dolgot. Sok bajlódás után, ő mególdozta magát, és alig óldózkodott ki, a' nélkűl, hogy Isten hozzád-ot mondott vólna futni kezdett, mint eggy fiók szarvas: és éppen nem is vólt oka semmitől is tartani, mert esmérte már az Amintás betsületes természetét.

KAR Miért futott hát?

TIRZIS — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —

KAR És még ebbe is háládatlan. De mit tsinált akkor a' szegény Amintás? mit mondott?

TIRZIS Azt nem tudom; mert én tele lévén bosszúsággal; a' Leány után iramodtam, hogy őtet elérjem és megtartóztassam, de haszontalan, mert őtet eltévesztettem, és azután vissza térvén oda, a' hol Amintást a' forrásnál hagytam, nem találtam ott őtet; hanem az én szívem valami veszélyt jövendől előre. Tudom, hogy ő elszánta magát a' halálra, még minekelőtte ide jött vólna.

KAR Minden szeretőnek szokása és mestersége, hogy halállal fenyegesse magát; de ritkán történik az osztán meg.

TIRZIS Adj' Isten, hogy ő azon ritkák közzűl ne légyen.

KAR Nem lesz, nem.

TIRZIS Én a bőlts Elpinus' Barlangjába akarok menni: ha még életbe van, aligha oda nem vetődött, a' hol gyakorta szokta legkeserűbb gyötrettetéseit édesíteni, annak a' tiszta szavú Sípnak édes Hangján, a'melly hallgatására vonja a' magas hegytetőkről a' Köveket; 's tiszta téjjel fojtatja a'Vizeket; és mézet tsorgattat a' kemény Kérgekről.

MÁSODIK JELENÉS.

Amintás, Dafne, Nerina

AMINTÁS Kegyetlen vólt a'te szívességed, óh Dafne, mikor az én Dárdámat megtartóztattad; mivel az én halálom annál keserűbb fog lenni mennél tovább késik. És most, miért hurtzolsz engemet illy tekervényes útakon, és illy külömböző okoskodásokkal hijjába? mitől félsz, hogy én megtalálom ölni magam? félj az én Kintsemtől.

DAFNE Ne ess kéttségbe Amintás, mert ha én őtet jól esmérem egyedűl tsak Szemérmetesség vólt az, a'mi Szilviát futásra indította.

AMINTÁS Jaj nékem, mert az én megmaradásom a' kéttségbe csés lenne, minthogy már egyedűl a' Reménység volt az én romlásom, és ah szegény fejem, még is kezd tsirázni mellyemben, tsak hogy én éljek: és mi lehet az életnél nagyobb nyomorúsága eggy bóldogtalannak, mint a' millyen én vagyok?

DAFNE Élj bóldogtalan, élj a' te nyomorúlt állapotodban, és ezt tűrd el tsupán azért, hogy bóldog lehess, akkor, a' kor

Reményednek jutalma (ha életbe 's reménységbe megtartod magadat) Szilvia fog lenni.

AMINTÁS Nem láttzottam vólna szerelem és az én szerentsém előtt tellyességgel nyomorúltnak, ha tsak egésszen meg nem mutatták vólna nékem, a' mit tőlem megtagadtak.

NERÍNA Tehát tsak nékem kell a' legkeservesebb hír' bal Varjának lenni. Oh mind örökké szerentsétlen Montánus, mitsoda Lélekkel fogod hallani a' te eggyetlen eggy Szilviádnak szörnyű történetét, öreg Atya, megfosztatott Atya, oh, többé nem Atya.

DAFNE Bús szózatot hallok.

AMINTÁS Én a' Szilvia' Nevét hallom, a' melly nékem a' füleimet és a' szívemet verdesi: hanem ki az a' ki őtet nevezi?

DAFNÉ Ah Nerína, eggy nemes Nimfa, a' ki Diána előtt olly kedves, a' kinek olly szép szemei vagynak, és olly szép kezei, 's olly rendes és kellemetes magaviselete.

NERÍNA És tsak kívánom tudtára adni, hogy keresse fel annak bóldogtalan maradványit, ha ugyan van még ott belőlle valami; ah, Szilvia, ah kegyetlen szerentsétlenséged.

AMINTÁS Jaj nékem, mi lessz ez? mit beszél ez a Leány?

NERÍNA Dafne.

DAFNE Mit beszélssz magadba 's miért nevezted te Szilviát, hogy azután sóhajtasz?

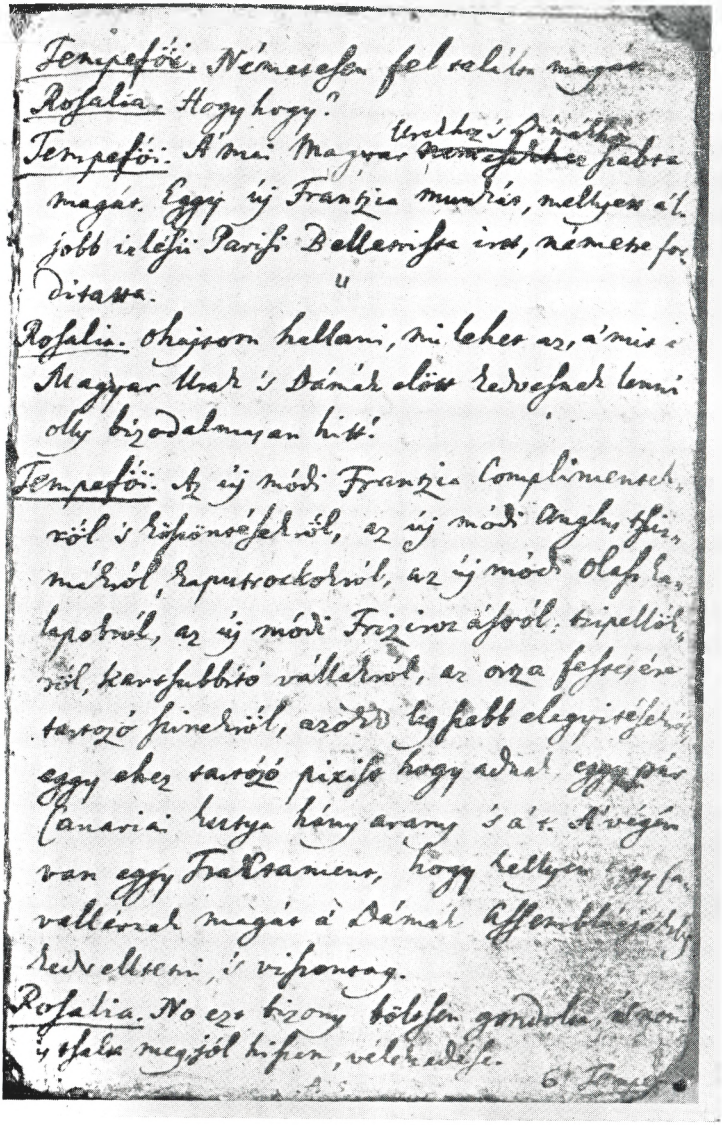
NERÍNA Ah, mert méltán sóhajtok illy iszonyú történetre.

AMINTÁS Ah, mitsoda történetről beszélhet ő? érzem én, érzem, hogy az én szívem jéggé válik, és elfojtódik lehelletem: hát él é?

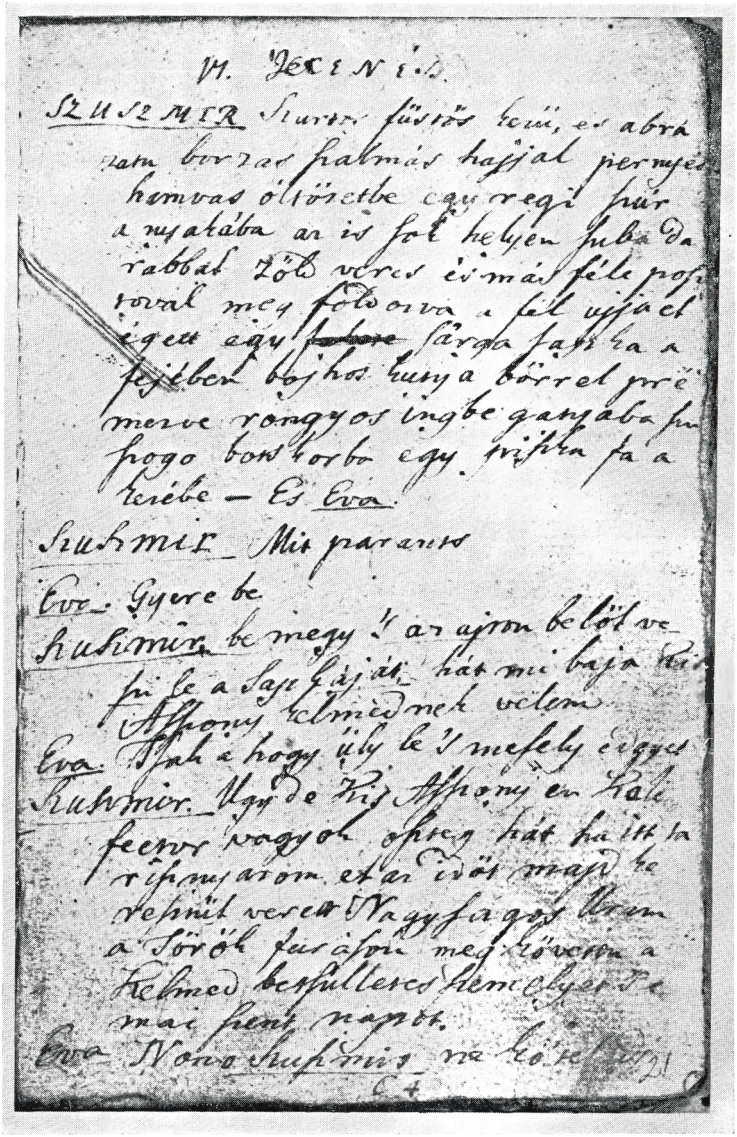
DAFNÉ Beszéld, mitsoda szörnyű történet az, a' mit mondasz.

NERÍNA Óh Egek, miért vagyok én a' Hírmondó? de tsak el kell azt beszéllenem. Szilvia az én hajlékomba jött — — — — —. Azután felőltözven, kért engemet, hogy kövessem, hogy véle eggyütt mennék el a' vadászatra, melly abba az Erdőbe volt kirendelve, a' mellyet Tőlgyfák erdejének neveznek: elmentünk: és ottan sok Nimfákat találtunk egybegyülekezve, 's kevéssel azután, imé nem tudom honnan kivetődik eggy Farkas, szerfelett nagy volt, és a' szájából vérengező tajtékot túrt: Szilvia eggy négyélű vesszőt eggy Ívnek húrjára alkalmaztat, a'mellyet én adtam néki, megrántja és a' Farkast a' feje tetején találja: az, az erdőbe veszi magát, és ő eggy Dárdát villogtatván, utánna nyomúl az Erdőbe.

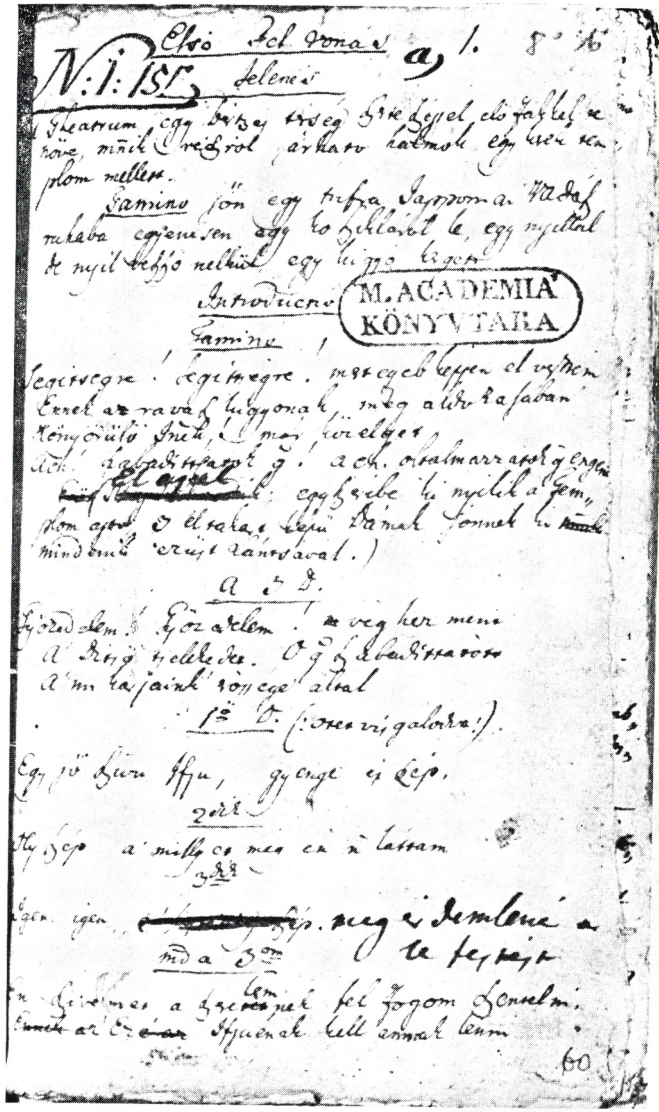
AMINTÁS Oh fájdalmas kezdete a' dolognak: jaj már mitsoda kimenetelt jövendől az nékem?

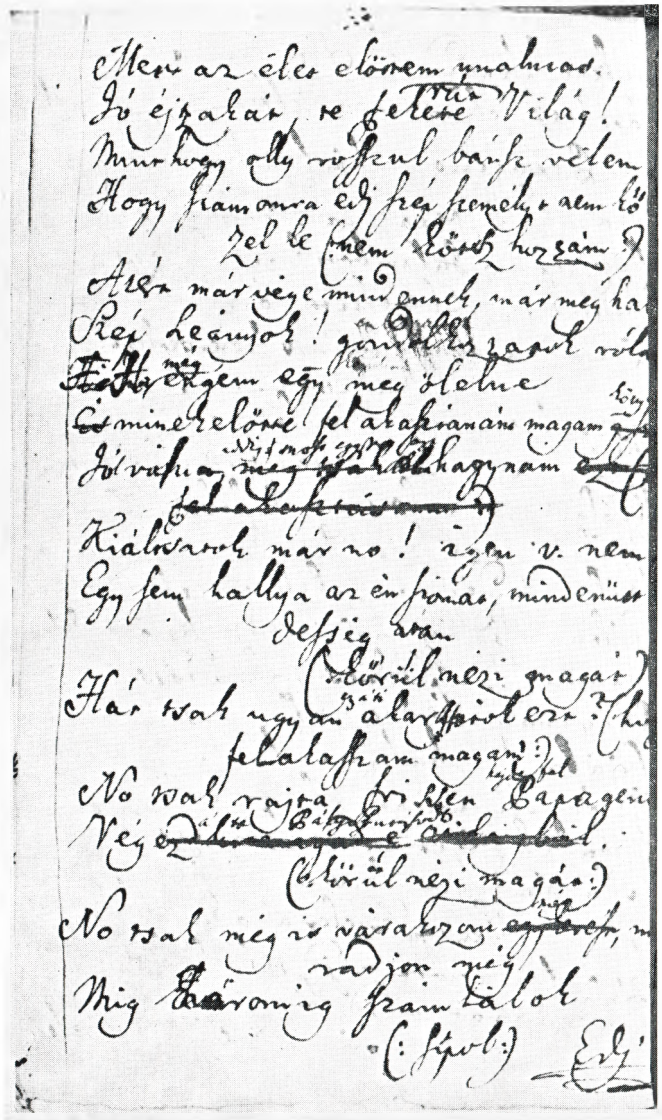
1. *A méla Tempefői* egy lapja. Csokonai saját kezű fogalmazványa. (*MTA.* Kézirattára. Jelzete: K 678. 6. levél, recto lap.)

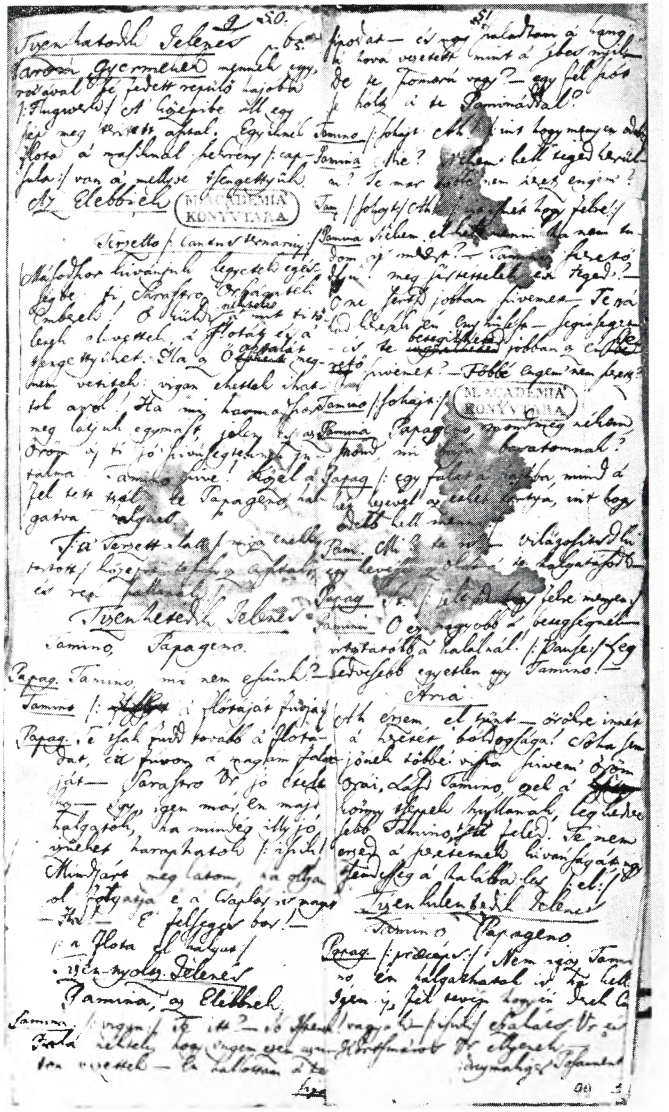
2. *A méla Tempefői.* A Szuszmir-mese eleje. Idegen kéz [Nagy Gábor?] írása. (*MTA.* Kézirattára. Jelzete: K 678. 21. levél, recto lap.)

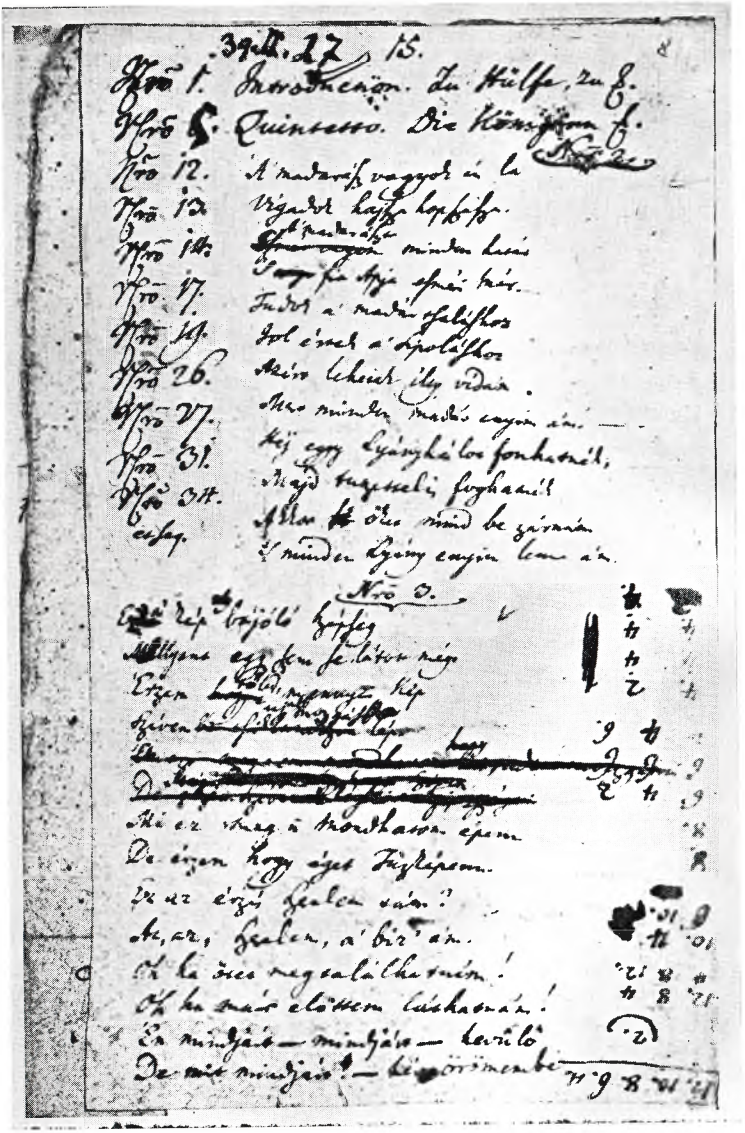
3. *A boszorkánysíp* szövegének kezdete. Ismeretlen kollégiumi diák fogalmazványa, Csokonai javításaival. (*MTA.* Kézirattára. Jelzete: K 676. 60. levél, recto lap.)

4. *A boszorkánysíp* egy lapja. Másik ismeretlen kollégiumi diák fogalmazványa, Csokonai javításaival. *(MTA.* Kézirattára. Jelzete: K 676. 105. levél, verso lap.)

5. *A boszorkánysíp* egy lapja. Csokonai saját kezű fogalmazványa. (*MTA*. Kézirattára. Jelzete: K 676. 99. levél, recto lap.)

6. *A varázssíp* két zeneszámának fordítása. Csokonai saját kezű fogalmazványa. (*MTA*. Kézirattára. Jelzete: K 672/IV. 31. levél, verso lap.)

NERÍNA Én eggy másik Dárdával nyomába eredek, de nagyon távol, mert én később indúltam: mihelyest az erdőnek közepébe voltak, többé őtet nem láttam: hanem mégis annyira bévonúltam az ő nyomaikon, hogy a' legsűrűbb és legvadonabb helyre érkeztem; ott a' Szilvia' dárdáját a' földön találtam, és ahoz nem messze eggy fejér fátyolt, a' mellyet én magam kötöttem a' hajára: 's míg körűltekintek, meglátok hét Farkast, hogy a' földről valami vért nyalnak, melly eggy rakás egészen kopasz tsont körűl vólt elömölve, 's az én jó szerentsém vólt, hogy engemet meg nem láttak: úgy rá andalodtak az evésre; akkor félelemmel és szánakozással tele hátra tértem megint: és ez mind az, a'mit néktek Szilviáról mondhatok: 's ihol a' fátyol.

AMINTÁS Kevésnek láttszik előtted a'mit mondtál? óh fátyol, oh vér, oh Szilvia, te meghaltál.!

DAFNE Oh szegény, elájult a gyötrelem miatt és talám meg is hólt,

NERÍNA De lélekzeni kezd, ez tsak eggy rövid szédűlés fog lenni ihol már magához tért.

AMINTÁS Fájdalom, melly engemet így gyötörsz, miért nem ölsz meg valahára? te nagyon lassú vagy. Talám kötelességedet az én saját kezemre hagyod. Én örömest, én örömest rá állok, hogy ő ezt magára vállalja, minthogy te azt nem akarod, vagy nem teheted. Jaj nekem, ha semmi híjja nints már az én inségim' halmazzának, ha semmi hijja nints már e' dolog bizonyosságának, mit kések? mit várok egyebet? óh Dafne, óh Dafne, e' keserű gyászra tartottál te meg engemet? e' keserű gyászra? szép és kellemetes halál volt bizonnyára akkor, mikor én magamat megölni igyekeztem. Te azt nékem nem engedted, és az Ég, a' kinek úgy látszott, hogy én meg akarnám halálommal aztaz aggódást előzni, a'mellyet nékem készített. Most már, mikor az ő kegyetlenségének legnaggyát véghez vitte, bizonnyal elfogja tűrni, hogy én meghaljak, 's neked is el kell azt tűrnöd.

DAFNE Várj addig a'te haláloddal, míg az igazat jobban kitanúlhatni.

AMINTÁS Jaj nékem, mit akarsz, hogy én várjak? jaj nékem, mert nem sokat vártam, 's nagyon sokat tanúltam ki.

DAFNE Óh bár tsak néma lettem vólna.

AMINTÁS Nimfa, add nekem, kérlek, azt a' fátyolt, melly néki egyedűl való, 's bóldogtalan maradvánnya, úgy hogy az kísérjen engemet az én útamnak, 's az én életemnek e' rövid szakasszában, a' melly még hátra van; és az ő jelenlétével

nevelje azt a' gyötrettetést, a' melly igen tsekély gyötrelem, ha segíttség nélkűl szűkölködöm az én halálomra.

NERÍNA Od' adjam é, nem é? Az az ók, a' miért azt kéred nem engedi odadatni vélem.

AMINTÁS Kegyetlen illy tsekély ajándékot megtagadsz én tőlem az én utólsó pertzemen? 's még ebbe is ellenségemnek mutatja magát erántam az én Fátumom: engedek, engedek: maradjon neked, és magatok is maradhattok, mert én többé vissza nem kívánok jönni.

DAFNE Amintás, várakozz, hallod: oh jé millyen szörnyű dühösséggel megy.

NERÍNA Olly igen sebessen megy, hogy őtet kergetni haszontalan lesz; azért nékem jobb, hogy a' magam útját kövessem: és talám jobb lesz halgatnom, 's eggy szót sem szóllanom a' szegény Montánusnak.

KAR Nem szükséges a' halál, mert a' nemes szívnek szorítására elég elébb a' hívség, 's azután a' szerelem. És azt a keresett Hírt nem olly nehéz nyomozni annak, a' ki valóba szeret, mert szerelem eggy portéka, és szeretettel lehet megvenni. És a' szerelmet keresvén gyakorta halhatatlan Ditsőséget találni mellette.

NEGYEDIK SZAKASZ.

ELSŐ JELENÉS.

Dafne, Szilvia, Kar.

DAFNE A' szél hordjon el azzal a' gonosz Hírrel a' melly róllad terjedett, minden bajodat, mind jelenvalót, mind jövendőt: te életbe vagy, és egésségbe, Istennek hálá: én pedig téged már hólt számba tartottalak: úgy festette le Nerína nékem a' te történetedet. Ah bár tsak ő néma lett vólna, Amintás pedig siket.

SZILVIA Valóba a' veszedelem nagy vólt, és méltó oka vólt néki az én halálomra gyanakodni.

DAFNE De nem méltó oka vólt azt mondani. Beszéld el hát, millyen vólt az a' veszedelem és hogy vergődtél ki belőlle.

SZILVIA Én eggy Farkast kergetvén a' legméllyebb erdőbe gázoltam bé, úgy hogy abba útat tévesztettem; hát mikor vissza akarok jönni, a' honnan eljöttem, megláttam azt a

Farkast, 's megesmértem eggy nyílvesszőről, a' mellyet magam kezeivel lőttem a' füle tövére; láttam sokad magával egy döglött állat felett, a'mellyet éppen akkor ölt meg, hanem nem vehettem jól fel a' formáját; a' megsebesíttetett Farkas gondolom engem megesmért, és véres pofájával nékem jött. Én mérészen bévártam őtet, 's jobb kezembe eggy dárdát villogtattam: te magad tudod, hogy értek é a tsapáshoz és szoktam é benne hibázni. Mikor hát közel láttam magamhoz, 's gondoltam, hogy onnan már tsak béjárja, néki vágtam eggy dárdát, de híjában, mert már akár a Szerentse hibája vólt, akár az egyím, helyette eggy fát találtam: akkor nagyobb agyarkodással ellenem rohant; és én olly közel látván magamhoz, hogy a' nyilat haszontalannak gondoltam, nem lévén egyébb Fegyverem a' futást vettem elő; én tsak futok, 's hát ő nem szűnik kergetni engemet; most hald már mi történt: a'melly fátyol a' hajamon vólt tekerve fél felőll kibomlott és lobogott, úgy hogy eggy ágra tekergődzött; észre veszem, hogy engem nem tom' mi megfogott és késleltet. Én a' haláltól való félelem miatt kétszerte sebessebb futással néki rugaszkodtam, 'más felőll az ág nem enged, 's engem nem botsát, utóljára kiszakasztom magam a' fátyolból, és a hajamból is eggy kitsinyt a' fátyollal kiszakasztva ott hagyott; olylyan szárnyakat fűzött a' félelem az én futós lábaimra, hogy ő engem el nem ért, és én szerentsésen kijöttem az erdőből. Azután vissza menvén az én hajlékomba téged egésszen megháborodva találtalak; és bámúltam látván hogy te úgy bámúlsz az én látásomon.

DAFNE Ojé! te élsz, Amintás már nem.

SZILVIA Mit mondassz? néked talám nehezen esik hogy én élek? annyira gyűlölsz te engemet?

DAFNE Nékem kedves a' te életed, de fájdalmas amaznak halála.

SZILVIA Hát mitsoda halált értessz?

DAFNE Az Amintás halálát.

SZILVIA Ah! hogy halt meg.

DAFNE Azt nem mondhatom meg, hogy, sem azt nem mondhatom valósággal megtörtént é, hanem bizonnyal hiszem azt.

SZILVIA Mi az, a' mit te nékem beszélsz? és mi okozta az ő halálát?

SZILVIA [DAFNE] A' te halálod.

DAFNE A' te halálodnak iszonyú híre, a' mellyet ő hallott 's el

is hitt, adott szegénynek kezébe tőrt vagy fegyvert, vagy más illyes valamit, a' mellyel eddig magát megölte.

SZILVIA Haszontalan fog te benned lenni az ő haláláról való gyanuság, mint a'millyen haszontalan vólt, az én halálomról való; mert minden a' maga életét tellyes tehettsége szerént óltalmazza.

DAFNE Oh Szilvia! Szilvia! te nem tudod 's nem is hiszed, mennyit tehet a' Szerelem' híre eggy mejben, eggy ollyan mejben, a'melly húsból van, és nem kőből, mint a' tiéd: mert ha azt hitted volna, szeretted volna azt, a'ki téged' szeretett sokkal inkább, mint az ő szemének kedves fénnyét, sokkal inkább, mint az ő életének lelkét. Én azt valósággal hiszem, láttam is, és tudom azt: láttam, mikor te elszaladtál, (oh vadabb a' kegyetlen tigrisnél) és abba a' szempillantásba, a'melybe őtet megölelned kellett volna, láttam, hogy ő eggy dárdát szegezett önnön magának, 's azt mejjéhez nyomta, kéttségbe esve, 's nem is bánta meg azután tselekedetét, mikor a' ruháját, és a' bőrét is által szúrta, és a' dárdát véreivel befestette, és a' fegyver belément volna, és keresztül szúrta volna azt a' szívet, a' mellyet te nagyobb kegyetlenséggel szúrtál keresztül, ha én meg nem tartóztattam volna karját, 's meg nem akadályoztattam volna, hogy azt ne tselekedje: ah szegény fejem, és talám az a' rövid szúrás tsupán tsak eggy próbája volt az ő dühösségének, és kéttségbeesett általkodtságának, és megmutatta vakmerő fegyverének azt az útat, a' mellyen azután szabadon mennyen.

SZILVIA Óh mit beszélsz.

DAFNE Azután láttam, hogy ő, mihejt a' te halálodról való keserves hírt megértette, gyötrelme miatt elájúlt: és azután sietve elment dühösséggel, hogy magát megölje, és eddig meg is ölte magát valósággal.

SZILVIA És azt bizonnyal hiszed?

DAFNE Én rólla nem kételkedem.

SZILVIA Óh, jaj, te nem mentél utánna, hogy őtet megakadályóztasd? Jaj nekem, keressük mennyünk, mert ha ő meghalt az én halálomért, élni kell néki, az én életemért.

DAFNE Én néki utánna eredtem, de olly sebessen szaladtt, hogy előllem hirtelen eltünt; és ezután az ő nyomain hijába ögyelegtem; hol fogod hát most keresni, ha még nyomára se találsz?

SZILVIA Ő meg fog halni, ha őtet fel nem találjuk, ah szegény fejem! és maga fog lenni önnön magának gyilkosa.

DAFNE Kegyetlen, talám nehezen esik tenéked, hogy e' tselekedetnek ditsőségétől megfosszon ő tégedet, te kívánnál tehát az ő gyilkosa lenni, és nem tettzik tenéked, hogy az ő kegyetlen halála, más munkája légyen, 's nem a' te kezedé? Vígasztald meg magadat, mert akármiként hal meg ő, te miattad hal meg, és te vagy, a' ki őtet megölöd.

SZILVIA Jaj nekem! te engemet keserítesz, és az a' szív fájdalom, a'mellyet az ő történetén érzek, megkeserít keserves emlékezetével, az én kegyetlenségemnek, a' mellyet én Tisztességnek neveztem, és valóba az is volt, de nagyon kemény volt és durva: most veszem azt észre és sajnálom.

DAFNE Óh mit hallok, te vagy érzékeny te, te érzessz szívedben a' szánakozásnak legkisebb lelkét? Vagy mit látok én, te sírsz, te kevély? Óh tsuda dolog! mitsoda sírás ez a' tiéd? Szerelem sírása.

SZILVIA Szerelem sírása nem, hanem érzékeny indúlaté.

DAFNE Az érzékeny indúlat, előljárója az szerelemnek, mint a' Villám' a' Menydörgésnek.

KAR Sőt néha még, mikor ő titkon bé akar menni, a' Szűz Leányok szívébe, a' mellyből azelőtt kizárattatott a' komor tisztességtől költsönöz ábrázatot; az ő szolgálójának, és követtyének, a' szíves indúlatnak tekintetit veszi fel magára, és illyen alakokkal ámítván el az eggyűgyűeket, be fúrja magát.

DAFNE Ez a' szerelem sírása, mert nagyon bővön foly; te halgattsz; szeretsz te Szilvia? szeretsz, de hijába. Óh szerelemnek hatalmassága, parantsolj méltó büntetést ennek fejére; szegény Amintás! te mint a' Méhetske, a' melly szúrása közben hal meg, és a' más sebébe hagyja az ő életét, éppen a' te haláloddal szúrtad keresztűl végtére azt a' kemény szívet, a' mellyet soha életedbe meg nem szúrhattál. Most ha te (a' mint ugyan én gondolom) bújdosó, és tagjaitól megmezítelenítettett Lélek lévén, itten körül vagy, nézed az ő sírását, és örűl. Életedbe szerető halálodban szerettetett; 's ha a' te végzésedbe a' volt, hogy te halálod után szerettessél, és ha a' szerelem azt a' kegyetlent tsak olly drága áron kívánta eladni tenéked, lefizetted te azt az árt, a' mellyet ő kért, és az ő szerelmét a' te halálodon megvásároltad.

KAR Betses ár annak, a'ki adja azt; a' ki azt elveszi, haszontalan ár, sőt betstelen is.

SZILVIA Óh, vajha én az én szerelmemen vehetném meg az ő életét, vagy még a magam életén is, ha ugyan ő megholt!

DAFNE Óh, későn okos, és későn szánakozó, mikor a' már semmit sem könnyít.

MÁSODIK JELENÉS.

Hírmondó; Kar. Szilvia.

HÍRMONDÓ Az én mellyem úgy tele van szánakozással, és úgy tele van irtózással, hogy én nem látok, nem is hallok akármerre fordúlok ollyan dolgot, a' mi engem rémülésbe, és busongásba ne hozzon.

KAR Ugyan mi hírt hoz most ez, hogy így megháborodott ábrázatjában és beszédében?

HÍRMONDÓ Eggy keserves hírt hozok az Amintás haláláról.

SZILVIA Jaj nekem, mit beszél. A' legnemesebb pásztora ezen erdőknek, a' ki olly nemes szívű vólt, olly kellemetes, olly kedves a' Nimfák és a' Mú'sák előtt, és fiatal korába hólt meg, ah mitsoda halállal!

KAR Beszélld el kérlek nékünk egésszen, hogy véled eggyütt sírathassuk az ő szerentsétlenségét, és a' magunkét.

SZILVIA Jaj nekem, mert én nem mérészlek közelíteni annak hallására, a' mit kéntelen vagyok hallani; kegyetlen szívem, kemény álpesi szívem, mitől, mitől rettegsz? Ereggy ellenekbe azoknak a' hasgató késeknek, mellyeket ő hordoz az ő nyelvén, és ottan mutasd a' te vadonságodat. Pásztor, én is részt veszek abból a' fájdalomból, mellyet te ígérsz másnak, mert valóba engemet jobban illet, mint sem gondolnád, és én elfogadom azt, mint szükséges dolgot; azért te ne kíméld meg azt én tőlem.

HÍRMONDÓ Nimfa, én néked valóba hiszek, mert én hallottam, hogy az a' szerentsétlen az ő halálakor, a' te Nevednek kiáltásával végzette életét.

DAFNE Kezd belé már e' fájdalmas történetbe.

HÍRMONDÓ Én annak a' hegynek közepén valék, a' mellyen hálóimat kifeszítettem vala, mikor nem messze hozzám meglátom jönni Amintást ábrázattyában és tselekedeteiben megváltozva attól, a' millyen szokott lenni, nagyon megháborodva, és sápadtan: utánna futottam és addig futottam, hogy őtet elértem, és megtartóztattam, 's ő nékem ezt mondta: Ergastus én szeretném ha te nékem eggy igen kedves dolgot tselekednél; e' pedig az, hogy te jer én velem

a' végre, hogy bizonysága légy eggy tselekedetemnek, hanem elébb azt kívánom tőled, hogy szoros esküvéssel kötelezd le nékem a' te hitedet, hogy félfelől fogsz maradni, és kezedet ki nem nyújtod annak meggátolására a'mit akarok tselekedni. Én — (ki gondolt volna olly iszonyú történetet 's illy eszelős dühösségét?) a' mint ő kivánta rettentő fogadásokat tettem, bizonyságúl hiván, mind Pánt, mind Palest, mind Priapust, mind Pomónát, mind az éjjeli Hekatét; azután megindúlt, és engemet oda vezetett, a'hol az a' meredek hegy van, és az omlásokon és a' kietlen kősziklákon, mert ott semmi út sints, hanem eggy meredekség sűllyed le eggy vőlgyben. Itt megállottunk, és lenézvén egésszen néki borzadtam, és hirtelen hátra vontam magam, ő pedig elmosolyodott, és tekintetébe néki vidámúlt a' honnan az a' tselekedet nyugodttabbá tett engemet. Azután így szóllott hozzám: Beszéld el te kérlek a' Nimfáknak és a' Pásztoroknak azt a'mit látni fogsz, annakutánna lefelé tekíntvén ezt mondta: Ha én az én kívánságomra olly készen találhattam vólna a'kívántsi farkasok torkát, mint ezeket a' kőszirtokat, egyedűl tsak azzal a' halállal hóltam volna meg, a'mellyel az én életem hólt meg. Óhajtottam vólna hogy ezek az én nyomorúlt tagjaim ugy szaggattattak vólna széllyel, mint oh azok az ő kellemetes tagjai. Minthogy nem találhatok, és az ég nem ád az én kívánságomra ember húst evő vadakat, a' mellyek alkalmatos időbe jönnének, én más útat kívánok felvenni az én halálomra: azt az útat vészem fel, a'melly ha nem a' szükséges út, legalább a' rövidebb fog lenni. Silvia, én téged követlek, megyek a' te társaságodba, ha meg nem neheztelsz érte és meghalnék örömest ha legalább bizonyos vólnék a'felől, hogy az én te hozzád való leszállásom meg nem háboritana tégedet, és ha megszűnt vólna a' te haragod a' te életeddel: Szilvia, én követlek tégedet; Már megyek. Ezt mondván lebuktatta magát a' magasról fővel a' méjségre, és én jéggé váltam.

DAFNE Szegény Amintás.

SZILVIA Jaj nekem.

KAR Miért nem gátoltad meg őtet? talán az a' tett esküvésed állott előtted, hogy őtet meg nem tartóztattad?

HÍRMONDÓ Nem az, mert nem gondolván az esküvéssel (mellyek az illyen történetbe talám semmit sem tesznek) mihelyt észrevettem az ő eszelős és gonosz feltételét kezemmel, oda futván, a' mint az ő bal szerentséje hozta, megkaptam őtet ennél a' selyem övnél fogva, a' melly nem bírhatván a'

testnek rohanásával és terhével, ketté szakadva a' kezembe maradtt.

KAR 'S mi történt a' szerentsétlen testel?

HÍRMONDÓ Azt meg nem tudom mondani, mert úgy teltem borzadással és szanakozással, hogy szívem meg nem engedte, hogy oda nézzek, és őtet darabokra szakadva szemléljem.

KAR Iszonyú eset.

SZILVIA Jaj nekem, valóba kőszirt vagyok, hogy engem ennek hallása meg nem öl. Ah ha annak kőltött halála, a' ki őtet annyira gyűlőlte, elvette az ő életét, vallyon méltó lenne, hogy annak valóságos halála a' ki engemet annyira szeretett, elvégye az én életemet, óhajtom is hogy ha azt fájdalommal el nem vehettem, legalább fegyverrel, elóltsam, vagy pedig ezzel az övvel, a' melly nem ok nélkűl nem követte az ő édes Urának lebukását; hanem tsak azért maradt meg, hogy én bennem megboszszúllya, az én hóhérló keménységemet és az ő keserves halálát. Övedző, szerentsétlen Övedzője a' te szerentsétlenebb Uradnak, ne terheltess illy gyűlőlséges szálláson maradni, mert egyedűl tsak te maradtál meg bosszúállás és büntetés eszközének. Bizonnyára Társának, Társának kellett vólna lennem a' szerentsétlen Amintásnak. Ha már akkor nem akartam, most már a' te segítséged által társa fogok néki lenni a' pokolban.

KAR Vígasztald magadat, nyomorúlt Leányzó, mert ez a' szerentse hibája, és nem a' tiéd.

SZILVIA Pásztorok mit sirattok? ha az én gyötrelmemen sírtok, nem érdemlek én szánakozást, mert azzal nem tudtam élni; ha annak a' szegény ártatlannak halálán síránkoztok, tsekély jegy ez olly nagy dologra. Te is szárazd fel Dafne ezeket a' könnyhullatásokat, az Istenre kérlek; ha én érettem hullatod azokat, kérlek tégedet, nem az én rajtam, hanem az azon való szánakozásra, a' ki azokra méltó vólt, segitts engemet az ő bóldogtalan tetemeinek felkeresésére, és eltakaríttatására. Egyedűl tsak e' tartóztat meg engemet, hogy most mindjárt meg ne öljem magamat. Le kívánom fizetni ezt a' kötelességet, minthogy egyébb semmi sem maradtt fenn az ő szerelmének, mellyet erántam hordozott; és jóllehet az a' gonosz kéz megfertéztethetné annak a' munkának szentségét, tudom még is, hogy néki kedves fog lenni az én kezemnek munkája: mert bizonnyal tudom, hogy ő engemet szeret, a'mint megmutatta halálakor.

DAFNE Szívesen segítlek tégedet ebben a' szent kötelességben,

hanem te azutánn többé ne gondolkozz arról, hogy magad megöljed.

SZILVIA Mind eddig magamnak éltem, és az én Vadságomnak, most már a' mi még hátra van, azt Amintásnak élni kívánom: és ha néki nem lehet élni, fogom azt az ő bóldogtalan hideg tetemeinek, addig, 's nem tovább szabad nékem e' Világon maradnom, és osztán eggy pillantatba végezni el mind az életet mind a' temetést. — Pásztor, de mellyik út vezet minket arra a' Völgyre, a' hol az a' kőszikla végződik?

HÍRMONDÓ E' viszen oda benneteket, 's innen nem messze földre van az a' Vőlgy.

SZILVIA ISTEN hozzátok Pásztorok; Vidékek, ISTEN hozzátok, Erdők és Folyóvizek, Isten hozzátok.

HÍRMONDÓ Ez a' Szűz úgy beszéll, hogy kimutatja vele, hogy elszánta magát az utolsó elválásra.

KAR A' mit a halál elszaggat, te szerelem, öszveszorítod azt; te békességnek kedvellője, ő hadnak; 's az ő triumfusin triumfálsz és uralkodol: és mikor két szép Lelkeket öszvekötsz, és körűl fogsz, olly hasonlóvá teszed az éghez a' földet, hogy benne lakni szerettsz, és nem sajnállasz. Nintsenek ide alatt haragok: az emberi elméket te szelídekké tészed, és a' belső gyűlőlséget kihajtod Uram a' jámbor szívekből: elűzöl ezer dühösségeket, és a' te felséges erőddel minteggy örök forgásokat tsinálsz az emberi dolgoknak.

ÖTÖDIK SZAKASZ.

ELSŐ JELENÉS.

Elpínus, Kar.

ELPÍNUS Valósággal az a' törvény, a'mellyel Ámor az ő birodalmát igazgatja mind örökké, nem kemény nem is igazságtalan; és az ő gondviseléssel és szent titkokkal tellyes munkáit igazságtalanúl kárhoztatja valaki. Oh mennyi mesterségekkel és esméretlen útakon viszi ő az embert a' bóldogságra, és az ő szerelmes paraditsomának örömei közzé helyhezteti; mikor az ember leginkább hiszi, magát a' veszélyek fenekére süllyedve lenni. Ímé a kőszikláról lebukván száll fel Amintás a' minden vígasságok halmazzára és

tetejére. Óh szerentsés Amintás, óh be bóldog vagy te, annál bóldogabb, mennél nyomorúltabb voltál; most nékem a' te példádból lehet reménylenem, hogy valamikor akkor az az én gyönyörű, és kegyetlen Szűzem a' ki a szíves mosolygás alatt lappangtattya az ő kegyetlenségének halálos fegyvereit, valódi érzéssel fogja meggyógyitani az én sebeimet, a' mellyeket tettetett szívességével, ejtett az én szívemben.

KAR Az, a'ki itt jön, a' bőlts Elpínus, és úgy beszél Amintásról, mintha ő életbe volna, bóldognak és szerentsésnek nevezvén őtet; kegyetlen állapotja a' szeretőknek. Talán ő szerentsésnek tartja, azt a' szerelmest, a'ki meghal; és meghalván, végtére szíves érzést tanál, az ő Nimfájának szívében; és ezt nevezi szerelem paraditsomának, 's ezt reményli. Melly tsekély jutalommal elégiti ki, a' szárnyas Isten, az ő szolgáit! Elpínus, Te tehát olly nyomorúlt állapotba vagy, hogy szerentsésnek mondod, a' bóldogtalan Amintásnak halálát, 's Te is ehez hasonló végre jutni kivánnál?

ELPÍNUS Barátim, légyetek vígan, mert hazug hír az, a'mit az ő haláláról hallottatok.

KAR Óh mit beszélsz nékünk, és mennyire megvígasztalsz minket, 's nem igaz tehát, hogy ő magát a' kőrűl nyakra főre buktatta volna?

ELPÍNUS Még az addig igaz, de lebukása szerentsés volt, és a' halálnak eggy fájdalmas képe alatt, életet, és örömöt hozott néki. Ő most az ő szeretett Nimfájának nyájas kebelébe fekszik, a'ki, a'millyen érzéketlen volt eddig, most már olly érzékeny szívű, és ajakaival száraztja fel, az ő szép szeméről a' sírást. Én most Montánust, az ő Attyát, keresni megyek, 's hogy oda vezessem őtet, a' hol ezek múlatnak: 's egyedűl az ő akaratja van hátra, 's a' késlelteti, mind a' kettőjöknek eggyező akaratját.

KAR Egyenlő korátsuak; nemességek, egyenlő, 's megeggyez az ő kívánságok, és a' jámbor Montánus óhajtaná unokáit látni, és illy édes óltalommal gyámolgatni vénségét, úgy, hogy saját akaratját, az övék szerént, fogja intézni. De te, oh Elpínus, nosza beszéld elő, mitsoda szerentse mentette meg Amintást az ő veszedelmes lebukásában.

ELPÍNUS Szívesen megtselekszem: hallyátok, hallyátok meg azt, amit tulajdon szemeimmel láttam. Én a' barlangomba valék, melly a' vőlgy mellett fekszik, 's minteggy a' hegynek tövében a' mint aláfelé domborodik. Ottan Tirzissel eggyütt beszélgettünk arról a' Leányzóról, a' ki ugyan azon hálóba

először őtet azután engemet gyűgözött és szorított és nagyobbra betsűlvén az ő futásánál, az ő szabad állapotjánál az én édes rabságomat; mikor szemünket a' hegytetőre vonta eggy kiáltás, és hogy embert a' magasságról lerohanni láttunk, és őtet eggy sűrű bokorra esni láttuk, mind eggy szempillasztásba esett; a' hegyen kívűl nem messze felettünk holmi szorossan öszvenőtt, és szinte egymásba szövött fűveknek, töviseknek 's egyébb ágoknak nagy tsomója terjedtt ki. Ide bukott elébb mintsem más hejre vethette vólna magát; és jóllehet ő a' terhével megütötte is magát, és onnan sokkal alább esett, tsak nem a'mi lábunkhoz; ez a' tartalék még is olly nagy erejét vette el az esésnek, hogy az nem lett halálos: mindazáltal olly terhes volt, hogy ő eggy óráig 's tovább is egésszen elájúlva és magán kívűl hevert. Mi a' szánakozás és bámulás miatt illy reménytelen történetre, némán vesztteglettünk megesmérvén őtet: de észre vévén, hogy ő nem hólt meg, és hogy talám nem is halna meg, enyhitettük fájdalmunkat. Akkor Tirzis egésszen értésemre adta az ő titkait, és szorongató szerelmeit. De míg őtet felélesztени igyekezünk külömbféle eszközökkel, elkűldvén azonba' Alfezibeusért is, a' kit Phoebus megtanított az orvosi mesterségre, mikor nékem adta a' lantot és a' pengetőt, hozzánk érkeztek eggyütt Dafne és Szilvia, a' kik (a' mint azután megtartottam) keresni mentek volt azt a' testet, a' mellyet élet nélkül gondoltak lenni. Hanem mihejt Silvia őtet megesmérte, és meglátta az Amintás szép gyenge ortzáit olly kellemetes képpen elszínetlenedve, hogy nints ollyan Viola, a' melly olly édesen haloványodjon meg, és őtet úgy ellankadva, hogy már lelkét utólsó sóhajtásaiban, láttzott ki lehelni; Bakkáns modjára sikójtván, és verdesvén szép mellyét a' hanyatt fekvő testre vetette magát, és ortzáját ortzájára, száját szájára értette.

KAR Nem tartotta hát most meg őtet a' szemérem, a'melly olly komor, és olly szégyenlős?

ELPÍNUS A' szemérem gyenge szerelmet tarthat meg hanem gyenge zabola eggy hatalmas szerelemnek. — Azután mintha szemében forrás lett volna, balsamozni kezdte könyhullatásával annak hideg ábrázattyát, és annak a Víznek olly ereje vólt, hogy ő feleszmélt; és szemeit felnyitván, eggy fájdalmas Oh jajt tőlt ki szívének fenekéről. De az az óhjaj, a' melly olly keserűen jött ki az ő szívéből, öszveötlött az ő kedves Silviájának Lelkével, és elfogadtatott annak kellemetes ajakától, 's azonnal egésszen édessé

tétetett ottan. Oh ki tudná elmondani mit érzettek mind a' ketten abban a' szempillantásban, mindeggyik bizonyossá lévén a' másiknak életéről, és bizonyossá lévén Amintás az ő Nimfájának szerelméről; és látván, hogy azzal eggyütt van, és öszve ölelkezve, a' ki a' szerelemnek szolgája, ezt magától gondolja el. De nem lehet elgondolni, nem hogy kimondani.

KAR Amintás olly egészségbe van, hogy az ő élete a' veszedelmen kivűl van.

ELPÍNUS Amintás egésségbe van, hanem hogy valamennyire meg van kartzolva a' képe 's valamennyire a' teste megrontsolódott; de a' semmi sem, és ő azt semminek tartja. Bóldog ő, hogy olly nagy jelét adta a' szeretetnek, — — —

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

a' melynek az elmúlt aggódások, és veszedelmek édes és kellemetes fűszerszámot adnak. Hanem Isten maradjon véletek, mert én felvett útamat akarom követni, és felkeresni Montánust.

KAR Nem tudom, ha az sok Keserű, a'mellyet Amintás tapasztalt, sok utánna járás, szeretés, sírása, és kétségbeesése közbe, édessé tétethetett é tellyességgel valami jelen való édes által: de ha kedvesebben esik, és ízesebb a' rossz után a' jó: én nem kérem te tőlled, szerelem, ezt a' nagyobb bóldogságot. Ám bóldogíts másokat illyenképpen: engem az én Nimfám fogadjon bé rövid könyörgés, és utánna járás után, és a' mi édességinknek fűszerszámai ne illy terhes Gyötrelmek légyenek, hanem kellemetes neheztelések, és kellemetes megvetések, tzivódások, és hartzok, mellyeket kövessen, megújjitván a' mi szíveinket, vagy Béke, vagy Szövetség.

Vége.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

ang.	=	angol
áth.	=	áthúzás, áthúzva
aut.	=	autográf
Ballagi	=	Ballagi Géza: *A politikai irodalom Magyarországon 1825-ig.* Budapest, 1888
Bán—Julow: Debr.Diákir.	=	Bán Imre—Julow Viktor: *Debreceni diákirodalom a felvilágosodás korában.* Budapest, 1964
Bartal	=	Bartal Antal: *A magyarországi latinság szótára.* Budapest, 1901
Bats.	=	*Batsányi János összes művei.* I—IV. Sajtó alá rendezte Keresztury Dezső és Tarnai Andor. Budapest, 1953—1967. (Kritikai kiadás)
BM.	=	Bíró Mihály másolata a *Tempefőiről* a csurgói gimnázium könyvtárában
Borzsák	=	Borzsák István: *Budai Ézsaiás és klasszika-filológiánk kezdetei.* Budapest, 1955
Bp.	=	Budapest
c.	=	cím(ű)
cca	=	circa (körülbelül)
CzF.	=	Czuczor Gergely—Fogarasi János: *A magyar nyelv szótára.* I—IV. Pest, (később) Budapest, 1862—1874
CsaM.	=	Kecskeméthy Csapó Dániel másolatai Csokonai drámáiról az *MTA.* és az *OSzK.* kézirattárában
Császár: NémK.	=	Császár Elemér: *A német költészet hatása a magyarra a XVIII. században.* Budapest, 1913
CsEml.	=	*Csokonai emlékek.* Összeállította és a jegyzeteket írta Vargha Balázs. A magyar irodalomtörténetírás forrásai. Budapest, 1960
Csire	=	Csire István: *Vázlat Csurgó múltjáról.* Csurgó, 1907
DebrK.	=	a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Debrecen

DebrSz. = *Debreceni Szemle.* Folyóirat. Debrecen, 1927—1944

DEKM. = A *Gerson* másolata a Debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Könyvtárában

DM. = A *Gerson* másolata a debreceni Déri Múzeumban

DMM. = Csokonai Mihály: *Diétai Magyar Múzsa.* Pozsony, 1796. nov. 1.—dec. 15

Domby = *Csokonay V. Mihály élete 's Némely még eddig ki nem adott munkái Domby Márton* által. Sajtó alá rendezte Vargha Balázs. Budapest, 1955

Eckhardt = Eckhardt Sándor: *A francia forradalom eszméi Magyarországon.* Budapest, 1924

Elek = Elek István: *Csokonai versművészete.* Budapest, é. n. (1937)

em. = emendálva

é. n. = évszám nélkül

EphB. = *Ephemerides Budenses.* Hírlap. Buda (majd Pest), 1791—1793

EPhK. = *Egyetemes Philologiai Közlöny.* Folyóirat. Budapest, 1877—1948

EPM. = *Csokonai Vitéz Mihály elegyes poétai munkái.* Szerkesztette és a szükséges jegyzeteket írta: Juhász Géza. Debrecen, 1955

Er. = eredeti

ÉrtSz. = *A magyar nyelv értelmező szótára.* I—VII. Budapest, 1959—1962

Eschenburg: Theorie. = *Johann Joachim Eschenburg: Entwurf einer Theorie und Litteratur der schönen Wissenschaften.* Berlin, 1783

Ethn. = *Ethnographia.* (Később egy ideig alcím) *Népélet.* Folyóirat. Budapest. 1890—

f. = felvonás

Fazekas = *Fazekas Mihály összes művei.* I—II. Sajtó alá rendezte Julow Viktor és Kéry László. Budapest, 1955

Ferenczi = Ferenczi Zoltán: *Csokonai.* Budapest, 1907

FK. = *Csokonai Vitéz Mihály összes művei.* Franklin Társulat. Budapest, é. n.

ford. = fordította

fr. = francia

GálM. = a *Karnyóné* Gál Lászlótól készített másolata az *MTA.* Kézirattárában

GeM. = a *Cultura* és *Karnyóné* Gentsi Istvántól származó másolata az *MTA.* Kézirattárának *Két vígjátékok* c. kéziratkötetében

GM. = a *Gerson* Gál László hagyatékából származó másolata az *MTA.* Kézirattárában

GózM. = a *Cultura* és *Karnyóné* másolata a Petőfi Irodalmi Múzeumban, melynek első ismert tulajdonosa Gózon Imre

gör. = görög

gör.-lat. = latin módon írt gör. tulajdonnév

Gulyás: Cs-tan. = Gulyás József: *Csokonai-tanulmányok.* Sárospatak, 1926

h. = hasáb

HG. = *Csokonai Vitéz Mihály összes művei.* I—III Bevezetéssel ellátva kiadták: Harsányi István és Gulyás József. Budapest, é. n. (1922)

Horváth Cyrill = *Csokonai Vitéz Mihály összes művei.* I—II Életrajzzal ellátta—Bp. é. n. (1903)

Horváth: IrNép. = Horváth János: *A magyar irodalmi népiesség Faluditól Petőfiig.* Budapest, 1927

IF. = *Irodalomtörténeti Füzetek*

i. h. = idézett hely(en)

i. m. = idézett mű

It. = *Irodalomtörténet.* Folyóirat. Budapest, 1912—1962. Új folyam: 1969—

ItK. = *Irodalomtörténeti Közlemények.* Folyóirat. Budapest, 1891—

j. = jelenet

jav. = javítva

jelz. = jelzet

Juhász: CsT. = Juhász Géza: *Csokonai-tanulmányok.* Budapest, 1977

k. = kötet

Karnyóné = Csokonai Vitéz Mihály: *Az özvegy Karnyóné 's a két szelepurdiak.* Vígjáték

KazLev. = *Kazinczy Ferenc levelezése.* Közzéteszi Váczy János. I.—XXI. Budapest, 1890—1911. — XXII. (I. pótkötet) Budapest, 1927. — XXIII. (II. pótkötet) Budapest, 1960

KazM. = A *Gerson* másolata a Kazinczy-hagyatékban az *MTA.* Kézirattárában

Kföldy = *Csokonai Vitéz Mihály Munkái.* I—III. Közli Kelemföldy. Lipcse, 1843—1845

Klenner = Klenner Ferenc: *Csokonai és a preromantika*. Pécs, 1938. Pannonia-könyvtár 51.

KM. = A *Gerson* másolata a *Csokonay keze írásai* c. kéziratkötetben az *MTA.* Kézirattárában

l. = lap

lat. = latin

ld. = lásd!

lev. = levél

MHírm. = *Magyar Hírmondó*. Hírlap. Bécs, 1792—1803

MindGy. = *Mindenes gyűjtemény*. Folyóirat. Komárom, 1789—1792

MIrT. = *A magyar irodalom története*. I—IV. Budapest, 1964—1966

MKSz. = *Magyar Könyvszemle*. Folyóirat. Budapest, 1876—

MMerk. = *Bécsi Magyar Merkurius*. Hírlap. Bécs, 1793—1798

MM. = *Csokonai Vitéz Mihály Minden Munkája*. I—II. Összegyűjtötte, a szöveget gondozta és a jegyzeteket készítette Vargha Balázs. Budapest, 1973.

MMus. = *Magyar Museum*. Folyóirat. Kassa, 1788—1792

MNy. = *Magyar Nyelv*. Folyóirat. Budapest, 1905—

MoVV. = *Magyarország vármegyei és városai*. (Magyarország monográfiája) Budapest, é. n.

MShT. = *Magyar Shakespeare-Tár*. Szerk. Ferenczi Zoltán. Sorozat. Budapest, 1912—1922

MSzól. = O. Nagy Gábor: *Magyar szólások és közmondások*. Budapest, 1966

MTAK. = *A Magyar Tudományos Akadémia Kézirattára*. Budapest

MTsz. = *Magyar Tájszótár*. Szerkesztette Szinnyei József. Budapest, 1897—1901

NégySzínj. = Csokonai Vitéz Mihály: *Négy színjáték*. Sajtó alá rendezte Vargha Balázs. Budapest, 1956

ném. = német

nép. = népnyelvi

NPM. = *Csokonai Vitéz Mihály nevezetesebb poetai munkái*. I—II. Kiadta Márton József. Bécs, 1816

NSzM. = A *Gerson* és a *Karnyóné* másolata az *OSzK.* Színészettörténeti Osztályának Nemzeti Színházi törzsanyagában

Nyr. = *Magyar Nyelvőr*. Folyóirat. Pest, (később) Budapest, 1872—

NySz. = Szarvas Gábor—Simonyi Zsigmond: *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégibb nyelvemlékektől a nyelvújításig*. I—III. Budapest, 1890—1893

NyUSz.	=	Szily Kálmán: *A magyar nyelvújítás szótára.* I. Budapest, 1902. II. Budapest, 1908
ol.	=	olasz
OM.	=	Onody Cr. Péter másolata Csokonai drámáiról a Debreceni Református Kollégium könyvtárában
Orph.	=	*Orpheus.* Folyóirat. Kassa, 1790—1791
OSzK.	=	Országos Széchényi Könyvtár, Budapest
OSzKM.	=	A *Gerson* másolatának töredéke az *OSzK.* Kézirattárában
Ötödf.	=	*Ötödfélszáz énekek.* Pálóczi Horváth Ádám dalgyűjteménye az 1813. évből. Sajtó alá rendezte Bartha Dénes és Kiss József. Budapest, 1953
PM.	=	*Csokonai V. Mihály poetai munkái.* I—IV. Kiadta Márton József. Bécs, 1813
Pukánszkyné	=	Pukánszkyné Kádár Jolán: *A drámaíró Csokonai.* Budapest, 1956. Irodalomtörténeti Füzetek, 5
r.	=	recto (a kéziratlevél elülső lapja)
RM.	=	A *Cultura* és *Karnyóné* Riedl Frigyes hagyatékából származó másolata az *OSzK.* kézirattárában
RMKT	=	*Régi Magyar Költők Tára.* Sorozat. Budapest, 1877—
RMKtár.	=	*Régi Magyar Könyvtár.* Sorozat. Szerk. Heinrich Gusztáv, [később] Császár Elemér. Budapest. 1. sz. (1897)—41. sz. (1937)
röv.	=	rövidítve
s.	=	sor
s. kk. ll.	=	s a következő lapok
Sinkó	=	Sinkó Ervin: *Csokonai életműve.* Novi Sad, 1965
SpK.	=	a Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagykönyvtára, Sárospatak
SpM.	=	A *Gerson* másolata Szathmári József mindenes könyvében a Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagykönyvtárában, Sárospatak
Staud: Orient.	=	Staud Géza: *Az orientalizmus a magyar romantikában.* Budapest, 1931
Stoll.	=	*A magyar kéziratos énekeskönyvek és versgyűjtemények bibliográfiája.* Összeállította Stoll Béla. Budapest, 1963
Sz.	=	szöveg
SzamSz.	=	Csűry Bálint: *Szamosháti Szótár.* I—II. Budapest, 1935—1936
Szauder: Estve-Ál.	=	Szauder József: *Az estve és Az álom.* Felvilágosodás és klasszicizmus. Budapest, 1970

Szauder: Olir. = Szauder József: *Olasz irodalom—magyar irodalom.* Tanulmányok. Budapest, 1963

SzDM. = a *Tempefői* és a *Gerson* másolata a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Szüry Dénes gyűjteményében

SzEK. = Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

SzFM. = A *Gerson* Széll Farkas gyűjteményéből származó másolata a prágai egyetemi könyvtárban

Szilágyi: CsDT. = Szilágyi Ferenc: *Csokonai Dunántúli Tájszógyűjtése.* Budapest, 1974. Nyelvtudományi Értekezések 82.

Szilágyi: CsSzók. = Szilágyi Ferenc: *Csokonai költői szókincséről.* Dolgozatok a magyar irodalmi nyelv és stílus történetéből. Szerkesztette Pais Dezső. Budapest, 1960

Szinnyei: M. Írók. = Szinnyei József: *Magyar írók élete és munkái.* I—XXIV. Budapest, 1891—1914

SzOM. = a *Gerson* másolatának töredéke az *OSzK.* Színháztörténeti Osztályán

táj. = tájnyelvi

TEtSz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára.* I—III. Budapest, 1967—1976

Thury = Thury Etele: *Iskolatörténeti adattár.* I—II. Pápa, 1906—1908

TM. = A *Tempefői* másolata a kiskunhalasi Thorma János Múzeumban.

Toldy = *Csokonai Mihály minden munkái.* Kiadta Schedel Ferenc. Pest, 1844

tör. = török

TudGy. = *Tudományos Gyűjtemény.* Folyóirat. Pest, 1817—1841

ua. = ugyanaz

uo. = ugyanott

VálM. = *Csokonai Vitéz Mihály válogatott művei.* I—II. Sajtó alá rendezte Vargha Balázs. Budapest, 1950. Magyar Klasszikusok

Vargha: CsVM. = Vargha Balázs: *Csokonai Vitéz Mihály.* Budapest, 1954

v. = verso (a kéziratlevél hátsó oldala)

vö. = vesd össze

Waldapfel = Waldapfel József: *A magyar irodalom a felvilágosodás korában.* Budapest, 1954

ZM. = A *Karnyóné* Zolnai Andrástól készített másolata Balog Istvánnak a Színháztudományi Intézet gyűjteményében őrzött hagyatékában

Zsigmond: DebrKoll. = Zsigmond Ferenc: *A debreceni református kollégium története* 1538—1938. Debrecen, 1937

Zsoldos = Zsoldos Jenő: *Bibliai vonatkozások Csokonai költészetében*. Különnyomat a *Magyar Zsidó Szemle* 1929. évfolyamából

EGYÉB JELÖLÉSEK

Betűtípusok: Csokonai verses szövegeit a jegyzetekben egységesen *kurzív* szedéssel idézzük; prózai szövegeit antiquával, idézőjelek között. A *Szövegkritika* alcímek alatt, a változatok regisztrálásában Csokonai főszövegeit, valamint a főszövegül vett másolatok szövegeit, illetve a főszövegekkel egyező részeket *kurzív* szedéssel közöljük. Antiqua, álló betűtípus jelzi a (főszövegtől eltérő) változatokat. — *Kurzív* betűkkel adjuk fordítások esetében az idegen szövegből az összehasonlítás kedvéért idézett részeket is.

Szögletes zárójelben [] közöljük:

a) a Csokonai műveknek azon címeit, amelyek nem a költőtől származnak, hanem a kötet sajtó alá rendezőjétől vagy korábbi kiadóktól;

b) a főszövegekben és a variánsokban a legszükségesebb szövegkiegészítéseket;

c) a sajtó alá rendező megjegyzéseit, ahol ezt más szövegrészektől való világos elhatárolásuk szükségessé teszi.

' ' Fél idézőjelben közöljük a sajátságos jelentéstani adatokat a jegyzetekben (pl. *remény:* itt 'önhit, önbizalom').

. . . Pontok jelzik az olvashatatlan részeket.

NB. 1. Az alapszövegül szolgáló kéziratokban levő törlések, javítások, nyomtatványokban levő sajtóhibák stb., valamint a variánsok soronkénti regisztrálásában jelölésmódunk, valamint jegyzeteink tipográfiája némileg eltér az összkiadás *Költemények*et tartalmazó köteteinek jelölésmódjától. Ennek — az MTA Textológiai Munkabizottsága által jóváhagyott — eltérésnek az indokai a következők:

a) a drámai szövegek sajtó alá rendezésének speciális problémái, követelményei vannak;

b) a Csokonai-színművek változataiban gyakran igen terjedelmesek a főszövegtől való eltérések. A *Költemények* köteteiben a variánsok jelzésére alkalmazott félkövér betűtípusról ezért itt könyv-esztétikai szempontból kellett lemondanunk;

c) a drámakötetek munkálatai jóval korábban, s más jelölési elvek alapján indultak meg, mint a *Költemények* munkálatai. Mivel a mechanikus egységesítés keresztülvitele súlyos hibaforrást jelentett volna, helyesebbnek tartottuk, ha lemondunk róla.

2. A sorok számozását a legtöbb kritikai kiadástól eltérően nem felvonásonként, hanem művenként végeztük. A számozásba a címek és alcímek nem,

de a színi utasítások — amelyeket a drámai szöveg szerves részének tekintünk — beletartoznak. Mindezt az indokolja, hogy a kiadásunk alapján a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Magyar Nyelvészeti Tanszéke Csokonai-szótárt készít, s az ehhez szükséges gépi feldolgozás és a szótár gazdaságos helykihasználása szempontjából az ilyen rendszerű sorszámozás a legkedvezőbb.

BEVEZETÉS

A kritikai kiadás drámakötetei nem tartalmazzák Csokonai valamennyi párbeszédes művét. Szép számmal vannak „kettős dalai", sőt több szólamú művei, melyek tisztán lírai tartalom hordozói. Hogy a drámák elhatárolása nem könnyű és nem egyértelmű, azt legjobban mutatja, hogy az eddigi összkiadásokban drámaként közölt darabok száma erősen eltér egymástól. Pusztán merev műfajelméleti dogmákkal a kérdés nem közelíthető meg, s ezért a válogatásnál több szempontot kellett figyelembe venni.

Az első és legkézenfekvőbb az volna, ha Csokonai műfajmegjelöléseire támaszkodhatnánk. Ő ugyan dramaturgiai kérdésekkel egyáltalában nem foglalkozott, de műveinek bevezetései és egyéb irodalomelméleti dolgozatai azt mutatják, hogy erős érzéke volt a műfajok lényegének meghatározásához. Ő azonban sok esetben nem közöl műfajmegjelölést, vagy különböző esetekben különböző terminust használ. Így a *Tempefőt* Kazinczyhoz írott (a jegyzetekben többször idézendő) levelében rendkívül finom érzékkel „comoedia formára vett satyricum Román"-nak, de ugyanabban a levélben a tervezett címben „Nemes nemzeti játék"-nak nevezi; műveinek első, 1795-ös nagy lajstromában viszont a műfajmegjelölés „szatírai játék 5 részben" *(EPM.* 298.). — A *Gerson* műfaját így jelöli meg egy 1801 utáni feljegyzésében: Egy játék. *A 'Szeretet Győzedelme a' Tanúltakon* címet viselő Kotzebue-paródia töredéket autográf címlapján vígjátéknak nevezi. A két csurgói darabot, a *Culturát* és a *Karnyónét* soha, semmiféle megnyilatkozásában nem említi, mintha titokban akarta volna tartani ezt a két késői, Kazinczy kifejezésével élve „mendikás tónusú" darabot. De minthogy mindkettő színpadi előadásra készült, és a csurgói gimnáziumban elő is adták, drámavoltukhoz semmi kétség nem fér.

Az eredeti daraboknak ezt a sorát a *FK.*, *MM.* és kiadásunk, *Költemények* 1. (686. l.) megtoldja a Schraudné halálára készült *Amaryllis*-szel, melyet Csokonai Idylliumnak nevez, és mintái gyanánt Zrínyi Miklós *Violantilláját* és Faludi Ferenc „pásztori énekei" mellett *Daphne* nevű „téli eclogáját" jelöli meg a művet bevezető *Mondanivalóban*, amelyek nem drámai művek. De nem az az *Amaryllis* sem, csak három, pásztori nevek alá rejtett gyászoló (Melitesz = Csokonai, Milon = Schraud, Thyrsis = Zeininger, Schraudné atyja) lírai ömlengése.

A *MM.* az eredeti drámák közé sorolja a *Geographia antiqua* c. latin nyelvű, az iskolai párbeszédes leckék modorában tartott obszcén dialógust, amelynek azonban nemcsak szerzősége kétséges, de drámának cselekmény híján semmiképp se nevezhető.

Nem egyszerűbb a helyzet a fordításoknál sem, ahol az eredeti műfajmegjelölése is ad bizonyos támpontot. Kétségtelenül dráma, éspedig énekesjáték *A' boszorkánysíp* (utóbb *A' varázssíp*) Schikanedertől származó szövege. A Metastasio-fordítások közül az eredeti szerzője zenés drámának nevezi

Az elhagyatott Didot, *A' Pásztor Királyt*, *Ákhilles Sztirusbannt*, bár tulajdonképpen mind irodalmi becsvággyal készült operaszöveg, ahol a jeleneteket kezdő seccorecitativo fokozatosan erősödő zenekísérettel (accompagnato) hangzott el, míg a jeleneteket áriák zárták. Csokonai *Az elhagyatott Didot* kézirata címlapján énekes játéknak, *A' Pásztor Királyt* énekes pásztorjátéknak, az *Ákhilles Sztirusbannt* 1795-i lajstromában énekes érzékeny játéknak nevezi. A *Galatéa* sem az eredetiben, sem a váradi kiadásban nem visel műfajjelzést, míg a *MMerk.* (1794. okt. 21.) és a *MHirm.* (1794. nov. 7.) híradásában éneki pásztori játéknak mondja, az 1795-i lajstrom pedig Szerenátának. Az *Angélika* műfajjelzése a *MMerk.* és *MHirm.*-ban (i. h.) ugyancsak éneki pásztori játék, az eredetiben, az 1795-ös lajstromban és a *DMM.*-ban viszont Szerenáta. Az *Endimion* az eredetiben, az autográf szerzői másolat címlapján és az 1795-ös lajstromban egyaránt Szerenáta. A serenata rövidebb, rendszerint valamilyen alkalomra készült énekes játék, mely azonban nem felvonásokra, hanem két szakaszra tagolódik, de mindenképp drámai mű. Mindezek valamennyi összkiadásban drámaként is szerepelnek.

Ezeknek a Metastasio-fordításoknak a sorát a *FK. A ciklops* c. kantátával, a *MM.* és kiadásunk, *Költemények* 1. (685, 686. l.) pedig ezenfelül még egy másik canzonettával, *A tánc*cal is megtoldja. *A ciklops* azonban nem egyéb, mint énekes duett, mellyel Ferenc császár egyik bizalmasának kitűnő basszushangját akarta kipróbálni. *A tánc*, melyet a *MM.* ugyancsak a drámák közt közöl, szintén nem egyéb, mint „kettős dal", amilyen számos akad Csokonai eredeti költeményei közt, így *A feléledt pásztor*, *Szerelmes búcsúlevél*, *Melitesz Rozáliához;* a példákat, melyekkel tartalomban is rokon, még bőven szaporíthatnók.

Az *Amintás*t, mely az eredetiben a „Favola Boschereccia" s ennek megfelelően a váradi kiadásban az „erdei mese" műfajmegjelölést viseli, Csokonai 1795-ös jegyzékében „Pásztori játék"-nak nevezi és valóban dráma, drámai tagolással és cselekménnyel, mely ugyan a színfalak mögött zajlik, mint később a francia klasszikus tragédiában, és csupán a szereplők elbeszéléseiből értesülünk róla.

HG. (III. 490. l.) egy *Ropog a' bús ég* kezdetű verses párbeszédes töredéket közöl, melyet az *Endimion*hoz tartozónak vél. Hogy nem tartozik az *Endimion*hoz, az a Metastasio szövegével való egybevetésből azonnal kiderül. A beszélők neveinek rövidítése *É.*, *N.*, *Ch.*, amiből az első kettőt *HG.* tévesen *Endimion* és *Nice* rövidítésének vélte; az *É.* feloldása azonban nyilvánvalóan *Ég*, mert a hozzá kapcsolódó szöveg „Trodedom" és „Drübüdüm" az égzengés fonetikus utánzása; a *Ch.* nyilván *Chorust* jelent. A *MM.* (II. 691. l.) a színműfordítások közt közli. Valószínűbb azonban, hogy egy eredeti többszemélyes pásztorköltemény töredéke, aminőkkel nagy számban találkozunk Csokonai lírájában, s amelyekben a kórus is gyakran szerepel. Az *N.* lehet *Nice* rövidítése, aki sokszor előfordul Csokonai pásztori énekeiben. (Szövegét ld. kiadásunkban a költemények megfelelő kötetében.) Szilágyi Ferenc (kiadásunk, *Költemények* 1. 158. l.) így jelöli meg: Csokonai autográf versbetét fordítása A varázsfuvolához. Ott azonban ilyen versbetét nincs (ld. A varázssíp zeneszámai) sem olyan szereplők, kiknek neve N., É., vagy Ch. betűvel kezdődnék.

A *Doctorandus*t, amely minden kétséget kizáróan dráma, Molière *Képzelt beteg*ének közjátéka, *Toldy*, s nyomán *Horváth Cyrill* és *HG.* a *Hátrahagyott elegyes versek* II. könyvében a versek közt közlik, ami annál inkább különös, mert a szövegbe, melyet Csokonai autográf kéziratában tagolás nélkül, egy végtében írt le, *Toldy* s nyomán a másik két kiadás beírja a szereplők neveit. A *FK.* és *MM.* a drámák közt közlik, *Toldy* tagolásával.

Az eredeti drámák közül csupán a *Tempefői*nek s *A' Szeretet Győzedelme a' Tanultakon* c. Kotzebue-paródiának van autográf kézirata. Mindkettő saját kezű fogalmazvány, a *Tempefői* befejezetlen, hézagokkal és két idegen kéztől írott résszel. A másik három, iskoladrámaként színre került darabjának, a *Gerson*nak, a *Culturá*nak és a *Karnyóné*nak a szövegét ezzel szemben csak másolatok tartották fenn. Viszont az *Amintást* kivéve, melynek szövegét csak a Csokonai halála után, 1806-ban megjelent váradi kiadásból ismerjük, valamennyi fordításnak van autográf kézirata, amely vagy saját kezű, többnyire töredékes fogalmazvány *(Galatéa, Az elhagyatott Dído, Ákhilles Sztyrusbann, Angélika, Doctorandus)*, vagy szerzői másolat *(A' Pásztor Király* és az *Endimion*-töredék). *A' boszorkánysíp* (későbbi nevén *A 'varázssíp)* mint kollektív munka gyümölcse különleges helyet foglal el a kéziratok sorában, és több szerző autográf fogalmazványa, melyből csak három levélnyi szöveg, a zeneszámok verses fordítása és számos javítás a társszerzők írta részeken ered Csokonai kezétől. (Mindezekről ld. részletesen az egyes művek bevezetésének *Kézirata* c. fejezetét.) A kéziratok közt sebtiben és olykor szétszórtan, esetleg kéziratok szélére írt, javításokkal, ligatúrás rövidítésekkel teli fogalmazványoktól kalligrafikus szerzői másolatokig mindenféle, írásban és elrendezésben egymástól nagyon elütő forma található. A vegyesen prózai és verses szövegeket tartalmazó Metastasio-fordítások fogalmazványaiban az ariettáktól vagy későbbi lefordítás szándékával prózai nyersfordításban találhatók, vagy verses formában, megszámozva és a szöveg végére iktatva; ez utóbbi esetben hol jelzi a szövegben a verses ének helyét, hol nem. *A' boszorkánysíp* esete itt is különálló: a szövegben megvannak, versbe szedésre kijelölve a zeneszámok nyers fordításai, a kijelölt szövegek nagyobb része azonban szétszórtan verses alakban is megmaradt. A szerzői másolatokban a verses szövegek mindenhol a helyükre kerülnek. Még egy pontban észlelhető valamiféle törvényszerű következetesség: egy-egy műnek vagy a fogalmazványa maradt meg, vagy a szerzői másolata, mindkettő soha. A szerzői másolatok kiadás céljára készültek. Így amennyiben a fordítás nyomtatásban megjelent (a Csokonai halála után megjelent váradi kiadások is Csokonai szerzői másolatain alapulnak) a megmaradt fogalmazvány és nyomtatott szöveg közt eltérések mutatkoznak (a legerősebben a *Galatéa* első szakaszában), míg a megmaradt szerzői másolat szövege megegyezik a nyomtatványéval (így *A' Pásztor Király* szerzői másolata és a váradi kiadás). Tehát azokban az esetekben, ahol fogalmazvány és nyomtatott szöveg maradt meg, fel kell tételeznünk egy elveszett szerzői másolatot (így a *Galatéa* és az *Angélika* esetében), épp ezért ilyenkor a fogalmazvány és a nyomtatott szöveg eltéréseit kiadásunk szövegkritikai részében figyelembe vettük.

Idegen kéztől való másolata, kivéve az egyetlen alkalomra, a Budai Ézsaiás esküvőjére készült kis Kotzebue-paródia töredéket *(A' Szeretet Győzedelme a' Tanúltakon)*, melyet sohasem szándékozott kiadni, Csokonai minden egyes eredeti drámájának maradt, sőt a három iskoladráma *(Gerson, Cultura, Karnyóné)* szövegét csak ezek az idegen kéztől eredő másolatok tartották fenn. Ezzel szemben a fordításoknak egyáltalában nincs idegen kéztől származó másolata. Az egykorú közönséget jobban vonzották az eredeti darabokban ábrázolt magyar élet, magyar alakok, magyar problémák, mint a fordításokban sokkal csiszoltabb nyelven, kerekebb mesével és fejlettebb dramaturgiával jelentkező idegen világ. Kivétel itt ismét csak *A' boszorkánysíp*, mert *A' varázssíp* nem egyéb, mint *A' boszorkánysíp* első három jelenete Csokonaitól átjavított szövegének másolata; ezen kívül megemlíthetjük még *A' Pásztor Király* szerzői másolatának első 33 sorát, mely Nagy Gábor írása.

A *Tempefői*nek s a fordításoknak azért is maradt autográf kézirata, mert ezeket Csokonai irodalmi szándékkal készítette, s kiadásukra gondolt, ha

ezt a szándékot a *Tempefőit* illetőleg utóbb el is ejtette. Első kiadási terveiben túlnyomóan fordítások szerepeltek, amelyekkel stílusát úgy óhajtotta csiszolni, hogy saját mondanivalójának kifejezésére alkalmas legyen, másrészt Kazinczy is fordításokra biztatta; később azonban mesterével szembeszállva inkább akar „középszerű originál" lenni, mint elsőrangú fordító (a *Dorottya* előbeszéde). Hogy azonban a három iskolai drámát nyomtatásban nem is akarta kiadni, hogy őket egyszervaló játéknak tekintve a jövendő számára nem is kívánta megőrizni, az elsősorban Kazinczy elutasító magatartásának következménye a drámákkal szemben, melyeket megvetéssel „mendikás tónusúak"-nak bélyegezett, mert Kazinczy szerint Csokonainak csak Tenierst és Ostadet idéző realista oldalát mutatták, az élet friss megfigyelését, amit Domby az „észrevétel talentomának" nevez, diákos, nyers és pajzán jókedvet, felszabadult nevetést. Kazinczynak minderre csak megbélyegző kifejezései vannak; a „mendikás tónus"-on kívül, amely népiességet, realizmust s a kollégiumba nyúló gyökereket jelentett, s a még ennél is súlyosabb „debrecenyiség", amelybe még a provincializmus, a maradiság és az ortológia vádja is belecsendül: „a debreceni fertelmes hentesek, szappanosok és sulyomkofák" tőle annyit ostorozott nyelvét ismerve fel bennük. A lírai költeményeket „megtisztítva" akarta kiadni, a drámákat egészen elvetendőknek vélte. (Mindezekről ld. részletesen *Pukánszkyné*, továbbá ua.: *Csokonai drámai kéziratainak problémái. It.* 1969. 884—903. l.)

Kazinczy felfogása erősen visszahatott Csokonaira is. Kazinczynak a fogságból való kiszabadulása után Csokonai végleg hátat szándékozik fordítani a „mendikás tónus"-nak, a szájhagyomány szerint el akarta égetni a *Tempefői* kéziratát. Debrecenbe visszatérve egy ellenáramlattal találja magát szemben. Rájön, hogy itt épp e nembeli műveinek van a legnagyobb hatóerejük, hogy a *Gerson* másolatai kézről kézre járnak, tisztelői kiadására buzdítják, egyes mondásai már szállóigévé lettek — csak épp neki nincs meg a darab szövege. A közkézen forgó másolatok alapján készíttet egyet számára Székely Péter nevű tisztelője, s 1800 utáni lajstromaiban már felbukkan az eddig sosem említett *Gerson*. (Ld. bővebben a *Gerson* bevezetésének *Kézirata* c. fejezetét.) A csurgói darabokat azonban soha, sehol sem említi. Így arra nézve is csak feltevésekre vagyunk utalva, hogy volt-e czeknek a daraboknak egyáltalában egészben vagy részben autográf kéziratuk. A *Culturát* a szájhagyomány szerint az ágyban fekve, betegen diktálta. (Ld. a *Góz M.*-ban közölt *Oratiot* a *Cultura* Jegyzeteinek *Másolatai* c. fejezetében.) Ezt látszanak megerősíteni a fonetikusan leírt idegen nevek és kifejezések. (Az egykorú másolási módokról ld. Benkő Lóránd: *A magyar irodalmi írásbeliség a felvilágosodás korának első szakaszában*. Bp. 1960. 130—140. l.) Ami a *Karnyóné* illeti, inkább az látszik valószínűnek, hogy nem volt összefüggő kézirata, csak egyenként, esetleg váltott kezekkel történő diktálás útján leírt szerepek készültek, s ezeket a színielőadás játékleírásaival az ott szereplő diákok egészítették ki emlékezetből és rendezték egységgé. Erre mutatnak a felvonások és jelenetek beosztásában és a *Karnyóné* nyoszolyája körüli pantomim szövegében fellelhető erős eltérések az egyes másolatokban. (Ld. a *Karnyóné* jegyzeteinek *Szövegkritika* c. fejezetét.) De ezek az akár egészben, akár részben autográf vagy diktált első szövegek nem maradtak fenn.

A ránk maradt másolatok közül csak egyről tehető fel, hogy még Csokonai életében készült, s ez a *Csokonay keze írásai* c. kéziratos kötetben fennmaradt, kiadásunkban főszövegként közölt *Gersoné*. Ezt követi a két csurgói darabnak Gentsi Istvántól 1806-ból származó, kiadásunkban ugyancsak főszövegként közölt másolata, amely azonban egy 1800-ban szintén Gentsitől készített másolat újabb másolata. Lehetséges az is, hogy ez a *Gerson*-másolat és Gentsi 1800-as másolatai eredeti kézirat nyomán készültek. A többi másolat 1807

és 1835 közt szeszélyes időbeli ritmust követ. A másolatok legtöbbje keltezetlen, s így készítésük időpontjára csak következtetni lehet. Napnyi pontosságú keltezést viselnek egyes 1819 után készült, késői másolatok. Ezekben a másolás helye is pontosan meg van jelölve.

A másolatok legnagyobb része a Csokonai-kultusz két hazai gyújtópontjában, Debrecenben és a Dunántúlon készült. De míg a debreceni Csokonai-kultusz egyrétűbb és fő hordozói a kollégium diákjai, a dunántúli sokrétűbb és nem szorítkozik egy csoportra, társadalmi osztályra vagy felekezetre. A *Gerson*t éppúgy előadják a győri szeminárium katolikus kispapjai, mint a pápai református kollégium diákjai, s a két csurgói színdarabot sem csak ottani diákok írják le, hanem Csokonai egyéb csodálói is; így Jókai Mór emlékezete szerint apja, Jókay József a *Karnyónét* Komáromban nemcsak leírta, de illusztrálta is. Csurgón kerül „színjátszó Zolnay András" kezébe a *Karnyóné* Gentsi-féle másolata. De a drámák másolásának kedve a keleti és nyugati fókuszból átterjed az egész országra; a debreceni diákoktól átkerül a *Gerson* szövege a sárospataki kollégiumba is, ahol a parókiájukra menő lelkészek másolják be mindenes könyvükbe; Kecskeméthy Csapó Dániel akadémiai írnok és népdalgyűjtő, aki az akadémiai Tájszótár gyűjtési és kiadási munkáiban is részt vett (nem azonos a vele egyező nevű Tolna megyei alispánnal és mintagazdával. Ld. *Horváth: IrNép.* 259. l.), *Tempefőit* Kecskeméten, a *Karnyónét* Budán írja le.

A leírás helyén és időpontján kívül olykor a másolás időtartamát is jelzik. Ez bámulatosan gyorsan történt; így Onody Cz. Péter a *Gerson*t és a *Karnyónét* két-két, a *Tempefőit* négy nap alatt írta le. De nyilván a legtöbb másolat ilyen rövid vagy még rövidebb idő alatt készült, mert a szöveget, melyről másolták, csak rövid időre kaphatták meg. Ez magyarázza a hibák egy részét, s a ligatúrás rövidítések nagy számát is.

A másolók olykor sok adatot feljegyeztek a másolatra vonatkozólag. Egyben azonban két kivétellel mindannyian megegyeznek: abban, hogy nem jelzik, honnan is írták le a szöveget. Az egyik kivétel a *Tempefői*nek Bíró Mihálytól készített másolata *(BM.)*, melynek címlapján ezt olvashatjuk: „Leíródott magáról az Originálról 2-dik Januari 1809-ben B[író] M[ihály] által." A sors különös játéka, hogy ez éppen a *Tempefői*-másolat, melynek megvan az „originál"-ja. A másik a kiskunhalasi Thorma János Múzeumban őrzött *Tempefői*-másolat *(TM.)*, melynek végén a másoló írásával ez olvasható: „Leíródott az Originál' leg-első Cópiájáról." De a kópiát közelebbről nem jelöli meg.

A másolatok túlnyomó része jóval Csokonai halála után készült. Az elsőket, főképp a *Gerson* korai kollégiumi másolatait alkalmasint szétolvasták. Hogy ezek a késői leírók látták-e az eredeti kéziratot, azt nem jelzik, de nem is valószínű. Másolatok másolataival állunk szemben, az eltérések fokozatosan szaporodnak, és nagyon sok külső és belső fogódzóra van szükség, hogy belőlük az „originál"t csak valamennyire is kihámozhassuk.

Vannak olyan másolatok, melyek kegyeleti okokból készültek, olyan másolók, akik minden számukra hozzáférhető Csokonai drámát leírtak, így Onody Cz. Péter és Kecskeméthy Csapó Dániel; a két csurgói darab három ízben együtt másolódott le. A kegyeleti másolatok hívebbek, hisz céljuk a szöveg megőrzése; de ezek sem hibátlanok főképp azért, mert többnyire már romlott szöveg állott a leírók rendelkezésére. De a legnagyobb rész olvasmánynak, olykor előadás céljából készült. Ezek a szokásos pontatlanságokon és elírásokon kívül tele vannak önkényes, olykor lényegbe vágó változtatásokkal; jelenetek elhagyása épp olyan gyakori, mint újak betoldása. A betoldások célja olykor a szöveg mulatságosabbá tétele új anekdotákkal, rigmusokkal, máskor a szöveg magyarázása; színpadi átdolgozásoknál még a színpad köve-

telményei s a cenzúra előírásai is beleszólnak a szöveg módosulásába. Az egymásról készült másolatok összetartozását főképp a továbbfutó elírások jelzik, s ezek fonalán olykor nyomon követhető a másolatok geneológiája.

Gyakori hibaforrás a Csokonai-drámák másolataiban a nagymértékben használt idegen szöveg. A cigány, a jiddis szövegeket nem értette a legtöbb másoló, s ugyanez a helyzet egyes német, francia, olasz neveknél, szavaknál, mondatoknál. A gyakori latin szövegeknél kétirányú az eltolódás. Néhol a latinul nem tudó másoló hibásan írja le az eredeti helyes szöveget. De a fordítottjára is van számos példa. Csokonai sokszor iróniából használ hibás, torzított latin beszédet félművelt és tudákoskodó alakjai jellemzésére, s előfordul, hogy az ugyancsak tudákos másoló kijavítja az eredeti szöveget, nem értve benne a csúfolódást. Ezért főképp a *Gerson* valamennyi másolata nagyon hibás, de másképp hibás. Ezt észrevette már Toldy is, noha sokkal kevesebb másolatot ismert, s ezért volt kénytelen kiadásában, hogy a darab „éldelhető" legyen, több szöveget kontaminálni.

Röviddel Csokonai halála után Váradon megjelent nyomtatásban *Galatéa, A' Pásztor Király* és *Amintás*. De az első gyűjteményes Csokonai-kiadásokra visszahatott Kazinczy elutasító magatartása Csokonai drámáival szemben, így Márton Józsefére (Bécs, 1816.) és Kelemföldyére (Lipcse, 1843—45) úgy, hogy Márton teljesen mellőzi a drámák közlését, míg Kelemföldy a négy nyomtatásban megjelent drámafordítás közül *(Angélika, Galatéa, A' Pásztor Király, Amintás)* az első hármat hozza. Az *Amintást* nyilván azért mellőzte, mert nem vállalta a cenzori törlések okozta szöveghiányok önkényes pótlását, mint később Toldy. Az eredeti darabokat először Toldy hozza 1844-i összkiadásában a *Cultura* híján, melyet akkor még elveszettnek hitt, s a fordításokat a fordítástöredékek és *A' boszorkánysíp* nélkül, melyet ugyancsak töredéknek gondolt.

Toldy nem szöveghű kritikai kiadást akar adni, hanem olvasmányt, amely „éldelhető" legyen. Ennek elérésére önkényesen változtat a kéziratok szövegén. A *Gerson*t két másolatból kontaminálja, a *Karnyónét* a Kazinczy-féle finnyáskodó szellemben, „a kényesebb kifejezésektől megtisztítva" adja, míg a *Tempefőit* a cenzúra nyirbálja meg. (A kiadások részletes bírálatát ld. az egyes darabokhoz fűzött jegyzetek *Kiadásai* c. fejezetében.) Toldy után csak az összkiadások hozzák a drámákat, így Horváth Cyrillé, mely a Toldynál közreadott szövegek változatlan lenyomata. Válogatott kiadásában (Pest, 1864.) Toldy maga is csak a *Gerson*t és a *Karnyónét* közli, de a *Tempefői* aligha ment volna át akkor a cenzúra szűrőjén. A későbbi nagyszámú válogatott kiadás általában mellőzi a drámákat. Önállóan először 1911-ben, a *Nyugat Könyvtár*ban jelent meg Csokonai-dráma, a *Karnyóné*, Ady Endre versével, a *Vitéz Mihály ébresztésé*vel, melyet az ugyanabban az esztendőben tartott Nyugat-matiné számára írt, mikor a Vígszínház művészei a *Karnyónét* bemutatták. Ezzel nemcsak a Csokonai-drámák előadására jött el a „tapsos felvirrasztó nap", hanem kiadásukra is. Még ugyanabban az esztendőben a *Modern Könyvtár*ban a *Karnyóné* mellett a *Gerson* is megjelenik.

Az összes kiadások Toldy szövegeit adják, így Harsányi és Gulyás összkiadása is, mely bár kritikai kiadás igényével lép fel, a drámák szempontjából csak mennyiségi fejlődést jelent; az ott még hiányzó szövegeket, a *Culturát, A varázsfuvola* címen *A' boszorkánysíp* és *A' varázssíp* általa kontaminált szövegét és a fordítás-töredéket közli ugyan, és ötletszerűen variánsokat is ad, megtartja azonban Toldy kontaminálló módszerét. A Franklin-Társulat 1942-es összekiadása *HG.* szövegeinek lenyomata. A válogatott kiadások közül elsőnek 1928-ban a Franklin-Társulat *Élő könyvek, Magyar Klasszikusok* sorozatában megjelent válogatás hoz Csokonai drámát, a *Karnyónét*.

A felszabadulás után Csokonai drámáit realizmusuk és haladó kritikai szellemük újra időszerűvé tette, ami színpadi előadásukban és ismételt megjelentetésükben mutatkozott meg. Elsősorban a *Tempefői* került az érdeklődés homlokterébe, mely most már a válogatott kiadásokban *(Magyar Klaszszikusok*, 1950. — *Haladó Hagyományaink*, 1955.) önállóan (1951) és iskolai kiadásként is (1954) megjelenik, míg a *Karnyóné* (1945) és a *Cultura* (1955) színpadi átdolgozásokban látnak napvilágot. Az eredeti drámák első összkiadását Vargha Balázs adja 1956-ban *(Négy Színjáték)*, és új utat nyit azzal is, hogy már nem *HG.* szövegeit közli, hanem eredeti kéziratokhoz nyúl.

A *Tempefői* és a fordítások szövegeit az autográf kéziratok szerint adjuk. Kivétel csupán az *Angélika*, melynek nyomtatott kiadása Csokonai gondozásában készült; ezt a nyomtatott szöveg szerint hozzuk a saját kezű kézirattöredék variánsainak közlésével, továbbá az *Amintás*, melynek csupán 1806-i nyomtatott szövege maradt fenn.

Nagyobb probléma elé állított a *Gerson*, a *Cultura* és a *Karnyóné*, melyek csupán a különböző időből való és egymástól olykor erősen eltérő másolatokban maradtak fenn. Itt igyekeztünk a legrégibbet és a Csokonai szövegéhez feltehetően legközelebb állót adni. Ennek megállapítása, minthogy a másolatok közül épp a régibbek keltezetlenek, nem történhetett teljes biztonsággal. De esetleges tévedés ellensúlyozására az összes másolatok lényeges eltéréseit közöljük. (Ld. erre nézve az egyes darabokhoz csatolt jegyzetek *Szövegkritika* c. fejezetét és Pukánszkyné Kádár Jolán: *Csokonai drámai kéziratainak problémái. It.* 1969. 884—903. l.)

Igen nehéz probléma a drámák közlési sorrendje. A besorolás, amennyiben ez megállapítható, a keletkezés sorrendjében történt. De míg az eredeti drámák keletkezési ideje szinte napnyi pontossággal rögzíthető, más a helyzet a fordításoknál. Ezeket Csokonai ugyanis irodalmi ambícióval készítette és kiadásra szánta, ezért többször elővette, párhuzamosan dolgozott rajtuk. Három olyan fordítása van, amely egész életén végigkísérte és vagy nem fejezte be, mint *A' boszorkánysípot* és az *Endímiont*, vagy befejezte ugyan, mint a *Galatéát*, de a végső forma, mely valószínűsíthetően, de nem bizonyíthatóan tőle származik, csak a halála után megjelent, 1806-i váradi kiadásból ismeretes; hasonló a helyzet az *Amintás*nál is, melyet már 1795 előtt megkezdett de még 1800-ban is dolgozott rajta, s a szövege csak az 1806-i váradi kiadásban maradt fenn. Ezeket a kezdés időpontja szerint kellett besorolnunk. A többi fordítás besorolása annak a végső formának időpontja szerint történt, amelyet megállapíthatólag vagy sokszor csak feltehetőleg művének adott. Így előzi meg a *Galatéa* a belső jegyek után ítélve előbb megkezdett, *Az elhagyatott Dido*t, melynek kéziratos címlapjára Csokonai saját kezűleg jegyezte rá az 1795-ös évszámot, vagy az *Angélikát*, amely, mint valamennyi olasz drámafordítása, kivéve az 1795 nyarán átültetett *Endímiont* 1795 előtt keletkezett, de végső formáját a *DMM.* számára csak 1796-ban adta meg. Ugyanígy *A' Pásztor Király* első fogalmazványa már 1795 előtt megvolt, de a szerzői másolat, melyben ránkmaradt, 1796-ból való.

A drámakötetek jegyzeteinek elrendezése a lehetőség szerint alkalmazkodik a verskötetekéhez, de nem gépiesen; ahol ezt a műfaj vagy az anyag természete megkívánja, eltér tőle. Így pl. a drámák „megjelenése" a színpadon van és így a nyomtatott szövegekre nézve a „kiadásai" szót alkalmaztuk. De még a drámaköteteken belül is rugalmasan, a tartalomhoz igazítottuk a közlés módját, nem erőltetve egy merev sémát a tartalom rovására. Így a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok*ban az eredeti drámáknál, amelyek teljesen Csokonai szellemi alkotásai, részletesebbek a tárgyi jegyzetek, nemcsak egyes szavak lexikális magyarázatát adva, hanem megvilágítva a szövegnek összefüggését Csokonai alkotószellemével és a felvilágosodás gondolatkörével. Ezzel szem-

ben a fordításoknál a hangsúly a nyelvi magyarázatokon van, s a tárgyi jegyzetek csak az idegen szavak és fogalmak megértésére szorítkoznak. Olyan műveknél, melyekben a ligatúrás rövidítések felsorolásának nagy száma zavarná a lényeges nyelvi magyarázatok folyamát *(A' boszorkánysíp, Gerson)* ezeket külön jegyzékben kiemeltük.

Egészen különleges problémát jelent *A' boszorkánysíp* és *A' varázssíp* szövege. Ezeknek a helye tulajdonképpen nem a Csokonai-drámák, hanem a Csokonainak tulajdonított drámák között volna, minthogy *A' boszorkánysípot* csaknem teljes egészében egy collationak nevezett kollégiumi diák-egyesülés tagjai fordították, s *A' varázssíp* nem egyéb, mint *A' boszorkánysíp* első három, Csokonaitól átjavított jeleneténck másolata Csokonai újabb javításaival. Hogy azonban mégis a Csokonai-drámák között közöljük, annak több oka van. Az első, hogy *A' boszorkánysíp* egy kis részét Csokonai fordította; ezt a részt a szövegközlésben megkülönböztetett szedéssel jelezzük. A második ok az, hogy Csokonai a fordítást saját kezűleg javította át. De minthogy a fordítás egésze nem Csokonai-mű, tárgyi magyarázatokat általában a Csokonai fordította részhez s az ő javításaihoz adunk, s a nyelvi magyarázatoknál és a szövegkritikában is ezeken van a hangsúly.

A színművek előadásainak lajstroma nem teljes, főképp ami a Rádió- és TV-előadásokat illeti, mert ezekről nyilvántartást nem vezettek, csak a magnóra vagy filmre vett produkciók kereshetők vissza az archivált anyagok katalógusában. Néhány várost leszámítva feldolgozatlan a vidéki színházak 1945 előtti műsora is, s a színlapanyag rendkívül hiányos, így ha netán színre is került valamelyik Csokonai-darab, azt megtalálni szinte lehetetlen.

*

Idegen kéztől eredő másolatok — mint már említettük — csak a *Tempefőiről* és az előadott darabokról készültek, míg azok, melyekre az előadás nem irányította rá a figyelmet, részben elkallódtak. Ez a szétkallódás már Csokonai életében megkezdődött. Így szép számmal vannak olyan drámai szövegei, melyek létezéséről csak különböző feljegyzésekből tudunk.

A *Patvarszkit* először a *MMerk.* (1794. okt. 21. 1293—1294. l.) és a *MHirm.* (1794. nov. 7. II. köt. 643—645. l.) említi a következő tavasszal megjelenendő munkái közt: „Vígjáték Terentiusból, mai Világhoz alkalmaztatva, és Magyar országi történetté téve." Még egyszer szerepel Csokonai 1795 tavaszán készült első nagy lajstromán CLVI. sz. alatt: „*Patvarszki.* Víg Játék V. Felv.[onás] Terentius utánn. Megigazítni." *(MTAK.* K. 679/II. 27—30. lap) Kiadva *EPM.* 295—298. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 210—213. l.) Ez a bejegyzés arra vall, hogy a darab teljesen kész volt, s a szerző csak kisebb simításokat óhajtott rajta végezni. Ezután a darabot többé nem említi.

A *Patvarszki* annak a tizenhat darabnak egyike lehetett, melyeket Csokonai az első magyar színtársulatnak előadásra felajánlott. (Ld. 1793. május 10-én a magyar színészekhez intézett levelét, *HG.* II. 620. l.) Kiviláglik ez abból is, hogy nem fordított, hanem honosított. A honosítás, a magyar viszonyokhoz való alkalmazás, melynek gyökerei a magyar iskoladráma gyakorlatába nyúlnak vissza, eredeti drámák híján a kezdő magyar színészet bevett módja volt arra, hogy a színpadon magyar levegőt teremtsen. Csokonai a színtársulat működését élénk érdeklődéssel kísérte a *MHirm.* tudósításai révén, melynek nemcsak olvasója volt, hanem összeköttetésben is állott vele.

Patvarszki Csokonai első drámafordítása lehetett, és talán már 1792-ben vagy 1793 elején készült, amikor Csokonai a latinon kívül más idegen nyelvet nem tudott. A latin nyelv a debreceni kollégium tantervében az oktatás

gerince volt és tanítása igen magas színvonalon állott, oktatói a klasszika filológia lelkes művelői. Csokonai tanárai közt találjuk Budai Ézsaiást, az ókori klasszikusok első tudományos mértékkel mérhető magyar kiadóját (Ld. *Borzsák).* Szövegkiadásait egy kétkötetes magyarázatos Terentius-kiadás nyitja meg 1795-ben. (Ld. Maróti Egon: *Terentius Magyarországon. Görög és latin írók* 4. Bp. 1961. 221—228. l.). Kézenfekvő, hogy Csokonai figyelmét Budai Ézsaiás, aki saját közlése szerint „privatim" is tanította (ld. *KazLev.* III. 284. l.), irányította Terentiusra. Minthogy a *Patvarszki* szövegéből semmi sem maradt fenn, még az sem állapítható meg, hogy Terentius hét drámája közül melyiket dolgozta át. Az azonban bizonyosra vehető, hogy az átdolgozás prózai volt. Ennek oka főképp Csokonainak az az értesülése lehetett, hogy az első magyar színtársulat nem játszik verses darabokat. (Ld. id. levelét a pesti színészekhez.) Valamennyi drámafordítása egészben vagy részben prózai még akkor is, ha verses eredeti volt előtte. Kivétel ez alól csupán a *Doctorandus,* melyet azonban nem szánt színpadra.

Az ugyancsak a *MMerk.* és *MHirm.* tudósításában említett *Cyrus* és *Lysimachus,* „két Szomorú Játékok, Rue Károly Frantz[ia] Poéta után", a *Patvarszki*val egyidőben szerepeltek Csokonai tervei között. Erre mutat nemcsak az, hogy *MMerk.* és a *MHirm.* tudósításának felsorolásában közvetlenül a *Patvarszki* után következnek, hanem az is, hogy bár szerzőjük Charles de La Rue (1643—1725) francia jezsuita, a drámák maguk latin nyelvűek. Csokonai nyilván még csak latint tudott fordítani, de a lehetőség határain belül szabadulni igyekezett az iskolai olvasmányoktól, a klasszikus ókor irodalmától, és modernebb művek felé fordult. La Rue latin tragédiái már Corneille újklasszicizmusát idézik és kivívják elismerését. Lehet, hogy ez a fordítás csak terv maradt, mert La Rue két darabját Csokonai ezen a híradáson kívül többé nem említi.

Goldoni *A hazug*jának lefordításáról is a *MMerk.* és *MHirm.* idézett 1794-i híradása tesz említést, 9. sz. alatt: „Goldoni Olasz Poéta Hazugja Egy a' fő Víg Játékok közül." Figyelme Goldoni felé Metastasióval egyidőben fordulhatott. A *Hadi és Más Nevezetes Történetek* 1790. szeptember 3-i számában egy a drámaírással foglalkozó cikk jelent meg, amely az egykorú szerzők közül első helyen Goldonit, Metastasiót, Lessinget és Kotzebue-t ajánlja íróinknak követendő például. A *MHirm.* 1793. évfolyamában (I. 303. l.) hosszú, Goldonit méltató cikk jelent meg abból az alkalomból, „hogy egy Chénier nevű deputatus" a francia „Nemzeti Gyűlés" elé terjesztette javaslatát, hogy folyósítsák ismét a 86 éves Goldoni nyugdíját, aki a forradalomig a francia udvar olasz nyelvmestere volt; ebben a következőket olvashatta Csokonai, a lap buzgó olvasója: „A Teátromi Játék darabok' Szerzői között örökre fenn-maradandó nevet szerzett magának Goldoni." A nyugdíj későn jött, mert Goldoni még ugyanabban az esztendőben meghalt, ami ismét felé fordította a közfigyelmet. A felvilágosodás híve, Voltaire barátja, Diderot és Rousseau tisztelője volt. De Csokonait nyilván nemcsak ez vonzotta, hanem maga a vígjáték is, amely felé írói egyéniségének a játékos humort, a kisemberek életének realisztikus megfigyelését, a „mendikás tónus"-t kedvelő fele vonzotta. De nyilván ezzel a fordítással műsordarabot is akart készíteni az első magyar színtársulat számára, mely Goldoninak három darabját tartotta műsoron, csak éppen a „fő vígjátékok" közül való *Hazug*ot nem. A szöveghez könnyen hozzájuthatott (Goldoni művei két példányban is megvoltak a kollégium könyvtárában. Ld. Kastner Jenő: *Csokonai lírája és az olasz költők. ItK.* 1922.), mint ezt *A' hazug epitaphiuma* c. néhány soros prózai műve is mutatja. (Először kiadta *HG.* II. 491. l.) De hogy le is fordította, arra nézve semmi adatunk sincs. Az 1795-i nagy munkalajstrom *(EPM.* 295—298. l.) nem sorolja fel, s azután sem történik róla említés. *A' hazug*

epitaphiumáról a tudományos irodalomban felmerült az a vélemény, hogy ez Csokonainak tervezett fordításából, Goldoni *A hazugjából* való részlet. (Ld. Goldoni *Válogatott Vígjátékai*. Kiadta Szauder József. Bp. 1955. 610. l.) Ez azonban nem fordítás, még parafrázisnak is csak igen tág értelemben mondható, s a szöveg egy részét nem is magyarul, hanem latinul adja. Erről a szövegek összevetése könnyen meggyőzhet:

Csokonai szövege:

„Gyüljön együvé a' mit a' Novellisták és a' Prokátorok hazudtak és tsalárdkodtak még a' tsak kevés lesz, ha *Laeliust* meggondoljuk. Menj Utazó 's ne hidj néki, mert, Quis credat post tot fidei documenta sinistra Confictam ô hunc adsimulare necem? *Goldoni.*" (A latin szöveg magyar fordítása: Ennyi hűtlenség után, ó ki hinné, hogy még a koholt meggyilkoltatást is színleli. — *MTAK.* K. 679/I; 26. lev. r.)

Az olasz szöveg:

Qui giace Lelio, per voler del fato,
Che per plantar carote a prima vista,
Ne sapeva assai più d'un avvocato,
E ne inventava più d'un novellista.
Ancorche morto in questa tomba il vedi
Fai molto, passegier, se morto il credi.

(Il bugiardo II. f. 21. j.)

Szabó Lőrinc magyar fordításában:

A sors ide temette Leliót,
Ki oly pompásan hazudott — kapásból:
Úgy rögtönözni, mint ő, nem tudott
Se ügyvédi, se költői, se más toll.
Láttad, vándor, hogy lett a sír lakója,
De azt, hogy meghalt, ne vedd bizonyosra.

A fordítás szándéka mindenesetre megvolt Csokonaiban. Ez a pár — részben magyar, részben latin sor — igen korai, az 1790-es évek elejére tehető, és megelőzi a Metastasio-fordításokat. Ekkor még könnyebb volt számára a latin, mint a magyar írás. (Ld. Juhász Géza—J. Gulyás Margit: *Csokonai latin zsengéi.* Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen. Studia Litteraria, VII. 1969. 75—91. l.) Goldoni mondanivalóját is jobban tudta latinul, mint magyarul visszaadni: a magyar szöveg nehézkes és kezdetleges, a latin kitűnő nyelvtudásról tanúskodik. S még egy érdekessége van a szövegnek: míg a magyar rész prózai, a latin verses, nagyon fejlett verselési készségről tanúskodó másfél hexameter. Ez a néhány sor lehet nekirugaszkodás, vagy még inkább esődöt mondott próba, mely nehéznek bizonyult. Könnyebb feladat felé fordult tehát, melyet Metastasioban talált meg, aki egész más irányba, a realizmusból a rokokó felé térítette ízlését és stílusát; ebből azonban épp eredeti drámái jelentik a legnagyobb kitérőt.

A Metastasio-fordítások nem állították túlságosan nehéz feladat elé. A *MMerk.* és *MHirm.* id. tudósítása három Metastasio-fordítását említi: *Az elhagyatott Dido, Orlando* és *Galatéa*; mind a három el is készült. Az *Orlandót* azonban *Angélika* címen tette közzé a *Diétai Magyar Múzsában* és így *Orlando* címen nem esik róla többé említés. (Ld. *Szauder: Olir.* 404. l.)

Az id. 1795-ös lajstromban XCVII. szám alatt „lefordítni" megjegyzéssel szerepel *A' hív pásztor.* Pásztori játék Guarinitól. A *MMerk.* és a *MHirm.* id. jelentése még nem tud róla. Csokonai 1795-ben már lényegében túljutott

Metastasion, olaszul is jobban tudott, nehezebb és bensőségesebb feladatok felé fordult. Hogy Guarini *Il pastor fido*jának fordítása el is készült, az kitetszik abból, hogy Csokonai 1796-ban és 1797-ben felvette munkalajstromaiba. (Ld. kiadásunk, *Költemények* 1. 217., 222. l.) Az elveszett fordítás emlékét őrzi *A csókok* c. műve, melynek részben Tasso *L' Aminta*ja, részben Guarini *Il pastor fido*ja a forrása. A *Melyik a legjobb csók* az *Il pastor fido* második kórusának szabad prózai fordítása. (Ld. *Szauder: Olir.*—Kastner Jenő: *Csokonai lírája és az olasz költők. ItK.* 1922.—E. Várady: *La letteratura italiana e la sua influenza in Ungheria.* Roma, 1934. 279—283. l.)

Egy eredeti pásztorjáték készítésének tervéről a *MMerk.* és a *MHirm.* id. tudósítása ad hírt. A pásztorköltészet mindvégig foglalkoztatta Csokonait, Metastasio, Guarini és Tasso ilyen jellegű művei mellett a műfaj francia és német képviselőit (Berquin, Gresset, Gessner) is ismerte és fordította. Az eredeti pásztorjáték nem készült el. „Most szerentséltettem először Musámat a' pásztori poesisben" — írja Csokonai 1803-ban az *Amaryllis* Mondanivalójában. A terv emlékét csupán a pásztorköltészet stílusában fogant, részben párbeszédes lírai darabjai őrzik.

Egyes források — Barla Szabó János és Ágoston János debreceni diákok 1824-ben, ill. 1829-ben készült mindenes könyvei — Csokonai eredeti drámáinak számát még megtoldják eggyel, az ő műveként jelölve meg kéziratos másolataikban azt a *Lakadalmi Játék*ot, melyet a debreceni kollégium poétai osztályának tanulói 1796-ban lakodalmas házaknál kétszer is előadtak. Ezt Bernáth Lajos *Poétacenzúra* címen mint Csokonai-művet nyomtatásban is kiadta. (*Protestáns iskoladrámák.* Bp. 1903.) A darab azonban a poétai osztály akkori publicus praeceptorának, Nagy Istvánnak műve. (Ld. *Pukánszkyné* 52—54. l. és *Bán—Julow: Debr. Diákir.* 236. l.)

*

Csokonai színműveinek kritikai kiadása huszonkét esztendei munka eredménye. Megalapozása annak a nagyszabású, de sajnos bevégzetlenül maradt vállalkozásnak a keretében történt, melynek megindítója és főszerkesztője Juhász Géza volt. (Ld. kiadásunk, *Költemények* 1. *Juhász Géza tervezett kritikai kiadása. . .* c. fejezetét.) A munka gyors elkészültét külső és belső okok egyaránt hátráltatták. A külső okok közül a legjelentékenyebbek a munkatársi gárda állandó hullámzása és Juhász Géza hosszú betegsége és halála, mely a kiadás munkálatait megakasztotta; a belső okok: a kéziratok zilálta sága, az autográf kéziratok hiánya s az egymástól eltérő másolatok nagy száma.

Hálás kegyelettel emlékezem meg három elhunyt segítőmről, mindenekelőtt Juhász Gézáról, aki a munkát nemcsak rám bízta, de szerető gondoskodással támogatta, Eckhardt Sándorról, aki a *Doctorandus*-fordítás közvetlen forrására rávezetett, és Szauder Józsefről, aki több nehezen meghatározható idézet azonosításában segített.

A kéziratok használatát különösen Berczeli Károlyné, Csanak Dóra, Gál Ambrus, Mitru Ibolya, Módi György és Ujszászi Kálmán könnyítették meg számomra messzemenő szívességgel.

Juhász Géza halála után kiadásunk szerkesztője, Julow Viktor kísérte figyelemmel munkámat, és értékes tanácsaival mindig segítségemre volt. Közvetlen munkatársaim közül Szilágyi Ferenc több eddig ismeretlen másolatra és adatra hívta fel figyelmemet, Vargha Balázs pedig nemcsak sokoldalú és alapos tudását, de értékes gyűjteményét is mindenkor készséggel bocsátotta rendelkezésemre. Köszönettel tartozom Staud Gézának a lektorálás kapcsán tett javításaiért és pótlásaiért, Boros Vilmának a szöveghűség szakértő ellenőrzéséért.

Csokonai mint a XVIII. század igazi gyermeke széles körű enciklopédikus tudással rendelkezett. Magam a szakosodás beszűkült világában a művek tárgyi magyarázatához szakemberek egész sorának segítségét voltam kénytelen igénybe venni; hálás köszönettel emlékezem meg Borzsák István, Czeglédy Sándor, Kálmán Béla, Kerényi Károlyné, Lovas Rózsa, Scheiber Sándor, Tegyey Imre, Tompa József, Várnai Péter, Vekerdi József szíves segítő készségéről. És végül, de nem utolsósorban köszönettel tartozom Bogyay Istvánnénak gondos és lelkiismeretes technikai támogatásáért, amellyel nagyon sok terhet vett le vállaimról.

Pukánszkyné Kádár Jolán

A' méla Tempefői

Kézirata

Autográf fogalmazvány *(MTAK.* jelz. K. 678) 195×125 mm. A — O ív, 2 üres + 107 + 1 üres lev. Eleje csonka, a szöveg a 3. levéllel kezdődik. Három rész idegen kéz írása: a 21. lev. v. l. 1. s.-tól a 23. lev. v. l. 20. s.-ig feltehetőleg Nagy Gábor írása, innen a 25. lev. v. l. 18. s.-ig másik idegen kézé; ugyanezé a kézé a 30. lev. r. l. 10.-s.-tól a v. l. 9. s.-ig. A két írás ugyanaz, mint *A' boszorkánysíp* kéziratában a g/ív második felének és a h/ívnek írása, mely valószínűleg ugyancsak Nagy Gáboré és az i/ívé, mely ismeretlen kéztől származik. A két írás mindkét kéziratban közvetlenül követi egymást. — A 38. lev. v. 15. sora után 4 sornyi, a 96. lev. v. 4. s. után 34 sornyi, a 100. lev. v. 2. sora után 36 sornyi hézag van. Az V. f.-ból csak az öt első j. készült el. A f. egész jelenetsorának terve Csokonai kézírásával a *MTAK.* K. 675. jelzetű kéziratában a 92. lev. r. lapján a „Jaj hogy szenvedek" kezdetű vers szélén található: Temp. Hajd. — Mus. *Volt.* — Temp. Hajd. — Irov. Volt. — Temp. Hajd. — Temp. Grof. — Temp. Hajd. — Temp. Betr. — Temp. Ang. Fr. B. — Temp. Ang. Fr. — Temp. Ang. Fr. Gr. — T. Ang. Fr. Gr. Rosa. — Posta és *Volt* — T. Ang. Fr. Gr.

A 14 jelenetből álló jelenetsorból rekonstruálható a darab hiányzó befejezése. Miután az utolsó elkészült ötödik jelenetben az egyik részeg hajdú mint valami ökröt el akarja hajtani Tempefőit, a hatodik jelenetben megjelenik Fegyverneki gróf (Gr.), aki nyilván felelősségre vonja Tempefőit a Rozália nevével megjelölt ezüst szelencéért. A megoldást csak a 9. jelenetben feltűnő két idegen, Lord Ánglus (Ang.) és Marquis de Grand Genie „Frantzia fő emberek" (Fr.) hozzák meg, akiknek nevét az összes másolatokban szereplő „Jádzó Személyek" lajstromából ismerjük. Nyilván ők fedték volna fel, hogy Tempefői tulajdonképpen Bánhidy gróf. Hogy a Jádzó Személyek közt található Posta Legénynek (a jelenetsorban Posta) mi lett volna a pontos szerepe, azt csak sejthetjük: nyilván ő hozta volna a Tempefői származására vonatkozó írásos bizonyítékot. Csokonai számára megalkuvást jelentett volna, ha eszméinek hordozója mint álruhás gróf bontakozott volna ki. Ő azonban nem alkudott meg, s az irodalmi köztudat szerint ezért hagyta befejezetlenül művét.

Másolatai

1. *BM. A' méla Tempefői vagy Az is Bolond a'ki Poetává lesz Magyar országon.* Egy nemzeti Nemes Játék 5 felvonásba. Szerzette Csokonai Vitéz Mihály Debretzenben 1793 ba. Leíródott magáról az Originálról 2dik Januarba 1809be B. M. által. 1 tábla négy vízfestményű illusztrációval: Festette Biró Mihály 1807. 125×200 mm 89 + 1 üres lev. A címlapon későbbi írással, más tintával: Bélaváry Istváné. Csurgói Csokonai Vitéz Mihály gimnázium könyvtára. Jelz. K. 90. Az első kép Rozáliát írás közben ábrázolja, a

második Évát, amint Szuszmir meséjét hallgatja, a harmadik Fegyvernekit, Tempefőit, Irományit és Betriegert, a negyedik a többi szereplőket Múzsai kivételével. A szereplők jegyzékéből Múzsai hiányzik.

2. *TM. A' Méla Tempefői: az az: Az is bolond, a'ki Poétává Leszsz Magyar Országonn:* Nemzeti Nemes Játék Öt Felvonásban. Készítette Csokonai Vitéz Mihály 1793^{b}. 82. 1—154. l. A végén a másoló kezével: Leírodott az Original' leg-első Copiájáról. Debr. 8ta Júl. 1811. Az előzéklapon egykorú bejegyzés: Gyárfás Pálé 1811. Kiskunhalasi Thorma János Múzeum. Jelz. 3059. (Szilágyi Ferenc szíves közlése.)

3. *OM. Méla Tempefői vagy Az is Bolond a'ki Poétává Lessz Magyar Országbann.* Egy Nemzeti Nemes [Játék] Öt Felvonásban Csokonai V. M. által. Leírogattam Debrec . . . (1826) d 27 Junii ad 30^{am} ejusd. Onody Cz. Péter *DebrK.* jelz. R 789. 190×120 mm. 1—112. l.

4. *CsaM. A' Méla Tempefői vagy Az is bolond a'ki Poétává lessz Magyar Országonn.* Nemzeti Játék 5 Felvonásbann, szerzette Csokonai V. Mihály Debretzenben 1793-dik Esztendőbenn. A végén: Leíródott K. D. (Kecskeméthy Csapó Dániel) által a' Ketskeméthi Ref. Gymnasiumban Febr. 10^{kén} 1827. *MTAK.* jelz. K. 673. 245×200 mm. A szereplők lajstromából Csikorgó hiányzik. A másolat 119. lapján, a szöveg végén a művet illető megjegyzés olvasható. (Ld. e *Jegyzet Kiadásai* c. fejezetét. A II. f. 4. j. a IV. f. 10. és 12. jelenetében levő hézagokban a kihagyások okát magyarázó szöveg. Ld. a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* megfelelő helyén.)

5. *SzDM. Méla Tempefői vagy Az is bolond a'ki Poétává lesz Magyar Országban.* Nemzeti Játék 5. Fel-vonásba. Szerzette Csokonai Vitéz Mihály Debreczenben 1793 Esztendőben. A végén: Le íródott az Originál utánn valobol 1827^{ik} E.[sztendő] Július 10-én 110×190 mm. A *SzEK.* Sz. 487. jelzetű kéziratának 145—280. lapján. Címlapja hasonmásban kiadva: *Dokumentumok. Csokonai Vitéz Mihály 1773—1805.* Szerkesztette Mitru Ibolya Bp. 1973. Az alatta levő 1824. évszám téves olvasás 1827 helyett. Bár a másolás helyét nem jelzi, ez is Kecskeméten készült. A kéziratban előtte a *Néhai Farkas Sándor Ketskeméti Választott Polgár Hamvaihoz 1828* c. búcsúztató olvasható. A *CsaM*-tól csak írásmódban különbözik. A szereplők lajstromából itt is hiányzik Csikorgó, és azonosak a szöveg végén és a hézagokban található megjegyzések is. (Erre a másolatra Szilágyi Ferenc hívta fel figyelmemet, amiért is e helyütt mondok köszönetet.)

Kiadásai

A *Tempefői* Csokonai életében nyomtatásban nem jelent meg. A *CsaM.* 119. és a *SzDM.* 280. lapján nyilván szájhagyomány alapján a következő bejegyzés olvasható: „NB. Csokonai Vitéz Mihály Úr ezenn Comediát még Deák korában írta. Idővel osztánn ezt a' munkáját kárhoztatta, sőtt meg is akarta égetni, 's annál fogva tovább nem is folytatta. De az Édes Annya, n. m. Diószegi Sára Asszony, ezen Comédiát eldugván a' semmiség 's örök feledékenység torkától megmentette. Fő oka annak, hogy Csokonai V. Mihály Úr damnálta ezen Comediában a' Magyar Mágnások 's Urak a' Tudományok iránt való hidegséggel vádoltatnak, holott ő azoknak széllyeljártába szivességekkel élt." Utoljára 1795-ös munkalajstromában szerepel CXXXV. sz. alatt: Tempefői. Szatirai Játék 5 részben. Kipótolni (*EPM.* 295—298. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 210—213. l.).

1. *Toldy:* (587—663. h.) az autográf kéziratból. A műfajmegjelölés „satirai játék" az idézett 1795-ös munkalajstromból való. A IV. felvonás 7. és 8. jelenetének nagy részét mint egyházellenest a cenzúra törölte. Toldy erre

nézve (946. h.) a következőket mondja: „A negyedik felvonás 7. és 8. jeleneteit fájdalom nem adhattam épségükben." A játszó személyek lajstromát a *CsaM.* szerint adja (így nála is hiányzik belőle Csikorgó), de nem teljesen híven. A legfőbb eltérés egy rossz helyesbítés. A *CsaM.* szerint: *Lord* Ánglus, *Marquis de Grand genie* Frantzia fő emberek. Toldy a többes számot csak a franciára vonatkoztatta és így közli a neveket: *Lord anglus. Marquis, Grand Genie francia főemberek.* Rosalia-t saját kora helyesírása szerint Rozáliának, Múzsai-t Múzainak írja, noha Csokonai, bár a III. és IV. felvonásban még felváltva használja az ugyancsak *Múzsai*nak ejtendő régies *Músai* és *Mú'sai* és az újabb *Múzsai* írásmódot, az V. felvonásban már következetesen *Múzsait* ír.

2. *Horváth Cyrill:* (II. 515—622. l.) Toldy szövegének változatlan lenyomata.

3. *HG.* (III. 112—232. l.) nem az autográf kézirat, hanem Toldy szövege szerint. Ezt csak az *OM.*-tal hasonlították össze. A III. 7. és 8. jelenetéből azokat a részeket, amelyek Toldynál hiányoznak, mert a cenzúra törölte, az *OM.* szerint jegyzetben közlik. Gulyás ebből azt a következtetést vonja le, hogy a *Tempefői*nek volt egy olyan kézirata, amelyből ezek a részek hiányoztak, s Csokonai akkor hagyta el őket, mikor a katolikus vallásra akart térni. (*Csokonai színdarabjainak előadása. ItK.* 1925. 123—126. l.) A *Tempefői*nek ilyen kézirata azonban sohasem volt, s így a hozzáfűzött következtetések tárgytalanok.

4. *FK.* (1253—1355.) ismét Toldy csonka szövegét adják a *HG.*-nál jegyzetben közölt kiegészítéseket figyelmen kívül hagyva.

5. *VálM.* Vargha Balázs bevezetésével és jegyzeteivel. A *Toldy*nál kihagyott és *HG.*-nál jegyzetben közölt részeket a főszövegbe iktatja.

A felszabadulás után a *Tempefői* éles társadalomkritikája és forradalmi szelleme folytán az érdeklődés homlokterébe került. Az eddigi gyakorlattól eltérően, nemcsak a válogatott kiadások hozzák, külön is közreadják.

6. *Tempefői.* Szatírai játék. A jegyzeteket Vargha Balázs állította össze, Bp. 1951.

7. *Tempefői.* Szatírai játék — *Dorottya.* Komikus eposz. Jegyzetekkel ellátta Vargha Balázs. Bp. 1954. Iskolai Könyvtár. Tanulók számára készült kiadás. Mindezek *HG.* szövegét közlik azzal a változtatással, hogy a *Toldy*nál hiányzó és *HG.*-nál jegyzetben közölt részeket a főszövegbe iktatják.

8. Jancsó Elemér: *Csokonai Vitéz Mihály válogatott művei.* Bukarest, é. n. (1955.) *(Haladó hagyományaink.* 133—217. l.) A *VálM.* szövege szerint. Változatlan lenyomatai 1958, 1969.

9. *NégySzínj.* Vargha Balázs utószavával az aut. kézirat alapján. (5—131. l.) A hiányzó címlapot a *BM.* szerint adja, a *Jádzó Személyek* lajstromát Toldy szerint úgy, hogy nem P. Köteles és Irományi hiányoznak, mint a *BM.*-ban, hanem Csikorgó. Közli a ki nem dolgozott befejező jelenetsort is, de az aut. kézirattól eltérően, számozza a jeleneteket és feloldja a rövidítéseket. Színes hasonmásban közreadja a *BM.* címlapja előtt található, négy vízfestményű képből álló táblát is.

10. *MM.* (II. 257—365. l.) A *NégySzínj.* szövege a képmelléklet nélkül.

Keletkezése

A *Tempefői* megírásához az indítékot az első magyar játékszín 1792-i állandósulása adta meg. A magyar játékszín mint nemzeti ügy az országos érdeklődés középpontjában állott. A magyar játékszínnek lelkes vidéki figyelője volt Csokonai is, aki főképp a *MHírm.* tudósításai nyomán kísérte

figyelemmel működését. A magyar színjátszók nagy darabhiánnyal küszködtek. A bécsi *MHírm.* s a budai latin újság, az *EphB.* felhívást tett közzé magyar játékszíni darabok szerzésére — fordítás, átdolgozás és eredeti meglehetősen egyértelmű fogalmak voltak akkor — s ez országos visszhangot keltett. Hatása alatt Péczeli József egymaga vállalta Racine összes drámáinak és Shakespeare legszebb darabjainak fordítását, és Pálóczi Horváth Ádám megfogadta, hogy hetenként ír egy új darabot a magyar játékszín számára, kiváltva vele az iránta úgysem túlságosan barátságos Kazinczy gúnyolódását. (Bayer József: *A nemzeti játékszín története*. Bp. 1887. I. 135. s. kk. 11.) Hasonló naiv lelkesedésre gyúlt Csokonai is. Öt levelet intéz a pesti magyar színjátszókhoz, melyben 16 „Comédia" küldését ajánlja, ami túlnyomó részben fordításokból állott volna.

Csokonai öt leveléből csak az ötödik, 1793. május 10.-ről kelt levél maradt ránk. *(HG.* II. 620. l.) Hogy eljutottak-e rendeltetési helyükre, nem tudjuk. Az egyetlen fennmaradt levélben mindenesetre azt panaszolja, hogy az első négy levélre nem kapott feleletet. De első színészeink sanyarú és bizonytalan sorsa, szervezetlensége és állandó viszálykodásai mellett megérthető, hogy nem válaszoltak egy akkor még névtelen debreceni diák lelkes ajánlkozására.

Csokonait nemcsak a puszta nemzeti felbuzdulás vezette, mikor kapcsolatot keresett az első magyar színjátszókkal. Itt vélte megtalálni az utat, amelyen íróvá lehet, és nekik szánta első eredeti darabját, a *Tempefőit* is. Csak így érthető, hogy mondanivalója számára a drámai formát választotta. Hogy a darabot színpadra szánta és már előadásáról is álmodozott, mutatja egy feljegyzése *(MTAK.* jelz. K 672. IV. 30. lev. r.), melyben ott találjuk az első magyar színtársulat két vezető színészének, Moor Annának és Sehi Ferencnek nevét; talán a versbetétek megzenésítését is tervezte, mert a színészeké mellett ott szerepel a karnagy, Lavotta János és az operai súgó Szerelemhegyi András neve is. Hogy a drámafordítások miért prózában készültek akkor is, mikor az eredeti verses, és miért írta prózában a *Tempefőit*, mikor tollából már akkor könnyebben folyt a vers, mint a próza, annak kulcsát a levél utóirata adja meg: „Igaz, hallom a verses Comédiát nem produkálják az Urak. Méltóztassanak ezt megírni az ott már eljátszott Comédiáknak laistromával." — Csokonai tehát színpadra szánta művét. Hogy mégis színszerűtlen könyvdráma lett belőle, annak oka a színpad ismeretének teljes hiánya.

Csokonai már eleve írónak készült és tehetsége a kollégiumban hamar nyilvánvalóvá vált, s lett „tanulótársainak tzimbalma", kinek „a' Musák lépesmézet raktak ajakára" *(NPM.* I., IX. s. kk. l.). Becsvágyát nem elégítette ki az a szokványos jövő, ami a kollégium elvégzése után rá várakozott: rektornak menni valamelyik kollégiumi partikulába vagy prédikátorként egy falusi eklézsiában „kenyérért Krisztust szolgálni", mint Pálóczi Horváth Ádám mondja, elszigetelődni, elmaradni, leoninusokat faragni, mint Gyöngyösi János, vagy éppen elzülleni valamelyik kis falusi rektórián, ahogy azt több versében megírja. Nem, ő író akart lenni. Szilágyi Ferenc kutatásai szerint *(Csokonai ismeretlen verse. Kortárs*, 1973. 1707—1711. l.) már 1792-ben jelentek meg névtelenül versei a *Magyar Músá*ban, a bécsi *Magyar Kurir* melléklapjában. De ő ki akart lépni a névtelenség homályából, kapcsolatot akart keresni a magyar irodalommal, melynek minden termékét szomjasan olvasta. De oda akkor csak egy út látszott vezetni: a mecénás keresése.

A mecénás-keresésnek mint a magyar író legalapvetőbb problémájának van előzménye Csokonai költészetében (ld. Vargha Balázs: A „*zöld codex*". *ItK.* 1953. 111—162. l.) és a kor irodalmában egyaránt. Legerőteljesebben

Péczeli József veti fel a *MindGy.*-ben. Megrója a haza nagyjait: nemcsak hogy nem pártolják az irodalmat, hanem igyekeznek elnyomni s „hazatsalásának" nevezik; sajnálnak egy-két forintot a magyar könyvekért, mikor kopókért aranyakat adnak; az idegen nyelveket szeretik, a magukét utálják; a könyvnyomtatók nem tudják az exemplárokat eladni, s a tehetős „Plébánus Urak" és protestáns prédikátorok sem áldoznak semmit a magyar irodalomért. (Bíró Ferenc: *Péczeli József. ItK.* 1965. 569. l.) Bámulatos, hogy Csokonai alakteremtő képzelete ezekből a mondatokból hogyan formálja meg Fegyverneki, Koppóházi, Serteperti, Betrieger s a Gvárdián hús-vér figuráját.

A magyar írók kiszolgáltatottságát panaszolja Batsányi is: „Izzadva szerzett Munkáinkat, nem elég, nyerekedő Nyomtatóinknak ingyen általengednünk; azt is kívánnyák, hogy ezenn-fellyül a' nyomtatást-is pénzünkkel fizessük." *(MMus.* I. 1. szám XVII. l.)

Péczeli és Batsányi elméleti fejtegetéseit a saját keserű élményeivel tette Csokonai számára élő valósággá Földi János, aki éppen akkor lépett be életébe. Földi felismerte Csokonai tehetségét, megnyitotta számára az iskolás klasszicizmusból a tágabb műveltséghez vezető utat, biztatta is a versírásra. De fanyar és kritikus egyénisége, melynek Pálóczi Horváth Ádám szerint „több só és olaj kellene" *(KazLev.* I. 344. l.), nem volt alkalmas arra, hogy az írónak készülő ifjúban a választott pályát illetően hamis illúziókat tápláljon. Földit Ráday Gedeonnal való megismerkedése kapcsolatba hozta az irodalmi élettel, s alaposan megismerte sovány lehetőségeit, a magasabb társadalmi osztályok legjobb esetben közömbös, de gyakorta ellenséges magatartását (Mixich Lajos: *Földi János.* Bp. 1905. — Ua.: *Földi János költeményei.* Bp. 1910.). Ráday révén jutott be revizornak a kassai *Magyar Museum*hoz, s itt közelről betekinthetett a magyar kiadói és nyomdai viszonyokba, s bizony nem tapasztalt sok jót. A magyar irodalmi termékek kinyomását húzzák-halasztják olyan időre, mikor nincs más jövedelmezőbb elfoglaltságuk. A magyar könyveket nem veszi senki, a Kis-Kunságon 1788 őszén egy *Magyar Museum*ot tud eladni, 1791-ben a Kazinczy küldötte *Bácsmegyei*vel sem jár jobban. „Most is pedig ez a' Magyar Nemzetnek fogyatkozása hogy írói, kivált a' mostani időben már csak volnának, de vevői nintsenek könyveiknek. Tele panasszal a Nyomtatók szája, szinte nehéz Nyomtatót találni a Magyar könyveknek, mindenek félnek tőle, hogy költségek benne vész. Íróink pedig szegények, ki nyomtattathat sokat maga költségén? Ez a sorsa eggy nyomorult és vak hazában a' jóizlést és világosodást most plántáló Apostolnak" *(KazLev.* II. 169. l.). Amit Kazinczyval írásban óvatosan és hangfogóval közöl, az a keserűség nagyobb erejével juthatott kifejezésre élőszóval, mikor Csokonait, az irodalmi élet híreire szomjas diákot és induló költőt a rá váró sorsról tájékoztatta. Kapcsolatuk már 1791-ben kezdődhetett, amikor Földi Weszprémi István debreceni orvos leányát feleségül vette, s utána mint a Hajdú-kerület orvosa a közeli Hadházra költözött. Részletesebb beszélgetésre éppen 1793 tavaszán kerülhetett sor, amikor Csokonai Hadházon volt legáción. (Juhász Géza: *Csokonai Rozáliája. It.* 1953 és *Juhász: CsT.* 244. l.) Ekkor érlelődhetett meg benne véglegesen a *Tempefői*-téma és Földi keserű panasza a mecénások, az olvasóközönség s a nyomdászok ellen egy harci kiáltássá tömörült: „Az is bolond, a' ki poétává lész Magyar Országbann!" Épp kapóra jött számára az első magyar színtársulat darabhiánya, és feltámadt benne a remény, hogy mecénások, nyomdászok és könyvvásárlók mellőzésével ezt a harci kiáltást a színpadról hallathatja. De reményei hamar összeomlottak, a magyar színtársulattal, úgy látszik, nem sikerült kapcsolatba jutnia. Hogy íróvá lehessen, mégis a mecénás- és kiadó-keresés rögös útjára kellett lépnie. A *Tem-*

pefői pedig ottmaradt befejezetlenül és kiadatlanul, s csupán néhány lelkes másoló révén őrződött meg egyelőre a köztudatban.

A darab fő mondanivalója a kor társadalmának elutasító magatartása mindenféle kultúrával, de főképp a magyar irodalmi törekvésekkel szemben. Csokonai azonban tisztában volt vele, hogy ez nem elég egy színpadon bemutatandó dráma számára, melynek mintaképét Kotzebue darabjaiban látta. Ezért az egészet ráaggatta egy sablonos szerelmi és rangrejtett történetre, amely azonban egyáltalában nem érdekelte és — amint láttuk — valószínűleg meg is akadályozta abban, hogy művét befejezze. Az eredendő kettősség, amely végső soron Csokonai egyéniségében gyökerezik, törést okozott a darab stílusában is. A komoly jelenetek csak a monológokban villantanak meg lírai szépségeket s emelkednek a felháborodás ditirambikus erejű szárnyalásáig. A Rozália-jelenetek, amelyek Kazinczy eszményei szerint „a szív szelíd érzékenységeit" lettek volna hivatva ábrázolni, sőt a Múzsaival folytatott beszélgetések emelkedett és választékos tónusa erőltetett és mesterkélt, alakjai halványak és olvasmányreminiszcenciákat lehellők. A kor típusait felvonultató részek ezzel szemben tele vannak pompásan megfigyelt, hús- és vér-alakokkal, akik a kor köznapi nyelvét beszélik zamatos szólásmondásokkal tarkítva, beszédjük olykor a stílusirónia remeke, mint Serteperti idegenségekkel fűszerezett finomkodása, Csikorgó rigmusai, a gvárdián levele, a Szuszmir-mese s a hajdúk tősgyökeres népiessége. Mindez könnyen folyt Csokonai tollából, míg a Rozália-jelenetek hézagai arra mutatnak, hogy ezek megírása nehézséget jelentett neki. Vérbeli vígjátékírói tehetség, aki színpad híján nem tudta megalkotni a *Dorottya* drámai megfelelőjét.

A *Tempefői* megírásának ideje minden kétséget kizáróan az 1793. esztendő. Ezt tünteti fel az 1809-ben készült legrégibb másolat, a *BM.* címlapja, mely „leíródott magáról az Originálról". „Szerzette Csokonai Vitéz Mihály Debretzenben 1793-ba". Munkájáról 1793 őszén már tudósítja Kazinczyt. *HG.* (II. 694—697. l.) tévesen keltezi a levelet 1801-ből, ugyanígy Váczy János *(KazLev.* II. 694. l.) 1802- vagy 1803-ból. A helyes keltezést Kardos Albert állapította meg *(Mikor járt Csokonai Trocheus lábakon. DebrSz.* 1940.). Híradás jelenik meg róla a *MHírm.*-ban 1794 első felében és ugyanott november 7-én szerepel megjelenendő munkái lajstromában. (1794. I. 482., II. 643—645. l.), valamint a *MMerk.*-ban 1794. október 21-én. Utoljára 1795-ben találkozunk vele munkáinak 1795 nyaráról való kéziratos lajstromában (Kiadva *EPM.* 298. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 209—213. l.) a CXXXV. sz. alatt a „kipótolni" megjegyzéssel, amin a három hézag kitöltését és a befejező 9 jelenet kidolgozását értette. Kétségtelenül vannak a szövegnek olyan részei, melyek azt a benyomást keltik, mintha írójuk már megélte volna az 1795-ös, de legalábbis az 1794-es eseményeket. (Ld. *Waldapfel*, továbbá *Vargha.)* Itt a Tempefőinél tartott házkutatás egyáltalában nem perdöntő, a francia kémek után való szimatolás már 1792-ben, a francia háborúk megindulásakor megkezdődött, és a reakció lényegében a gyanakvó természetű II. Lipót idején megindult, ki még a saját fiait is figyeltette, Sándor Lipót nádort éppúgy, mint a későbbi császárt, I. Ferencet. A titkosrendőri természetű ügyeket elvette a rendőrségtől, és saját kabinetjében személyes felügyelete mellett összpontosította; I. Ferenc trónralépésekor már virágjában volt a reakció. (Ld. II. Lipót levelét 1791. VIII. 17-ről. Kiadva Mályusz Elemér: *Sándor Lipót főherceg nádor iratai. Magyarország újabb kori történetének forrásai.* Bp. 1926. 454. l.) Ha valaki tud a később bekövetkezett eseményekről, sok mindenben hajlandó ezekre célzást látni. Így hat próféciaként 1793-ban Tempefőinek ez a felkiáltása: „Hazám árva Múzsái! Ne mondjátok meg a' késő Maradéknak, hogy

volt ollyan idő, a mellyben a' Pesti rabok' lajstromában ollyan is vólt írva, a' kit a' ti véletek való barátság 's a' Haza szeretet buktatott a' tömlötz fenekére." (III. f. 4. j.) De a cselekmény önmagában is teljesen motiválja a szöveget. — Ezzel szemben áll a már felsoroltakon kívül több külső és belső ellenérv. Így az, hogy a ferences gvárdián levele az 1793-as évszámot viseli keltezésképp az eredeti kéziratban. De talán a legdöntőbb az, hogy Csokonai több alkalommal mintegy seregszemlét tartva a magyar irodalom felett, egyetlenegy 1793 után megjelent művet sem említ; a folyóiratokból a *Magyar Museumot*, a *Mindenes Gyűjteményt*, a *Pesti Magyar Merkuriust* és Kazinczy *Orpheusát* sorolja fel, amelyek 1788 és 1792 közt szűntek meg. Lehetetlen, hogy 1795-ben ne szólt volna Kármán *Urániájáról*, melyben versei jelentek meg, s amely éppen 1795 tavaszán maradt abba; hogy pedig ez milyen mélyen érintette, azt legjobban mutatja, hogy még 1799-ben is kesereg rajta a *Culturában*. S ha 1795-ben tudta, hogy a Martinovicsügy miatt magyar írók börtönben sinylődnek, azt is tudnia kellett, hogy Landerer Mihály budai nyomdásznak ugyanez a sorsa, s ez Betrieger alakjának olyan megrajzolását, aminővel a *Tempefőiben* találkozunk, eleve lehetetlenné tette volna. De 1793-as a *Tempefői* nyelve és helyesírása is; így pl. itt még „laurust" ír, 1794-től fogva már „babért"; az ő és ű jelölése ö és ü. De az egész mű az 1793-as Csokonai lelkét tükrözi, akkori olvasmányait: még teljesen Voltaire kultúroptimizmusának igézetében áll. Következő, 1795-ben szerzett eredeti darabjában, a *Gerson*ban már az új bálvány, Rousseau tűnik fel kultúrpesszimizmusával.

A *Tempefői* határkő Csokonai költészetében, fókusz, melyben összegyűjti mindazt, amit addig tanult, olvasott és az „észrevétel talentomával" megfigyelt. Itt számol le az iskolai klasszicizmussal, és közeledik Voltaire klasszicizmusához. *(Szauder: Estve-Ál.* 241. l.) Erre vallanak nemcsak Voltaire-idézetei, hanem az a törekvése is, hogy a francia klasszikus tragédiát formában kövesse; ezért ötfelvonásos a darab, s a hármas egységhez is próbál ragaszkodni; bár a hely egységét megkerüli az iskolai színjáték szimultán színpadával, megosztott színen ábrázolva a gróf kastélyát s a poéta szobáját. Voltaire-t követi abban is, hogy darabját elsősorban eszméi szócsövének szánja, s a hangsúly a tendencián van; lényegében azonban megőrzi a barokk iskolai színjáték sokszínű mozgalmasságát. A húszéves ifjú gyermekségének záróköve, a darab komolysága mellett is megőrzött játékosságával. *(Szauder: Estve-Ál.* 199—219. l.) Mindenki játszik itt, nem azért, mert ez volt az akkori magyar valóság, hanem mert a szerző eredendően játékos kedve, melynek Domby olyan részletes leírást szentel Csokonai életrajzában, első kollégiumi peréig, 1794-ig töretlen volt.

S végül teljesen Csokonai 1793-as felfogását tükrözi a franciákért való rajongás, mely a művet áthatja. 1794 után egyetlen kis terjedelmű vers kivételével nem tesz többé rokonszenvező célzást a francia forradalomra. Ezzel nem került ellentmondásba a felvilágosodással. (*Szauder: Estve-Ál.* 36. l.) Ellenkezőleg, feltehetően úgy érezte, hogy a franciák elárulták a felvilágosodást. A forradalom eseményei bécsi torzításon át jutottak el hozzá, s az 1793—94-es terror épp oly kiábrándulást okozott érzékeny humanizmusának, mint Schillernek és más kimagasló kortársainak (vö. Julow Viktor: *Csokonai. MIrT* III. 236. l. — Ua.: *Talányos Csokonai — tragikus Csokonai. ItK.* 1967. 181—186. l. Válasz Juhász Géza vitacikkére: *Talányos Csokonai?* Uo. 1966. 400—408. l. Ua.: *Árkádia körül.* Bp. 1975. 126—133. l.). De a *Tempefőiben* a „kitsinosodott" franciák még a haladás diadalmas zászlóvivői.

A *Tempefői* a kollégiumi diákirodalomba bocsátja gyökereit (ld. O. Nagy Gábor: *Református kollégiumi diákirodalom a felvilágosodás korában.* Deb-

recen, 1942. — *Bán—Julow: Debr.Diákir.*), de a korszellemet tükröző eszmei tartalma, alakteremtő, jellemző művészete és sokszínű stílusa már teljes gazdagságában bontja ki Csokonai írói értékeit.

Az autográf kézirat eleje hiányzik és a darabnak így nincsen c í m e. A darab címét Csokonai maga így adja meg Kazinczyhoz 1793 őszén írt már említett levelében, melyben először említi „Ez egy Comoedia formába öntött Satyricum Román a tudományok barátságtalanjai eránt. Címje: A' méla Tempefői, azaz : Az is bolond, a' ki poétává lesz Magyar Országban. Nemzeti nemes játék 5 felv." (A levél közölve *MM.* II. 781. l. helyesen és *HC.* II. 696. l. helytelenül 1801-ből keltezve. Ld. fentebb). A *MMerk.* (1794. LXXXIV. sz. 1293—1294. l.) és a *MHírm.* Csokonai megjelenendő *Vegyes Munkái* lajstromában (1794. I. 482. és II. 643—645. l.) ugyanezzel a címmel említi. Eltérő azonban a műfaj megjelölése: *Nemzeti játék formába öntött satira.* Maga Csokonai idézett 1795-ös lajstromában így említi: *Tempefői satirai Játék 5 részben.* A *BM.*, mely címlapja szerint az „Originálról" készült, így adja a címet: *A' méla Tempefői, vagy Az is bolond a' ki Poetává lesz Magyar Országon. Egy nemzeti Nemes Játék 5 felvonásba.* — Csekély eltérésekkel így szerepel a cím a többi másolatban is. Kérdés most már, hogy a *BM.* címlapja is az eredetiről készült-e, ami feltételezi, hogy az autográf kézirat 1809-ben még nem volt elöl csonka. Ezt valószínűvé teszi az, hogy a *BM.* szereplőjegyzékében az angol lord és a francia márki, valamint a postalegény fel vannak tüntetve, akik a darab kidolgozott részében nem szerepelnek, csak a tervbe vett utolsó kilenc jelenetben, melynek a másolat szövegében nincs nyoma, tehát a másoló nem következtethette ki a drámából, így meglevő szövegről kellett másolnia. Megerősíti ezt az is, hogy a cím csaknem teljesen egyezik Csokonai idézett levelében Kazinczynak tett közlésével. Toldy az említett lajstromból azt a következtetést vonja le, hogy Csokonai az eredetileg hosszabb címet utóbb *Tempefői*re egyszerűsítette. Ez azonban nem bizonyító erejű, mert feljegyzéseiben általában rövidített címeket használ. A Kazinczyhoz intézett saját kezű levél alapján a hiteles cím: *A' méla Tempefői, az az: Az is bolond, a' ki poétává lesz Magyar Országban. Nemzeti nemes játék 5 felvonásban.*

A műfajmegjelölések közül azonban nem ez a legtalálóbb, hanem az ugyanabban a levélben közölt meghatározás: „comoedia formába öntött Satyricum Román a tudományok barátságtalanjai eránt." Maga is érezte, hogy művének csak a formája drámai, de drámaiság nincs benne. Ennek ellenére Pálfy G. István *(A Tempefői dramaturgiája. Studia Literaria,* XI. Debrecen, 1973. 51—62. l.) tudatos dramaturgiát vél benne felfedezni. Julow Viktor *(Csokonai klasszicizmusa és manierizmusa. Alföld,* 1973. november 84. l. és *Csokonai stílusszintéziséhez. Árkádia körül.* Bp. 1975. 167. l.) ebben az epikus szerkezetben, mely egyetlen alaptétel (Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországban) mellérendelt, groteszk variációkban való illusztrálása, manierista jellegű konstrukciós technikát lát. — A darab epikusságát korábbi véleményekkel szemben nem egyértelműen negatívumnak fogja fel, hanem a brechti dramaturgia — ugyancsak barokk hagyományokat is felhasználó — korai előképének *(Csokonai Vitéz Mihály. Nagy Magyar Írók.* Budapest, 1974. 105. l.). Mesteri lírai monológok, melyek közül a második felvonást végző nagy vád-monológ nemcsak tartalomban, de stílusban és mondatritmusban is Tiborc panaszát idézi (Julow Viktor: *Csokonai. MIrT.* III. 228. l.), váltakoznak életképekkel, aminőkkel egykorú költeményei közt találkozunk. Ilyen életképszerűen ábrázolja a főrangúak társaséletét és alakjait, a magyar főnemest, a kártyást, agarászt, az újmódi gavallért, irodalompártoló „poetriát", de mellettük helyet kapnak népi alakok is: a ferences barát, a mesélő paraszt és a hajdúk.

Fogadtatása, előadásai

A *Tempefői* a *Cultura* mellett Csokonai legkevésbé népszerű darabja. A hivatalos irodalom, melyet akkor Kazinczy képviselt, már életében elmarasztalta „mendikás" tónusa miatt, melyet Teniershez és Ostade-hoz hasonlít s éppúgy elítél, mint azok realizmusát. Támadásai Csokonai drámái, így a *Tempefői* ellen is, Csokonai halála után sem szűntek meg, sőt a „megtisztított" Csokonai-kiadás ellenzése, az Árkádiai per és a Mondolat-vita kapcsán, a szokottnál jobban elkeseredve a „debrecenyizmus" ellen, még elítélőbben nyilatkozik Csokonai drámáiról, s a *Tövisek és Virágok*ban is juttat egy tövist „Tempefői bajnok"-jának. Kölcsey bírálatában ugyanúgy Hanswurstiádának tartja, mint Csokonai többi drámáit *(TudGy.* 1817.). Ezt a vonalat követik az első Csokonai-kiadások, Márton Józsefé (1813) és Kelemföldyé (1843—45), melyek Csokonai egyetlen drámáját sem közlik. Toldy Ferenc eleinte ugyancsak Kazinczy hatása alatt áll a drámák értékelésében, míg később, idézett kiadásában különösen a *Tempefői*ben megnyilatkozó teremtő képzeletet értékeli. Részletesen először Bayer József méltatta. *(A magyar drámairodalom története.* Bp. 1897. I. 128—133. l.) Felismeri, hogy *Tempefői*ben Csokonai magát rajzolja meg, s a címszereplő az ő szócsöve. Méltatja az életből ellesett alakokat, Csikorgót, Páter Kötelest, Szuszmir meséjének pompás zamatát; kiváló szatíra, de a mulattatót a torzban, a cselekményt a mókákban keresi, nem tud egységes mesét alkotni, sem drámát szerkeszteni, a részletek kiszínezése közben elfeledkezik az egészről.

A felszabadulás után Csokonai drámái közül eszmei tartalma és bátor társadalomkritikája folytán a *Tempefői* került az érdeklődés homlokterébe. *Waldapfel* „a rothadó feudalizmus igen éles plebejus kritikáját" és Révai Józseffel *(Kölcsey. Irodalmi tanulmányok.* Bp. 1950.) Csokonai plebejus költészetének legérettebb alkotását látja benne.

A *Tempefői* nem került színre Csokonai életében. Kardos Albert szerint *(Csokonai és a színpad. Uránia,* 1914.), ugyan megmaradt egy olyan kézirata, amely kétségtelenül bizonyítja, hogy készültek előadására. Ez a Csokonai halála után keletkezett másolat illusztrálva van, az egyes képek szerinte egykorú színpadi öltözetben tüntetik fel a személyeket, sőt a szöveg színi utasításokkal is el van látva. Bár közelebbről nem jelöli meg, alkalmasint a *BM.* volt a kezében. De semmi sem mutat arra, hogy a képen ábrázolt egykorú öltözetek jelmezek lennének, s a szöveg híven követi az eredeti kéziratot. Hogy kik tervezték volna az előadást, arról nem szól. Csaknem másfél századig kellett várnia a darabnak, míg 1938-ban a *Független Színpad* először színre hozta. Ennek oka befejezetlensége mellett nagy terjedelme, drámaiatlansága és tárgya: a magyar író küzdelme a magasabb műveltségért, mely elvont marad, bármennyire élettel teli epizódalakok illusztrálják olykor. Irodalmi vonatkozásait nem értette volna meg az akkori közönség, a későbbi pedig még sokkal kevésbé. Emberi konfliktusok nincsenek benne, és már Bayer József találóan jegyzi meg, hogy Tempefői és Rozália kapcsolata alig nevezhető szerelemnek, inkább irodalmi barátságnak.

A félig legális *Független Színpad* Az *Erzsébetvárosi Színház*ban, 1938. április 28-án mutatta be Hont Ferenc rendezésében és Háy Károly László színpadterveivel. Megismételték május 5.-én. (Az ősbemutató színlapja a Színházi Intézetben.) Előadták még a Zeneakadémia kistermében és több más helyen. Tempefőit Gellért Endre játszotta. Az ötfelvonásos darabot három felvonásba tömörítették, megírták befejezését, betétként megzenésített Lilla-dalokat illesztve a szövegbe. A címszerepet Csokonai maszkjában játszották. Az előadás hangsúlya a haladó eszmei tartalmon volt, és

forradalmi tettnek számított. Bemutatóján a *Márciusi Front* kiáltványáért elítélt népi írók páholyát akkor érte reflektorfény, amikor a szövegében: „A tömlötz nem gyalázat? Nem, ha vétek nincs vele . . .” (II. f. 8. j.) hangzott el. (Kocsis Rózsa: *Igen és nem. A magyar avantgard dráma és színpad története*. Bp. 1973. 437, 679. l. Az ősbemutató hirdetménye hasonmásban közölve. A dátumokban és az előadások színhelyében a két lap közt eltérések vannak.)

Másodszor a *Nemzeti Színház Kamaraszínháza* kísérletezett vele 1948. május 1-én Schöpflin Gyula és Benedek András átdolgozásában, Rátai Dénes rendezésében, Dávid Gyula kísérőzenéjével. A sajtó lelkesen méltatta a színre hozás tényét. „Az is bolond, aki Molière-et és az iskoladrámákat követve a magyar költői színmű megteremtésével kísérletezett, mert kései esúf korok csak emlegetni tudták a magyar dráma hagyománytalanságát, de ugyanakkor szemétdombra hajították Csokonaiék népi hagyományait, hogy a francia polgári színpad selejtjéből teremtsenek irodalomalatti üzleti vállalkozást mint exportképes színműirodalmat” — írja Zelk Zoltán (*Szabadság*, 1948. V. 1.). A címszerepet Ladányi Ferenc, Csikorgót Gózon Gyula játszotta, egyébként a Főiskoláról éppen hogy kikerült színészek és főiskolai hallgatók szerepeltek, alig emelkedve felül a vizsgaelőadások színvonalán. De jobb előadás se tudott volna megküzdeni a darab eredendő színszerűtlenségével, eredeti eszmei tartalmából pedig az átdolgozás éppoly keveset őrzött meg, mint a későbbi színre alkalmazások. Összesen 16 előadást ért meg. Az évadzáró előadás összes bevétele bérlettel együtt 1200 Ft volt, a hétköznapokon egyáltalában nem volt pénztári bevétel. (Magyar Bálint: *A Nemzeti Színház 1945—1955*. Kandidátusi értekezés. Kézirat. 1964. 277. l.)

1963. május 3-án a *Jókai Színház* mutatta be Benedek András kétrészes átdolgozásában, Kazimir Károly rendezésében, Behár György zenéjével. Keretjátékot szereztek hozzá: a színészek Csokonai irányításával a *Tempefői* c. színdarab előadására készülnek, Tempefőit Csokonai, Rozáliát Vajda Julianna játssza. Rozália mellé nevelőnőt adnak Dorottya, a mulatságos vénkisasszony személyében. (Ez egyébként már a *Nemzeti Kamara Színház*beli átdolgozásban is szerepelt.) Tempefőit — miután Fegyvernekinél, a gavalléroknál és a papoknál hiába próbálkozott —, Rozália menti ki Betrieger karmai közül, s már épp egymáséi lennének, de az előadásnak vége szakad, megjelenik az öreg Vajda, hazaviszi lányát, Csokonai elszavalja *A reménységhez* c. versét. Az átdolgozás erősen eltorzította és megcsonkította ugyan a darabot, de ezen az áron sem tudta a színpadon meggyökereztetni. Az 1973-as Csokonai-év alkalmából november 17-én bemutatta a debreceni Csokonai Színház *A méla Tempefői vagy az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon* címen Ruszt József rendezésében, Langmár András diszleteivel. Az előadás számára Katona Imre megírta a darab befejezését, happy enddel oldva meg a hős sorsát. Hogy a befejezést Csokonai szövegétől elválassza, helyes művészi érzékkel a színészek rögtönzéseképp illesztette hozzá. — Végül megemlítjük Rákosi Jenő *Tempefői* című 3 felvonásos operettjét, melyet a pesti Népszínház mutatott be 1883. november 16-án Erkel Elek zenéjével. Csokonai darabjából csak a Tempefői és Serteperti név maradt meg. Tempefői voltaképp Csokonai, és az ő műveinek alakjaival színesített élete a darab tárgya, melyben zavaros újromantika keveredik az egykori operettsablonnal. (Az operett szövegkönyve nyomtatásban is megjelent. Bp. 1883.)

1976. április 11-én a televízió mutatta be a *Tempefőit* erősen megrövidített átdolgozásban. A Szuszmir-mese valamennyi színpadi változatból és a televízió adásából is kimaradt, mert epikus terjengősségével szétfeszítette volna az előadás keretcit.

Szövegkritika

Az autográf fogalmazvány elöl csonka, a 3. levéllel kezdődik, s így a címlap és a szereplők jegyzéke hiányzik. A címet a Kazinczyhoz 1793 őszén írt saját kezű keltezetlen levele szerint adjuk. (Ld. erről részletesen a Jegyzeteknek a mű *Címe* fejezetét.) A *Jádzó Személyek* lajstromát, minthogy valamennyi többi másolatban hiányos, az *OM.* szerint adjuk. Ebben viszont a játékhely nincs megjelölve, s így ezt a *BM.* szerint közöljük. A szereplők neve után mindig pont van. Az ő és ű jelölése az autográf részben ö̈ és ü̈. *Szuszmir* olykor *Susmir*. Egységesen *Szuszmirt* írtunk. *Rosalia* olykor *Rosália*. Egységesen Rosaliát írtunk. Az *ELSŐ FEL-VONÁS* feliratot követő sorban áth. 1. *JELENÉS*.

22 *a'melly a Kertre néz — a'* utólag beszúrva, *néz* áth.
24 *szobájába* után áth. *ki*
28 *elmélkedésemet* után beszúrva *Olvas*
30 *ki mutathatnám* után áth. *úgy*
31 *tisztelésére* után beszúrva *olvas — mikor* után beszúrva *az — ő* után áth. *tsillagos égen*
33 *mikor* után beszúrva *tanuljátok*
36 *édessé* után áth. *nagy*
39 Er. Sz.: *él, melly őtet megujjitja* áth. *melly őtet megujjitja — melly mellynek*-re javítva
41 áth. *ezt a'dalot*, fölé írva *annak*
49 *A Músáknak* után áth. *P*
51 *dalotskát* nincs kijavítva dalotska-ra, ahogy a szöveg kívánná; em.
52 *a' Poéta, a'ki ezt a' dalotskát irta* áth. *a'Poéta, a' ki ezt*
58 *Kaputrakban* em. *kaputrokban*
70 *jól* előtt áth. *ok*
75 *nevetem* előtt, áth. *ki*
76 *tsak* ligatúrával röv.
80 *dolgot* után áth. *láttam*
94 *Gróf* után áth. *Typ*
99 *Könyv* röv. *K.*
107 *kiknek* ligatúrával röv. *kikk*
110 áth. *Mulna* utána írva *Oszolnak*
111 *ki tsinosodasát* em. *ki tsinosodását — a'Magyarok ki tsinosodását* áth. *a' Magyarok*, föléírva *nemzetünk*
115 *talált* előtt áth. *kapott*
118 *minden* ligatúrával röv. *mn*; *keresete* után áth. *Bertók is meg*
120 *Nagyságot* em. *Nagyságod*
121 *Orszagi* em. *Országi — Országi* előtt utólag beszúrva *a', Magyar* röv. *M.*
125 *Kellerré* em. *Kellnerré*
129 Er. Sz.: *A'mai Magyar Nemesekhez* áth. *Nemesekhez*, fölé írva *Urakhoz 's Dámákkoz*
130 *leg* röv. *l*
138 *azoknak* ligatúrával röv. *azokk*
141 *Assembléejékben* ligatúrával röv. *Assembléejékb*
154—155 *Görögöknek* ligatúrával röv. *Görögökk*
155 *és a'Könyvkötöknek; és* utólag beszúrva; *Könyvkötöknek* előtt áth. *Comp.; — Könyvkötöknek* ligatúrával röv. *Könyvkötökk*
156 *Magyar* után áth. *Rosalia Mar*

158 *Magyar tudósok; Magyar* röv. *M.*
161—165 Er. Sz.: *kedves Lélek irtta, mellyek az én;* áth.*-ek az én,* utána írva*-nek*
169 *Tempefői. Azt kéred* előtt áth. *Rosalia*
194 Er. Sz.: *A hegyek és völgyek zöldellők;* áth. *és völgyek,* fölé írva *itt mindég*
200 *végenek* em. *végének*
203 *azoknak* ligatúrával röv. *azokk*
221 *Múzsáknak* ligatúrával röv. *Múzsákk*
222 *Poétáknak* ligatúrával röv. *Poétákk*
235 Er. Sz.: *Rosalianak* áth.*-nak*
237 Áth. *formála,* fölé írva *mívele*
240 Er. Sz.: *pompád majmoló* áth. *pompád,* fölé írva *szined*
253 *lakó helyembe* után áth. *vig n*
256 *Bánh'*-után áth. *akar*
262 Er. Sz.: *De ihol az Atyám;* áth. *az Atyám,* fölé írva *jön báró Serteperti — Oszolj* utólag beszúrva *— atok*
265 *gallérra* em. *gallérral*
267 *kezébe* után egy szó olvashatatlanul áth.
268 *Eggy nagy otromba* előtt áth. *Le bi;* utána áth. egy olvashatatlan szókezdet
273 *tsak nem* ligatúrával röv. *ts n*
275 *ejteni* előtt áth. *veszteni*
283 *eggyszer* előtt áth. *vag*
304 *valo* ligatúrával röv. *vo*
305 *Rosalia. Bámúltattya* előtt áth. *Báró*
309 *Kis Asszonyka* előtt áth. *z Ur*
316 *mint* ligatúrával röv. *mt*
319—320 *ez* után áth. *ama nagy,* helyette beszúrva *az a'melly a' Világba naggyá tette*
323 Er. Sz.: *Voltérnak a'munkája;* áth. *-nak a'munkája — Voltér* előtt áth. *De*
326 *hazafiak* előtt áth. *emb*
327 *okóssabbaknak* ligatúrával röv. *okóssabbakk;*
329 *tsak* ligatúrával röv. *ts*
330 *betsűlni* után *hanem* ligatúrával röv. *hm* és áth.
333 *két* után beszúrva *N.*[emes]
333 *Magyar Hazának; Magyar* röv. *M.*
334 *kiket* végén áth. *h — most* után áth. *fel sem*
335 *Magyar Urak; Magyar* röv. *M.*
341 *Hazánknak* előtt áth. *Sok*
342 *kiknek* ligatúrával röv. *kikh*
343 *pedig nem;* a *nem* ligatúrával röv. *n*
344 *hanem* ligatúrával röv. *hm;* utána beszúrva *tüz esze lévén*
345 *tudományokban* ligatúrával röv. *tudományokb*
358 *Minden* előtt egy áthúzatlan *M.*
373 *Méltóságoknak* ligatúrával röv. *Méltóságokh*
375 *ezeknek* ligatúrával röv. *ezekh*
376 *Egek Ura* után áth. *Rosalia. Lát*
377 *tsak* ligatúrával röv. *ts*
379 *nem* előtt áth. *'s*
387 *Gróf* előtt áth. *a Nagy*
394 *leg kisebb* előtt áth. *Nagyszolgai* em. *szolgái*
396 *tsak nem* ligatúrával röv. *ts n*

397 *Nagyságod méltóságos személlyének, Nagyságod* után áth. *-nak*
399 *külömben* ligatúrával röv. *külömb*
410 *társaságokban* ligatúrával röv. *társaságokb*
412 Er. Sz.: *mint a mult Világ;* áth. *mint a mult,* fölé írva *a'kiket a'* — *okosoknak* ligatúrával röv. *okosokh*
414 *minthogy* ligatúrával röv. *mth* előtte áth. *bár*
422 *lakó 's* utólag beszúrva — *Nagyságoknak* ligatúrával röv. *Nagyságokh*
425 *sorsosinak* ligatúrával röv. *sors[os]ik*
428 *Világnak* ligatúrával röv. *Világh* — *lantornán néző* utólag beszúrva
430 *tsak* ligatúrával röv. *ts*
433 *józanabban* ligatúrával röv. *józanab*
444—445 *familiádnak* ligatúrával röv. *familiadk*
446 *Nagysádnak* ligatúrával röv. *Nagysádk*
450 *Complimenttel A* em. *Complimenttel. A*
454 *Hajtogatják* után áth. *eggymást*
461 *'s* Er. Sz.: *'ss* az első *s* áth.
464 *Nagyságodnak* ligatúrával röv. *Nagyságodh*
474 *az illyen*-től *Uram*-ig aláhúzva
475 *készítő* előtt áth. *producáló*
500 *Berlini* előtt áth. *Német*
508 *Szent* röv. *Sz:*
511 *pallérozójának* előtt áth. *ts*
517 *azoknak* ligatúrával röv. *azokh*
518 *Professoroknak* ligatúrával röv. *Professorokh*
526 *Sétáljon hozzám;* Er. Sz.: Jöjjön *hozám;* áth. *Jöjjön,* fölé írva *Sétáljon*
535 *inkább* után áth. *g*
537 *Académiákban* ligatúrával röv. *Académiákb*
542 *versetskét* előtt áth. *Po*
547 német előtt *Less* Er. Sz.: *Lessz; z* áth.
556 *játtzott* em. *Játtzott*
557 *tsak* ligatúrával röv. *ts*
570 *elö* előtt áth. *sze*
576 *ezt* után *nem* ligatúrával röv. *n*
580 *kukoritzából* után beszúrva *ollyan*
600 *koromba* ligatúrával röv. *koromb*
606 *pipás voltam* után áth. *gyermek,* fölé írva *eleitől*
616 *veres* előtt Er. Sz.: *az-az az a'*-ra javítva
621 *már nem szijja tsak fujja, nem* és *tsak* ligatúrával röv. *n, ts*
643 *Magyar* röv. *M.*

A 644. sorról a 734. sorig idegen kéz, feltehetően Nagy Gábor írása, innen a 811. sor *nos* szaváig más idegen kézé. Az idegen kézzel írott szöveg helyesírása, főképp ékezése eltér Csokonai saját kezű szövegétől. Így az *ő* és *ű* írásmódot használja. Az *a névelő* után nincs hiányjel; az *á* ékezete gyakran hiányzik; ez utóbbit általában emendáltuk.

645 *es ábrázatu* em. *és ábrázatu*
646 *regi* em. *régi*
648 *sárga sapka* előtt áth. *fekete*
649 *gatyaba* em. *gatyába*
655 *mesely edgyet* után nincs pont, em; *mesely* em. *meséły*

659 *szemelyet* em. *személyét*
661 *borral* előtt beszúrva *meg tölt; meg* ligatúrával röv. *g*
662 *forgatja* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
663 *üh* után nincs pont; em.
664 *jol esett* után nincs pont; em.
667 *tudsz* után nincs pont; em.
668 *nyakabol* em. *nyakából* — *ra* em. *rá* — *tziganyoson* em. *tzigányoson*
670 *operentzian* em. *operentzián*
671 *hijjan* után *Galler* em. *Gallér*
673 *Karatson* em. *Karátson* — *fejer* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
673 *nyul* előtt *meg* em. *még*
676 *Tzigány* után *meg lat* em. *meg lát*
677 *fődre* előtt áth. *földre*
678 *esett* után betoldva *biz' a'; — vire* után *latzott* em. *látzott*
679 *győngyen* után *latzott* em. *látzott* — *meg látya* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h; latya* em. *látya*
680 *Mátkara* em. *Mátkára* — *kapok* előtt *nem* ligatúrával röv. *n;* utána *hogy* ligatúrával röv. *h*
681 *ortzaja* em. *ortzája*
682 *atal vetőjébe'*, em. *által vetőjébe'*
683 *haza megy* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
685 *rak* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
686 *katonaval* em. *katonával*, utána *meg* ligatúrával röv. *g*
694 *arra* után, *valo* ligatúrával röv. *vo* — *volt* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
695 *tudja* előtt *nem* ligatúrával röv. *m* — *hogy minden Ember; hogy* és *Ember* ligatúrával röv. *h*, *Er*
697 *rá űtőtt* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
698 *Kirájfi* után *hogy* ligatúrával röv. *h*, *meg* ligatúrával röv. *g*
699 *Templombul* után *meg* ligatúrával röv. *g* — *birákoktul* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
700 *neki* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
701 *nints* előtt *Ember hogy* ligatúrával röv. *Er h*
702 *fizethetné* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
704 *monthatta* után *hogy* ligatúrával röv. *h* — *mingyá* végén áth. *n*
705 *fele* előtt *még* ligatúrával röv. *g*
706 *atizenkét* em. *a tizenkét*
707 *bezzeg* em. *Bezzeg*
708 *monderjat* em. *mondérját*
709 *igy* em. *Igy*
712 *chezett* em. *éhezett*
713 *szornyű* em. *szörnyű*
714 *karikába* előtt *Ember* ligatúrával röv. *Er*
715 *szajjat* em. *szájját*
718 *kőrmom* em. *kőrmöm*
719 *jarta* em. *járta* — *hany* em. *hány*
722 *Apadnak* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
725 *vette* előtt *rám* végén áth. *m*
726 *kezibe* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
731 *eszed* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
733 *Kirájfi* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
736 *Eva* em. *Éva*
737 *okör* em. *ökör* — *ökör* után *mint* ligatúrával röv. *mt*

739 *Ev* em. *Éva*
740 *mondjad* előtt *tsak* ligatúrával röv. *ts*
741 *tovább* után a következő sor elején áth. *Susm. E setétledett lassan*
742 *Éva* em. *Éva — Kis Asszony* után *nem* ligatúrával röv. *n*
743 *baránt* em. *báránt*
744 *kiralyfinak* em. *királyfinak*
745 *ehetnél* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
749 *találnak* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h — No* előtt *ember* ligatúrával röv. *er*
753 *a szeretője* előtt *annak* ligatúrával röv. *ank*
754 *a gyöngyalag* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h — gyongyalag* em. *gyöngyalag*
760 Er. Sz. *fejér lába, mint,* utólag beszúrva *-ebb volt a'*
761 *ippen* előtt *Asszonynak* ligatúrával röv. *Asszonyk*
763 *Éva* em. *Éva*
764 *kiraly* em. *király*
766 *kiralyfi* em. *királyfi — mennyen* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h.*
767 *kiraly* em. *király — neki van* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h — malyd* előtt *gyurüje* em. *gyürüje*
769 *setit köpönyegű* után *embernek* ligatúrával röv. *ernek*
770 *setit köponyegű* után *ember* ligatúrával röv. *er*
772 *firhe mennél* előtt *Asszonynak* ligatúrával röv. *Asszonyk*
775 *gyurüt* em. *gyürüt*

VII[dik] *Jelenés* áth. *dik*

778 *egy könyvel* előtt *Rosália* em. *Rosalia*
780 *Ev* em. *Éva*
781 *Rosal* em. *Rosalia —*
782 *salymállya* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
783 *Ev* em. *Éva*
785 *kereken* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
786 *érne* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
787 *is tudom* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
788 *is adnám* előtt *nem* ligatúrával röv. *n — is ada Éva* után *Eva* em. *Éva*
789 *Rosalia* ligatúrával röv. *Rosal*
792 *éhen* előtt *en* em. *én.*
793 *Hállya* em. *Hallya*
795 *Rosalia* ligatúrával röv. *Rosal — bánom* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
797 *Szuszmir* ligatúrával röv. *Szuszm*
799 *jöllyön* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
800 *meggtalálod* előtt áth. *hozzád — megyek* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
801 *hallotta* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
803 *oda tartotta* előtt *ember* ligatúrával röv. *er*
804 *am* em. *ám — akkor* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
806 *osztan a* után *kiralyfi* em. *királyfi — királyfi* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
810 *osztég* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
811 *a pokolba* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
812 *köpönyegü* után *ember* ligatúrával röv. *er*
813 *vas* után *kandallóba* ligatúrával röv. *kandallób*
813—814 *Setit Köpönyegü* röv. *S. K., ember* ligatúrával röv. *er*
814 *tsapta* után beszúrva *a'*

816 *fene* előtt *nagy* ligatúrával röv. *gy*
819 *képzelödéseknek* Er. Sz. *képzelödőseknek*; az *ő* átjavítva *é*-re
826 *figyelmezni* előtt *Léleknek* ligatúrával röv. *Lélekk*
830 *lessz* átjavítva *lett*-re
832 *Kelmetek* előtt áth. *a*
833 *Király* röv. *K.*
834 *kotty, fotty — Toldy, FK.* tévesen *kocs feccs, HG., MM. loccs-feccs — vette* előtt áth. *bes*
836 *Bóntzidaig* em. *Bóntzidáig*
843 *mind* előtt *hanem* ligatúrával röv. *hm*
844 *Úgy* előtt áth. *azok*
846 *oda* előtt hogy ligatúrával röv. *h*
850 *már* előtt áth. *a*
851 *fekünne* után beszúrva *most is*
853 *beszedéd* em. *beszéded*
857 *eszed* előtt áth. *fur*
861 *mondd* előtt *tsak* ligatúrával röv. *ts*
864 *ki búvik* után beszúrva *azt is agyonüti*
865 *nyüves* előtt áth. *po*
868 *Setét Köpenyegü* röv. *Set K. — még* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
869—870 *vóltak a' Kis Asszonyba; Kis* röv. *K., Asszonyba* ligatúrával röv. *Asszonyb*
872 *Setét Köpönyegű* röv. *S. K.*
874 *Királyfi* röv. *K. fi. — a' Setét Köpönyegű embert* röv. *S. K.*
875 *mondja a'* után *setét Köpönyegű* röv. *setét K.*
877 *leg alább* röv. *l. alább*
882 *akarsz* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
888 *eggy* előtt *tsak* ligatúrával röv. *ts*
890 *hágy* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
893 *karafa* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
896 *maradhat* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
901 *semmire* után áth. *se*
910 *Vannak* előtt áth. *Szep*
916 *tudok* után *azoknak a meséknek* ligatúrával röv. *azokk* a'*mesékk*
921—922 *külső* után *Nemzeteknek, Frantziáknak, Anglusoknak* ligatúrával röv. *Nemzetekk, Frantziákk, Anglusokk*
923 *a' Könyvekkel* előtt *tsak* ligatúrával röv. *ts.*; *valo* ligatúrával röv. *vo*
924 *idő* után *töltésben* ligatúrával röv. *töltésb*
925 *személyt* után *nem* ligatúrával röv. *n*
926 *Hazának:* után *nem* ligatúrával röv. *n — látnak* után *minden kor* ligatúrával röv. *mn kor*
927 *többet a* után *dologba tsak* ligatúrával röv. *dologb. ts — azokra* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
928 *kerülő* előtt áth. *meg*
932 *tanúlt* után *okosoknak* ligatúrával röv. *okosokk*
932 *hartzolnak* előtt beszúrva *tsak*, ligatúrával röv. *ts*
932—933 Er. Sz. *Deák nyelven* áth. *-en*
934 *Ha* után *azoknak* ligatúrával röv. *azokk — tanúlni* után áth. *a', minthogy* ligatúrával röv. *mthogy*
935 *Corpus* előtt *nagy* ligatúrával röv. *gy*
937 *tudják* után áth. *s'azomb.*
941 *Mert* után *tsak* ligatúrával röv. *ts*
942 *azonkívül* után *nem* ligatúrával röv. *n*

943 tudományt után *nem* ligatúrával röv. *n*
945—946 *elő menetelére* után áth. *nem*
946 *élünk* után áth. *sem — mi* után *tsak* ligatúrával röv. *ts*
947 *állyünk* előtt áth. *állyunk*
950 *vett* után *győzedelmeinkben* ligatúrával röv. *győzedelmeinkb*
953 *a' testi* előtt *tsak* ligatúrával röv. *ts — mulatságoknak* előtt áth. *go — szenteltt* után *bálványoknak* ligatúrával röv. *bálványokk*
954 *az* előtt beszúrva *'s*,
961 *szépségekkel* után *nem* ligatúrával röv. *n*
962 *sem* után áth. *p*
962—963 Er. Sz.: *vágyodásaival;* áth. *-val*, fölé írva *velek*
963 *elégeszhetnek* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
966 *Nemes* előtt beszúrva *A'*
967 *esznek* em. *észnek*
968 *Én* előtt áth. *a' mellyekben; mellyekben* ligatúrával röv. *mellyekb — birok* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
971 *Poéta* em. *Poéta — házába* ligatúrával röv. *házáb*
975 *nyoszolya* után áth. *és*
977 *ajtaján* felett áth. *falait*
979 Er. Sz.: *kit*, áth. *t*
981 áth. *pompás*, fölé írva *büszke*
990 *baratim* em. *barátim*
992 *földnek* előtt áth. *vila*
999 *páva* Er. Sz.: *pálya*, az *ly v*-re javítva
1004 *Betrieger* előtt áth. *az*
1005 *Úrnak* ligatúrával röv. *Úrk*
1008 *nyomtattam* ligatúrával röv. *nyomtatta*
1012 Er. Sz.: *jönnek azok;* áth. *-nek -zok; a a'*-ra javítva
1014 *Magyar* előtt beszúrva *a'*
1017 *Úr* előtt áth. *harmadik Könyv pedig lessz az*
1038 *érnek* em. *érnék*
1043 *Ha mindjárt*-tól 1058 *könyv áros.*-ig idegen kéz írása
1044 *meg is könnyen; meg* em. *még*
1046 *pénz* után a pont pótolva
1048 *tudom hogy; hogy* ligatúrával röv. *h* — Er. Sz.: *az öt*, utólag beszúrva *-ven*
1049 *belölle* után a pont pótolva
1050 *venne* után a pont pótolva
1053 *semmisem* után a pont pótolva
1054 *okosodik* előtt *uram* em. *Uram*
1055 *árát* után *nem* ligatúrával röv. *n*
1059 *mint* ligatúrával röv. *mt*
1062 *Magyar* röv. *M.*
1065 *alávalóknak* ligatúrával röv. *alávalókh*
1068 *Rendeknek* ligatúrával röv. *Rendekk*
1074 *idegenek* előtt áth. *köru — körűle* előtt *által* ligatúrával röv. *ál*
1076 *határait* előtt áth. *meg*, utána beszúrva *Ha*
1078 *Polituruára* után beszúrva *önnön*
1079 *Én már* előtt áth. *Nézi az*
1104 Er. Sz.: *Méltóságnak*, áth. *-nak — férji* előtt beszúrva *a'*
1104 Er. Sz.: *elsöségnek*, áth. *-nek*
1105 *gerjed* előtt áth. *ég*
1109 *vehéttem* em. *vehettem*
1111 *bizonyossan* előtt Er. Sz.: *őt*, áth. *-t*

1113 -1114 *magával* előtt áth. *sem*, beszúrva *mind*
1126 *találmányi* előtt beszúrva *álnok*
1127 *önn szeretetnek* előtt áth. *rang* (?)
1135 *Ura* után áth. *utött*
1136 *birtokossa* után áth. *Iksuttök*, fölé írva *Esze veszett*
1141 *rövid* előtt *tsak* ligatúrával röv. *ts*
1142 *Nemes* előtt áth. *vise*
1145 *Tekintetes Nemes* után *Tökkölöpi* em. *Tökkolopi*
1158 *Könyvekkel* előtt áth. *a'* és újból fölé írva *a'*
1185 *nekunk* em. *nekünk*
1187 *játtzani* után beszúrva *nem*, ligatúrával röv. *n*
1207 *Fegyverneki* előtt *Gróf* röv. *Gr.* — *fordul* előtt *Fegyvernihez* em. *Fegyvernekihez*
1217 *jártam* után áth. *de*
1222 *Ha, ha, ha!* után áth. *Bravo, Bravo*, fölé írva *A'propos, a'*
1230 *Dámákkal* után *valo* ligatúrával röv. *vo*
1232 *Fel áll* előtt áth. *Ki*
1236 súg után *mind* ligatúrával röv. *m*
1237 *oda* előtt *többi* röv. *t.* — *Évához* előtt áth. *Kis*
1243 *Szégyen* előtt áth. *ho*
1244 *Kompódi* után *Nemes* ligatúrával röv. *Ns*
1250 *Eddig van* aláhúzva, aláhúzás áth.
1253 *foglal* után áth. *Rosalia*
1254 *Kis Asszony* után *nem* ligatúrával röv. *n*
1264 kerülhetém előtt *nem* ligaturával röv. *n*
1270 *panasz* után *tsak*, ligatúrával röv. *ts*
1272 *Poeticust* előtt áth. *a'*, fölé írva *mindég*
1277 *Szégyen székbe* előtt áth. *Királyi*
1278 *Török* előtt áth. *hog küll*
1285 *pokháloba* után *meg* ligatúrával röv. *g* — *mindjárt* után *meg* ligatúrával röv. *g*
1286 *Irományi* után áth. *Nekem*, fölé írva *Eggy Grófnak*, ligatúrával röv. *Grófk*
1287 *kontz* előtt áth. egy olvashatatlan szó; *meg* ligatúrával röv. *g. m*
1290 *Már én vagyok a sorba* után hézag. Ld. a Tárgyi és nyelvi magyarázatokat
1309 *Tempefői. Hallyátok* előtt áth. egy olvashatatlan szó
1354 *többi* röv. *t.*
1362 *Nagyságodnak* ligatúrával röv. *Nagyságodk*
1364 *Bár* után *tsak* ligatúrával röv. *ts*
1372 *Nagyságos* előtt beszúrva *a'*
1374 *Uramnak* előtt *Tempefői* em. *Tempefői*
1383 *melly* előtt beszúrva *a'*
1389 *elő* után *irasát* em. *irását*
1400 *munka* után *nem* ligatúrával röv. *n*
1410 *sok* előtt áth. *szö; nem* ligaturával röv. *n*
1411 *Háládatosság* után *nem* ligatúrával röv. *n* — *Márvány* után olvashatatlanul áth. két betű
1424 *azoknak* után *emlékezetet* em. *emlékezetét*
1430 *mivel* után *nem* ligatúrával röv. *n*
1435 *Magyar Öseinkről* előtt beszúrva *vitéz*
1437 *tudósok* után áth. *sok által*, fölé írva *elmék — maradványai* után *meg* ligatúrával röv. *g*
1441 *halhatatlanoknak* ligatúrával röv. *halhatatlanokk*

1444 *hüllatván* után *Gróf* röv. *Gr.*
1446 *nevemet* előtt áth. *s*
1449 *mellyekbe* Er. Sz. *mellymekbe*, áth. *m*, ligatúrával röv. *mellyekb*, utána áth. *fel*
1462 Er. Sz. *holnapba*, áth. *l*
1465 Er. Sz. *holnapja*, áth. *l*
1470 *kér* után pont em.
1475 *Öseinek* előtt áth. *és*
1488 *familiája* után *ditsöségének* ligatúrával röv. *ditsöségék*
1502 *szerszámja*, után *tsak* ligatúrával röv. *ts*
1506 *Úri* előtt beszúrva *száz*
1510 *van* után áth. *rá*
1512 *méltóztassa* után áth. *az Úr*
1515 *bizonytalanra* előtt beszúrva *'s*
1519 *munkámba* előtt áth. *fel*
1530 *Kalmárkodom* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
1549 *jótéteményeknek* ligatúrával röv. *jótéteményekh*
1551 *módót* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
1554 *örvendek* után *az ollyanoknak* ligatúrával röv. *ollyanokk*
1555 *hirtelen* után *tsak* ligatúrával röv. *ts*
1560 *balgatagságokba* után *mellyet mellyeket*-re javítva — *meg vetéssel; meg* ligatúrával röv. *g*
1581 *A Kis Asszony; Kis* röv. *K.*
1582 *Boldogság* után beszúrva *'s*
1587 *holott* előtt beszúrva *a'*
1588 *Nyájasságok* után áth. *jattzodtak*, fölé írva *mulattak*
1600 *az én reám* előtt áth. *el ereszt*
1628 *segitett* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
1656 *Tempefői Van a' Törvénynek* előtt áth. *Fegyverneki*
1658 *szegény* előtt áth. *adós*
1665 *boldogtalan*, előtt beszúrva *lenni*, utána *és nyomorúltt*
1667 *vétek* előtt áth. *d*
1684 *virtussá* előtt vessző em.
1687 *mázolhatja*, után beszúrva *úgy*
1713 *Fatsarog* előtt áth. *E*
1717 *Mit tselekszel tehát* előtt áth. *Még eggy helyre folyamodom ha*
1718 *a'mit a Szerentse* előtt beszúrva *Vagy*, röv. *V.*
1724 *Igazságnak* előtt *Szent* rövidítve *Sz:*
1736 *szerentsésen* után áth. *van*
1739 *rajtam* előtt beszúrva *még is*
1745 *mindennünnen mindenünnen*-re javítva
1749 *kérem* előtt áth. *instá*
1758 *sem vőlt* előtt *meg* em. *még*
1759 *nyomdokait* előtt beszúrva *ditső*
1773 *Ország* előtt *henyelő* em. *henyélő*
1776 *Az Exemplárokért* előtt áth. *Költsön*
1788 *alább* előtt beszúrva *volna*, ligatúrával röv. *va*
1805 *kutyáival;* után áth. *én azt*
1809 *méltóztasson* röv. *méltóztas*
1820 *Gavallérság* előtt beszúrva *N.*[emes]
1821 *Bibliotecák* röv. *BOecák*
1822 *Urak* előtt olvashatatlanul áth. egy két betűből álló szó — *koslatnak* ligatúrával röv. *koslatk*
1826 *Koppó kupetzek* előtt beszúrva *hazájok vesztett*

1827 *hazafi* előtt beszúrva *buzgó* — *szabadúlhat* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
1828 *Múzsáknak* ligatúrával röv. *Múzsákh*
1830 *Világ* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
1832 Áth. *kapu*, fölé írva *ajtó*, előtte az *a az*-ra javítva
1855 *mondják* előtt kettőspont em.
1875 *No hát* után áth. *tsak*
1878 *négy aranyat* előtt áth. *egyyet is ha még a*
1881 *tudom*, után beszúrva *másra*
1918 *ajtajánál*, után áth. *kik*
1923 *keresse* után meg ligatúrával röv. *g*
1927 *Járjon* előtt áth. *Vi*
1931 *járjanak* előtt áth. *legyenek*
1942 *Múzsai* neve a jelenetben felváltva *Múzsai*, *Músai*, *Mú'sai*. Az írásmódot mindenütt megtartottuk mint jellemzőt Csokonai ekkori átmeneti helyesírására.
1948 *lakik* előtt *ördögbe* ligatúrával röv. *ördögb*
1952 *szájonganánk* ligatúrával röv. *szájongan*
1957 *No* után áth. *a'*
1969 *szerentsét* előtt beszúrva *jó*
1975 *Gellért* előtt *Szent* röv. *Sz*:
1992 *fetjd* em. *fejtsd*
1994 *Hollokőy* előtt beszúrva *B.*[áió]
1995 *pártfogása* előtt áth. *párt*
2000—2001 *alázódással* em. *alázódassal*
2002 *haza* után áth. *ford*
2006 *hogy* után beszúrva *a'mit*
2021 *Magyar* előtt beszúrva *több*
2024 *motskai*, előtt *Nemzetünknek* ligatúrával röv. *Nemzetünkk* — Er. Sz. *Kávéházakba;* az első *h* áth.
2047 *botsáthattam* után *volna* ligatúrával röv. *va*
2049 *Mostan* után pedig ligatúrával röv. *pg*
2058 *Múzsái* előtt beszúrva *árva* — *mondjátok* előtt áth. *engedjétek*
2070 *Magyarnak* előtt beszúrva majd áth. *Ns*, mellé írva *derék*
2076 Er. Sz. *Szerelmesem*, áth. *-em*
2084—2085 *nagyvoltához* előtt *munkásságnak* ligatúrával röv. *munkásság*k
2088 *tsinosodott* után *Frantziáknak* ligatúrával röv. *Frantziák*k — *apró* előtt áth. *nyo*
2106 *menekedéssel* után *tsak* ligatúrával röv. *ts*
2125—2126 *akkor* után áth. *nyujtja* fölé írva *jelenik meg*
2126 *szabaditására* után áth. *a' kis ujját*
2128 *Reménység!* után áth. *méltán betsü*
2129 *a'* után beszúrva *a' földnek;* az egyik *a'* em.
IV. Jelenés. V.-re javítva.
2169 *a' más oldalon* előtt áth. *Koppoházy*, fölé írva *Tökkolopi;* ugyanígy a következő sor elején
2192 *tudja* után áth. *Fleischauher*, fölé írva *Oxmann*
2197 *Jo estvét* előtt áth. *Meg*
2217 *'s nints* előtt áth. *se*
2224 *másoknak* áth. *-nak* — *bosszankodásának* után áth. *tárgya*, fölé írva *'s ön*
2225 *Gavallérok!* előtt beszúrva *N.*[emes]
2227 *Kend* előtt áth. *Tempefői*, fölé írva *Tökkolopi*
2228 *boldogtalan* előtt áth. *ott*

2230 *nem nyereség* előtt em. *n*[em]
2233 *mulatság* előtt áth. *az*
2247 Er. Sz.: *óráival éljünk* áth. *j*
2248 *fejtegetni* előtt beszúrva *elő*
2254 *neveléssel* előtt áth. *potom*, fölé írva *rossz* — *vérbe* után áth. *elevenitő*
2258 *mellyet* előtt áth. *kik*
2259 *minden* előtt *mellyeknek* ligatúrával röv. *mellykk*
2261 *Poéták* előtt áth. *némelly*, fölé írva *a'*
2264 *vigye!* után *ezt eddig*, nyilván nem a szöveghez tartozó bejegyzés; em.
2267 *vagy* után *Eleiknek* ligatúrával röv. *Eleikk* — *Zriniként* előtt *Nagy* röv. *N.*, utána áth. *vagy*
2269 *társaiknak* után áth. *mások*, fölé írva *a'Poéták*
2281 *Szabó* előtt beszúrva *Sz: J.* [Szent Jóbi]
2282 *érzékenységgel* előtt áth. *édes*, fölé írva *kellemetes*
2284 *Grátziák* előtt beszúrva *főjő*
2289 *játékot* után áth. *a'mellyet*, fölé írva *németül* — *Bétsbén* em. *Bétsben*, utána áth. *pedig*
2291 *Örvendhet* előtt áth. *Már Ő nem Magyar gustusú*
2292 *munkát* után áth. *hogy*
2299 után áth. *Tsikorgó. Musám tiszteld az Úrat*
2316 *A' Párkák* előtt áth. *Nekem nálam*
2317 *keveset* előtt áth. *Adunk*, fölé írva *Nekem*
2334 *ugyan* előtt beszúrva *tsak* — *no* előtt áth. *gy*
2336 *jó-karatot;* az első *t* előtt áth. egy olvashatatlan betű
2337 *δεγενγεσε* előtt áth. *δε*
2340 *Rész* röv. *R.*
2348 *Köszönje meg* után áth. *ugy*
2350 *Prometheusnak.* A következő sor elején áth. *Tökkol*
2354 *Hogy* után áth. *én a'Nagy a'Szüz*, fölé írva *sz:*[ent] *áldása*
2357 *Músakkal* em. *Músákkal*
2358 *Tiszteletére* előtt áth. *Az Úr*, utána egy szó olvashatatlanul áth.
2360 *De* után beszúrva *ó*
2361 *tisztelek* után beszúrva *itt*
2362 *Mert ez* után beszúrva *ám*
2363 *ekszelensz* előtt áth. *fog*
2371 *Ez E'*-re javítva, utána áth. *Argyirus és; Töldi* után *ez ezek*re javítva — a 2371 sor után. áth. a következő két sor:
E' meg Mensa Secunda
Kádár s tündér Ilona
A második sor alá írva: *Kádár's Tündér Ilona*
2380 *szebb* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
2384 *Élly* után áth. *élly Hazámnak*, fölé írva *jó Királyunk*!
2386 *Hű* előtt áth. *Eggy*, utána áth. *öröm lep*, fölé írva *Szive*
2391 *rajtatok* előtt áth. *Atyáitok*, fölé írva *'S hogy*
2399 *kaphátnánk* em. *kaphatnánk*
2426 *és a'* és *amaz Oroszlán* között hézag, a *szamár* szó kimaradt; em.
2428 *rólam* előtt olvashatatlanul áth. három betű
2433 Er. Sz.: *felt forgott;* áth. *t*, a *g r*-re javítva
2435 *Nap* után *meg* ligatúrával röv. *g*
2436 *Mozdúlnak* előtt áth. *Moz*
2438 *végre* után áth. *sok*, beszúrva [na]*gy*
2443 *Halandó az* után *ember* ligatúrával röv. *er*

2453 *Hagyd el* előtt áth. *Tsiko No so*
2454 *untam* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*, *inkább* után szintén
2467 *Aganippe* után áth. *s*
2510 *Próféták* előtt áth. *a'*
2511 *zöld* előtt *homlákra* em. *homlokára*
2512 *Hérók* után *sorában* , áth. *n*
2513 *belé* után áth. *néz*, fölé írva *tekint*
2514 Er. Sz.: *verseket* írni, áth. *-ket írni*, *e i*-re javítva, fölé írva *fikálni*
2516 *Jobb hogy* után beszúrva *ne is*, *álmódhass*, áth. *-hass*, fölé írva *-ozzál*
2517 Áth. *babér*, fölé írva *borostyán*
2519 *sorában* előtt *Poétáknak* ligatúrával röv. *Poétákk*
2523 *etted* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
2524 *tanúlt* után *füleknek* ligatúrával röv. *fülekk*
2526 *köztt* után áth. *az*, fölé írva *mit*
2528 *hgy* em. *hogy*
2529 *Tsalán* előtt áth. *Bü — bürköt* előtt beszúrva *büdös*
2531 *ez ezek*-re javítva; *Laureatusára* előtt áth. *Bacca*
2532 *semire* em. *semmire*
2535 *megyek* előtt beszúrva *el*, utána áth. *már; tzivódom* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
2536 *kitsiny* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
2540 *mehetek* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
2541 *mindég* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
2561 *rázogatni* után Er. Sz.: *az*, áth. *z*, beszúrva
2564 *betsüli* előtt beszúrva *talám*
2611—2612 *Az is bolond, a'ki Poétává lessz Magyar Országbann* röv. *Az is b*
2616 *sujtoló* előtt áth. *ny*
2627 *engemet* előtt beszúrva *ki*,
2634 *Nem tudom* előtt áth. *Én*
2653 *Betrieger. Az Úr* előtt áth. *Tempej*
2671 *nevezetet* után *nem* ligatúrával röv. *n*
2694 *Mammon*[a]*k* után áth. *oltá tü*
2703 *szenvédhetetlen* em. *szenvedhetetlen*
2735 *Varáslónak* előtt áth. *gaz*
2736 *zöld* után áth. *szikrát*
2740 *ölon* em. *ölön*
2770 Er. Sz.: *az az én Mu 'saim!* áth. *az első az*
2780 *Ne* előtt áth. *L*
2812 *buktatja* után beszúrva *Ód. K. 299.; Ód.* em. *Od*[ysseia]
2818 *Szent* röv. *Sz:*
2836 *mondani.* után *Volták* em. *Voltak*
2840 *lehet* előtt áth. *szokott*
2845 *Köteles* előtt *Pa er* röv. *P.* az egész 7. és 8. j.-ben
2869 *levélből* után *leg* röv. *l.*
2874 *olvastuk* után áth. *és belőle*
2875 *Betrieger* előtt *Nemes* röv. *N.*
2877 *obtingens* előtt áth. *való*
2879 *posse* után áth. *a'ki*
2893 *Atyák* előtt *Szent* röv. *Sz:*
2897 *tömlötztetést* előtt áth. *a'*
2906 *Leo* után *maga kezével* röv. *mk.;* a ma használatos s. k. megfelelője
2909 *Magyar* után *Nyelv* röv. *Ny.*

2910 *Músai.* Bár előtt áth. *Músaik*
2918 *istos* után áth. *Jobbagiones abacomandos,* fölé írva *Marodiones demastigandos*
2926 *segitsédre* em. *segitségedre*
2930 *pénzbe* előtt beszúrva *a'*
2938 Er. Sz.: *Mit* áth. *t*
2958 *mert én* után áth. *ugy lá*
2962 *alátsonyságát* em. *alatsonyságát*
2968 *nézik* előtt áth. *ki*
2973 *hivatalrá* em. *hivatalra*
2977 *Baráttá* után *valo* ligatúrával röv. *vo*
2982 *Ferentz* előtt *Szent* röv. *Sz:*
2982 *más* előtt áth. *'s*
2990 *felleg* előtt *valo* ligatúrával röv. *vo*
2993 *Domonkos* előtt *Szent* röv. *Sz:*
3003 *Capistrán* előtt *Szent* röv. *Sz:*
3022 *tsinosádára* em. *tsinos*[o]*dá*[sá]*ra*
3023 *Könyveket* előtt beszúrva *szép*
3025 Er. Sz.: *Nemzetünket* áth. *-et* helyett tévesen *-ket* em.
3027 *Szabó* előtt *Tisztelendő* röv. *T.*
3028 *Révai* előtt *Tisztelendő* röv. *T.*
3029 *vannak* ligatúrával röv. *vank*
3033—3034 *Gvárdiánjok* után áth. *k par*
3035 *sáfrán*t előtt beszúrva *a'*. — Er. Sz.: *sáfrán*yok áth. *yok,* beszúrva *t* — *fátzányokat* előtt beszúrva *a'* — *Császár madarakat* után áth. *hízlalta,* fölé írva *pazérolta*
3036 *lovainak* ligatúrával röv. *lovaik*
3039 *hasonlóknak* ligatúrával röv. *hasonlók* — *tudós* után *Szerzetekbe* ligatúrával röv. *Szerzetekb*
3040 *Kegyes* előtt beszúrva *és* — *Benedek* előtt *Szent* röv. *Sz:*
3041 *Domonkos* előtt *Szent* röv. *Sz:*
3045 *ebből* előtt Er. Sz.: *eggyet,* áth. *-et*
3046 *Szerzetből* után *valo* ligatúrával röv. *vo* — *Tudósunk* előtt *Magyar* röv. *M.*
3046 *látta* után beszúrva *ő* — *Atyák* előtt *Szent* röv. *Sz:*
3049 *Ferentz* előtt *Szent* röv. *Sz:*
3050 *Oskolabeli* előtt *Kegyes* röv. *K.*
3052 *Püspökökről* előtt áth. *és*
3054 *Nemzetünket* előtt *Magyar* röv. *M.*
3055 *Engedjen* után *meg* ligatúrával röv. *g*
3056 *panasz* után beszúrva *'s*
3058 *Isten* előtt áth. *Kegyes,* fölé írva *jó*
3063 *Atyaságodnak* ligatúrával röv. *Atyaságodk*
3064 *érdemlem* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
3071 *a'* előtt beszúrva *mint ő,* mint ligatúrával röv. *mt*
3073 *Capistrán* előtt áth. *Szen*
3076 *Rosáliám* előtt *Kedves* röv. *K.*
3092 *életet* előtt áth. *Vila*
3094 *minden* előtt Er. Sz.: *szivnél,* áth. *-nél*
3102 *melly* után beszúrva *egyenesen*
3107 *Olvassa* után hézag. Ld. *Tárgyi és nyelvi magyarázatok*
3110 *mikor* után áth. *vele kellett,* fölé írva *magával*
3121 *olvasná* után áth. *forró,* fölé írva *szapora*
3126 *nagy* után er. sz. *örömére,* átjavítva *örömömre*

3128 *papirosra* előtt beszúrva *a'*
3131 *Két* előtt beszúrva *A'; Két* em. *két — aranyat* után beszúrva *mikor* áth. *tett*, fölé írva *mikor*
3132 *felhőkre*, után áth. *Ide adv*
3140 *maradnak* után *elmémben* ligatúrával röv. *elmémb*
3146 *Arany* előtt beszúrva *Az*
3158 *lejendő* után áth. *hoz*
3167 *adtta* előtt beszúrva *nem*
3168 *menvén*, után áth. *as*
3204 *Olvassa* után hézag. Ld. *Tárgyi és nyelvi magyarázatok*
3208 *Fegyverneki* előtt *Gróf* röv. *Gr.*
3213 *Groj* előtt beszúrva *ollyan*
3215 *három* előtt beszúrva *tsak*, ligatúrával röv. *ts*
3217 *szünjön* után *meg* ligatúrával röv. *g*
3256 *keresnek. Ketek* em. *keresnek Ketek*
3276 *mondtak* em. *mondták*
3277 *azt'* Er. Sz.: *aztat*, áth. *-at*, beszúrva '
3280 *adott* előtt beszúrva *el*
3296 *Lüdvértzekkel* előtt beszúrva *a'*
3301 *bodza* előtt beszúrva *a'*
3314 *nádpatzaval* em. *nádpátzával*
3316 *Kend* után áth. *ju*
3317—3318 *mert* után áth. *majd meg mondom*, fölé írva *majd bé vágom*
3326 *Czigánynak* ligatúrával röv. *Czigányk*
3341 *adosságba* ligatúrával röv. *adosságb*
3342 *Fegyverneky* előtt *Gróf* röv. *Gr.*
3348 *senki* előtt áth. *most*
3355 *Báro* em. *Báró*
3358 *tselekedvén* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
3369 *hogy* után beszúrva *maga*
3387 *ökreim* előtt áth. *jó*, *haj* előtt beszúrva *no*

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

22 *Rozália* nevét viselı Csokonai első szerelmi költeményeinek tárgya és *A csókok* (1794) nőalakja is. *Toldy* szerint (XXXIII. h.) nem bizonyos, hogy „élő személy vagy óhajtásainak lényképe" volt. Juhász Géza Földi János feleségével azonosítja *(Csokonai Rozáliája. It.* 1953. 440. l. és *Juhász: CsT.* 218—256. l.). Juhász Gézát cáfolja Nagy Sándor *(Földi János házassága. Alföld*, 1973. 1946. l.) A kérdést részletesen tárgyalja Vargha Balázs *(Csokonai Vitéz Mihály.* Arcok és vallomások. Bp. 1974. 74—76. l.).

26 *Horváth Ur:* Pálóczi Horváth Ádám (1760—1820) író volt debreceni diák, később Csokonai barátja és pártfogója, aki őt mindvégig tanítványának vallotta. (Ld. Hegyi Ferenc: *Pálóczi Horváth Ádám.* Debrecen, 1939. és Vörös Károly: *Adalékok Pálóczi Horváth Ádám életéhez. IF.* 17. sz. 1958. 44. l.). Barátságuk már a *Tempefői* megírása idején szövődik, s Csokonai 1792. IX. 8-án verses levéllel köszönti *(HG.* II. 17—18. l.), amit már X. 30-án ugyancsak verses levéllel viszonoz. (Kiadva *CsEml.* 73—77. l.) Rozália alakjának megformálására erősen hatott Horváthnak a nőmozgalom kérdésében a francia felvilágoso-

dásban gyökerező álláspontja. 1790-ben két röpirata jelenik meg e tárgyban: *Magyar Asszonyok Prókátora* és *Férfiak felelete*, melyekkel két évvel megelőzte a nyugati feminizmus megalapítójának, Mary Wollstonecraftnak munkáját: *Indication of the Rights of Woman*. A nőknek a férfiakkal egyforma hivatalviselési jogot követel, és francia példára hivatkozva hangsúlyozza a nőknek a magasabb művelődésre való jogosultságát.

40 *Clavier* (ném.): zongora. Ez utóbbi nyelvújítási szó, előtte a (lat.) clavicordium mellett a klavir volt használatos. Csokonai általában a németes alakot használja. (Ld. híradását *MHirm.* 1794. II. 643—5. l.: „Lesznek benne klavirra való kótázások", — levelét Nagy Gáborhoz (1804. II. 17.): „Engedd haszonvételemre a Clavirodat József napig." (*HG.* II. 780. l.)

44 *Aki Márót, Násót nem látta, — Legyen franciscánus barát a':* Publius Vergilius Maro (i. e. 70—19) és Publius Ovidius Naso i. e. 43—i. u. 17) római költők. Itt a klasszikus műveltség jelképei, míg az őket nem ismerő franciscanus barátok (ferencrendi szerzetesek) a műveletlenség képviselői. (A verset *Toldy* a zsengék közt mint elveszettet említi. LXXXIX. h. 48. sz.)

58 *Tempefői* beszélő név, mint a darab valamennyi férfi szereplőjéé. Tempe völgye, „mellyet az eleven gyepen s az árnyékos fákon kívül a' Peneus patakja is hívesitett több illyen forrásos és vizes helyekkel együtt Apollónak a' Musáknak és poétáknak voltak szentelve" (Csokonai jegyzete az *Anakreoni dalok*hoz *HG.* I. 201. l.). Már 1792-ben megénekli *Jószte poétának* c. zsengéjében *(EPM.* 13. l.). Utóbb Tempének nevezi a debreceni kollégiumot:

Admet nyájától Apolljokat,
N e m v á r t á k ú g y t a n i t v á n y i
Mint a' miként esdeklének
Eddig az óráig
F i a i e ' k i s T e m p é n e k
Hozzád Göttingáig.

(Öröm versek prof. Budaihoz. 1794. *EPM.* 83—84. l.) — *A beszélő nevek* használata a drámában olyan régi, mint maga a dráma, de elsősorban a vígjátékban volt használatos (egyik legrégibb példája Plautus hetvenkedő katonája: Pyrgopolinices [gör.]: a város bástyájának bevevője *πύργος πόλις* és *νικάω*). A XVIII. században alkalmazása a komoly drámára is átterjedt. Nálunk először az iskolai dráma élt vele.

58 *Kaputrok:* külföldi divatú hosszú férfikabát, Csokonai korában már általános viselet és kiszorította a magyaros mentét. Gvadányi: *Egy falusi nótárius budai utazásában* Zajtay még erősen megrója a pestieket a kaputrok viseléséért, mint az idegen divat majmolóit. Pálóczi Horváth Ádám *(Hol-Mi* II. rész. Pest, 1791. 43. l.) felháborodva említi, hogy magyarok mondják „unkomódnak" [kényelmetlennek] a mentét s helyette „kaput" kell nekik.

59 *leibli* (ném.): mellény.

60 *pugillaris* (lat.): írótábla, tárca *(Bartal* 513. l.).

68 *Semmi sints uj a' nap alatt:* Ótestámentumi idézet *(A prédikátor Salamon könyve* III. 1.).

80 *Betrieger:* a ném. Betrüger 'csaló' szó elferdítése. Csokonai valószínűleg petrózai Trattner János Tamás (1717—1798) pesti nyomdászt akarta benne ábrázolni, akinek ugyan nem Lipcsében, de Bécsben is volt üzeme és betűmintakönyvet is adott ki. (Ld. Gárdonyi Albert: *Magyarországi könyvnyomdászat és könyvkereskedelem a XVIII. században.* Bp. 1917.) Trattnerra vall Betrieger nemessége, bár ez nem perdöntő, mert nemességet kaptak füskúti Landerer Mihály és máramarosi Gottlieb Antal nyomdászok is. Minthogy ő maga akkor nyomdászt még nem ismert, róla való ismereteit Földi elbeszéléséből merítette, aki Kazinczynak is részletesen elpanaszolja Trattner és más könyvnyomtatók halogató és számító magatartását. *(KazLev.* I. 215. 265. l.)

81 *idevaló:* pesti; Tempefői a darabban „pesti poéta". Csokonait valóban foglalkoztatta a gondolat, hogy az irodalom központjába, Pestre költözik.

81 *Typographus* (lat.): könyvnyomtató, aki akkor egyben kiadta és forgalmazta is a könyveket. Csokonai szóhasználata itt régiesebb, mint Földié, aki mindig „nyomtató"-t ír.

86 *Lipsia:* Lipcse latin neve; ez már akkor a német könyvnyomtatás és könyvkiadás egyik központja volt.

100 *Mansfeld:* bécsi rézmetsző és nyomdász család. Legkiválóbb tagja Johann Ernst Mansfeld (1739—1796).

107 *Maecenas* Caius Cilnius (i. e. 70. kör.—i. e. 8.): Augustus római császár politikai bizalmasa. Kora költőivel (Horatius, Vergilius, Propertius) barátságot tartott és bőkezűen támogatta őket, úgyhogy neve „művészetpártoló" értelemmel köznévvé lett. Csokonai korában a mecénás, a gazdag főúri pártfogó keresése volt az egyetlen lehetőség magyar költői művek kiadására. A *Tempefői* fő problémája is a mecénáskeresés.

109 *exemplár* (lat.): példány.

115 *alig talált öt-hat grófot, húsz-harmintz nemest, akik vették volna a' Könyveket:* A könyveladás sanyarú lehetőségeiről is Földi tájékoztatta Csokonait, aki Kazinczynak levélben panaszolja, hogy a Kis-Kunságon 1788 őszén egy példány *Magyar Museum*ot se tudott eladni. 1791-ben Kazinczy tíz *Bácsmegyei*jét rábízta a könyvkötőre, „hogy hordozza vásárokra és adogassa. Mindezideig kettő se költ el belőlök." *(KazLev.* II. 169. l.) „Most is pedig ez a Magyar Nemzetnek fogyatkozása, hogy írói, kivált e' mostani időben már tsak volnának, de vevői nintsenek könyveiknek. Tele panasszal a' Nyomtatok szája, szinte nehéz Nyomtatót találni a Magyar könyveknek mindenek félnek tőle, hogy költségek benne vész." *(KazLev.* I. 265. l.) — Péczeli is panaszolja: „Ha a Könyv-nyomtatók ezer vagy két ezer exemplárt nyomtatnak valamely munkából, alig tudják esztendő alatt is el adni." *(MindGy.* Ld. Bíró Ferenc: *Péczeli József. ItK.* 1965. 569. l.)

120 *Bertók is Dominiumot vesz akkor a' tsik árából* (nép): Jócskán ráfizet a dologra. *(MSzól.* b. 588.)

125 *Kellner* (ném.): pincér. — *Tráger* (ném.): „Igy nevezik a nagy városokban a terehhordásból élő embereket, a kik a felvállalt terhet a hátakon viszik." Csokonai jegyzete a *Békaegérharc*hoz *(HG.* I. 9. l.).

134 *Compliment* (fr.): bók, bókolás, amivel a XVIII. században úri

társaságban a nők a férfiak köszöntését viszonozták. Gvadányi mint az idegen módi majmolását rója meg *Az egy falusi nótárius budai utazásában:*

> Másnap barátoknak mentünk templomába
> Mint ott nevetkeztek, itt is úgy nevettek
> Complimentírozást egymás között tettek.

A „Complimentes könyv" teljesen Csokonai ragyogó ötlete. A pesti és budai nyomdák lajstromaiban nincs ilyennek nyoma. Ezek nagyrészt kalendáriumok, tankönyvek és széphistóriák nyomásával foglalkoztak (ld. Gárdonyi Albert i. m.).

139 *pixis* (lat.): szelence, persely *(Bartal* 494. l.). — *Canariai kutya:* törpe öleb, akkor a társasági dáma kötelező fölszereléséhez tartozott.

140 *Tractament* (lat.): értekezés.

141 *Assemblée* (fr.): „assemblé, olv. asszamblé, átaljában gyűlés, gyülekezet; különösen mulató társaság a nagy városokban és udvarokban." Csokonai jegyzete a *Dorottyához*.

146 *Rhénes forint:* rajnai forint, 60 krajcárt érő régi fizetőeszköz.

172 *A tiszta nyájasság hol örül* kezdetű verset Csokonai *Víg élet a Parnassuson* címen bevette az *Ódák* első könyvébe.

173 *Parnassus* (lat.): „A Parnassus hegye, melly Phocesban volt és két tetejét az ég felé bocsátván, maga pedig theátrom formán, borzasztó meredekséggel nyilván el, a nézőbe szent rémzést okozott; az itt lévő Castalius forrása, melly az Aganippe és Hippocrene forrásokhoz közel volt . . . Apollónak, a' Musáknak és a' poétáknak voltak szentelve." Csokonai jegyzete az *Anacreoni dalok*hoz *(HG.* I. 201. l.).

179 *Laurus* (lat.): babér. Ezt a szót Csokonai használja először 1794-ben a laurus helyett Linné meghatározása alapján, akinek rendszerét Földi útján ismerte, bár Kazinczy konyhába és patikába való mendikás szónak bélyegezte. A köznyelvbe a babér ment át mint a dicsőség szimbóluma, mellette ritkábban szerepel a Kazinczy ajánlotta tárgyilag helytelen borostyán, melyet a babér mellett olykor Csokonai is használ.

256 *Édes Bánh:* Rozália véletlenül valódi nevén szólítja meg Tempefőit — aki mint a végső el nem készült jelenetekből kiderült volna, álruhás Bánhidy gróf —, de elharapja a szót.

264 *Serteperti:* beszélő név a sertepertél: lábatlankodik tiszamenti és debreceni tájszóból *(MTSz.* II. 378. h. *TEtSz.* III. 527. l.). Műveletlen divatmajmoló ficsúr, de voltaképp nem külföldieskedő, mint a *Cultura* Szászlakija. Csokonai akkor még nem igen fordult meg úri társaságban, a „complimentirozást" tévesen hiszi férfiköszönésnek. A ficsúrnak ez a karrikatúrája főképp Gvadányi az *Egy falusi nótárius budai utazásá*ból táplálkozó irodalmi reminiszcencia, parlagi műveletlensége Bessenyei Pontyiját idézi.

267 *Nationálspiel* (ném.): játékszer, lényege a hosszú fonalon való ügyes egyensúlyozás; hasonló a századunk harmincas éveiben divatos jojóhoz.

272 *abszurdus* (lat.): képtelen.

285 *magnific* (fr.): nagyszerű.

288 *Kupferstück* (ném.): rézmetszet.

296 *Kaukler* (ném.): bűvész.

314 *Porábul meg-éledett Phoenix* (1693): Gyöngyösi István (1629—1704) Kemény János erdélyi fejedelemről szóló eposza.

315 *Hunniás, vagy a magyar Hunyadi* (Győr, 1787): Pálóczi Horváth Ádám Hunyadi Jánosról szóló hőskölteménye.

390 *Voltér*, helyesen *Voltaire* (François-Marie Arouet, 1694—1778) író, a francia felvilágosodás egyik vezető szelleme, akinek drámái a *Tempefői* mintái, s az egész darabot a felvilágosodás voltaire-i formája hatja át.

322 *A Voltért — voltért semmit sem ád a zsidó*-féle szójátékok Bessenyei Pontyiját idézik.

323 *Pétzeli József* (1750—1792) író, a debreceni kollégium diákja, majd komáromi református lelkész, a *MindGy.* szerkesztője (1789—1792), Voltaire *Henriade* c. époszát *Henriás* címen fordította magyarra (Győr, 1786). Lefordította Voltaire drámáit is: *Zayr* (Győr, 1784.) — *Két szomorú játékok. Mérope, Tancred* (Győr, 1789.) — *Alzir* (Komárom, 1790.), melyeket Csokonai az ő fordításaiból ismert meg. Verses meséi: *Haszonnal mulattató mesék* (Győr, 1788.) és a *MindGy.*-ben megjelent cikkei erős hatással voltak a *Tempefői* tárgyára, alakjaira és egész eszmei tartalmára (ld. Bíró Ferenc: *Péczeli József. ItK.* 1965.).

323 *Szilágyi Sámuel* (1719—1785), a debreceni kollégium tanára majd superintendens ugyancsak *Henriás* címen tette közzé *Henriade*-fordítását (Pozsony, 1789.). Szilágyi Sámuelről fenntartotta a hagyomány, hogy mesterien tudott húst szeletelni.

346 *József császár* (II. József magyar király) Szilágyi Sámuelt nagyra becsülte felvilágosodott szelleméért. Mikor még mint trónörökös 1770. május 16-án Debrecenben járt, ahogyan Csokonai apjának kéziratos feljegyzéseiben olvasható: „meg járván Templominkat és Collegiumunkat, akkori Superintendens T. Szilágyi Sámuel Urammal discurálgatván személyesen is megismerte." *(CsEml.* 7. l.).

368 *Kotztausend* (ném.): a Potz Tausend Himmel und Hölle első eltorzított szavai.

373 *ex politia* (lat.): udvariasságból.

384 *Fegyverneki* beszélő név, Simai Kristóf Brühl német eredetije nyomán készült *Igazházi egy kegyes jó atya* c. honosításából való, amellyel az első magyar hivatásos színtársulat 1790-ben előadásainak sorát megkezdte. Ez rámutat a *Tempefői* feltehető forrásainak egyikére is.

390 *Madamoiselle* (fr.): kiasasszony. Hogy Fegyverneki a saját lányát franciául és kisasszonynak szólítja, azzal Csokonai a főúri társaság finom modorát vélte ábrázolni.

405 a *méla* szó először itt fordul elő és Csokonai alkotása, elvonás a mélázni igéből, melyet először Barczafalvi Szabó Dávid használ 1787-ben. A méla szó Csokonai *Karnyónéjában* is előfordul, majd a Márton-szótár 1799-i kiadásában, 'milzsüchtig' jelentéssel.

417 *. . . ezt a' dibdábságot (a' Könyvtárra mutat) mely rangodhoz 's Uri nemedhez nem illik:* ez valóban a kor magasabb magyar társadalmi osztályainak felfogása volt. Ráday Gedeon fia, a nagyralátó ifjú Ráday Gedeon, ki családjának a bárói, majd grófi rangot megszerezte, szégyellte apjának az írókkal való

barátságát, s 1792-ben bekövetkezett halála után elégette kéziratait. Csokonai erről is értesülhetett Földitől, akinek ez akkor friss keserű élménye volt, minthogy mindvégig szoros kapcsolatban állott az id. Ráday Gedeonnal. (Ld. Kazinczy Ferenc: *A Rádayak. Felsőmayyarországi Minerva*, 1827.) Pedig id. Ráday Gedeon eléggé vigyázott arra, hogy a grófi ház becsületét kímélendő, ne keveredjék nyilvánosan írók közé, és műveit is álnéven jelentette meg.

429 *lantorna* (lat.): lámpa *(NySz.* II. 522. h.).

439 *politus* (lat.): művelt, pallérozott *(TEtSz.* III. 244. l.).

441 *rusticus* (lat.): parlagi.

451 *Skláv* (lat.): „rabszolga martalék jobbágy". Csokonai jegyzete Kleist-fordításához.

453 *Capriol* (fr.): bókolás, „pukkedli". Csokonai forrása itt is Gvadányi *Egy falusi nótárius budai utazása.* „Olykor egy kapriólt vetett ő léptében."

462 *par compagnie* (fr.): a társaság kedvéért.

463 *instállok* (lat.): kérek.

474 *manufactura* (lat.): kézművesség.

489 *discursus* (lat.): beszélgetés.

500 *Nobel-bál* (ném.): előkelő, nemesi bál.

501 *Menuetto* (a fr. menuet olaszosított alakja): egykorú tánc.

502 *észre vesz eggy. Berlini Professzort és beszédbe elegyedik vele:* a nő mint „poetria [költőnő], és Tudományokat kedvellő" s „tudósok pártfogója" egyre nagyobb szerepet játszik a XVIII. század végének magyar irodalmában. Már Orczy Lőrincnél is szerepel *(Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől.* Pozsony, 1787.):

Esméretséget vet a' Professzorokkal
Vagyon társasága csak a' tudósokkal.

Az első magyar színtársulat 1792. IX. 11-én mutatta be Ungváry János honosítását: *Deákos leány vagy a tudomány többet ér a szépségnél,* s ez még 1793-ban is szerepelt a műsoron. (Bayer József: *A nemzeti játékszín története.* Bp. 1887. II. 375. l.)

503 *distrahálni* (lat.): szórakoztatni.

505 *leg többet fetsegtek valami Gellértről:* Gellert, Christian Fürchtegott (1715—1769) német költő, a lipcsei egyetem tanára, akit „Németország tanítómesterének" hívtak. Verseiből már Ráday Gedeon fordított magyarra, s ettől kezdve a XIX. század derekáig eleven nálunk hatása. (Ld. Várady Imre: *Gellert hazánkban.* Bp. 1917.)

511 *Haller,* Albrecht von (1708—1777), német természettudós és költő, a göttingai egyetem tanára. „Itt Hallert szólítja meg, ama híres orvost, bölcset, hazafit és poétat, ki mély tudományi mellett gyönyörű verseket is írógatott, mellyek között fő az Alpesek nevű festő versezetje, mellyben a helvetiai nagy havasokat 's annak lakosainak élete módját édesen festi." Csokonai jegyzete Kleist-fordításához.

515 *Haller (hallerkői és fintaházi):* a XV. század végén hazánkba származott német család, mely itt teljesen elmagyarosodva 1713-ban erdélyi grófságot kapott. Legnevezetesebb tagja Haller János erdélyi államférfi és író (1626—1697), a *Hármas Istória* (1695) szerzője.

519 *Fautorai* (lat.): pártfogói.

528 *lessz ing*: Lessing, Gotthold Ephraim (1729—1792) író és költő, a német felvilágosodás kimagasló képviselője.

529 *Tausend himmel!* [Ezer ég:] (ném.): csodálkozó felkiáltás.

535 *Nacionálcharacter* (ném.): nemzeti jelleg.

543 *Kleist*, Ewald Christian von (1715—1759): porosz katonatiszt és költő; *Tavasz* c. művét és néhány kisebb verses és prózai munkáját Csokonai fordította magyarra.

545 *Less*, Gottfried (1736—1797): német protestáns teológus, 1763—1791-ig a göttingai egyetem tanára. Főképp az erkölcstant művelte.

558 *Journal des Sczavans* [Savants]: a legrégibb francia irodalmi és tudományos folyóirat (1665—1792).

564 *Der Teufel!* (ném.): az ördögbe is! — *Capabel* (fr.): képes valamire.

567 *applikálandó* (lat.): 'használandó'.

569 *szugoly* (táj.): szeglet, sarok, zug *(MTSz.* II. 608. h.).

571 A gyakorlatban nem lehetett szokatlan a pipagyújtáshoz használt magyar irodalmi mű. Orczy Lőrinc bevezető verse költeményeihez *(Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől.* Pozsony, 1787) így végződik: „Pipát ne gyujtsanak veled, járj békével."

574 *Megveti szállását . . .:* leoninusok (középrímes hexameterek). Ez és a következő verses idézet Gyöngyösi János (1741—1818) műve, aki a debreceni kollégiumban rendkívül népszerű és olvasott költő volt.

575 *Paphus:* város Ciprus szigetén, a Vénusz-kultusz egyik központja.

581 *a' delicatess Madam Venus:* helytelenül délicate (fr.): 'finom' helyett.

591 *ki instálnám* (lat.): 'elkérném'.

611 *Secretarius* (lat.): titkár.

612 *compactor* (lat.): könyvkötő.

621 Serteperti rosszulléti jelenete Kotzebue *Menschenhass und Reue* c. darabjából való. Csokonai csaknem egyidejűleg lefordította Kotzebue egy művét (ld. Juhász Géza: *Csokonai ismeretlen fordításai. ItK.* 1953.), és egy esztendő múlva parodizálta a *Menschenhass und Reuet.* (ld. Halász Gábor: *Ismeretlen Csokonai mű. ItK.* 1938. és *Juhász: CsT.* 160—189. l., továbbá *A Szeretet Győzedelme a Tanúltakon* jegyzeteit.)

644 *Szuszmir* beszélő név a debreceni szuszmog: piszmog tájszóból *(MTSz.* II. 615. h. — *TEtSz.* III. 800. l.).

656 *Kalefactor* (lat.): kályhafűtő *(Bartal* 90.). — *oszteg* (táj.): azután *(MTSz.* I. 64—67. h.).

657 *ha itt tarisznyázom el az időt:* elfecsérlem ez időt. Népi szólás (ld. *MSzól.* i. 29.). — *keresztül verett Nagyságos Uram a Tőrök furáson:* ellátja a bajomat (ld. *MSzól.* t. 88.).

666 *Kalai kettő* (Kállai kettős): nyírségi páros népi tánc sajátos merész mozdulatokkal; állandó dallama egy lassú és egy friss kétszakaszos dallam egybefűzéséből áll, a másodikat éneklik is. Kodály Zoltán is feldolgozta.

669 *Ki veti a nyakából a' szürt, lekutzorodik rá tzigányoson:* Ebből azt a téves következtetést vonták le, hogy Szuszmir cigány. (Dobóczki Pál: *Népies alakok a magyar irodalomban a népies irány előtt.* Bp. 1913.) Ez azonban téves, mert akkor cigányosan beszélne, mint a *Gerson* calefactora, Antal cigány. Fleischmann

Gyula *(A cigány a magyar irodalomban.* Bp. 1912.) helyesen nem veszi cigánynak. Szuszmir nyelvjárásban mondja el meséjét, és ennek használata itt tudatos, hogy a mese irodalomalattiságát a Tempefői és Rozália képviselte szublimált hangnemmel szemben kiemelje. A nyelvjárás nem egészen következetesen i-ző, valószínűleg debreceni, minthogy a leíró ebben mozgott legotthonosabban; az o ugyan nem diftongizált, mint a debreceni nyelvjárásban, de ez alkalmasint a lejegyzés hiányossága, amely nem törekedhetett nyelvészeti pontosságra. A nyelvjárás nem is egységes. Egyes tájszavak, pl. 'kolopter' a debreceni nyelvjárásra (Oláh Gábor: *A debreceni nyelvjárás. NyF.* XXVI.), mások viszont, mint a 'silom', északkeletibb tájra utalnak. *(MTSz.* II. 393. h.) Ezekről a tájszavakról nevezi Rozália a meséket osztég-hátos fecsegésnek, mint ahogy Orczy Lőrinc „hátosztán"-nak hívja.

669—888 A Szuszmir mesét Csokonai a felvilágosult racionalizmus szellemében állítja szembe az emelkedett irodalommal, mint a bárdolatlan ízlés elrettendő példáját, s ennélfogva sűríti és naturalisztikusan stilizálja a népiességet. De minden szépséget azért nem tagad meg tőle még Rozália sem (vö. Julow Viktor: *Talányos Csokonai — tragikus Csokonai. Árkádia körül.* Bp. 1975. 122—134. l.). Bár folklorisztikus érdeklődése már előbb jelentkezett, még egy évtizednek kellett eltelnie, hogy Csokonai teljesen eljusson a „rabotázó együgyű magyarhoz" és „a szür bibliopoliumon kiterített szennyes románcokhoz", mint a költészet forrásaihoz *(Jegyzések és értekezések az Anakreoni dalokra.* 1803. *HG.* I. 199. l.). Ez Rousseau, Bürger és főképp Herder hatása, kikkel csak később, Kazinczy révén ismerkedik meg. (Ld. Pukánszky Béla: *Herder hazánkban.* Bp. 1918. 80. l. és *KazLev.* II. 296—300. l.) Még inkább erősítette ezt az új meggyőződést Pálóczi Horváth Ádámmal mind erősebbé váló kapcsolata. — A Szuszmir-mese rendkívül bonyolult és több mesemotívumot egyesít. Egyes motívumai különösen szláv nyelvterületen találhatók fel. (Turóczi-Trostler József: *Mesenyomok a 18. sz. magyar irodalmában. Nyr.* 1927.) Ez a bonyolultság is a művészietlenséget van hivatva ábrázolni a világosság racionalista századában. Ezért nem választott Csokonai egyszerűbb mesét. A mesét csak választotta és nem maga szerezte. Lényegében egyezik a legrégibb sárospataki kéziratos népmesegyűjtemény 4. számú, *Egy példás királyfiról* szóló meséjével. *(A sárospataki kéziratos népmesegyűjtemény.* Kiadja a teológus ifjúság. Sárospatak, 1931.) A két mese kétségkívül közös forrásra megy vissza: a döntő itt a különböző mesemotívumok azonos egybekapcsolása. A részletekben van lényegtelen eltérés, de a legfőbb különbséget az előadás módja teszi. A sárospataki gyűjtemény meséjét Szilcz István Szabolcs megyei, vasmegyeri birtokos jegyezte le 1789-ben. A szövegen érezhető a tanult ember rendező keze, ki világosabbá, áttekinthetőbbé igyekszik tenni a kusza mesét; de preparálás közben megfosztja zamatjától úgy, hogy méltán kelthette azt a benyomást, hogy valami német mesegyűjteményből fordították. Gulyás József eleinte ezt a nézetet képviselte. *(A sárospataki kéziratos népmesegyűjtemény.* Sárospatak, 1917.) Berze Nagy János ezzel szemben azt vitatta, hogy szájról jegyezték le. *(Ethn.* 1917. 136. l.) Utóbb Gulyás is módosította

véleményét *(Ethn.* 1923. és *Cs-tan.)*. A feltevés teljesen megdőlt, mert mintája nem lelhető fel semmiféle német mesegyűjteményben, és a Szuszmir-mesével való egyezése csak erősíti népi eredetét. Ez ízes népies előadásával, a vaskosságban való tetszelgésével merő ellentéte Szilcz István lejegyzésének. — Az a körülmény, hogy a *Tempefői* autográf kéziratában a Szuszmir-jelenettel idegen írás kezdődik, fonalat ad kezünkbe arra nézve, hogyan juthatott Csokonai a meséhez. Ami őt a kollégiumban körülvette, voltaképp népi környezet volt, nagyrészt falusi ifjak gyülekezete, kik magukkal hozták szülőföldjük tájszólását, költészetét, meséjét, táncát és zenéjét. Virág Pál debreceni diák fel is jegyzi 1797-ben a kollégiumban közszájon forgott meséket (Ld. Bernáth Lajos: *Magyar népmesék a XVIII. századból. Ethn.* 1902. és Zsigmond Ferenc: *A debreceni kollégium és a magyar irodalom.* Debrecen, 1942.). Hogy Csokonai merített is ebből a forrásból, kiviláglik kollégiumi perének jegyzőkönyvéből, mely szerint zenéltette, énekeltette, táncoltatta tanítványait; diktált nekik, megbeszélte velük készülő műveit (Ld. *CsEml.* 50—51. l.). Feltehető, hogy mesét olyantól szerzett, akit jó mesélőnek ismert, s aki borsos meséivel máskor is szórakoztatta a diákszobák lakóit, kiválasztotta a legbonyolultabbat, melyet aztán ő cifrázott ki „felülmúlhatatlan remekléssel" *(Horváth: IrNép.* 76—77. l.), s így mint együttes, leírás közben kialakult munkájukat jegyezte le a mesélő. Ha az első írás valóban Nagy Gáboré, akkor ugyanabból a forrásból juthatott a meséhez, mint Szilcz István. Nagy Gábor ugyanis 1788—1790-ig Szabolcsban volt földmérési munkálatokon *(Thury* II. 429. l.): „Ego Gabriel Nagy redux e comitatu Szabolcsiensi, ubi spatio biennii in negotio dimensionis fui, subscribo legibus hujus scholae." (Ld. még Kardos Albert: *Csokonai barátja, Nagy Gábor.* Debrecen, 1940.). Feltehető az is, hogy többen ismerték a mesét a kollégiumban, ahol sok szabolcsi diák volt, és így az első leírótól könnyen átvehette egy másik az írótollat s egyben a mese folytatását. A legkisebb, végső rész, mely már csak a befejezést adja, Csokonai írása.

691 *Silom:* csekélység, semmiség, Szatmár megyei tájszó *(MTSz.* II. 393. h. *TEtSz.* III. 540. l.).

702 *potentát* (lat.): hatalmasság *(TEtSz.* III. 266. l.).

705 *azutég* (táj.): azután *(CzF.* I. 233. h.).

713 *kolopter* (ném.): öl (Oláh Gábor: *A debreceni nyelvjárás. NyF.* XXVI.).

725 *tatárkám* (régi): tatár kán *(TEtSz.* I. 339. l.).

726 *sing* (régi): a rőfnél valamivel rövidebb hosszmérték, kb. 62 cm *(ÉrtSz.* V. 1208. l. *TEtSz.* III. 542. l.).

739 *rám tsergetél* (debreceni tájszó): kerepel *(MTsz.* I. 357. h.).

742 *bele fettsenteni* (régi): fecsegni *(TEtSz.* I. 887. l.).

754 *gyongyalag* (régi nép): gyöngyalak, gyönyörű alak *(ÉrtSz.* II. 1118. l.). Kazinczy, majd Kölcsey megróják Csokonait a szerintük „közönséges" szó használatáért, mellyel verseiben is találkozunk.

765 *Koty bele silva lé:* ne szólj bele a dologba. Kotnyeleskedő személy leintése. Népi szólás *(MSzól.* sz. 919.).

790 *ebhendi* (táj.): huncut, furfangos *(MTsz.* I. 452. h.).

803 *notandom* (notandum, lat.): megjegyzendő.

836 *Hentzidától fogva, Bontziáig fojt a sárga lé:* pompás lakomát csaptak, főképp lakodalomkor. Gyakori népmesei fordulat *(MSzól.* h. 653.).

841 *pad:* padlás. Hajdúsági tájszó *(MTsz.* II. 54. h.).

854 *Bújj a Minotarus* [Minotaurus] *hátullyába:* Rozália, ki Tempefőivel Metastasio emelkedett stílusában társalog, itt a kollégiumi coetusok szólásával él. — *Minotaurusz:* klasszikus mitológiai szörny, félig bika, félig ember.

859 *rámpergele* (táj.): rám pirított *(MTsz.* II. 121. h. *TEtSz.* III. 275. l.).

891 *karafa:* Caraffa, Antonio (1646—1693): olasz származású hadvezér a bécsi udvar szolgálatában. 1687-ben állította fel a rendkívüli kegyetlenséggel eljáró eperjesi vértörvényszéket egy a császár ellen irányuló állítólagos összeesküvés kivizsgálására. A magyar nép mint a kegyetlenség megszemélyesítőjét századokig megtartotta emlékezetében.

928—929 *agáristák, vojtisták, módisták:* célzás Éva társaságára, Koppóházira, Tökkolopira és Sertepertire; vojta — kártyajáték; módi (ném.) — divat.

933 *Horatius,* teljes nevén Quintus H. Flaccus (i. e. 65—8) római költő, itt a klasszikus műveltség jelképe. Hatása a magyar irodalomra, éppen Csokonai korában, szinte felmérhetetlen. A latin nyelv tudása nem jelent egyben műveltséget is. Csokonai ezt a klasszikus műveltség híján való konyhalatint figurázza ki a *Tempefői* Csikorgójában és Gvárdiánjában, a *Gerson* Porházijában, a *Karnyóné* Kuruzsában s a *Doctorandus*ban.

936 *Corpus Juris* (teljes címe *Corpus Juris Hungarici):* itt a magyar törvények gyűjteménye, melyet Mossóczi Zakariás nyitrai és Telegdi Miklós pécsi püspök adott ki 1584-ben, s amely későbbi törvényekkel bővülve számtalan kiadást ért. — *Werbőtzi* István (1458 kör. — 1541) jogtudós, nevét a *Hármas-könyv*vel *(Opus Tripartitum iuris consuetudinarii inclyti Regni Hungariae.* Bécs, 1517.) örökítette meg, melyben a feudális jogszokásokat kodifikálta, és melyet valószínűleg II. Ulászló megbízásából szerkesztett. Félszáznál több kiadást ért meg. Törvénnyé nem lett, de a szokásjog a törvénnyel egyenlő erejű jogforrássá tette. — *Huszti* András († 1755) történet- és jogtudós, főműve a *Jurisprudentia Hungarico-transsilvanica,* Cibinii, 1742. (Magyarországi és erdélyi jogtudomány), Werbőczivel együtt itt a magyar nemesség egyoldalú jogi műveltségének jelképe. — *Grapsa* (gör. *γράφω*): ócska írás. Diáknyelvi kifejezés. Csokonai a *Tavasz* előbeszédében és a *Dorottyá*ban is használja: „Még a Calepinus tíznyelvű grapsája." (I. könyv)

939 *Caput* (lat.): fejezet.

983 *Virtus* (lat.): erény. A XVIII. század magyar szóhasználatában a nemesi erények összességét jelenti *(TEtSz.* III. 1155. l.).

1017 *Az Úr Fegyvernekije:* Gr. Fegyvernekinek ajánlott, egyik őséről szóló kötete.

1042 *Schilling:* itt ném. pénznem.

1078 *Politura* (lat.): csiszoltság *(TEtSz.* III. 244—245. l.).

1080 *litteratura* (lat.): irodalom.

1125 *titulus* (lat.): cím *(TEtSz.* III. 927. l.). Rozália szavai: „A pompás *titulusok* tsak az alatson hizelkedésnek álnok találmányi . . . Tsak *múló hangok* azok, melyekkel a *valóságos érdem hiát ki-*

vánnyuk pótolni" — úgyszólván szó szerint megtalálhatók Péczeli József *Majom s vadak* c. meséjének jegyzetében: „. . . még sok helyeken a *valóságos érdemnek híját titulussal pótolják* . . . (a franciák és angolok) a titulusokkal mint *muló hangokkal* keveset gondolnak." (Ld. Bíró Ferenc: *Péczeli József. ItK.* 1965.)

1137 *Iksuttök: X ut Tök* Matkó István kolozsvári prédikátor Sámbár Mátyás jezsuita ellen írt 1668-ban megjelent hitvitázó irata. A debreceni kollégiumban még a XVIII. század végén is élénken élt emlékezete.

1139 *mpr*, manu propria (lat.): saját kezével, ma s. k.

1140 *Tökkolopi:* beszélő név a kártyás jellemzésére. A kártyás az egykorú polgári dráma kedvelt alakja. (Ld. Zolnai Béla: *Szigligeti Szökött Katonájának külföldi elemei. EPhK.* 1914.) A kártyaszenvedély túlzott elharapodzásával kapcsolatban a XVIII. század végén Hoffmann Lipót Alajos magyarellenes röpiratában, a *Nimive*ben azt állítja, hogy az ország ügyeit a kártyaasztalnál intézik. Orczy Lőrinc szembefordul vele egyik versében *(Egy ifjúhoz, ki a városi lakást a falusinál jobban szereti)*, gúnyolva egy nagy úr búját, hogy máshoz került a tökkirály; Csokonai a kollégiumban bőven találkozhatott kártyásokkal, mert a törvények minden tilalma ellenére állandóan folyt a kártyázás a diákszobákban. Tökkolopi élettel teli, elevenen megfigyelt alak. Neki sem a kártya a főbűne, mint ahogy Sertepertié sem a divatmajmolás, hanem mindkettejüké közösen a műveletlenség. — *de Eadem* (lat.): ugyanabból. A nemesi előnév pótlására való kifejezés olyankor, mikor az megegyezik a családnévvel.

1147 *skártol:* kártyaműszó, azoknak a lapoknak a félretevése, amelyek a játékosnak nem szükségesek *(TEtSz.* III. 553. l.). — *Tarók* (tarokk): olasz eredetű kártyajáték, nálunk a XVIII. század végén terjedt el *(TEtSz.* III. 857. l.).

1150 *Bagát* (pagát): az első számú lap neve a tarokkban *(TEtSz.* III. 58. l.).

1149 *Irományi* beszélő név. A tudományok barátságtalanjainak nagy táborával szemben, szerény lehetőségeihez képest mint a gróf titkára, próbálja előrevinni Tempefői ügyét. Lehet, hogy élő alak van mögötte, talán a Ráday-család titkára, kiről Földi beszélt.

1152 *Horváth Ur holmiját:* Pálóczi Horváth Ádám írásainak gyűjteménye: *Hol-Mi, Külömb-külömbféle dolgokról írt külömb-külömbféle versek* . . . I. k. Pest, 1788. II. k. Győr, 1793. III. k. Pest, 1792. A negyedik k. kéziratban maradt.

1163 *Filkó:* a magyar kártyában a felső neve. Itt kártyajáték.

1168 *poenáz* (lat.): bírságol. — *A nyakába esik:* Csokonainak akkor még nem volt fogalma az úri társaság szokásairól.

1174 *Szégyenszék:* régi társasjáték, melynek emlékezetét a *Tempefői* tartotta fenn. Alkalmasint a kollégiumban is játszották. Domby szerint Csokonai rendkívül játékos kedvű volt és gyakran rendezett játékokat. (Ld. még Gulyás József: *Népi és folklorisztikus elemek Csokonai műveiben. Ethn.* 1923.)

1197 *Referendárius* (lat.): előadó, itt játékvezető.

1221 *toalet* (fr.): „Toalet, toilette teszen franciául asztalkát különösen pedig asszonyi ékesgetésre készült kis fiókos asztalt."

(Csokonai jegyzete a *Dorottyá*hoz.) — *süti a makkot* (táj.): lebzsel *(MSzót.* m. 227.).

1244 *Kompódi Nemes Asszony formára ül* (táj.): peckesen, rátarti módon ül *(MSzól.* k. 1459. — Ld. még Páriz-Pápai, Franciscus: *Dictionarium Hungaro-Latinum.* Cibinii, 1782. 187. l.: „Ampullacer mulier, ein grosses, dickes Weib.").

1256 *tractier* (táj.): vendéglő *(MTsz.* II. 803. h.).

1258 *Skizz* (skíz): a legértékesebb kártya a tarokkban *(TEtSz.* III. 554. l.).

1260 *Springer:* „német szó, magyarul ugró, egyik tiszt a sakk-játékban. A községnél a neve kutya: nem jobb és csinosabb neve volna-e lovas vagy huszár, minthogy franciául is chevalier." (Csokonai jegyzete a *Dorottyá*hoz.)

1276 *Hazudozó játék:* Gyakori népmesei motívum a verseny, hogy ki tud nagyobbat hazudni. (Ld. Versényi György: *Életképi elemek Csokonai költészetében. Erdélyi Múzeum,* 1905.)

1277 *Gránitz* (táj.): határszél *(MTsz.* I. 722. h.).

1287 *kontz papirosok* (régi): köteg papirosok (*NySz.* II. 341. h.). — *Patvarista* (régi): ügyvédbojtár *(TEtSz.* III. 136. l.).

1290 után hézag. Ehhez a *CsaM.* és *SzDM.* a következő megjegyzést fűzi: „Itt elmaradt a Rozálitól előadandó hazugság. Ennek nagy Geniéhez illőt akart az Auctor odatenni, de elmaradt."

1315 *Piszka:* piszkafa *(TEtSz.* III. 212. l.).

1351 *fáin* (ném.): finom. — *kaukler* (ném.): szemfényvesztő. A zsidók akkor gyakran keresték kenyerüket Magyarországon mint vándorló mutatványosok és muzsikusok. (Ld. erre a *Culturát* és a *Dorottyát* is.) Irományi a cigányok és mutatványosok pártolásának emlegetésével ura mecénási nagylelkűségét akarja szemléltetni.

1395 *hatodik atyja* (régi): őse.

1402 *Feledékenység* (régi): 'feledés'. Még Vörösmarty is ebben az értelemben használja.

1408 *penna* (lat.): írótoll *(TEtSz.* III. 156. l.).

1415 *Rostrata* (lat.): C. Duilius consulnak az első pun háborúban dicsőségesen vívott tengeri csatája emlékére állított hajóorrokkal (rostrum) díszített emlékoszlop a Forum Romanumon; itt emlékoszlop.

1420 *tropaeum* (lat.): győzelmi jelvény.

1428—1431 Horatius *Ad Lollium* c. verse 7. szakaszának fordítása

Vixere fortes ante Agamemnona
Multi sed omnes in lacrimatiles
Urguentur ignotique longa
Nocte, carent quia vate sacro.

1428 *Agamemnon* görög király, a Tróját ostromló görög sereg fővezére.

1468 *Árestom* (ném.): börtön.

1501 *Zúgba állít* (ném.): hámba fog.

1503 *Faeton* (phaëton gör.): könnyű kétüléses hintó.

1505 *Diaeta* (lat.): országgyűlés.

1573 *qualificatus* (lat.): képzett.

1646 *fel pénz* (táj.): foglaló.

1650 *Titus* Flavius Vespasianus római császár uralkodása (79—81) kezdetén temette el a Vezuv Pompeit és Herculaneumot, és ő ekkor, valamint Róma égésénél 80-ban, személyes segítségével

sietett a szenvedések enyhítésére. Az emberszerető és törvénytisztelő uralkodó mintaképét ünnepelve benne, a XVIII. század uralkodói saját kiválóságuk példázására hssználták. II. Lipót cseh királlyá koronázására szerezte Mozart 1791-ben *La clemenza di Tito (Titus kegyessége)* c. operáját Metastasio szövegére.

1654 A *tömlötz* itt inkább irodalmi reminiszcencia, mely főképp az egykorú angol regényben és polgári drámában volt kedvelt motívum, mint magyar realitás. Megerősíti ezt Gál László is: „a tiszta adóst is sohul a világon rögtön meg nem ölik, hanem megintik, . . . vagy mint Bécsbe az adósok purgatóriumába be zárják." (CsE. 416.) Nálunk az adósok börtönét nemes emberek számára csak a Bach-korszakban vezették be, s a Cukor utcában volt; ide zárták egyszer Lisznyai Kálmánt is. De addig mint Rozália helyesen mondja, nemes embert nálunk nem lehetett adósság miatt bebörtönözni.

1724—1728 *Meg választ most tőled Kedvesem, eggy kevés korig a' tömlötz, de lelkem rabságot nem szenvedhet, körűled fog lebegni eggy sohajtássá váltt szellőtske, azt úgy vedd, mint az én Lelkemet.*" — Legjellegzetesebb példa a Tempefői—Rozália kettősök szentimentális stílusára, melybe azonban, mint Csokonainál mindig, közbecsúszik egy természetes, népies mondás, mint itt: „Mindjárt keresek módot, annak a' Németnek éhes száját, hogy dughassuk bé." (1675—77)

1734 *Koppóházy* beszélő név, magyar úr, ki egész vagyonát agarakra költi. A leghalványabban megrajzolt alak a „tudományok barátságtalanjai" között, nem élmény, csak irodalmi reminiszcencia Péczeli fentebb id. cikke nyomán. (Ld. Bíró Ferenc: *Péczeli József. ItK.* 1965.)

1747 *eb-ellette rossz Németje* (hitvány): népies kifejezés, előfordul Simai Kristóf *Váratlan vendég* c. iskoladrámájában (1788), mely Csokonai *Gerson*jának főforrása. Csodálatosképpen a finnyás Kazinczy megvédelmezte Simai népies szólásmódjait (ld. Czeczkó Antal: *Szólásmódok a Váratlan vendégből. Nyr.* XXIV. 91. és 131. l.).

1765 *Privilégizáltt* (lat.): kiváltságos.

1773—1774 *lezsák* (táj.): semmirekellő *(MTsz.* I. 1335. h.).

1797 *Voita:* kártyajáték. — *Labét:* kártyajáték.

1821 *Lese Cabinét* (ném.): kölcsönkönyvtár. A kor magyar „Lesekabinétjainak" leglelkesebb ügyintézője és propagátora Péczeli József. (Ld. Bíró Ferenc: *Péczeli József. ItK.* 1965. 569. l.)

1934 *vacht* (ném.) — őrség.

1944 *Múzsai* beszélő név, „a múzsák fia". Benne Csokonai Földi János írót (1755—1801) örökítette meg. Elhatározó szerepe volt Csokonai szellemi fejlődésében: ő nyitott számára tágabb horizontot a kollégium nyújtotta egyoldalú iskolai klasszicizmussal szemben, „ifjúi tehetségemnek s addig szerzett olvasásomnak az oskolai korlátok közül való kivezérelést, a régi jóizlésnek az ujabbakkal való egybekötéséért tek. Kazinczy Ferenc úrnak és néhai D. Földi János urnak tartozom". (Csokonai jegyzete az *Anakreoni dalok*hoz *(HG.* I. 194. l.). Megismertette Csokonait Sulzer esztétikájával, Linné rendszerével és a növénytannal, melynek avatott művelője volt, felébresztette érdeklődését a magyar nyelvtudomány és tudatos nyelv-

művelés s a nyelvújítás iránt, melynek egyik korai mérsékelt, de lelkes híve volt. Mint már láttuk, tevékeny része volt a *Tempefői* fogantatásában is, ő ismertette meg a kollégium őrizetében az eleven irodalmi élettől elzárt ifjút az idegen könyvnyomtatók szűkkeblűségével, a felsőbb társadalmi osztályok megvető magatartásával az irodalommal szemben, a magyar könyvpiac sanyarú helyzetével és a magyar írók nyomorúságával. Ezeket mint Ráday Gedeon barátja, a *MMus.* revizora és szatmári körorvos közvetlenül tapasztalhatta és keservesen panaszolja Kazinczyhoz írott, részben már fentebb idézett leveleiben. A hallottak felgyújtották Csokonai élénk képzeletét, és ezeket egyrészt olvasmányélményeiből, másrészt az őt körülvevő élet megfigyelésével, mint *Domby* mondja, „az észrevétel talentomával" megragadott képeiből drámává testesítette.

1954 *Lidvértz* (táj.): lidérc *(MTsz.* I. 1338. h.).

1969 *kuttog* (táj.): gunnyaszt *(MTsz.* I. 1261. h.).

1969—1970 *várja a jó szerentsét* (népi szólás): nem tudja, mit vár *(MSzól.* sz. 836.).

1973—1974 *hipp-hopp hirivel* (táj.): hamar *(MSzól.* h. 733.).

1974—1975 *én ugyan engem uttse a Sz: Gellért hegyén is felkeresem:* a hajdú Múzsait garabonciásnak hiszi, aki elragadja Tempefőit, s a boszorkányok tanyájára viszi, mely a néphit szerint a Gellért-hegyen volt.

1988 *Pallas Athene:* a görög mithológiában a tudományok istennője.

1989 *A Magyar Pallas, kinek sorsa a szegénység:* Földi szatmári orvos korában keservesen panaszolja Kazinczynek: „Én magam alig tengetem életemet" *(KazLev.* II. 206.). „Ez a sorsa egy nyomorult és vak hazában a jó ízlést és világosodást most plántáló apostolnak" (Uo. 196.).

1994 *Báró Hollókőy:* id. Ráday Gedeon.

2004 *Septemviralista:* a hétszemélyes tábla ülnöke, magas méltóság; ifj. Ráday Gedeon 1785 áprilisában nyerte el ezt a rangot.

2005 *Oberster* (ném.): ezredes.

2019 *Mi okozhatta tehát oly tsudálatos megváltozásokat?* — Valóban, ifj. Ráday Gedeon egészen zsenge korában lefordította Gebler *Klementina* c. drámáját és még egy darabját. Utóbb csak rangja és hivatali előmenetele érdekelte. Erre ösztökélte „ragyogni vágyó és tudó" felesége, Fáy Zsuzsanna is. A világnézeti ellentétek id. Ráday Gedeon és az ifjú Ráday házaspár közt gyakran vezettek szóváltásra. (Ld. *KazLev.* II. 96—97., 561. l. és Kazinczy: *A Rádayak. Felsőmagyarországi Minerva*, 1827.) — *környülállások* (régi): körülmények.

2079 *Saxok* (ném.): szászok, itt németek.

2097 *Richelieu*, Armand-Jean Duplessis (1585—1642): francia államférfi. Franciaországot ő emelte Európa vezető államává. A tudományok és művészetek pártolója volt, és 1635-ben ő alapította a Francia Akadémiát.

2128—2129 *Édes álom! édes reménység! méltán megérdemlettétek ti, a' nagy Voltér' Elógiumát:* Hivatkozás a *Henriás* VII. énekének kezdetére:

> Ama jó Teremtő, a' Menny' és Föld' Attya
> Akarván, hogy fogyjon éltünk' sok bánattya,
> Kegyelméből adott két nagy jól-tévőket,
> S vigasztalók gyanánt földreküldé őket.

Orvost lát ezekben a' gyász, bú 's szegénység,
E' két nagy gyámolink az Álom s Reménység.

(Ford. Péczeli József. Győr, 1786. 119. l.) A hivatkozás Péczeli fordítására történik, mert Szilágyi Sámuelében (Pozsony, 1789. 134. l.) az utolsó sor így hangzik:

Egyik a' Reménység, más édes Alvásunk.

2135—2136 *Én őket közelebbről esmerem* — Tempefőinek indokolnia kell, hogy miért a ferencesekhez fordul, mikor a mű első jelenetében a műveletlenség iskolapéldája gyanánt említette őket. Debrecenben két szerzetesrendnek volt kolostora, a ferenceseknek és a piaristáknak. A darab ugyan elvben Pesten játszik, de teljesen debreceni környezetet tükröz. A piaristákat nem választhatta, mert a darab logikájából következett, hogy kérésének itt is süket fülekre kell találnia, s így a „tudományok barátságtalanjai" közé kellett volna sorolnia a piaristákat. Már pedig a piarista rend felvilágosodott rendnek számított, melyre II. József feloszlató rendelete sem vonatkozott. De ami ennél is fontosabb, a piarista rend több írót adott a kor magyar irodalmának, köztük Dugonicsot, akit Csokonai Pesten hódolattal keresett fel és két versben is ünnepelt *(Dugonics oszlopa*, *Dugonicsra)*, Benyák Bernátot, Pállya Istvánt, iskolai drámák szerzőit, akik egy darabig Debrecenben működtek, Simai Kristófot, aki ugyancsak Debrecenben is tanárkodott, s iskolai darabjával, a *Váratlan Vendég*gel a *Gerson*nak ihletője, forrása és mintája volt. Csokonai nem ismerte ugyan a ferenceseket, ami a Kazinczytól „az intolerancia városá"-nak nevezett Debrecenben lehetetlen is lett volna; forrásai egyrészt irodalmiak: a szerzetesrendeket támadó irodalomhoz könnyen hozzá jutott a kollégiumban, mely természetszerűen és a tolerancia némileg egyoldalú értelmezésével erősen katolikusellenes volt. Hatott rá Voltaire, Trenk és a volt debreceni diák Szacsvay Sándor antiklerikális röpirataival; de a XVIII. század magyar irodalmában is vannak előzményei. Orczy Lőrinc egy „viziójában" *(Álom a tudományoknak jobb rendben való intézéséről)* „Loyola seregét" és a „klastromok henyélő fellegét" mint a tudományok ellenségeit sorakoztatja fel. Másfelől hatott rá a kollégium, ahol még eleven erőként élt a XVI. és XVII. század hitvitázó irodalma (Matkó István *X ut Tök*jét, mint láttuk, emlegetik is a *Tempefő*iben), s amelynek termékeit, a *Bányász csákány*t, *Sopronyi Veres Tikmony*t még a *Tavasz* előbeszédében is mint a tősgyökeres magyar nyelv példáit idézi, s így emlegeti a „veszekedő prédikációkat" is az *Anakreoni dalok* jegyzéseiben. — A ferencesek iránti ellenszenv különösen régi magyar protestáns hagyomány, mert népi rend lévén, nagyobb volt a hatósugara, és már a XVI. században, Szkhárosi Istvánnál is föllelhető. (Ld. Horváth János: *A reformáció jegyében*. Bp. 1953. 59—60. l. Pándi Pál: *Hazug álmok papjai szünnek. A magyar költészet antiklerikális hagyományai*. Bp. 1952. 23. l.)

2142 *Rájnis József* jezsuita szerzetes (1741—1812). A magyar időmértékes verselés egyik úttörője. Lefordította Vergilius *Eclogá*it és *Georgicon*ját. Kőszegen született és nevelkedett, ezért nevezi Múzsai „kőszegi poétának".

2146 *Pollio*, Asinius (i. e. 76—i. sz. 5) római szónok és államférfi, az első nyilvános könyvtár alapítója.

2165 *mismás* (ném.): zagyva.

2178—2179 *Kontzi Pistának tsufolják:* szójáték a koncipista (lat.) 'fogalmazó' szóval.

2185 *krimi Tatár:* a XVIII. sz. magyar irodalmában gyakorta szerepel mint a kegyetlenség kifejezése és szitokszó. (Ld. *Fazekas* I. 108. l.). — *Courage* (fr.): bátorság.

2197 *bomfordi* (táj.): mogorva (*MTsz.* I. 1335. h.).

2207 *generosus* (lat.): nemes lelkű.

2208 *János pap országa:* a magyar néphagyományban, ahova alkalmasint Valkai András *Cronica*jából került (1573), a munka nélküli eszem-iszom mesebeli országa, Eldorádó, Schlaraffenland megfelelője. Megénekelték a debreceni diákköltők és Arany János is (ld. Turóczi-Trostler József: *Világirodalom — magyar irodalom* I. Bp. 1961. 227. kk. 11. — *Bán—Julow: Debr.Diákir.* 273. l.).

2217 *koc poc patalion:* elferdített német szitkozódás (Potz tausend Bataillon).

2218 *mordály* (táj.): pisztoly (*MTsz.* I. 1475. h.). — *flinta* (ném.): régi kovás lőfegyver. — *karabély* (fr.): vállon átvetve hordott rövid csövű lovassági lőfegyver. — *mangaléta:* szuronyos gyalogsági puska — *stuttz* (ném.): rövid csövű puska.

2218—2219 *haubitz* (ném.): tarackágyú.

2219 *et caetera graeca* (lat.): és egyéb (görög) érthetetlen dolgok. — *Canis* (lat.): kutya.

2237 *visita* (fr.): látogatás.

2237—2238 *karesszirozni* (fr.): udvarolni.

2256 *impressio* (lat.): benyomás.

2263—2264 *gusztus* (lat.): ízlés.

2268 *Zrinyi Miklós* (1620—1664) költő és hadvezér, a *Szigeti veszedelem* c. eposzában nagyapja, a szigetvári hős tetteinek állított emléket. Ráday Gedeon hexameterekben akarta átdolgozni, de csak 23 sor készült el belőle, s ez a *MMus.* III. negyedében jelent meg. Átdolgozta stanzákban a *Zrinyiász* 3. énekéből a török kobzosnak a szerencséről szóló énekét, ami a *MMus* IV. negyedében jelent meg. Ez irányíthatta Csokonai figyelmét a *Zrinyiász*ra, bár Földi az átdolgozásról elítélő véleménnyel volt.

2281 *Szentjóbi Szabó László* (1767—1795) író, 1786-ig a debreceni kollégium diákja. A Martinovics-pörben először halálra ítélték, majd az ítéletet életfogytiglani börtönre változtatták, enyhítő körülménynek tudva be, hogy drámát írt I. Ferenc koronázására. Kufsteinban halt meg. Költeményeit 1791-ben, tehát röviddel a *Tempefői* keletkezése előtt adta ki.

2287—2289 *Most legközelebb Bétsben hallottam a' Mátyás király nevű játékot németül:* Szentjóbi Szabó László „nemzeti érzékeny játék"-ának címe: *Mátyás király vagy a nép szeretete a jámbor fejedelmek jutalma.* Buda, 1792. Az első magyar színtársulat 1793. augusztus 3-án mutatta be (Bayer József: *A nemzeti játékszín története.* Bp. 1887. II. 378. l.), összesen négyszer került színre. A magyar kiadással egyidejűleg németül is megjelent Budán: *Mathias Corvinus oder Volksliebe ist edler Fürsten Lohn.* A fordítás szerzője valószínűleg Giržik Xav. Ferenc, akinek István királyról írott drámájára, melyet Katona József fordított magyarra, erős hatással volt. (Pukánszky Béla: *A magyarországi német irodalom története.* Bp. 1926. 444. l.). Szentjóbi Szabó

László drámáját németül a pozsonyi színház mutatta be 1793. január 26-án (Heppner Antal: *A pozsonyi német színészet története a XVIII. században*. Pozsony, 1910. 85. l.). Hogy Bécsben is előadták, azt a *MMerk*. 1793. VIII. 23-ról keltezett P. D. (Pánczél Dániel) jegyű tudósításából tudjuk. (XXXIV. sz. 538. l. Az adatra Szilágyi Ferenc hívta fel figyelmemet.) Valószínűleg a bécsi landstrassei színházban került előadásra, mert Seipp Kristóf társulata, amely a *Mathias Corvinus*t Pozsonyban előadta, 1793 hamvazószerdájától fogva a bécsi landstrassei színházban játszott. (Pukánszky-Kádár, Jolantha: *Geschichte des deutschen Theaters in Ungarn*. München, 1933. 53. l.) Az előadás dátuma pontosan nem állapítható meg, mert a bécsi külvárosi színházak közül csak a három legnagyobbnak (Leopoldstädter Theater, Theater an der Wien, Josephstädter Theater) története van feldolgozva. A Bécs külvárosaiban a XVIII. és XIX. század fordulóján gombamódra elszaporodott, sokszor kérészéletű színházaknak (ld. Blümml-Gugitz: *Altwiener Thespiskarren*. Wien, 1925. — Rommel, Otto: *Die Altwiener Volkskomödie*. Wien, 1952.) műsoradatai csak töredékesen lelhetők fel a bécsi színháztudományi intézet gyűjteményében.

2297—2298 *Hogy a' lelke a' könyökén bujdosson ki:* tájnyelvi szitok. *(MSzól.* k. 1759.)

2299 *Tsikorgó:* beszélő név. A *Tempefői* legpompásabban megrajzolt alakja. A fűzfapoéta az akkori Debrecen és a kollégium jellegzetes figurája volt. Csikorgó alakjában és fűzfapoémáiban Csokonai a parlagi barokk, a végsőkig mechanizált és provincializálódott Gyöngyösi-hagyomány ellen lép fel parodisztikusan. (Vö. Julow Viktor: *A barokk Csokonai stílus-szintézisében. ItK.* 1973. 653—4. l. és Julow Viktor: *Árkádia körül*. Bp. 1975. 175—176. l.) Csikorgó bizonyos mértékben az alantasabb barokkot magával hurcoló Csokonai önkarikatúrája is. (Vö. *Sinkó* 127. l.) Egészen hasonló típust és jelenséget szatirizál Verseghy *Rikóti Mátyás*a és Kazinczy *Vitkovicshoz* c. episztolája. Irodalmi előzménye is van a piarista iskoladrámában, Pállya István *Ravaszi és Szerencsésének* fűzfapoétájában, Kőrösyben. Sok vonása visszatér a *Gerson* Porházijában és a *Karnyóné* Kuruzsában. Egyben azt az iskolai klasszicizmust is kifigurázza, melyen Csokonai épp akkor jutott túl (Ld. *Szauder: Estv.-Ál.* 14. l.).

2304 *Pornesszus:* Parnassus helyett Csikorgó műveletlen tudákosságát van hivatva ábrázolni.

2310 *rigmus:* a ritmus szó magyar népies alakja. *(TEtSz*, III. 414. l.) amelyen gyermekverseket, népies köszöntőket és hasonlókat értünk. Elmondáskor a gyermek vagy a népi előadó a vers ritmusát pattogtatja. Csikorgó rigmusa Csokonai remek stílusparódiája.

2316 *Párkák:* a klasszikus mitológia három istennője, aki az élet fonalát fonja, gombolyítja és elvágja.

2320 *Meherklé* (lat.): Herkulesre.

2323 *Quae monstra quaeso* (lat.): Minő szörnyetegek, kérdem.

2325 *Quem hic video* (lat.): akit itt látok.

2326 *Quid domini facient, audent cum talia fures?* (lat.): idézet Vergilius *Eclogái*ból (III. 16.) — „Metszenek a gazdák, mikor illy merészek az orvok." (Rájnis József fordítása: *Magyar Vergilius*. Pozsony, 1789. 44. l.).

2327—2328 *Most mindjárt oda lessz a kalapáts nyél* (táj.): odalesz a becsület (*MSzól.* k. 116. 119.).

2329—2331 *Bene bene bene respondere* stb.: Molière *Képzelt beteg*ének közjátékában, a burleszk doktoravatásban visszatérő formula. Csokonai fordításában, *Doctorandus*ban így hangzik:

Jól van, jól van, jól van megfelelve
Méltó, méltó ökegyelme
Ebbe a' mi tudós rendünkbe."

(Ld. a *Doctorandus* szövegét kiadásunkban.)

2332 *φεύγετε καθαρίδες λύκος ἄγριος ὕμιν διώκει* Ismeretlen helyről idézett görög hexameter: Fussatok el bogarak, megkerget a réti topornyán. (Vargha Balázs fordítása.)

2336 *rékompenirozni*, helyesen rekompenzálni (fr.): viszonozni.

2337—2339 *Αβραμ δεγενεσε*: A Máté-evangélium hibásan és a Miatyánk görög szövegével összekeverve idézett kezdő sorai, az egyetlen görög szövegek, amelyekből még teológus idejéből megragadt valami Csikorgó fejében.

2339 *κατατον* (gör.): szerint. Csikorgó az evangélium címének hiszi.

2342 *mendikás* (lat.): koldusdiák. Erről nevezte Kazinczy Csokonai stílusát, amikor nem felelt meg az ő finomkodó törekvéseinek, „mendikás tónus"-nak. Ez népiességet, realizmust és a kollégium hagyományaiba nyúló gyökereket jelentett.

2346 *Deo sit gloria* (lat.): Dicsőség legyen Istennek.

2350 *Prometheus* titán: antik mitológiai alak, aki az emberek számára az égből a tüzet lelopta. Büntetésül Jupiter a Kaukázus egyik sziklájához láncolta, ahol egy keselyű tépte a máját.

2352 *Porometes:* Prometheus, amit Csikorgó tudatlanságában hibásan ejt.

2356 *Acheron:* a görög mitológiában az alvilág folyója. Csikorgó tudatlanságát példázza, hogy szerinte Múzsája leszáll az Acheron mellől.

2362 *ekszelensz bonzsúr* (fr.): Csikorgó hibás francia köszöntése, melylyel a magyar „Szerencsés jónapot"-ot akarja visszaadni.

2368 *mazur* (táj.): szegény úr, nem úr (Ld. *Szilágyi: CsSzók.* 111. l.).

2371 *Tóldi*: Ilosvai Selymes Péter históriás éneke Toldi Miklósról: *Az a híres neves Tholdi Miklósnak jeles cselekedeteiről és bajnokságáról való história.* Debrecen, 1574. A XVIII. században számos kiadása készült és került ponyvára. — *Argyrus:* Gyergyai Albert széphistóriája: *História Árgirus királyfiról és egy tündér szüzleányról.* A XVI. században kéziratban terjedt el, a XVII. századból több nyomtatott töredéke ismeretes. Legrégibb ránk maradt kiadása Budán jelent meg 1749-ben. A XVIII. és XIX. században számos kiadása szerepel a vásári nyomdatermékek sorában.

2372 *Kádár:* Ködi Farkas János erdélyi énekszerző: *Vitéz Kádár István éneke.* Az 1670-es évektől kezdve több kéziratos változata maradt fenn. A XVIII. és XIX. században számos nyomtatott kiadása a legkapósabb vásári füzetek egyike volt. — *Tündér Ilona:* népmeséink és ponyvairodalmi füzeteink gyakori hősnője. Valószínűleg Gyergyai Albert *Árgirus*a tette népszerűvé.

2373 *Orbis novus detectus:* Mikola István komáromi tanító köszöntő verse a XVIII. század végéről. Magyarul: *Felfedezett új világ.*

2374 *Heverés párnája:* Baranyi László testőr, később debreceni városi tanácsos Diószegen 1789-ben megjelent verses önéletrajza.

2375 *Ah gyönyörű finum munkák:* Csokonai Csikorgó műveletlenségének rója fel, hogy értékeli a népkönyveket. Később Rousseau, Herder és Bürger hatása alatt éppúgy eljut a „szür bibliopoliumon kiterített" ponyvatermékek, mint a népköltészet értékeléséig. Itt még voltaire-i fintorral kezeli a népkönyveket, és ugyanazon az álláspontón van, mint a konzervatív Orczy Lőrincz, aki azon búsul, hogy a jó könyvek elvesznek, de

Megmarad élete Stilfrid—Argirusnak
Mását még árulják Nyúl históriának.

(Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől. Pozsony, 1787.) De ez az álláspontja Bessenyeinek, sőt sokkal később Kazinczynak és Verseghynek is, aki az Argirus mesét a műveletlenség illusztrálására említi *Rikóti Mátyás*ában (1804).

2377 *Priáp:* helyesen Priapos, a gör. mitológiában Dionysos és Aphrodite fia, a termékenység istene. A tiszteletére írt sikamlós latin versek gyűjteménye a *Priapea.*

2381 *Péter siralma:* megjelent a *Két szép keserves és istenes énekek* cím alatt (1786) és a *Készülőtfuvó trombita* c. nyomdatermékben is. (Ld. Gulyás József: *Népi és folklorisztikus elemek Csokonai műveiben. Ethn.* 1923. 151. s. kk. 11.)

2405 *fráj* (ném.): nőcseléd.

2425—2427 gör. monda szerint Midás király Apolló és Pán dalversenyében az utóbbit mondotta győztesnek, és ezért Apolló szamárfüleket növesztett neki. Hogy Tempefői Christophorust, valamint az oroszlán és szamár meséjét is belekeveri, azzal Csikorgó zagyvaságát gúnyolja. Tökkolopi sem a mitológiai célzást, sem a gúnyt nem érti, és Tempefői szavait bóknak veszi.

2431 *Audiat az urak,* helyesen *audiant*: hallják.

2447—2448 *a' provo; bravó', bravó' das ist ugyan csak excellentz!:* hibás fr. ol. ném. magy. nyelvkeverék, mely helyeslést fejez ki.

2463—2501 Csikorgónak ezt a versét *Toldy* (LXXXIX h.) Csokonai iskolai idejéből való kiadatlan zsengéi közt említi: *Csikorgónak, egy hazánkban kedves versszerzőnek Trója felszabadításáról iratott poemájának kezdete — Clióval szüz Pasiphae . . .* Először Balassa József adta ki *(ItK.* 1895. 312—3. l.). Csokonai valószínűleg egy hosszabb parodisztikus költeményt akart írni a fűzfapoéták kicsúfolására, s az elkészült töredéket iktatta be a *Tempefői*be. Képtelenségek halmozása Csikorgó műveletlenségének illusztrálására.

2463 *Clió:* a történetírás múzsája. — *Pazifé* (Pasiphae): a gör. monda szerint Minos krétai király felesége. Poseidon isten egy bika iránt gyújtotta szerelemre, s frigyük gyümölcse a félig bika, félig ember Minotaurus (Csikorgónál *szűz Pasiphae.)*

2467 *Aganippe:* a múzsák szent forrása a Helikon hegyén. (Csikorgónál: *Aganippe szép hegyéről a Helikon vize mellől).*

2475 *Ida:* hegység Görögországban. Csikorgó női névnek veszi.

2479 *Priám* (Priamos): Trója védője, Csikorgó szerint ostromlója. — *Simois:* Trója melletti folyó, nem hadvezér.

2481 *Sodrom* (ném.): lovasszázad (Schwadron).

2485 *Ajax:* gör. hadvezér, nem folyóvíz.

2488 *Féstung* (ném.): erőd (Csikorgó hadieszköznek véli).

2489 *Creusa:* Aeneas felesége, nem kentaur, ami félig ember, félig ló.

2492 *Akhilles:* a Tróját ostromló sereg legvitézebb hőse.

2495 *Helena:* Menelaos gör. király felesége, nem pedig a tenger istene.
2498 *kalugyer:* görögkeleti szerzetes.
2499 *mina* (ném.): akna.
2501 Trója nem változott falóvá, hanem falóba rejtőzve hatoltak be oda a görögök.
2506 *Orfeus* (Orpheus): a gör. monda lantosa, ki varázslatos zenéjével megszelídítette az állatokat.
2507 *Continuálja* (lat.): folytassa.
2510 *Saul:* Izrael első királya, nem próféta.
2511 *Bávius:* hirhedt rossz költő a rómaiaknál (i. e. I. század). Csokonai bizonyára Vergilius nyomán idézi (III. Ecloga 90.).
2512 *Therzites* (Thersites): a rútság megtestesítője, akit Achilles ölt meg, mert szemérmetlen szavakkal szólt Penthesileia amazon királynőről. — *Héró* (lat.): hős.
2514 *versifikálni* (lat.): verset faragni.
2518 *Helleborus*: mérges növény, a görögök elmebaj ellen használják. — *Antitzira* (Anticyra): gör. város.
2523 *Mensa secunda* (lat.): csemege.
2525 *Éneis* (Aeneis): Vergilius eposza Aeneasról, a Trójából menekült hősről, a monda szerint a római birodalom megalapítójáról.
2527 *competál* (lat.): összetalálkozik.
2531 *Laureatus* (lat.): babérral koszorúzott.
2538 *frékventzia* (lat.): gyülekezet.
2546 *Vallé* (vale) (lat.): búcsúzó köszöntés. — *ki nyér Egri nevet:* ki szerez magának becsületet. Népi szólás *(MSzól.* n. 277.).
2553 *Domine* (lat.): a *dominus* — úr megszólító formája (vocativusa).
2553—2554 *elvakaroda a lőts árával:* elkotródott. Régi szólás *(MSzól.* 1. 830.).
2575 *étén-itán* (debreceni tájszó): étellel-itallal *(MTsz.* I. 775. h.).
2580 *qualitások* (lat.): értékek. — *bibaszt* (cigány): hitvány kölyök.
2590 *butella* (fr.): palack. — *Rósólis:* rozsólis, rozspálinka.
2595 A „tudományok barátságtalanjai" közé tartozó gavallérok közül Csokonai művészi fokozással Tökkolopit hagyta utoljára. A többi általában megvet mindenféle tudományt (ebbe a kor felfogása szerint az irodalom is beletartozott), míg Tökkolopi méltányolja és élvezi a fűzfapoétát. Serteperti csak fidibusznak használja a magyar irodalmi művet, Tökkolopi tízszeresen csomagolja be a tarokk-kártyát a *Hunniás*ba. Erre ismét kitör Tempefőiből a kiáltás, mint a II. felvonást végző monológban: Az is bolond, a' ki poétává lesz Magyar országbann.
2603 *fávor* (lat.): kegy.
2604 *bis videor mori* (lat.): kétszer láttatom meghalni — idézet Phaedrus: Leo senex, aper, taurus et asinus (Az öreg oroszlán, vadkan, bika és a szamár) c. meséjéből.
2648 *Aréstáns* (ném.): bebörtönzött.
2683 *proprie* (lat.): tulajdonképpen. — *translate* (lat.): átvitt értelemben.
2719—2720 *eljő addig az oláhok Karátsonyja:* soká lesz... (Népi szólás) Oláhok karácsonya — az ortodox görögkeleti karácsony, mely a Gergely-naptártól való eltérés miatt későbbre esik.
2730 *pulider* (táj.): fiú bugyogó *(MTsz.* II. 225. h.).
2740 *regrátió:* a lat. recreatio, pihenés elferdített alakja.
2748—2749 *Ismarus aut Rhodope aut extremi Garamantes:* Idézet Vergilius Eclogáiból (VIII. 44.). Helyesen *Aut Ismaros.*

. . . . . köves Ismarus őtet,
Vagy kietlen Rodopé, vagy vad Garamanta vidéke
Hozta világra. . .
(Rájnis József fordítása. *Magyar Virgilius.* Pozsony, 1789. 44. l.)

2774 *hadaz* (táj.): hadonászik *(MTSz.* I. 775. h.).

2808—2809 *trájtzigfirtzig* a ném. dreissig-vierzigből: harminc-negyven. Értelme: baj lesz!

2810—2812 [365] „Szörnyű erős Hádészt és riadalmas Persephoneiát". (Devecseri Gábor ford.) Az Odysseia két helyén fordul elő: X. ének (K) 534. és XI. (*Λ*) 47. Tehát Csokonai utalása: Ód. K. 299. nem helyes. [Az Odysseia énekeit gör. betűkkel jelölik K = X. *Λ* = XI. ének.]

2825 *Gvárdián* (ol.): a ferences szerzeteseknél a nagyobb rendházak főnöke.

2827 *Commembrum* (lat.): tagtárs, itt szerzetestárs.

2845 *Pater Köteles*: beszélő név, melyet a ferencesek kámzsáját övező kötélről kapott.

2872—2906 A ferences gvárdián levele a stílusiróniának éppolyan remeke, mint a Szuszmir-mese vagy Csikorgó rigmusai, a katolikus papi kenetesség kifigurázása. Itt alkalmasint antiklerikális röpiratok vagy még inkább a kollégiumban kerengő anekdoták adhatták az alapot, mert személyes érintkezés nem valószínű.

2873 *circiter* (lat.): mintegy.

2874 *attentissime* (lat.): a legfigyelmesebben. — *percurrálván* (lat.): átfutván.

2875 *qualiter* (lat.): miszerint.

2877 *obtingens* (lat.): történetesen.

2878—2879 *ob tenuem conditionem nincs in posse* (lat.—magyar): szűkös körülményeid közt nincs módodban.

2879 *excontentálhasd* (lat.): kielégítsd.

2881 *executio* (lat.): végrehajtás. — *poena arresti* (lat.): börtönbüntetés. — *procedálni* (lat.): eljárni.

2882—2883 *secularis, laicus* (lat.): világi személy.

2883 *ut Ecclesia loquitur* (lat.): mint az Egyház mondja. — *subsidium* (lat.): támogatás.

2889 *expendálhatjuk* (lat.): költhetjük.

2889—2890 *quod in nomine Jesu Christi a laicis offertum est* (lat.): amit a hívek Jézus Krisztus nevében felajánlottak.

2892 *Tertullianus*, Quintus Septimus Flavus (160. kör.—240. kör.): latin egyházi író.

2895 *világosodás:* felvilágosodás. — *quod est huius saeculi* (lat.): ami ezé a századé.

2900 *psalmus* (lat.): zsoltár.

2906 *mk.:* maga kezével.

2911—2912 *Csak így van az, mikor az ember se Deákúl, se Magyarúl nem tud:* az egyházi latin éppoly távol áll a klasszikus latintól, mint Csikorgó, Porházi, Kuruzs tudákos konyhalatinsága, Firkász jogi, a *Doctorandus* orvosi latinja. Itt azonban elsősorban nem a klasszikus latin, hanem a magyar nyelv védelméről van szó, arról, hogy az a latin, melynek nevében a magyar nyelvet minden téren háttérbe szorítják, milyen korcs és nevetséges.

2915 *Cicero*, Marcus Tullius (i. e. 106—43): római szónok, a klasszikus latinság példaképe.

2915—2917 A Cicero szájába adott idézet: „*Bizony, bizony mondom nek-*

tek"... János evangélium X. rész 26. és 27. versének szabad átírása.

2919—2920 *Troqueamus Pattingusionem contra istos Marodiones demastigandos a canis ebugattás Domine Perillustris:* zagyva, a konyhalatinság karikatúrájául szánt mondat.

2956—2957 *Atyaságod, a' mint látom, 'a Gvárdiánjával nem eggy értelembe van:* P. Köteles nem tartozik a „tudományok barátságtalanjai" közé. Csak kényszerből lett szerzetes. Rokonszenves alakjának megrajzolásakor talán Révai Miklós sorsa lebeghetett Csokonai szeme előtt, kit nem hivatás, hanem szegénység sodort a szerzetbe.

2969 *kutya bőröm:* nemesi levelem.

2987 *jurisprudentia* (lat.): jogtudomány.

2994—2995 *Bártsak már tisztességes Szerzetbe eshettem vólna:* Csokonai nem azért ítéli el a ferenceseket, mert szerzetesek, hanem mert „sült parasztok lévén többnyire a könyveket szívből gyűlölik".

2996 *interim* (lat.): egyelőre.

2995 *Kegyes Oskolák Szerzete:* piarista rend.

3001 *Solennitás* (lat.): ünnepség.

3003 *Sz: Capistrán:* Kapisztrán Szt. János ferencrendi szerzetes (1386—1456). A törökök ellen hirdetett keresztes hadjáratot 1455-ben, részt vett Nándorfejérvár felszabadításában. Hunyadi János az ő karjai közt halt meg.

3004 *fundátió* (lat.): alapítás.

3006 *Meister* (ném.): mester.

3012 *Magyar Museum:* Kazinczy Ferenc, Baróti Szabó Dávid és Batsányi János szerkesztésében 1788. július 1-től 1792 végéig Kassán megjelent folyóirat. — *Mindenes Gyűjtemény:* Péczeli József komáromi ismeretterjesztő folyóirata 1789—1792 közt jelent meg.

3013 *Széphalmi Orpheusa: Orpheus,* 1790 januárjától 1791 szeptemberéig Kassán megjelent folyóirat, melyet Kazinczy szerkesztett Széphalmi Vince álnéven. — *Pesti Mercurius: Magyar Merkurius,* az első magyar nyelvű pesti újság, a pozsonyi *Magyar Hírmondó* folytatása, melyet Szabó Márton szerkesztett, 1788. október 8-tól 1789 végéig összesen 100 száma jelent meg.

3015 *az Üreg Gyöngyösi:* Gyöngyösi István.

3017 *feles piszkai mellett* — a finnyás Kazinczy kedves kifejezése. Utóbb Csokonai ellen is fordította, kinek műveit halála után „megtisztítva" akarta kiadni.

3018 *Faludi Ferenc* (1704—1779): jezsuita szerzetes, író és műfordító, a magyar próza reformátora s a nyelvújítás egyik első művelője — *Bessenyei György* (1747—1811): korszakot nyitó író. Vígjátéka *A filozófus* nagy hatással volt a *Tempefő*re (ld. *Pukánszkyné* 22—23 l.).

3021 *Feyerverekezett* (ném.): tűzijátékozott.

3026 *Triumvirátus:* az ún. klasszikai triász: Baróti Szabó Dávid, Rájnis József és Révai Miklós, akik a XVIII. század végén az ókori görög és latin klasszikusok követésében keresték a magyar irodalom megújhodását.

3027 *T. Szabó Dávid Úr:* Baróti Szabó Dávid (1739—1819) író, jezsuita szerzetes. *Új mértékre vett különb verseknek három könyvei* c. művével (1777) a klasszikus időmértékes verselés egyik meghonosítója a magyar irodalomban.

3028 *T. Révai Miklós Úr:* Révai Miklós (1749—1807) nyelvtudós és költő, piarista szerzetes, elsőnek alkalmazta nálunk a nyelvtörténeti módszert.

3029—3030 *Három nagyságos elmének szüleményjei:* Orczy Lőrincz és Barcsay Ábrahám költeményeit Révai Miklós *Két nagyságos elméknek költeményes szüleményei* címen adta ki (1789), Csokonai alkalmasint hozzágondolta a harmadik egykorú főnemes-költőt, Ráday Gedeont is, és ezért ír három nagyságos elmét.

3031 *Grófok és Bárók ezek:* Csokonainál a felvilágosodás nem negatívum, neki megvan a saját külön demokráciája: a szellemé és műveltségé. Aki ezeknek birtokosa és művelője, azt megbecsüli, akármilyen társadalmi osztályhoz, fajhoz vagy felekezethez tartozik is.

3035 *Caligula:* valódi nevén Gaius Caesar római császár (37—41) zsarnoki módon uralkodott, istenségnek nyilvánítva magát.

3036—3038 *eggy tudatlan' Gvárdián kedve kényének olly felséges észek aranynál, gyöngynél drágább remeki áldoztatnak fel. . . .:* Serteperti csak Gyöngyösi János leoninusait használta fidibusznak, Tökkolopi már tízszeresen csomagolja a tarokkártyát a *Hunniás*ba, a gvárdián pedig felégeti úgyszólván az egész akkori magyar irodalmat. A népmesék hármassága és fokozása jelentkezik itt éppúgy, mint a három gavallérban, a hívságokra elszórt pénz növekvő összegében (Koppóházi 24 aranyat ad egy pár agárért, Tökkolopi kártyavesztesége 47 arany, a gvárdián már 14 000 forintot fizet a bécsi „Meister"-nek).

3039 *más tudós Szerzetekben. . .:* Csokonai megkülönbözteti a műveletlen ferencesektől a jezsuitákat, piaristákat, bencéseket és domonkosokat, akik írókat és tudósokat adtak a magyarságnak.

3049—3050 *Miért üresítette ki Debretzenbe is a' Sz: Ferentz Klastromát. . .:* A debreceni ferencesek rendházát 1788-ban szüntették meg, s ez örvendező visszhangot keltett a kollégiumban.

3107 sor után hosszabb hézag. Rozália levelének szövege hiányzik. Ehhez a *CsaM.* és *SzDM.* (108. l.) a következő megjegyzést fűzi: „Ezen Levelét ugyan tsak jól akarván ki dolgozni az Auctor bizonyos ürességet hagyott neki, de a végin ezen Comédiának ki tett ok miatt ez is elmaradt."

3169 *assignatio* (lat.): utalványozás, itt írásos meghatalmazás.

3178 *richtig* (ném.): helyes, itt pontosan.

3194 *kefurt* (ném.): menj el (geh fort).

3198 *tereh* (régi): teher.

3204 sor után hosszabb hézag. Ehhez a *CsaM.* és *SzDM.* (112.) ezt a megjegyzést fűzi: „Rosáliát úgy festi fel ebben a' Comédiában, mint a' ki Poetria [költőnő] volt és Tudományokat kedvellő 's tudosok pártfogója itt is hát igen szép Levél adodott volna elő annak képébe, azért innen is kimaradt, idővel azt is ki akarván az Auctor potolni."

3224 *uttsegiljen:* a hajduk i-ző nyelvjárást beszélnek, de nem következetesen.

3237—3238 *várnak fekete levesre:* ellátják a baját. Régi szólás. *(MSzól.* f. 541.)

3269 *ispion* (ném.): kém.

3296 *Lüdvértz* (táj.): lidérc.

3297—3298 *Jég eső öntő Dömötör* (nép.): mérges ember (ld. Gulyás József: *Népi és folklorisztikus elemek Csokonai műveiben. Ethn.* 1923. 151. s. kk. 11.).

3298 *Dorómó* (nép.): ördög. Simai *Váratlan vendég*ében is előfordul Drumó, Duromó alakban (Versényi György: *Életképi elemek Csokonai költészetében. Erdélyi Múzeum*, 1905.).

3300 *Kérubim:* angyalokhoz hasonló túlvilági lények. A szó az Ótestamentumból került a népnyelvbe.

3301 *bodza tőrül került* (táj.): fattyú.

3314 Ütlegelés: iskoladráma-motívum.

3362 *nem jó bordából került* (rossz bordában szőtték): rossz ember. Népi szólás *(MSzól.* b. 1057).

3394 *Dorog Hajdu város:* A XVIII—XIX. sz. fordulója táján népszerű *Rákosnál a pesti vásárkor* kezdetű vers rövid változata, az eredeti elbeszélő kerete nélkül. A Tiszántúl és Dunántúl tréfás vetélkedése. Kodály *Tiszán innen Dunán túl* kezdetű dala valószínűleg egy késői népi változat feldolgozása. Pálóczi Horváth Ádám dallamjegyzésével ld. *Ötödf.* 245. sz. 362. l. A dallam modern átirata uo. 628. l. Ld. még a 834. l. jegyzetét.

A' boszorkánysíp

1. Teljes szöveg prózai fordítása. MTAK. jelz. K. 676. A teljes szöveg új számozás szerint a kézirat 60—108. levelén van. Hét különböző kéz írása, másfél ívrétű lev. Csokonai aut. írása, az egészet Csokonai saját kezűleg javította át. Különböző formátumú ívekre tagolódik és pedig: a) ív cca 120 × 178 mm 8 lev. — A b) íven a második kidolgozás töredéke van. Ld. lejjebb. c) ív cca 130 × 220 mm 8 lev., más kéz írása, mint az a) ív — d) ív cca 110 × 170 mm 8 lev., más kéz írása, mint az a) és c) ív. — e) félív cca 110 × 170 mm 3 + 1 lev., a d) ívvel azonos kéz írása; az utolsó üres levélre Csokonai később a darabhoz tartozó zeneszámok verses fordítását jegyezte. — f) ív 125 × 195 mm 9 + 3 üres lev., más kéz írása, mint az előző ívek. — g) ív cca 210 × 340 mm 2 lev.; az első lev. és a második lev. r. oldala Csokonai saját kézírása egykorú és későbbi javításokkal, a második lev. v. oldala idegen, de más kéz írása, mint az eddigi ívek, feltehetőleg Nagy Gáboré. — h) negyedív, cca 125 × 390 mm, egy ívrétű félív hosszában kettémetszve; a lev. v. oldala üres; ugyanannak a kéznek az írása mint a g) ív második levelének v. oldala. — i) ív cca 120 × 190 mm 7 + 1 üres lev.; más kéz írása, mint az előző ívek; az utolsó, üres lev. v. lapjára Csokonai egy *Ropog a' bús Ég* kezdetű párbeszédes verses töredéket jegyzett. Kiadva *HG.* III. 490. és *MM.* I. 692. l. Ismertetését ld. a Jegyzetek Bevezetésében (kiadásunk, *Színművek* 1.)

II. Prózai fordítás töredéke ugyanazon kézirat 110—115. lev. Tartalmazza az első felvonás első két jelenetét s a harmadik jelenet egy részét; az első kidolgozás a 60—64. levélen levő, Csokonai javította szövegének másolata, Csokonai újabb saját kezű javításaival. b) ív 8 r. cca 100 × 175 mm 6 + 2 lev., az első hat lev. a töredéket tartalmazza, az utolsó két üresen maradt levélre Csokonai később a darabokhoz tartozó zeneszámok verses fordítását jegyezte; más kéz írása, mint a teljes szöveg íveié. (Szövege *A' varázssíp* címen közölve.)

III. A darab zeneszámainak verses fordítása. MTAK. K. 672/IV. 31. lev. és K. 676. 87., 116 és 117. levelén. Valamennyi Csokonai saját kezű fogalmazása. (Szövegük *A' varázssíp* zeneszámai címen közölve.)

Említi: 1. Híradás Csokonai munkáiról. *MMerk.* 1794. okt. 21. 1293—1294. l. és *MHírm.* 1794. nov. 7. II. 693. l.: „*A' boszorkánysíp* Schikaneder és Mozart urak után. Egy igen nagy Énekes Játék ez." 2. Csokonai saját kezű lajstroma 1795-ből XCIV. „*A' varázssíp*. Énekes j. II. felvonásban Sikanedertől. Kitsinálni." *(EPM.* 297. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 212. l.) 3. Levele Gr. Koháry Ferenchez 1797. nov. 8. „Kézírásban levő munkátskáimnak megnevezése: „*Die Zauberflőte* v. Herrn Schikaneder, mit Musik von Hn. Mozart." *(HG.* II. 642. l.). 4. Levele Gr. Széchényi Ferenchez 1802. febr. 13. „*Die Zauberflőtte.* Opera von Schikaneder." (*HG.* II. 705. l.). 5. Műveinek részben saját kezű lajstroma kelet nélkül, de megállapíthatóan 1802 nyár elejétől. „110. A varázssíp." 6. *Toldy* XXXII. h. „A Kohárvhoz küldött

jegyzék már tartalmazza Metastasio *Pásztorkirályát*, *Elhagyatott Didoját*, *Achillesét Cyrusban*, Mozart *Bájsípját*, miknek csak töredékei maradtak fenn." *Toldy* tehát ismerte a Gál László birtokában levő kéziratot, de az rendezetlenségében valóban töredék benyomását keltette s csak az úgy látszik később bekövetkezett rendezéskor derülhetett ki, hogy hiánytalanul tartalmazza a teljes szöveget. 7. *Toldy* LXXXIX. h. B. „Nagyobb fordítások iskolai korából 51. *A boszorkánysíp*. (utóbb *A varázssíp)* Schikaneder után."

Kiadásai

1. *HG. A varázsfuvola* címen (III. 408—447. l.) kontaminálva adja a szöveget és pedig a 408—415. lapon a későbbi fordítás *(A varázssíp)* töredékének szövege szerint, a többit csatlakozólag az első fordítás szövege szerint azzal a megjegyzéssel, hogy az I. felvonás első három jelenete kétszer van meg a kéziratban.

2. *FK. A varázsfuvola* címen (1611—1671. l.) továbbmegy a kontaminálásban, lenyomva a *HG.* kiadásban közölt prózai szöveget, behelyettesítve a zeneszámok későbbi verses fordítását, amennyiben azok elkészültek. *HG.* a verses változatokat jegyzetben párhuzamosan közli.

3. *MM.* (II. 693—759. l.) *A boszorkánysíp* címen, az eredeti kézirat szerint. A varázssíp töredékét nem közli. A zeneszámok verses változatát a prózai szöveg végén hozza. *Áriák és duettek A varázsfuvolából* címen.

Címe a kéziratban nincs. *HG.* és *FK.* a később általánossá vált *Varázsfuvola* címet használják. Ez merőben anakronisztikus. A *fuvola* nyelvújítási szó, s mai alakjában a zongora analógiájára készült fuvora és fuvolya közbenső állomások után csak 1835-ben találkozunk vele először *(TEtSz* I. 997. l.). A fordítás maga felváltva *flautának* és *flótának* nevezi a fuvolát. Nyelvújítási szó a *varázs* is, de a régi magyar nyelvkincsből való kihalt szó felújítása. Eddigi tudomásunk szerint összetételben először Kónyi János elevenítette fel 1797-ben megjelent *Dafnis*ában *(NyUSz.* 605. l.). Amint azonban a fentiekből kitűnik, Csokonai itt megelőzte a nyelvújítás szóhasználatát, mikor már 1795-ben *A' varázssíp* néven említi fordítását műveinek kéziratos lajstromában. A közölt szöveg címe *A' boszorkánysíp* volt, mint ez a szövegből magából is kitűnik. (I. felv. 8. jel.: Ez a *boszorkánysíp* fog téged oltalmazni.)

Keletkezése

Az eredeti szöveg köztudomás szerint Schikaneder Emanuel bécsi színigazgató műve; értékelésében idők folyamán erős változás állott be. Míg az utókor Mozart zenéjében látja a mű kizárólagos értékét, a kortársak sokra becsülték magát a szöveget is. Schikaneder a szövegnek tulajdonította a sikert. (Schikanederről, ki a pesti és pozsonyi színházaknak is igazgatója volt egy darabig ld. Komorzynski, E.: *Emanuel Schikaneder*. Berlin, 1902. — Rommel, O.: *Die Alt-Wiener Volkskomödie*. Wien, 1952. — Dent, Edward: *E. Schikaneder. Musik and Letters*, 1956. — Heppner Antal: *A pozsonyi német színészet története*. Pozsony, 1910. 38—41. l. — Kádár Jolán: *A budai és pesti német színészet története*. Bp. 1914. 25. l.) Újabb kutatások kétségbe vonják Schikaneder kizárólagos szerzőségét, és jelentékeny szerepet tulajdonítanak Giesekenek, a Schikaneder-színház kardalosának. De ha Schikaneder és Gieseke egyéb szövegeit kritikai vizsgálat tárgyává tesszük, lehetetlen elzárkóznunk az elől a feltevés elől, hogy Mozartnak magának is nagy része volt a szöveg kialakulásában. (A kérdésnek egész irodalma van. Ld. *Der neueste*

Stand der Zauberflöten-Frage. Alt-Wiener Kalender für das Jahr 1926. — Paumgartner, Bernhard: *Mozart.* Berlin, 1950. — Lichtenberg Emil: *Mozart élete és művei.* Bp. 1943. — Szabolcsi Bence: *Mozart és a népi színjáték. Zenetudományi Tanulmányok.* 5. Bp. 1957. 65—84. l. — Kroó György: *Varázsfuvola.* Mozart operái. Tanulmányok. Bp. 1956. 257—365 l. A kortársak véleményét legtömörebben Goethe fejezte ki, azt állítván, hogy több műveltség kell a szöveg értékeléséhez, mint lekicsinyléséhez. („Es gehört mehr Bildung dazu, den Wert dieses Opernbuches zu erkennen, als ihn abzuleugnen.") Goethe annyira értékelte, hogy beszőtte a *Hermann und Dorothea*ba és folytatást készített hozzá; ez azonban töredék maradt. *(Goethes Gespräche mit J. P. Eckermann.* Leipzig, 1908. I. 134., 322—23. l. — Paumgartner, i. m.) Nálunk egyidejűleg a kor leghaladóbb szellemei közül hárman foglalkoznak a lefordításával: Batsányi, Csokonai és Verseghy, de mindhárom mű töredék maradt. Batsányi csak a 11. sz. duettet fordította le *(A szólló s egy pap. Bats.* I. 59., 376.), Verseghy 9 zeneszámot (ld. *Császár: NémK.* 115. l. — *Verseghy Ferenc kisebb költeményei.* Kiadják Császár Elemér és Madarász Flóris. Bp. 1910. 107—114. és 358—363. l.). A szöveg gondolati tartalmán kívül, mely a felvilágosodás eszmekörét tükrözi, vonzották őket szabadkőműves vonatkozásai (Mozart és Schikaneder a *Zur gekrönten Hoffnung* szabadkőműves páholy tagjai voltak), és a mese népi gyökerei; rokon tőről fakadt utóbb Vörösmarty *Csongor és Tündéje* s a magyar népszínmű (vö. Pukánszkyné Kádár Jolán: *A magyar népszínmű bécsi gyökerei.* Bp. 1930. *IF.* 38.) — s végül, a szöveg verses részeinek zeneisége. Az opera bemutatója 1791. szeptember 30-án volt Bécsben, Schikaneder színházban, a Theater an der Wienben, s a bemutatón Mozart vezényelt. A szövegkönyv már akkor megjelent és kapható volt a színház pénztáránál (vö. a bemutató előadás színlapjának szövegét. Közölve Mozart W. A.: *Die Zauberflöte.* Durchgearbeitet u. herausgegeben v. C. F. Wittmann. Leipzig, é. n. Reclam Universalbibliothek 2620. sz. 16. l.); másodszor 1792-ben adták ki Schikaneder műveinek sorozatában. — Az operát a pesti német színház 1793-ban mutatta be, megelőzve az összes hazai színpadokat, de a legtöbb németországit is; Frankfurtban 1793-ban, de Weimarban, Drezdában és Berlinben csak 1794-ben került színre. Sikere Németországban is átütő volt, s abban különbözött az eddigi operai sikerektől, hogy nem egy kis körben, hanem a társadalom széles rétegeiben keltett visszhangot. (Martersteig, Max: *Das deutsche Theater im 19. Jahrhundert.* Leipzig, 1904. 122. l.) Nálunk is a régi német színpad legtöbbet játszott operája. (Ld. Kádár Jolán: *A budai és a pesti német színészet története.* Bp. 1914. — Isoz Kálmán: *Buda és Pest zenei művelődése.* Bp. 1926.)

A keletkezés időpontját Toldy Csokonai iskolai korára, tehát 1794 előttre teszi. *Császár: NémK.* (1913. 85.) Ferenczire hivatkozva 1794 előtt keletkezettnek mondja azzal a megjegyzéssel, hogy „ha ugyan több volt puszta tervnél, elveszett". *HG.* kiadásuknak időrendi lajstromában (III. 496. l.) az 1802. esztendőt jelölik meg keletkezési évül. Gulyás ezt utóbb oda módosította *(Csokonai színdarabjainak előadása. ItK.* 1925. 123—126. l.), hogy bár Ferenczi szerint 1802-ből való, első kidolgozása alkalmasint régibb. Ferenczi *(Csokonai.* Bp. 1907.) nem jelöli meg a keletkezés idejét, csupán idézi egyfelől a *MHírm.* jelentését 1794-ből, másfelől Csokonai Széchényi Ferenchez írott levelét 1802-ből. — A szöveg vizsgálata első szempillantásra meggyőz arról, hogy nem lehet 1802-ből való, abból az esztendőből, amikor Csokonai Kleist *Tavaszának* mesteri fordítását készítette, és annak előszavában műfordítási elveit körvonalazta. Német nyelvismerete fogyatékos, stílusa kezdetleges, nyelve, helyesírása régies.

A szövegben mutatkozó egyenlőtlenségek arra mutatnak, hogy aligha egy szerző munkája, s ezt a feltevést bizonyossággá érleli a kézirat tüzetesebb

vizsgálata. Másfél levél híján — ennyi Csokonai saját kézírása — hat idegen kéz írása, de nem másolat, hanem fogalmazás. Diktálásra lehetne gondolni, ez Csokonai kedves dolgozási formája volt már egészen ifjú korában is (ld. kollégiumi perének jegyzőkönyvét *Itk.* 1905. 447. s. kk. ll.). Ezt a feltevést azonban megdönti az a körülmény, hogy a fordítás minősége írónként változik nemcsak helyesírás, nyelvjárási színezés szempontjából, ami nem zárná ki a tollbamondás lehetőségét, hanem nyelvtudás, stílus, szókincs, dramaturgiai és színpadi terminológia tekintetében is. Az egyes részek nem egymás után készültek, hanem párhuzamosan anélkül, hogy az egyik fordító a másik munkáját ismerte volna. Egy hiba vagy félreértés egy kézírásra korlátozódik, a hibák írásonként változnak. Nyelvismeretben leggyarlóbb az a) és i) jelzésű ív; ezekben a legkezdetlegesebb félreértésekkel találkozunk; így az a) íven *Strohhütte: szalmakalap*, (az f) íven szalmaház,), *reicht* ihm eine schöne Bouteille Wasser: *szagol* egy szép butélia vizet; az i) ívben *die Geharnischten = a harisnyások*, *gedämpfte Pauken = gőzös dobok*. Téves szóhasználat elvétve a többi íveken is előfordul, de inkább nehezebb, elvontabb kifejezéseknél; a hibák zöme a névragozás eseteinek összecseréléséből származik. A szóhasználat önkényessége egyes írások szerint szembeötlő. A *jelenet* az a) és c) íven *jelenés*, a d) íven *bémenetel*, az f) íven *scéna*, a *süllyesztő* a d) íven *mélység*, az f) íven *pokol*.

Ennek a bizonytalanságnak nemcsak a hiányos német nyelvtudás az oka, hanem a magyar dramaturgiai és színpadtechnikai terminológia kialakulatlansága is. Éppen ekkor kezdik keresni a latin, német és francia színpadi szakkifejezések megfelelőit a magyar nyelvű iskoladrámákban és a külföldi drámák fordításaiban is. A c) ív jelenet közepén végződik, s így a jelenet első felében a *Priestert papnak* fordítják, a jelenet másik felében, az új d) ív lefordítatlanul, *Pristernek* nevezi.

Mindezekből kitűnik, hogy kollektív munkával állunk szemben, melyhez azonban Csokonai adta az indítékot, és az ő kezében volt az irányítás is. A d) ív fordítója jelenet helyett néhányszor felvonást ír s az ív végén odajegyzi: „*Bémenetel* helyett mindenütt *Felvonást* írtam hanem ne sajnálja megigazgatni," ami nyilván Csokonainak szól.

Az opera szövegének az a kiadása, melyet a pesti német színház pénztáránál is árusítottak, hat nyomtatott ívnyi terjedelmű. Alkalmasint egy ilyen füzetet osztottak hat részre. (Ezekből a szövegkönyvekből kelendőségük folytán sok kiadás készült. Egy ilyen a Tisza család geszti könyvtárából van a Debreceni Egyetemi Könyvtár birtokában is: „*Die Zauberflöte*. Eine grosse Oper in zwey Aufzügen. Von Emmanuel Schikaneder. Die Musik dazu ist von Herrn Wolfgang Amade Mozart, Kapellmeister, und wirklichen k. k. Kammercompositeur. H. n. 1794." Ebből valók a jegyzetek német szövegidézetei. Bár a debreceni fordítók alkalmasint egy korábbi lenyomatot használtak.) Egy ilyen ív fordítását Csokonai vállalta, de nem készítette el egészen, s a neki kiszabott részt más, valószínűleg Nagy Gábor fejezte be. Csokonai a fordítást nyersanyagnak tekintette, az első, a) ívet s az annak kijavított szövegéről készült másolatot, s a b) ívet is tüzetesen átjavította; átnézte a többi ívet is, de javításai itt már szórványosabbak és rendszertelenebbek, a végén csupán a versfoglalandó részekre szorítkoznak.

Mindez meghatározza a keletkezés időpontját is, mely tehát, mint Toldy helyesen állapítja meg, Csokonai „iskolai korára", legvalószínűbben az 1793. esztendőre tehető. Megerősíti ezt két kézírásnak a *Tempefői* aut. kéziratában található két idegen írással való egyezése. A darabra Csokonai alkalmasint már a bécsi bemutató kapcsán felfigyelt. *A varázsfuvola* ismerője és kedvelője volt Kazinczy is; kedvenc énekeinek 1800 körül összeállított lajstromában ott szerepel az opera két áriája. *(ItK.* 1932. 88. l.) Mozartnak két hónappal

a bemutató után bekövetkezett halála, melyről még a zsengo magyar sajtó is megemlékezett (ld. Sebestyén Ede: *Mozart és Magyarország*, Bp. 1941.). ismét az érdeklődés homlokterébe állította. A szöveget Weigand pesti könyvkereskedő alkalmasint már 1792-ben megküldte Csokonainak, amikor az Schikaneder műveinek sorozatában megjelent. Weigand állandóan szállított könyveket Budai Ézsaiás, Sinai és Ráczkevi debreceni kollégiumi tanároknak s Csokonai „Weigand ur legényével" küld Pestre levelet (ld. levelét a pesti színtársulathoz *HG.* II. 620. l.).

A végső lökést a fordításra azonban az első magyar színtársulat rendszeres előadásainak megindulása adta. A magyar játékszín mint nemzeti ügy az országos érdeklődés homlokterében állott. A műsornak darabokkal való ellátását a sajtó a magyar írók hazafias kötelességévé tette (ld. *Tempefői* jegyzeteit). Ehhez a mozgalomhoz csatlakozik Csokonai, mikor egyszerre 16 színdarab készítését tervezi. Öt levelet ír a magyar színészekhez ebben az ügyben, de választ nem kap, s leveleiből is csak egy maradt fenn (ld. a *Tempefői* jegyzeteit). Innen van az, hogy Csokonai pályája elején drámákat fordít, de ezeknek csak egy részét fejezi be, s pályájának végén, amennyiben a megkezdett fordítások tovább foglalkoztatják, már csak a lírai dalbetétek érdeklik *(Endimion, A varázssíp)*. Hogy választása miért erre az operaszövegre esett, azt indokolja a darab már említett korszerű eszmei tartalmán és szabadkőműves vonatkozásain kívül nagy sikere a pesti német színházban, továbbá az, hogy a magyar színtársulat épp ekkor tért át az énekesjátékok művelésére. 1793. május 6-án előadta Hafner Fülöp bécsi színműíró énekes bohózatát, a *Pikko hertzeg és Jutka Perzsit*. (Vö. Pukánszkyné Kádár Jolán: *Az első magyar énekesjáték: Pikko hertzeg és Jutka Perzsi. Zenetudományi Tanulmányok*, Bp. 1961. 5—36. l. és az ott idézett irodalom.) Sikere országos visszhangot keltett, dalbetéteit mindenfelé énekelték; egyik áriáját (Én gyilkosa Gömböcznek . . .) énekeltette Cs. is *(ItK.* 1905. 447. s. kk. 11.) diákjaival a debreceni nagyerdőn 1794. december 13-án Szilágyi Gábor professzor megcsúfolására. Innen terjedt el az a téves adat, hogy a gúnydal szövegét és dallamát Csokonai szerezte (ld. a *Gerson* jegyzeteit). *A varázsfuvola* szövege ugyanannak a bécsi népszínpadnak a terméke, mint Hafner darabja, és Csokonai előadását olyan formában is képzelte el, drámai játéknak dalbetétekkel. *A varázsfuvola* zeneszámait Debrecenben valószínűleg éppúgy „klavirozták" és énekelték, mint — a *Hermann und Dorothea* tanúsága szerint — a német kisvárosok polgári családjaiban. Az első fordítás teljesen prózai ott is, ahol az eredeti verses. Csokonainak egyébként is az volt a munkamódszere, hogy előbb nyers prózai fordítást készített, s a szöveget azután foglalta versbe. Az első fordítás készítői a zeneszámokat is prózában fordítják, de — nyilván Csokonai utasítására — soronkénti tagolással, a versbe foglalás megkönnyítésére, melyet magának tartott fenn. A fordítás átnézésekor még külön is megjelölte a versbe foglalandó részeket, de nem fordította le valamennyit.

A *Pikko hertzeg és Jutka Perzsi* nagy sikere után még nagyobbat remélt *A boszorkánysíp* előadásától, ahogyan a fordítás címe magyarul hangzott volna. A magyar színtársulat lehetőségeit nem tudta és nem is tudhatta felmérni, így azt sem, hogy egyéb nehézségek mellett nincsenek Sarastro hangterjedelmével vagy az Éj királynője koloratúráival megbirkózni tudó magyar énekesek. A szöveg lefordítása nagy munkát jelentett. Metastasio rövidebb lélegzetű darabjait maga fordította már csak azért is, mert olaszul tudott legjobban. Akkor még — bár német könyveket olvasott — kevésbé tudott németül, és egyedül igen lassan tudott volna a fordítással elkészülni. Ezért vonta be a fordítás munkájába a kollégiumban 1773 óta működő német szakkört, a „collatio"-t. A kollégium a diákság látókörét a nyelvtanulással is igyekezett szélesbíteni. Az 1792-es törvények előírják, hogy minden megvá-

lasztandó professzor tudjon németül, franciául. II. József türelmi rendeletének megjelenése óta különös súlyt helyeztek az ő intencióinak megfelelően a német nyelv oktatására. Debrecen és a Szepesség közt ősi cseregyermeki viszony volt, amit a közelség és a jó utak indokoltak, és még századunk elején is fennállott. A kollégium tanulóit szívesen engedte felvidéki és nyugatmagyarországi iskolákba a német nyelv elsajátítása céljából. Hogy ezt a nyelvtanulást mennyire megbecsülték, mutatja az is, hogy aki a kollégiumból valamelyik rektóriára távozott, „tizenöt legénnyel" vettetett hátra a rangsorban, míg a nyelvtanulásból megtérők megtartották régi rangsorhelyüket. Csokonai maga is tervbe vette, hogy Lőcsére megy a német nyelv tökéletes elsajátítására, ez azonban ismeretlen okokból elmaradt. De évfolyamtársai és barátai közül sokan távoztak el hosszabb-rövidebb időre németet tanulni, így veszik vissza osztályából Laki László és Borza Ferenc Pozsonyból, Kalmár József, Bereczki Mihály, Bereczki Péter Sopronból, Kalós Mózes, Simon József, Mátyás István, Teleki Sámuel Lőcséről és Aranyi István Késmárkról visszatért tanulókat (*Thury* II. 400., 407., 414—419 l.). Ezenkívül a Csokonaival egyidőben subscribáltak között volt Szikszai György soproni és Muhakder Sámuel lőcsei származású diák. Szobatársai, Szikszay József előbb Iglón és Késmárkon, barátja, a Sander- és Gessner-fordító Nagy Sámuel Pozsonyban járt iskolába. Ezek között kell keresnünk a nyersfordítás készítőit.

A fordítás rendkívül nehéz feladatot rótt a diákokra, s annak, hogy igen egyenetlenül sikerült, csak részben oka a hiányos nyelvtudás. A darab elvont részeiben igen nehéz a szöveg. Növelte a nehézséget az is, hogy az egyes részek fordítói legfeljebb nagy vonásokban ismerték a darab egészét, és sokszor innen erednek a zavaró értelmetlenségek. A szöveg megértését számukra nem könnyítette meg sem a zene, sem a színpad. A fordítók jórészt sose láttak színpadot, s innen vannak a színi utasításoknak sokszor egészen komikus félreértései. Olykor nem is az a főbaj, hogy a fordító nem tud németül, hanem az is, hogy hiányzanak a megfelelő fogalmai és magyar kifejező készsége, mert a kollégiumi oktatás gerince a latin nyelv és latin fogalmazás oktatása volt. Nagyok voltak a technikai nehézségek is: nem állott rendelkezésükre német—magyar szótár (Ságri István: *A magyar nyelvtanok és szótárak könyvészete. MKSZ.* 1920.), s így csak a latin nyelv kerülőjével tudták az ismeretlen szavak értelmét kideríteni úgy, hogy előbb német—latin s utána a latin—magyar szótárban keresték meg, ami rendkívül körülményes volt. Több nyom mutat arra, hogy Páriz-Pápai latin—magyar szótárát forgatta a fordítók egyikemásika. De az sem csodálható, hogy olyik fordító unta ezt a bonyolult szókeresést, s gondolomra fordítván, rokonhangzású szavakat összecserélt, s minthogy a szöveg egészével és értelmével kevés közösséget érezve gépiesen fordított, sokszor egészen komikus „Leiter Jakab"-ok állottak elő.

Különleges helyet foglal el a kollektív fordításban a g) jelzésű ív első három oldala, amely Csokonai kézírása és színvonalban magasan a többi rész fölött áll. Nem mintha Csokonai sokkal jobban tudott volna németül, mint társai. Számára is vannak szavak, amiket nem tud lefordítani, s egyszerűen németül ír oda. Ilyen a *Pause* (a szöveg más helyén *megszünés*), a *dreimaliger Posaunenton* s a *Mensch*, mellyel a *Sprecher* Papagenot megszólítja; erre nem találta megfelelőnek az *ember* szót, mely *A varázsfuvola* ideológiája értelmében nem illik Papagenora, ki Sarastro áriájának szavaival élve „nem érdemel ember nevet". Félreértések is akadnak.

A fő különbség az, hogy nemcsak jobban tud írni, mint a többiek, hanem hogy a többi rész ügyetlen, szenvtelen és gépies fordítása után itt Csokonainak a műhöz való bensőbb kapcsolata érzik. Hogy ez a megállapítás nem tisztán illúzió, amit Csokonai kézírása kelt, arra egy szembeszökő példát idézünk.

A tizenharmadik „scénában", melyet még más fordított, így hangzik a színi utasítás: „A theatrum elváltozik egy olyan befedett sétahelyhez, melyen elférhet az *eke*." Egy pillanatig csodálkozunk, vajon hogy kerül eke Sarastro udvarába, de a német szöveg megadja a rejtély nyitját: „Das Theater verwandelt sich in eine Halle, wo das *Flugwerk* gehen kann." A fordító a *Flug* (repülés) és *Pflug* (eke) szót tévesztette össze. Az mindenesetre érthető, hogy egy debreceni diák képzeletvilágába a XVIII. század végén jobban beletartozott az eke, mint a repülőszerkezet. Ezzel szemben a tizenhatodik „jelenés" utasítása, mely már Csokonai fordítása, így hangzik: „Három gyermekek mennek egy rózsával díszített *repülő hajóba (Flugwerk)*." A *repülő hajó* Csokonai saját, jövőbe mutató szóalkotása. A német kifejezést nyilván azért tette oda zárójelben, mert a szó új volt és magyarázatra szorult. Csokonai ekkor még nem lehetett nyelvújító, de a *repülő hajó* kifejezésben már akkor megmutatkozik, hogy szükség esetén milyen nyelvalkotó készség lakozik benne. Az ő újítása az *indulat* szó is, melyet épp azért szükségesnek tart a zárójelbe tett *instinctus* szóval magyarázni. — A *Sprecher* szót a többi szövegrészek lefordítatlanul hagyják. Csokonai nem olyan bátor újító, mint Batsányi, aki *szóllót*, vagy Verseghy, aki *szónok*ot ír. De talál egy ízléses és a magyar fülnek a *Sprecher*nél ismerősebb, szinte hazainak hangzó kifejezést, az *Oratort*. Klasszikus műveltsége máshol is kiütközik: *Papageno* Bécs külvárosi *Jucche!* kiáltása nála *Evoé*ra magasztosul. A zeneértő szólal meg benne, mikor a *Terzetto*hoz (ebben az olaszos formában használja az eredeti szöveg *Terzett* szavát) magyarázatként hozzáfűzi: *Cantus ternarius*, az *erős accord*hoz pedig *consensus sonorum a musikában*. De megmutatkozik az igazi költő is az ilyen mondatban, aminővel az egész fordításban nem találkozunk: „A setét éjszakát rettenve kergeti a napnak fényessége." És tolla alatt ritmusba szökken Pamina áriájának nyers prózai fordítása is: „Ezek a könnytseppek hullanak legkedvesebb Tamino, tsak feléd." A Csokonaira kiszabott részt Nagy Gábor fejezte be. Ez a fordítás is felülmúlja a többit, s különösen népies, magyaros zamatával tűnik ki, mely megfelelően simul a Papageno-jelenetek stílusához. Így szól a „rátarti leányokról" Papageno áriájában, s a *Weib* (ezt a szót lefordítatlanul hagyja) „a pálczáján magát lötykölve" jön ki. De az sem lehetetlen, hogy ezt a részt Csokonai diktálta Nagy Gábornak, mint azt máskor is megtette.

Minthogy Csokonai a magyar színtársulattól, úgy látszik, ötödik levelére sem kapott választ, drámaátdolgozási terveinek egy részét hamarosan el is ejtette; így nincs nyoma annak, hogy La Rue *Cyrus*ából és *Lysimachus*ából valami is elkészült volna. Ezeket utoljára 1794-ben említi a *MHirm.* és *MMerk.* fentebb idézett híradásában. Ezzel szemben *A varázsfuvo*la-fordítás terve végigkíséri egész életén. Új indítékot adhatott a vele foglalkozásra pesti útja 1795 tavaszán, amikor is feltétlenül végignézte egy előadását a német színházban; pesti tartózkodása folyamán kétszer is adták (1795. IV. 30. és V. 6. Ld. Isoz Kálmán i. m.). Ennek hatása alatt vehette tervbe az 1795-i munkalajstromban jelzett „kitsinálást", ami Csokonai terminológiájában versbe foglalást jelent; ez több esztendőn keresztül foglalkoztatja. 1797-ben említi Koháryhoz intézett levelében, 1798-ban Széchényi Ferencnét Isist és Osirist idéző verssel ünnepli. Ekkor talán a debreceni színjátszás megindulása tette ismét elevenné a tervet, de tovább is állandóan foglalkoztatja. 1800-ban *A szépseg ereje a bajnoki szíven* c. alkalmi költeménye két sorának forrását maga jelöli meg *A varázsfuvola* 7. áriájának következő két sorában *(HG.* II. 400. l.):

Mann und Weib und Weib und Mann
Grenzen an die Gottheit an.

1801-i hosszabb pesti tartózkodása, amikor ismét többször alkalma nyílott arra, hogy *A varázsfuvolát* a színpadon láthassa, újra elevennó érlelte benne az átdolgozás tervét. Ehhez járult még az is, hogy 1801-ben feléledtek a pesti magyar játékszín feltámasztását illető remények. „A Magyar Theatrum mellett felette kezd ismét buzogni Pest vármegye, kivált Subs. V. Ispány Sz. Királyi Úr, a németek theátrumát veszik meg, ezek pedig újat akarnak építeni. Derék dolog lenne az!" — írja 1801 szeptemberében Pestről Puky Istvánnak (ld. *HG.* II. 698. l.). Hogy *A varázsfuvola*-fordítás még 1802-ben is foglalkoztatja, azt mindenekelőtt Széchényi Ferenchez 1802-ben intézett levele mutatja. A zeneszámok versbe foglalása sem történt egyszerre, s hogy a 7. szám után nagyobb idő elteltével vette ismét fel, azt alátámasztják nyelvi okok is, de pusztán a kézírásból is megállapítható, hogy a 2., 3., 4., 6. és 7. zeneszám versbe foglalása a többinél korábbi keletű.

Csokonai javításai a prózai szövegen mindenekelőtt kiküszöbölik a fordítók nyelvi tévedéseit. Már az első átnézéskor kijavítja a *pfeift* szónak *pipázik*kal való fordítását *sipol*ra, de a *Strohhütte—szalmakalap* és a *reicht—szagol* fordításokat csak a második átnézéskor helyesbíti. Javításai azonban túlmennek az egész kezdetleges hibák kiköszörülésén és nagyobb szabatosságot céloznak a fordításban; így javítja ki a *felsichte Gegend* első fordítását, a *bérces térség*et *kősziklás térség*re, vagy a *verschleierte Damen* első fordítását, az *eltakart képű dámák*at *befátyolozott képű dámák*ra. Színtelen kifejezéseket zamatosabb, olykor népies szólásokkal helyettesít *(gonoszul* helyett *ebatta módon)*. Idegen szavakat magyarokkal cserél fel, így a strázsálni helyett *őrzenit, pyrhula madarat* helyett *veresbegyet* ír. De amikor az idegen szót szabatosabbnak vagy kifejezőbbnek érzi, azt teszi a magyar helyébe. Így javítja ki az *egyezteti hangját* kifejezést *accompagnirozzara* (ném. Sz.: *accompagnirt)*, a *musikálás alatt*ot a *Ritornel közbe* (ném. Sz.: *unter dem Ritornel)* kifejezésre; így kerül az *emberséges ember* helyébe *ordinarius solitus ember* (ném. Sz. *gewöhnlicher Mensch)* vagy a *tisztességes* helyébe *modestus* (ném. Sz.: *bescheiden)*. Általában a hosszú és nehézkes szavakat, különösen a kötő- és határozószavakat igyekszik rövidebbekkel pótolni: így kerül az *elerőtlenedik* helyébe *elájul*, az *egyébképen* helyébe *különben*, az *elragadtatásig* helyébe *megigézésig*, *érzékenység* helyébe *érzés*. Túlnyomó részben pusztán szavakat javít, csak egészen ritkán s ott nyúl bele a mondatszerkezetbe, ahol a fordító az eredeti szöveget félreértette. (Ld. részletesen *Szövegkritika.)*

A második kidolgozás megkezdése talán már az 1793. esztendőre esik, mikor is Csokonai másoltatni kezdte az első fordítás javított szövegét; ezt utóbb még egyszer átjavította, de ismeretlen okból abbahagyta; ezután elsősorban csak a zeneszámok versbe foglalásával foglalkozott, és túlnyomóan csak ezek prózai fordítását javította át. A prózai szöveget itt csak nyersanyagnak használja, de az eredeti lehető hű visszaadására törekszik szemben Verseghyvel, ki teljesen szabadon költi át. Ennek ellenére a prózai szöveg nehézkessége könnyed dallamosságnak ad helyet. A prózai fordítás nyelve teljesen régies; ezzel szemben a verses szövegekben több ízben él nyelvújítási szavakkal, a *dühösség* helyébe *dühöt* tesz, a *kellemetes* helyébe *kellemes*t, a *boszorkányos hang* itt már *varázs hang*, használja a *rugó* szót is, messze megelőzve a nyelvújítás általános szóhasználatát. Ezek a szavak részben korhatározók is; a *kellemest* Csokonai először az *Amintás*ban használja 1795-előtt (ld. Techert József: *Csokonai nyelvi forrásai. MNy.* XXXII.), a *rugó* 1798-ban fordul elő egy Festetich Györgyhöz intézett újabban kiadott levelében *(MM.* II. 828. l.), a *varázs* szót 1795-ben alkalmazza először (l. fentebb). Mindezek együtt arra mutatnak, hogy a versbe foglalás a kilencvenes évek legvégén és az új század első éveiben történhetett.

Az első nyolc zeneszám verses fordítása pontosan követi az eredeti számozását. Ezek közül a 7. számig terjedő öt zeneszám írása régebbi, s még ugyanezzel az írással írta fel a 8. sz. finálé számát is; a szöveg maga már későbbi írást mutat. Az első zeneszámok versbe foglalásakor valószínűleg kotta volt előtte, Mozart zenéjének zongorakivonata, mert az egykorú szövegkiadások nem számozzák a zeneszámokat. A 9. számtól kezdve a számozás teljesen önkényes, s így valószínű, hogy ekkor csak szövegkönyvet használt. Feltehető, hogy a zeneszámok fordítását külön akarta kiadni; beleillettek tervezett *Muzsikális gyűjteményé*be mint olyan zenedarabok, amelyekhez „magyar Vers volna készítve". (Levele Kazinczyhoz *HG.* III. 782. l.) — Azt a feltevést, hogy az első hét szám fordításánál zongorakivonat lehetett előtte, némiképp megerősíti, hogy — bár itt is akadnak prozódiai hibák — ezek énekelhetőség szempontjából felette állanak a későbbi fordításoknak; csupán a 4. szám (a számokat Csokonai számozása szerint idézzük) látszik ennek ellentmondani. A 8. számtól kezdve az ilyen szempontú vizsgálat is bizonyossá teszi, hogy csupán szövegkönyv volt Csokonai kezében. A 8. sz. 4. sorában egy szótaggal több a fordítás; Pamina és Papageno számozatlan kettőse úgyszólván énekelhetetlen. Az Éj királynője 9. számot viselő áriájának két sora egyáltalában nem énekelhető, a 20. sz. Sarastro-ária szövegismétlések szempontjából nem alkalmazkodik a zenéhez. (A verses fordításokat énekelhetőség szempontjából Várnai Péter volt szíves felülvizsgálni, s ezért e helyütt mondok köszönetet.)

Mindez még inkább valószínűvé teszi, hogy az első hét ária versbe foglalása Csokonai dunántúli tartózkodására, legvalószínűbben 1798-ra esik, amikor is Sárközy István házánál könnyen juthatott zongorakivonathoz; ezzel szemben 1800 után debreceni magányában alkalmasint már csak szövegkönyv állott rendelkezésére.

A szöveg fordításában kis híján csak mint annak javítója vett részt. A zeneszámok teljesen az ő alkotásai, és szinte nyomon követhetjük benne egész költői fejlődését, formaművészetének tökéletesedését. Nem támaszkodott kizárólagosan a nyers fordításra, aminek bizonyítéka a 16. zeneszám két utolsó sora, mely a nyers fordításból hiányzik, de Csokonai verses fordításában megvan. Egy zeneszámot, mint említettük, Batsányi is lefordított, Kazinczy feljegyzése szerint budai fogságában, mintegy időtöltő vetélkedésből Verseghyvel, talán épp Kazinczy biztatására, 1795. július 21-én és 22-én. Ez a II. felvonásból a *Bewahret euch vor Weibertücken* kezdetű duett (eredeti számozás szerint 11. sz., Csokonainál 16. sz.) (ld. *Bats.* I. 59. és 376. Címe: *A szólló és egy pap).* Verseghy ezen kívül még nyolc számot fordított le (eredeti számozás szerint a 2., 7., 10., 11. *(A szónok és egy pap)*, 13., 15., 16., 17. és 20. számok. *Verseghy Ferenc kisebb költeményei.* Kiadják Császár Elemér és Madarász Flóris.Bp. 1910. 107—114. és 358—363. l.).

Batsányi nem volt sem zeneértő, sem zenekedvelő, s ez a fordítás nála csak egyetlen alkalmi kirándulás. Verseghyt maradandóan ragadja meg *A varázsfuvola*, s éppúgy nem engedi el egész életén át, mint Csokonait: fordításainak szövegén egyre farag és csiszol és beszövi őket *Rikóti Mátyás*ába. De még azután is foglalkozik velük: Pamina és Papageno kettősének, melyet ott a Kapitány és Birgita énekelnek, összesen négy változata maradt fenn, egy 1806. utánról. Verseghy a *Rikóti Mátyás*ban *A varázsfuvola*-részletekkel bizonyítja az illető szereplők kifinomult kultúráját, míg Rikóti szájába mint a parlagiság példáját Argirus nótáját adja, nem vévén észre, hogy itt nincs ellentét: *A varázsfuvola* is mély népi rétegekből fakad.

A fordítási modor különbözőségének szemléltetésére álljon itt a 11. sz. duett s a négy XVIII. századi magyar fordítás Sz.-e.

Bewahret euch vor Weibertücken,
Dies ist des Bundes erste Pflicht!
Manch weiser Mann liess sich berücken,
Er fehlte, und versah sich's nicht.
Verlassen sah er sich am Ende,
Vergolten seine Treu mit Hohn!
Vergebens rang er eine Hände,
Tod und Verzweiflung war sein Lohn.

A debreceni nyers prózai fordítás:

Őrizzétek magatokat az asszonyok tsalárdságától.
Ez a kötésnek első tiszte!
Sok bőlts ember meghagyta magát tsalatni,
Hibázott és nem vette észre magát.
Magát utóljára hagyattatva látta ő,
Az ő hüségét tsufolással jutalmazták meg.
(a két utolsó sor hiányzik)

Csokonai fordítása:

Az Asszonyfortélyt kerüljétek:
E Törvény a' frigybe első!
Sok bőlts embert megtsalt e' vétek,
Hibázott 's ált nem látta ő.
Elhagyatott végre a' kába,
Hűvsegiért sok bosszút nyelt!
Kezét törte, de mind hijába,
Bérűl Halált 's kétséget lelt.

Batsányié:

„Ne hajts az asszonyok szavára" —
Legfőbb törvényt itt ez tegyen!
Intvén sok bölcs s nagy ember kára,
Bölcsebb hogy más nagyobb legyen: —
Elhagyva esdeklett az égre;
De bármit sirt, bármit teve,
Hüsége várt jutalma végre
Kinos halál s szégyen leve!

Verseghyé:

Kerüld az asszonycsalfaságot,
Ez eggy törvénye frigyünknek.
Sok bölcs cselébe tévelyedvén
Keservet szerze szivünknek.
Elhagyva látta, gunyolással
Jutalmaztatni lángjait,
Hiába kucsolgatta karját!
Halál tetézte kinnyait.

Kerüld a férficsalfaságot,
Ez eggy törvénye népünknek.
Sok szép cselébe tévelyedvén
Keservet szerze szivünknek.
Elhagyva látta, gunyolással
Jutalmaztatni lángjait,
Hiába kucsolgatta karját!
Halál tetézte kinnyait.

A leghívebb, legstílusosabb és legmesterkéletlenebb Csokonai fordítása. Batsányi a szöveghez tartozó dallam ismerete, vagy legalábbis figyelembevétele nélkül készítette különös szabatos fordítását. Verseghyé talán simábbnak, behizelgőbbnek tetszik, pedig csak rutinosabb; bőbeszédű, parafrazeáló modorával ellaposítja és meghamisítja az eredetit, s az egykorú német műdal sablonjához idomítja; az eredeti teljes elferdítésével még egy versszakot szerez hozzá, amely ellentmond a szabadkőműves szövetség nőellenességét példázó duett szellemének. — Példánk jól szemlélteti Csokonai viszonyát a prózai fordításhoz is: híven követi, de erősen tömöríti és dallamosan ritmizálja. (Részletesebben ld. Pukánszkyné Kádár Jolán: *Csokonai Varázsfuvola fordítása*. *ItK*. 1954. 62—70. l. — Uő. *A varázsfuvola első magyar fordítása. Zenetudományi Tanulmányok 5. W. A. Mozart emlékére*. Bp. 1957. 441—466. l. és az ott idézett irodalmat.)

Szövegkritika

A kéziratban a *cím* hiányzik. A *MHírm*. tudósításából (1794. nov. 7. 693. l.) és magából a szövegből pótoltuk. Eredetileg különálló, utóbb egybekötött, különböző formátumú ívekből áll. Az ívek kisbetűkkel vannak jelezve, de a jelzések nem egykorúak, hanem a Csokonai-kéziratok valamelyik rendezőjétől származnak és nem is helyesek, mert a b) jelzésű ív *A varázssíp* kéziratát tartalmazza, s *A boszorkánysíp* kézirata az a) ív után a c) íven folytatódik. Hét különböző kéz írása. Ebből három, hosszanti félívre osztott ívrétű lap Csokonai saját kezű fogalmazása. Ezt a részt elütő betűtípussal közöljük. A javítások nagy része is tőle való. Ezt a *Szövegkritika* jegyzeteiben mindenkor jelezzük.

A hét különböző írás hétféle írásmódot jelent. Az írásmód azonban egy kéziráson belül sem következetes. De vannak olyan sajátságok, melyek Csokonai részét kivéve, az egész kéziraton végighúzódnak. Az első és leggyakoribb az ékezés pontatlansága, illetve hiánya. Ennek oka, hogy nem volt anyanyelvi oktatás, írni elsősorban latinul tanultak. A latin írásban pedig nem használtak ékezeteket. Ennek következtében különösen a magyar *é* ékezete olykor lapszámra hiányzik. A rövid és hosszú ékezetek megkülönböztetése néha szinte lehetetlen. A kettős ékezetű betűknél az is előfordul, hogy az ékezetek egyike pont, a másika vessző. A hosszú *ő* és *ű* jelölése néha *ö* és *ü*. A *c* és *cs* az esetek túlnyomó részében *tz* és *ts*, de *cz* és *cs* alakban is előfordul; a *zs* többnyire *s* vagy *'s*, máskor *zs*. A különböző írásmód ugyanabban a sorban, sőt mondatban is váltja egymást. A nagy *U V* alakban is előfordul, az *a* névelő írása hol *a*, hol *a'*. Még nagyobb a zavar a szavak egybeírásánál; van, aki egybeírta az egymást követő szavakat, míg pennájából a tinta ki nem fogyott. A nagy és kis kezdőbetűk használata nemcsak teljesen következetlen, hanem gyakran meg sem különböztethetők egymástól, a nagybetűket nagyobbra írott kisbetűk jelzik, különösen az *a* esetében. A szöveg hű visszaadását sokszor nemcsak a rosszul olvasható írás teszi nehézzé, hanem a rengeteg javítás is, amely gyakran nem veszi figyelembe a mondat egészét és nem hangolja egybe a változtatásokkal az eredeti alakjukban meghagyott részeket; a néha többszörösen átjavított szöveg szabatos meghatározása olykor lehetetlen. Írásonként változik a ligatúrás rövidítések mennyisége és formájuk sem egységes.

A főszöveget mindezek ellenére lehetőleg betűhíven adtuk. Kijavítottuk azonban a nyilvánvaló tollhibák mellett a zavaró, lényegesebb ékezési, interpunkciós és egybeírási hibákat. Mivel ezeknek a száma a kéziratban igen nagy, s mivel a mű nem Csokonai kézírásában és elsődlegesen nem is az ő

szövegezésében maradt fenn (ld. a jegyzet *Keletkezése* c. alfejezetet), a főszövegben végzett javításokat külön, egyenként csak a Csokonaitól fordított részben regisztráljuk. A szereplők nevei hol a szöveg fölött, hol a szöveg előtt vannak. Egységesen a szöveg elé tettük őket. Javarészt rövidítve vannak. A hiányzó részeket szögletes zárójelbe tettük.

Rövidítések

2 *mindenik* ligatúrával röv. *mnik*
9 *Istenek* ligatúrával röv. *Inek*
10 *Szabadítsatok* és *oltalmazzatok* után *meg* ligatúrával röv. *g*
17 *láttam* előtt *nem* ligatúrával röv. *n* — *2dik* után *Dáma* hiányzik
18 *3dik* után *Dáma* hiányzik
22 *vele* után *valo* ligatúrával röv. *vo*
23 *Talán* után *hogy* ligatúrával röv. *h*; *ember* ligatúrával röv. *er*
24 *nyugalmát* után *meg* ligatúrával röv. *g*
25 *meg* ligatúrával röv. *g*
27 *Nem!* után *tsak* ligatúrával röv. *ts*
29 *lehet* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*; utána *meg* ligatúrával röv. *g*
34 *nem* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
35 *azután* után *mind* ligatúrával röv. *md*
36 *Mit* után *nem* ligatúrával röv. *n*
37 *ezzel* előtt *hogy* ligatúrával röv. *n*
39 *lehet* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
43 *láthatlak* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
44 *a 3an* előtt *Mind* ligatúrával röv. *MD* — *megnyílik* ligatúrával röv. *gnyílik*
47 *én* előtt tsak *hogy* ligatúrával röv. *ts.h*
48 *engem* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
55 *Kalitka* előtt *nagy* ligatúrával röv. *gy*
56 *különféle* előtt *mellybe* ligatúrával röv. *mellyb*
64 *mással* után *valo* ligatúrával röv. *vo*
67 *Mert* után *minden* ligatúrával röv. *mn*
72 *az ifjunál* és *a vénnél* előtt *mind* ligatúrával röv. *md* — *országba* ligatúrával röv. *országb*
76 *És* után *minden* ligatúrával röv. *mn*
78 *gyer* után *tsak* ligatúrával röv. *ts*
81 *(magába)* ligatúrával röv. *magáb*
82 *mint* előtt *ember* ligatúrával röv. *er*
87 [me]g
88 *Tamino* innen kezdve az egész jeleneten át röv. *Tam*
89 *neveznek* ligatúrával röv. *nevezk*
90 *embereken* ligatúrával röv. *ereken*
92 *Mond* után *meg* ligatúrával röv. *g*
94 *emberek* ligatúrával röv. *erek*
96 *madaraimmal* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
98 *Mond* után *meg tsak* ligatúrával röv. *m ts*
102 *igazán* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
103 *ki* előtt *vagy* ligatúrával röv. *gy*
104 *Arra* után *tsak* ligatúrával röv. *ts*
105 *jöttem* előtt *hogy hogy* ligatúrával röv. *h h*
106 *hol* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
109 *tudok* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*, utána *hanem tsak hogy* ligatúrával röv. *hm ts h*

110 *vidám* után *ember* ligatúrával röv. *er*
111 *gondolom a* előtt *mint* ligatúrával röv. *mt*, után *volt* ligatúrával röv. *vt*
112 *Azt* után *nem* ligatúrával röv. *n*
114 *ötet* után *nem* ligatúrával röv. *n*
116 *szolgált* után *volna* ligatúrával röv. *va*
117 *belölle* után *nem* ligatúrával röv. *n*
118 *messze* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
120 *élsz* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
121 *irássbol* után *mint minden emberek* ligatúrával röv. *mt mn erek*
125 *nap* előtt *minden* ligatúrával röv. *mn*
127 *Mond* után *meg* ligatúrával röv. *g*
128 *szerentsés* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
130 *te* után *utolsó* röv. *utols'*
131 *felöl* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
133 *gondolom* előtt *tsak* ligatúrával röv. *ts*
137 *úgy* előtt *vagy* röv. *v.*
138 *egy Pyrhula* előtt *mint* ligatúrával röv. *mt*
141 *meg sütnének* előtt *vagy* röv. *v.* — *főznének* előtt *vagy* röv. *v.* *meg* ligatúrával röv. *g*
143 *Tsudálatos* után *ember* ligatúrával röv. *er*
146 *Mütsoda* után *emberi* ligatúrával röv. *eri* — *ötet* után *meg* ligatúrával röv. *g.*
149 *De* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
150 *megháborodtam* ligatúrával röv. *gháborodtam*
151 *sem* előtt *emberi* ligatúrával röv. *eri*; utána *emberséges*
152 *ember* ligatúrával röv. *erséges er*
156 *vajon* után *ember* ligatúrával röv. *er*
161 *talán* után *nem* ligatúrával röv. *n*
162 *közelits* után *mert* ligatúrával röv. *m*
163 *ijjed* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
166 *szabaditom* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
169 *pedig* előtt *vagy* röv. *v.*
171 *neked* után *vallanom* röv. *vallano*
174 *azon* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
175 *szerentsésen* után *meg* ligatúrával röv. *g*
176 *világon* után *mindenek* ligatúrával röv. *mnek*
177 *nélkül* után *valo* ligatúrával röv. *vo*
183 *erős* után *mint* ligatúrával röv. *mt*
185 *Dámák* az egész jeleneten át röv. *D.*
188 *Tamino* az egész jeleneten át röv. *Tam.*
190 *ök* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*, utána *minden* ligatúrával röv. *mn*
198 *néked* után *nem* ligatúrával röv. *n*
199 *egyebet* után *hanem hogy* ligatúrával röv. *hn h*
200 *láttam* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
203 *ők* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
206 *Dáma* az egész jeleneten át röv. *D.*
209 *neked* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
215 *miért* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
220 *És* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
222 *Mond* után *meg* ligatúrával röv. *g*
223 *mutatja* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
225 *ő* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*, utána *nem n*
226 *téged* után *meg* ligatúrával röv. *g*

228 *Fejedelemné* előtt *nagy* ligatúrával röv. *gy*
230 *ha* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
237 *vételekor* előtt *valo* ligatúrával röv. *vo*
239 *is* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
IV. *Jelenés* röv. *Jel.*
240 *Tamino* röv. *Tam.* — *Papageno* röv. *Pap.*
245 *Isteni* ligatúrával röv. *Ini*
247 *bizony* után *nem* ligatúrával röv. *n*
248 *itt* után *mint* ligatúrával röv. *mt*
V. *Jelenés* röv. *Jel.*
261 *meg* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h.* —
263 *már* után *meg* ligatúrával röv. *g*
268 *téged* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
270 *bizonyal* előtt *minden* ligatúrával röv. *mn*
271 *szabadult* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
275 *Istenek* ligatúrával röv. *Inek* — *mondjátok* után *meg* ligatúrával röv. *g*
276 *az* után *meg* ligatúrával röv. *g*
278 *elevenitö* előtt *mindent meg* ligatúrával röv. *mnt g*
279 *néki* után *mindég* ligatúrával röv. *mnég* — *Istentelen* ligatúrával röv. *Intelen*
283 *magát* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
285 *Leányának* ligatúrával röv. *Leányák*
287 *Démon* röv. *D.*
290 *Kínzásoknak* ligatúrával röv. *Kínzásokk*
291 *magához* előtt *mindég* ligatúrával röv. *mnég*
292 *kénszerítésnek* ligatúrával röv. *kénszerítésk*
293 *hizelkedésnek* ligatúrával röv. *hizelkedésk* — *véteknek* ligatúrával röv. *vétek*
295 *hol* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
301 *Pamina* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
303 *Istenek* ligatúrával röv. *Inek*
306 *Királynénknak* ligatúrával röv. *Királynénkk*
308 *Jön!* előtt *meny dörgés* röv. *meny dörg.*
309 (utána még kétszer ugyanígy)
VI. Jelenés röv. *Jel.*
312 *ékesítve* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
317 *jobban* előtt *leg* röv. *l.*
318 *keserüségbe* ligatúrával röv. *keserüségb* — *meg* ligatúrával röv. *g*
323 *általa* után *minden* ligatúrával röv. *mn*
330 *ö mondott* előtt *volt minden a mit* ligatúrával röv. *vt mn a mt*
341 *Istenek* ligatúrával röv. *Inek*
344 *meg* ligatúrával röv. *g*
353 *tsinálhatok* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*, utána *hanem hn*
358 *kegyelm z* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
361 *többet* előtt *tsak* ligatúrával röv. ts
372 *nagyobb* előtt *Leg* röv. *L. tartalmi* előtt *[me]g*
384 *Printzel* röv. *Printze*
432 *A mi* előtt *Szolga* kihagyva
434 *által* előtt *vagy* röv. *v.*
436 *Az* előtt *Szolga* röv. *Szolg*
437 *Ugyan?* előtt *Szolga* röv. *Szolg*
438 *Ez* előtt *Szolga* kihagyva
439 *El* előtt *Szolga* kihagyva

440 *Hát* előtt *Szolga* kihagyva
441 *Bizonyosann!* előtt *Szolga* kihagyva
443 *Oh* előtt *Szolga* röv. *Sz*
445 *Nem* előtt *Szolga* kihagyva
450 *Természet* előtt *Szolga* röv. *Szolg*
455 *Hogy* előtt *Szolga* röv. *Szolg*
456 *Tudod* előtt *Szolga* kihagyva
470 *fut* előtt *Szolga* kihagyva
472 *Pamina* előtt *Szolga* kihagyva
477 *Mit* előtt *Szolga* kihagyva
487 *békot* után *vagy* röv. *v*
588 *igérhetem* előtt *vagy* röv. *v*
597 *asszony* után *vagy* röv. *v*
648 *Ez* előtt *gyerekek* ligatúrával röv. *gyerekk*
654 *Ezt* előtt *gyerekek* ligatúrával röv. *gyerekk*
660 *Isteneknek* ligatúrával röv. *Istenekk*
730 *mondottátok* előtt *hogy meg* ligatúrával röv. *h g*
861 *mindeneknek* ligatúrával röv. *mindenekk*
865—866 *ezeknek az idegeneknek* ligatúrával röv. *ezek az idegenek*
904 *mesterségünknek* ligatúrával röv. *mesterségünkk*
916 *illy* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
919 *ennek a* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*, utána *birkozásnak* ligatúrával röv. *birkozásk*
923 *kedveket* előtt *Isteneknek* ligatúrával röv. *Istenekk*
930 *embereknek* ligatúrával röv. *emberekk* —
913 *Isteneknek* ligatúrával röv. *Istenekk*
936 *párnak* ligatúrával röv. *párk*
939 *Ha* után *tsak* ligatúrával röv. *ts*
940 *jutalmaztassátok* után *meg* ligatúrával röv. *g*
968 *ami* előtt *hogy* ligatúrával röv. *h*
980 *Nos* után *Mindeniknek* ligatúrával röv. *Mindenikk*
1009 *De ha* előtt s innen kezdve a jelenet végig *Papageno* röv. *Papag*
1014 *nyelved* után *hogy* ligatúrával röv. *h*
1021 *hatalmunknak* ligatúrával röv. *hatalmunkk*
1032 *semmit* után *nem* ligatúrával röv. *n*
1053 *templomba* ligatúrával röv. *templomb*
1075 *mintha* után *nem* ligatúrával röv. *n*
1122 *Monostatos* röv. *Monost*
1151 *engedj* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
1153 *kell* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
1173 *Szenteltetteknek* ligatúrával röv. *Szenteltettekk*
1200 *Szenteltetteknek* ligatúrával röv. *Szenteltettekk*
1203 *barátságba* ligatúrával röv. *barátságb*
1208 *szépeknek* ligatúrával röv. *szépekk*
1210 *szempillantásba* ligatúrával röv. *szempillantásb*
1236 *Hogy* előtt s innen a jelenet végéig *Monostatos* röv. *Monost*, majd *Monos*
1243 *hatalmamba* ligatúrával röv. *hatalmamb*
1248 *életbe* ligatúrával röv. *életb*
1259 *megfogja* ligatúrával röv. *g fogja*
1275 *bűntetném* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
1293 *helybe* ligatúrával röv. *helyb*
1296 *országba* ligatúrával röv. *országb*
1302 *Eke* után *pedig* ligatúrával röv. *pd*

1336 *magamba* ligatúrával röv. *magamb*
1377 *Papageno* itt és az egész jelenetben röv. *Papag*
XVIII. *Tizennyoltzadik* röv. *Tizennyoltz*
1404 *halgatásodnak* ligatúrával röv. *halgatásodk*
1445 *engedjük* előtt *meg* ligatúrával röv. *mg*
XXI. *Huszonegyedik* ligatúrával röv. *Huszonegyed*
1477 *Te nem* előtt *Pamina* röv. *Pam.*
1547 *egy Asszonykát* előtt *vagy* ligatúrával röv. *v*
1571 *kezed* után *vagy* röv. *v*
1591 *Minek* előtt *Papageno* röv. *Papag*
1634 *telt* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
1638 *őleket* előtt *vagy* röv. *v*
1641 *szomoruságába* ligatúrával röv. *szomoruságáb*
1660 *Hijába* ligatúrával röv. *Hijáb; Ellenségeknek* ligatúrával röv. *Ellenségekk*
1684 *merek* előtt *meg* ligatúrával röv. *g*
1704 és 1705 *szerentse* előtt *nagy* ligatúrával röv. *gy*
1727 *egy füstölgő* előtt *pedig* ligatúrával röv. *pg*
1733 *nóták* előtt *vagy* röv. *v*
1739 *Szebb* előtt *leg* röv. *l*
1747 *Templomba* ligatúrával röv. *Templomb*
1752 *Hijjába* ligatúrával röv. *Hijjáb*
1765 *szivembe* ligatúrával röv. *szivemb*
1779 *igen* után *vagy* röv. *v*
1785 *Pályafutásodat* ligatúrával röv. *Pályafutásod*
1827 *egésszen* után *vagy* röv. *v*
1832 *viselnének* röv. *viselnék'*
1839 *felségesebb* előtt *leg* röv. *l*
1844 *Szüléknek* ligatúrával röv. *Szülékk*
1853 *Templomba* ligatúrával röv. *Templomb*
1868 *ott* előtt *vagy* röv. *v*
1873 *bosszuállásunknak* ligatúrával röv. *bosszuállásunkk*
1887 *felszenteltetteknek* ligatúrával röv. *felszenteltettekk*

Javítások

1—372 a/iv Idegen kéz írása Csokonai javításaival
7—9 Verses Sz. prózában, de sorok szerint tagolva
11 *megerőtlenedik* áth. Csokonai írásával fölé írva: *El ájul*
13—43 Verses Sz. prózában, de sorok szerint tagolva
18 *a festésig szép* áth. Csokonai írásával helyébe írva *meg érdemlené a le festést*
19 *Szeretetnek* azonos kézzel jav. *szerelemnek*
20 *ennek az* áth. helyébe írva azonos kézzel *Ezé az*, majd az *é az* áth.
22 Er. Sz.: *Ezt a tudósítást vele részeltessük; tudósítást* áth. Csokonai írásával fölé írva *hirnek, részeltessük* áth. Csokonai írásával fölé írva *v[al]jo közlésére*. Az *Ezt*-et nem javította *Ennek*-re, amint a szöveg kívánta volna
34 *h[ogy] ezzel* előtt áth. *Tsak*, a kis *h* nincs nagybetűre jav. em.
38 *Úgy* áth. Csokonai írásával fölé írva *Bártsak*
52 A fordító a *Ritornel* szót lefordítatlanul hagyta, helyén hézagot hagyott kérdőjellel
53 *figura* áth. helyette folytatólagosan *ábrázat*

54 *felé* Csokonai írásával *felől*-re javítva
57 *pipál* áth. Csokonai írásával fölé írva *sipol*
60—76 A ném. verses Sz. prózában fordítva, de soronkénti tagolással A margón Csokonaitól megjelölve mint versbe szedendő Sz. (*A varázsfuvola* 2. sz. áriája. Ld. *A varázssíp zeneszámai.* Nro. 2.)
64 *Jól tudván tzifrán járni* áth. és Csokonai írásával fölé írva *Kedves az ő mással v[al]o társalkodás[a]*
65 *És engemet a pipázásról meg esmérnek* áth. és Csokonai írásával fölé írva *És ért a sipoláshoz*
73 Er. Sz.: *Én tsinálok fészket a leányoknak* áth. és ugyanazzal az írással alá írva: *Szeretnék a leányok fészke lenni.* A *fészke* áth. és Csokonai írásával fölé írva: *lépe*
74 *Fognék 12 fejér személyt magamnak* a *12* áth. és Csokonai írásával fölé írva: *tüzet*
76 Er. Sz.: *És minden leány enyém lenne* Csokonai javítása: *És m[inde]n leányok enyémek volnának.* — *Pipázik* áth. Csokonai írásával fölé írva: *sipol*
84 Áth. *ollyan* és azonos írással helyébe írva *egy*
93 *Vannak* után beszúrva *é*
105 *jöttem* előtt áth. *szül*
117 Áth. *annyit* előtt *azt tudom én hogy n*
118 *n[em] messze* előtt áth. *az én szalma*
125 *tart ő* előtt áth. *ad ő*
133 *édes* előtt áth. *kedves*
136 Áth. *majd először perbe szállok véled, mint a millyen igaz az hogy engem Papagenonak hivnak, mint,* azonos írással fölé írva *ugy be zárlak*
139 *adlak* előtt beszúrva *el* utána áth. *téged magadat*
148 *Igaz* előtt beszúrva *Ugy se;* az *Igaz* nagy *I*-je nincs kijavítva kis *i*-re
162 *bizz* áth. és Csokonai írásával fölé írva *közelits*
165 *Óriási* Csokonai betoldása egy olvashatatlanul áth. szó helyett
177 Áth. *kegyetlen* Csokonai írásával fölé írva *tsudát*
185 *fenyegetőznek* azonos írással jav. *fenyegetik*-re
189 *Igazán* előtt áth. *Tulajdo*
214 *vesz a* áth. Csokonai írásával fölé írva *mutat — talán szeretnéd* áth. Csokonai írásával fölé írva *kétség kivül*
218 Beszúrva *2. D[áma] Azért;* a *Hogy* nagy *H*-ja nincs kijavítva; *Azért* Csokonai írása
218—219 *hazudj* áth. mellé írva azonos írással *-t* többször *meg ne tsald*
220 *ditsekedj* áth., fölé írva Csokonai írásával *hirleld magadat*
222 *gyözted* előtt áth. *ölted*
224 *azt mondja* áth. azonos írással fölé írva *mutatja* 229—231. Áth. *meg fogod te esmérni azt mondta h[ogy] ez a kép* Áth. . . . . fölé írva azonos írással *Te úgy szollott ő, h[ogy] ha ezen ábrázolásokat . . . mert a szerentse . . . és nyugodalom a te sorsod.* Áth. fölé írva azonos írással *lenni találod, ugy a szerentse, betsület és hir a Te jutalmad*
234 Áth. *A Ravasz n[em] ihatott,* fölé írva azonos írással *Szép dolog, olyan nagyon meg nem részegedni. ugy szokott bolondos . . . szokását . . .* fölé írva Csokonai írásával: *Mindég az ő néma Játékát játszotta*
239 Áth. *figyelmezni,* mellé írva azonos írással *hallgatni*
243—254 A ném. verses Sz. prózában fordítva, de soronkénti tagolással,

a margón Csokonaitól megjelölve mint versbe szedendő Sz. (*A varázsfuvola* 3. sz. áriája. Ld. *A varázssíp zeneszámai.* Nro 3.)

243 Áth. *-z elragadtatásig,* fölé írva Csokonai írásával *megigézésig*

244 Áth. *az én* fölé írva Csokonai írásával *egy*

245 Áth. *h*[ogy] fölé írva Csokonai írásával *mimódonn*

247 *Valaminek* aláhúzva

248 *m*[in]*t* előtt beszúrva *itt,* utána áth. *egy*

249 A sor elején áth. *Hát Én; érzékenység* Csokonai írásával *érzésre* javítva

253 *Lennék — lennék* Csokonai írásával jav.: *fognám — fognám*

254 Áth. *lennék,* Csokonai írásával fölé írva *fognék; Ö Ötet*-re javítva

254—255 *el ragadtatott lenne* azonos írással jav. *el ragadtatván*

259 Áth. *Fegyverezd* fölé írva, Csokonai írásával *Készítsd-lelkességgel* fölé írva Csokonai írásával *bátorsággal.*

260 Áth. *erősséggel,* fölé írva Csokonai írásával *állhatatossággal*

264 *Mind egy* előtt beszúrva *ő*

266 Er. Sz.: *Minden vonását meg számlálta ábrázatodonn* Csokonai írásával jav.: *Ő Minden vonását meg olvasott a te ábrázatodonn;* a *Minden* nagy kezdőbetűje nincs kijavítva

273 Áth. *valóságos és igaz,* fölé írva Csokonai írásával *originál*

276 *lehetett* alatt áth. *eshetett*

277 Áth. *tavaszi* fölé írva Csokonai írásával *Májusi — egyedül* után áth. *ült*

279 Áth. *-ben mindig megtalálta ő* fölé írva Csokonai írásával *volt néki az Ő leg édesebb Tartózkodása*

279—280 *Istentelen* után áth. *állaton; tsúszott* Csokonai javítása

281 Áth. *találta* fölé írva Csokonai írásával *leste*

282 Er. Sz. *Az ő gonosz szivén kívül,* Csokonai írásával jav. *Szivével együtt*

285 *imádsz* Csokonai írásával jav. *imádol*

286 Áth. *telhetetlen* fölé írva Csokonai írásával *buja*

288 Áth. *rettentő* Csokonai írásával fölé írva *rémítő*

290—294 Többszörösen áthúzott és Csokonai írásával javított szöveg. A végleges szöveg ∅ jellel betoldás az ív végén az utolsó, 8. levél v. oldalán

296 *hol tartózkodik az a Tyrannus* Csokonai javítása *Hol van mulatása annak a Tyrannusnak* helyett

296—297 *kedvelltető, városa, mesterségesenn* Csokonai javításai

301—302 Áth. *elesik* Csokonai írásával fölé írva: *essen el karom miatt HG*-nál 418. l. téves olvasás folytán *három miatt*

302—303 *— ekkor eggy erős és megreszkettető Accord* Csokonai javítása

305 *Szedd össze magad!* után áth. *Jöjj eszedre*

310 Áth. *szép* fölé írva Csokonai írásával *derék*

311—312 *A királyné egy Tronusba ül, a melly tsillagokkal van meg ékesítve,* több helyen olvashatatlan áthúzások fölé azonos kézzel írt Sz.

314 *Recitativo HG.*-nál III. 419., téves olvasás folytán *Recitatio*

315 *O HG.*-nál III. 419. téves olvasás folytán *Oh*

315—337 a ném. verses Sz. prózában fordítva, de soronkénti tagolással. A margón Csokonaitól megjelölve mint versbe szedendő rész. (*A varázsfuvola* 4. sz. áriája ld. *A varázssíp zeneszámai* Nro 4.)

316 Áth. *szelid* mellé írva Csokonai írásával *bölts*

317 *tudja* Csokonai betoldása

322 áth. *miatt buba vagyok,* fölé írva Csokonai írásával *nekem oda van*

324 áth. *gonosz* fölé írva Csokonai írásával *istentelen*

327 *szorítgató* Csokonai írásával *fojtogatóra* jav.
328 *visszavonogatásait* Csokonai írásával jav. *törekedéseit*
329 *elragattatottnak* Csokonai írásával jav. *elragattatni*
331 *megengedhetők* Csokonai írásával jav. *De hasztalanok*
346 *nyomába megy* Csokonai javítása egy olvashatatlanul áth. szó helyett
348—356 a ném. Er. verses Sz. prózában fordítva
350 *Szegény* Csokonai javítása; *büntetésről* Csokonai javítása *büntetéstől* helyett; *szava* Csokonai javítása *beszédje* helyett
355 *Mig — repetálja, azomba* Csokonai javításai és betoldása, *tamino* és *papageno* kis kezdőbetűvel írva
359 *El veszi HG.* III. 421. helytelen olvasással *el veti*
360 áth. *Most* Csokonai írásával fölé írva *Tsak*
358—424 a ném. Er. verses Sz. prózában fordítva, de soronkénti tagolással
373 *Az három Dámák: Itt mindent hatalmosann meg tselekedhetel.* Itt kezdődik a c) jelzésű ív más idegen írással. A b) jelzésű ív *A varázssíp* szövegének töredékét tartalmazza. Kötetünk 151—158. lapján közölve. Az ívjelzés későbbi. Innen kezdve Csokonai csak a versbe szedendő szöveget javítja
374 Áth. *fenevadságát*, azonos írással helyébe írva *indulatyokat*
377 *az aranynál* előtt áth. *drágább*
381 Áth. *tartoznám ám*, fölé írva *ha szabad nékem*
383—424 a ném. Er. verses Sz. prózában fordítva de soronkénti tagolással
393 Er. Sz. *Téged visz a Printz tsak hidj neki;* azonos írással átjavítva: *A Te oltalmazód a Printz tsak bizzál benne*
394 *lenned HG.* III. 422. l. *lenni* téves olvasás
402 *lehet* után áth. *oda —*
403 *szót HG.* III. 422. l. téves olvasással *szólt*
404 *Vallyon* után áth. *el*
405 *O biz* után áth. *el*
415 Áth. *Hozzátok adják magokat;* azonos írással fölé írva *veletek együtt utaznak*
421 Áth. *Hozzánk adják magokat utazásban;* azonos írással alá írva *Velünk együtt utaznak*
434 Áth. *fejét veszik*, azonos írással fölé írva *által ütik*
441 Egy szó olvashatatlanul áth., fölé írva *Legalább*
443 Er. Sz. *Oh adjatok hálát Istennek*, azonos kézzel jav. *Oh hála legyen nektek jo Istenek*
451 *bátyáim* előtt áth. *tulajdon*, fölé írva *némelly*
453—454 *Szeretsent* előtt olvashatatlanul áth. Sz. fölé írva *nem lehet meg szabadútani az Sorostrosi Pamina követsége vissza hozattatna is*
459 *ijjesztette* a lap szélén + jellel egy olvashatatlanul áth. szó helyére illesztve
462 Egy olvashatatlanul áth. szó alá írva *csajkába*
468 Áth. *köteléket*, azonos írással fölé írva *bikjokat;* utána két olvashatatlanul áth. szó
469 Áth. *kötelékeket?* azonos írással fölé írva *bikjokat?*
470 Áth. *még sem*, azonos írással fölé írva *De nem*
481—506 a ném. verses Sz. prózában fordítva, de soronkénti tagolással, Csokonaitól a margón megjelölve mint versbe szedendő Sz. (*A varázsfuvola* 6. sz. tercettje. Ld. *A varázssíp zeneszámai.* Nro 6.)
516 Áth. *naplementi*, azonos kézzel fölé írva *éjjeli*
518 Áth. *Naplemente*, azonos kézzel fölé írva *Éjtszaka*

531 áth. *portréra* azonos írással fölé írva *képre*
548 *Adományoddal* előtt *Pamina* helyett tévesen *Papag*[eno] em.
584 Er. Sz.: *hogy tenéked elérkezésünket megjelentsük* azonos írással jav.: *tehozzád való el érkezésünk megjelentésére*
589 *halál* áth. azonos kézzel fölé írva *valo*
596 *nyertesek vagyunk* után áth. *a Játékba*
599 Áth. *nagy bátorság*, azonos kézzel fölé írva *hadd legyen meg*
600 Áth. *edgy tsalárd ember ez* azonos kézzel fölé írva *valami tőrbe esünk. — valamely valami*-re javítva
625—637 a ném. verses Sz. prózában fordítva, de soronkénti tagolással, a margón Csokonaitól megjelölve mint versbe szedendő Sz. (*A varázsfuvola* 7. sz. duettja. Ld. *A varázssíp zeneszámai* Nro. 7.)
649—651 a ném. Er. verses Sz. prózában fordítva. Csokonai utóbb versbe szedte. (Ld. *A varázssíp zeneszámai*. Nro 8.)
649 *Gyözedelmeskedni* ut. *ostoba* áth.
651 *ifju* után *lévén* áth.
691 *akaratotokat templomotokra* jav.
703 Itt kezdődik a d) ív más idegen kéz írása *(Prister Egy asszony téged tehát meg zavart)*
703—747 a ném. verses Sz. prózában fordítva nagyrészt soronkénti tagolással
709 *az haramja Paminent* előtt áth. *Tégedet az*
728 *még Pamina* után áth. *vagy nem . . .*
737—747 a margón Csokonaitól megjelölve mint versbe foglalandó rész. (Ld. *A varázssíp zeneszámai*. Nro 10.)
738 *vidámitasz*, után áth. *Még*, fölé írva *tsak*
739 *Pamina* után áth. *nem akarja meghalgatni fujni;* fölé írva Csokonai írásával *marad abból ki*
741 *hol talállak meg?* után áth. *Papageno flautál*
743 *Ha* után *e', bizony* után *a'* Csokonai betoldása. Áth. *fujja* Csokonai írásával mellé írva *Tonusa*
XVI. *Jelenés* helyett tévesen *felvonás*-nak jelölve em.
XVII. *Jelenés* helyett tévesen *felvonás*-nak jelölve em.
761 *elébbeniek* helyett tévesen *elébbeni* em.
762—779 A ném. Er. verses Sz. prózában fordítva, de soronkénti tagolással
767 *jertek elől* előtt áth. *ugy a' elől jött*
776 *Ollyan derékul* fölött áth. *Ollyan Uri modon . . .*
777 Áth. *cseng*, Csokonai írásával fölé írva *hangzik*
776—778 a margón Csokonaitól megjelölve mint versbe szedendő Sz. (Ld. *A varázssíp zeneszámai*. Nro 11.)
778 Áth. *Ni most valamit ollyat* Csokonai írásával fölé írva *Soha illy derekat valamit nem*
780 Áth. *Akár melyik* Csokonai írásával fölé írva *Ha minden*
780—786 Csokonai versbe szedte a prózai szöveget. (Ld. *A varázssíp zeneszámai*. Nro* — *E' tsengetyűnek párját)*
781 *találni* fölé írva Csokonai írásával *szert tenni;* az Er. Sz. nincs áth. s a *tsengetyütske* nincs kijavítva *tsengetyütskére*-re, ahogy az átalakítás megkívánná
782 Áth. *Akkor* Csokonai írásával fölé írva *Igy; Ő* Csokonai betoldása; *ellenségei* után áth. *fognak. . .*
782—783 *el tünné* Csokonai írásával *eltünnének*-re jav.; az Er. Sz. *el oszlani;* az *el* nincs áth. *oszlani* zárójelbe van téve
785 *Harmóniájának barátságának* Csokonai írásával javítva *barátságnak Hármoniája* — Áth. *engedelmeskedik*, fölé írva Csokonai

írásával *könnyíti meg a terhet*. Az eredeti *nehézséget* nincs áth.; em.

786 *Sÿmphathie* gót betűkkel írva. — Áth. *szerentse*, fölé írva Csokonai írásával *boldogság*

792—801 Az Er. ném. verses Sz. prózában fordítva, de soronkénti tagolással

XVIII. *Jelenés* helyett tévesen *fel-vonás*-nak jelölve; em.

804—871 Az Er. ném. verses Sz. prózában fordítva részben soronkénti tagolással

812 *Szeretseny* után áth. *aki* — *Szeretett* után egy szó olvashatatlanul áth.

821 *mert ő* után áth. *nélkül minden Asszony között*

XIX. Jelenés helyett tévesen *fel-vonás*-nak jelölve; em.

838 *tészen* előtt áth. *jelen*

844 *hadj szenvedjék* előtt áth. *Ne bántsd*

864 *HG.* III. 439. l. *fejeiteket* téves olvasás *fejeiket* helyett

869 *u. s. f.: und so fort* (és így tovább) lefordítatlanul; a fordító nyilván nem tudta feloldani a rövidítést

873 *utolsó* tévesen *első* helyett

874 *ezűstős* előtt áth. *fák meg vagynak*

879 *trombitával* előtt három olvashatatlanul áth. szó

880 *nagy* előtt áth. *bőlts*

885 *fáradtsággal* előtt áth. *szorgalmatosságg*

887 *le kapni* után áth. túlnyomóan olvashatatlan Sz.

900 *babonájának babonáját*-ra javítva

901 *tsufolásának tsufolását*-ra javítva

903—904 *el is tünni fog HG.* III. 441. l. tévesen: *el is fog tünni*

905 *ékes* előtt áth. *szép virtusa*

918 *uralkodna* előtt áth. *volna*

921 *De még* két, részben olvashatatlanul áth. szó fölé írva

924 *hamarébb* után két, részben olvashatatlanul áth. szó

928 *tanítsd* előtt áth. *tanidts*

930 *igaz* előtt áth. *Kö* — *őket* után áth. *arra*

935—941 a ném. verses Sz. prózában fordítva, a margón Csokonaitól megjelölve mint versbe foglalandó rész. (*A varázsfuvola* 10. sz. áriája, Csokonainál 15. számmal jelölve. Ld. *A varázssíp zeneszámai*. Nro 15.)

936 Er. Sz.: *a mellyet ez az idegen lépés* Csokonai írásával jav. *a' melly vándorlónak lépéseit*

939 *ennek a* után olvashatatlanul áth. Sz. fölé írva Csokonai írásával *Próbának*

939—940 *gyümőltseit* után Csokonai írásával betoldva *Ha ts*[ak] *ugyan a' sírba kell nekik menni*

940—941 *Ugy a virtus* után olvashatatlanul áth. Sz. fölé írva Csokonai írásával: *bátor futását jutalmaztassátok* [me]*g*, *vegyétek őket a' ti lakóhelyeitekbe*

949 *A butyorokat* után egy szó olvashatatlanul áth.

954 *Papageno Hol?* Itt kezdődik az e) jelzésű félív. A d) ívvel azonos kéz írása

955 Áth. *oda vagyok*, azonos írással a helyébe *oh jaj!*

959 *hideység* előtt áth. *hig*

965 *Ez az én utolsó szempillantásom HG.* III. 443. — az *utolsó* tévedésből kimaradt

977 *Légyen* előtt áth. *Az; meg vívásom* előtt áth. *az*

984 *beszéljek* áth. azonos írással *szóljak*-ra jav.
985 *Weisheitsliebe* gót betűkkel írva
988—989 *győnyőrkődik* — után áth. *és*
999 *hasonlo* előtt áth. *hasol*
1003 *Papagenonak* tévesen *Papagenának* helyett. em.
1005 *Papagena* helyett tévesen *Papageno* em.
1008 *Második* után áth. *Papag.* — *őtet* után egy szó áth.
1011 *Macht eine zweydeutige Pantomime* lefordítatlanul hagyva és gót betűkkel írva
1012 *Jaj ha igy van* fölött áth. *Én nőtelen maradok* és utána írva
1023—1028 a ném. verses Sz. Duetto címmel prózában fordítva, de soronkénti tagolással, a margón Csokonaitól megjelölve mint versbe szedendő Sz. (*A varázsfuvola* 11. sz. duettje Csokonai számozása szerint a 16. zeneszám. Ld. *A varázssíp zeneszámai.* Nro 16.)
1025 Áth. *némelly*, Csokonai írásával fölé írva *Sok bőlts*
1026 Áth. *meg*, Csokonai írásával fölé írva *nem*
1027 Áth. *előre*, Csokonai írásával fölé írva *utoljára* — Áth. *látta hogy ő oda van* Csokonai írásával fölé írva *hagyattatva látta ő*
1028 *tsúfolással* Csokonai saját kezű betoldása
1028 sor után a ném. Sz. következő két sorának fordítása:

Vergebens rang er seine Hände
Tod und Verzweiflung war sein Lohn.

kimaradt. Csokonai későbbi verses fordításában megvan:

Kezét törte, de mind hijába
Bérűl halált 's kétséget lelt.

(Ld. *A varázssíp zeneszámai.* No. 16.)
1028 sor után vonallal elválasztva a lap alján a d) és e) ív írásával a következő bejegyzés található: „Az Bémenetel helyett mindenütt Fel-vonást irtam hanem ne sajnálja meg-igazgatni." A kérés nyilván Csokonainak szól, aki a collatio vezetője s a fordítás irányítója volt. Csokonai nem „igazgatta" meg, mert mire idáig ért az átnézésben, meggyőződött a nyersfordítás használhatatlanságáról, és csak a zeneszámok szövegének versbe foglalása érdekelte. A nyersfordítás mellett azonban az eredeti szöveget is használta, ami abból is kitetszik, hogy a versbe foglalásnál a magyar fordításból hiányzó részt az eredeti lefordításával pótolta. — Az e) ív után levő 87. sz. üres levél v. lapjára Csokonai a ném. Sz. 13. (Csokonai számozása szerint 18.) számú áriájából a végső 10 sor (az első hat a 117. lev. v. oldalán található), a ném. Sz. 14. (Csokonai számozása szerint 9.) sz. áriájának s az eredeti 15. (Csokonai számozása szerint 20.) sz. áriájából az első hat sor verses fordítását jegyezte, míg a végső hat sort ugyanannak a lev.-nek a r. lapjára írta
IV. Scéna Itt kezdődik az f) jelzésű ív új írással
1033 *HG.* III. 446. *semmit nem* helyett tévesen *semmit sem*
1102 *HG.* III. 448. *el végezed* helyett tévesen *elvégezel*
1141—1156 A ném. Er. verses Sz. prózában fordítva, de soronkénti tagolással. A margón Csokonaitól megjelölve mint versbe szedendő szöveg. (*A varázsfuvola* 13. sz. áriája, Csokonai számozása szerint 18. Ld. *A varázssíp zeneszámai.* Nro. 18.)

1142 Az Er. Sz.: *Mert tsokolgat és játtzadozik* áth., Csokonai írásával fölé írva: *Kolumbál, enyeleg, nyájaskodik, tsokolódik*

1145 Az Er. Sz.: *Hát* után olvashatatlanul áthúzva, Csokonai írásával fölé írva *nem adatott-é nékem Sziv?*

1150 Az Er. Sz.: *szeretkezni* áthúzva, Csokonai írásával fölé írva *Kolumbálni*; *tsokolgatni* után Csokonai írásával, *érzékeny lenni*

1154 Az Er. Sz.: *önálla* áth. Csokonai írásával mellé írva *hozzá képest*

1182 Áth. *mellyén*, azonos írással fölé írva *vállán*

1217—1223 A ném. Er. verses Sz. prózában fordítva, folyamatosan írva, de soronkénti tagolással. A margón Csokonaitól megjelölve mint versbe szedendő szöveg. *(A varázsfuvola* 14. sz. áriája. Csokonai számozása szerint tollhibából 19. helyett 9. em. Ld. *A varázssíp* zeneszámai. Nro 19.)

1218 *Ha Nem érez* Csokonai jav. *S az meg* helyett

1220 *megvettetett*. Csokonai jav. — *Hagyattatott* Csokonai jav. *hagyjanak* helyett; *szakadjanak* Csokonai jav. *oldjanak* helyett; *nem fog elsárgulni* Csokonai betoldása, ill. jav.

1224 *kardot* után áth. *ad*, azonos írással fölé írva *tart*

1275 *kegyetlenül* előtt áth. *igen* — *HG*. III. 455. l. [me]*gbüntetném* helyett tévesen *megbüntetné*

1293—1300 A ném. Er. verses Sz. prózában fordítva. Helyenként a soronkénti tagolást nagybetűvel jelzi. A margón Csokonaitól megjelölve mint versbe szedendő szöveg. *(A varázsfuvola* 15. sz. áriája. Csokonai számozása szerint 20. Ld. *A varázssíp zeneszámai*. Nro. 20.)

1299 *örvendezhetik HG*. III. 456. l. *örvendeztetik* önkényes javítás

1317 *intvén* előtt áth. *most*

1337 áth. *meny*, azonos írással fölé írva *Jőjj*

XVI. Jelenés. Itt kezdődik a g) jelzésű kettedrétű ív, két lev. Az első lev. és a második lev. r. oldala Csokonai saját kezű fogalmazása egykorú és későbbi javításaival. A *Tizenhatodik Jelenés* felirat után Csokonai írásával p 65. alkalmasint a ném. szöveg lapszáma

1367 *cantus ternarius* Csokonai magyarázó betoldása

1368—1373 A ném. Er. verses Sz. prózában fordítva, a margón megjelölve mint versbe szedendő rész, de Csokonai verses szövege nem maradt ránk

1369 *küldi* után beszúrva *néktek*

1370 áth. *étkeit* fölé írva *asztalát*. Csokonai egykorú javítása

1378 *a' flótáját* előtt egy szó olvashatatlanul áth.

1396 Áth. *ingerelheted* fölé írva *betegitheted;* utána áth. *beteg* fölé írva *szerető*. Csokonai egykorú javításai

1407 *(:Pause:)* nincs lefordítva

1409—1413 A ném. Er. verses Sz. prózában fordítva, a margón megjelölve mint versbe szedendő rész, de Csokonai verses fordítása nem maradt ránk

1410 *tsak te feléd HG*. III. 460. l. *csak feléd* téves olvasás

1434 *Én megyek már*. az *Én* áth. — *megyek* em. *Megyek*

1440 *az ég felé; ég* Csokonai beszúrása

1451—1454 az eredeti verses szöveg prózában fordítva, folyamatosan írva; a verses tagolást nagybetűs szavak jelzik

1451 *gyonyorüség* em. *gyönyörüség*

1452 *fenyessége* em. *fényessége*

1453 *eletet* em. *életet*

1451—1454 Az eredeti verses szöveg prózában fordítva, folyamatosan írva; a verses tagolást nagybetűs nevek jelzik. — *egészen* Csokonai betoldása

XXI. *Jelenés Huszondegyed*[ik] *Jelenés*-nek írva. em. *Huszonegyed*[ik]

1456 *az az* előtt áth. *és el maganos* em. *magános*

1473—1497 A ném. Er. verses Sz. prózában fordítva, a margón megjelölve mint versbe szedendő rész, de Csokonai verses fordítása nem maradt ránk

1474 *ti ismét* előtt áth. *Légy vigann;* a *ti* nincs nagy betűs kezdetre javítva, em. -- *vigann* Csokonai betoldása

1477—1478 Áth. *előre való érzés* fölé írva *Bosszúállás*

1479 Er. Sz.: *Az Isten akaratja megeshetik.* Áth. *eshetik. Ám* és *légyen* Csokonai betoldásai. *Ám* után az *Az* nagy kezdőbetűje nincs kicsire javítva; em.

1481 Er. Sz.: *O szeress te a mint.* Csokonai javítása: *O szeretnél te ugy a mint — HG.* III. 463. tévesen *szeresséI*

1484 *instinctusokat* Csokonai magyarázó betoldása

1486 *Tamino most ismét odébb!* után X jellel a lap szélén keresztbe betoldva *Tamino, Pamina Melly keservesek az Elválás kinai. Pamina, nekem bizonyossann el kell mennem. Taminónak bizonyosann el kell menni!* Utána *Sarastro* nincs áth., de a szöveg, amit mond: *Most kell néki odébb!* áth.; *Sarastro* em.

1492 Áth. *Most,* fölé írva *Gy. Téhát.* A *Gy.* áth.

1496 *meglatjuk* em. *meglátjuk*

1497 *Tsendesseg* em. *tsendesség*

1528 *Ha! tsudálatosan vér a szivem!* Innen idegen kéz, feltehetőleg Nagy Gábor írása

1531—1554 A ném. Er. verses Sz. prózában fordítva, de soronkénti tagolással. A margón vonallal megjelölve mint versbe foglalandó Sz., de verses fordítás nem maradt ránk

1533 *O* után *oly* áth.; *galambotskát galambotská*-ra javítva

1534 *Bizony nekem Boldogság volna* Er. Sz.: *Bizony nekem volna jó.* Áth. *jó,* Csokonai írásával betoldva *Boldogság.*

1536 *Akkor merném magamat a fejedelemhez mérni* Er. Sz.: *Akkor tudnám magamat a fejedelemhez alkalmaztatni* áth. *tudnám,* alá írva Csokonai írásával *merném.* — Áth. *alkalmaztatni* mellé írva Csokonai írásával *mérni*

1537 *életemnek* Csokonai írásával javítva az Er. *életnek* helyett

1538 *És mintegy az Elisiumba lenni* az Er. Sz. *mintje* Csokonai írásával *mintegyre* javítva

1545 Er. Sz.: *Segitsen tsak egy bár a szükségből* áth. *tsak* Csokonai írásával fölé írva *Legalább,* áth. *bár,* Csokonai írásával fölé írva *rajtam*

1568 *Papag*[eno] *No tsak ne olly hirtelen.* Itt új írás kezdődik

1574 *baratok baratnék*-ra javítva

1578 hozzád előtt *tenéked te*-re javítva

1596 A ném. verses Sz. prózában fordítva, de soronkénti tagolással

1599 *Majd gyözedelmeskedik a bölts férfiu.* Itt kezdődik a h) jelzésű negyedív, ívrétű lap hosszában kettémetszve, v. oldala üres. Az írás az előbbivel azonos

1634 *Az nyomoruság* előtt *Pamina* neve kimaradt; em.

1638 *Á három gyermekek (tartyák néki á karjokat).* Itt kezdődik az i) jelzésű nyolcadrétű ív új írással. Az utolsó lev. r. oldala üres, v. oldalán egy párbeszédes verses töredék Csokonai saját kezű

írásával. *MK.* III. 490. l. tévesen az *Endímion*hoz tartozónak véli. Szilágyi Ferenc (kiadásunk, *Költemények* 1. 158. l.) ugyancsak tévesen Csokonai versbetét-fordításának A varázsfuvolához. (Ld. *Bevezetés.* Kiadva *MM.* 692. l.) Az új kéz ő, ű, jelzésére az ő, ű ékezést használja

1643 *Pamina* helyett innen kezdve az egész jelenetben következetesen *Parminá*-t ír; em.

1643—1644 Áth. *azt hogy én szeretem,* fölé írva *a' mi egymás eránt való szeretetünket*

1695 *Ha mindjárt a halál* fölötti sorban áth. *Taminó*

1704 Er. Sz.: *Oh én Taminom mitsoda nagy szerentse ez.* áth. *Oh én; Taminom Tamino*ra javítva, *enyim oh* Csokonai saját kezű betoldása

1705 Er. Sz.: *Oh én Paminám mitsoda nagy szerentse ez! — Oh én* áth. *Paminám Pamina*-ra jav., *enyim oh* Csokonai sajátkezű betoldása

1710 *Én magam vezetlek téged HG.* III. 471. tévesen *vezérlek.*

1715 Er. Sz.: *Fújd meg á te mesterséges flótádat.* Áth. *mesterséges,* Csokonai írásával fölé írva *varázsló*

1717—1720 Er. Sz.: *Ezt a flótát az én Atyám boszorkányos órában egy ezer esztendős tserfának mély tövéből, menydörgés, villámás, szélvész és zürzavar közt ásta ki.* Áth. *a flótát; boszorkányos* kijavítva *varásló*-ra, szórend megváltoztatva. Csokonai javításai

1721 *No most jer én játszom és játsz a' flótán;* Er. Sz.: *Most megyek én és te fujd a' flótát.* Csokonai saját kezű javításai

1731 Er. Sz.: *a tűz szikráinn;* áth. *szikráinn,* mellé írva *szénen, tüz tüzes*re javítva

1742—1747 és 1750-től végig prózában fordítva, de soronkénti tagolással

1742—1743 Er. Sz.: *Oh Istenek, be örvendetes szempillantás! Meg adatott nekünk Isis szerentséje.* Áth. *be örvendetes,* fölé írva Csokonai írásával *minő,* áth. *adatott,* alá írva Csokonai írásával *tartatott*

1752 *Elveszett* előtt *ah* Csokonai saját kezű betoldása

1753 Áth. *nyomorúságra,* mellé írva *szerentsétlenségre*

1754 *Fetsegék én* után *és* Csokonai saját kezű betoldása

1759 *amott* után *szaggatódik* áth.

1765 Er. Sz.: *Ha ugy ég a szivem egy ideig,* áth. *ugy,* fölé írva *az; ég* kijavítva *mégis*-re, *szivem* kijavítva *szivembe*-re, áth. *egy ideig,* fölé írva *oly igen ég;* az egész Csokonai saját kezű javítása

1768 Er. Sz.: *hozzákötöm,* áth. *kötöm,* fölé írva Csokonai írásával *sinorozom*

1770 *fekete* után betoldva *rút*

1775 *gondolkozzatok* áth., fölé írva Csokonai írásával *emlékezzetek*

1776 *még* és *közületek* Csokonai betoldása

1778 *addig, most egyszer azt* Csokonai betoldása. Er. Sz.: *még tsak elhagynám ezt a felakasztásomat.* áth. *még tsak* és *ezt a felakasztásomat.*

1782 *ez a ti* Csokonai betoldása. Er. Sz.: *Hát tsak ugyan ti akarjátok ezt? — akarjátok* kijavítva *akaratotok*-ra, de az *ezt* nincs áth.

1784 *hajde fel* Csokonai betoldása

1785 Er. Sz.: *Végezd ki magad a világból;* áth. *ki magad a világból,* fölé írva Csokonai írásával *á te pályafutásodat*

1786 *várakozom* után áth. *egy kevést* fölé írva Csokonai írásával *még*

1803 Er. Sz.: *Én bolond lévén addig;* áth. *lévén addig,* elé írva Csokonai írásával *Oh — Én* em. *én*

1808 *Hozzad elő* áth., Csokonai írásával fölé írva *Teremtsd ide; leányom* jav. *leánykámat*-ra

1820 *Ritornell* után zárójelben *non intelligo:* nem értem, a fordító megjegyzése

1826 *Szeretsz-é engem egészen v. tökéletesen* fölé írva Csokonai írásával *egészen nékem hódoltál*

1829 Er. Sz.: *Légy hát már* a *hát már* áth., a *Légy* elé írva Csokonai írásával *Ugy most*

1832 Er. Sz.: *gondottartván reánk* Csokonai írásával a *tartván* fölé írva *viselnek'* anélkül, hogy a *tartván* ki lenne húzva. *HG.* (III. 475. 5. s.) a *tartván*-t zárójelben közli

1845 Er. Sz.: *Mert midőn ezek* áth. *Mert,* betoldva Csokonai írásával *osztán*

1868 *ott* utólag beszúrva

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

(Részletes tárgyi magyarázatokat csak a Csokonai fordította részhez adunk)

3 *egy tzifra Japponiai Vadász ruhába,* [ném. Sz.: *in einem prächtigen Javonischen Jagdkleide* (pompás jávai vadász ruhában).

3—4 *egyenesen egy kőszikláról le,* ném. Sz.: *rechts von einem Felsen herunter* (jobbra egy kőszikláról).

8 *Ennek az ravasz kigyonak meg áldozásában,* ném. Sz.: *Der listigen Schlange zum Opfer erkoren* (Áldozatul kiszemelve a ravasz kígyónak).

16 *Egy jó szivű Ifju,* ném. Sz.: *Ein holder Jüngling* (egy bájos ifjú). A *hold*-nak jószívű jelentése is van, de itt *bájos.*

19—20 *Én szivemet a szerelemnek fel fogom szentelni, Ez ifjuénak kell annak lenni,* ném. Sz.: *Würd' ich mein Herz der Liebe weih'n, So müsst es dieser Jüngling sein* (Ha szívemet a szerelemnek áldoznám, csakis ez az ifjú lenne az).

21 *Siessünk a mi Fejedelmünkhöz,* ném. Sz.: *Lässt uns zu uns'rer Fürstin eilen* (Siessünk fejedelemasszonyunkhoz).

22 *Ezt a hirnek vele v*[al]*o közlésére.* Az Er. Sz.: *Ezt a tudósítást vele részeltessük* Csokonai jav., aki az *Ezt*-et elfelejtette *Ennek*-re kijavítani. Ném. Sz.: *Ihr diese Nachricht zu erteilen* (Ezt a hírt vele közölni).

41—42 *Te Ifju jol és szerentsésen élj Te Kedves Ifju ély szerentsésen,* ném. Sz.: *Du Jüngling schön und liebevoll! Du trauter Jüngling, lebe wohl* (Te szép és szeretetteljes ifjú, te kedves ifjú, Isten veled) A *lebe wohl*-t szóról szóra fordítja, nem tudva, hogy búcsúzásnál használt köszöntő formula.

50 *egy erdeji kürt,* ném. Sz.: *Waldflötchen* (erdei síp).

52 *(Tamino szól az?)* ném. Sz.: *Tamino spricht unter dem Ritornel* (Tamino beszél a Ritornel alatt). A Ritornel szót nem tudván lefordítani, a fordító hézagot hagyott kérdőjellel. *Ritornel* (helyesen Ritornell, ol.): eredetileg refrénszerű szövegvisszatérés. A XVIII. században instrumentális közjáték vagy a solot követő kórus refrénje.

55 *Papageno:* a madárember, a bécsi népszínmű állandó komikus alakjának, a Hanswurstnak egyénített változata.

57 *sipol,* Csokonai jav. az eredeti *pipál* helyett. Ném. Sz.: *pfeifft.* A fordítót a *Pfeife* (pipa) és a *pfeiffen* (fütyül) rokon hangzása tévesztette meg.

64 *Kedves az ő mással való társalkodása*. Csokonai jav. az Er.: *Jól tudván tzifrán járni* helyett. Mindkettő a ném. Sz. teljes félreértése: *Weiss mit dem Locken umzugehn* (Ért a csalogatáshoz).

65 *És ért a sipoláshoz*, Csokonai jav. *És engemet a pipázásról meg esmérnek* helyett. A jav. megfelel a ném. Er.-nek: *Und mich auf's Pfeifen zu versteh'n.*

117—119 *Tsak annyit tudok én, hogy nem messze van tőllem a szalmakalapom, a melly engem az essö és a meleg ellen oltalmaz*, ném. Sz.: *Ich weiss nur so viel, dass nicht weit von hier meine Strohhütte steht, die mich vor Regen und Kälte schützt* (Csak annyit tudok, hogy innen nem messze van a szalmakunyhóm, amely engem az eső és a hideg ellen megvéd); A *Strohhütte* (szalmakunyhó) és *Strohhut* (szalmakalap) összecserélése. A *Kälte* (hideg) helyett azért ír *meleg*et, mert sehogyse fért a fejébe, hogy hogyan védhet a szalmakalap a hideg ellen.

138 *Pyrhula madár* (lat.): *süvöltő* (ném. *Gimpel*).

150 *a mint ezen megháborodtam*, ném. Sz.: *wie ich mich hierher verirrte* (hogy hogyan tévedtem ide); a *verirren* (eltévedni) és *Irre* (tébolyodott) összetévesztése.

170 *Te a te tisztességes kérdéseddel el akarod fordítani gondolatomat*, ném. Sz.: *Du willst mit deiner bescheidenen Frage meinen Dank ablehnen* (Te a te szerény kéréseddel el akarod hárítani köszönetemet). A *beischeiden* (szerény) helytelen fordítása, a *Dank* (köszönet) és *Gedanke* (gondolat) összecserélése.

176 *De, e világon m*[inde]*nek felett v*[al]*o Barátom*, a ném. Sz.: *Aber um Alles in der Welt, Freund!* (De mindenre a világon, barátom) félreértése.

206 *Szagol egy szép Butellia Vizet*, ném. Sz.: *reicht ihm eine schöne Bouteille Wasser* (egy szép palack vizet nyújt neki), a *reicht* (nyújt) és *riecht* (szagol) igék összetévesztése.

212 *Dritt*[e] (Harmadik) lefordítatlanul maradt.

223 *nem mutatja*, a ném. Sz.: *deutet nein* (nemet int) félreértése.

229—231 *Te igy szollott ó, h*[ogy] *ha ezen ábrázolásokat hozzád nem illendők*[nek] *lenni találod*, ném. Sz.: *findest du, sagt sie, dass dir diese Züge nicht gleichgültig sind* (ha úgy találod — úgymond — hogy ezek a vonások nem közömbösek számodra), a *gleichgültig* (közömbös) helytelenül *illendőnek* fordítva.

234 *Szép dolog, ollyan nagyon meg nem részegedni*, a ném. Sz.: *Fein, nicht zu hastig getrunken* (Finom, csak ne igyad túl gyorsan) félreértése.

247 *Ezt Valaminek bizony nem nevezhetem*, a ném. Sz.: *Dies etwas kann ich zwar nicht nennen* (Bár ezt a valamit nem tudom megnevezni) félreértése.

286—287 *te egy buja gonosz D*[émon] *hatalmába vagy*, Er. Sz.: *te egy telhetetlen*, ném. Sz.: *üppig*. Csokonai javítása helyes. *D. Démon*nak rövidítése, ném. Sz.: *Bősewicht* (gonosztevő).

301—302 *essen el karom miatt*, Er. Sz.: *elesik*, ném. Sz.: *Der Bősewicht falle von meinem Arm* (a gonosztevő essék el karomtól); Csokonai javítása helyes.

322 *Mert az én Leányom nekem oda van*, Er. Sz.: *Mert az én Leányom miatt buba vagyok*, ném. Sz.: *Denn meine Tochter fehlet mir* (Mert leányom hiányzik nekem); *Csokonai* javítása jobban megközelíti a ném. eredetit.

324 *E istentelen Lélek el repült ő vele*, Er. Sz.: *E gonosz Lélek*, ném. Sz.: *Ein Bösewicht;* Csokonai javítása helytelen, *el repült*, ném. Sz.: *entfloh* (elmenekült) a *fliehen* (menekülni) és *fliegen* (repülni) igék összetévesztése.

326 *Az ő szorongató gyötrelmeivel*, a ném. Sz.: *Noch sah ich ihr Zittern Mit bangem Erschüttern* (szorongató megrázkódással) az anya érzelmeit fejezi ki és helytelenül van a leányra vonatkoztatva.

326 *Az ő félénk törekedéseit*, Er. Sz.: *Az ő félénk vonogatásait*, ném. Sz.: *Ihr schüchternes Streben* (az ő félénk törekvését); Csokonai javítása helyes.

331 *De hasztalanok voltak az ő könyörgései*, Er. Sz.: *De megengedhetők*, ném. Sz.: *Doch vergebens;* Csokonai javítása helyes.

342—343 *vagy alá adom magamat a ti visgálástoknak*, a ném. Sz.: *oder ich unterliege eurer Prüfung* (vagy elbukom a megpróbáltatás alatt) félreértése.

345—346 *Papageno az utba nyomába megy*, ném. Sz.: *tritt ihm in den Weg* (útjába áll) félreértése.

386 *Sarastros várába*, ném. Sz.: *in Sarastros Burg;* a genitivust tévesen nominativusnak veszi.

440 *Hát ő elment?* a ném. Sz.: *Und sie entkam?* (És ő megmenekült?) félreértése.

453—454 *az Sorostrosi Pamina kövtsége vissza hozattatna*, a ném. Sz.: *Auch wenn Pamina von Sarastros Gefolge wieder eingebracht würde* (ha Sarastro kísérete elérné is Paminát) teljes félreértése. *Gefolge* (kíséret) helytelenül *követség*nek fordítva.

463 *Oh hogy fog az az félénk Ketske*, a ném. Sz.: *O wie wird das schüchterne Reh* (O hogy fog az a félénk őz) helytelen fordítása.

464 *az ő gyenge anyjának*, a ném. Sz.: *ihrer zärtlichen Mutter* (az ő gyengéd anyjának) hibás fordítása.

520—521 *Én anyám: Oh gyönyörüség (öröm) az neved*, ném. Sz.: *Meiner Mutter? O Wonne! Dein Name?* (Az én anyámé? O boldogság! Mi a neved?) a *meiner Mutter* genitivusa tévesen nominativusnak fordítva; a *Dein Name?* kérdés Papagenora vonatkozik.

606 *Engem nem tseréltek el*, ném. Sz.: *dass ich nicht getäuscht bin* (hogy engem nem tévesztettek meg); a *tauschen* (cserélni) és *täuschen* (megtéveszteni) igék összecserélése.

676—677 *Mit keresel te itt az szentség közt? Tamino Az szeretetnek és az virtusnak tulajdona*, ném. Sz.: *Der Lieb und Tugend Eigentum* (a szeretetnek és az erénynek birtokát); az accusativust nominativusnak fordítja.

699 *Ö mind bolond ember mind Tyrannus*, a ném. Sz.: *Er ist ein Unmensch, ein Tyrann* (ő szörnyeteg és zsarnok) téves fordítása.

700 *Az az mit te mondassz meg mutatott*, ném. Sz.: *Ist das, was du gesagt, erwiesen?* (Be van az bizonyítva, amit mondasz?) a *weisen* (mutatni) és *erweisen* (bebizonyítani) összetévesztése.

706—707 *oh Sarastro terjeszd ennek a tselekedeteit te elődbe*, ném. Sz.: *O. legte doch Sarastro dir die Absicht seiner Handlung für* (Ó, bár magyarázná meg neked Sarastro cselekedetének szándékát); optativus helyett tévesen imperativus.

708 *Ennek meg tekintése tsak igen tiszta*, ném. Sz.: *Die Absicht ist nur allzuklar* (A szándék teljesen világos); az *Absicht* (szándék) és *Ansicht* (nézet) összetévesztése.

713 *Hol van az a ki minket elragadt*, ném. Sz.: *Wo ist sie, die er uns geraubt?* (Hol van ő, akit tőlünk elrabolt); az esetek félreértése.

739 *tsakis Pamina marad abból ki*, Er. Sz.: *mégis nem akarja halgatni fujni*, ném. Sz.: *Doch nur Pamina bleibt davon* (csak Pamina marad távol); Csokonai javítása jobban megközelíti az eredetit.

XVI. Jelenés helyett a felírás *fel-vonás*. A fordítónak nyilván nem volt fogalma a különbségről s állandóan így nevezi a jelenetet. Az ív végén azonban jelzi tévedését. Ld. a *Szövegkritikában*.

749—750 *Az sebes lábat, és a bátorságot meg őrizi, az ellenségnek ravaszságától és dűhősségetől*, ném. Sz.: *Schnelle Füsse, rascher Mut, Schützet vor Feindes List und Wut* (A fürge lábak és gyors bátorság megóvnak az ellenség ármányától és dühétől); a nominativust accusativusnak fordítja.

750—751 *Keressük fel Taminót*, ném. Sz.: *Fänden wir Taminen doch* (Csak találnánk meg Taminot); az imperativus és optativus összetévesztése.

763 *Ide vele atzéllal mind kovával*, a ném. Sz.: *Nur herbei mit Stahl und Eisen;* (Csak elő acéllal és vassal).

766 *Tsak idevele pántlikával, s a' kőtéllel*, ném. Sz.: *nur herbei mit Band und Stricken* (a *Band* itt nem szalagot, hanem köteléket jelent).

768 *Jőnnek a rabok békokban*, a ném. Sz.: *Die Sklaven kommen mit Fesseln* (a rabszolgák jönnek a békókkal); a *Sklaven* (rabszolga) helytelenül *rab*nak fordítva, a *mit Fesseln* (békókkal) tévesen *békókban*.

770 *A ki nehezet nyom, sokat is nyér*, ném. Sz.: *Wer viel wagt, gewinnt oft viel* (aki sokat mer, sokszor sokat nyer); a *wagen* (merni) és *wiegen* (nyomni) igék összecserélése.

773 *Hogy még fűleink is nékik énekeljenek*, ném. Sz.: *Dass die Ohren ihnen singen* (Hogy a füleik is csengjenek) téves fordítása.

774 *Veri a Dobját*, ném. Sz.: *schlägt auf sein Instrument*, ahol az *Instrument* nyilvánvalóan a harangjáték.

779 *(:ab:): el;* lefordítatlanul maradt.

797 *Ha lég[y]en ez igazság! Egy által hágás*, a ném. Sz.: *Die Wahrheit! Sei sie auch Verbrechen!* (Az igazságot! Még ha bűn lenne is!) félreértése.

802 *Egy sereg közt*, ném. Sz.: *Ein Zug von Gefolge* (Kíséret felvonulása).

814 *Kelj fel oh szerelem és légy én rántam jobb szinnel*, a ném. Sz.: *Steh auf, erheitre dich, o Liebe* (Kelj fel, kedves, és vidulj fel!) félreértése.

815—816 *Hát most meg tefelőled tudakoznék hiszen tudom már is a te szivedből*, a ném. Sz.: *Denn ohne erst in dich zu dringen Weiss ich von deinem Herzen mehr* (Anélkül, hogy előbb faggatnálak, többet tudok a szívedről) félreértése.

836 *Szorongatván karomat ő érette*, ném. Sz.: *Es schlang mein Arm sich um sie her* (Köré fonódott a karom); *mein Arm* fordítása nominativus helyett accusativus; az *um* ez esetben nem érte, hanem köré.

846 *De én őtet kizárni tudtam;* ném. Sz.: *Allein ich wusst' ihm auszuspüren* (De ki tudtam fürkészni); az *aussperren* (kizárni) és *ausspüren* (kifürkészni) összecserélése.

860 *Jutalmazza és bűnteti a közönységes kerületben*, a ném. Sz.: *Er lohnt und straft in ähnlichem Kreise* (Hasonló körben jutalmaz és büntet); az *ähnlich* (hasonló) fordítása helytelen, *Kreis* elsősorban *kört* jelent, bár körzetet is.

869—870 *u. s. f. und so fort* (és így tovább); a fordító nem tudta feloldani a német rövidítést és ezért lefordítatlanul hagyta, éppígy utána a *Schlusschor*-t (zárókórus) is.

873 *Vége az utolso felvonásnak* tévesen *első* helyett.

887 *Akarja az az ifju az ő éjjeli kontyát lekapni* ném. Sz.: *dieser Jüngling will seinen nächtlichen Schleier von sich reissen* (ez az ifjú le akarja magáról rángatni sötét fátylát) téves fordítás.

898 *a tűlkőt*, ném. Sz.: *die Hörner* (a kürtöket); *Hörner* szarvakat is jelent, s ezért gondolt a szarvból készült tülökre.

923 *Oziris* s *Izis* egyiptomi istenségek. A második felvonásban a hangsúly már nem Pamina megmentésén, hanem Tamino és Pamina megtisztulásán, lelki felemelkedésén van. Az erre vonatkozó próbák és szertartások a szabadkőműves páholyba való felvétel átköltései. A szertartások egyiptomi színezése Ignaz Bornnak, a bécsi szabadkőművesek vezetőjének *Über die Mysterien der Ägypter* c. cikkéből való, amelyben a szabadkőműves páholyok rítusának az egyiptomi kultikus szokásokkal való rokonságát bizonygatta.

947 *amellyek inkább épületre valók*, ném. Sz.: *welche mehr Seitengebäude vorstellen* (amelyek több melléképületet ábrázolnak) téves fordítása.

964 *de Leány vagyok* ném. Sz.: *Ich wollt' ich wär' ein Mädchen* (Szeretném, ha lány lennék), az optativust indicativusnak fordítja.

971 *Kész vagy te a te életeddel hogy meg vivj*, ném. Sz.: *Bist du bereit es mit deinem Leben zu erkämpfen* (Kész vagy-e az életed árán kivívni) a *kämpfen* (küzdeni) és *erkämpfen* (kivívni) összecserélése.

975—976 *még elég ideje vagyon a meghanyatlásnak*, ném. Sz.: *ist es Zeit zu weichen* (még van idő a meghátrálásra); a *weichen meghátrálni* és *megadni magát* értelmének felcserélése.

985 *Weisheitsliebe* (a bölcsesség szeretete) *bőltsesség*nek fordítva; a fordítást nem érezvén kielégítőnek, zárójelben közli az eredeti kifejezést.

1000 *Minndjárt énnekem*, ném. Sz.: *Mir gleich?* (Velem egyenlő); a *gleich rögtön* és *egyenlő* értelmének összecserélése.

1006—1007 *Ezet tsak tsupán irigységből szeretném látni*, ném. Sz.: *Die möcht' ich aus blosser Neugierde sehen* (Puszta kíváncsiságból szeretném látni); *Neugierde* (kíváncsiság) tévesen irigységnek fordítva.

1011 *Macht eine zweydeutige Pantomime.* A fordító nyilván nem értette és lefordítatlanul hagyta. (Kétértelmű némajátékot csinál.)

1039 *egy nagy mélységből*, ném. Sz.: *Aus der Versenkung* (a süllyesztőből); a fordító nyilván nem látott színpadot és a süllyesztő fogalmát nem ismerte. De nem is volt rá még megfelelő magyar szavunk.

1058—1059 *Sokat sugdos az ember a maga fülébe*, ném. Sz.: *Man zischelt viel sich in die Ohren* (sokat súgdosnak egymás fülébe).

1062—1063 *Azt szokták mondani hogy a ki a maga erőssen fel tett szándékának meg esküszik, az egész testestől meg van átkozva*, ném. Sz.: *Man sagt wer ihrem Bunde schwört, Der ist verwünscht mit Haut und Haar* (Azt mondják, hogy aki szövetségükre felesküszik, az szőröstől bőröstől átkozott); nyilván a *Bund* szövetség szót nem értette.

1092 *villámás:* elavult szóalak. Ld. Fazekas Mihály: *Az én kis kertem* 51. sor.

1137—1138 *Ugy gondolnám, hogy egy tsokotska elég volna annak ki mentésére,*

a ném. Sz.: *Ein Küsschen, dächte ich, liesse sich entschuldigen* (Egy csókocska, úgy gondolom, megbocsátható volna) értelmének épp a fordítottja.

1142 *kolumbál:* Csokonai szóalkotása a latin *columba* (galamb) szóból, értelme: 'enyelegni, mint a galambok'; nem vált közhasználatúvá, nyomát sehol sem találtam.

1158 *a középső Pokolbol*, ném. Sz.: *aus der mittleren Versenkung* (a középső süllyesztőből).

1197—1198 *a földnek Leg alsó boltozatján*, ném. Sz.: *durch diese unterirdische Gewölber* (ezeken a földalatti boltozatokon keresztül).

1206 *Sarastro ezeknél nem birt jobb erköltsökkel*, a ném. Sz.: *Sarastro ist nicht weniger tugendhaft* (Sarastro nem kevésbé erényes) értelmének épp a fordítottja.

1213 *és annak a nagy hatalmú földnek által adni*, a ném. Sz.: *und den mächtigen Sonnenkreis mir überliefern* (és nekem átadni a nap hatalmas körét) téves fordítása. *Sonnenkreis*-t mindenütt *föld*-nek fordítja.

1229 *Monostatos*, ném. Sz.: *Vorige, Monostatos* (Előbbi, Monostatos); a fordító a *Voriget* nyilván nem értette, mert az egész f) íven át nincs lefordítva.

1229—1230 *(Monostatos* neve hiányzik a szöveg előtt) *Sarastronak a földje is most nagy mivelésben van*, ném. Sz.: *Sarastros Sonnenkreis hat also auch seine Wirkung* (Tehát Sarastro napkörének is megvan a hatása); a *Sonnenkreis*-t nyilván a magyar hold analógiájára földmennyiségnek véli.

1230—1231 *és ennek a' megtartásáért*, ném. Sz.: *und diesen zu erhalten* (és ezt megkapni); a *behalten* (megtartani) és *erhalten* (megkapni) összetévesztése.

1269 *Monostatos, Sarastro*, ném. Sz.: *Vorige, Sarastro* (előbbiek, Sarastro).

1272 *Azért is ki akarom rajtad adni bosszu állásomat*, a ném. Sz.: *Darum wollt' ich dich rächen* (azért akartalak megbosszúlni) értelmének a fordítottja.

1281 *mert a leánnyal meg nem elégszem*, a ném. Sz.: *weil mir die Tochter nicht beschieden ist* (mert a leány nincs nekem rendelve) félreértése.

1290—1291 *akkor estek ti mindketten a szerentsétlenségbe, és úgy menjen vissza az anyád a háza felé*, a ném. Sz.: *dann bist du mit ihm glücklich und deine Mutter soll beschämt nach ihrer Burg zurückkehren* (akkor te boldog vagy vele és anyád térjen megszégyenülve vissza a várába) értelmének épp a fordítottja.

1294—1295 *Akkoron bujdosik az ő barátjának kezébe*, a ném. Sz.: *Dann wandelt er an Freundeshand* (akkor baráti kézen halad) félreértése.

1302 *Eke*, ném. Sz.: *Flugwerk* (repülőszerkezet); a *Flug* repülés és *Pflug* (eke) összetévesztése. A jezsuita színpad és nyomán a bécsi népszínpad előszeretettel alkalmazott látványos darabjaiban repülőszerkezeteket.

1359 *az őreg el ájul*, ném. Sz.: *die Alte hinkt schnell ab* (az öreg gyorsan elsántikál); a *sinken* (süllyedni, lehanyatlani) és *hinken* (bicegni) összecserélése.

1363 Csokonai a *Flugwerk*-et *repülő hajó*-nak fordítja s ez saját szóalkotása. A színpadon akkor sokat használt repülőszerkezetet jelenti.

1365 *flota:* a *flauta* (ol.) mellett akkor a *fuvola* közhasználatú elnevezése. A *fuvola* nyelvújítási szó, mai alakjában a *fuvora* és *fuvolya* közbenső állomások után a *zongora* analógiájára készült és először 1835-ben találkozunk vele. *(TEtSz.* I. 997. l.) — *szekrény (capsula) van, a'mellybe tsengettyük;* ném. Sz.: *das Kästchen mit Glöckchen* (harangjáték), Csokonai magyarázó betoldása, a *capsula* tökéletesen megfelel a *Kästchen*-nek.

1372—1373 *Tamino szive!* ném. Sz.: *Tamino, Mut!* helyesen: Tamino, bátorság!

1375 *reá szállanak,* ném. Sz.: *fliegen auf* (felrepülnek); téves fordítás.

1407 A *Pause* szót Csokonai lefordítatlanul hagyja, mert nem tudott rá megfelelő magyar kifejezést. A *szünet* ebben az értelemben még nem volt általánosan használatos. *(TEtSz.* III. 812. l.)

1415 *praeceps;* ném. Sz.: *isst hastig* (sietve eszik) Csokonai az *isst* (eszik) szót az *ist*-tel (van) cserélte össze s így lefordítatlanul hagyta, miután a magyarban melléknévi állítmány után nem teszik ki; a *hastig*-ra nem tudott magyar szót, s így latin kifejezéssel adta vissza, amely teljesen szabatos.

1435 *Dreymaliger Posaunenton* (háromszoros harsonaszó) lefordítatlanul maradt; a *Posaune*-ra nem is találhatott magyar kifejezést, mert a *harsona* nyelvújítási szó, először 1835-ben találkozunk vele. *(TEtSz.* II. 64. l.).

1446 *A' Theátrum el változik Pyramisokból álló cryptává;* ném. Sz.: *Das Theater verwandelt sich in das Gewölbe der Pyramiden* (a szín a piramisok boltozatává változik.)

1462 *azzal a' 'satskoval a' mellybe a' szentség vólt,* a ném. Sz.: *mit eben diesem Sack, welcher die Eingeweihten bedeckt* (azzal a zsákkal, amely a felszentelteket takarja) hibás fordítása.

1466 *valét* (lat.): a *vale* búcsúzó köszöntés tárgyesete: Isten hozzátok.

1475 *Azt várni halálos veszedelem,* a ném. Sz.: *Dein warten tödliche Gefahren* (halálos veszedelmek várnak rád) hibás fordítása.

1477—1478 *nékem azt sugja az Bosszuállás,* Csokonai Er. szövege: *nekem azt sugja az előre való érzés* áth. ném. Sz.: *Mir flüstert Ahndung dieses ein* (nekem azt súgja az előérzetem); Csokonai később *az előre való érzést* helytelenül *Bosszuállásra* javította.

1484—1485 *instinctusokat,* Csokonai későbbi magyarázó betoldása; *lesz örökké a' te biztosod,* ném. Sz.: *Wird ewig dein Getreuer sein* (Örökké híved lesz) téves fordítása.

1493 A német *Lebe wohl*-t (Isten veled!) a lat. *vale*-val fordítja.

1507 *Accord* után zárójelben *consensus tonorum a'Musikába,* (a hangok összecsengése a zenében) Csokonai magyarázó megjegyzése.

1546 *Máskép agyon tsiklándom magam,* ném. Sz.: *Sonst gram' ich mich wahrlich zu Tod* (Különben halálra búsúlom magam) téves fordítása.

1551 *Szolgálni* után zárójelben *oltalm.* A zárójel második fele hiányzik.

1556 *Asszony* helyett végig *Veib*-ot (helyesen Weib) ír.

1587 *Szabadon kezénél fogva vezeti,* a ném. Sz.: *nimmt sie hastig bei der Hand* (gyorsan kézen fogja) hibás fordítása.

1607 *Ő meg vetve kinozza a szeretet kinjait És készit bennünket a szegény szomoruság,* ném. Sz.: *Sie quält verschmähter Liebe Leiden Lasst uns der Armen Trost bereiten* (Őt a visszautasított szerelem fájdalma kínozza, Vigasztaljuk meg szegényt); az esetek összecserélése.

1609 *az ő szerentséje engemet kerget*, ném. Sz.: *Fürwahr, ihr Schicksal geht mir nah* (Valóban, az ő sorsa közelről érint); a *nach* (után) és *nah* (közel) összecserélése.

1610 *Oh volna tsak itt az ő gyermeke*, ném. Sz.: *O wäre nur ihr Jüngling da* (csak volna itt az ő ifja).

1635 *Hamis gyermek*, ném. Sz.: *falscher Jüngling* (álnok ifjú).

1668 *leveles színek* a Páriz-Pápai szótárból van: „Theatrum, Levél szín, a' melly alatt a komédiát játszódták" (Dictionarium latino-hungaricum Cibinii, 1782.).

1670—1671 *két harisnyás emberek*, ném. Sz.: *Zwei Geharnischte* (két páncélos).

1729—1730 *gőzös dobok*, ném. Sz.: *gedämpfte Pauken* (tompított dobok); a *Dampf* (gőz) és a *dämpfen* (tompítani) összetévesztése. — *accompagniroznak:* kísérnek.

1740 *a' szin Trombitálások és Dobolások közt öszve omol*, ném. Sz.: *'sogleich fällt der Chor mit Trompeten und Pauken ein* (a kar trombitákkal és dobokkal azonnal belevág); az *einfallen* belevágni és *beomolni* értelmének összetévesztése.

1795 *le mennek*, ném. Sz.: *fahren herunter* (leereszkednek).

1811 *a magok Megyéjekhez*, ném. Sz.: *zu ihrem Flugwerk* (repülőszerkezetükhöz) téves fordítása.

1820—1821 *mindeniknél van az Ritornell alatt comediai jádzószerszám*, a ném. Sz.: *Beide haben unter dem Ritornel komisches Spiel* (a Ritornel alatt mindkettő komikus játékot űz); az *unter* időhatározó és helyhatározó jelentésének összecserélése. *Az Ritornell* (itt kórusrefrén) után zárójelben a fordító megjegyzése: *non intelligo* (lat.): nem értem.

1839 *Az a [leg]felségesebb grádus az érzékenységben*, Csokonai jav. az Er. *Az a [leg]felségesebb érzékenység, helyett*, ném. Sz.: *Es ist das Hőchste der Gefühle* (Ez a legmagasztosabb érzelem); Csokonai fordítása jobban a szavakhoz tapadó.

1867 *Most vagynak már a' Templom 'Echójánál*, ném. Sz.: *Nun sind sie in des Tempels Hallen* (Most vannak a templom csarnokában); a *Halle* (csarnok) és *widerhallen* (visszhangozni) összetévesztése.

1874 *Hallatik az erős alkuvás*, ném. Sz.: *Man hőrt den Akkord* (Hallani az akkordot).

1876 *egyenesen áll* (*vagy kevélyen áll*), ném. Sz.: *steht erhőht* (kimagasló helyen áll). A színpadi jelenetet a fordító nem tudta elképzelni, minthogy ilyet még nem látott.

A' Varázssíp

Szövegkritika

Címe a kéziratban nincs. A címet Csokonai műveinek 1795 nyarán keletkezett saját kezű lajstromából vettük, ahol XCIV. szám alatt szerepel. (Kiadva *EPM*. 297. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 212. l.) *A boszorkánysíp* I. f. 1—3. jelenet (a 3. csonka) Csokonaitól átjavított szövegének másolata, Csokonai további javításaival. A kéziratra, kiadásaira, az eredetire s a keletkezésre vonatkozólag ld. *A boszorkánysíp* jegyzeteit. Az alapszöveg feltehetően Nagy Gábor írása. A javítások viszont mind Csokonai kezétől valók. A szereplők nevei túlnyomórészt rövidítve. Ezt szögletes zárójellel jeleztük.

1 *kősziklás* Er. Sz.: *bértzes* — *imitt-amott* Er. Sz.: *szerteszéjjel*
2 *egy kerek templommal ott* Er. Sz.: *templom mellett*
4 *kézivvel* Er. Sz.: *nyillal*
6 *Bévezetés* Er. Sz.: *Introductio*
7 *különben* Er. Sz.: *egyébképpen;* — *el veszek* Er. Sz.: *el vesztem*
10 *oltalmazzatok engem* Er. Sz.: *oltalmazzatok meg engem.* — *engem* előtt áth. *meg*
11 *azonnal* Er. Sz.: *egyszerib*[e] — *béfályolozott* Er. Sz.: *el takart*
16 *őtet nézegetve* Er. Sz. *visgálódva.* — *nemes* Er. Sz.: *jószivű*
18 *a' festésig szép* Er. Sz.: *megérdemelné a lefestést.*
19 *Ha én az én szivemet a' Szerelemnek* Er. Sz.: *Én szivemet a szerelemmel.* Az É nincs é-re kijavítva
22 *Fejedelmünknéhez A boszorkánysíp*-ban *fejedelmünkhöz.*
25 *vissza adhatya* Er. Sz.: *meg adhatya*
26 *Mennyetek* Er. Sz.: *Mennyenek; mondjátok* Er. Sz.: *mondják*
29 *örzeni* Er. Sz.: *strásálni.* — *ötet HG.* III. 409. l. *őt* téves olvasás
37 *azért* előtt áth. *oda utána h*[ogy] *szerelemn*[ek]
38 *Hogy* Er. Sz.: *Ha*
39 *Ha tsak* Er. Sz.: *Bár tsak*
42 *Szép és szeretetre méltó* Er. Sz.: *jól és szerencsésenn élv*
45 *Zárójel után: M*[in]*d* ligatúrával röv.
47 *fel eszmél* Er. Sz.: *fel serken*
51 *síp* Er. Sz.: *flota* — *azomba* Er. Sz. *amellyel*
52 *accompagniroz* Er. Sz.: *egyezteti hangját* — *Ritornell közbe* Er. Sz.: *Musikálás alatt*
54 *környék* Er. Sz.: *hely*
56 *egy ösvényen* Er. Sz.: *az ösvényen*
59 *sipotskát* Er. Sz.: *sipot*
61 *Én A' madarász* Er. Sz.: *Én egy madarász;* az A' nagy betűvel írva
62 *Mindig vig vagyok* Er. Sz.: *Vig vagyok*

63 *Esmeretes a madarász* Er. Sz.: *Esmérik a madarászt*
64 [A Vén] *és Ifju előtt* Er. Sz.: *Mind az ifju mind a vén* — A Vén kihagyva — *HG.* III. 410. l. *A vének és ifjak* téves olvasás
66 *engemet megesmérnek sipolásomról* Er. Sz.: *ért a sipoláshoz.*
70 *Én* után áth. *egy*
74 *Szeretnék a Leányok*[na]*k hálót tsinálni* Er. Sz.: *Szeretnék a leányok lépe lenni.* — *Leányoknak* ligatúrával röv. *Leányokk*
75 *Fognék tutzetenként magam*[na]*k* Er. Sz.: *Fognék egy tutzet fejérszemélyt.* — *magamnak* ligatúrával röv. *magamk*
94 *elöre* Er. Sz.: *igazán*
95 *emberek* ligatúrával röv. *erek*
102 *az igaz* Er. Sz.: *jó* áth. — De után áth. *valo igazán* — *név szerént* Er. Sz.: *igazán*
104 *Azt tsak ugy tudom néked meg mondani mint azt* Er. Sz.: *Arra tsak ugy tudok neked meg felelni, mint arra*
108 *Egy szót sem!* Er. Sz.: *Egy tseppnyire sem*
111 *Az', úgy gondolom* Er. Sz. *A mint gondolom*
114 *hajdan* Er. Sz.: *régen*
116 *Királynénál* Er. Sz.: *királynénak*
117 *Én* Csokonai betoldása: Utána meghagyta a *Tsak* nagy kezdőbetűjét
118 *van tőllem* után áth. *az én töllem, szalmakunyhom* Er. Sz. *szalmakalapom*
121 *emberek* ligatúrával röv. *erek*
124—125 *azért kapok én ő tőlök minden nap ételt és italt* Er. Sz.: *azért tarta*[na]*k ők engem minden nap étellel és itallal*
126—127 *hej ha az az éjjelnek hatalmas Uralkodónéja vólna!*
129 *Isten asszonyát* Er. Sz.: *királynéját.* — *Isten* ligatúrával röv. *In*
130 *sípját* Er. Sz.: *flótáját*
135 *még egyszer* a *te* előtt Csokonai betoldása
136 *kérdést teszel elömbe* Er. Sz.: *kérdesz tőlem*
138 *versesbegyet* Er. Sz.: *Pyrhula madarat* — *Kalitzkámba* előtt *én* Csokonai betoldása. — *HG.* III. 413. l. *Kalitkámba* téves olvasás
140—141 *osztán n*[em] *gondolok vele* Er. Sz.: *azok az én kedvemért.* — *nem* ligatúrával röv. n
141 *akar* Er. Sz.: *vagy* — *meg sűtnek* Er. Sz.: *meg sütnének* — *akár* Er. Sz.: *vagy* — *meg főznek* Er. Sz.: *meg főznének*
142 *Ember* ligatúrával röv. *Er.*
149 *De azt felvenni, hogy mint tévedhettem én ide* Er. Sz.: *De hogy megérthessem amint ezen megháborodtam* — *az az en* Csokonai betoldása. — *Ember* ligatúrával röv. *Er.*
151 *ordinarius solitus* Er. Sz.: e[mbe]*rseges.* — *ember* ligatúrával röv. *er*
155 *olly ebatta módon* Er. Sz.: *vagy gondolkodva és gonoszul*
159 *Hógy volt az* — Er. Sz.: *Hógy mondod azt;* az *azt* a szöveg kijavítása után tévesen Er. formájában maradt a kéziratban; em.
159 *A tolladból* Er. Sz.: *A tollad szerént*
162 *és ne hidjél nékem* Er. Sz.: *és hozzám ne közelits*
163 *ha látom, hogy ő meg nem ijed* Er. Sz.: *De ha meg nem ijed.* A *ha* kis kezdőbetűje a *De* törlése után megmaradt; em. — *hogy* ligatúrával röv. *h*

166 *mérges* Er. Sz.: *kegyetlen*
168—169 *hátra lép* Er. Sz.: *hátrább lép*
170 *modestus* Er. Sz.: *tisztességes*
171 *köszönetemet* Er. Sz.: *gondolkodásomat*
176 *e világon mindenekre kérlek barátom* Er. Sz.: *e világon mindenek felett való barátom*
178—179 *én nálam sokkal többet tesz egy kéznek nyomása mint a' fegyver* Er. Sz.: *én sokkal erősebben tsapok a' kezemmel mint a' fegyverrel*
193 *Gondolom* Er. Sz. *Itéletem szerént*
199 *hódítóbbakat* Er. Sz.: *gyönyörüségesebbeket — életembe* ligatúrával röv. *életemb*
202 *Ugyan mi tsint tettem* Er. Sz.: *Ugyan mit tselekedtem*
202—203 *ki keltek én ellenem* Er. Sz.: *ők én reám úgy megharagudtak*
205 *Nyújt néki* Er. Sz.: *szagol — Ezzel küld* Er. Sz.: *azért küld*
209 *prosit* Csokonai betoldása

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Csak Csokonai javításaira vonatkoznak.
Az alapszövegre vonatkozó magyarázatokat Ld. *A boszorkánysíp* I. f. 1—3. j. magyarázatainál.

1 *kősziklás:* Csokonai javítása helyes; ném. Sz.: *Eine felsige Gegend.* (Er. Sz.: *bértzes).* — *imitt-amott:* Csokonai javítása helyes; ném. Sz.: *hie und da* (Er. Sz.: *szerteszéjjel).*
2 *egy kerek templommal ott:* Csokonai javítása helyes; ném. Sz.: *nebst einem runden Tempel* (Er. Sz.: *templom mellett).*
4 *kézivvel;* Csokonai javítása helyes; ném. Sz. *mit einem Bogen aber ohne Pfeil;* az Er. Sz. *nyillal,* ennek pontosan az ellenkezője.
6 *Bévezetés:* Csokonai itt magyar szóval helyettesíti az Er. Sz. idegen kifejezését *(Introductio).* Ez a törekvése végig megfigyelhető.
7 *különben:* az Er. Sz. *egyéb képpen* kifejezését teljesen fedi; a változtatás oka Csokonai törekvése rövidebb szavak használatára s ezzel a stílus tömörítésére. — *el veszek:* az Er. Sz. *el vesztem* alakja felel meg a ném. Sz.-nek: *sonst bin ich verloren.*
11 *azonnal* modernebb szó az Er. Sz. *egyszerib*[e] kifejezése helyett. — *béfátyolozott:* Csokonai javítása helyes; ném. Sz.: *verschleierte;* (Er. Sz.: *bé takart).*
16 *ötet nézegetve:* Csokonai javítása jobban megközelíti a ném. Sz.-et: *ihn betrachtend* (őt szemlélve), mint az Er. Sz. *(visgálódva).* — *nemes:* Csokonai javítása éppoly téves, mint az Er. Sz.: *jószivü* kifejezése; ném. Sz.: *ein holder Jüngling;* (egy bájos ifjú).
18 *a' festésig szép;* Csokonai javítása helyesebb és tömörebb, mint az Er. Sz. *meg érdemelné a le festést* (ném. Sz. *zum Malen schön).*
22 *fejedelmünknéhez:* a másoló változtatása; *A boszorkánysíp*-ban *fejedelmünkhöz* van; ném. Sz.: *zu unsrer Fürstin.*
25 *vissza adhatya:* Csokonai javítása közelebb áll a ném. Sz. értelméhez: *die vor'ge Ruh ihr geben kann;* Er. Sz.: *meg adhatya.*
26 *Mennyetek hát, és mondjátok meg:* Csokonai javítása helyes; ném. Sz. *So geht und sagt es;* Er. Sz.: *mennyenek, és mondják meg.*
29 *őrzeni:* irodalmibb az Er. Sz.: *strásálni* kifejezésével szemben.
38 *Hogy:* az Er. Sz. *Ha* szava helyesebb; ném. Sz.: *könnt' ich mit diesem Jüngling sein.*

39 *Ha tsak:* az Er. Sz. *Bár tsak* szava jobban kifejezi a ném. Sz. optativusát: *Hätt' ich ihn doch so ganz allein.*

42 *Szép és szeretetre méltó:* Csokonai javítása helyreigazítja az Er. Sz. téves fordítását: *jól és szerentsésenn élly;* ném. Sz.: *schön und liebevoll.*

51 *síp:* tárgyilag helyes javítás az Er. Sz. *flota*-ja helyett. *(A boszorkánysíp*ban teljesen tévesen *kürt).* Papageno sípol.

52 *accompagniroz:* kísér; itt Csokonai a ném. Sz. kifejezését állította vissza a fordítás *egyezteti hangját* magyarítása helyett, noha lehetőleg magyar kifejezések használatára törekedett s a cél érdekében alkotott is szavakat; itt azonban a magyarítást mint zeneértő tárgyilag nem érezte megfelelőnek — *Ritornell* (ol.): refrénszerű visszatérés. Csokonai itt is visszaállította a ném. Sz. idegen szavát, mert tárgyilag szabatosabbnak érezte az Er. Sz. általános *Musikálás* kifejezésénél.

62 *Mindig vig vagyok:* Csokonai javítása helyes; ném. Sz.: *stets lustig;* a Mindig hiányzik az Er. Sz.-ből.

66 *Engemet meg esmérnek sipolásomról:* Csokonai javítása téves; az Er. Sz. *ért a sipoláshoz* felel meg a ném. Sz.-nek: *mich aufs Pfeifen zu verstehn.*

74 *Szeretnék a Leányoknak hálót tsinálni:* Csokonai javítása helyes; ném. Sz. *ein Netz für Mädchen möchte ich;* Er. Sz.: *szeretnék a Leányok lépe lenni.*

74 *Fognék tutzetenként magamnak:* Csokonai javítása helyes; ném. Sz. *ich fing sie dutzendweis für mich;* Er. Sz.: *fognék egy tutzet fejérszemélyt. tutzetenként* (ném.): tucatonként. Ekkor még a szó *tucet* alakja általános *(TEtSz.* III. 994. l.).

94 *elöre:* Csokonai javítása megközelíti a ném. Sz.-et: *Sag du mir zuvor* (előbb); Er. Sz.: *igazán* egészen helytelen.

102 *név szerént:* az Er. Sz. *igazán* jobban megközelíti a ném. Sz.-et: *eigentlich* (tulajdonképp).

104 *Azt tsak ugy tudom neked meg mondani:* az Er. Sz. *Arra tsak ugy tudok neked meg felelni* a helyesebb, bár az sem teljesen szabatos; ném. Sz. *Das kann ich dir ebensowenig beantworten* (Arra épp oly kevéssé tudok neked felelni).

108 *Egy szót sem!* Csokonai javítása helyes; ném. Sz.: *Kein Wort!* Er. Sz. *Egy tseppnyire sem!*

115 *hajdan:* Csokonai szövege szebb, mint az Er. Sz.: *régen*

116 *Királynénál:* Csokonai szövege szabatosabb; ném. Sz.: *bei der sternflammenden Königin.* Er. Sz. *királynénak*

118 *az én Szalma kunyhóm, a'melly engemet az esső és meleg* ellen oltamaz; ném. Sz.: *die mich vor Regen und Kälte schützt.* A ném. Sz.-ben szereplő *Kälte* (hideg) szót a fordító azért változtatta *meleg*-re, mert a *Strohhütte*-t (szalmakunyhó) összetévesztette a *Strohhut* szóval és *szalmakalap*-nak fordította, s a szalmakalap nem véd a hideg ellen. Csokonai a *szalmakalap*ot kijavította *szalmakunyhó*-ra, a *meleg*-et azonban tévesen bennehagyta a szövegben.

124—125 *azért kapok én ő tőlök minden nap ételt és italt.* Csokonai javítása helyes; ném. Sz. *dafür erhalt ich täglich Speis und Trank;* Er. Sz.: *azért tarta[na]k ők minden nap étellel és itallal.*

129 *I*[ste]*n asszonyát:* Csokonai javítása helyes; ném. Sz.: *Göttin;* Er. Sz.: *királynéját.*

136 *kérdést teszel elömbe* Csokonai javítása szó szerinti; ném. Sz.

wenn du noch einmal mit einer solchen albernen Frage an mich kommst; az Er. Sz.: *kérdesz tőlem* magyarosabb, egyszerűbb és tömörebb

138 *veresbegyet:* az Er. Sz. *Pyrhula madarat* tárgyilag helyesebb, mert a német *Gimpel* ornitológiai neve *Pyrrhula*. Csokonai azonban nem tárgyi hűségre törekedett, ami ebben az esetben nem is fontos, hanem magyar szót akart használni. A magyar veresbegy (vörösbegy, erithacus rubecula) német neve *Rotkelchen*. A szót Csokonai alkalmasint közvetlenül a népnyelvből vette. Gyűjtötte a magyar természetrajzi kifejezéseket, és fenn is maradt egy növény- állat- és ásványtani nevekből összeállított kéziratos szójegyzéke. (*MTAK*. K 672/I. 10. lev. v. l.). A *Gimpel*nek ornitológiai magyar neve *süvöltő*, ez azonban a köznyelvben nem használatos, ott máig is *gimpli* a neve. A Halász Előd-féle szótárban szereplő *pirók* (Pinicola enucleator) egész más madár neve.

140—141 *osztán nem gondolok vele:* Csokonai javítása megközelíti a ném. Sz.-et: *meinetwegen* (én tőlem); az Er. Sz.: *az én kedvemért* teljesen téves.

141 *akár:* Csokonai javítása ebben az esetben jobban fedi a ném. Sz. *oder* szavát, bár az Er. Sz. *vagy*-a is helyes.

149 *De azt felvenni, hogy mint tévedhettem én ide:* Csokonai javításában a *De azt felvenni* tévesen változtatja meg az Er. Sz. helyes fordítását: *De hogy megérthessem*, viszont a *mint tévedhettem ide* helytálló az Er. Sz. teljesen hibás *a mint ezen megháborodtam* fordításával szemben; ném. Sz.: *Aber zu fassen, wie ich mich hieher verirrte* (De megérteni, hogy hogyan tévedtem ide).

151 *ordinarius solitus* (lat.): rendes, megszokott; Csokonai az Er. Sz. *e*[mbe]*rséges* kifejezését nem tartotta helyesnek, mint ahogy nem is az; ném. Sz.: *kein gewöhnlicher Mensch* (nem közönséges ember); nem találván rá magyar kifejezést, két azonos jelentésű latin szóval helyettesítette.

155 *olly ebatta módonn:* Csokonai itt zamatos népies kifejezéssel találóan adja vissza a ném. Sz.-t: *verdächtig und schelmisch* (gyanúsan és csalárdul); az Er. Sz. *vagy gondolkodva és gonoszul* teljesen téves fordítás.

160 *a tolladból:* Csokonai itt tömörítette az Er. Sz. *tollad szerént* kifejezését.

162 *és ne hidjél nekem:* Csokonai javítása és az Er. Sz.: *és hozzám ne közelits* egyaránt téves; ném. Sz.: *und traue mir nicht* (és ne bízzál bennem).

166 *mérges:* Csokonai javítása helyes; ném. Sz.: *giftige Schlange* (mérges kígyó); Er. Sz.: *kegyetlen*.

170 *modestus* (lat.): szerény; Csokonai az Er. Sz.: *tisztességes* kifejezését nem találta helyesnek, mint ahogy nem is az; ném. Sz.: *bescheidene Frage* (szerény kérdés); de nem tudván rá magyar szót, latin szóval fejezte ki.

171 *köszönetemet:* Csokonai javítása helyes; ném. Sz.: *meinen Dank;* Er. Sz.: *gondolkodásomat*.

176 *e világon mindenekre kérlek, barátom:* Csokonai fordítása megközelíti a ném. Sz.-et: *um alles in der Welt, Freund* (mindenre a világon, barátom), csupán a *kérlek* felesleges; az Er. Sz.: *é világon mindenek felett valo barátom* félreértés.

178—179 *én nálam sokkal többet tesz egy kéznek nyomása, mint a fegyver:*

Csokonai javítása szabatosabb, mint a sokkal magyarosabb Er. Sz.: *én sokkal erősebben tsapok a' kezemmel mint a fegyverrel;* ném. Sz.: *Bei mir ist ein starker Druck mit der Hand mehr als Waffen.*

193 *Gondolom:* Csokonai javítása hívebb a ném. Sz.-hez: *Ich denke nicht!* és tömörebb, mint az Er. Sz.: *itéletem szerént.*

199 *hódítóbbakat:* az Er. Sz. *gyönyörüségesebbeket* hívebb a ném. Sz.-hez: *Reizenderes* (bájosabbat) Csokonait itt a túlságosan hosszú magyar szavak kerülésének esztétikai szempontja vezette a változtatásnál. — *életembe* ligatúrával röv. *életemb*

202 *tsint tettem:* Csokonai javítása közelebb áll a ném. Sz.-hez: *Was muss ich denn heute verbrochen haben* (vajjon mit vétettem ma), mint az Er. Sz. *tselekedtem* szava.

202—203 *ki keltek én ellenem:* Csokonai javítása hívebb a ném. Sz.-hez: *dass sie so aufgebracht wider mich sind* (hogy úgy fel vannak háborodva ellenem), mint az Er. Sz.: *ők én reám úgy megharagudtak.*

205 *Nyujt néki:* Csokonai itt az Er. Sz. súlyos félreértését javítja ki. Ném. Sz.: *reicht ihm;* Er. Sz.: *szagol,* ami a *reicht* (nyújt) és *riecht* (szagol) igék nyilvánvaló összetévesztése — *Ezzel küld:* Csokonai javítása téves; Er. Sz.: *azért küld* a helyes; ném. Sz.: *Dafür schickt.*

209 *prosit* (lat.): Váljék egészségére! Csokonai betoldása, mely sem a ném. Sz.-ben, sem *A boszorkánysíp* szövegében nincs meg.

A' Varázssíp zeneszámai

Szövegkritika

A kéziratra és a keletkezésre vonatkozó tudnivalókat ld. *A boszorkánysíp* jegyzeteinek bevezetésében. Valamennyi szám kézirata Csokonai saját kezű fogalmazása

Nro 2.

A varázsfuvola 2. sz. áriája. (Der Vogelfänger bin ich ja.) *MTAK.* K. 672/IV. 31. lev. v. l. A lap szélén Csokonai írásával: *Nro 1. Introduction. Zu Hülfe zu &. Nro 5. Quintetto. Die Königinn &. Nro 12. Nro 13. Nro 14. Nro 17. Nro 19. Nro 26. Nro 27. Nro 31. Nro 34. etseq.* [lat. et sequentes: és a következők] — Ez azoknak a számoknak a felsorolása, amelyeket egyelőre nem foglalt versbe, de szándékában volt versbe foglalni
4 Áth. *Esmér engem*, fölé írva *A'madarászt*

Nro 3.

A varázsfuvola 3. sz. áriája. (Dies Bildnis ist bezaubernd schőn.) *MTAK.* K. 672./IV. 31. lev. v. l., és utolsó két sora 31. lev. r. l.

15 beszúrva *oly*
17 Áth. *hogy*, fölé írva *tőled; menny*[e]*i* em.
18 Áth. *be tsiklandozva lép*, fölé írva *ujult mozgásba;* a *lép* áthúzása téves, em.
19 Első három soros fogalmazványa olvashatatlanul áth. — *nem* ligatúrával röv. *n.*
27 *Szorútnám* után áth. *vídám k*

Nro 4.

A varázsfuvola 4. sz. áriája. (Oh zittre nicht, mein lieber Sohn) *MTAK.* K. 672. IV., 31. lev. v. l.

34 Áth. *Buval, fájdal* — *Ah* utólagos betoldás. Az eredetileg sorkezdő *Sírva* nagy kezdőbetűje nincs kijavítva
37 Áth. *gonosztevő lopta* fölé írva *átkozott ragadta*
42 *kellett* után beszúrva *mint*
43 Áth. *többet nem* fölé írva *mind e' volt a'mit*
44 Áth. *tette jajgatását* fölé írva *könyörgött*
45 Áth. *segedelmem* fölé írva *erőm; Mert* utólagos betoldás; az eredetileg sorkezdő *Az* nagy kezdőbetűje nincs kijavítva

46 Áth. *mellette* fölé írva *érette*
48 *'S* után áth. *Győz*

Nro 6.

A varázsfuvola 6. sz. terzettje (Du feines Täubchen nur herein). *MTAK* K. 676. 116. lev. r. l. Az 5. sz. kvintettet Csokonai nem szedte versbe.

53 *Éltednek* Er. Sz. *Éltedet;* elé beszúrva *Már;* az eredetileg sorkezdő *Éltednek* nagy kezdőbetűje nincs kijavítva; áth. *már el veszem*
54 *Haláltól* előtt áth. *A utána fel sem veszem*
55 A sor elején áth. *Tsak . . . sírok tsupánn*
56 Áth. *Tudom a bú halált hoz rá,* fölé írva *Jaj*
57 *Rabok!* után áth. *tegyetek lábaira zár* fölé írva: *lábánn légyenn*
58 Áth. *El kell veszned mérgem miatt*
60 Áth. *lágy szived* fölé írva *érzésed*
61 *furt HG.* III. 426. *fort* téves olvasás
67 *Hu ez!* után áth. *most* fölé írva *a'Kan*
68 A sor elején áth. *Ne bánts*

Nro 7.

A varázsfuvola 7. sz. duettje (Bei Männern, welche Liebe fühlen). *MTAK.* K. 676. 116. lev., az első négy sor r., a többi v. l.

71 A sor elején áth. *Mink*
75 Áth. *Nemünk tsak,* fölé írva *Szivünk kedvet — Ámorba* Er. Sz.: *Ámor, lél* Er. Sz.: *él; Ámorba* után áth. *által*
75—76 A kéziratban a két sor előtt *ψ* jel, ami nyilván eredetileg a sorok felcserélését jelezte, de a javítások folytán érvényét vesztette
76 Áth. *kedvet ts. — Ámor* utólag beszúrva
78 Áth. *őtet imádja* fölé írva *Néki áldoz*
79 Áth. *fűszerszámozza* fölé írva *balzsamozza*
80 *természet* Er. Sz.: *természetbe,* áth. *-be*
81 A sor elején áth. *Fő tzélja*
82 *nemes* előtt áth. *felséges*

Nro 8.

A varázsfuvola I. felvonásából a 8-as számot viselő finálé kezdő részlete (Zum Ziele führt dich diese Bahn). *MTAK.* K. 676. 116. lev. v. l.

87 A sor elején áth. *Tzélodra; út* után áth. *-on mégy veze*
88 A sor elején áth. *Tsak Ifju; kell* után áth. *vitézkedni,* mellé írva *triumfálni*
89 *hát* után áth. *a'mi okosságunkat,* fölé írva *Intésünket*
90 *'s* után áth. *szenvedni,* mellé írva *megállni*
94 sor elején áth. *Tudj; 's* után áth. *szenvedni,* mellé írva *megállni*
95 A sor elején betoldva *Tsak ezt; Gondold meg* után áth. *ezt tsak.*

Az eredetileg sorkezdő *Gondold* nagy kezdőbetűje nincs kijavítva

Nro 10.

A varázsfuvola I. felvonásából a finálé egy részlete, az eredetiben száma nincsen. (Wie stark ist nicht dein Zauberton.) *MTAK.* K. 676. 117. lev. r. l.

98 Az Er. Sz.: *E' sip melly erős hangot ad* egészen áth. fölé írva *Varás Hangod melly erős lám*

100 A sor elején áth. *A vad; vigann* előtt áth. *hozzám vig áll*

101 A sor elején beszúrva *Ah;* utána a *Tsak* nagy *T*-je nincs kicsire javítva; *nem* után áth. *vidul rád,* mellé írva *jön ám.*

102 *Pamina* után áth. *halld tsak; halld* után áth. *meg,* fölé írva *tsak*

103 *Mit* után áth. *tesz,* fölé írva *ér.*

104 A kéziratban nyilván a ritmus kedvéért *Papagenot* helyett *Pagenot* van

105 A sor elején áth. *Látta már*

107 *hang* után áth. *mutatja* és fölötte *jelenti,* alá írva *vezet hogy*

Nro 11.

A varázsfuvola első felvonásából a finálé két sora, így az eredetiben száma nincsen. *MTAK.* K. 676. 117. lev. r. l.

109 *hangzás* után áth. *vár,* mellé írva: *ez*

110 Áth. *Ennél ke Ilyesmit valaha hallottam én már;* fölé írva: *Soha sem hallottam hasonlót még ehez!*

*Nro**

A varázsfuvola I. felvonásából a finálé egy része s így száma az eredetiben sincsen. (Könnte jeder brave Mann solche Glöckchen finden.) *MTAK.* K. 676. 117. lev. r. l.

114 *Ellensége* Er. Sz.: *ellenségének*

115 *Könnyen szélt vehetne HG.* III. 347. l. *verhetné* téves olvasás

116 Áth. *miattok ellakhatna,* fölé írva *életében vidítná a*

117 Áth. *jobb,* fölé írva *kedvesbb; Hármóniába* áth. *-ba; Hármóniá* em. *Hármónia*

120 Áth. *Ez édes* fölé írva *Köztünk*

Nro 15.

A varázsfuvola 10. sz. áriája (O Isis und Osiris). Innen kezdve a számozás teljesen önkényes. *MTAK.* K. 676. 117. lev. v. l.

123 Áth. *e'párnak adjátok kéri,* fölé írva *hadd nyerje kérve,* a fölé írt Sz. is áth., fölé írva *végtére*

124 Er. Sz. *Adjátok a Bőltsesség lelkét meg;* utána három sor áth.:

Most idegen uton hagyjátok
Minden baj közt állandóan merjen,
Mig ez idegen uton jár.

130 Áth. *Szent* f ölé írva *Ditső* — *lakóhelyedbe* jav. *lakhelyedbe*

Nro 16.

A varázsfuvola 11. sz. duettje (Bewahret euch vor Weibertücken) *MTAK.* jelz. K. 676. 117. lev. v. l.

132 *Az* utólagos betoldás
133 Áth. *tiszt* fölé írva *törvény*
138 Er. Sz.: *Kezét akkor törte* áth. *akkor*
139 *Bérűl* utólagos betoldás. — A 138—139. sor a prózai fordításból hiányzik

Nro 18.

A varázsfuvola 13. sz. áriája. (Alles fühlt der Liebe Freuden.) A 12. sz. Quintettet Csokonai nem szedte versbe. *MTAK.* K. 676. 117. lev. v. l. az első hat, 87. lev. v. l. a többi tíz sor

144 *nem* ligatúrával röv. *n*
155 Áth. *szerelmet* mellé írva *ezt*

Nro 19.

A kéziratban tollhibából Nro 9. em.

A varázsfuvola 14. sz. áriája. (Der Hölle Rache kocht in meinem Herzen,) *MTAK.* K. 676. 87. lev. v. l.

159 Áth. *ég* mellé írva *tűzel.*
162 *Lelked 's* utólagos betoldás; *Lelked* előtt áth. *ezért.*
165 Áth. *mérget* fölé írva *boszút* — *Halld* jav. *hallj*

Nro 20.

A varázsfuvola 15. sz. áriája. (In diesen heilgen Hallen.) *MTAK.* K. 676. az első hat sor 87. lev. v. l. a másik hat sor 87. lev. r. l.

167 A sor elején egy szó olvashatatlanul áthúzva; a sorkezdő *bosszulás* kis kezdőbetűje nincs kijavítva; em.
169 *ha ki vét* előtt áth. *a' bünöst.*
171—172 Áth. *Baráti közt kézen fogva vigadozva jár; vigadozva* fölött áth. *örömmel* utána áth. *Jár vigadva a' jobb országba itt a boldog hazába*
176 *Mindennek* ligatúrával röv. *Mindenk;* utána áth. *bünt*
177 A sor elején áth. *'S; Ki* után *eggy* utólagos betoldás

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Nro 2.

A varázsfuvola 2. számú áriájának (Der Vogelfänger bin ich ja) verses fordítása, mint valamennyi az eredetit követő jambikus versmértékben. Az 1 számú áriát Csokonai nem fordította le. A 2. számú Papageno belépője,

bariton-ária. Papageno a bécsi népszínmű állandó komikus alakjának, a Hanswurstnak, mely rendkívül sok, különféleképpen árnyalt formában (Bernardon, Kasperl, Thaddädl stb.) szerepel, egyénített alakja: a madárember, akinek testét toll fedi. Mint általában ezek a komikus alakok, a daraboszméhyi hősét, Taminót kíséri, akinek realista komikumával ellentétét képezi, mint Balga Csongornak Vörösmarty *Csongor és Tündé*jében. Foglalkozása madarász, madarakat fog az Éj Királynője számára, aki ezért udvarhölgyei *(A' boszorkánysíp*ban és *A'varázssíp*ban „a három Dámák") útján mindennel ellátja. Mint Hanswurst és társai ő is gyáva, szájhős, enni-inni szerető és szerelemre éhes.

3 *hajsza hopszasza* (Heissa hopsassa, ném.): a délnémet és osztrák nyelvterületen, a tánc közben használt vidám felkiáltás.

6 *Tudok a' madártsaláshoz:* érti a madarak csalogatását utánzott madárhangokkal.

11 *tutzet* (ném.): tucat.

Nro 3.

A varázsfuvola 3. sz. áriájának (Dies Bildnis ist bezaubernd schön), a képáriának fordítása, mely a tenoristák nagyon kedvelt darabja. A kép az Éj Királynőjének *(A' boszorkánysíp*ban és *A' varázssíp*ban *„Naplementi Tsillag Tüzi Királyné")* lányát, Paminát ábrázolja. A három Dámák útján küldi a képet Taminónak, mert őt szemelte ki arra, hogy Sarastrótól, aki tőle elrabolta, visszahozza.

Nro 4.

A varázsfuvola 4. számú recitatívójának és áriájának (O zittre nicht mein lieber Sohn), az Éj Királynője első koloratúr-áriájának verses fordítása. Az Éj Királynője személyesen is megjelenik Taminónak, hogy megbízza Pamina kiszabadításával, akit neki szán feleségül.

48 *Triumf* (ném.): győzelem.

Nro 6.

A varázsfuvola 6. számú tercettje (Du feines Täubchen nur herein), melyet Pamina, őrzője, a szerecsen Monostatos és Papageno énekelnek.

51 *Tubú* (ném.): galambocska.

61 *furt!* (ném.): el!

67 *Kan Ördög:* Monostatos, aki fekete színű.

Nro 7.

A varázsfuvola 7. számú duettje (Bei Männern, welche Liebe fühlen), melyet Pamina és Papageno énekelnek, aki Tamino kíséretében Pamina keresésére indult és a kép nyomán sikerült rátalálnia.

75 *Ámor* (lat.): a szerelem istene.

Nro 8.

A varázsfuvola első felvonásából a finálé egy részlete (Zum Ziele führt dich diese Bahn) és így az eredetiben száma nincsen. Innen kezdve más a tinta és más jellegű Csokonai írása, úgyhogy ezek a darabok valószínűleg később keletkeztek. A számozás a következőkben az eredetitől eltérő és teljesen önkényes. Ez arra mutat, hogy az első öt zeneszám fordításánál Csokonai zongorakivonatot használt, amely számozza a darabokat, míg innen kezdve szövegkönyvet, amelyben nincs számozás. Tamino és a három ifjú éneklik, akiket az Éj Királynője Tamino segítségére kísérőül rendel *(A' boszorkánysíp*ban a 'három Gyermekek').

88 *triumfálni* (ném.): győzni.

Nro 10.

A varázsfuvola első felvonásából a finálé egy részlete (Wie stark ist nicht dein Zauberton) és így az eredetiben száma nincsen. Tamino énekli a varázsfuvola hangjaira, melyet az Éj Királynője adott vele útjára, s melynek hangjaira, mint Orpheus zenéjére a vadállatok is megszelídülnek.

98 *Varás* (varázs): a magyar nyelvnek ezt a kihalt szavát Csokonai eleveníti fel elsőként. Már 1795-ben találkozunk vele munkái 1795 nyarán készített nagy lajstromában *A' varázssíp* címben. Nyomtatásban először Kónyi János használta 1797-ben megjelent *Dafnis*ában. (Részletesen ld. *ItK.* 1954. 65. l. *TEtSz* III. 1096. l.).

99 *kellemes:* az addig közkeletű 'kellemetes' helyett itt és csaknem egyidejűleg az *Amintás*ban találkozunk vele először. (Ld. *ItK.* 1954. 70. l.)

Nro 11.

A varázsfuvola első felvonásának finálejából két sor fordítása (Das klinget so herrlich) s így az eredetiben száma nincsen.

*Nro **

A varázsfuvola első felvonásának finálejából egy tízsoros rész fordítása a (Könnte jeder brave Mann solche Glöckchen finden) s így száma az eredetiben sincs. Papageno és Pamina, akit Papagenonak sikerült Monostatos őrizetéből megszöktetnie, együtt éneklik.

112 *tsengetyü:* a harangjáték, melyet az Éj Királynője a 'Dámák' útján Papagenonak ad útjára, hogy veszély esetén a 'három Gyermekek' segítségére siessenek.

Nro 15.

A varázsfuvola 10. számú F-dúr basszus áriájának (O Isis und Osiris) fordítása. Sarastro énekli, aki nem rosszindulatból rabolta el Paminát, mint ahogy ezt az Éj Királynője Taminonak mondotta, hanem azért, hogy gonosz, a sötétséget képviselő anyjától megmentse s az igazság és szeretet világossá-

gába vezesse, melyet képvisel. Most pártfogásába veszi az ifjú párt, de mielőtt egymáséi lehetnek, különböző próbákon kell átesniök. Ezek a szabadkőműves szertartások átköltései. Mozart és Schikaneder szabadkőművesek voltak, és a darab gondolati tartalma a felvilágosodás eszméinek és a humanista erkölcsi törekvéseknek, melyekért a szabadkőművesség harcolt, győzelme a sötét elmaradottság felett.

123 *Izis* és *Oziris:* az egyiptomi vallás istenei. A szertartások egyiptomi színezésének forrása Ignaz Bornnak, a bécsi szabadkőművesek vezetőjének cikke: *Über die Mysterien der Ägypter*, melyben a szabadkőműves páholyok rítusának az egyiptomi kultikus szokásokkal való rokonságát bizonygatta.

Nro 16.

A varázsfuvola 11. számú, a két pap duettjének fordítása (Bewahret euch vor Weibertücken). Ezt Kazinczy bíztatására Batsányi és Verseghy is lefordították 1795. július 21-én és 22-én időtöltő vetélkedésből budai fogságuk idején. A fordítások szövegét *A' boszorkánysíp* nyers fordításának szövegével együtt *A' boszorkánysíp*hoz írt bevezetésben összehasonlításképp közöljük. Az ária az Éj Királynőjének fortélyaira vonatkozik, melyekkel Taminot félrevezette, s egyben a szabadkőművesség nőellenes magatartásának is hangot ad. A két utolsó sor a nyersfordításból hiányzik, ami arra mutat, hogy Csokonai itt az eredeti szövegkönyvet használta.

Nro 18.

A varázsfuvola 13. számú áriája, melyet Monostatos énekel (Alles fühlt der Liebe Freuden).

Nro 19.

A varázsfuvola 14. számú áriája (Der Hölle Rache kocht in meinem Herzen), az Éj Királynőjének második koloratúr áriája, melynek kíséretében Paminának tőrt nyújt át, hogy Sarastrot meggyilkolja.

Nro 20.

A varázsfuvola 15. számú áriája (In diesen heilgen Hallen), Sarastro második, E-dúr basszus áriája. Ebben foglalja össze a darab eszmei tartalmát, az emberszeretetet és megbocsátást.

Galatéa

Az MTAK K. 674. jelzetű kötetének 62. v. — 71. v. levelén. Autográf fogalmazvány, 120 × 200 mm.

Kézirata

1. *Galatéa.* „Szerzette Metasztázió Péter Tsászári Poéta. Fordíttatott Olaszból Csokonai Vitéz Mihály által. Nagy-Váradon, Máramarosi Gottlib Antal betűivel." 1806. 17 cm, 36 l.
2. *Kföldy* (III. 143—163. l.). A váradi kiadás szövege.
3. *Toldy* (438—450. h.). A nevek írásmódjától eltekintve a váradi kiadás szövege. A kézirattól való eltéréseket a jegyzetekben (943—944. h.) részben közli. Valamennyi következő kiadás Toldy szövegének változatlan lenyomata a *MM.*-at kivéve.
4. *Horváth Cyrill* (II. 671—689. l.).
5. *HG.* (III. 3—22. l.).
6. *FK.* (1441—1460. l.).
7. *MM.* (II. 387—606. l.). A váradi kiadás szövege a nevek magyaros alakjával.

Keletkezése

Az eredeti szerzője Pietro Metastasio (családi nevén Trapassi, 1698—1782), a rokokó költészet egyik legjellegzetesebb képviselője, 1729-től haláláig a bécsi udvar ünnepelt költője, „poeta cesareo". Világhírét drámai műveivel alapította meg, melyek akár drámának, akár serenatanak nevezi őket, irodalmi igényű operaszövegek. Az opera irodalmi indítású műfaj, a XVII. század elején humanisták az antik tragédiát vélték vele újjáéleszteni, melyet elképzelésük szerint zene színezett. Azt az operaformát, mely Gluck *Orpheus*áig (1762) egyeduralkodó maradt, Metastasio vitte a legnagyobb tökéletességre. Ez seccorecitatívokból álló műfaj, melyet csak olykor élénkít a zenekar belépése (accompagnato) és foglal össze a jelenet végén a lírai reflexiókkal telt retorikus ária. A mese rendszerint mellékszemélyek intrikáinak hasonlatokkal és szentenciákkal tarkított szövevénye. Élet helyett művészi játék, melyet Metastasio utolérhetetlen virtuozitással és formai tökéllyel visz színpadra. A lírai elem uralkodik a drámaival szemben.

Csokonait Metastasiohoz a formai tökéletesség, a líraiság és zeneiség mellett szövegeinek könnyűsége is vonzotta. Számára akkor éppúgy, mint Kazinczy számára (aki egyébként ugyancsak fordította Metastasiot) a magyar irodalom fő problémája formai. Fordításainak fő célja a nehézkes, „ágazott" szavakkal terhelt, érdes magyar nyelvet Metastasion csiszolni könnyeddé.

„Mert a' Zrínyi Miklós Violántillája és a Faludi Ferenc Pásztori Énekei sok magános szép Vonásaik mellett is durvábbak, mintsem őket a' Gessneri Seculumban mustráúl lehetne felállítani" (*Amaryllis* Mondanivaló *HG.* I. 329—330. l.). Ezért keres új utakat, melyek Metastasion keresztül vezetnek. Metastasio jó iskolának bizonyul nemcsak a finom érzelmi árnyalatok iránti érzék kifejlesztésében, a stílus csiszoltságában, hanem hogy a zsengék páros rímű alexandrinusaitól az arietták verses fordításain át jut el a differenciáltabb versformákhoz. Így válik a *Tempefői* voltaire-i „legokosabb évszáza" a költőiség gessneri korává. Fordításaiban nyomon kísérhetjük, hogyan jut el olykor botladozva addig a fokig, hogy saját mondanivalóját már „a gessneri Seculumhoz" méltó finomsággal fejezze ki. (Mindezekről ld. részletesen: Kastner Jenő: *Csokonai lírája és az olasz költők. ItK.* 1922. — Várady, Emerico: *La letteratura italiana e la sua influenza in Ungheria.* I. Roma, 1934. 279—283. l. — *Szauder: Olir.* 383—484. l.)

Hogy nem csupán Metastasio kantátáit és kanzonettáit fordította le, annak közelebbi oka, hogy drámafordításaival is műsordarabokat akart szerezni a műsorgondokkal küszködő első magyar színtársulat számára. (Ld. erről a *Tempefői* jegyzeteiben a dráma keletkezéséről szóló fejezetet.) Nem járt töretlen úton: a hazai iskoladráma már előtte birtokba vette Metastasiot. (Ld. Zambra Alajos: *Metastasio „poeta cesareo" és a magyar iskoladráma a 18. század második felében. EPhK.* 1919. 1—74. l.). Az eredetiséget mindennél többre becsülő Csokonai amúgy sem tekintette a fordítást öncélnak. „Jobban szeretek középszerű Originál lenni, mint elsőrangú fordító" — írja a *Dorottya Előbeszéd*ében. Ezért a kor felfogását képviselő Kazinczy még holta után is megrója: „Csokonay a fordításoknak nem tulajdonított becset . . . pedig jó munkát jól fordítani jobb, mint középszerű Originált írni." (*Kaz Lev.* III. 273.)

Az eredeti drámákban, melyek túlnyomórészt Csokonai realista, „mendikás" arculatát mutatják, kevés nyoma van a Metastasio-fordítások hatásának. Csupán a *Tempefői* Rozália—Tempefői kettőseinek stílusában, a dalbetétek alkalmazásában, *Gerson* monológjainak szentimentális ömlengéseiben lelhetjük fel némi emlékét. Metastasiot idézi még a *Tempefői* II. és III. felvonásának zárómonológja, mely olyanféleképpen összegezi a felvonás eseményeinek visszhangját a hős lelkében, mint Metastasio jelenetvégi ariettái, csak a játszi líra itt szenvedélyes lendületté magasodik.

Az eredeti olasz dráma — *La Galatea* — nem visel műfajjelzést. 1722-ben keletkezett, a Monteleone-házban adták elő Nápolyban egy gyermek születése alkalmával. Első megzenésítője ismeretlen. (*Tutte le opere* di Pietro Metastasio. A cura di Bruno Brunelli. 1953. I Classici Mondadori. II. 1313. l. Metastasioról és Csokonai Metastasio-fordításainak időrendjéről ld. még a *Bevezetés*t és *Az elhagyatott Didó* jegyzeteit.)

Csokonai valamennyi olasz drámafordítását 1795 nyara előtt készítette. Ekkor nemcsak kizárták a kollégiumból, hanem a könyvtár használatából is eltiltották és így nem álltak szövegek a rendelkezésére. (Ld. Vargha Balázs: *Csokonai Vitéz Mihály alkotásai és vallomásai tükrében. Arcok és vallomások.* Budapest, é. n. [1974] 132—133. l.). Erre vall egyébként a fordítások helyesírása is, amelyekben az utolsónak készült *Endimion* kivételével az ő és ű jelölése ő és ű. Ezt az írásmódot Csokonai 1794 után már általában nem használta (Ld. *Juhász: CsT.* 307. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 195. l.).

Az elhagyatott Didó fordítását alkalmasint előbb kezdte meg, de a *Galatéa* fogalmazásának elkészülte után fejezte be. A *MMerk.* (1794. 1293—4. l. okt. 21.). és a *MHírm.* (1794. II. 643—645. l. nov. 7.) híradásában 6. sz. alatt *Az elhagyatott Didó* után szerepel: „*Orlando* [Angélika] és *Galatéa* két éneki pásztori játék, ugyan M.[etastasio] után." Az 1795-i nagy lajstrom-

ban *(EPM.* 297. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 212. l.) XCIII. sz. alatt fordul elő: „*Galatéa*. Szerenáta Metasztázióból. Leírni." Tehát 1795 tavaszán kész volt a fordítással, s csupán lemásolása volt hátra, míg *Az elhagyatott Dídó* mellett még a „Kitsinálni" megjegyzés és a befejezetlenséget jelző hiányjel szerepel. A *Galatéa* szerzői másolata, amely a fogalmazvánnyal szemben az I. szakaszban erős eltéréseket mutat, csak a váradi kiadásban maradt fenn. Tárgyilag Csokonai iskolai klasszikus tanulmányaihoz kapcsolódik. A témát már Theokritos feldolgozta, s Ovidiusnál is megtalálható. Csokonai a bukolikus költőket és Ovidiust jól ismerte, Theokritost és Biont fordította is. A „poeta doctus" tárgytörténeti dolgozatot is készített erről, mint ez a *MHírm.* id. jegyzékéből kitűnik, ahol 12. sz. alatt sorolja fel megjelenendő művei között: „*Galatéa*, Theocritus görög, Ovidius deák és Metastasio olasz poemájok egybehasonlítva."

A fordítás prózai, de ariettái versesek. Toldy állítása, mely szerint a második szakasz ariettáit kihagyta (944. h.) azzal a szándékkal, hogy később lefordítja, téves. Az autográf fogalmazványban valamennyi arietta megvan és verses. A váradi kiadás, melyet Csokonai „szoros barátja", Kis Imre salétrom-inspektor Csokonai váradi orvosával, Szentgyörgyi Józseffel és Illei Takács Károllyal karöltve adott ki, lehető hűségre törekedett és Nagy Gábor elveit akarta érvényesíteni, aki — mint Kazinczy panaszkodva jegyzi meg — azt vallotta, hogy „az opera posthumákat mindég diplomatica accurratioval kell kiadni", és mindjárt hozzáteszi: „Én nem egy ítéletben vagyok vele." Ő egy ízlése szerint átjavított Csokonai-kiadást tervezett. „A Kis Imre kiadása híven előadja, mit csinált Csokonay, — írja — az enyém azt fogja mutatni, mit változtattam." *(KazLev.* III. 273—276. l.) Kis Imre nagyon jól ismerte Csokonai ragaszkodását saját fogalmazásához és azt a tiszteletet, melyet más költők szövegei iránt tanúsított, tudhatta, hogy Kazinczy kérésére sem volt hajlandó Dayka versein igazítani, csak megjegyzéseket fűzött hozzájuk, hiába hangsúlyozta Kazinczy, hogy neki „a csorbák kifenésére" van szüksége; Kis Imre tanúja volt annak az elkeseredésnek, melyet Csokonai a *Halotti versek* 1804-i váradi megcsonkított és hibás kiadása miatt érzett, s hogy azt írói becsülete sérelmének tartotta (ld. levelét Rhédey Lajoshoz, *HG.* II. 795. l.), tudott tiltakozásáról az ellen, hogy a cenzor műveit „megherélné, rángatná és éktelenítené". (Ld. levelét a könyvnyomtatókhoz, *HG.* II. 762. l.).

A váradi kiadások hűsége mellett szól az is, hogy — különösen az *Amintás*ban — sok helyesírási egyenetlenség maradt benne, a cenzor által törölt részek helyét üresen hagyták és nem pótolták ki önhatalmúlag, mint később Toldy a saját kiadásában. A *Galatéa* nyomtatott kiadásában is változatlanul megmaradt a kéziratban lefordítatlanul hagyott olasz szövegrész.

Metastasio a *Galatéa*-témát 1754-ben *Il Ciclope* címen kantáta formában is feldolgozta Ferenc császár kívánságára, aki evvel a zenés duettel egyik bizalmasának kitűnő basszus hangját akarta kipróbálni. (Ld. id. Metastasio kiadás, II. 359. l.) Csokonai *A Tziklops* címen előbb prózában *(HG.* II. 617. l.) fordította le, majd versbe szedte *(HG.* II. 77. l.), itt már teljesen hozzásímítva nyelvezetét Metastasio „dolcezzá"-jához.

Az ariették verses fordításában lehető szöveghűségre törekszik, megtartja a sorok számát, sőt legtöbbször sorról sorra fordít, de sem ritmusban, sem rímben nem követi híven Metastasiot; versművészete még nem éri fel annak dallamos és játékos virtuozitását. De már a legelső darabokban megszakítja trochaeizáló hatos-nyolcas, párrímes vagy keresztrímes sorait egy-egy rövidebb sor, ölelkező rím, míg az *Endímion* dalaiban már fokról fokra hágva formában is teljesen követi az eredetit. Ezeket az első próbálkozásait szemlélteti a *Galatéa* két ariettájának összevetése az eredetivel; az első arietta:

Timor mi scaccia	*Ah, elhajt a' félelem,*
Mi chiama amore;	*Vissza hív a'szerelem:*
Questo m'agghiaccia,	*A'miatt szívem megfagy,*
Quel m'arde il core;	*E'miatt hévsége nagy,*
E l'uno e l'altro	*'S Mindegyikkel*
Penar mi fa.	*Kínlódni kell.*
E l'alma prova	*Szaggatt szívem vérez,*
Dentro al mio petto	*Mert duplás Kint érez*
Doppio tormento,	*Nem bírván egyikkelis.*
Contrario affetto,	*Illy Hartz lévén bennem,*
E un sol momento	*Nem lehet pihennem*
Pace non ha.	*Egy szempillantásig is.*
A harmadik:	
Dalla spelonca uscite,	*Jertek a'Barlangból már*
Che già fuggir le stelle,	*Ártatlan báránykák elő,*
Agnelle semplicette,	*Hív a' Hajnali sügár,*
L'erbette a pascolar;	*Harmatos a'zöld Legelő.*
Mentr'io vo sul confine	*Addig én e' köszál körűl*
Di questa rupe alpestra	*Fujdogálván sípomat,*
D'edera e di ginestra	*Borostyán ágakkal körűl —*
Il crine ad intrecciar.	*Bokrétázom hajamat.*

Szövegkritika

A szöveget a *MTAK.* K. 674. jelzetű autográf fogalmazványa szerint közöljük. A kézirat nem kezdődik új lapon, hanem az *Angélika* áthúzott fogalmazványát közvetlenül követi. A lap felső jobbszélén *Az estvéhez* (Jövel felénk hűs szárnyadon) első versszakának fogalmazványa. A váradi kiadás eltéréseit, mely ugyan Csokonai halála után jelent meg, de minden valószínűség szerint egy későbbi elveszett szerzői másolatán alapszik, variánsként adjuk. Az ő és ű jelzése ő, ű. A 2. v. lapon áth. a francia nyelv tanulását szolgáló jegyzetek. A szereplők neve után pont. *Tétis* egy-két helyen *Tetis*-nek van írva; egységesen *Tétis*-nek írtuk. A szereplők nevének rövidített alakját mindenütt kiegészítettük.

6	A szöveg kezdetén hiányzik *Galatéa* neve
7	*ama Kőről* után áth. *hogy — lappang* előtt *búkáll*
10	*fel* rövidítve *f.* Utána egy szó olvashatatlanul áth.
14	*te* előtt *'s* utólag beszúrva
32	Er. Sz.: *miként tépte;* áth. *miként,* fölé írva *hogy*
33	Er. Sz.: *és miként annak;* áth. *miként,* fölé írva *hogy*
34	Er. Sz.: *félelevenenn miként reszkettek;* áth. *miként — reszkettek* után áth. *és remegtek — gyilkos* előtt áth. *között*
35	Er. Sz.: *kivitsorított fogai köztt;* áth. *köztt,* fölé írva *körül*
38	Er. Sz.: *iszonyúságra, mondja el;* áth. *mondja* fölé írva *beszéd*
39—40	Er. Sz.: *én akkor, 's kiről gondolkodtam; -ről gondolkodtam* áth. fölé írva *forgott eszembe*
41	Er. Sz.: *kegyetlen törté-;* áth. *törté-,* fölé írva *esetét*
44	*meg nem változtatom; nem* ligatúrával röv. *n*
69	*Leányka, jól tudom; jól* utólag beszúrva.
70	*szemöldököm* ligatúrával röv. *szemöldök*
71	*nagy Lépésimet; nagy* utólag beszúrva és ligatúrával röv. *gy*

75 *Átzist jobban nem szeretnéd; jobban* és *nem* ligatúrával röv. *jobb* és *n*
79 *mutasd meg; meg* ligatúrával röv. *g*
79—80 Er. Sz.: *Galatéa, a te társad;* szórend fölébe írt számokkal megcserélve
81—81 *másutt őtet* után áth. *megsem*
97 Er. Sz.: *az Etna hófejérlik; hó* áth.
106 Er. Sz.: *a'Borostyánok nagyútják; Borostyánok* áth. fölé írva *Babérok*
110 *tagjaimnak* után áth. *fed boritékot,* fölé írva *bundát*
115 *ámbár* után áth. *magok*
119 *otromba* előtt utólag beszúrva *eggy*
121 *a'ki állására; a'ki* utólag beszúrva
124 *tüzel* előtt áth. *ég*
134 *keserves* előtt áth. *s' lángaló* előtt áth. *forro*
138 *az ő Lángja* előtt utólag beszúrva *ha*
142 Er. Sz.: *a' ti Napjaitokat;* átjavítva *a' Napokat*
143 *hogy nem esméred; nem* ligatúrával röv. *n*
147 *ábrázolni a' gondolattal; a'* utólag beszúrva
148 *napjában* ligatúrával röv. *napjáb*
149—150 *másról gondolkozni* előtt áth. *elfelejteni önnön magát; 's* utólag beszúrva
154 *azt igenis tudom; igenis* utólag beszúrva
164—165 *virágok között lappangó kígyót* [meg]*látja; látja* áth.
169—170 *az én boldog napjaimat; boldog* utólag beszúrva
174 *Most meg változtatván dolgomat; meg* ligatúrával röv. *g*
175 *kegyetlennek* ligatúrával röv. *kegyetlenk*
179 Glautze után *nem* ligatúrával röv. *n*
180 *ketsegtetést* után *nem* ligatúrával röv. *n* — *Ámorral* után *nem* ligatúrával röv. *n*
184 *akarnám* előtt *nem* ligatúrával röv. *n* A röv. előtt egy szó áth. (azért?)
185 *indulatitokat megzavarni; meg* ligatúrával röv. *g*
205 *(corsieri)* utólag betoldva
218 *Galatéa nem vagy hív; nem* ligatúrával röv. *n*
220 *virágoztatja* előtt áth. *az ő*
233 *rövidek* után áth. *a' Napok*
234 *miért nem élhetek én te véled; nem* ligatúrával röv. *n; — te* utólag beszúrva
235 *tiltja* után *meg* ligatúrával röv. *g*
234—235 *igaz Indulatjában;* Er. Sz.: *valódi Indulatjában;* áth. *valódi,* fölé írva *igaz*
259—260 *illy nagy Szerelemnek; Szerelemnek* ligatúrával röv. *Szerelemk*
263 *á te szép baromi 's vad;* a *baromi* előtt egy szó áth. (olvashatatlan)
268 *kötelességet nem esmér;* Er. Sz.: *kötelességgel nem gondol; kötelességgel* átjavítva *kötelességet*-re, *gondol* áth. fölé írva *esmér; nem* ligatúrával röv. *n*
284 *Nem úgy beszéllnél;* Er. Sz.: *Nem úgy mondanád;* áth. *mondanád,* fölé írva *beszéllnél*
289—290 *No hiszen megmutatom, hogy haszontalan fogsz* utólag beszúrva; *hogy* ligatúrával röv. *h*
290 Er. Sz.: *Megbánod vakmerő mérészségedet; Megbánod* után áth. *valahára,* a *Megbánod* Er. alakja többször átjavítva

292 *Szerelmesednek* előtt áth. *Gyö*
293 *fojtom előtt* áth. *fog — megtsúfoltatott* ligatúrával röv. *g. tsúfoltatott*
294 *mikor talám nem is;* Er. Sz.: *mikor még nem is; még* áth. fölé írva *talám*
296 *Ah tettess Galatéa;* Er. Sz.: *fuss* áth. fölé írva *tettess*
300 *tsúfsáyot* előtt *nagy* ligatúrával röv. *gy*
304—305 *nyájasságnak* és *indulatoknak* ligatúrával röv. *nyájasságk* és *indulatokk*
311 *szívünkbe* ligatúrával röv. *szívünkb*
320—321 *kénytelen lesszé egy gyáva asszonynak bosszantásit (vilipesa) eltűrni; kénytelen lesszé, gyáva* és *vilipesa* beszúrva
324 *társadnak* ligatúrával röv. *társak*
327 *felgyúladtt* előtt áth. *kezdett*
332 *hatalmamnál nem; nem* ligatúrával röv. *n*
334 *tsupánn tsak; tsak* ligatúrával röv. *ts*
337 *Óriásnak* ligatúrával röv. *Óriásk*
340 *Lélekből* ligatúrával röv. *Lélekb*
346 *szülötte* után egy olvashatatlan szó áth.
350 *abrontsonn* után beszúrva *azólta*
362 *az ő kellemetes;* Er. Sz.: *szerentsés* áth. fölé írva *kellemetes*
388 *nem vigyázván; nem* beszúrva és ligatúrával röv. *n*
390 *az iszonyú kőszirt;* Er. Sz.: *igazságtalan* áth. fölé írva *iszonyú*
412 *születést* előtt áth. *magzatot*
417 *szíves* előtt egy olvashatatlan szó áth.
418 *meggyőzött* ligatúrával röv. *ggyőzött*
423 *szerentsés suhogása* előtt áth. *az ő*
424 *telyesítsd, soha* után áth. *a' dögleletes Irígység*
432 *tanúld* után *meg* ligatúrával röv. *g*
435 *érdeklett* előtt *nem* ligatúrával röv. *n*
434 *tegyék elméjek elibe; tegyék* után áth. *sinormért,* fölé írva *elméjek*
438 *lássa meg; meg* ligatúrával röv. *g*
440 *Szépség* után áth. *NB. Ének*
469—470 Er. Sz.: *Jertek a Barlangból már Ártatlan Báránykák elő.* — Sorrend a fölé írt számokkal megváltoztatva
480 *már* előtt áth. *égsz*
487 *ama* után áth. *a'; Hegynek* átjavítva *Hegy*-re utána áth. *Bértzének*
494 8. *rettentőség* kijavítva *rettentő kép*-re
503 *Istennek* előtt egy olvashatatlan szó áth.
506 *kél* előtt áth. *kél* és a fölébe írt *fut*
515 *Hát* utólag beszúrva
519 áth. *akkor jön,* fölé írva *vigann*
520 áth. *elhagyott,* fölé írva *régi*
521 *volt* utólag beszúrva
524 *üzvén* előtt két olvashatatlan szó áth. Az egész sor utólag betoldva. — Az Er. utolsó sor: *'S azólta tsak Kínok közt állt* áth.
530 *Érted* előtt áth. *Tsak, élek* után áth. *egyedül tsupánn,* fölé írva *egyedül*
533 *azt* utólag beszúrva
554 *nekem semmi,* olvashatatlanul áthúzott szöveg fölé írva
555 *kárt nem,* utólag beszúrva; *nem* ligatúrával röv. — *tsak,* utólag beszúrva — *És megnyugtatni,* áth.
576 Áth. *rettegett,* fölé írva *borzadoz*

577 Áth. *Imhol mert Kegyet*, fölé írva *szívem*, ez ugyancsak áth., alá írva *Lelkem*, a kihúzott szöveg többi része fölé írva *oh érzéketlen*
594 *Ha* után áth. olvashatatlan szó, fölé írva *felgyulok; Dühösségtől* után áth. *forgatok*
596 Fr. szórend: *Tövéből majd kiforgatok* átszámozással megváltoztatva
603 áth. *Az*, fölé írva *Nézd, lankadt* előtt áth. *z el*
604 A szöveg fölé írva *Ennél nem volt;* áth. *nem volt; ki* után áth. *mint tsak a'*, fölé írva *a' fényes*, áth. *fényes*
621 Áth. *Az egész Part Énekünkre;* fölé írva *Vígadozó Vívátinkra*
625 *Partról* után áth. *terjedjen*
626 *Menjen* előtt áth. olvashatatlan fél szó

A váradi kiadás eltérései közül néhányat már *Toldy* számba vett (943—4. h.) Tévesen állítja, hogy a II. szakasz Énekei hiányoznak, mert valamennyi megvan a kéziratban. A váradi kiadás alkalmasint egy későbbi, elveszett szerzői másolaton alapul; ez az első szakaszban a fogalmazványtól erős eltéréseket mutat, melyek főképp a régies alakokat és fordulatokat helyettesítik újabbakkal. (Az eltérések számbavétele az írásmódra nem vonatkozik.) Cím: *Galatéa*. „Szerzette Metasztázió Péter Tsászári Poéta. Fordíttatott Olaszból Csokonai Vitéz Mihály által. Nagy-Váradon, Máramarosi Gottlib Antal' betűivel. 1806.

1—2 *Közbeszóllók. Galatéa*, Tengeri szép Nimfa. — *Átzis*, eggy ifjú, ennek szeretője. — *Polifém*, egyszemű Óriás. — *Glautze*, Tengeri Nimfa. — *Tétis* Tengerek' Istenasszonya. — A' Játékhely van Szitziliába, közel a' tengerhez, az Etna hegye' aljánál.
5 *és azutánn Polifém* [Hiányzik]
6 *meg ne hallja* szavadat. *Ha*
7 *ama'* kőszírt mellől, a' hová bútt
8 *adni* félénk szerelmednek *jer*
9 *én velem* hol *az*
10 *homlokát, 's a'*
12 *Galatéa*! *nékem, — Kínom! te tudod*
13—14 *vallyon* ha véled nem vagyok, *élek*.
14 *'s* lám *te*
17 *hozzád* szép *Bálványom*
18 *is* sűrűnn szoktam szerelmeskedni *szép*
20 *félj* én *Életem*
21 *fel* fortélyosann *a'*
22—24 *hogy* minden Kínjainál Szivemnek, (kivévénn, ha te gyűlölni kezdesz) szörnyűbb Kín az, *ha*
24 *ha* tevéled nem lehetek
26—27 *hízlalja* pokol bélét *az az*
30 *hogy a* Kősziklához paskolt a kegyetlen *eggy*
31—34 *általútonn* fogott el. S hogy belőle éhségének eggy iszonyú Dosztot csináljon, széllyel tépte őtet, s elmartzonglott Tagjai még azon *melegenn*
34—35 *fogai* közt, gyilkos mardosási alatt. *'S azonba*
36 *irtóztató* látás! otsmány *két*
37 *mellyén* ömlött *végig*
38 *én* akkor *illy* irtóztatósságra *beszéld — tudod*, azt *Ámor*
41 *síratom* annak a' nyomorúltnak *kegyetlen*

42 *minden* bajonn töprenkedik. *Én*
43 *kedve szerént* [Hiányzik]
43—44 *alkalmatlan* szeretőtársam, a' mint néki tetszik; *de*
44—45 *soha* a'félelem ki nem vér az eszemből; *nagyonn*
47 *ihol* a gyalázatos
49 *amott* ni, *nem*
50 *zabsipjainak* otromba *Hangjával*
51 Pelórt és Lilibét *siketíti*
53 *fuss*, Angyalom
54 *Istenhozzád* édes *Kintsem*
55 Én *Életem*
57—58 *elevenebb a'* Bíborlángnál, *de*
66 *felgyúladtam* érted *és te*
68 *érzed* fájdalmimat. Jól *tudom*
69 *fülemtől* fogva *a'*
71 *fenyőszál* vezérli Óriási *Lépésimet*
72 *De* tán
73 illy *alávaló*
81 *Énis* őtet nyomozom *e' fövényenn*
83 *hátha ő* titkonn *valamellyik*
84 *a'bolond* fattyúval, *kiért engemet* magától elűz?
85 *ezt* [Hiányzik]
86—87 *eggy* olly *Pásztort*
87 *a'ki* eránt száz meg száz gyönyörű *Nimfák*
87—88 *viselnek* saját *szívekbe*
88 *szerelmes* epekedést: *'S te*
91 *gyűlöl* és útál *engemet*
92 *'s tőlem iszonyodik* [Hiányzik] — *meg* tsak *néki; — legalább* [Hiányzik]
93 *eggykor* [Hiányzik]
94 *hogy ő* fut én tőlem, *van*
95 *minden* egyéb *Szitziliai*
96 *Nyájamtól* mikor *az Akolból*
97 a' nagy *Etna — Mondd meg* után *néki* [Hiányzik]
98 *kegyetlen;* mert *ő*
99 *való* Gyönyörködésem, *hogy*
100 *Mellyembe* Etna
102 *mitsoda* gyönyörködést *találnak*
106 *Babérok* nevelik *az*
107 *az* ösvényt *béteríti*
108 *Ezt is* majd megmondom *néki*
109 *azért* vér *el* engemet
110 *hogy a' borzas* serték *tagjaimnak — államnak* pedig *nyügöt*
205 *(corsieri)* [Hiányzik]
209 *majd* [Hiányzik]

II. szakasz

321 *(vilipesa)* [Hiányzik]
413 *születésről* szóllasz?
448 Küszködni *kell*
449 Tépedtt *Szívem*
450 *Mert* kettős *Kínt*
458 *'S* rettegést *érez*
523 Víg *Szívem*
524 *Azólta* üzvénn *fergeteg*

21 *Tziklops:* a klasszikus mitológia egyszemű óriásai, kik Homeros szerint Szicíliában éltek mint pásztorok; itt Polifém.
26 *az én Anyám:* Doris tengeri istennő.
50 *zabsipjainak:* téves fordítás; ol. Sz.: *delle canne* (nádsípjainak).
50—51 *Pelórum* (Peloris): Szicília északi csúcsa.
51 *Lilibéum*: hegyfok Szicíliában.
54 *Kintsem:* az ol. *dolce mio ben* magyaros fordítása. A kifejezést Kölcsey mint „póriast" kárhoztatta.
99 *Alféus:* (Alpheus) folyóisten, aki Arethusa nimfát szerette, s amikor az forrássá változott, a tenger alatt is üldözte.
100 *Mongibello* (ol.): Etna.
151 *Frenezis* ol. Sz.: *frenesia:* őrültség.
171 *Indiai csigabigákból* ol. Sz. *All'indiche conchilie:* indiai kagylókból.
172 *Glaucus* (lat.): jósló tengeristen. — *Triton* (lat.): Neptun fia, tengeristen.
191 *fogj bé a tengeri Tsigába két delfint:* téves fordítás ol. Sz.: *Alla marina conca:* tengeri kagylóba.
211 *az én furtumaim társainak* ol. Sz.: *furti miei:* lopásaim.
262 *egy édomtalan mólest* ol. Sz.: *una scomposta mole;* — móles (lat.): tömeg.
275 *eggy termett fiatalt* ol. Sz.: *un fecondo arboscello:* egy termékeny fiatal fát.
277 *hogy tutti han torto il gambo, e lacera le veste;* a szöveg, melyet nyelvi nehézségek miatt nem tudott lefordítani: hogy mindeniknek meggörbült a szára és hasadt a héja.
317 *Steropes* és *Brontes:* ciklopszok (ld. fentebb *Tziklops).*
335 *Tétis* (Thetis gör.-lat.): tengeri nimfa, Peleus neje, Achilles anyja.
345 *Párténopé:* Nápoly régi neve.
346 *Diego* és *Margarita:* a Monteleone hercegi családhoz tartozó főrangú pár; az ő gyermekük születésének tiszteletére adták elő Nápolyban 1722-ben a *Galatéát.*
357 *Jupiter madara:* a sas.
358 *a Sebesius partokon* ol. Sz.: *su le sebezie rive;* Sebethos: kis folyó Nápoly mellett.
360 *Péleus* (gör-lat.): Thetis férje, Achilles atyja.
409 *Lete* (Lethe gör.-lat.): alvilági folyó, melyből a halottak felejtést ittak.
416—417 *az Ausztriai Istenség az ő Császári Hitvesével:* VI. Károly német-római császár. 1814 óta Nápoly is birodalmához tartozott.
429 *Babér:* Csokonai drámáiban itt használja először a latin *laurus* helyett a Kazinczytól helytelenített és „patikaszagú"-nak bélyegzett, de tárgyilag helyes *babér* szót; utóbbi váltakozva fordul elő a Kazinczy ajánlotta, de tárgyilag helytelen *borostyán*-nal (ld. még *Tempefői, Tárgyi és nyelvi magyarázatok* 179.).

Ákhilles Stzirusbann

Kézirata

Autográf fogalmazvány töredéke a *MTAK*. K. 674. jelzetű kolligátumának 39—45. levelén. 120×200 mm.

Kiadásai

1. *HG*. (III. 478—484. l.) az eredeti kézirat nyomán, a hiányzó cím téves rekonstruálásával: *Achilles Scyrusban*.

2. *FK*. (1681—1687. l.) A téves rekonstruálásban továbbmegy, mint *HG*. s a szöveg *Ákilles*ét is *Achilles*re javítja.

3. *MM*. II. (670—677. l.) A címet *Ákilles Scyrusban* alakban adja.

Az eredetit 1736. február 13-án mutatták be Bécsben Caldara zenéjével, Mária Terézia és Lotharingiai Ferenc esküvője alkalmából. Caldarán kívül még többen megzenésítették. A III. felvonás 3. jelenetéből Deidamia áriáját (Ah, perfido! Ah, spergiuro!) némileg módosított szöveggel Beethoven is megzenésítette. (Tutte le opere di Pietro Metastasio. A cura di Bruno Brunelli 1953. I. 1501. l.) Achillesnek Scyrusban való tépelődése a tárgya Metastasio I. kantátájának az *Il trionfo della gloria*-nak is, melyet Csokonai *A dicsőség triumfja* címen prózában lefordított *(HG*. II. 458—459. l.), majd *A dicsőség triumfusa* címen versbe szedett *(HG*. II. 371—373.).

Címe a kéziratban nincs. Mi Csokonai saját kezű 1795-ös lajstroma nyomán adjuk az *Ákhilles Stzirusbann* alakban.

Keletkezése

Mint Csokonai valamennyi Metastasio-fordítása 1795 nyara előtt készült. (Ld. erre nézve a *Galatéa* jegyzeteinek *Keletkezése* c. fejezetét.) az 1795-i. lajstromban *(EPM*. 296. l.) és kiadásunk, *Költemények* 1. 211. l. LVII sz. alatt mint teljesen kész mű szerepel: *Ákhilles Stzirusbann* 201. [lev] Énekes Érzékeny J[áték] III. felvon[ásban] Metasztaz[ióból]. Terjedelme 96 levél, mert a lajstromban a LVIII. sz. alatt következő *Az én vagyonom*. Dal a 298. lapszámot viseli. Az 1795 előtti keletkezésre vall az ő és ű jelölése ő és ű is. (Ld. *Juhász: CsT*. 307. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 195. l.). A fordítás, az ariettáké is, teljesen prózai. Ezeknek szövegét azonban Csokonai a kéziratban áthúzta, nyilván azzal a szándékkal, hogy verses fordítással pótolja. A töredék a II. felvonás első öt jelenetét tartalmazza, benne három arietta prózai fordításának kihúzott szövegét. Lehet, hogy utóbb versbe is szedte őket, de mint *A varázssíp* zeneszámait vagy az *Endímion* dalait más helyre írta, s a fordítás elkallódott, mert mint Kazinczy felrója neki „papirosai el voltak hányva". *(Toldy* LXXVII. h.)

A kantáta fordítása mindenesetre előbb készült, mint a drámáé. A prózai fordításban ugyanannyi és ugyanolyan jellegű nyelvi bizonytalanság található, mint *Az elhagyatott Didó*ban: zárójelben levő idegen szavak, mint „zokogásában" (planctus), „a te háborodásid" (commozione d'animo); „a lágy szerelmet" (pietà jó indulat); ebben is sorakoztat fel szinonimákat, nem tudván eldönteni, hogy melyik a legtalálóbb kifejezés, mint: „balgatagságát" (gyermekségét), „méltatlan (illetlen)", „szorongattatni (elfojtódni)". Ezzel szemben a drámatöredékben csak egyetlen zárójeles idegen szót találhatunk: „felérnek (valent)" és egy szinonimát: „Igen (sokkal) kecsegteted magad *(Di troppo ti lusinghi)*"; félreértés a fordításban kevés van, minden idegenszerűség nélküli zamatos magyarsága olykor már a *Doctorandus* nyelvi remekését idézi. (Ld. *Szauder: Olir.* 411—413. l. és a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* c. fejezetet).

Az *Ákhilles Sztirusban* gyökerei még mindig Csokonainak a kollégiumban szerzett klasszika-filológiai műveltségéig nyúlnak vissza. A dráma tárgya görög monda, mely szerint Achillest anyja, Thetis istennő Scyrus szigetén rejtette el, ahol Lykomedes király lányai közt Pyrrha néven lányokkal nevelkedett; így akarta a gyermeke életét féltő királynő fiát a hadbavonulástól megmenteni, minthogy azt mondotta a jóslat, hogy Tróját nem veszik be a görögök, csak ha magukkal viszik Peleus és Thetis fiát, Achillest. Achilles beleszeretett Lycomedes egyik leányába, Deidameiába. A görögök azonban megtudták, hol rejtőzik Achilles, és a fondorlatos Ulixest küldték Scyrusba, hogy Trója jövendő hősét kiszabadítsa, ami sikerült is neki. Sikeres küldetése Metastasio darabjának tárgya.

Csokonai nemcsak a mondát ismerte, hanem Bión bukolikus költő töredékben maradt párbeszédes erotikus költeményét, az *Achilles és Deidameia nászi énekét* is, hisz a bukolikus pásztori költeményekből többet lefordított, így Theokritos mellett Biónt is. Műveinek 1795-ös saját kezű lajstroma két Biónfordítását említi: CXLIV. *A szántó Ámor* Idyllium Biónból és CXLV. *A szállongó Ámor* Idyllium Biónból *(EPM.* 298. l.).

Csokonai után Metastasio darabját Döme Károly pozsonyi kanonok is lefordította *Akhilles Scirusban* címen *(Ismét Egy-két Játék Metastásióból.* Pozsony, 1815.) Fordítása szabatosabb, de színtelenebb Csokonaiénál, s az összehasonlítás különösen kidomborítja Csokonai fordításának népi gyökerű zamatos magyarságát. Íme néhány példa. Csokonai: „Embereinket feleszeltem, h[ogy] majd tettetésből eggy hadi Zenebonát inditsanak." Döme: „Embereidet módban hagytam, hogy tettessenek zendülést, üssenek hadi lármát." Csokonai: „Majd meglásd, a' fénylő Sisak, és Pantzér körül mint enyeleg ő." Döme: „Látni fogod őtet ama fényes sisak, ama mellyvas körül bámulva, kedve töltten szemlélődni." Csokonai: „De tsak hallja meg a' Fegyverek zörgését, a' trombiták nógatását." Döme: „de ha majd a' fegyverek' zörgése, a' hadi kürt rohanása késztőleg rohan füleibe." (II. f. l. j.)

Szövegkritika

A kézirat töredék és így címe nincs. A címet Csokonai saját kezű 1795-ös lajstromából adjuk *(EPM.* 296. l., és kiadásunk, *Költemények 1.* 211. l.), bár a szövegben Ákhilles neve Ákilles formában szerepel. A gör. neveket, mint Csokonai is, latinos formában adjuk. Az ő, ű jelzése: ő, ű. A címlapon a II után pont. A szereplők neve után pont

1 *Eggy tér;* Er. Sz.: *Földhányások*, áth. *hányások*, a *Föld* azonban áthúzatlanul maradt; em. az egész szó fölé írva *Eggy tér Mindent*

4 után betoldva *Uram*

Ákhilles Stzirusbann

Kézirata

Autográf fogalmazvány töredéke a *MTAK.* K. 674. jelzetű kolligátumának 39—45. levelén. 120×200 mm.

Kiadásai

1. *HG.* (III. 478—484. l.) az eredeti kézirat nyomán, a hiányzó cím téves rekonstruálásával: *Achilles Scyrusban.*

2. *FK.* (1681—1687. l.) A téves rekonstruálásban továbbmegy, mint *HG.* s a szöveg *Ákilles*ét is *Achilles*re javítja.

3. *MM.* II. (670—677. l.) A címet *Ákilles Scyrusban* alakban adja.

Az eredetit 1736. február 13-án mutatták be Bécsben Caldara zenéjével, Mária Terézia és Lotharingiai Ferenc esküvője alkalmából. Caldarán kívül még többen megzenésítették. A III. felvonás 3. jelenetéből Deidamia áriáját (Ah, perfido! Ah, spergiuro!) némileg módosított szöveggel Beethoven is megzenésítette. (Tutte le opere di Pietro Metastasio. A cura di Bruno Brunelli 1953. I. 1501. l.) Achillesnek Scyrusban való tépelődése a tárgya Metastasio I. kantátájának az *Il trionfo della gloria*-nak is, melyet Csokonai *A dicsőség triumfja* címen prózában lefordított *(HG.* II. 458—459. l.), majd *A dicsőség triumfusa* címen versbe szedett *(HG.* II. 371—373.).

Címe a kéziratban nincs. Mi Csokonai saját kezű 1795-ös lajstroma nyomán adjuk az *Ákhilles Stzirusbann* alakban.

Keletkezése

Mint Csokonai valamennyi Metastasio-fordítása 1795 nyara előtt készült. (Ld. erre nézve a *Galatéa* jegyzeteinek *Keletkezése* c. fejezetét.) az 1795-i. lajstromban *(EPM.* 296. l.) és kiadásunk, *Költemények* 1. 211. l. LVII sz. alatt mint teljesen kész mű szerepel: *Ákhilles Stzirusbann* 201. [lev] Énekes Érzékeny J[áték] III. felvon[ásban] Metasztaz[ióból]. Terjedelme 96 levél, mert a lajstromban a LVIII. sz. alatt következő *Az én vagyonom.* Dal a 298. lapszámot viseli. Az 1795 előtti keletkezésre vall az ő és ű jelölése ő és ű is. (Ld. *Juhász: CsT.* 307. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 195. l.). A fordítás, az ariettáké is, teljesen prózai. Ezeknek szövegét azonban Csokonai a kéziratban áthúzta, nyilván azzal a szándékkal, hogy verses fordítással pótolja. A töredék a II. felvonás első öt jelenetét tartalmazza, benne három arietta prózai fordításának kihúzott szövegét. Lehet, hogy utóbb versbe is szedte őket, de mint *A varázssíp* zeneszámait vagy az *Endímion* dalait más helyre írta, s a fordítás elkallódott, mert mint Kazinczy felrója neki „papirosai el voltak hányva". *(Toldy* LXXVII. h.)

A kantáta fordítása mindenesetre előbb készült, mint a drámáé. A prózai fordításban ugyanannyi és ugyanolyan jellegű nyelvi bizonytalanság található, mint *Az elhagyatott Didó*ban: zárójelben levő idegen szavak, mint „zokogásában" (planctus), „a te háborodásid" (commozione d'animo); „a lágy szerelmet" (pietà jó indulat); ebben is sorakoztat fel szinonimákat, nem tudván eldönteni, hogy melyik a legtalálóbb kifejezés, mint: „balgatagságát" (gyermekségét), „méltatlan (illetlen)", „szorongattatni (elfojtódni)". Ezzel szemben a drámatöredékben csak egyetlen zárójeles idegen szót találhatunk: „felérnek (valent)" és egy szinonimát: „Igen (sokkal) kecsegteted magad *(Di troppo ti lusinghi)*"; félreértés a fordításban kevés van, minden idegenszerűség nélküli zamatos magyarsága olykor már a *Doctorandus* nyelvi remeklését idézi. (Ld. *Szauder: Olir.* 411—413. l. és a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok* c. fejezetet).

Az *Ákhilles Sztirusbann* gyökerei még mindig Csokonainak a kollégiumban szerzett klasszika-filológiai műveltségéig nyúlnak vissza. A dráma tárgya görög monda, mely szerint Achillest anyja, Thetis istennő Scyrus szigetén rejtette el, ahol Lykomedes király lányai közt Pyrrha néven lányokkal nevelkedett; így akarta a gyermeke életét féltő királynő fiát a hadbavonulástól megmenteni, minthogy azt mondotta a jóslat, hogy Tróját nem veszik be a görögök, csak ha magukkal viszik Peleus és Thetis fiát, Achillest. Achilles beleszeretett Lycomedes egyik leányába, Deidameiába. A görögök azonban megtudták, hol rejtőzik Achilles, és a fondorlatos Ulixest küldték Scyrusba, hogy Trója jövendő hősét kiszabadítsa, ami sikerült is neki. Sikeres küldetése Metastasio darabjának tárgya.

Csokonai nemcsak a mondát ismerte, hanem Bión bukolikus költő töredékben maradt párbeszédes erotikus költeményét, az *Achilles és Deidameia nászi énekét* is, hisz a bukolikus pásztori költeményekből többet lefordított, így Theokritos mellett Biónt is. Műveinek 1795-ös saját kezű lajstroma két Biónfordítását említi: CXLIV. *A szántó Ámor* Idyllium Biónból és CXLV. *A szállongó Ámor* Idyllium Biónból *(EPM.* 298. l.).

Csokonai után Metastasio darabját Döme Károly pozsonyi kanonok is lefordította *Akhilles Scirusban* címen *(Ismét Egy-két Játék Metastasióból.* Pozsony, 1815.) Fordítása szabatosabb, de színtelenebb Csokonaiénál, s az összehasonlítás különösen kidomborítja Csokonai fordításának népi gyökerű zamatos magyarságát. Íme néhány példa. Csokonai: „Embereinket feleszeltem, h[ogy] majd tettetésből eggy hadi Zenebonát inditsanak." Döme: „Embereidet módban hagytam, hogy tettessenek zendülést, üssenek hadi lármát." Csokonai: „Majd meglásd, a' fénylő Sisak, és Pantzér körül mint enyeleg ő." Döme: „Látni fogod őtet ama fényes sisak, ama mellyvas körül bámulva, kedve töltten szemlélődni." Csokonai: „De tsak hallja meg a' Fegyverek zörgését, a' trombiták nógatását." Döme: „de ha majd a' fegyverek' zörgése, a' hadi kürt rohanása késztőleg rohan füleibe." (II. f. 1. j.)

Szövegkritika

A kézirat töredék és így címe nincs. A címet Csokonai saját kezű 1795-ös lajstromából adjuk *(EPM.* 296. l., és kiadásunk, *Költemények 1.* 211. l.), bár a szövegben Ákhilles neve Ákilles formában szerepel. A gör. neveket, mint Csokonai is, latinos formában adjuk. Az ő, ű jelzése: ő, ű. A címlapon a II után pont. A szereplők neve után pont

1 *Eggy tér;* Er. Sz.: *Földhányások*, áth. *hányások*, a *Föld* azonban áthúzatlanul maradt; em. az egész szó fölé írva *Eggy tér Mindent*

4 után betoldva *Uram*

6 *Közé rakom;* Er. Sz.: *Közéjük elegyítem;* áth. *-jük elegyi-;* a *-tem rakom*-ra javítva

6 *a'* utólag betoldva; *Fegyver Szerszámot;* Er. Sz.: *Katonai Szerszámot;* áth. *Katonai,* fölé írva *Fegyver*

7 *Az* eredetileg *A',* utólag javítva; a hiányjel nincs áth; em.

7 *Az* után áth. *te követőidet megtanitottam, hogy;* fölé írva *a legényeket feleszeltem,* ez ugyancsak áthúzva, mellé írva *Embereinket feleszeltem, hogy (hogy* ligatúrával röv. *h)* — betoldva *majd.*

7 *tettetésből;* a *-ből* utólag betoldva, *tettetésből* után áth. *kell nálunk — eggy* után áth. *katonai*

8 *Zenebonát* után betoldva *indítsanak*

8—9 *nékem* után áth. *ez az illy,* fölé írva *osztánn mi sül ebből a'*

11 *Ezer* előtt betoldva *Hogy;* az *Ezer* nagybetűje nincs kicsire jav., em. — *között* után betoldva *is*

14 *fénylő Sisak* előtt áth. *e' körűl,* fölé írva *Majd meglásd körűl* után áth. *látni őtet, látni* után betoldva *fogod,* majd ugyancsak áth. mellé írva *mint*

15 *De* után áth. *mikor meg;* a *meg* fölé írva *tsak*

16 *nemes* után áth. *Hívását,* fölé írva *nógatását*

16—17 *akkor* után áth. *látni fogod, hogy az a' nehezenn elnyomott Tűz ki fog rohanni (kifogja mégis ütni),* fölé írva: *az a' Tűz, mellyet olly nehezenn nyomhattunk el, szemed láttára ki üti* áth. *magát*

18 *mérgessen, és* után áth. *kifogja magamagát; nyilatkoztatja* után utólag hozzáírva *maga magát.*

19 *Igen* után áth. *nagyonn,* fölé írva *(sokkal)*

21 *hogy* után áth. *a'*

22 *hijjába* után *nyomattatik* átjavítva *nyomni*-ra — *erőszakos* után áth. *Született Genius; a',* fölé írva *Természetet*

23—24 *vált* után áth. *A bátorságos Tollak között, megesküszik a Hajós, hogy;* fölé írva: *Eggy Hajós, ki alig menekedett meg a' Tengertől, megesküszik a' bátorságos Paplan alatt*

25 *megyen* után áth. *alig menekedvén meg a' Tengertől;* betoldva *azonba*

26 *Habok* után áth. *már;* áth. *Tollakat,* fölé írva *Paplant.*

28 *bizony* kijavítva *bizonyossann*-ra

30 *Bizonyosság lessz;* Er. Sz. *Bizonyossággá fog lenni;* áth. *-gá fog; lesz* kijavítva *lenni*re; *lessz* után beszúrva *Árkás* em. *Árkás*

31 *Proba* után áth. *szokás — a'hol* után áth. *a'hol az ő Mozdulatival beszél!; Természet* után beszúrva *szól — Indulatival* után áth. *sa*

34 *mesterségekkel* után beszúrva *kell — kénszeríteni után* áth. *sük mi*

35 *ha* után beszúrva *eggyszer*

35—36 *Ki nyilatkozik* után áth. *ostromolni fogom én azt* fölé írva *nyilvánságos erővel fogom én az; kinyilatkozik* átjavítva *kinyilatkozikis — Lelkét* után áth. *nyilvánvaló Erővel,* fölé írva *ostromolni.*

37 *Lángjait* után áth. *fogja néha felé; élleszteni* után betoldva *fel az Ő — Kebelébenn* után áth. *felfogom őtet,* fölé írva írva *és el*

42 *Én* után áth. *meg fogo,* fölé írva *majd*

43 *Tsendesedj* után áth. *Jön — Pirra* után betoldva *jön*

44 *Éhj* után betoldva *tsak — magától hagyd jöjjön,* eredeti szórend: *hagyd jöjjön magától*

44 *Majd* után áth. *figyelmezve,* fölé írva *úgy tettetem* után áth. *majd*

45 *magamat* után áth. *te azomba;* fölé írva *mintha másra ügyelnék is. Te azomba*

46 *Mozdúlására* előtt áth. *Ő*

50—52 *Gyönyörködést* után áth. *lett volna;* fölé írva *találtam volna;* az eredeti *Gyönyörködésem Gyönyörködést*-re javítva — *Beszélgetésbe!* után beszúrva NB.
56 *Áltzídes* után áth. *a'ki*, fölé írva *hogy*
57 *Ah látszik az ő Tekintetébe* eredeti szórend *Ah az ő Tekintetébe látszik*
58 *Homlokára* után áth. *írta*, fölé írva *szállította*
59 *Imhol* után betoldva *van* — *a* után áth. *földről*, fölé írva *levegőbe*
63 *földhöz* után áth. *vágja*, fölé írva *üsse felyűlhaladta* után egy szó olvashatatlanul áth.
64 *felgyúlytja* után betoldva *az embert*
67 *A'te* után áth. *képed*, fölé írva *neved*.
68 *Istenek* után áth. *Igy*
74 *Alatsonyság* kijavítva *Alávalóság*-ra
75 *Metszőjét* kijavítva *Metsző vasát*-ra
77 *Szégyenem* előtt áthúzva *legvégsőbb* fölé írva *l*[eg]*gyalázatosabb*
79 Áth. *gondolsz*, fölé írva *látsz*
84 *engemet* után betoldva *épenn*
87 *Pirra* előtt hiányzik a beszélő neve, *Likomédes* — *téged* kijavítva *véled*-re, utána áth. *kívánlak* fölé írva *van Dolgom*
92 *mellyeknek* ligatúrával röv. *mellyekk*
93—94 *látod* előtt áth. *fogod*, utána *meg*, fölé írva *tapasztalni fogod*, utána áth. *látni* — *mennyivel* után áth. *felyűl* — *haladtam* után betoldva *felyűl*
95 *melly* után betoldva *nagy* — *tisztelettel* után betoldva *viseltetek* — *nagy* után áth. *szíveslelkű*.
98 *Én* után áth. *tőlem megfogják tudni*, fölé írva *tudtokra fogom adni*
99 *Fejedelmeknek* ligatúrával rövidítve *Fejedelmekk*
100 *vagy* után betoldva *te nékiek*. — *tsekély* után áth. *Próbája fognak*, fölé írva *Bizonysági lesznek*
101 *teneked* kijavítva *te*-re — *hozzájok* után áth. *tetszik*
102 *küldeni* után betoldva *méltóztatsz*
103 *Fegyvereket* után áth. a következő szöveg, mely egy arietta prózai, de sorokra osztott fordítása. Az egyes sorok kezdete idézőjellel van ellátva, amivel Csokonai olykor a versbe foglalás szándékát szokta jelezni (ld. *Az elhagyatott Dídó*)
„*Mikor a' Segítséget meghallja, mellyet a'*
„*te Országodból vezetek én, megkell a'Fri-*
„*giai Partonn Hektornak sárgúlni.*
„*Nagyobb Ijjedtséget fog az az Segítség néki*
„*tenni, mint száz,*
„*meg száz Zászlók, mint minden hadi Se-*
„*reg; mint a'mennyi Vitorlákat kiter-*
„*jeszthetett a' Szélnek Görögország.*" *(Elmegyen.)*
A kihúzott szöveg 5. sorában áth. *tenni, mint* után áth. *minden hadi Sereg*
105 *Kellemetes Pirra* előtt hiányzik a beszélő, *LIKOMEDES* neve. — *Pirra* után áth. *azt hinni fogod*, fölé írva *elhiszed-é?*
107 *Ha* után áth. *nem sajnálsz egész* — fölé írva *kívánsz nekem* — *használni* után áth. *szolgálni*
108 áth. *Királyt*, utólag későbbi írással alá írva *háládatos Királyt*
110 *Deidamiának* áth. *-nak* — *nem* után áth. *tetszik*, fölé írva *akar*

114 *Hogyan?* után áth. *És*, utólag későbbi írással fölé írva *Hát azt*
115 *hogy* után áth. *tanítanád meg neki* fölé írva *te juttatnád eszébe* a *juttatnád eszébe* ismét áth. utólag beszúrva *te tanítanád meg — Választásra* után beszúrva *mellyet*
116 *tisztelése* után beszúrva *kíván — hogy* után beszúrva *te.*
118 *Szívébe* után törülve *a' — hogy az,* után beszúrva *által*
119 Beszúrva *osztán azt, a'*
134 *Likomédes, a' királyi asztal* eredeti szórend *A' királyi asztal, Likomédes*
135 *Fáradságidnak* ligatúrával rövidítve *Fáradságidk*
136 *az én Békeségem.* A következő sorban hat sornyi áthúzott prózai szöveg kezdődik, sorokra osztva és minden sor elején idézőjellel, ami annak a jelzése, hogy Csokonai versbe akarta szedni:
„*Magyaráztasd ki legalább azon nyakas Lélekkel,*
„*valyon az én Szeretetem tetszik é' néki, vagy*
„*az én Keménységem.*
„*Mondd, hogy érte Kebelembenn Királynak és*
„*Atyának Szíve van; hogy nyerje meg az Atyát,*
„*vagy hogy engedjen a' Királynak". (Elmegyen)*
138 *Ne beszélj* előtt hiányzik ÁKILLÉS — *többe* em. *többé*
138—139 *meghatároztam* előtt betoldva *már*
139 *neis* előtt áth. *most*
141 *Illy* előtt áth. *Igy kell nékem*
142 *módonn* után beszúrva *kell nékem*
143 *Bosszúkat* előtt áth. *millyen,* fölé írva *mitsoda tsúf*
143—144 *az én* előtt betoldva *Most azt látom, hogy már*
144 *kineveti* előtt *most látom hogy más* áth.
145 *eggy* előtt betoldva *majd azt hallom hogy — hivatalt* után áth. *hallok most* fölé írva *bíznak*
145—146 *rám:* után áth. *fizetni most,* fölé írva *azutánn hogy*
146 *Példájábann* után áth. *érzem,* fölé írva *hánnyák*
147 *únalommal* után törölve *magát,* fölé írva *érzem*
149 *Pirúlást* előtt áth. *Eggy*
151 *Tesszáliai* előtt betoldva *én,* utána *Tanítómtól* tévesen *Tanítótól* em.
153 *verni* előtt betoldva *tudtam — menni* előtt betoldva *tudtam.*
163—164 *Neárkus* előtt áth. *Néked,* fölé írva *Te — méltónak* után áth. *látszik,* fölé írva *látod*
176 *az ő* után áth. *Szerelmességének,* fölé írva *édeskedésének*
180 *elmégy* előtt áth. *ha valóbann,* fölé írva *mihelyt*
181 *elájulvánn* előtt áth. *valaha és már,* fölé írva *azonnal*
187 *vissza.* A következő négy sor egészen áth.; prózai fordítás, de sorokra osztva, minden sor előtt idézőjellel, ami Csokonainál a versbe szedés szándékának jele:
„*Annyi Gyötrelmek között elhagyhatná szeretett*
„*Kintsét, kinek Tigris Szíve vólna, még se vólna elég.*
„*Mert azt a' szerelmes Indúlatot, melly nékem éled Mely-*
„*ben, érzik magok a' Tigrisek, mikor őket gyújtja Ámor.*"

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

1 *Eggy tér oszlopokkal ékesítve* — ol. Sz.: *Logge terrene adornate di statue* (földszintes oszlopcsarnok szobrokkal ékesítve). Döme Károly *(Ismét Egy két Játék Metastásióból.* Pozsony, 1815. 33. l.)

fordításában: „Oszl opos folyosók mellyek Herkules tetteit ábrázoló külömbféle fara gott képekkel ékeskednek."

1 *Herkules* (Heracles, lat.): az Eurystheus (gör.-lat.) mykenaei király által neki feladott munkákkal bizonyította óriási erejét. Ezeket ábrázolják az oszlopcsarnok szobrai.

3 *Ulisszes* (Ulixes, lat.): Odysseus (gör.-lat.), Ithaca (gör.-lat.) királya.

3 *Árkás* (Arcas gör.-lat.): Jupiter fia, az árkádiaiak ősatyja.

12 *Ákilles:* Achilles (gör.-lat.).

19 *igen (sokkal) ketsegteted magad:* a zárójelbe tett szinonima fordítási bizonytalanság; ol. Sz.: *Di troppo ti lusinghi.* Döme (i. m. 34. l.) „Felette sokkal hízelkedik reménységed."

32 *Deidamia* (Deidameia gör.-lat.): Lykomedesnek, Scyrus királyának leánya, Achilles kedvese

43 *Pirra* (Pyrrha, gör.-lat.) néven Achilles rejtőzik lányruhában.

51 *Nb. nem kell ötet haragra indítanom:* az Nb. (nota bene lat., megjegyzendő) Csokonai betoldása, ol. Sz. *Muoverla ad ira, Ch'io l'osservi, non dee.* Döme (i. m. 35. l.) helyes fordítása: „ezért nem neheztelhet meg".

56 *Altzides* (Alcides gör.-lat.): Hercules, Alcaeus (gör.-lat.) ivadéka.

57 *Hidra* (hydra gör.-lat.): kilencfejű mondai szörny, melyet Hercules megölt.

62 *Anteus* (gör.-lat.): óriási erejű líbiai király, kit Hercules, észrevévén, hogy a föld érintése növeli erejét, a levegőbe emelve fojtott meg.

72 *Erimántus* (Erymanthos, gör.-lat.): hegység Árkádia nyugati határán, ahol Hercules az ott tanyázó vadkant megölte.

72 *Kantus* (régi): női kabát; ol. Sz.: *gonna* (női ruha) Döme (i. m. 36. l.) „Már Jóléja mellett puhálkodik asszonyi öltözetben." A szobor nyilvánvalóan női ruhában ábrázolta Herkulest, kiből Omphale líbiai királynő, akinek három évig rabszolgája volt, azzal űzött csúfot, hogy női ruhában járatta és asszonyi munkára fogta óriási erejét.

73 *Jólé* (Jole, gör.-lat.): az achaiai Eurytus (gör.-lat.) leánya, akit Hercules atyjától elrabolt, s aki miatt felesége Deianira a mérgezett Nessus-inggel megölte.

86 *Likomédes* (Lycomedes, gör.-lat.): Scyrus szigetének királya, akinél Achilles lányruhában rejtőzött.

98 *Frigia* (Phrygia): kisázsiai tartomány.

156 *Kíron* (Chiron, gör.-lat.): Achilles nevelője.

171 *jelérnek* (valent): Csokonai a szó latin megfelelőjét zárójelben a magyar kifejezés mellé tette, melynek helyességében nem volt biztos; ol. Sz. *vagliono;* Döme (i. m. 41. l.) szabadon: „kerüllyenek neki életébe."

174 *hogy vólna néki állhatossága magát elhagyva látni:* hibás fordítás; ol. Sz. *Che non abbia costanzo Di vedersi lasciar;* Döme (i. m. 41. l.) helyesen: „tehát véled te, hogy ki nem állaná elhagyattatását".

182—183 *ebben a Pillanatban hogyan gondolod lenni ötet:* idegenszerű szó szerinti fordítás; ol. Sz.: *E in questo punto istesso Come coedi che stia.* Döme (i. m. 42. l.): „ebben az órában is mit gondolsz, másképpen van."

Amintás

Kézirata

Nem maradt fenn. Szövegét csak a posztumusz 1806-i váradi kiadásból ismerjük.

Kiadásai

1. *Amintás*, Tassónak Erdei Meséje. Olaszból Csokonai Vitéz Mihály által. Nagy-Váradon, Máramarosi Gotlíb Antal' betűivel. 1806. 17 cm, 98. l.

2. *Toldy* (475—515. h.) *Amyntas Erdei mese öt szakaszban Tassóból.* Csokonainak magyarosan írt személyneveit: Dafne, Szilvia, Amintás, Tirzis, Szatirus, Ergasztus görögös, ill. latinos formában írja: Daphne, Sylvia, Amyntas, Thyrsis, Satirus, Ergastus. A cenzúrától törölt szövegrészek helyén a váradi kiadásban meghagyott hézagokat Toldy pótolta: „Rajta voltam, hogy Csokonai módját eltaláljam"-írja (944. h.). Ezeket a betoldott részeket az olasz eredeti szövegével együtt jegyzetben közöljük.

3. *Horváth Cyrill* (II. 730—773. l.) *Toldy* szövegének változatlan lenyomata.

4. *HG.* (III. 58—111. l.) *Toldy* szerint, az ő betoldásaival.

5. *FK.* (1559—1610. l.) *Toldy*, ill. *HG.* változatlan lenyomata.

6. *MM.* (II. 501—550. l.) A váradi kiadás szerint, *Toldy* pótlásaival.

Eredetijét Tasso 1572-ben írta és 1573-ban került színre Alfonso d'Este ferrarai fejedelem kastélyszínházában. A pásztordráma legkimagaslóbb terméke. Drámai formában lírát ad, az események érzelmi tükrözését. Értéke kifinomult stílusában rejlik, mellyel a jelentéktelen tartalmat művészi magaslatra emeli *(Dizionario Letterario*, Bompiani, I. 1949. 114. l.).

Címe. Az eredeti olasz cím *L'Aminta* formáját Csokonai *Amintás*ra magyarítja. Műfaját 1795-i saját kezű lajstroma *Pásztori játék*nak jelzi. Ezzel szemben a váradi kiadás *erdei mesé*nek nevezi. Az eredetinek ez utóbbi felel meg, mely a XVI. és XVII. századi kiadásokban *Favola Boscareccia*, a XVIII. századiakban *Favola Boschereccia* alakban szerepel. Valószínű, hogy a váradi kiadás műfajjelzése Csokonaitól származik, s a „megigazítás" során keletkezett. Ezt alátámasztja, hogy Márton Józsefhez intézett 1801. március 19-én kelt levelében *(HG.* II. 673. l.) *Favola Boscherecciá*nak nevezi a művet.

Keletkezése

Első említése Csokonai 1795-i saját kezű lajstromában LXIV. sz. alatt: „*Amintás.* Pásztori Játék Tassóból. Igazítni" *(EPM.* 296. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 211. l.). Tehát a mű ekkor már készen volt, pusztán némi

simításokra szorult. Hogy ezeket az igazításokat Csokonai 1800 után el is végezte, mikor ismét hozzá tudott jutni az eredeti szöveghez, azt Borbély Józsefnek 1800. december 27-én Tiszaroffról Csokonaihoz intézett levele valószínűsíti: „Tassó *Amintását* elkértem a proprietariusától, és kívánsága szerint az úrnak itt zárva küldöm. Ne terheltessen az úr, munkájának végződésével visszaküldeni. Nyughatatlanul várom annak nyelvünkre való általtételét; reménylem fél eszt[endő] alatt kijő a sajtó alól, nem is kétlem, azon tűzzel lesz fordítva, melly az Úrnak többi munkáit is megkülömbözteti". *(MTAK.* Tört. 2°71. Kiadva *CSEml.* 87. l.)

A fordítással való foglalkozás kezdete 1795 előttre, alkalmasint 1794-re tehető. 1795 előtti keletkezésére vall az ő és ű jelölés ő és ű helyett. (Ld. *Juhász: CsT.* 307. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 195. l.). Ekkorra Csokonai Metastasio-fordításai jórészt készen állottak. Nyelvileg is túljutott már a könnyű szövegű Metastasión, esztétikailag és formailag sima és tökéletes, de mindinkább rokokó sablonná laposodó problémátlan művein, s ha ugyanannál a „pásztori" műfajnál marad is, nehezebb feladatok felé fordítja erejét s ezeket Guarini *Hiv pásztorában* (mely az 1795-ös jegyzékben XCVII. sz. alatt szerepel „Leforditni" megjegyzéssel *EPM.* 297. l. és kiadásunk, *Költemények* 1. 212. l.), s Tasso *Amintás*ában vélte feltalálni. Ezzel már teljesen elszakad az iskolai klasszicizmustól s annak mitológiájából Tasso mesevilágába tér: de az aranykor dicsőítése, a természethez való visszatérés magasztalása már nem mint Ovidius-reminiszcencia, hanem mint Rousseau eszmevilágának előhírnöke vonzotta. *(Szauder: Olir.* 430—431. l.). Hogy Tassóban mi vonzotta, arról maga szól a *Megszabadított Jeruzsálem*mel kapcsolatban: „A poéta Tasso, kinek herosi tulajdonságát legfőképpen láthatni az ő nagy, világos és tüzes phantasiájában, a' milyen még a Parnassuson ekkoráig magát nem mutatta; ebből származnak azok az eleven képek és festések, melyek ezt az epopoeát napkeleti paradicsommá teszik: mindezeknek hasonlíthatatlan kellemetességet ád az ő verseinek hármóniája . . ." *(Az epopoeáról közönségesen. HG.* II. 544. l.). A *megszabadított Jeruzsálem*hez, melynek magyar fordítását olyan nagyon óhajtandónak tartja, s amelyet Homérosszal egyetemben, tervezett *Árpádiászának* mintájául választ (Levele Festeticshez. *HG.* II. 681. l.) az *Amintás*on keresztül jutott el. Az Árpádiásszal való foglalkozás gyökerei az újabb kutatások szerint (ld. Juhász Géza: *Csokonai Árpádiásza. Juhász: CsT.* 276—295. l. és az ott id. irodalom) 1795-ig nyúlnak vissza.

Hogy fordításával már 1795 előtt foglalkozott, azt bizonyítja az is, hogy az 1795 januárjában készült tréfás drámatöredéke, *A szeretet győzedelme a tanúltakon* Ámornak bemutatkozó beszédében (I. f. 2. j.) az *Amintás* „Előszólójának" (Szerelem Pásztori öltözetbe) paródiáját adja. Erről árulkodik a szókincs is (ld. a *Tárgyi és nyelvi magyarázatok*at).

Bár fent idézett méltatásában részletesen elemzi a *Gerusalemme liberata* verselését, az *Amintást* teljesen prózában fordítja le. Csupán az I. szakaszt végző Kar elejét szedte versbe *Becsület és természet* címen. (Ld. *Toldy* 750. 955. h. *HG.* II. 57. l.). Ez a prózában való fordítás egyáltalában nem jelenti a „költészetigény" csökkenését, hanem főképp Gessner példája nyomán tudatos törekvés a magasrendű költői magyar szépprózа megteremtésére. „A versesinálás nem poesis" — vallja. „A Gessner idylliumi, azért, hogy versben nincsenek, az emberi elme legszebb szüleményi a poesisban; . . . a szóknak és sententiáknak néminémű titkos kimérséklése, folyása és hármoniája . . . még a legszebb verseknél is lágyabban igézi meg a füleket . . ." *(A magyar versesinálásról közönségesen. HG.* II. 517. l.)

Tasso költői szépségű verseit ilyen gessneri prózában kívánja visszaadni. Jellegét azonban mégis megváltoztatja, mert népi magyarsággal költi újjá,

ezt a leheletfinomságú lírát. Ezzel Tasso udvarképes papíros-pásztorai az élő magyar pásztorok felé tesznek egy lépést. Csokonai egyetlen drámafordítása sem olyan gazdag tősgyökeresen magyar népi kifejezésekben, mint az *Amintás*. Szilvia nimfa úgy *tarisznyázza el* az időt (I. f. 1. j. *o qui trapasso il tempo)*, mint a *Tempefői* Szuszmirja (I. f. 6. j.); még pár példa: *a szájából vérengző tajtékot túrt (Ei gocciolava una bava sanguigna) — úgy rá andalodtak az evésre (tanto intenti erano al pasto) — megjuhádzik az asszony (si placa la femina) — a legnagyobb marhásgazda (ricchissimo d'armenti) — újj szabású Hatzukák (fogge nove) — keringkeringborsóznak (vanno trescando)* (III. f. 2. j.). (Ld. még *Tárgyi és nyelvi magyarázatok)* S míg Csokonai az *Angelica* jázminjait szeretné Debrecen homokjába plántálni, ízes magyar népi szólásokat ad a Tasso regebeli erdejében lakó légies nimfák és pásztorok szájába.

A pásztori költészet már ókori megjelenésében, Theokritosnál és a bukolikusoknál erősen erotikus jellegű, s a pásztori és erotikus már itt is szinte szinonima, aminek emlékét a „pásztoróra" szó máig is őrzi (ld. *Pásztori Múzsa. Magyar Helikon*, 1961. Kerényi Grácia utószava, 191. l.). Ez az erotikus jelleg még erősödik Tassonál, kit a puritán Arany János „kéjsóvár olasznak" nevez. S az egész műfaj élén állhatna az *Amintás* „Előszólló"-ja: „Szerelem Pásztori öltözetbe". Csokonait erősen vonzotta ez a kifinomult erotika. Hogy eredeti műveiben, különösen a *Csókok*ban ennek olyan tökéletes magyar kifejezését tudta adni azt az *Amintás*-fordításon csiszolódott stílusa tette lehetővé.

Sok gondot adott ez az erotika a váradi cenzornak. De minthogy minden cenzúra eleve formális, a váradi cenzor is csak szavakat törölt, s ezekből is csak a legprimitívebbeket anélkül, hogy az egésznek erotikus jellegét, amelyet talán meg sem értett, módosította volna. Így a szöveg a váradi kiadásban hézagokkal jelent meg, melyeket Toldy kiadásában kora ízléséhez igazodva, lényegesen szelídebb és illedelmesebb szöveggel pótolt.

Szövegkritika

A szöveget kézirat híján a váradi kiadás szerint adjuk. Címlapjának szövegét és könyvészeti leírását ld. e jegyzet *Kiadásai* fejezetében. A szöveget betűhíven adjuk az összes cenzori törlésekből eredő hézagokkal és az írásmód összes következetlenségeivel. Ezek közül főképp az ékezés a legingadozóbb. Ilyen a *vőlt* és *volt*, a *Szilvia* és, *Silvia* írásmód váltakozása. A szereplők neve után pont. A szereplők neve a szöveg fölött van.

A címlapon: 1 *Amintás* után vessző
2 *Meséje* után pont
3 *által* után pont
4 *Váradon* után vessző
5 *betűivel* után pont

545 *metszett:* után hézag, cenzori törlés. A verses fordítás *(Becsület és természet HG.* II. 57. l.) szövegéből pótoltuk: *A' mi tetszik, az szabad.*

550 *szűz* leányka előtt hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *la verginella ignuda. Toldy* (489. h.) pótolta a hiányzó szöveget: *meztelen szűz leányka*

551 *rejtegető — kosarában titkol; kosarában* előtt egy szónyi hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Ch'or tien nel velo ascose. Toldy* nem pótolta

552 *és az ő — ép és kemény almáit; ép* előtt egy szónyi hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *E le poma del seno acerbe e crude.* A *seno* (kebel)

szó magyar megfelelőjét a cenzor törülte. *Toldy* nem pótolta, s a hézagot sem jelzi (489. h.).

560 *Te az édes enyelgéseket — mordokká és makatsokká tetted; mordokká* előtt egy szónyi hézag, cenzori törlés, ol. Sz.: *Tu i dolci atti lascivi.* A *lascivi* (érzéki) szó megfelelőjét a cenzor törölte. *Toldy* nem pótolta.

563 *hogy* után több szónyi hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Che furto sia quel che fu don d'Amore. Toldy* így pótolta: *hogy orzás légyen, mi Ámor ajándéka volt*

565 *te — meghódoltató.* A *te* után hézag, cenzori törlés. ol. Sz.: *Tu, domator de' regi;* a *regi* (királyok) szót a cenzor törölte. *Toldy* nem pótolta

569 *nálad nélkül élni* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Viver nell'uso dell'antiche genti Amiam, che non à tregua Cogli anni umana vita, e si dilegua Amiam; che'l Sol si muore, e poi rinasce: Toldy* így pótolta: *a régi nemzetségek szokása szerint. Szeressünk! mert az emberi élet nem köt alkut az esztendőkkel, és elenyészik. Szeressünk! mert a nap lenyugszik és megint felkél.* (489. h.)

648 *Ám* után hézag, a cenzor törlése; ol. Sz.: *Pianga e sospiri pure, usi ogni forzo Di pietà, di bellezza, che s'io posso Questa mano ravvolgerle nel crine, Indi non partirà; ch'io pria non tinga L'armi mie, per vendetta, nel suo sangue. Toldy* így pótolta: *sírjon és sóhajtson, használja a kegyesség és szépség minden erejét! mert ha én ezt a kezemet hajfürtjeibe meríthetem, nem fog innen távozni, míg fegyverimet bosszuállásból vérével meg nem festem.* (491. h.)

882 *vár* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz. *ignuda. Toldy* így pótolta: *mezítelen* (uo.)

884 *engem* után hézag, cenzori törlés: ol. Sz.: *ignuda. Toldy* pótlása: *mezítelen* (uo.).

887 *vár ő engemet* előtt ua.

888 *hanem* előtt ua.

901 *Hogy te* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Che tu prenda quello Che la fortuna amica t'appresenta. Toldy* így pótolta: *Hogy te elfogadjad a mit a kedvező szerencse ajánl.* (497. h.)

920 *Tirzis* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Perche dunque non osi oltra sua voglia Prenderne quel che, sebben grava im prima, al fin, al fin le sarà caro e dolce che l'abbi preso? Toldy* így pótolta: *Mért nem bátorkodol tehát akaratján túl elvenni tőle azt, a mi, noha eleinte nehezire esik, végre végre mindazáltal kedves és édes lesz néki hogy elvetted tőle* (498. h.)

937 *tudja:* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Or se'l consenso espresso Cerchi di lei, non vedi che tu cerchi Quel che piu le dispiace? Toldy* így pótolta: *Ha tehát az ő világos beleegyezését keresed, nem látod-e, hogy azt keresed, a mi néki leginkább visszatetszik?* (498. h.)

939 *kívánságod?* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *E s'ella vuol che'l tuo diletto sia Tuo furto o tua rapina, e non suo dono Nè sua mercede; Toldy* így pótolta: *s ha ő azt akarja, hogy a te gyönyörűséged lopás vagy zsákmány legyen, és ne az ő ajándéka vagy jutalma;* (498. h.)

955 *rólla* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *pria se ciò dee farsi e come. Toldy* így pótolta: *tegyem-e azt, és hogyan?* (499. h.)

958 *hátra van;* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *ciò che vi resta: Ma nulla fa chi troppe cose pensa. Toldy* így pótolta: *de semmit se tesz, a ki sokat gondolkozik.* (499. h.)

1014—1015 *bestelenség* sajtóhiba *betstelenség* helyett; em.

1025 *kiáltott*, után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Silvia è sforzata — L'innamorato Aminta, che ciò intese. Toldy* így pótolta: *Sylvián erőszak esik. A szerelmes Amyntas, ki azt hallá* (501. h.).

1029 *Leánykát* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Come nacque. Toldy* így pótolta: *anyaszült meztelenül* (501. h.).

1032 *ennek* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz. *Di quello stupro. Toldy* így pótolta: *ennek az erőszaknak* (501. h.).

1035 *tartotta* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Delle tenere gambe.* [gyenge combjai] *Toldy* így pótolta: *gyenge lábait* (501. h.).

1042 *eszmélkedésre;* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *egli rivolse I cupidi occhi in quelle membra belle. Che come suole tremolare il latte Ne' giunchi, sì parean morbide e bianche: Toldy* így pótolta: *ő vágyódó szemeit azon szép tagokra függesztette, mellyek olly gyengéknek és fejéreknek látszattak, mint a téj, melly font edényben reszket.* (501. h.)

1055 *szemeit;* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *'l delicato seno, Quanto potea torcendosi, celava. Toldy* így pótolta: *és gyönyörű kebelét, a mennyire lehetett, elfordulva rejtegette* (501. h.).

1064 *azokat.* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Si chinò poi, per islegarle i piedi; Toldy* így pótolta: *Meghajlott osztán, hogy feloldozza lábait* (501. h.).

1071 *nézésére:* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Negando a sè medesmo il suo piacere, Per torre a lei fatica di negarlo. Toldy* így pótolta: *maga magától megtagadván a gyönyörűséget, hogy őtet a megtagadás bajától megmentse.* (502. h.).

1081 *Tirzis* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *Alla sua fuga Volse l'obbligo aver, non all'altrui Modesto amore. Toldy* így pótolta: *Mert futásának akart lekötelezve lenni, nem más csendes szerelmének.* (502. h.)

1119 *a'kor* nyilvánvaló sajtóhiba *akkor* helyett; em.

1149 *jött* után hézag, cenzori törlés; ol. Sz.: *ignuda; e quale Fosse l'occasion, saper la dei; Toldy* így pótolta: *meztelenül; mi adott légyen alkalmatosságot, tudnod kell.* (503—504. h.)

1193 *az az aggódást előzni* nyilvánvaló sajtóhiba *azt az* helyett; *Toldy* kijavította (505. h.); em.

1282 *Szilvia* tévesen *Dafne* helyett. Utána az eredetiben: *Silvia. Io non t'intendo.* A megfelelő magyar szöveg hiányzik, *Toldy* pótolta: *Syl*[via] *Nem értelek.* Nyomán így hozzák az összes kiadások.

1625 *szeretetnek*, után hézag, cenzori törlés; ol. Sz. *e dell'amor il dolce or gusta. Toldy* így pótolta: *most a szerelem édességét kóstolja* (516. h.).

Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Előszóló: az olasz *Prologo* fordítása.

Márs: a római hadisten, *Amor* atyja.

18 *Tridens:* háromágú szigony.

32 *hegyi* (régi): hegye.

86 *Község* (régi): közösség.

122 *korátsú* (táj.): korú *(MTSz* I. 1174. h.).

151 *Cidippe:* tengeri nimfa neve.

153 *Szilvánus:* latin erdei és mezei istenség. — *Pán:* a római mitológiában a legelők és erdők védőistene.
155 *Amarillis:* latin pásztorleány neve.
195 *Luscinia* (lat.): fülemüle.
237 *Ákeron* (Acheron gör.): alvilág.
267 *az időt eltarisznyázom:* elfecsérlem az időt. Népi szólás *(MSzól.* i. 29 — Vö. *Tempefői* I. f. 6. j.).
291 *dosztig* (szláv): eléggé, bőven (Vö. *A szeretet győzedelme a tanúltakon* I. f. 4. j.).
305 *Hirkánia* (Hyrcania, gör.-lat.): a Kaspi tengertől délkeletre eső vidék.
309 *megjuhádzik* (táj.): megszelídül *(MTsz.* I. 996. h.).
350 *ragadomány* (táj.): toldalék *(MTsz.* I. 243. h., *TEtSz.* III. 333. l.).
374 *elefánt tetem kürt:* elefántcsontkürt.
393 *eggyűgyűkés* (táj.): szelíd, jó.
426 *hittségemet* (régi): önbizalom, bátorság *(NySz.* I. 1446. h.).
434 *mint az Áspis az igézéstől* népi szólás.
442 *Mopsus* (lat.): jós, a klárosi Apolló jóshelyének alapítója.
449 *prognostikum* (lat.): jóslat.
467 *Hatzuka* (táj.): könnyű női kabátka *(MTsz.* I. 773. h.).
468 *Fátum* (lat.): sors.
478 *Ekhó* (lat.): visszhang.
481 *Superlát* (régi): függöny *(NySz.* II. 1613 h.).
484—485 *keringkeringborsóznak:* népi gyermekjáték (Szövegét és dallamát ld. *Magyar Népzene Tára* I. Bp. 1951. 356. sz.).
504 *Orfeus* (Orpheus): thrák költő, aki csodálatos énekével megszelídítette a vadakat.
508 *Fébus* (Phoebus): a görögök napistene, Apollón egyik mellékneve.
528 Csokonai versbe szedte előbb *Az arany idő* majd *Betsület és természet* címen *(Toldy* 750. 955. h., *HG.* II. 57.).
541 *Tirannus* (lat.): zsarnok.
550 *tsimpajkódzó* (debreceni táj.): kapaszkodó *(MTsz.* I. 318. h.).
574 *Szatirus* (gör.-lat.): Dionysos kísérője, a kicsapongó jókedv képviselője.
582 *Milling* (táj.): hóhérpallos *(MTsz.* I. 1458. h.) ol. Sz.: *spiede* (nyárs).
595—596 *mivel gyönyörűbb Almáid vagynak kosaradban* ol. Sz.: *Perchè pomi più vaghi hai nel bel seno* (mert sokkal kívánatosabb almáid vannak szép kebleden).
670 *türkölés* (táj.): öklelés; ol. Sz.: *il cozzo.*
675 *Hazug állat* az eredetiben *Lingua bugiarda* (hazug nyelv).
681 *töksi* (táj.): tökfilkó *(MTsz.* II. 781. h.). Az eredetiben *gaffo* (ostoba).
718 *vénheszik* (táj.): vénül *(MTsz.* II. 951. h.).
828 *Saturnus* (lat.): a vetések istene. — *Celus* (Caelus, lat.): az ég istene.
838 *Sequana* (lat.): Szajna.
870 *bujnyikok* (az eredetiben *ladroni):* tolvajok.
915 *az ő truttzára* (régi): ellenére *(NySz.* III. 732. h.).
963 *Athene* (gör.): Pallas Athenae, a tudományok és művészetek istennője.
964 *Helikon* (gör.): hegység Görögországban, a múzsák székhelye.

1041 *a'honnan ő elszaladt* téves fordítás. Er. Sz.: *onde fuggissi;* az *onde* nemcsak *ahonnan*-t, hanem *amitől*-t is jelent. Itt a szöveg összefüggéséből következő helyes fordítás: *amitől elszaladt.*

1121 *Szilvia fog lenni* ol. Sz.: *Quel che vedesti nella bella ignuda.*

1413 *Pales* (lat.): a nyájak és pásztorok védőasszonya.

1414 *Priapus* (lat.): a gyümölcsöskertek és a termékenység istene. — *Pomóna* (lat.): a gyümölcs és a kertek istenasszonya. — *Hekaté* (lat.): holdistennő.

1540 *tanál* (táj.): talál *(MTsz.* II. 639—640. h.).

1600 *Bakkáns* (bacchans, lat.): vallásos révületben dühöngő.

NÉVMUTATÓ

Ady Endre 251
Ágoston János 256
Arany János 296, 368
Aranyi István 310
Augustus, római császár 283

Balassa József 299
Ballagi Géza 238
Balog István 243
Bán Imre 238, 256, 265, 296
Baranyi László 298
Barczafalvi Szabó Dávid 285
Barcsay Ábrahám 303
Barla Szabó János 256
Baróti Szabó Dávid 302
Bartal Antal 238, 282, 287
Bartha Dénes 242
Batsányi János 238, 262, 302, 307, 311, 313—315, 350
Bayer József 261, 266, 286, 296
Beethoven, Ludwig van 360
Behár György 267
Bélaváry István 258
Benedek András 267
Benkő Loránd 249
Benyák Bernát 295
Berczeli Károlyné 256
Bereczki Mihály 310
Bereczki Péter 310
Bernáth Lajos 256, 289
Berquin, Arnaud 256
Berze Nagy János 288
Bessenyei György 284—285, 299, 302
Bión 361
Bíró Ferenc 283, 285, 291, 293
Bíró Mihály 238, 250, 258
Blümml, Emil Karl 297
Bogyay Istvánné 257
Borbély József 367
Born, Ignaz 350
Boros Vilma 256
Borza Ferenc 310
Borzsák István 238, 254, 257
Brunelli, Bruno 352, 360
Budai Ézsaiás 248, 254, 309
Bürger, Gottfried August 288, 299

Caldara, Antonio 360
Calepinus, Ambrosius 290
Caraffa, Antonio 290
Cicero, Marcus Tullius 301
Corneille, Pierre 254
Czeckó Antal 293
Czeglédy Sándor 257
Czuczor Gergely 238

Csanak Dóra 256
Császár Elemér 238, 242, 307, 313
Csire István 238
Csokonai Józsefné Diószegi Sára 259
Csűry Bálint 242

Dávid Gyula 267
Dayka Gábor 353
Dent, Edward 306
D'Este, Alfonso 366
Devecseri Gábor 301
Diderot, Denis 254
Diószegi Sára ld. Csokonai Józsefné Diószegi Sára
Dobóczki Pál 287
Domby Márton 239, 249, 291, 294
Döme Károly 364—365
Dugonics András 285
Duilius, G. 292

Eckhardt Sándor 239, 256
Elek István 239
Erkel Elek 267
Eschenburg, Johann Joachim 239

Faludi Ferenc 246, 302
Fáy Zsuzsanna ld. ifj. Ráday Gedeonné Fáy Zsuzsanna
Fazekas Mihály 239, 290, 334
Ferenc magyar király, német—római császár 247, 263, 296, 353
Ferenczi Zoltán 239, 241, 307
Festetics György 312, 367

Festetics Julianna ld. Széchényi Ferencné Festetics Julianna grófnő
Fleischmann Gyula 287
Fogarasi János 238
Földi János 262, 281, 283—285, 293, 296

Gaius Julius Caesar Caligula 303
Gál Ambrus 256
Gál László 239—240
Gárdonyi Albert 283—284
Gebler, Tobiás Philipp báró 294
Gellert, Christian Fürchtegott 286
Gellért Endre 266
Gentsi István 240, 249—250
Gessner, Salamon 256, 310, 352, 367
Gieseke, Karl Ludwig 306
Giržik Xav. Ferenc 296
Gluck, Christoph Willibald 351
Goldoni, Carlo 254—255
Gottlieb Antal 283, 351, 357, 366
Gózon Gyula 267
Gózon Imre 240
Gresset, Jean Baptiste Louis 256
Guarini, Giovanni Battista 255—256, 367
Gugitz, Gustav 297
Gulyás József 240, 251, 260, 288, 291, 299, 303, 307
Gulyás Margit ld. J. Gulyás Margit
Gvadányi József 284, 286

Gyárfás Pál 259
Gyergyai Albert 298
Gyöngyösi István 285, 302
Gyöngyösi János 261, 287, 303

Hafner Fülöp 309
Halász Előd 342
Halász Gábor 287
Haller, Albrecht von 286
Haller János 286
Harsányi István 240, 251
Háy Károly László 266
Hegyi Ferenc 281
Heinrich Gusztáv 242
Heppner Antal 297, 306
Herder, Johann Gottfried 288, 299
Hoffmann Lipót Alajos 291
Homérosz 359, 367
Hont Ferenc 266
Horatius, Flaccus Quintus 283, 290, 292
Horváth Cyrill 240, 247, 251, 260, 351, 366
Horváth János 240, 250, 289, 295
Hunyadi János 285, 302
Huszti András 290

Illei Takács Károly 353
Ilosvai Selymes Péter 298
Isoz Kálmán 307, 311
I. István magyar király 296

Jancsó Elemér 260
János evangélista 302
J. Gulyás Margit 255
Jókai Mór 250
Jókay József 250
II. József magyar király, német—római császár 285, 295, 310
Juhász Géza 239—240, 255—256, 262, 264, 281, 287, 352, 360, 367
Julow Viktor 238—239, 256, 264—265, 288, 296—297

Kádár Jolán ld. Pukánszkyné Kádár Jolán
Kálmán Béla 257
Kalmár József 310
Kalós Mózes 310
Kardos Albert 263, 266, 289
Kármán József 264
VI. Károly magyar király, német—római császár 359
Kapisztrán Szt. János 302
Kastner Jenő 254, 256, 352
Katona Imre 267
Katona József 296
Kazimir Károly 267
Kazinczy Ferenc 240, 246, 249, 251, 261—266, 268, 283—284, 286, 288—289, 293—295, 297—299, 302, 308, 313, 350—353, 359—360
Kecskeméthy Csapó Dániel 238, 240, 250—251, 259, 266, 351
Kelemföldy ld. Kecskeméthy Csapó Dániel
Kemény János 285
Kerényi Grácia 368
Kerényi Károlyné 257
Keresztúry Dezső 283
Kéry László 239
Kis Imre 353
Kiss József 242
Kleist, Ewald Christian von 286—287, 307

Klenner Ferenc 241
Kocsis Rózsa 267
Kodály Zoltán 287, 304
Koháry Ferenc gróf 305, 311
Komorzynski, E. 306
Kónyi János 306, 349
Kotzebue, August 246, 248, 254, 263, 287
Ködi Farkas János 298
Kölcsey Ferenc 289, 359
Kroó György 307

Ladányi Ferenc 267
Laki László 310
Landerer Mihály 264, 283
Langmár András 267
La Rue, Charles de 254, 311
Lavotta János 261
Less, Gottfried 287
Lessing, Gotthold Ephraim 254, 287
Lichtenberg Emil 307
Linné, Carl von 284, 293

II. Lipót magyar király, német—római császár 263
Lisznyai Kálmán 293
Lotharingiai Ferenc 360
Lovas Rózsa 257
Loyola Szt. Ignác 295

Madarász Flóris 307, 313
Magyar Bálint 267
Mályusz Elemér 263
Mansfeld, Johann Ernst 283
Máramarosi Gottlieb Antal ld. Gottlieb Antal
Mária Terézia magyar királynő 360
Maróti Egon 254
Martersteig, Max 307
Márton József 241—242, 251, 266, 366
Matkó István 291, 295
Mátyás István 310
Metastasio, Pietro 246—248, 254, 255—256, 290, 293, 306, 309, 351—353, 357, 360—361, 364, 367
Mikola István 298
Mitru Ibolya 256—257
Mixich Lajos 262
Módi György 256
Molière, Jean-Baptiste 247, 267, 298
Monteleone család 352, 359
Monteleone, Diego 359
Monteleone, Margarita 359
Moor Anna 261
Mossóczi Zakariás 290
Mozart, Wolfgang Amadeus 293, 305—308, 313, 350
Muhakder Sámuel 310

Nagy Gábor 248, 258, 270, 282, 289, 305, 308, 311, 338, 353
Nagy István 256
Nagy Sámuel 310
Nagy Sándor 281

Oláh Gábor 288—289
O. Nagy Gábor 241, 264
Onody Cz. Péter 242, 250, 259
Orczy Lőrinc 286—288, 291, 299, 303
Ostade, Adriaen van 249, 266
Ovidius, Publius Naso 283, 353, 367

Pais Dezső 243
Pálfy G. István 265
Pállya István 295, 297
Pálóczi Horváth Ádám 242, 261—262, 281—282, 285, 288, 291, 304
Pánczél Dániel 297
Pándi Pál 295
Páriz-Pápai Ferenc 292, 310
Paumgartner, Bernhard 307
Péczeli József 261—262, 283, 285, 291, 293, 295, 302
Phaedrus 300
Plautus, Titus Maccius 282
Pollio, Asinius 295
Propertius, Sextus Aurelius 283
Pukánszky Béla 288, 296
Pukánszkyné Kádár Jolán 3, 242, 249, 252, 256—257, 297, 302, 306—307, 309, 315
Puky István 312

Ráczkevi Sámuel 309
Ráday Gedeon id. 262, 285—286, 294, 303
Ráday Gedeon ifj. 285, 294
ifj. Ráday Gedeonné Fáy Zsuzsanna 294
Rájnis József 295, 297, 300, 302
Rákosi Jenő 267
Rátai Dénes 267
Révai József 266
Révai Miklós 302—303
Rhédey Alajos 353

Richelieu, Armand-Jean Duplessis 294
Riedl Frigyes 242
Rommel, Otto 297, 306
Rousseau, Jean-Jacques 254, 264, 288, 299, 367
Ruszt József 267

Sági István 310
Sámbár Mátyás 291
Sander, Heinrich 310
Sándor Lipót főherceg nádor 263
Sárközy István 313
Saul, Izrael első királya 300
Schedel Ferenc ld. Toldy Ferenc
Scheiber Sándor 257
Schikaneder, Emanuel 246, 305—309, 350
Schiller, Friedrich Johann Christoph 264
Schöpflin Gyula 267
Schraud Ferenc 246
Schraud Ferencné Zeininger Anna 246
Sebestyén Ede 309
Sehi Ferenc 261
Seipp Kristóf 297
Shakespeare, William 241, 261
Simai Kristóf 285, 293, 295, 304
Simon József 310
Simonyi Zsigmond 241
Sinai Miklós 309
Sinkó Ervin 242, 297
Staud Géza 242, 256
Stoll Béla 242
Sulzer, Johann Georg 293

Szabó Lőrinc 255
Szabó Márton 302
Szabolcsi Bence 307
Szacsvay Sándor 295
Szarvas Gábor 241
Szathmári József 242
Szauder József 242—243, 255—256, 264, 297, 361, 367
Széchényi Ferenc gróf 305, 307, 312
Széchényi Ferencné Festetics Julianna grófnő 311
Székely Péter 249
Széll Farkas 243
Szentgyörgyi József 353
Szentjóbi Szabó László 296
Szerelemhegyi András 261
Szikszai György 310
Szikszay József 310
Szilágyi Ferenc 243, 247, 256, 259, 261, 297—298, 329
Szilágyi Gábor 309
Szilágyi Sámuel 285, 295
Szilcz István 288—289
Szily Kálmán 242
Szinnyei József 241, 243
Szüry Dénes 243

Tarnai Andor 238
Tasso, Torquato 256, 366—368
Techert József 312
Tegyey Imre 257
Telegdi Miklós 290
Teleki Sámuel 310
Teniers, Dávid 249, 266
Terentius, Publius Afer 253—254
Tertullianus, Quintus Septimus Flavus 301
Theokritosz 353, 361, 368
Thury Etele 243, 310
Toldy Ferenc 243, 247, 251, 259—260, 265—266, 281—282, 299, 305—308, 351, 353, 357, 360, 366—371
Tompa József 257
Trattner János Tamás 283
Trenck, Frederick de 295
Turóczi-Trostler József 288, 296

Újszászi Kálmán 256
II. Ulászló magyar király 290
Ungváry János 286

Váczy János 240, 263
Vajda Julianna 267
Valkai András 296
Várady, Emerico ld. Várady Imre
Várady Imre 256, 286, 352
Vargha Balázs 238—241, 243, 252, 256, 260—261, 263, 281, 298, 352
Várnai Péter 257
Vekerdi József 257
Vergilius, Publius Maro 282—283, 295, 297, 300
Verseghy Ferenc 297, 299, 307, 311—315, 350
Versényi György 292, 304
Vespasianus, Titus Flavius 292
Virág Pál 289
Voltaire, François-Marie Arouet 254, 264, 284, 295

Vörös Károly 281
Vörösmarty Mihály 292, 307, 348

Waldapfel József 243, 263, 266
Weigand (pesti könyvkereskedő) 309
Werbőczi István 290
Weszprémi István 262
Wittmann, C. F. von 307
Wollstonecraft, Mary 282

Zambra Alajos 352
Zeininger (Schraudné Zeininger Anna apja) 246
Zeininger Anna ld. Schraud Ferencné Zeininger Anna
Zelk Zoltán 267
Zolnai András 243, 250
Zolnai Béla 291
Zrínyi Miklós 246, 296, 352

Zsigmond Ferenc 244, 289
Zsoldos Jenő 244

TARTALOMJEGYZÉK

A' méla Tempefői 5
A' boszorkánysíp 95
A' Varázssíp 151
A' Varázssíp zeneszámai 159
Galatéa 167
Ákhilles Stzirusbann 187
Amintás. 195
Mellékletek . . . . . 224—225. l. között
Jegyzetek 237
Rövidítések 238
Bevezetés 246
Jegyzetek a színművekhez. 258
A' méla Tempefői 258
A' boszorkánysíp 305
A' Varázssíp 338
A' Varázssíp zeneszámai 344
Galatéa 351
Ákhilles Stzirusbann 360
Amintás 366
Névmutató 373

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója
A szerkesztésért felelős: Balázsovits Erzsébet
Műszaki szerkesztő: Gábor Péter
A borító- és kötésterv Somlai Vilma munkája
Terjedelem: 23,75 (A/5) ív + 6 oldal melléklet
— AK 1301 k 7881 —
78.4540 Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

1—2. kötet: 82,—Ft

ISBN 963 05 0744 7 (sorozat)
ISBN 963 05 1374 9 (kötet)